รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3

อาเซียนบนเส้นทางของประชาคม
(ASEAN on the Path of Community)

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
11 ธันวาคม 2561

รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3
“อาเซียนบนเส้นทางของประชาคม”
(ASEAN on the Path of Community)

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พิมพ์ครั้งที่ 3 ธันวาคม 2561

หนังสือนี้ได้รับงบประมาณในการตีพิมพ์จากกองทุนอาเซียน มหาวิทยาลัยรามคำแหง
เพื่อใช้ในโอกาสการประชุมวิชาการระดับชาติ
เป็นลิขสิทธิ์ของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง (ห้ามจำหน่าย)

คำนำ

รายงานสืบเนื่อง (Proceedings) การประชุมวิชาการระดับชาติเล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3 ในหัวข้อเรื่อง “อาเซียนบนเส้นทางของประชาคม” (ASEAN on the Path of Community) ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561 ณ อาคารศรีศรัทธา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยมีวัตถุเพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมด้านเอเชียศึกษา และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางสังคม วิถีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเอง เพื่อเตรียมพร้อมกับ การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

โดยรายงานสืบเนื่อง (Proceedings) การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งนี้ มีบทความทางวิชาการที่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและได้นำเสนอผลงานวิชาการ ทั้งสิ้น 29 บทความ ซึ่งมีที่มาจากการส่งบทความทางวิชาการของคณาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ที่สนใจเข้าร่วมนำเสนอผลงานทางวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งนี้

ในนามคณะทำงานจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ร่วมนำเสนอผลงานทางวิชาการ ผู้เข้าร่วมการประชุมและคณะกรรมการทุกท่าน ที่มีส่วนให้การประชุมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานสืบเนื่อง (Proceedings) การประชุมวิชาการระดับชาติเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อคณาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลทั่วไป

คณะทำงานจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ
11 ธันวาคม 2561

สารบัญ

	หน้า
➢ โครงการ	1
➢ คณะกรรมการ	3
ผลงานวิชาการ	
ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) : ทางรุ่งหรือทางร่วงของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย? **ปะการัง ชื่นจิตร**	11
การบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งอาเซียน: กรณีศึกษาเมืองจอร์จทาวน์(ปีนัง) **ศิริลักษม์ ตันตยกุล**	27
สมรรถนะทางเทคโนโลยีของอาจารย์มหาวิทยาลัยกับการปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนในประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน **ชมสุภัค ครุฑกะ**	43
การพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุของประเทศไทย **เจษณี จันทวงศ์**	55
พฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองของผู้สูงอายุในเขตจังหวัดอุทัยธานี **อมรศักดิ์ โพธิ์อ่ำ** **ถาวร มาต้น** **เสน่ห์ แสงเงิน**	63
แนวทางการพัฒนาสื่อด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน **สุดารัตน์ สอนบัว**	73
การปรับตัวของ “งิ้ว” ในฐานะสื่อวัฒนธรรมและบทบาทในประชาคมอาเซียน **ฐาปะนะ วงษ์สาธิตศาสตร์**	91
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและสัญญะในโลกของละครเรื่อง “เมีย 2018 รักเลือกได้” **สายวรุณ สุนทโรทก**	109
เทพกับพาหนะ : คนข้ามเพศในพื้นที่ทางสังคมบนเวทีการแสดงเชิงพิธีกรรม “นัต” **พิม เดอะ ยง**	123

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
การจัดการศึกษาในบริบทของประชาคมอาเซียน **สุพีรพัชร์ พิมพ์มาศ**	135
การแนะแนวอาชีพสู่ประชาคมอาเซียน **นักรบ หมื่แสน**	151
พุทธเศรษฐศาสตร์: หลักเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อการพัฒนาประชาคมเศรษฐกิจที่ยั่งยืน **ศุภัทรา อำนวยสวัสดิ์** **ศิรวัฒน์ ครองบุญ**	163
บุรีรัมย์ : “โอกาส” และ “ความท้าทาย” จากฐานเมืองนิยมสู่เมืองยั่งยืนแห่งอาเซียน **วิศรุตา ทองแกมแก้ว** **วุฒิวัฒน์ อนันต์พุฒิเมธ**	179
วิถีอาเซียน กับ ความล้มเหลวทางพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชน **อำนาจ มงคลสืบสกุล**	193
การศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยในมิติผลประโยชน์และมิตินโยบายสาธารณะ **รวิภา ธรรมโชติ** **วรัชยา ศิริวัฒน์**	211
การจัดการความขัดแย้ง: ศึกษาเปรียบเทียบการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำและการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น **ปิยะนุช เงินคล้าย** **อนงค์ทิพย์ เอกแสงศรี** **พัด ลวางกูร**	227
กลยุทธ์การบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของอุตสาหกรรมปลากระป๋องกรณีศึกษาบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด **จรินทร์ เจริญศรีวัฒนกุล**	241
ความท้าทายในบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กร **ประชา ตันเสนีย์** **กันยา สรรพกิจโกศล**	259

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

การจัดการโดยหลักธรรมาภิบาลสร้างมูลค่าเพิ่มธุรกิจอุตสาหกรรมโลจิสติกส์สู่อาเซียน 273
สุรภา ไถ้บ้านกวย
อนุรักษ์ ไกรยุทธ

การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันด้านระบบโลจิสติกส์ของผู้ประกอบการไทย 285
กันยา สรรพกิจโกศล
บุญเชิด บุตรอินทร์

การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิตอลของผู้ประกอบการ SMEs 297
ธัชชพันธ์ ศิริเวช
บุญเชิด บุตรอินทร์

ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภค ในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 309
อัสนา สาเมาะ
ประสิทธิ์ รัตนพันธ์

การบริหารการเปลี่ยนแปลงในภาคธุรกิจประกันภัย 323
ผุดผ่อง อาสิงสมานันท์
เบญจมาศ อินทราเวช

แผนที่ประวัติศาสตร์: การสร้างมโนภาพใหม่ทางประวัติศาสตร์แก่ประชาคมอาเซียน 333
ภูวเดช ธนิชานนท์

รัสเซีย – อาเซียน: มุมมองทิศทางความร่วมมือหลังสหภาพโซเวียต 349
จิราพร ตรีวิเศษศร

International

Examining analytical framework of Thailand’s position in ASEAN towards its achieving goals in regional affairs 361
Katsamaporn Rakson

Environmental security, regional integration and the ASEAN Community: a potential challenge for closer co-operation 373
Christian Ploberger

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

To What extent is The ASEAN Economic integration a product of regional power Dynamics in Southeast Asia? 393
Andries Francois Van Straten

Framing China-ASEAN political security relations: the power and problem of public perception in preventing political security cooperation between China and the ASEAN 403
Nhan T. Tran

การประชุมวิชาการระดับชาติ
เรื่อง “อาเซียนบนเส้นทางของประชาคม”
(ASEAN on the Path of Community)

หน่วยงานที่รับผิดชอบ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

หลักการและเหตุผล :

เป็นระยะเวลาเกือบ 3 ปี จากวันที่ 31 ธันวาคม 2558 ที่เป็นกำหนดที่เหล่าประชาชาติสมาชิกอาเซียนตกลงรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียน การอยู่และทำงานร่วมกันในลักษณะประชาคมสะท้อน ความพยายามที่เหล่าชาติอาเซียนทำงานร่วมกันในการเสริมสร้างความเป็นหนึ่งเดียว ความร่วมกัน (commonality) เพื่อการอยู่และพัฒนาก้าวหน้าไปด้วยกัน ความเป็นประชาคมอาเซียนจึงถูกวางรูปแบบไว้บน สามเสาหลักหรือสามประชาคม กล่าวคือ ประชาคมการเมืองความมั่นคง ประชาคมเศรษฐกิจ และประชาคมสังคมวัฒนธรรม ซึ่งหากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าประชาคมทั้งสามเป็นการรวมเอากิจกรรมในทุกมิติของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและทุกระดับความสัมพันธ์ อันเป็นพัฒนาการจากความสัมพันธ์ระดับผู้นำผู้บริหาร ด้านการเมือง ความมั่นคง การทูต และเศรษฐกิจ ไปสู่การสานสัมพันธ์ระดับประชาชนในเชิงสังคมวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งด้านการเมือง ความมั่นคง และด้านเศรษฐกิจที่เคยมีจำกัดอยู่เพียงแค่ทางการหรือระดับสูงเป็นส่วนใหญ่ ทั้งหมดทั้งมวลนี้ มุ่งหวังให้อาเซียนเป็นภูมิภาคที่ทุกคนมีความเข้าใจกันดำเนินชีวิตมีกิจกรรมร่วมกัน และมีจุดมุ่งหมาย (destiny) เดียวกัน สะท้อนลักษณะการเป็นประชาคมอย่างแท้จริง

โดยทั้งนี้คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้มาบรรจบครบรอบ 45 ปี ซึ่งเป็นวันสถาปนาคณะรัฐศาสตร์ ในฐานะที่สถาบันอุดมศึกษาแห่งนี้ ได้ดำรงมาอย่างยาวนานควบคู่กับการก่อตัวของประชาคมอาเซียน ในปีนี้ทางคณะผู้จัดจึงใคร่ขอผสมผสานงานทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นการการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมด้านเอเชียศึกษา ซึ่งครอบคลุมประชาคมอาเซียนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อีกทั้งยังได้พิจารณาถึงความสำคัญในการเตรียมความพร้อมดังกล่าว จึงได้จัดให้มีการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง “อาเซียนบนเส้นทางของประชาคม” (ASEAN on the Path of Community) แก่นักศึกษา และประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และการตระหนักร่วมกันถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภูมิภาคอาเซียน

วัตถุประสงค์ของโครงการ :

1. เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางสังคม วิถีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองเพื่อเตรียมพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการจากสถาบัน และหน่วยงานต่างๆ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน
3. เพื่อประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของมหาวิทยาลัยให้เป็นที่รู้จักแก่สาธารณะมากยิ่งขึ้น

ผู้เข้าร่วมงาน : 1. บุคลากรภายในมหาวิทยาลัย
2. นักวิชาการ
3. ศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยรามคำแหง
4. บุคคลทั่วไปและผู้ที่สนใจ

ระยะเวลาดำเนินงาน :

- เตรียมจัดโครงการฯ ช่วงระหว่างเดือนมิถุนายน - กันยายน 2561 ประจำปีงบประมาณ 2561
- การจัดโครงการฯช่วงระหว่างเดือนตุลาคม 2561 - มกราคม 2562 ประจำปีงบประมาณ 2562

สถานที่ดำเนินโครงการ :

อาคารศรีศรัทธา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รูปแบบการนำเสนอผลงานวิชาการ :

- นำเสนอผลงานแบบบรรยาย
- ใช้เวลาในการนำเสนอไม่เกิน 15 นาที และเวลาซักถาม 5 นาที
- PowerPoint ไม่เกิน 20 Frames
- การจัดทำ PowerPoint ต้องสรุปหัวข้อประเด็นต่างๆ ที่สำคัญ รวบรวมข้อมูล โดยกำหนดประเด็นเนื้อหาเฉพาะที่นำเสนอ

คณะกรรมการการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง“อาเซียนบนเส้นทางของประชาคม”

1. อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง
2. รองอธิการบดีฝ่ายนโยบายและแผน
3. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและประกันคุณภาพ
4. รองอธิการบดีฝ่ายการคลัง
5. รองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์
6. รองอธิการบดีฝ่ายธุรการ
7. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
8. รองอธิการบดีฝ่ายอำนวยการ
9. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษ
10. รองอธิการบดีฝ่ายศิษย์เก่าและชุมชนสัมพันธ์
11. รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์
12. รองอธิการบดีฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษาและสื่อการสอน
13. รองอธิการบดีฝ่ายสำนักงานวิทยบริการ
14. คณบดีคณะนิติศาสตร์
15. คณบดีคณะบริหารธุรกิจ
16. คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
17. คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
18. คณบดีคณะวิทยาศาสตร์
19. คณบดีคณะรัฐศาสตร์
20. คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
21. คณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์
22. คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
23. คณบดีคณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
24. คณบดีคณะทัศนมาตรศาสตร์
25. คณบดีคณะสาธารณสุขศาสตร์
26. คณบดีคณะสื่อสารมวลชน
27. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
28. ผู้อำนวยการกองอาคารสถานที่
29. ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์
30. ผู้อำนวยการสำนักเทคโนโลยีการศึกษา

คณะกรรมการการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง“อาเซียนบนเส้นทางของประชาคม” (ต่อ)

31. รองคณบดีคณะรัฐศาสตร์ฝ่ายบริหาร
32. รองคณบดีคณะรัฐศาสตร์ฝ่ายวิชาการและวิจัย
33. รองคณบดีคณะรัฐศาสตร์ฝ่ายนโยบายและแผน
34. รองคณบดีคณะรัฐศาสตร์ฝ่ายกิจการนักศึกษา
35. รองคณบดีคณะรัฐศาสตร์ฝ่ายสวัสดิการ
36. รองคณบดีคณะรัฐศาสตร์ฝ่ายประกันคุณภาพการศึกษา
37. ประธานบริหารโครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง
38. ประธานบริหารโครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
39. เลขานุการคณะรัฐศาสตร์

คณะผู้จัดทำรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings)

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพรัตน์ บุบผะศิริ	กองบรรณาธิการ
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มูฮัมหมัดอิลยาส หญ้าปรัง	กองบรรณาธิการ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์เสาวภา งามประมวญ	กองบรรณาธิการ
4. อาจารย์ ดร. วุฒิพล วุฒิวรพงศ์	กองบรรณาธิการ
5. อาจารย์ ดร.กฤษฎา พรหมเวค	กองบรรณาธิการ
6. นางสาวปิยนุช วงษ์ไล	ผู้จัดการ
7. นางสาวอินทิรา หวังเกษม	ผู้ช่วยผู้จัดการ /เหรัญญิก
8. นางจารุวรรณ น้อยพิทักษ์	ประจำกองจัดการ
9. นายพยงศ์ ศิลา	ประจำกองจัดการ

ผู้พิจารณาบทความและผู้ประเมินบทความ

1. ศาสตราจารย์ ดร.สุรชัย ศิริไกร
   (คณะรัฐศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์)
2. ศาสตราจารย์ ดร.ปิยะฉัตร จารุธีรศานต์
   (คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)
3. รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา ไวสำรวจ
   (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น)
4. รองศาสตราจารย์ ดร.วรารัก เฉลิมพันธุศักดิ์
   (สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช)
5. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรัชญนันท์ นิลสุข
   (คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ)
6. รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ รูปสิงห์
   (คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ)
7. รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ศักดิ์ หนูสอน
   (คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร)
8. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช สำราญจิตต์
   (ข้าราชการบำนาญ, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)
9. รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศรี ฉิรินัง
   (ประธานหลูกสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์)
10. รองศาสตราจารย์ ดร.กล้าหาญ ณ น่าน
    (คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี)
11. รองศาสตราจารย์ ดร.สามารถ ทองเฝือ
    (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี)
12. รองศาสตราจารย์ ดร.ชนงกรณ์ กุณฑลบุตร
    (คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญญบุรี)
13. รองศาสตราจารย์ พ.ต.ท.ดร. ศิริพงษ์ เศาภายน
    (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)
14. รองศาสตราจารย์ ดร.สุดาพร กุณฑลบุตร
    (คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญญบุรี)

ผู้พิจารณาบทความและผู้ประเมินบทความ (ต่อ)

15. รองศาสตราจารย์ ดร.ศรีสมร สุริยาศศิน
(นักวิชาการอิสระ)

16. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรียานุช อภิบุณโยภาส
(คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน)

17. รองศาสตราจารย์อนงค์นุช เทียนทอง
(คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น)

18. รองศาสตราจารย์การุณย์ลักษณ์ พหลโยธิน
(อาจารย์บัณฑิตพิเศษ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

19. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพรัตน์ บุบผะศิริ
(คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

20. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ
(คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ นุชเปี่ยม
(ผู้ทรงคุณวุฒิหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

22. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรี ไชยพินิจ
(คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

23. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒิพล สกลเกียรติ
(อาจารย์พิเศษ คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

24. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ ขุนทอง
(คณบดีคณะการจัดการธุรกิจและการเงิน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์)

25. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัทณรงค์ จัตุรัส
(คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี)

26. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บงกชรัตน์ เตชะไตรศักดิ์
(ข้าราชการบำนาญ)

27. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษณ์ รักชาติเจริญ
(คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)

28. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุปผา ลาภะวัฒนาพันธ์
(คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย)

ผู้พิจารณาบทความและผู้ประเมินบทความ (ต่อ)

29. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิติ ศรีแสงนาม
(คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

30. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญมา ชัยเสถียรทรัพย์
(กรรมการและรองประธานเจ้าหน้าที่บริหาร ฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท ดีเอชแอลซัพพลายเชน (ประเทศไทย) จำกัด)

31. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ มีใจซื่อ
(คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

32. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์
(คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

33. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระพีพร ศรีจำปา
(คณบดีวิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา)

34. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี
(คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี)

35. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พิมพวง
(คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน)

36. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศิพรรณ บิลมาโนช
(คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต)

37. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต จุลวงศ์
(คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

38. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบา บัวสมบูรณ์
(คณะศึกษาศาสตร์ ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสนามจันทร์)

39. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะ ศักดิ์เจริญ
(คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

40. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทัศนีย์ สิราริยกุล
(คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

41. ผู้ช่วยศาสตราจารย์เสาวภา งามประมวญ
(คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

ผู้พิจารณาบทความและผู้ประเมินบทความ (ต่อ)

42. อาจารย์ ดร.วุฒิพล วุฒิวรพงศ์
(คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

43. อาจารย์ ดร.เกรียงชัย ปึงประวัติ
(คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

44. อาจารย์ ดร.ปกรณ์ เมฆแสงสวย
(คณะสังคมศาสตร์ ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)

45. อาจารย์ ดร.ศิริมา ทองสว่าง
(รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารและพัฒนาสำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต)

46. อาจารย์ ดร.สุทธิภา วงศ์ยะลา
(คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม)

47. อาจารย์ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์
(คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)

48. อาจารย์ ดร.นรพล จินันท์เดช
(คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

49. อาจารย์ ดร.กฤษฎา พรหมเวค
(คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

50. อาจารย์ ดร.อุษา บุญถือ
(คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

51. อาจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ มีสัณฐาน
(คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

52. อาจารย์ ดร.พศวัจน์ กนกนาค
(ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลฎีกา)

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) : ทางรุ่งหรือทางร่วงของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย ?
ASEAN Economic Community (AEC): Survive or Thrive for Thai Agricultural Financial Institutions?

ปะการัง ชื่นจิตร[1]
Pakarang Chuenjit

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอปัจจัยที่เป็นผลกระทบในเชิงบวกหรือโอกาส และปัจจัยที่เป็นผลกระทบในเชิงลบหรืออุปสรรคต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย อันเกิดจากการรวมตัวทางเศรษฐกิจในรูปแบบประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ ASEAN Economic Community (AEC) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ประเทศไทยต้องเผชิญ บทความนี้ประกอบไปด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง บทนำ จะกล่าวนำให้เห็นถึงที่มา ความสำคัญ และความจำเป็นในการศึกษาปัจจัยผลกระทบที่มีต่อสถาบันการเงินภาคเกษตร ในส่วนที่สอง จะเป็นการอรรถาธิบายให้เห็นภาพผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยจากการรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ทั้งในด้านของฐานลูกค้า และด้านของคู่แข่งในตลาด โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และในส่วนสุดท้าย เป็นการสรุปปัจจัยผลกระทบต่าง ๆ ที่สถาบันการเงินภาคเกษตรควรต้องตระหนักและให้ความสำคัญ เพื่อช่วยให้สถาบันดังกล่าวยังคงเป็นเสาหลักให้กับเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศไทยได้อย่างมั่นคง ผลจากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนส่งผลต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรทั้งในเชิงบวกที่อาจเป็นทางรุ่งในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการขยายโอกาสและต่อยอดทางธุรกิจ ในขณะเดียวกันก็ส่งผลในเชิงลบหรือทางร่วงของสถาบันการเงินภาคเกษตรด้วยเช่นกัน จากมิติของคู่แข่งทางธุรกิจ รวมทั้งมิติของลูกค้าเกษตรกรที่ต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ดังนั้น สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยต้องมีการปรับตัวให้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน อันจะเป็นส่วนหนึ่งที่ตอบคำถามได้ว่า ภายใต้สถานการณ์ใหม่ที่ต้องเผชิญนั้น สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยจะเดินได้เพียงภายใต้ทางรอด หรือจะพัฒนาไปสู่ทางรุ่งได้ในอนาคต

คำสำคัญ : ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, สถาบันการเงินภาคเกษตร

[1] อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

This article attempts to discover the impact of ASEAN Economic Community (AEC) in Thai agricultural financial institutions. The author identifies opportunities as well as threats within the new environment of Thai agricultural financial institutions. There are three parts, the first part is an introduction that depicts the background and significance of the topic. The following part is the explanation about effects of ASEAN Economic Community (AEC) in Thai agricultural financial institutions in two aspects, the customer and the competitor of these institutions. Thus the last one is a conclusion. The results from documentary show that The ASEAN Economic Community (AEC) has positive impacts on agricultural financial institutions in Thailand, especially for business expansion. At the same time, it also has the negative sides, from both competitors and customers, for these institutions as well. Therefore, Thai agricultural financial institutions should adapt to the current situations in an appropriate way. This is the key factors to determine that Thai agricultural financial situations will survive or thrive among new environment.

Keywords : ASEAN Economic Community, AEC, Agricultural Financial Institution

ส่วนที่ 1 : บทนำ

ก่อนที่จะศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจถึงบทบาทของสถาบันการเงินภาคเกษตรที่มีต่อสังคมไทยก่อน โดยในส่วนนี้จะอธิบายว่าสถาบันการเงินภาคเกษตรมีความสำคัญอย่างไร? และเกี่ยวข้องกับการรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างไร?

1.1 สถาบันการเงินภาคเกษตรมีความสำคัญอย่างไร?

ภาพที่ 1 ร้อยละของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรรวมทั้งประเทศ

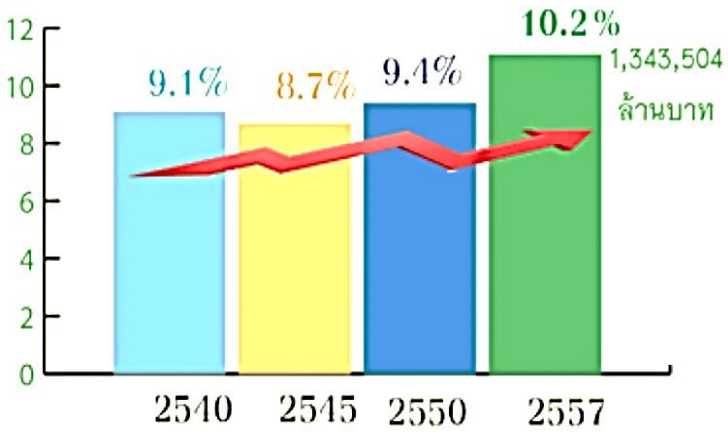

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558)

เมื่อกล่าวถึงสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยจะพบว่ามีหลากหลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของธนาคารสหกรณ์ รวมไปถึงการรวมกลุ่มทางการเงินรูปแบบต่าง ๆ ข้อความในส่วนต่อไปนี้จะอธิบายให้เห็นว่า สถาบันการเงินภาคเกษตรมีความสำคัญอย่างไร เหตุใดจึงต้องให้ความสนใจถึงปัจจัยที่กระทบต่อความเป็นความตายของสถาบันการเงินภาคเกษตรเหล่านั้นด้วย โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

- **ภาคเกษตรเป็นภาคส่วนทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทย**

ภาคเกษตรนับเป็นภาคส่วนทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญอย่างมากต่อเศรษฐกิจของไทย เนื่องจากมีการจ้างแรงงานสูงถึง 11.27 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) คิดเป็นสัดส่วนกว่าร้อยละ 30 ของผู้มีงานทำทั้งประเทศ ภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ภาคเกษตรยังคงมีความสำคัญกับชีวิตของประชากรจำนวนมากในฐานะที่เป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญให้กับครัวเรือนจำนวนมาก รวมถึงเป็นแหล่งจ้างงานแหล่งใหญ่ของประเทศไทย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนของภาคเกษตรในมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ แม้ว่าจะมีเพียงประมาณร้อยละ 10 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศทั้งหมด แต่กลับพบว่าสัดส่วนของภาคเกษตรกลับมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ นับแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา

- **เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาสถาบันการเงินภาคเกษตรในการดำรงชีพ**

เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางประชากรของเกษตรกรไทยจะพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนไม่สูงนักและมีรายได้ที่ไม่แน่นอน ส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาที่สั่งสมมาอย่างยาวนานของเกษตรกรไทย คือการที่กิจกรรมทางการเกษตรส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศเป็นสำคัญ หากสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย จะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์พืชผลทางการเกษตรออกสู่ตลาดมีไม่เพียงพอในการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร เกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรไทย

ด้วยเหตุนี้ เกษตรกรไทยจึงต้องพึ่งพาสถาบันการเงินต่าง ๆ เพื่อกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายภายในครัวเรือน ข้อมูลจากสำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2557) พบว่าแหล่งกู้ยืมเงินส่วนใหญ่ของครัวเรือนเกษตรยังเป็นแหล่งจากสถาบันการเงินประมาณร้อยละ 90 โดยเมื่อพิจารณาดูแหล่งกู้เงินในสถาบันการเงินนั้นจะเห็นว่า แหล่งกู้หลักของเกษตรกรและแหล่งเงินกู้ที่มีสัดส่วนสูงที่สุด คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ซึ่งจัดเป็นสถาบันการเงินภาคเกษตรรายหลักของไทย รองลงมา คือ กองทุนหมู่บ้าน และสหกรณ์ ซึ่งเป็นสถาบันการเงินภาคเกษตรที่ไม่ใช่ธนาคาร ภาพสถานการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งเป็นสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐนับเป็นสถาบันที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยซึ่งมีรายได้ไม่สูง รายได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้จากธนาคารพาณิชย์ได้

1.2 สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยเกี่ยวข้องกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในส่วนใด?

การรวมกลุ่มเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนก่อให้เกิดการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค และมีความเกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่เว้นแม้แต่ภาคการเงินการธนาคารซึ่งได้รับผลจากรูปแบบการรวมตัวทางเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน ข้อความในส่วนนี้จะอธิบายเกี่ยวกับการรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ว่ามีผลกระทบหลักต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยอย่างไร

- **การเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจในภูมิภาคผ่านการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนทำให้ดำเนินงานด้าน ต่าง ๆ ของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปโฉมใหม่**

การมีระบบเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงถึงกันทั่วโลก (Economic interconnectedness) นับเป็นแนวโน้มด้านเศรษฐกิจของโลกที่สำคัญในอนาคต (Megatrend) เศรษฐกิจที่เชื่อมต่อกันระหว่างประเทศ หรือระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของระดับการค้าระหว่างประเทศ ตลอดจนการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศที่มีความเสรีมากขึ้น (KPMG, 2013) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งมีแนวโน้มจะเป็นผู้ส่งออกมากขึ้นเป็นร้อยละ 39 ในปี ค.ศ. 2030 ดังแสดงในภาพที่ 2 กระแสแนวโน้มดังกล่าวแผ่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของไทยด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านการค้าและการลงทุน

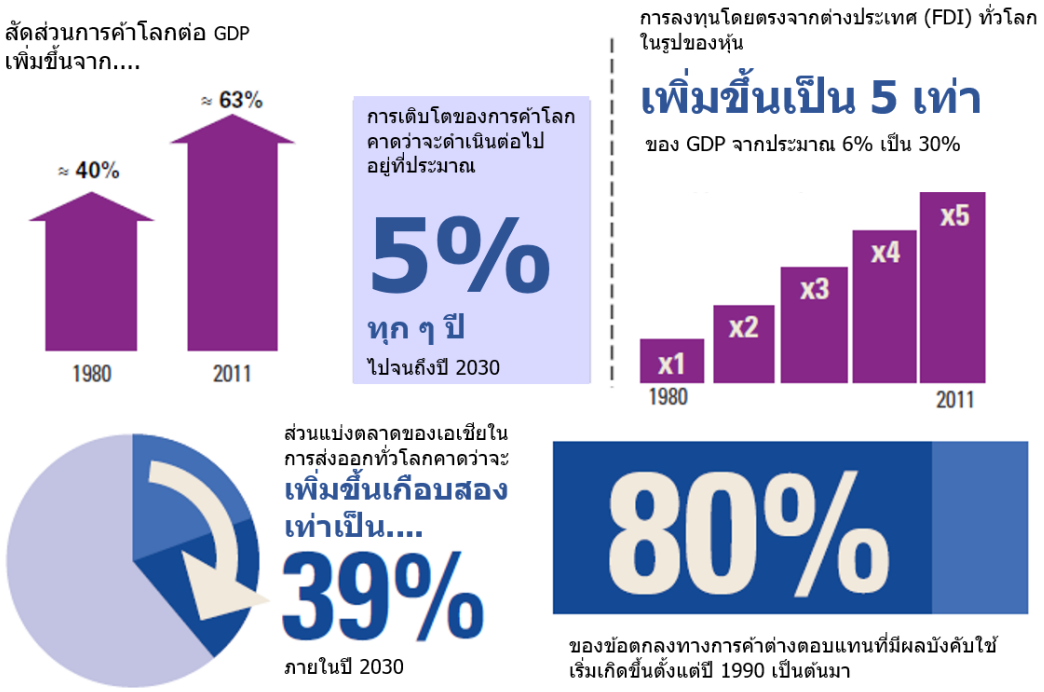

ที่มา: KPMG (2013)

การจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ซึ่งเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2558 นับเป็นความพยายามที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกในอนาคตภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของการจัดทำข้อตกลงการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้ประเทศในกลุ่มอาเซียนต้องเร่งแสดงบทบาทการรวมกลุ่มอย่างมั่นคงและแน่นแฟ้นมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา รวมทั้งปรับปรุงกระบวนการและวิธีการดำเนินงานระหว่างกันให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสการแข่งขันทางการค้าและการแข่งขัน เพื่อดึงดูดการลงทุนซึ่งมีความรุนแรงมากขึ้น และมีแนวโน้มจะถ่ายโอนไปสู่ประเทศเศรษฐกิจใหม่อื่น ๆ มากขึ้น เช่น จีน อินเดีย บราซิล เป็นต้น

เป้าหมายหลักของการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนตามแผนการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ AEC Blueprint ประกอบไปด้วย 4 ประการดังแสดงให้เห็นในภาพที่ 3 ได้แก่ 1) การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน โดยเน้นการเคลื่อนย้ายสินค้า การบริการ การลงทุน เงินทุน และแรงงานมีฝีมือระหว่างกันอย่างเสรี 2) การเป็นภูมิภาคที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง โดยเน้นการดำเนินงานนโยบายการแข่งขัน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) และพลังงาน 3) การเป็นภูมิภาคที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน โดยเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการขยายตัวของ SMEs ให้ความช่วยเหลือแก่ สมาชิกใหม่ (CLMV) เพื่อช่วยลดช่องว่างของระดับการพัฒนา และ 4) การเป็นภูมิภาคที่บูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลกได้อย่างสมบูรณ์ โดยเน้นไปที่การจัดทำเขตการค้าเสรี (Free-Trade Area: FTA) และการเป็นพันธมิตรทางเศรษฐกิจกับประเทศคู่เจรจา

ภาพที่ 3 แผนงานสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

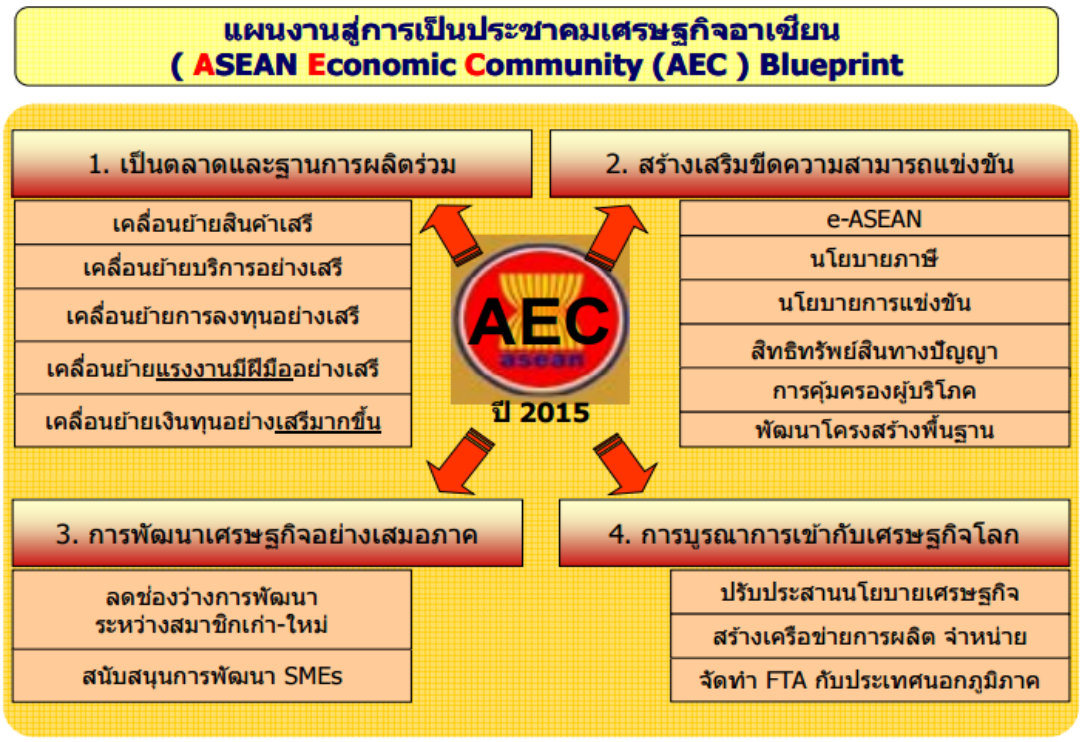

ที่มา: กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (2554)

การเกิดขึ้นของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนภายใต้แผนการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ AEC Blueprint ส่งผลโดยตรงต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยในภาพรวมหลายประการ โดยประเด็นหลักคือในด้านของฐานลูกค้าและด้านคู่แข่ง ทั้งนี้ในส่วนของลูกค้า อาจเกี่ยวข้องโดยตรงกับเกษตรกรทั้งภายในและนอกประเทศ ซึ่งจัดเป็นลูกค้ารายหลักของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย และในส่วนของด้านคู่แข่งทางการค้าซึ่งอาจเพิ่มขึ้นจากการเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน ทำให้สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยอาจต้องมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยรายละเอียดจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

ส่วนที่ 2 : ผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย

ดังที่ได้กล่าวในส่วนที่แล้วว่าการเกิดขึ้นของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย ในส่วนนี้จะอธิบายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในสองด้านหลัก ได้แก่ ด้านฐานลูกค้า และด้านคู่แข่งทางการค้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อฐานลูกค้าของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย

- ***การเป็นตลาดการและฐานการผลิตเดียวมีผลต่อฐานลูกค้าของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น***

ภาคการเกษตรนับเป็นหน่วยเศรษฐกิจหน่วยหนึ่งที่มีบทบาทในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยบทบาทหลักของภาคการเกษตรในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ได้แก่ ด้านการเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว และการมีบทบาทในเรื่องของความร่วมมือด้านอาหาร เกษตร และป่าไม้ การที่ภาคการเกษตรมีบทบาทในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน อาจส่งผลทั้งในเรื่องของการเพิ่มโอกาสและเพิ่มข้อจำกัดให้กับเกษตรกรซึ่งเป็นลูกค้าหลักของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

ภาพที่ 4 สัดส่วนการส่งออกสินค้าทั้งหมดและสินค้าเกษตรของไทยไปยังคู่ค้าสำคัญในปี 2559

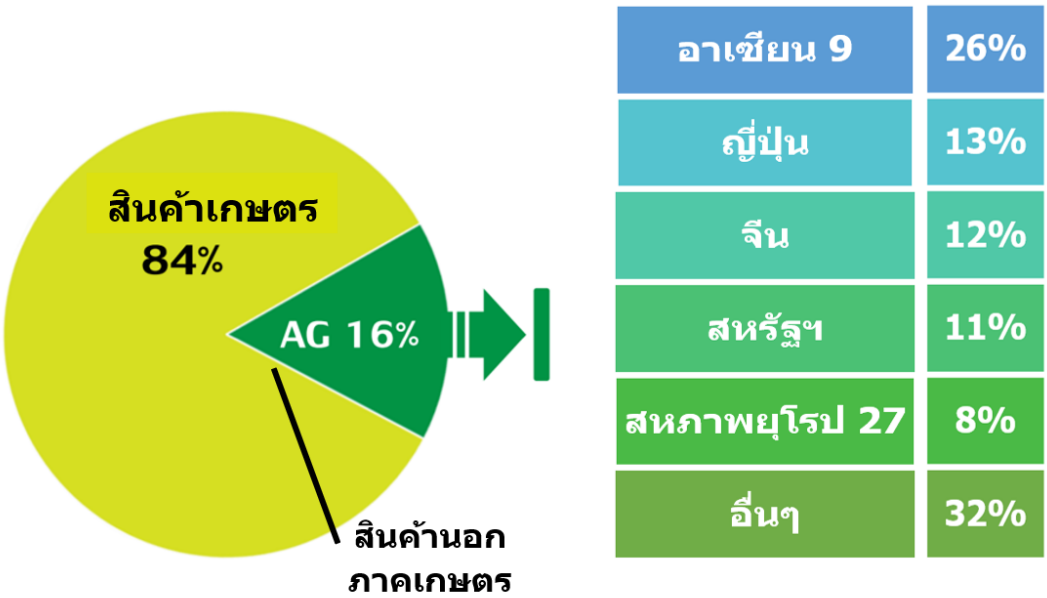

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2559)

การจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะทำให้ประเทศในกลุ่มอาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน ประชากรของไทยกว่า 65 ล้านคน (ตามข้อมูลจากประกาศสำนักทะเบียนกลาง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2560) จะเข้าสู่ฐานของประชากรอาเซียน ซึ่งเพิ่มขึ้นเกือบ 600 ล้านคน (ส่วนอาเซียน สำนักการประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ, 2559) เปรียบเสมือนครอบครัวเดียวกันที่มีความเสรีของระบบตลาดการค้าและการลงทุนมากยิ่งขึ้น อาจส่งผลในด้านของการสร้างโอกาสให้กับภาคเกษตรในไทยในการขยายตลาดไปสู่ตลาดอาเซียน ซึ่งเป็นตลาดคู่ค้าสินค้าการเกษตรที่จะมีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้นในอนาคต จากสัดส่วนสินค้าเกษตรระหว่างไทยกับตลาดคู่ค้าสำคัญ เช่น ญี่ปุ่น สหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา อาเซียน และตลาดอื่น ๆ จากภาพที่ 4 สะท้อนให้เห็นว่า อาเซียนเป็นประเทศคู่ค้าที่มีสัดส่วนสูงที่สุดในบรรดาคู่ค้าสำคัญทั้งหมดของไทยในปัจจุบัน ดังนั้นการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ในแง่หนึ่งอาจเป็น

ปัจจัยสร้างโอกาสในการเปิดตลาดใหม่ ให้สินค้าในภาคการเกษตรของไทยขยายไปสู่ตลาดอาเซียนได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยควรพิจารณากลุ่มลูกค้าเกษตรกรด้วยเช่นกันว่าเป็นเกษตรกร หรือสหกรณ์การเกษตรในสินค้าการเกษตรประเภทใด เนื่องจากสินค้าการเกษตรแต่ละตัวมีโอกาสเติบโตในตลาดอาเซียนมากน้อยแตกต่างกัน เช่น กรณีสินค้าข้าว ยางพารา และปาล์มน้ำมัน ซึ่งศูนย์ปฏิบัติการเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2555) ได้ศึกษาผลกระทบจากการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อภาคการเกษตรของไทย เพื่อประเมินผลกระทบจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อสินค้าเกษตรของไทย 3 ชนิด ได้แก่ ข้าว ยางพารา และปาล์มน้ำมัน ว่าจะส่งผลให้สินค้าเกษตรแต่ละชนิดมีความได้เปรียบในการแข่งขันมากขึ้นหรือลดลง โดยศึกษาเปรียบเทียบด้วยเครื่องมือวิเคราะห์ค่าดัชนีวัดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) และ BCG Matrix ของบริษัท Boston Consulting Group เพื่อทราบตำแหน่งของสินค้าเมื่อเทียบกับตลาดสินค้านั้น ๆ โดยผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า สินค้าข้าวและสินค้ายางพารา ประเทศไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบทางการแข่งขันในสินค้า ในขณะที่สินค้าปาล์มน้ำมัน ไทยไม่มีศักยภาพในการแข่งขันในสินค้าปาล์มน้ำมัน ทั้งนี้รัฐบาลจึงควรพิจารณาแนวทางหรือมาตรการการส่งออกของไทยในอนาคตว่าควรเป็นในทิศทางใด เพื่อรองรับสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อไป

นอกจากนี้ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรระหว่างประเทศ (2556) ยังได้วิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันสินค้าเกษตรที่สำคัญของไทยกับคู่แข่งในอาเซียน ด้วยการใช้เทคนิค Thailand Competitiveness Matrix: TCM และพิจารณาจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยที่สร้างความน่าสนใจให้กับสินค้านั้น (Attractiveness Factors) และปัจจัยด้านการแข่งขันของแต่ละสินค้า (Competitiveness Factors) ตามแนวนอนเพื่อให้ทราบถึงตำแหน่งของสินค้าและกำหนดแนวทางพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มสินค้าที่มีโอกาสในการแข่งขัน ได้แก่ 1) ปศุสัตว์ เช่น ไก่ สุกร นมและผลิตภัณฑ์ 2) โคเนื้อและผลิตภัณฑ์ 3) อ้อยโรงงาน /น้ำตาลทราย 4) ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง 5) ผลไม้ เช่น มังคุด ลำไย มะม่วง และ 6) อาหารแปรรูป และกลุ่มสินค้าที่มีศักยภาพใกล้เคียงกับคู่แข่ง ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กุ้ง และไหม สำหรับกลุ่มสินค้าที่จะได้รับผลกระทบจากการแข่งขัน ได้แก่ เมล็ดกาแฟ น้ำมันปาล์ม และมะพร้าว

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าลูกค้าในภาคการเกษตร ทั้งเกษตรกรรายย่อย กลุ่มสหกรณ์การเกษตร หรือภาคอุตสาหกรรมเกษตรในแต่ละประเภทสินค้าเกษตรมีโอกาสและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ผลจากการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่มีต่อเกษตรกรในรูปแบบต่าง ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อผลการดำเนินงานของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน เพราะกลุ่มลูกค้าเกษตรกรเหล่านี้ เป็นฐานลูกค้าที่สำคัญของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย หากสถาบันการเงินภาคเกษตรใดมีกลุ่มลูกค้าที่ประกอบการอยู่ในกลุ่มสินค้าเกษตรที่มีโอกาสในการแข่งขันที่มากกว่า ย่อมมีโอกาสในการสร้างผลประกอบการที่ดีกว่าเช่นกัน ส่วนสถาบันการเงินภาคเกษตรที่มีกลุ่มลูกค้าหลักอยู่ในกลุ่มสินค้าที่ได้รับผลกระทบจากการแข่งขัน อาจมีแนวโน้มที่จะเกิด

ปัญหาด้านสภาพคล่องในอนาคต จึงควรพิจารณาขยายฐานลูกค้าไปสู่กลุ่มใหม่ โดยเฉพาะลูกค้าภาคเกษตรจากกลุ่มประเทศอาเซียน

ดังนั้น สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย จึงควรพิจารณาถึงวิกฤตและโอกาสของลูกค้าในภาคการเกษตรแต่ละกลุ่มอย่างถี่ถ้วน เพื่อสร้างโอกาสในการแข่งขันทางธุรกิจ นอกจากนี้สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยยังควรมีแนวทางเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสด้วยการขยายฐานลูกค้าไปสู่กลุ่มลูกค้าเกษตรจากประเทศในกลุ่มอาเซียนมากขึ้นอีกประการหนึ่งด้วย

- **การปรับปรุงและพัฒนากฎหมายด้านการเกษตรของไทยกับศักยภาพของลูกค้าเกษตรกรในอนาคต**

การเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจในปัจจุบันส่งผลให้กฎระเบียบภายในประเทศต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน กระแสการปรับตัวด้านกฎหมายให้สอดรับกับสถานการณ์ในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงข้อกฎหมาย ตลอดจนระเบียบต่าง ๆ ภายในประเทศ ให้สอดคล้องกับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ภายใต้แผนพิมพ์เขียวก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ประเด็นการพัฒนาและปรับปรุงกฎหมาย จากพันธกรณีตามแผนพิมพ์เขียวก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ AEC Blueprint ทำให้ประเทศไทยมีกฎหมายที่อาจต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับพันธกรณีดังกล่าวหลายฉบับ (คณะกรรมการพัฒนากฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ม.ป.ป.) โดยในส่วนของกฎหมายที่กระทบต่อกลุ่มลูกค้าของ สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย ได้แก่ กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรดังต่อไปนี้

ในพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2551 อาจมีการผ่อนคลายคุณสมบัติบางประการของผู้ประกอบการตรวจสอบและรับรองเพื่อเปิดช่องให้มีผู้ประกอบการมากยิ่งขึ้น หรือประเด็นเรื่องมาตรฐานสินค้าเกษตรซึ่งมีกฎหมายควบคุมหลายฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรฯ พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม พ.ศ. 2511 และพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าขาออก พ.ศ. 2503 สำหรับพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ยังมีการกำหนดเรื่องการรักษาคุณภาพผลิตภัณฑ์ไว้ด้วย อย่างไรก็ดีสำหรับกิจการวิสาหกิจชุมชนด้านอาหารหรือด้านเกษตรกรรม จะมีกฎหมายเฉพาะกำหนดเกี่ยวกับมาตรฐานไว้ด้วย เช่น พระราชบัญญัติอาหารฯ หรือ พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรฯ ซึ่งอาจต้องแก้ไขกฎหมายเฉพาะดังกล่าวให้รองรับมาตรการตามความตกลงประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) อาจต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันต่อไป

นอกจากนี้ การจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งเป็นผลจากการเห็นชอบของผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนในการประชุมสุดยอดอาเซียนในปี พ.ศ. 2545 ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา ทำให้ประเทศไทยมีการศึกษาเพื่อปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการเกษตรฉบับย่อย ๆ เพิ่มเติมอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น

- พ.ร.บ.กักพืช มีประเด็นเพิ่มเติมในเรื่องของความปลอดภัยทั้งต่อมนุษย์และพันธุ์พืชเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น มีการเพิ่มนิยามของคำว่าพืชควบคุมเฉพาะ ซึ่งต้องมีการกำหนดมาตรการใน

การควบคุมและตรวจสอบสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์ตามข้อกำหนดของประเทศผู้นำเข้าก่อนส่งออกนอนราชอาณาจักร รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับการวิเคราะห์ความเสี่ยงศัตรูพืชหรือใบรับรองสุขอนามัยพืชด้วย

- พ.ร.บ.พันธุ์พืช มีการแก้ไขโดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ขอใบอนุญาตรวบรวมขาย นำเข้า หรือส่งออกซึ่งเมล็ดพันธุ์ควบคุมเพื่อการค้า สำหรับกฎหมายด้านการเกษตรอื่นๆ
- พ.ร.บ.ปุ๋ย มีการกำหนดสัดส่วนสารเคมีในปุ๋ยให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน
- พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช มีการเพิ่มสิทธิให้แก่เกษตรกรผู้ค้าและผู้ปลูก มีทางเลือกมากขึ้นในการเลือกชนิดพืชและพันธุ์พืชใหม่ ๆ ที่เหมาะสมตามความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งสามารถใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองและเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกได้เองตามปกติ ส่วนพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการจดทะเบียนคุ้มครอง เกษตรกรยังสามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เพาะปลูกในพื้นที่ของตนเองได้ นอกจากนี้กฎหมายที่ปรับปรุงใหม่ยังจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชไทยลงทุนวิจัยปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องเพราะได้รับความคุ้มครองในฐานะผู้คิดค้นพันธุ์
- พ.ร.บ.วัตถุอันตราย ได้ปรับปรุงบทบัญญัติที่ไม่ทันสมัยให้สามารถคุ้มครองสุขภาพอนามัย ความปลอดภัยของประชาชนและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน รวมทั้งปรับปรุงเกี่ยวกับองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการวัตถุอันตราย
- พ.ร.บ.ควบคุมยาง มีการผลักดันเพื่อให้เกิดการปรับปรุงกฎหมายโดยสภาเกษตรกรแห่งชาติให้สอดคล้องกับพ.ร.บ.การยางแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2558 เพื่อให้เกิดประโยชน์กับเกษตรกรและผู้ประกอบการธุรกิจการยางของไทย

จะเห็นได้ว่าการปรับปรุงในด้านของกฎหมายดังที่ยกเป็นตัวอย่างข้างต้น ส่งผลโดยตรงต่อผู้ประกอบการในภาคการเกษตรหรือตัวเกษตรกรซึ่งเป็นฐานลูกค้าหลักของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย ในขณะเดียวกันได้ส่งผลกระทบทางอ้อมไปสู่สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยอีกทางหนึ่งด้วย เนื่องจากการปรับเปลี่ยนกฎหมายดังกล่าวทำให้ลูกค้าในภาคการเกษตรต้องมีการพัฒนามาตรฐานสินค้าการเกษตรให้ดียิ่งขึ้น ในแง่หนึ่งอาจทำให้เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นเพื่อยกระดับสินค้าให้มีคุณภาพตามเกณฑ์สากล แต่ในทางกลับกันก็เป็นการพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับสินค้าเกษตรของไทย ให้แข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน สำหรับผลกระทบในทางอ้อมที่มีต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยนั้นพบว่าสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยอาจต้องปรับตัวให้สอดรับกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าภาคเกษตร ด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินรูปแบบใหม่ เช่น การให้สินเชื่อเพื่อการพัฒนามาตรฐานสินค้าเกษตร รวมทั้งปรับปรุงระบบการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ใหม่ให้สามารถตอบสนองได้ทันท่วงที

2.2 ผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อคู่แข่งทางธุรกิจของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย

- ***การเคลื่อนย้ายเงินทุนเสรีภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนทำให้คู่แข่งทางการค้าของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยเพิ่มสูงขึ้น***

เป้าหมายหนึ่งของการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ได้แก่ การเคลื่อนย้ายเงินทุนอย่างเสรีมากขึ้น การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเป็นประชาคมอาเซียนดังกล่าวนี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของการรวมตัวกันทางการเงินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การรวมตัวทางการเงินจัดเป็นส่วนหนึ่งของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อสถาบันการเงิน ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นคู่แข่งทางการค้าของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย รวมทั้งตัวสถาบันการเงินรายย่อยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายในปัจจุบัน

การรวมตัวทางการเงิน หมายถึง กระบวนการที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ธุรกรรมทางการเงินของประเทศสมาชิกสามารถเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างกันได้อย่างคล่องตัว ด้วยการยกเลิกอุปสรรคด้านกฎหมายที่ขัดขวางการดำเนินธุรกรรมทางการเงินระหว่างประเทศ โดยธุรกรรมทางการเงินในที่นี้หมายถึงธุรกรรมใด ๆ ที่เอื้ออำนวยให้เงินทุนสามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างเสรีระหว่างภาคการธนาคาร ตลาดตราสารหนี้ และตลาดตราสารทุน ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศที่มีการรวมตัวทางการเงินมีอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนในตราสารทางการเงินใกล้เคียงกันมากขึ้น (Brouwer, 2005)

ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เชื่อว่า การรวมตัวทางการเงินจะส่งผลให้ธนาคารต่าง ๆ มีการแข่งขันกันมากขึ้น เพราะประเทศในกลุ่มสมาชิกจะผ่อนคลายอุปสรรคทางการเงินด้วยการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบภายในประเทศ เพื่อให้ภาคการเงินมีเสรีมากขึ้นและเอื้ออำนวยต่อการขยายตัวของภาคการผลิตมากขึ้น ธนาคารของประเทศสมาชิกย่อมได้สิทธิพิเศษในการข้ามพรมแดนไปจัดตั้งธนาคารระหว่างกันได้ ดังนั้นการแข่งขันระหว่างธนาคารของประเทศต่าง ๆ ย่อมมีมากขึ้นด้วย ทั้งในด้านการแข่งขันในการพัฒนาประสิทธิภาพของบทบาทของการเป็นตัวกลางทางการเงินและคุณภาพในด้านการให้บริการส่งเสริมนวัตกรรมทางการเงิน ไม่ว่าจะเป็นลีสซิ่งทางการเงิน (Financial Leasing) ประกันภัย หลักทรัพย์ ฯลฯ ที่ช่วยให้ครัวเรือนและภาคการผลิตเข้าถึงบริการทางการเงินจากธนาคารได้มากขึ้น

ดังนั้นผลกระทบจากการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่มีต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย ในแง่ของคู่แข่งทางธุรกิจ คือ การเพิ่มขึ้นของคู่แข่งทางธุรกิจ ซึ่งอาจเป็นสถาบันการเงิน ไม่ว่าจะในรูปของธนาคารพาณิชย์ ทั้งที่เป็นของประเทศไทยและของประเทศในกลุ่มสมาชิก รวมทั้งสถาบันการเงินในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ธุรกิจไมโครไฟแนนซ์ ธุรกิจพิโคไฟแนนซ์ เป็นต้น คู่แข่งทางธุรกิจเหล่านี้อาจเข้ามาชิงส่วนแบ่งตลาดจากสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย

อย่างไรก็ตามในสถานการณ์เดียวกันนี้ หากสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยมีความสามารถในการปรับตัวที่ดีและเท่าทันสถานการณ์ อาจเปลี่ยนแปลงผลกระทบทางลบดังกล่าวให้เป็นโอกาสได้ ด้วยการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจกับสถาบันการเงินอื่น ๆในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เพื่อต่อยอดธุรกิจให้เติบโตขึ้นไปในระดับระหว่างประเทศได้เช่นเดียวกัน

- **กฎระเบียบด้านการเงินการธนาคารทำให้สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยรวมทั้งคู่แข่งต้องมีการยกเครื่องการดำเนินงานใหม่**

นอกจากผลกระทบที่มีต่อคู่แข่งของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยแล้ว การรวมตัวทางการเงินจากการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ยังอาจส่งผลกระทบต่อกฎและระเบียบต่าง ๆ ของรัฐ โดยอาจมีการสร้างกฎระเบียบระหว่างประเทศในกลุ่มอาเซียนใหม่ ๆ ซึ่ง สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย จำเป็นต้องปรับตัวด้านของกฎระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศใหม่ ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

อนาคตของสภาพแวดล้อมทางกฎหมายทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นกฎระเบียบระหว่างประเทศ ตลอดจนสถาบันระหว่างประเทศ (Global institution) มีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากยิ่งขึ้น พัฒนาการของการเกิดกฎหมายระหว่างประเทศและสถาบันทางกฎหมายระหว่างประเทศมีแนวโน้มจะเติบโตอย่างต่อเนื่อง (Hague Institute for the Internationalization of Law, 2011) กฎหมายและระเบียบโลกต่าง ๆ จะมีการพัฒนาขึ้นมาเพื่อสร้างกฎเกณฑ์ที่เข้มแข็งร่วมกันระหว่างประชาคมโลก เช่น กฎหมายที่เกิดในสหภาพยุโรป โดยกฎหมายและระเบียบโลกมีแนวโน้มที่จะมีความเป็นสากลมากขึ้น กำแพงที่กั้นขวางระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายระดับชาติจะเริ่มพังทลายลง และมีระบบกฎหมายที่ซับซ้อน มีหลายระดับชั้นเกิดขึ้นมาแทนที่ภายได้ระเบียบโลกซึ่งแนวโน้มดังกล่าวส่งผลกระทบต่อไทยด้วยเช่นกัน

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีสถาบันใหม่เกิดขึ้น เช่น ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สถาบันดังกล่าวนี้จะเป็นอีกหนึ่งสถาบันระหว่างประเทศที่ส่งผลให้เกิดกฎระเบียบใหม่ ๆ ร่วมกันระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นกฎระเบียบร่วมกันทางการค้า การลงทุน ตลอดจนกฎระเบียบทางการเงินต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อ สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย โดยตรง

ผลจากการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ทำให้ในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเกิดกฎหมายระหว่างประเทศใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเปิดเสรีทางธนาคาร ซึ่งจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อ สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย เช่น การจัดทำมาตรฐานของธนาคารพาณิชย์อาเซียน หรือ Qualified ASEAN Bank (QAB) ซึ่งจะอนุญาตให้ธนาคารพาณิชย์ที่มีคุณสมบัติตรงตามมาตรฐานสากลระหว่างสมาชิกในกลุ่มประเทศ

อาเซียนสามารถดำเนินธุรกิจได้ทั้ง 10 ประเทศสมาชิกอาเซียนในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งกฎระเบียบดังกล่าวอาจกระทบต่อระเบียบภายใน สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยโดยตรง กฎหรือระเบียบของธนาคารตัวใดที่ยังไม่สอดคล้องกับกฎระหว่างประเทศดังกล่าว ดังนั้นธนาคารอาจต้องมีการปรับตัว เปลี่ยนแปลงกฎ ระเบียบต่างให้สอดคล้องกับมาตรฐานดังกล่าวด้วยเช่นกัน เพื่อให้สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยได้รับประโยชน์จากกฎระหว่างประเทศได้อย่างเต็มที่

ส่วนที่ 3 : สรุปปัจจัยผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่มีต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย

ผลจากข้อมูลเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่า สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะจากการเกิดขึ้นของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหลายประการ ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นถึงโอกาส (Opportunity) และภัยคุกคาม (Threat) ของ สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย ดังแสดงในตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 โอกาส (Opportunity) และภัยคุกคาม (Threat) ของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยจากการเกิดขึ้นของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

Opportunities	Threats
1) การเปิด AEC ทำให้ สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย มี**โอกาสในการขยายธุรกิจ**ไปสู่ประเทศในกลุ่มอาเซียนมากยิ่งขึ้น 2) การเปิด AEC ทำให้ สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย มี**โอกาสในการต่อยอดทางธุรกิจกับพันธมิตรในประเทศอาเซียน**ได้มากยิ่งขึ้น 3) การเปิด AEC ทำให้ลูกค้าเกษตรกรบางประเภทสามารถขยายตลาดไปสู่ประเทศกลุ่มอาเซียนได้มากขึ้น มีรายได้สูงขึ้น มีความต้องการสินเชื่อสำหรับธุรกิจขนาดใหญ่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็น**โอกาสในการขยายฐานลูกค้าให้กว้างขึ้น** 4) การปรับปรุงกฎหมายในด้านการเกษตรให้มีความทันสมัย สอดรับกับสถานการณ์ในปัจจุบัน มีส่วนช่วยพัฒนามาตรฐานสินค้าเกษตรให้สูงขึ้น อันจะช่วยให้เกษตรกรไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันกับตลาดต่างประเทศได้มากยิ่งขึ้น อันจะช่วย**ลดความเสี่ยงในเรื่องหนี้เสียให้กับสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย**ได้ 5) การเพิ่มขึ้นของกฎ ระเบียบ และมาตรการเฉพาะกลุ่มส่งผลให้ลูกค้าเกษตรกรมีสินค้าที่ดี มีมาตรฐานที่เป็นสากล สามารถแข่งขันและมีอำนาจต่อรองกับประเทศนอกกลุ่มสัญญาดีขึ้นในระยะยาว **เกิดผลทางอ้อมแก่สถาบันการเงินภาคเกษตรในแง่ของการได้ลูกค้าชั้นดีเพิ่มมากขึ้นในบางกลุ่มสินค้า**	1) การเปิด AEC ทำให้**ลูกค้า**ของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย **มีโอกาสในการเลือกใช้บริการผลิตภัณฑ์ทางการเงินได้หลากหลาย**ยิ่งขึ้นจากธนาคารพาณิชย์อื่นทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ อันอาจ**ส่งผลให้ลูกค้าของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยลดลง** 2) การเปิด AEC ทำให้**ลูกค้าเกษตรกร**บางประเภท เช่น สินค้าปาล์มน้ำมัน เมล็ดกาแฟ มะพร้าว มี**ขีดความสามารถในการแข่งขันลดลง** อันอาจทำให้ความสามารถในการชำระหนี้ลดลงตามไปด้วย เกิดเป็น**ความเสี่ยงในเรื่องหนี้สูญแก่สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย** 3) การเปิด AEC ทำให้**สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย มีค่าใช้จ่ายการดำเนินงานเพิ่มขึ้น**ในเรื่องของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้สอดรับกับมาตรฐานการเงินของอาเซียน 4) การปรับปรุงกฎหมายในด้านการเกษตรให้มีความทันสมัย สอดรับกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ทำให้เกษตรกรรายย่อยมีต้นทุนการผลิตสูงขึ้น และส่งผลให้เกษตรกรมีต้นทุนการดำเนินงานในเรื่องมาตรฐานต่าง ๆเพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทันอาจสูญเสียศักยภาพในการประกอบอาชีพไปได้ **กระทบโดยตรงต่อลูกค้าของสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยโดยเฉพาะ**

ข้อมูลจากตารางสะท้อนให้เห็นว่า การเกิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนั้น ส่งผลกระทบโดยตรงต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย โดยเฉพาะในมิติด้านฐานลูกค้าและมิติด้านคู่แข่งทางธุรกิจ ทั้งในแง่ที่เป็นโอกาสกับกลุ่มลูกค้าและกับตัวสถาบันการเงินเอง และในแง่ที่เป็นผลกระทบเชิงลบ ซึ่งต้องพิจารณาควบคู่กันอย่างละเลยไม่ได้เพราะ ผลกระทบในเชิงลบอาจกระทบต่อความมั่นคงต่อสถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยในอนาคตด้วยเช่นกัน

จากผลการศึกษาเบื้องต้นนี้ช่วยให้สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทยตระหนักรู้ถึงสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและเกิดผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพของสถาบันการเงินภาคเกษตรเอง ทั้งนี้เพื่อการปรับปรุงแก้ไข พัฒนา ตลอดจนยกระดับการให้บริการให้ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ทันท่วงที หากสถาบันภาคเกษตรของไทยมีความสามารถในการปรับตัวให้เท่าทันกับสถานการณ์ สามารถพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส ขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการดำเนินงานได้ ย่อมทำให้สถาบันการเงินภาคเกษตรของไทย ยังคงมีความสำคัญในฐานะผู้ให้บริการทางการเงินแก่กลุ่มเกษตรกรของประเทศไทย รวมทั้งยังเป็นเสาหลักและที่พึ่งที่สำคัญของเกษตรกรไทยส่วนใหญ่ได้อย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ (2554). **AEC Fact book.** (Online). Available: http://www.dtn.go.th/images/64/inside_aec_factbook.pdf.

คณะกรรมการพัฒนากฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (ม.ป.ป.). **บันทึก เรื่อง กฎหมายที่อาจต้องแก้ไขให้เป็นไปตาม AEC Blueprint.** (Online). Available: http://www.lawreform.go.th/.

ประกาศสำนักทะเบียนกลาง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2560. (2561, 23 กุมภาพันธ์). ***ราชกิจจานุเบกษา***. เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 41 ง. หน้า 22-24.

ส่วนอาเซียน สำนักการประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ. (2559). **การค้าการขายในยุค AEC: เจาะตลาดอินโดนีเซีย**(Online).Available: http://www.aseanthai.net/ewt_news.php?nid=6083&filename= index_2Cached

สำนักเศรษฐกิจการเกษตรระหว่างประเทศ. (2556).การเตรียมความพร้อมภาคเกษตรเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน.**การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “กองทุน FTA: ลดจุดด้อย เสริมจุดเด่นให้เกษตรกรไทยพร้อมสู่ AEC”**. (Online).Available: http: //www2.oae.go.th/FTA/PDF/Document/13-6-56/2-AEC -FTA.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). สรุปผลการสำรวจภาวการณ์ทำงานของประชากร เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

Brouwer, G. (2005). **Monetary and Financial Integration in Asia: Empirical Evidence and Issues**.Asia Economic Cooperation and Integration, Asia Development Bank, Manila, the Philippines, 269-293.

Hague Institute for the Internationalisation of Law. (2011). **Law Scenarios to 2030: Signposting the legal space of the future.** (Online).Available: www.lawofthefuture.org.

KPMG. (2013). **Future State 2030: The Global Megatrends Shaping Governments**. (Online). Available: http: //www.kpmg.com/ID/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/Future-State-2030.pdf.

การบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งอาเซียน : กรณีศึกษาเมืองจอร์จทาวน์(ปีนัง)*
Managing ASEAN’s Cultural World Heritage Cities: A Study of George Town (Penang)

ศิริลักษม์ ตันตยกุล**
Sirilucksm Tantayakul

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งอาเซียน: กรณีศึกษาเมืองจอร์จทาวน์ (ปีนัง) ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลของเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ (ปีนัง) ในการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (2) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ (ปีนัง) ในฐานะแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (3) เพื่อศึกษาโอกาสและความท้าทายของการบริหารจัดการเมืองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ (ปีนัง) ในบริบทอาเซียน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (documentary research) และการวิจัยภาคสนาม (field research) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริง ณ เมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ (ปีนัง) ระหว่างวันที่ 18 – 21 มกราคม 2560โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธี การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ จากการศึกษาพบว่าจอร์จทาวน์ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมภายใต้ชื่อ “มะละกาและจอร์จทาวน์ นครประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา” มีคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลเกณฑ์ข้อที่ 2, 3, 4 ขององค์การยูเนสโก ดังนี้ ข้อ (2) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรมหรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งหรือบนพื้นที่ใดๆ ของโลกที่ทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ข้อ (3) เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว ข้อ (4) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการบริหารจัดการเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ในฐานะแหล่งมรดกโลก คือ การรักษาคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในการคัดเลือก โดยดำเนินการตามกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การนำองค์การ และการประเมินผล

ในบริบทของประชาคมอาเซียน จอร์จทาวน์เป็นแบบอย่างความสำเร็จของการวางแผนแบบสหสาขาวิชา การบูรณาการแนวคิดภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งแบบจับต้องได้และแบบจับต้องไม่ได้ โอกาสของการบริหารเมืองมรดกโลกจอร์จทาวน์ในบริบทของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ปรากฏชัดเจนในส่วนของการสร้างอัตลักษณ์อาเซียน ได้แก่ การสร้างความภาคภูมิใจร่วมกันของพลเมืองอาเซียนที่มีต่อคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลของจอร์จทาวน์ โอกาสของการเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้การบริหารจัดการเมืองประวัติศาสตร์

---

* บทความนี้เขียนขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี 2560

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศิริลักษม์ ตันตยกุล ผู้แทนกลุ่มวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ กรรมการประจำคณะรัฐศาสตร์

และโอกาสของการสร้างความร่วมมือในรูปแบบ “เมืองมิตรภาพ” เพื่อความร่วมมือที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง

ความท้าทายของการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกจอร์จทาวน์ ได้แก่ ปัญหาแรงกดดันจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหรือแรงกดดันจากการพัฒนา ความท้าทายจากแรงกดดันของการท่องเที่ยวและการสูญเสียจิตวิญญาณเดิมแท้ของเมือง ซึ่งเป็นปัญหาที่เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งอาเซียนหลายเมือง เช่น หลวงพระบาง ฮอยอัน กำลังเผชิญอยู่เช่นกัน ดังนั้นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนควรปรึกษาหารือและร่วมมือกัน เพื่อรับมือและแก้ไขปัญหาจากความท้าทายดังกล่าว

Abstract

In this research, entitled “Managing ASEAN’s Cultural World Heritage Cities: A Study of George Town (Penang),” the objectives were to study (1) ‘Outstanding Universal Values’ (OUVs) which made George Town a World Heritage site; and (2) the process of managing George Town as a cultural world heritage city (3) opportunities and challenges of managing George Town World Heritage City in the ASEAN Community context. In using qualitative method, the researcher conducted documentary research and field research. Collecting data included structural in-depth interviews with key informants. Findings show that George Town was listed as a World Heritage site under the name of “Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca” in 2008. The OUVs which are criteria of selecting George Town include (ii) to exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design; (iii) to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared; (iv) to be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates significant stages in human history. Most importantly, managing George Town Historic City as a World Heritage site is to protect all OUVs of George Town through the process of planning, organizing, leading and evaluating.

In the ASEAN Community context, George Town has become a showcase of integrated planning of the historic urban landscape and recognition to the tangible and intangible cultural heritage. From this view, an opportunity of George Town also stems from the pride of ASEAN Socio-Cultural Community in the coexistence of multiculturalism. The researcher also explores the potential of regional engagements and initiatives, paving way for a regional MOU for ASEAN Heritage Sites or Cities, whereas bilaterally the several potential Sister or Friendship Heritage Cities. Conversely, among the challenges of George Town is the diminishing spirit of the city while supervising mass tourism management. In this situation, the researcher makes comparisons with other World Heritage Cities in ASEAN Community, such as Luang Prabang and Hoi An, which both share similar problems. To solve these problems, countries in ASEAN Socio-Cultural Community should cooperate to cope up with challenges.

บทนำ (INTRODUCTION)

การศึกษาการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมในบริบทของประชาคมอาเซียน สะท้อนถึงมุมมองสำคัญประการหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์อาเซียน (Building an ASEAN Identity) ที่เน้นส่งเสริมให้เกิดความตระหนักรู้และการส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ส่งเสริมการสร้างสรรค์ด้านวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งปรากฏอยู่ในแผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint) มุมมองสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์อาเซียนในมิติของการศึกษามรดกทางวัฒนธรรม สามารถนำไปสู่ความร่วมมือและการเชื่อมโยงของประชาชนและการเชื่อมโยงทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการเป็นประชาคมอาเซียนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและที่สำคัญการสร้างอัตลักษณ์ของอาเซียนจะทรงพลังและเลิศล้ำได้ก็ต่อเมื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์โดยจินตนาการของประชาชน (a product of peoples’ imagining) (Acharya & Layug, 2012, p.24)

นับถึงการประชุมคณะกรรมการมรดกโลก ครั้งที่ 41 ระหว่างวันที่ 2 – 12 กรกฎาคม 2560 ณ เมืองคราคูฟ (Kraków) สาธารณรัฐโปแลนด์ รัฐสมาชิกในประชาคมอาเซียนนั้นมีสถานที่ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจำนวน 38 รายการในจำนวนดังกล่าวมีแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม 24 รายการ แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ 13 รายการ และแบบผสม 1 รายการ ประสบการณ์การบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกที่ได้รับการขึ้นทะเบียนในกลุ่มประเทศประชาคมอาเซียนซึ่งเป็น Best Practice นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีสภาพเป็นเมืองที่มีชีวิต ซึ่งมีมิติของการสร้างสรรค์ด้านวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน

เมืองจอร์จทาวน์ (George Town) เป็นเมืองหลวงของรัฐปีนัง ประเทศมาเลเซียได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมโดยองค์การยูเนสโก (UNESCO) ในฐานะนครประวัติศาสตร์แห่งช่องแคบมะละกา เนื่องด้วยมีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของยุคอาณานิคมอังกฤษไว้ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 และยังเป็นสถานที่ตั้งอันเป็นชุมทางการค้าบนช่องแคบมะละกา ปีนังจึงถือเป็นทางเชื่อมสำคัญของตะวันออกและตะวันตก โดยมีชาวเปอรานากัน (Peranakan) หรือชาวจีนช่องแคบ ที่เป็นลูกครึ่งจีนและมาเลย์ดั้งเดิม อนุรักษ์แบบแผนในการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ถ่ายทอดมรดกทางสถาปัตยกรรม อาหาร การแต่งกาย ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าไว้ให้ได้ชื่นชมจนถึงปัจจุบัน โดยมีความรุ่งเรืองของความหลากหลายทางวัฒนธรรมผสมสานอยู่กับลักษณะอิทธิพลของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ซึ่งเห็นได้จาก วัด ท่าเทียบเรือ ห้องประชุม และคฤหาสน์อันเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ก่อนขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนับเป็นตัวอย่างของความกระตือรือร้นของภาคประชาสังคมในท้องถิ่น ในปี ค.ศ. 1986 เครือข่ายของนักประวัติศาสตร์ วิชาการ สถาปนิก สิ่งแวดล้อม กลุ่มภาคประชาสังคมจัดตั้งสมาคมมรดกปีนัง (Penang Heritage Trust) โดยนิยามให้มรดกนั้นครอบคลุมถึงภูมิทัศน์เมือง การแสดงศิลปหัตถกรรม มีเครือข่ายเวทีของการแลกเปลี่ยนกับผู้เชี่ยวชาญจากประเทศฝรั่งเศส เยอรมนี อังกฤษ ญี่ปุ่น อินเดีย ในวาระต่างๆ (Nagata, 2012, หน้า 16) รัฐบาลท้องถิ่นอย่างสภาเทศบาลปีนังได้มีนโยบายอนุรักษ์และรณรงค์ป้องกันอาคารสำคัญ ๆ เริ่มสำรวจและทำทะเบียนอาคารสำคัญ

(Khoo, 2010, หน้า 286; ชีวสิทธิ์ บุณยเกียรติ, 2557, หน้า 54-55) มีการเตรียมความพร้อมและศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังในการวางแผนเพื่อการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และเมื่อเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมแล้ว การบริหารจัดการเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ได้รับการยอมรับจากนานาชาติที่ให้ความสนใจศึกษาถึงแนวทาง การบริหารจัดการ รวมทั้งมีการจัดประชุมนานาชาติเกี่ยวกับการบริหารจัดการเมืองจอร์จทาวน์ในฐานะเมืองมรดกโลก

คำถามการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งอาเซียน: กรณีศึกษาเมืองจอร์จทาวน์ (ปีนัง) มีดังต่อไปนี้ (1) เมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์มีคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลอย่างไร จึงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก (2) แนวทางการบริหารจัดการเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์มีลักษณะอย่างไร (3) การบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมจอร์จทาวน์ในบริบทของประชาคมอาเซียนนั้นมีโอกาสและความท้าทายประการใด

แนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม เครื่องมือในการบริหารจัดการ แนวความคิดการอนุรักษ์เมืองและภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ กฎบัตรและมาตรฐานระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ รวมทั้งทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และดุษฎีนิพนธ์ เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่จะศึกษา ซึ่งสาระสำคัญมีดังนี้

แนวความคิดเกี่ยวกับแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ(UNESCO)ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ของคนในอดีตที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ (Tangible) เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง และรูปแบบนามธรรม (Intangible) เช่น ภาษา ศีลธรรม จริยธรรม สุนทรียภาพ ตลอดจนอาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อ ฯลฯ ผลจากการเป็นภาคีในอนุสัญญาคุ้มครองแหล่งมรดกโลก (World Heritage convention in 1972) แหล่งมรดกที่ได้รับการประกาศเป็น “มรดกโลก” โดยองค์การยูเนสโก แม้แหล่งมรดกโลกจะเป็นทรัพย์สินของประเทศที่เป็นเจ้าของดินแดนที่แหล่งมรดกโลกตั้งอยู่ แต่มรดกโลกนั้นได้รับพิจารณาให้เป็นผลประโยชน์ของประชาคมระหว่างประเทศ (international community) ในการอนุรักษ์มรดกเพื่อมวลมนุษยชาติ การประกาศชื่อให้เป็นมรดกโลก จึงนับเป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศที่มีประสิทธิผลมากที่สุดในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (Strasser, 2002, p. 215) ในทัศนะของ Hall (2006) อนุสัญญามรดกโลกนับเป็นความร่วมมือระหว่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ และรัฐภาคีให้สัตยาบันเป็นจำนวนมากและมีผลบังคับในทางปฏิบัติ ซึ่งแตกต่างจากสนธิสัญญาระหว่างประเทศในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ กล่าวได้ว่าอนุสัญญามรดกโลกเป็นตัวอย่างของกฎหมายระหว่างประเทศที่ทรงพลัง (‘hard’ international law) ในบริบทของอนุสัญญามรดกโลก (Hall ,2006, p.22)

ในการนำอนุสัญญามรดกโลกไปปฏิบัตินั้น อนุสัญญามรดกโลกได้ระบุให้คณะกรรมการมรดกโลกประสานความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญในการประเมินผลตามเกณฑ์ที่เสนอขึ้นทะเบียน โดยมีกระบวนการความร่วมมือระหว่างประเทศ การสนับสนุน รวมทั้งการแลกเปลี่ยนบุคลากรและเมื่อมีการประกาศเป็นแหล่งมรดกโลก จะต้องมีการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมตามอนุสัญญาที่ได้

กำหนดไว้ โดยมีองค์การยูเนสโกเป็นตัวแสดงสำคัญในเวทีระดับโลก และรัฐภาคีเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลรักษาแหล่งมรดกโลก ตามระบุไว้ในอนุสัญญาซึ่งเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ รัฐภาคีจะต้องมีความรับผิดชอบในการบริหารจัดการแหล่งมรดก โดยรับเอาข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการในการนำอนุสัญญามรดกโลกไปปฏิบัติ (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) และเสนอรายงานต่อองค์การยูเนสโกเป็นระยะ หากปราศจากการบริหารจัดการที่ดีพอและแหล่งมรดกโลกตกอยู่ในภาวะถูกคุกคามจากการทำลายของมนุษย์หรือธรรมชาติ จะมีการขึ้นบัญชีภาวะอันตรายแหล่งมรดกโลกนั้น ถ้าไม่มีการปรับปรุงก็อาจถูกถอดรายชื่อจากการเป็นมรดกโลกได้

คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลในการพิจารณาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

ในการขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกโลกนั้น คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (outstanding universal value) คือ เกณฑ์ในการประเมิน คณะกรรมการมรดกโลกจะพิจารณาการขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกจากคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลอย่างน้อย 1 เกณฑ์ (แหล่งมรดกโลกแต่ละแห่งมีเกณฑ์คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลจำนวนแตกต่างกันไป แต่จะต้องมี 1 เกณฑ์เป็นอย่างน้อยในการพิจารณา) สำหรับการพิจารณาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม หลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมนั้นมีดังต่อไปนี้

1. เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์
2. เป็นสิ่งที่มีอิทธิพล ยิ่งผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใด ๆ ของโลกที่ทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม
3. เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว
4. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ
5. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา
6. มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์ (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2560)

แนวคิดการอนุรักษ์เมืองมรดกโลกและภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

ในจำนวนแหล่งมรดกที่องค์การยูเนสโกประกาศให้เป็นแหล่งมรดกโลกนั้น ปรากฏว่าแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นเมืองประวัติศาสตร์มีจำนวนมากกว่า 250 เมือง ที่เป็นสมาชิกองค์การของเมืองมรดกโลก (The Organization of World Heritage Cities) ในการประชุมนานาชาติเกี่ยวกับเมืองมรดกโลกครั้งแรกที่เมือง ควิเบคในปี ค.ศ. 1991 เมืองมรดกโลก 41 แห่งให้การยอมรับปฏิญญาแห่งเมืองควิเบค (the Quebec City Declaration) เพื่อแสดงเจตจำนงต่อการสร้างเครือข่ายของเมืองมรดกโลก และในการประชุมนานาชาติครั้งที่ 2 ณ เมืองเฟซ ประเทศโมรอคโก

จึงมีการก่อตั้งองค์การของเมืองมรดกโลกขึ้น สำนักงานใหญ่ขององค์การของเมืองมรดกโลกตั้งอยู่ที่เมืองควิเบค องค์การมีเป้าหมายหลักในการนำอนุสัญญามรดกโลกไปปฏิบัติ สร้างความร่วมมือและแลกเปลี่ยนข้อมูล ผู้เชี่ยวชาญทั้งในระดับภูมิภาคและระดับระหว่างประเทศ เพื่อรับมือกับความท้าทายในการบริหารจัดการและกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนา (OWHC website) เมืองมรดกโลกในประชาคมอาเซียนที่เป็นสมาชิกองค์การดังกล่าว ได้แก่ จอร์จทาวน์ มะละกา ฮอยอัน หลวงพระบาง และวีกัน

เนื่องจากเมืองมรดกโลกได้รับผลกระทบจากการพัฒนายุคปัจจุบัน เช่น ปัญหาด้านการจราจร ปัญหานักท่องเที่ยวจำนวนมาก การพัฒนาในยุคร่วมสมัย (contemporary development) หลายประการได้กลายเป็นภัยคุกคาม (threats) ต่อการรักษาไว้ซึ่งความเป็นของเดิมแท้ (authenticity) และครบถ้วนสมบูรณ์/บูรณภาพ (integrity) ของเมืองประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ซึ่งประเด็นดังกล่าวอีโคโมส (ECOMOS) และชุมชนในท้องถิ่นตระหนักถึงภัยคุกคามดังกล่าว โดยเฉพาะการนำมาซึ่งอันตรายต่อคุณค่าอันโดดเด่นของเมืองมรดกโลกเหล่านั้น ในสมัยการประชุมครั้งที่ 31 ณ เมืองไคเชิร์ต ประเทศนิวซีแลนด์ เดือนมิถุนายน – กรกฎาคม 2007 คณะกรรมการมรดกโลกได้ทบทวนรายงานของแหล่งมรดกโลก 830 แห่ง ในขณะนั้นมีรายงานจำนวน 33 เรื่อง ระบุถึงผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาเมือง เช่น โครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างสถาปัตยกรรมแบบร่วมสมัยและตึกสูงและผลกระทบอื่นๆ เนื่องมาจากภัยธรรมชาติ ความขัดแย้งในภูมิภาค และการขาดศักยภาพในการบริหารจัดการ (Van Oers, 2010, p.7)

แนวคิดการอนุรักษ์เมือง (urban conservation) เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายด้านมรดกทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ เป็นเวลากว่าครึ่งศตวรรษมาแล้วที่เมืองประวัติศาสตร์ (historic towns) และพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ (historic urban areas) ได้รับการยอมรับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม และศิลปวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ รวมทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างงานและรายได้ให้แก่ประชาชนจำนวนมาก แนวคิดการอนุรักษ์เมืองไม่ใช่เรื่องใหม่ ในอดีตมีการดำเนินการบูรณะฟื้นฟูเมืองที่เสื่อมโทรมหรือเสียหายจากภัยธรรมชาติและสงครามอยู่เสมอ แต่การดำเนินการดังกล่าวของแต่ละประเทศยังอาศัยหลักการและวิธีการของตนเอง ขาดหลักการและแนวทางที่เป็นมาตรฐานในระดับสากล โดยส่วนใหญ่จะเน้นเฉพาะการเก็บรักษาหรือบูรณะโบราณสถานและสถาปัตยกรรม ซึ่งยังขาดมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ผลที่ตามมาก็คือเมืองประวัติศาสตร์และพื้นที่ประวัติศาสตร์จำนวนมาก โดยเฉพาะที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนาไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของโลกสมัยใหม่ เกิดปัญหา การย้ายออกของผู้คนในพื้นที่ และการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่แทนที่อาคารดั้งเดิม ทำให้คุณค่าและ อัตลักษณ์ของเมืองประวัติศาสตร์และพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์จำนวนมากสูญเสียไป (วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, 2010, หน้า 1) “การอนุรักษ์” และ “การพัฒนา” จะอยู่ร่วมกันได้จะต้องอาศัยแรงผลักดันที่เข้มแข็งจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน นับตั้งแต่ชุมชนในระดับท้องถิ่น ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ องค์การระหว่างประเทศรวมไปถึงคณะกรรมการมรดกโลก คณะกรรมการมรดกโลกจึงให้ความสำคัญต่อปัญหาดังกล่าวและพยายามจะสร้างกรอบการทำงานที่

เพียงพอที่จะรับมือกับการพัฒนายุคร่วมสมัยในบริบทของเมืองประวัติศาสตร์ (Van Oers, 2010, p.7)

แนวคิดและเครื่องมือในการบริหารจัดการ

สำหรับการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมนั้น จะเห็นได้จากการดำเนินการตั้งแต่การขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกโลกและการบริหารจัดการเพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นแหล่งมรดกโลกนั้น รัฐภาคีไม่อาจดำเนินการโดยลำพัง แต่จำเป็นต้องพึ่งพาตัวแสดงภายนอก เช่น องค์การระหว่างประเทศ รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญระดับนานาชาติจากองค์กรที่ปรึกษา แสวงหาความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อการสนับสนุนให้การเสนอชื่อเป็นมรดกโลกได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนอาศัยความร่วมมือจากประชาคมระหว่างประเทศในการสร้างชื่อเสียงเกียรติภูมิภายใต้สัญลักษณ์ของแหล่งมรดกโลก (ศิริลักษม์ ตันตยกุล,2557) การบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกนั้นเป็นปรากฏการณ์ความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในกระบวนการธรรมาภิบาลหลายระดับ (multi-level governance) ที่สะท้อนแนวคิดธรรมาภิบาลระดับโลก (global governance) ไปจนถึงระดับท้องถิ่น (local governance) เป็นการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างรัฐบาลกับตัวแสดงหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ไม่ใช่รัฐ (non-state actors) เชื่อมโยงกับการศึกษาเรื่องความร่วมมือระหว่างองค์การภายในประเทศและองค์การระหว่างประเทศ (Maiden, 2008, pp. 78-80; Mark, 1993, pp. 392-403)

สำหรับการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย ประกอบด้วยผู้แสดงบทบาทที่เป็นรัฐ (state actors) และผู้แสดงบทบาทที่ไม่ใช่รัฐ (non-state actors) ในระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับท้องถิ่นมีบทบาทร่วมกันการบริหารจัดการ ภายใต้กระบวน การบริหารจัดการอย่างมืออาชีพที่ประกอบด้วย การวางแผน (planning) การจัดองค์การ (organizing) การนำองค์การ (leading) และการประเมินผลหรือการควบคุม (evaluating/controlling) (ลูอิส อัลเลน, 1973)

การวิเคราะห์เครื่องมือที่สำคัญในการบริหารจัดการเมืองมรดกโลก

การคุ้มครองแหล่งมรดกโลกเป็นภารกิจที่จะต้องประสานความร่วมมือในการดูแลรักษา ในปี 2005 องค์การยูเนสโกได้กำหนดเป็นข้อบังคับให้รัฐภาคีต้องจัดทำแผนบริหารจัดการมาพร้อมกับการเสนอชื่อแหล่งมรดกเข้าสู่กระบวนการพิจารณา เพื่อจะดำเนินการคุ้มครองอย่างเหมาะสม ความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกนั้นเป็นการเชื่อมโยงสู่อดีต และความรู้สึกของอัตลักษณ์ แรงจูงใจและเครื่องมือทางนโยบายการคุ้มครองและรักษาแหล่งมรดกในฐานะ “สินค้าสาธารณะ” จะต้องอาศัยการดูแลโดยชุมชน และภาครัฐทุกระดับที่เห็นความสำคัญในคุณค่าของการอนุรักษ์ ในหนังสือ Making heritage happen: Incentives and Policy Tools for Conserving Our Historic Heritage กล่าวถึงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิผลนั้น ต้องมีความสมดุลกันของการใช้เครื่องมือเชิงนโยบายแบบลงโทษ (sticks) หากไม่ทำตามกฎ และเครื่องมือเชิงนโยบายแบบให้รางวัลเป็นแรงจูงใจ (carrots) การขาดแรงจูงใจมีผลทำให้การบังคับใช้กฎระเบียบเป็นไปอย่างยากลำบาก ซึ่งแรงจูงใจจะทำให้ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินมรดก เช่น อาคารอนุรักษ์ไม่เสียประโยชน์เกินไปในการเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการทำตามกฎ (Environment Protection and Heritage Council, 2004, p. 3)

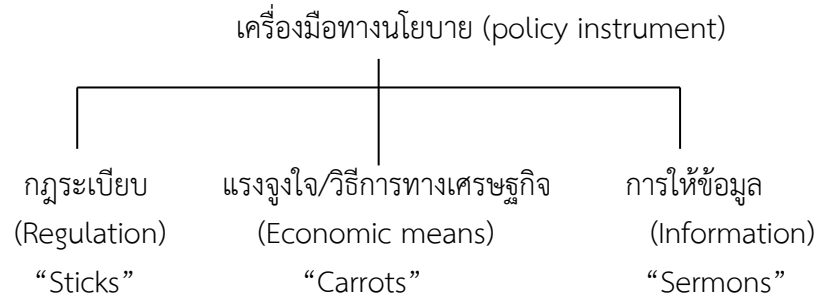

ภาพ เครื่องมือทางนโยบาย

ที่มา. จาก *Carrots, Sticks & Sermons: Policy Instruments & Their Evaluation* (p.30) by M. Bemelmans-Videc, R. Rist, E.Vedung. (2010). New Brunswick: Transaction Publishers.

สำหรับการวิเคราะห์เครื่องมือที่สำคัญในระดับนานาชาติ กฎบัตร (charters) และข้อแนะนำ (recommendations) ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ได้กำหนดแนวทางเชิงนโยบายและการนำไปปฏิบัติในระดับสากล อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงและแรงกดดันจากการพัฒนาเป็นสิ่งที่ท้าทายข้อเสนอแนะขององค์การยูเนสโกที่กำหนดไว้ตั้งแต่ปี 1976 ในขณะที่หลักการทั่วไปของข้อเสนอแนะของยูเนสโกในปี 1976 ได้รับการพิจารณาว่าเป็นเอกสารสำคัญในช่วงเวลา 50 ปีก่อน เมื่อเวลาผ่านไปจึงมีข้อแนะนำใหม่ ๆ เกี่ยวกับแนวคิดการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ ดังปรากฏในรายละเอียดของกฎบัตรวอชิงตัน (1987) ระบุถึงวิธีการและเครื่องมือ และบันทึกความทรงจำของเวียนนา (Vienna Memorandum)

วิธีดำเนินการวิจัย (METHODOLOGY)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (documentary research) และการวิจัยภาคสนาม (field research) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริง ณ เมืองประวัติศาสตร์จอรช์ทาวน์ (ปีนัง) ระหว่างวันที่ 18 – 21 มกราคม 2560 โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ได้แก่

1. Dr. Ang Ming Chee	ผู้จัดการสำนักงานมรดกโลก (GTWHI)
2. Dr. Khoo Salma	นักอนุรักษ์/ Penang city councilor
3. Lim Gaik Siang	ประธาน Penang Heritage Trust
4. Clemant Liang	ผู้บริหาร Penang Heritage Trust
5. Leowania Leow Sui Yin	First Secretary (Information & Public Diplomacy) Embassy of Malaysia

สำหรับวิธีวิเคราะห์ข้อมูล งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีศึกษาแบบพรรณนาและวิเคราะห์ (descriptive and analytical methods) การวิเคราะห์จากข้อมูล ข่าว เอกสาร (documentary research) เป็นหลัก ประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยจะนำเสนอในลักษณะการพรรณนาความ (thick description)

สรุปผลการวิจัย

1. เกณฑ์ในการประเมินคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (outstanding universal value) ในการพิจารณาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมมีทั้งหมด 6 เกณฑ์ การศึกษาพบว่าจอร์จทาวน์ซึ่งเป็นเมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา มีรายละเอียดของคุณค่าอันโดดเด่นอันเป็นสากลที่ทำให้ได้รับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมนั้นมีดังนี้

เกณฑ์ข้อที่ 2 เมืองมะละกาและจอร์จทาวน์เป็นตัวแทนอันโดดเด่นของเมืองแห่งการค้าที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกและตะวันตกเฉียงใต้ จากการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการค้าของชาวมลายู ชาวจีน อินเดีย และชาวยุโรปเจ้าอาณานิคมที่เข้ามาเกือบ 500 ปี ทำให้เกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและการสร้างเมือง เทคโนโลยี และศิลปะอันเป็นอนุสรณ์สถาน ทั้งเมืองมะละกาและจอร์จทาวน์ได้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในช่วงเวลาดังกล่าว

เกณฑ์ข้อที่ 3 เมืองมะละกาและจอร์จทาวน์เป็นแหล่งมรดกที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ยังคงความมีชีวิตชีวา มีประเพณีของความเป็นเอเชียและมีอิทธิพลของอาณานิคมชาวยุโรป มรดกแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งแบบที่จับต้องได้ (tangible heritage) และแบบที่จับต้องไม่ได้ (intangible heritage) ปรากฏอยู่ในอาคาร ศาสนสถานของความเชื่อที่หลากหลาย ที่พักอาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีความหลากหลายของภาษา การสักการะ งานเทศกาลทางศาสนา การเต้นรำ การแต่งกาย ศิลปะ ดนตรี อาหาร และวิถีชีวิต

เกณฑ์ข้อที่ 4 เมืองมะละกาและจอร์จทาวน์สะท้อนให้เห็นถึงความผสมผสานในอิทธิพลอันนำมาซึ่งเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมและรูปแบบของเมือง โดยไม่มีสถานที่ใดในเอเชียตะวันออกและเอเชียใต้ที่เสมอเหมือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้งสองเมืองนี้ได้แสดงให้เห็นถึงอาคารแบบเรือนแถวที่ใช้ค้าขาย (shop house) และอาคารแถวที่ใช้อยู่อาศัย (town house) อาคารเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายและพัฒนาการของรูปแบบการก่อสร้างอาคาร อาคารบางหลังมีมาตั้งแต่ในยุคของดัทช์และโปรตุเกส

จากการศึกษาพบว่าคุณค่าโดดเด่นของเมืองประวัติศาสตร์ที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ สะท้อนถึงคุณค่าของมรดกอันเป็นสากลของโลกและสิทธิของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Universal heritage values and the right to cultural diversity) ที่ชื่นชมการอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม แบบสังคมพหุวัฒนธรรมท่ามกลางความหลากหลาย (Harrison, 2015, p. 156)

2. จากการศึกษากระบวนการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม กรณีของเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ภายใต้กรอบความคิดการบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ (professional management) ให้ความสำคัญกับขั้นตอนการวางแผน การจัดโครงสร้างองค์การ การนำองค์การและการควบคุมหรือการประเมินผล (ลูอิส อัลเลน, 1973) ดังต่อไปนี้

(1) การวางแผน (Planning) เนื่องจากการคุ้มครองแหล่งมรดกโลกเป็นภารกิจที่ต้องใช้ความร่วมมือจากหลายฝ่ายในการบริหารจัดการ แผนบริหารจัดการเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิผลต่อการคุ้มครองแหล่งมรดกโลก (Karpati, 2008) แผนบริหารจัดการจัดทำขึ้นเพื่อระบุถึงความสำคัญและนโยบายที่เหมาะสมในการบริหารจัดการ และที่สำคัญคือเพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณค่าโดดเด่น

อันเป็นสากล โดยสร้างกลไกการประสานงานความร่วมมือแบบที่มีความเห็นร่วมกันเพื่อการบริหารจัดการในระยะยาว แผนบริหารจัดการจะมีผลต่อชุมชนในท้องถิ่น แผนจะต้องสะท้อนถึงผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะเกี่ยวข้องกับการนำแผนไปสู่การปฏิบัติเนื่องจากทุกฝ่ายมีอำนาจในการตัดสินใจในการอนุรักษ์และใช้พื้นที่ เช่น ผู้ถือครองที่ดิน ผู้อยู่อาศัย นักวิชาการที่ทรงคุณวุฒิ และตัวแทนของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจน ศาสนสถานต่าง ๆ เป็นต้น สำหรับแหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ ภายใต้พระราชบัญญัติผังเมือง The Town and Country Planning Act 172 (1976) แผนบริหารจัดการยังได้รับการออกแบบมาเพื่อใช้ร่วมกับแผนท้องถิ่นของปีนัง และแผนพื้นที่พิเศษ (Special Area Plan) ซึ่งมีการระบุเครื่องมือแรงจูงใจในการบริหารจัดการทั้งแบบที่เป็นตัวเงิน แบบที่ไม่เป็นตัวเงิน แบบของการสร้างรายได้ และแบบการให้ความช่วยเหลือทางเทคนิค

(2) การจัดโครงสร้างองค์การ (organizing) การดำเนินงานของหน่วยงานระดับสหพันธรัฐของมาเลเซียในการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกจอร์จทาวน์จะเชื่อมโยงกับการบริหารของหน่วยงานระดับรัฐปีนัง ได้แก่ คณะกรรมการวางแผนระดับรัฐและคณะกรรมการด้านมรดกระดับรัฐของรัฐปีนัง ในระดับท้องถิ่นจะมีแผนกมรดกของ MPPP และสำนักงานมรดกโลก (World Heritage Office) ซึ่งจอร์จทาวน์ใช้รูปแบบการจัดตั้งเป็นบริษัท George Town World Heritage Incorporated (GTWHI)

(3) การนำองค์การ (Leading) ภายใต้การดำเนินงานของสำนักงานมรดกโลก GTWHI ซึ่งมีภารกิจสำคัญในด้านการให้การศึกษาและความรู้ และการสร้างแรงจูงใจ เพื่อการบรรลุเป้าหมายในการรักษาคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลของเมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์ จึงมีกลยุทธ์การบริหารจัดการเพื่อการรักษาคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลของแหล่งมรดกโลก อนุรักษ์เพื่อสืบทอดให้คนรุ่นหลัง ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างความเติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งการดำเนินการตามกลยุทธ์จะต้องอาศัยความร่วมมืออย่างใกล้ชิดของหลายหน่วยงาน โดยผู้จัดการของสำนักงานมรดกโลก หรือ GTWHI นั้นมีลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลง

(4) การควบคุมหรือการประเมิลผล (Evaluating) เพื่อทราบถึงความพอเพียงในมาตรการทางกฎหมายและการบริหารจัดการว่าจะสามารถคุ้มครองคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Values) ของแหล่งมรดกโลกได้หรือไม่สำหรับเมืองมรดกโลกจอร์จทาวน์ คณะผู้จัดทำแผนบริหารจัดการได้กำหนดตัวชี้วัดประสิทธิผลของการบริหารจัดการเมืองประวัติศาสตร์ที่เป็นมรดกโลก

ในบริบทของการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกนั้น “การอนุรักษ์” และ“การพัฒนา” จะอยู่ร่วมกันได้จะต้องอาศัยแรงผลักดันที่เข้มแข็งจาก ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน และความพยายามในการสร้างกรอบการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผน การจัดองค์การ การนำองค์การและการประเมินผล โดยดำเนินการตามกฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์เมืองและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ (Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas) หรือ “กฎบัตรวอชิงตัน” ซึ่งเน้นการบูรณาการอนุรักษ์เมืองเข้ากับนโยบายด้านพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและการวางแผนภาคและเมืองในทุกระดับ รวมทั้งคุณลักษณะของเมืองที่ต้องสงวนรักษา ทั้งองค์ประกอบทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ (Van Oers, 7; วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, 2010, หน้า 7)

3.จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกจอร์จทาวน์ในบริบทประชาคมอาเซียนมีโอกาสและความท้าทายดังต่อไปนี้ โอกาสของการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกจอร์จทาวน์ในบริบทของประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียนที่สามารถนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน (ASEAN Identity) ที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง ได้แก่

1) โอกาสของการสร้างความภาคภูมิใจร่วมกันในประชาคมอาเซียน เมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์เป็นตัวอย่างของความภูมิใจร่วมกันของประชาคมอาเซียนที่มีต่อเมืองมรดกโลกในภูมิภาคและยังเป็นความภูมิใจในแบบฉบับของชาวอาเซียนที่ต้องการสร้างอัตลักษณ์อาเซียนในแบบของสังคมพหุวัฒนธรรม และความภูมิใจในคุณค่าโดดเด่นของเมืองประวัติศาสตร์ที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมยังคงมีชีวิตชีวา สะท้อนถึงคุณค่าของมรดกอันเป็นสากลของโลกและสิทธิของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Universal heritage values and the right to cultural diversity) ที่ชื่นชมการอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม แบบสังคมพหุวัฒนธรรมท่ามกลางความหลากหลาย (Harrison, 2015, p. 156)

2) โอกาสของการเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้การบริหารจัดการเมืองประวัติศาสตร์ เมืองมรดกโลกจอร์จทาวน์มีโอกาสที่จะเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริหารจัดการเมืองประวัติศาสตร์ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมสามารถดำเนินการในรูปแบบของการจัดกิจกรรม เช่น การจัดประชุมนานาชาติในด้านการบริหารจัดการเมืองมรดกทางวัฒนธรรม

3) โอกาสของการสร้างความร่วมมือในรูปแบบ“เมืองมิตรภาพ” สืบเนื่องจากเอกลักษณ์อันโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมแบบผสมผสานของเมืองจอร์จทาวน์มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ ซึ่งรูปแบบการก่อสร้างอาคารแบบผสมผสานในลักษณะนี้ยังปรากฏให้เห็นในเมืองประวัติศาสตร์อีกหลายแห่งในประชาคมอาเซียน เช่น เมืองเก่าภูเก็ต ดังนั้น การสถาปนาเมืองคู่มิตรหรือเมืองมิตรภาพเป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างเมืองเป็นโอกาสของการเชื่อมโยงของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ การค้าและวัฒนธรรม และความร่วมมือของภาคประชาชน

สำหรับความท้าทายของการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกจอร์จทาวน์ที่เมืองประวัติศาสตร์จอร์จทาวน์กำลังเผชิญนั้น เป็นปัญหาที่เมืองมรดกโลกในประชาคมอาเซียนกำลังเผชิญอยู่เช่นกัน ในการนี้ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนสามารถร่วมมือกัน ปรึกษาหารือกัน เพื่อรับมือกับปัญหาความท้าทายซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ความท้าทายจากแรงกดดันของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน แรงกดดันจากการพัฒนาเป็นความท้าทายที่สำคัญต่อการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก จากการประกาศเขตพื้นที่แหล่งมรดกโลกพร้อมกับสิ่งปลูกสร้างอาคารมากกว่า 5,000 หลังในบริเวณพื้นที่คุ้มครองชั้นในและพื้นที่กันชน เนื่องจากอาคารเรือนแถวส่วนใหญ่เป็นของภาคเอกชน การรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมและความครบถ้วนสมบูรณ์ของแหล่งมรดกโลกขึ้นอยู่กับการดูแลรักษาเรือนแถวในเขตพื้นที่มรดกโลก ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบกับเจ้าของอาคารจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดรักษาไว้ซึ่งคุณค่าของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไป นอกจากนั้น ยังมีความท้าทายจากแรงกดดันในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น โครงรถไฟฟ้าเชื่อมจอร์จทาวน์กับพื้นที่ชานเมือง ปัญหาการจราจรติดขัดในช่วงเวลาเร่งด่วน ปัญหามลภาวะทางอากาศ ทางน้ำ ทางเสียง ฯลฯ

2) ความท้าทายจากแรงกดดันของการท่องเที่ยวและการสูญเสียจิตวิญญาณเดิมแท้ของเมือง ปัญหา ผู้อยู่อาศัยที่เป็นชาวเมืองแต่เดิมได้อพยพออกนอกเมือง ขณะที่จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว นำไปสู่ปัญหาการสูญเสียจิตวิญญาณเดิมแท้ของเมือง อาคารมรดกจำนวนมากได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นที่พักและโรงแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากสร้างแรงกดดันและความท้าทายในการรักษาความยั่งยืนให้แก่มรดกทางวัฒนธรรม การเผชิญหน้ากับความท้าทายจากการท่องเที่ยวของคนจำนวนมาก และการเปลี่ยนแปลงสภาพของจิตวิญญาณของเมืองมรดกไปสู่เมืองที่เน้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอีกหลาย ๆ กรณีของเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน เช่น หลวงพระบาง ฮอยอัน วีกัน จึงนับเป็นความท้าทายที่สำคัญของการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกในบริบทของประชาคมอาเซียน

ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

จากการวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งอาเซียน: กรณีศึกษาเมืองจอร์จทาวน์ (ปีนัง) สามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะได้ดังนี้

1. การบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายสำคัญในการรักษาคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลนั้น แผนบริหารจัดการแบบสหสาขาวิชาตามแนวคิดของกฎบัตรวอชิงตันนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง นับเป็นกลไกการประสานงานความร่วมมือแบบที่มีความเห็นร่วมกันเพื่อการบริหารจัดการในระยะยาว โดยแผนจะต้องสะท้อนถึงผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติโดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับผู้ที่อยู่อาศัยในเมือง

2. คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการนำเสนอให้พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีผู้คนอาศัยอยู่เป็นพื้นที่คุ้มครองหลัก (core zone) และพื้นที่กันชน (buffer zone) การดำเนินการเพื่อรักษาคุณค่า การตีความ การให้ความหมาย เป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายจะต้องมีความเข้าใจร่วมกัน มีความรู้ในเรื่องคุณค่าของการเป็นแหล่ง/เมืองมรดกโลก และมีแนวทางในการรักษาไว้ซึ่งคุณค่าที่ประกาศไว้อย่างชัดเจน

3. การบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมในบริบทของประชาคมอาเซียนสามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแสวงหาแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งที่เป็นมรดกร่วมกัน ทั้งในรูปแบบมรดกที่จับต้องได้ (tangible heritage) และมรดกที่จับต้องไม่ได้ (intangible heritage) ของรัฐสมาชิกในประชาคมอาเซียน

4. ประชาคมอาเซียนควรสนับสนุนการสร้างความร่วมมือและเครือข่ายของหน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการเมือง/แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม เพื่อแบ่งปันโอกาสของการสร้างความภูมิใจในการเป็นแหล่งมรดกของพลเมืองอาเซียน รวมทั้งวางแผนรับมือกับความท้าทายที่เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งอาเซียนเผชิญร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

ชีวสิทธิ์ บุณยเกียรติ. (2557). **“มรดกเมืองเพิ่งสร้าง”: เมืองย่านประวัติศาสตร์ในมะละกาและปีนัง,** วารสารดำรงวิชาการ, ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม.

ลูอิส อันเลน. (1973). **Professional Management.** ค้นเมื่อ 26 มกราคม 2561, จาก http://www.mpec.cmru.ac.th/mpec2012/option/files/001/2555/2/N/52124311/1 361126217.pdf

วรรณศิลป์ พีรพันธุ์. (2010). **กฎบัตรและมาตรฐานระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการ อนุรักษ์เมือง.** JARS, 7(1). pp. 1-10.

ศิริลักษม์ ตันตยกุล. (2557). **การนำนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมไปปฏิบัติ.** ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก. (2560). **อนุสัญญามรดกโลก.** ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2560, จาก http://www.thaiwhic.go.th/convention.aspx

Acharya, A., & Layug, A. (2012, July). Collective identity formation in Asian regionalism: ASEAN identity and the construction of the Asia-Pacific Regional Order. **In a paper presented at the World Congress of International Political Science Association (IPSA) held in Madrid, Spain.** Retrieved from http://paperroom.ipsa.org/app/webroot/papers/paper_7151.pdf

Bemelmans M. -Videc, R. Rist, E.Vedung. (2010). Carrots, Sticks & Sermons: Policy **Instruments & Their Evaluation.** New Brunswick: Transaction Publishers.

Hall, C. (2006). Implementing the World Heritage Convention: what happens after listing? In A. Leask & A. Fyall. (Eds.), **Managing world heritage sites** (pp. 20-34). Burlington, MA: Butterworth-Heinemann.

Harrison, R. (2015). Heritage and globalization. **In The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research** (pp. 297-312). Palgrave Macmillan, London.

Karpati Thomas. (2008). **Management of World Heritage Sites: the management plan a an effective tool for the safeguarding of heritage.** Saarbrucken: VDM Verlag Dr. Muller Aktiengesellschaft&Co.KG, Dudweiler Landstr.

Khoo S.N., 2010. “The Street of Harmony” in the George Town World Heritage Site.” In F. Ruegg & A. Boscoboinik (eds.), From Palermo to Penang**: a Journey into Political Anthropology = De Palerme a Penang** (pp. 283-95). Wien [u.a.]: Lit.

Maiden, J. (2008). **Participation in sustainable tourism development: Stakeholders and partnership working.** Unpublished doctoral dissertation, Cardiff University, Cardiff, CF.

Marks, G. (1993). Structural policy and multilevel governance in the EC. In A. Cafruny & G. Rosenthal (Eds.), **The state of the European community vol. 2: The Maastricht debates and beyond** (pp. 391-410). Boulder, CO: Lynne Riener.

Nagata J.A., 2012. “ Heritage as History: Plural Narratives on Penang Malays.” **ARI Working Paper Series No. 173, Asia** Research Institute, National University of Singapore.

Strasser, P. (2002). “Putting reform into action”-thirty years of the world heritage convention: How to reform a convention without changing its regulations. **International Journal of Cultural Property,** *11*(2), 215-266.

Van Oers, R. (2010). Managing cities and the historic urban landscape initiative- an introduction. In World Heritage Centre, **Managing Historic Cities (World Heritage Paper 27)** (pp.7-17).

สมรรถนะทางเทคโนโลยีของอาจารย์มหาวิทยาลัยกับการปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนในประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน*

The Technological Competencies of University Lecturers: applications to Instructional management in ASEAN Socio-Cultural Community

ชมสุภัค ครุฑกะ**
Chomsupak Cruthaka

บทคัดย่อ

ประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียนให้ความสำคัญกับความร่วมมืออย่างใกล้ชิดด้านการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต บทบาทอาจารย์มหาวิทยาลัยไม่เพียงแต่สอนแต่ต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวก บทบาทเทคโนโลยีกับการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบัน ดังนั้นอาจารย์ควรพัฒนาตนเองด้านสมรรถนะทางเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและนวัตกรรมในการสอนโดยพัฒนาสื่อการสอน ทักษะการสืบค้นข้อมูลความรู้เพื่อสร้างบทเรียน พัฒนาสื่อการสอนทางอิเล็กทรอนิกส์ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการสอน (การเรียนผ่านระบบทางไกล เรียนผ่านเว็บ การมอบหมายงานผ่านโมบายเทคโนโลยี)

คำสำคัญ: การจัดการเรียนการสอน สมรรถนะทางเทคโนโลยี อาจารย์มหาวิทยาลัย ประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน

---

* บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสมรรถนะด้านเทคโนโลยีของอาจารย์มหาวิทยาลัยในประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน
A study of technological competencies of University Lecturers for ASEAN socio-cultural community

** อาจารย์ประจำ, รองศาสตราจารย์, คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Lecturer, Associate Professional, Faculty of Human Resource Development, Ramkhamhaeng University

Abstract

ASEAN socio-cultural community importance to education and life-long learning. The role of university lecturers are not only to teaching but to be a facilitator. The role of technology regarding Instructional management of university lecturers, and necessities in current. As such, lecturers must be for self-development to have technology competencies to assist in the development of instruction and innovation. The use of technology in constructing teaching materials, development of skills in computerized information technology for instruction and study, include the development of e-Learning media, and the use of information communication technology (ICT) (distance learning, web base instructional, wireless telephone technology for communication involving instruction and study, especially vis-à-vis the assignment of work to students).

Keywords: Instructional management, Technology Competencies, University Lecturers, ASEAN socio-cultural community

บทนำ

สมรรถนะคือคุณลักษณะของบุคคล ซึ่งสามารถแสดงออกถึงการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ที่ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ นิสัย บทบาททางสังคม ภาพลักษณ์ และแรงจูงใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ 2 สิ่ง คือ (1) การระบุความสามารถ (ability) ในการปฏิบัติของบุคคลตามขอบเขตความรับผิดชอบ และ (2) การระบุความต้องการในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Shermon, 2004, pp. 11-12) และอาจารย์มหาวิทยาลัยมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการแก่สังคมและชุมชน และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ดังนั้นอาจารย์จำเป็นต้องมีการระบุสมรรถนะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามขอบเขตความรับผิดชอบดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สภาพการปฏิบัติงานของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยปัจจุบัน ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมอาเซียน ส่งผลให้ต้องใช้สมรรถนะสากลเป็นกลไกการขับเคลื่อนภารกิจ ได้แก่ สมรรถนะด้านภาษาอังกฤษ สมรรถนะด้านการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม และสมรรถนะทางเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสืบค้นและการสื่อสาร (ชมสุภัค ครุฑกะ, 2557, หน้า 246-255) ซึ่งผู้เขียนให้ความสำคัญกับสมรรถนะด้านเทคโนโลยีซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญในการนำมาประยุกต์และปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสังคมวัฒนธรรมอาเซียน เนื่องจากเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาททั้งในด้านนโยบายระดับประเทศและระดับหน่วยงาน รวมทั้งขีดความสามารถของเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการเข้าถึงความรู้ การสืบค้นความรู้ การแลกเปลี่ยนแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ อีกทั้งยังนำมาใช้เพื่อปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการปฏิบัติงานและก่อให้เกิดนวัตกรรมในทำงาน (เนตร์พัณณา ยาวิราช, 2556, หน้า 29-31; กระทรวงวิทยาศาสตร์และกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559, ชมสุภัค ครุฑกะ, 2560, หน้า 9)

อาเซียนและสังคมวัฒนธรรมอาเซียน

จากภาวะเศรษฐกิจโลก กระแสสังคม กระแสโลกาภิวัตน์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย ส่งผลกระทบต่อการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของกลุ่มประเทศในสมาชิกอาเซียน ได้แก่ บรูไน ดารุสซาลาม สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สหภาพพม่า และราชอาณาจักรกัมพูชา การรวมตัวในครั้งนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และอำนาจการต่อรองเพื่อแข่งขันกับภูมิภาคอื่น และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงได้มีการทำข้อตกลงร่วมกันภายใต้กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ประกอบด้วย 3 เสาหลักคือ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security --APSC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community--AEC) และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community--ASCC) จากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการผลิตและการให้บริการ โดยกำหนดแผนยุทธศาสตร์เพื่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง (สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2553)

สำหรับบริบทประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเน้นความร่วมมืออย่างใกล้ชิดด้านการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมีประเด็นความร่วมมือที่สำคัญคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการลดช่องว่างทางการพัฒนา (สุเมธ แย้มนุ่น, 2555) และจากแผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

2025 ในประเด็น (1) มีพลวัต วัตถุประสงค์เพื่อการเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสรรค์ นวัตกรรมอย่างต่อเนื่องและการเป็นสมาชิกประชาคมโลกที่มีบทบาทเชิงรุก มุ่งเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยด้วยนโยบายและสถาบันต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้คนและองค์กรมีทัศนคติ ที่เปิดกว้างรู้จักปรับตัวมากขึ้น โดยกำหนดมาตรการเชิงกลยุทธ์คือ การส่งเสริมเสรีภาพในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างถ้วนหน้า โดยสอดคล้องกับกฎหมายภายในประเทศ (2) การเป็นอาเซียนที่สร้างสรรค์มีนวัตกรรมและตอบสนอง โดยมีมาตรการเชิงยุทธศาสตร์ ได้แก่ (2.1) ส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันของทรัพยากรมนุษย์ในอาเซียนผ่านการส่งเสริมการ เรียนรู้ตลอดชีวิต การเตรียมความพร้อมสู่การศึกษาระดับปริญญา การปรับพื้นฐานการศึกษาให้สมดุล และการพัฒนาด้านทักษะ ตลอดจนส่งเสริม การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในทุกช่วงวัย (2.2) ส่งเสริมแนวทางการดำเนินงานของอาเซียนที่มีนวัตกรรมในการอุดมศึกษา โดยเชื่อมโยงระหว่างภาควิชาการ บริการชุมชน การฝึกงานในภูมิภาค และ บ่มเพาะและให้ความสนับสนุนการประกอบการ (2.3) เพิ่มพูนความร่วมมือในระดับภูมิภาคในด้านการศึกษา การฝึกอบรมและการวิจัย และเสริมสร้างบทบาทของอาเซียนในเครือข่ายการวิจัยระดับภูมิภาคและระดับโลก ด้วยความคิดริเริ่มและแรงจูงใจต่าง ๆ ตลอดจนสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนาซึ่งรวมถึงการตีพิมพ์ผลงานวิจัย (2.4) ส่งเสริมการเคลื่อนย้ายอย่างเสรีของความคิด องค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะ เพื่อกระตุ้นพลวัตในภูมิภาค (2.5) พัฒนาหลักสูตรและระบบการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และวิทยาการ เชิงสร้างสรรค์ (2.6) ส่งเสริมและสนับสนุนอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาพยนตร์ ดนตรี และภาพเคลื่อนไหว (2.7) ส่งเสริมให้อาเซียนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการฝึกอบรม (2.8) ยกระดับความร่วมมือในระดับภูมิภาคและระดับโลกด้านการพัฒนาคุณภาพ และขีดความสามารถในการแข่งขันของสถาบันอุดมศึกษา (2.9) สนับสนุนรัฐบาล ภาคเอกชน และชุมชน ในการพัฒนาระบบการฝึกอบรม อย่างต่อเนื่องและการฝึกอบรมใหม่ เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนากำลังแรงงาน (2.10) ส่งเสริมการจดทะเบียนสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาและยกระดับความร่วมมือ และการดำเนินงานในอาเซียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความปลอดภัยด้านอาหาร เวชกรรม สินทรัพย์ทางวัฒนธรรมพื้นเมือง ผลิตภัณฑ์จากความหลากหลายทางชีวภาพ (กรมอาเซียน, กระทรวงการต่างประเทศ, 2559, หน้า 270-274)

ดังนั้นจะเห็นว่าบทบาทเทคโนโลยีจึงมีความสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการการเรียนการสอน การฝึกอบรม สร้างความรู้ และนวัตกรรม ในการทำงานและสร้างเครือข่ายความร่วมมือในด้านประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนอย่างเป็นพลวัต

แนวคิดเทคโนโลยีที่ใช้ในการเรียนการสอน

เทคโนโลยี หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการใช้เครื่องมือต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้เพื่อขยายขีดความสามารถของมนุษย์ ช่วยให้การทำงานดีขึ้น และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานนั้นให้มีมากยิ่งขึ้น ซึ่งเทคโนโลยีอาจเป็นนวัตกรรม/สิ่งประดิษฐ์ที่ได้มาจากการศึกษาวิจัย และ/หรือ ประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาในทางการปฏิบัตินั้น (ใจทิพย์ ณ สงขลา, 2550, หน้า 38; สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ, 2558, หน้า 4) สำหรับเทคโนโลยีสารสนเทศ

หมายถึง วิธีการจัดเก็บข้อมูล การบันทึกข้อมูล การนำข้อมูลมาประมวลผล การจัดทำรายงานสารสนเทศ การจัดส่งรายงานสารสนเทศไปให้ผู้ใช้ ประกอบด้วย เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคม โดยใช้ระบบสารสนเทศ ได้แก่ ข้อมูล ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ คน และกระบวนการเพื่อสร้างสารสนเทศ (วิเชียร เปรมชัยสวัสดิ์, 2551, หน้า 7; โอภาส เอี่ยมสิริวงศ์, 2554, หน้า 17)

ปัจจุบันการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงความรู้ บทบาทครูจึงเป็นผู้อำนวยความสะดวก โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน การจัดการเรียนการสอนผ่านเว็บ และการจัดการเรียนการสอนทางไกล เพื่อเอื้อให้ผู้เรียนไม่ว่าจะอยู่แห่งใด ก็สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ด้วยเหตุนี้ครู อาจารย์ และนักการศึกษาจำเป็นต้องนำกระบวนการวิจัยมาช่วยพัฒนาหลักสูตรและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน เพื่อยืนยันหรือหาข้อสรุปว่า หลักสูตรหรือรูปแบบการสอนนั้นมีมาตรฐาน และพัฒนาผู้เรียนได้อย่างบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรซึ่งในปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น โดยนำเทคโนโลยีทางการศึกษามาใช้ประโยชน์มากขึ้น โดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ โดยไม่ต้องอาศัยครู แต่ครูยังมีบทบาทในในการวางแผนการเรียน การติดตามการเรียนรู้ของผู้เรียน การเก็บรวบรวมข้อมูลและการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน มีดังต่อไปนี้ (ทิศนา แขมมณี, 2555, หน้า 110-155)

1. การจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรม (programmed instruction) เป็นการดำเนินให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยให้ผู้เรียนศึกษาบทเรียนแบบโปรแกรมในเรื่องนั้นด้วยตนเอง และมีการถามให้ผู้เรียนตอบสนอง และตรวจสอบผลการตอบสนองของตนได้ทันทีว่าถูกหรือผิดเมื่อเรียนจบบทเรียน

2. การจัดการเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (computer assisted instruction) เป็นการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อช่วยขยายขอบเขตความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียน และความสามารถในการสอนของครู โดยการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ขึ้นมา หรือจัดหาบทเรียนคอมพิวเตอร์ที่เหมาะสมที่ผู้สร้างไว้แล้วมาให้ผู้เรียน

3. การจัดการเรียนการสอนทางไกล (distance instruction) เป็นการสอนที่ผู้สอน และผู้เรียนอยู่ต่างระยะทาง และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางด้านการศึกษาได้ การจัดการเรียนการสอนทางไกลโดยให้ผู้สอนถ่ายทอดความรู้ผ่านสื่อมวลชน และสื่อโทรคมนาคมต่าง ๆ สามารถช่วยให้ผู้เรียนจำนวนมากที่อยู่ในที่ต่าง ๆ ได้เรียนรู้ โดยที่คุณภาพการศึกษาไม่แตกต่างไปจากการจัดการเรียนการสอนปกติ

4. การจัดการเรียนการสอนโดยใช้เครือข่ายเวิล์ด ไวด์ เว็บ (web based instruction) เป็นการออกแบบการเรียนการสอนโดยการจัดห้องเรียนเสมือนจริง ที่จำลองสภาพชั้นเรียนปกติเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสืบค้นข้อมูลความรู้จากเครือข่ายต่าง ๆ ในคอมพิวเตอร์ที่สำคัญ ได้แก่ เครือข่ายอินเตอร์เน็ต และเครือข่ายเวิลด์ ไวด์ เว็บ

นอกจากนี้ วรดานันท์ เหมนิธิ (2551) ได้สำรวจการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาในด้านการพัฒนาการเรียนการสอนของอาจารย์ ได้แก่ ด้านการให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และการใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อเสริมเพื่อสนับสนุนการบรรยายของครู การให้ผู้เรียนสนใจพัฒนาตนเองโดยได้รับ

ความรู้จากนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่มีอยู่ในสังคม และการใช้ระบบเครือข่ายที่ทันสมัย ส่งเสริมการสอน และจัดระบบการสอนในห้องเรียน การนำเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ มาสู่ชั้นเรียน ผู้สอนใช้คอมพิวเตอร์ประกอบการสอนในการนำเสนอบทเรียน และเป็นผู้ให้การศึกษา ชี้นำแนวทางในการจุดประกายความคิดสร้างสรรค์แก่ผู้เรียน

สมรรถนะทางเทคโนโลยีของอาจารย์

ประเทศไทยได้มีการนำแนวคิดเรื่อง Competency มาใช้ในองค์การ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ทั้งนี้เนื่องมาจากสมรรถนะมีองค์ประกอบที่สำคัญดังที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ดังนี้

ธำรงศักดิ์ คงคาสวัสดิ์ (2551, หน้า 6) ให้ความหมาย สมรรถนะว่า หมายถึง ทักษะ สมรรถนะ ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ แรงจูงใจ หรือคุณลักษณะที่เหมาะสมของบุคคลที่จะสามารถปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จ

Kelly-Thomas (1998, p.73) ให้ความหมายสมรรถนะว่า หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกถึงความสามารถในการเลือกใช้ทักษะในการปฏิบัติงานอย่างถูกต้อง

Selvi (2010, p. 168) ได้ระบุคำว่าสมรรถนะคือ ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ที่จำเป็นในการทำกิจกรรมในอนาคต

ดังนั้นสมรรถนะคือ การแสดงออกของบุคคลถึงความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติ แรงจูงใจ หรือคุณลักษณะที่เหมาะสมของบุคคลที่จะสามารถปฏิบัติงานในความรับผิดชอบได้อย่างประสบผลสำเร็จ

สำหรับระบบการศึกษาไทยสมรรถนะของอาจารย์มหาวิทยาลัยได้มีการศึกษากันมาอย่างกว้างขวาง และได้กำหนดเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติงานของครูตามพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 กำหนดมาตรฐานวิชาชีพครู จำแนกตามสาระความรู้ และสมรรถนะใน 9 องค์ประกอบ ได้แก่ ภาษาและเทคโนโลยีสำหรับครู การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ จิตวิทยาสำหรับครู การวัดและประเมินผลการศึกษา การบริหารจัดการในห้องเรียน การวิจัยทางการศึกษา นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา ความเป็นครู สำหรับสมรถนะนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา ประกอบด้วย (1) สามารถเลือกใช้ ออกแบบ สร้าง และปรับปรุงนวัตกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี (2) สามารถพัฒนาเทคโนโลยีและสารสนเทศเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี (3) สามารถแสวงหาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน (วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2554, หน้า 200-205)

นอกจากนี้ได้มีนักวิชาการได้ศึกษาสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีของอาจารย์สรุปได้ดังนี้

ตาราง 1 สรุปสมรรถนะทางเทคโนโลยีของอาจารย์

วัฒน์ บุญกอบ (2552)	**พรรณี ลีกิจวัฒนะ (2553)**	**ภรณี หลาวทอง และคณะ (2556)**	**Colorado department of higher education (2005)**	**ชมสุภัค ครุฑกะ (2559)**
1. ดัดแปลงและใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน	1. ความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศเบื้องต้น	1. ด้านการใช้ฮาร์ดแวร์	1. สามารถอำนวยความสะดวกโดยการใช้ไอซีทีเป็นเครื่องมือให้นักศึกษาเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการจะเรียนรู้	1. สามารถดัดแปลงสื่อการเรียนการสอนหรือสาระความรู้เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น การผลิต e-Book
2. เชี่ยวชาญการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์	2. ความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยในการทำงาน	2. ด้านการใช้ซอฟต์แวร์	2. สามารถสืบค้นสารสนเทศผ่านทางโครงข่ายเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี เช่น การใช้ web search engines, web sites	2. สามารถจัดการเรียนการสอนผ่านเว็บไซต์ และระบบเครือข่าย เช่น การสอนทางไกล หรือสอนบนเว็บไซต์ (Web-based Instruction)
3. ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่กับการวิจัย	3. ทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศเบื้องต้น	3. ด้านการใช้อินเตอร์เน็ต	3. เลือกใช้เทคโนโลยีที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมกับผู้เรียน	3. สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาหลักสูตร เช่น การพัฒนาหลักสูตร e – Learning
4. ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม	4. ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยในการทำงาน	4. ด้านการประยุกต์ใช้คอมพิวเตอร์ในการเรียนการสอน	4. วิเคราะห์: ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศประเด็นที่ต้องการศึกษา	4. สามารถเลือกใช้ช่องทางในการเผยแพร่เอกสารและสื่อการสอนบนระบบการจัดการเรียนรู้ (LMS) หรือ Social media เช่น Face book ฯลฯ อย่างเหมาะสม
5. มีความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์เป็นอย่างดี	5. ลักษณะนิสัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศ	5. ด้านการประเมินการเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์	5. การสังเคราะห์: บูรณาการข้อมูลสารสนเทศจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายเพื่อนำเสนอได้ตรงจุด	5. สามารถสร้างสื่อประสม (multimedia) เพื่อใช้ในการบรรยายและหรือ เพื่อช่วยสอน เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI), การใช้ Clip VDO เป็นต้น
6. มีความรู้ในเรื่อง Information Technology		6. ด้านความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย	6. ใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศ เช่น web	6. สามารถประยุกต์ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการประเมินผลการเรียน

วัฒน์ บุญกอบ (2552)	พรรณี ลีกิจวัฒนะ (2553)	ภรณี หลาวทอง และคณะ (2556)	Colorado department of higher education (2005)	ชมสุภัค ครุฑกะ (2559)
		มารยาท	page	การสอน ได้แก่ การสร้างเครื่องมือในการประเมินตนเอง การประเมินโดยให้เกรดอัตโนมัติ หรือการให้เกรดออนไลน์
7. มีความสามารถในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างแท้จริง		7. จรรยาบรรณที่เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี	7. สามารถตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยี โดยพิจารณาข้อจำกัดและปรับประยุกต์ใช้เทคโนโลยีกับงานได้อย่างเหมาะสม	7. สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนการสอน เช่น ใช้ U-tube, FaceBook เสริมเนื้อหาบทเรียนการใช้ web Blog บันทึกการเรียนรู้
8. สมรรถนะในการมองภาพรวมได้และเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของโลก		8. ด้านการใช้โปรแกรมระบบปฏิบัติการ		8. สามารถเลือกใช้ซอฟต์แวร์ได้เหมาะสมกับการเรียนการสอน เช่น การใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการสร้างสื่อการสอน การนำเสนอ และการวิเคราะห์ประมวลผล เป็นต้น
9. ปรับตัวให้ทันกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัด		9. ด้านการใช้งานโปรแกรมสำเร็จรูป		9. สามารถประยุกต์ใช้ Mobile Technology ในการเรียนการสอน เช่น การจัดการเรียนการสอน การติดตามงาน ผ่าน Smart phone, Tablet, Laptop เป็นต้น
10. มีความรู้ ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สากลเพื่อต่อยอดและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น		10. ด้านความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI)		
		11. การสอนบนเว็บ (WBI)		

จากตาราง 1 สรุปได้ว่าสมรรถนะทางเทคโนโลยีของอาจารย์ประกอบด้วย ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และเจตคติในการประยุกต์และปรับใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีฮาร์ดแวร์และซอฟแวร์ ตลอดจนสารสนเทศ และเครือข่ายการสื่อสาร ในการจัดการเรียนการสอนและการสืบค้นข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและการพัฒนาหลักสูตร

จากสรรถนะทางเทคโนโลยีดังกล่าว ชมสุภัค ครุฑกะ (2556) ได้ศึกษาสมรรถนะสากลของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยรามคำแหงเพื่อเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสืบค้น และการสื่อสาร ได้แก่ (1) สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศ ในระบบเครือข่ายสังคมอาเซียน (2) สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสารในสังคมอาเซียนออนไลน์ (3) สามารถเลือกใช้ search engine เพื่อค้นหาข้อมูลที่ต้องการมาพัฒนาความรู้ และจัดการเรียนการสอนสำหรับอาเซียน (4) สามารถเรียนรู้ที่จะนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาการ การจัดการเรียนการสอน และการสร้างผลงานทางการวิจัย (5) สามารถใช้เทคโนโลยีในการสร้างสื่อการสอนภาษาอังกฤษเพื่อสังคมอาเซียน เช่น การสร้างและพัฒนาสื่อ e-learning (6) มีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทางคอมพิวเตอร์ (ICT) ในการดำรงชีวิตประจำวันสำหรับการสอน และการวิจัย (7) สามารถใช้เทคโนโลยี เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียน เช่น การใช้ VDO, Power point ประกอบการสอน (8) สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ปรับปรุงสื่อการเรียนการสอนให้สามารถเข้าถึงได้ง่ายและสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น (9) สามารถให้คำแนะนำการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ การสอน การเผยแพร่งานวิชาการและการวิจัย (10) สามารถคัดสรรเลือกใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในประเภทต่าง ๆ สำหรับการสื่อสารและการตัดสินใจ (11) สามารถเข้าถึงฐานข้อมูลองค์ความรู้ จากแหล่งฐานข้อมูลที่เป็นสากล ของมหาวิทยาลัยอาเซียน (12) สามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อการสอนและการเรียนรู้ในสังคมอาเซียน เช่น การใช้ iPad, iPhon, BlackBerry (13) สามารถคัดสรรเลือกใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในประเภทต่าง ๆ สำหรับปฏิบัติการเพื่อความสะดวก รวดเร็วในการติดต่อประสานงานธุรการและการเงิน กับประเทศสมาชิกอาเซียน (14) สามารถใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารกับระบบ social media network (15) สามารถจัดการเรียนการสอนได้โดยผ่านระบบเครือข่าย เรียนผ่านระบบทางไกล หรือเรียนผ่านเว็บไซต์ (16) สามารถใช้เทคโนโลยีโทรศัพท์ไร้สายเพื่อการสื่อสารที่สัมพันธ์กับการเรียนการสอน เช่น การมอบหมายงานและการส่งรายงานกับนักศึกษาอาเซียน (17) สามารถนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้สร้างประสบการณ์เรียนรู้ และฝึกปฏิบัติได้อย่างเป็นสากล เช่น ใช้คอมพิวเตอร์จำลองสถานการณ์ในการฝึกปฏิบัติ

บทสรุป

โลกปัจจุบันเป็นสังคมดิจิทัล หลีกไม่พ้นกับการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน ทั้งการทำงานและการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งการนำมาใช้ในเชิงธุรกิจ ดังนั้นขีดความสามารถด้านเทคโนโลยีจึงมีส่วนสำคัญในการนำมาใช้ในวงการศึกษา โดยเฉพาะในบริบทอาเซียน ที่ประเทศไทยทำข้อตกลงความร่วมมือในการเป็นสมาชิกของกลุ่มประเทศอาเซียน การนำเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ในการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์มหาวิทยาลัย ทำให้สร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน เนื่องจากสมรรถนะทางเทคโนโลยี ทำให้อาจารย์เข้าถึงความรู้ สืบค้นความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำความรู้มาปรับใช้ในการจัดการเรียนสอน รวมทั้งการใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ปรับวิธีการสอนที่เอื้อต่อผู้เรียนไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด เวลาใดก็สามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้ทั้งในมิติประสานเวลาคือสามารถโต้ตอบกับผู้สอนให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหา และในมิติไม่ประสานเวลาคือ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองนอกเวลาหรือทบทวนบทเรียนได้ตามที่ผู้เรียนต้องการ ดังนั้นในประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน อาจารย์จำเป็นต้องพัฒนาสมรถนะทางเทคโนโลยี สำหรับในระดับองค์กรควรมีนโยบายการส่งเสริมให้อาจารย์พัฒนาตนเองหรือจัดทำแผนฝึกอบรมและพัฒนาอาจารย์ให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมอาเซียน, กระทรวงการต่างประเทศ. (2559). **อาเซียน 2025: มุ่งหน้าไปด้วยกัน.** กรุงเทพมหานคร: เพจเมคเกอร์.

กระทรวงวิทยาศาสตร์และกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.(2559). **Startup & Digital Thailand จุดประกายความรู้ธุรกิจเริ่มต้น**. ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2559, จาก *www.thailandstartup.org/.../Startup_Thailand_and_Digital_Thailad.*

ใจทิพย์ ณ สงขลา. (2550). **วิธีวิทยาการออกแบบการเรียนการสอนอิเล็กทรอนิกส์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชมสุภัค ครุฑกะ. (2556). **การศึกษาสมรรถนะสากลของอาจารย์มหาวิทยาลัยรามคำแหงเพื่อเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน**. รายงานวิจัยคณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชมสุภัค ครุฑกะ. (2557). พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะสากลของอาจารย์มหาวิทยาลัยรามคำแหงเพื่อเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน. **วารสารพยาบาลทหารบก.** 15, 3: 246-255.

ชมสุภัค ครุฑกะ. (2559). **พัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะทางด้านเทคโนโลยีของอาจารย์มหาวิทยาลัย.** รายงานวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสบทบมหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชมสุภัค ครุฑกะ. (2560). **หลักการการจัดการความรู้.** ฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชมสุภัค ครุฑกะ. (2560). **การประเมินผลการปฏิบัติงานเชิงระบบ.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ทิศนา แขมมณี. (2555). **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธำรงศักดิ์ คงคาสวัสดิ์. (2551). **Competency: ภาคปฏิบัติเขาทำกันอย่างไร**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทยญี่ปุ่น.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. (2556). **การจัดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์การ.** กรุงเทพมหานคร: ทริปเพิ้ล กรุ๊ป จำกัด.

พรรณี ลีกิจวัฒนะ. (2553). การพัฒนาองค์ประกอบของสมรรถภาพครูเทคโนโลยีสารสนเทศระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. **วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น**. 15,11: 1101-1114.

ภรณี หลาวทอง, โกเมท จันทรสมโภชน์, เฉลิมพล คงจันทร์, สหเทพ ค่ำสุริยา และ ปิยะ แก้วบัวดี. (2556). การพัฒนาสมรรถนะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของอาจารย์ผู้สอนสังกัดมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. **วารสารวิชาการและวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ฉบับพิเศษ:** 115-122.

วรดานันท์ เหมนิธิ. (2551). **แนวโน้มการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาของอาจารย์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.** รายงานวิจัยคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

วัฒน์ บุญกอบ. (2552). **การพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นของอาจารย์มหาวิทยาลัย**. ดุษฎีนิพนธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิเชียร เปรมชัยสวัสดิ์. (2551). **ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

วิไล ตั้งจิตสมคิด. (2554). **ความเป็นครู.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). **เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา.

สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2553). **ยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.2558.** กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล๊อก.

สุเมธ แย้มนุน. (2555). **เอกสารประกอบการบรรยายการเตรียมความพร้อมการอุดมศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน.** เอกสารอัดสำเนา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

โอภาส เอี่ยมสิริวงค์. (2554). **ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

Colorado department of higher education. (2005). **Competency technology: General education**. Retrieved May 15, 2014, from http://highered.colorado.gov/Academics/Transfers/gtPathways/Criteria/Competency/technology.pdf

Kelly-Thomus, K. T. (1998). **Clinical and staff development**. 2nd ed. Philadelphia, PA: Lippincott-Raven.

Selvi, K. (2010). Teachers’ s compeyencies. **Cultura International Journal of Philosophy of Culture Axiology.** 7,1: 167-175.

Shermon, G. (2007) . **Competency based HRM: A strategic resource for competency mapping, assessment and development center**. 3rd ed. New York: Teta McGraw-Hill.

การพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุของประเทศไทย*
Career development of elderly in Thailand

เจษณี จันทวงศ์**
Chetsanee Chantawong

บทคัดย่อ

จากการที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ส่งผลให้ทุกองค์กรตระหนักถึงการปรับตัวสู่การแข่งขัน อีกทั้งประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) และมีสัดส่วนที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปีเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศ การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุจึงถือว่ามีความสำคัญในการพัฒนาประเทศให้มีความพร้อมต่อการแข่งขัน สามารถสร้างรายได้ให้ตนเอง และไม่เป็นภาระกับบุคคลอื่น เป็นกำลังสำคัญให้ประเทศในการสร้างเสถียรภาพทางการเงิน โดยควรส่งเสริมการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุของประเทศไทย ได้แก่ (1) การให้การศึกษาอาชีพ (career education) ทำให้ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาอาชีพของตนเองได้ (2) ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการวางแผนอาชีพ (information about career planning) ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการวางแผนและพัฒนาอาชีพที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ (3) การให้คำปรึกษาอาชีพ (career counseling) ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเลือกเป้าหมาย วางแผนอาชีพและพัฒนาอาชีพได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: การพัฒนาอาชีพ, ผู้สูงอายุในประเทศไทย

Abstract

As Thailand is one of the member of ASEAN. Every organization realizes adapting for the competitiveness. Moreover, Thailand pass into Aging Society and proportion of the number is increasing every year comparing with the whole number of population in the country. The development potentials of elderly is important for developing Thailand in order to be ready for the competitiveness also the old people can cash up and don’t want to be a burden to anyone. So they are main spring for building the financial stability. To promote the career development of elderly in Thailand context are 3 main issues as following: first, career education. Second, information about career planning. Third, career counseling.

Keywords: career development, elderly in Thailand

---

* บทความเขียนจากการศึกษาข้อมูลเชิงสถิติของผู้สูงอายุในอาเซียน เพื่อเตรียมความพร้อมด้านการ พัฒนาอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุของประเทศไทย

** อาจารย์ประจำ คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทนำ

จากการรวมตัวเป็นเขตการค้าเสรีของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 ทำให้ทุกองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตระหนักถึงการปรับตัวในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้ก้าวทันการแข่งขันและปรับกลยุทธ์การบริหารงาน เพื่อให้มีความเหมาะสมกับบริบทขององค์กร เมื่อพิจารณาถึงผู้สูงอายุที่มีสถิติเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของประเทศในอาเซียน โดยประเทศไทยก็มีสถิติของประชากรผู้สูงอายุจำนวนมากเมื่อเทียบกับสัดส่วนของประชากรทั้งหมดของประเทศ นับว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุจึงถือว่ามีความสำคัญในการพัฒนาประเทศให้มีความพร้อมต่อการแข่งขัน สามารถสร้างรายได้ให้ตนเอง และสามารถมีความก้าวหน้าในอาชีพ

ผู้สูงอายุในประเทศไทย

นับตั้งแต่ปี 2558 ประเทศไทยได้เข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยหนึ่งในเป้าหมายของแผนการรวมกลุ่มอาเซียนคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านต่าง ๆ แต่กลับพบว่าประเทศในอาเซียนมีประชากรสูงอายุมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น องค์การสหประชาชาติ (United Nations--UN) ได้ให้นิยามผู้สูงอายุ (Older person) หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป และได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็น 3 ระดับ (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2553) ดังนี้

1. ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

2. ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์

3. ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged society) หมายถึงสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่

สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2559) ได้ระบุถึงสัดส่วนของประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปในกลุ่มอาเซียน พ.ศ. 2523-2593 ที่เพิ่มจำนวนสูงขึ้นในทุกประเทศ โดยสิงคโปร์เป็นประเทศที่เข้าสู่ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่เร็วกว่าประเทศอื่น ๆ ตามมาด้วยไทย บูรไน และเวียดนาม สำหรับประเทศไทยนั้นประชากรสูงอายุในปี 2558 จำนวน 10.73 ล้านคน เพิ่มขึ้นจาก พ.ศ. 2523 อยู่ที่จำนวน 3.75 ล้านคน โดยคาดการณ์ประชากรสูงอายุในปี พ.ศ. 2573 เพิ่มขึ้นอยู่ที่จำนวน 19.45 ล้านคน

สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทยได้จัด 10 อันดับจำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2560 (ระบบสถิติการลงทะเบียน กรมการปกครอง, 2561) ได้แก่ (1) จังหวัดสิงห์บุรี ร้อยละ 21.49 (2) จังหวัดลำพูน ร้อยละ 20.84 (3) จังหวัดลำปาง ร้อยละ 20.79 (4) จังหวัดสมุทรสงคราม ร้อยละ 20.79 (5) จังหวัดแพร่ ร้อยละ 20.78 (6) จังหวัดชัยนาท ร้อยละ 20.69 (7) จังหวัดอ่างทอง ร้อยละ 20.05 (8) จังหวัดอุตรดิตถ์ ร้อยละ 19.35 (9) จังหวัดพะเยา ร้อยละ 18.84 (10) จังหวัดพิจิตร ร้อยละ 18.79

การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2560 ก็ได้เปิดเผยถึงการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย ที่มีอัตราเพิ่มขึ้น ร้อยละ 16.8 ของประชากรทั้งประเทศ โดยพิจารณาลักษณะการทำงานของผู้สูงอายุ พบว่า มีผู้สูงอายุที่ทำงาน 4.06 ล้านคน หรือร้อยละ 35.6 ของผู้สูงอายุทั้งหมด อาชีพของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ คือผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตรฯ ร้อยละ 56.5 เมื่อจำแนกการทำงานของผู้สูงอายุตามภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวนมากที่สุด คือ 1.45 ล้านคน หรือ ร้อยละ 35.8 เมื่อพิจารณาถึงค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนของผู้สูงอายุที่ทำงานประมาณ 11,600 บาท ได้แก่ ภาคการค้าและบริการ 15,838 บาท ภาคการผลิต 10,860 บาท และภาคเกษตรกรรม 4,874 นอกจากนี้ยังพบว่าการทำงานของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบ จำนวน 4.77 แสนคน (ร้อยละ 11.7) ส่วนแรงงานนอกระบบ จำนวน 3.59 ล้านคน (ร้อยละ 88.3) (การทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย 2560, 2561)

จะเห็นได้ว่าอัตราการเติบโตด้านจำนวนของผู้สูงอายุที่เพิ่มสูงขึ้น โดยผู้สูงอายุที่ทำงานส่วนใหญ่เป็นภาคเกษตรกรรม แต่รายได้กลับน้อยกว่าภาคการค้าและบริการ และภาคการผลิต อีกทั้งมีผู้สูงอายุที่ทำงานเป็นแรงงานนอกระบบ อาจส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ

Gilley and others (2002, p. 60) อาชีพ หมายถึง ลำดับต่าง ๆ ของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงาน พฤติกรรมและทัศนคติที่ใช้ในการทำงาน ค่านิยมต่าง ๆ และความแน่วแน่ มุ่งมั่น รวมถึงกระบวนการบริหารที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทั้งหลาย

ศิริภัสสรศ์ วงศ์ทองดิ (2559, หน้า 219) การพัฒนาอาชีพ หมายถึง ความพยายามอย่างเป็นระบบที่จะจัดลำดับกิจกรรมหรือกระบวนการ ช่วยให้องค์กรและพนักงานบรรลุที่จะทำงานร่วมกัน กำหนดเส้นทางการเติบโตในอาชีพของบุคลากร แนวคิดเรื่องอาชีพสมัยใหม่มีความยืดหยุ่นกว่าเดิมที่เรียกว่า “Protean career” มีลักษณะขึ้นอยู่กับทิศทางอาชีพที่บุคคลมองเห็นด้วยตนเอง และให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสบการณ์และคุณสมบัติ เพื่อทำให้ตนเองสามารถปรับเปลี่ยนงานและอาชีพได้อย่างยยืดหยุ่นมากขึ้น แตกต่างจากแนวคิดเดิมเรื่องอาชีพ (traditional career) ที่บุคคลจะเติบโตไปตามเงื่อนไข จังหวะเวลา และการส่งเสริมขององค์กร

จำเนียร จวงตระกูล (2553, หน้า 354) ได้กล่าวถึงกระบวนการวางแผนเพื่อพัฒนาอาชีพ (development planning process) ประกอบด้วย (1) การระบุความจำเป็นในการพัฒนา (development needs) (2) การเลือกเป้าหมายการพัฒนา (development goals) (3) การกำหนดกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติโดยพนักงานและองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (4) การกำหนดตารางเวลาในการพัฒนา

นอกจากนี้เครื่องบ่งชี้หรือเบาะแสอาชีพ (Career anchors) จะเป็นตัวกระตุ้นในการเลือกอาชีพ ตลอดจนการพัฒนาอาชีพของบุคคล จึงเปรียบเสมือนสมอเรือ (anchor) ที่แต่ละบุคคลจะทอดลงในมหาสมุทรเมื่อเขาค้นพบว่าเป็นอาชีพที่ตนต้องการหรือเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การปักหลักหรือทอดสมอเรือ (Gilley and others, 2002, 61, Delahaya, 2005, 161) ดังนี้

1. ความสามารถด้านการจัดการ (managerial competence) ถ้าสำรวจพบว่าตนเองมีความถนัดด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาอาชีพควรจะเน้นการมอบหมายความรับผิดชอบในการบริหารงานที่สูงขึ้นไปให้อย่างต่อเนื่อง

2. ความสามารถเชิงเทคนิค หรือการทำงานตามหน้าที่เฉพาะ (technical/functional competence) การพัฒนาอาชีพสำหรับผู้ที่ถนัดงานเชิงเทคนิค ควรให้ความสำคัญกับการมอบหมายงานให้ตรงกับความถนัดในงานเฉพาะที่ต้องใช้เทคนิควิธีการเฉพาะ

3. ความรักในความมั่นคงและความมีเสถียรภาพ (security and stability) ผู้ที่รักความมั่นคงและเสถียรภาพ การพัฒนาอาชีพควรเน้นในเรื่องการให้เกียรติ ให้มีรายได้ที่มั่นคง มีหลักประกันและเติบโตในแนวดิ่ง

4. การชอบความท้าทายล้วน ๆ (pure challenge) ผู้ชอบความท้าทายการพัฒนาอาชีพควรมอบงานที่ท้าทาย มีความใหม่ และมีโจทย์ที่ยากอยู่เสมอ

5. ความรักอิสระและความเป็นเอกเทศ (autonomy and independence) การพัฒนาอาชีพของผู้ชอบความเป็นอิสระ ควรให้มีอำนาจความรับผิดชอบและการตัดสินใจด้วยตนเองเพิ่มขึ้น

6. ความชอบการบูรณาการงานเข้ากับชีวิต (lifestyle integration) การเติบโตทั้งงานและชีวิตส่วนตัวไปพร้อม ๆ กัน เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาอาชีพสำคับคนกลุ่มนี้

7. ความรักในงานบริการและอุทิศตนเพื่อส่วนรวม (service/dedication) การพัฒนาอาชีพกลุ่มนี้ คือ การให้เขาได้พบเจอผู้คนใหม่ ๆ ได้บริการให้แก่หน่วยงาน สังคม และผู้คนใหม่ ๆ อยู่เสมอ

8. มีจิตวิญญาณของผู้ประกอบการ (entrepreneurship/creative) สำหรับผู้มีจิตวิญญาณการเป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ประกอบการ มีจินตนาการและมีความรับผิดชอบโดยรวมของงานใด ๆ ก็ตาม การพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับคนกลุ่มนี้ คือ การมอบความรับผิดชอบความเป็นเจ้าของให้ดูแบงานนั้น ๆ อย่างเต็มที่

การกำหนดรูปแบบของการพัฒนาสายอาชีพถือว่าเป็นการเตรียมความพร้อมที่สำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย 5 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ หมายถึง ทักษะหรือคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อความก้าวหน้าของบุคคลในแต่ละอาชีพ

2. การจำแนกกลุ่มงาน หมายถึง การจัดแบ่งกลุ่มงานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือสัมพันธ์กันแต่ละอาชีพ หรือจำแนกกลุ่มตามตระกูลงาน เช่น สายอาชีพวิศวกร ประกอบด้วย กลุ่มงานวิศวกรโรงงาน วิศวกรโครงการ วิศวกรซ่อมบำรุง เป็นต้น

3. แนวทางเกี่ยวกับสายอาชีพ หมายถึง บุคคลแต่ละระดับสายอาชีพควรมีทักษะและคุณลักษณะระดับต่าง ๆ เช่น ทักษะทางการบริหาร ทักษะทางวิชาการ คุณลักษณะที่ต้องการ

4. ตัวบ่งชี้ค่างานและทักษะที่จำเป็น จะต้องกำหนดตัวบ่งชี้งาน (job weight indicators) เพื่อวัดคุณค่าของงานสำหรับเป็นมาตรฐานในการเปรียบค่าของงาในแต่ละระดับของสายอาชีพ ตัวบ่งชี้ความสะท้อนทักษะและคุณลักษณะที่ต้องการของบุคคลซึ่งแตกต่างกันตามระดับความรับผิดชอบของงานและความจำเป็นของสายอาชีพ

5. แนวทางเลือกในการพัฒนา เป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่จะต้องจัดทำคู่มือหรือเอกสารแนวทางในการพัฒนาในรูปแบบของการฝึกอบรมพัฒนาหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งองค์กรจัดขึ้นเพื่อให้บุคคลได้มีโอกาสเลือกว่าจะรับการฝึกอบรมพัฒนาหลักสูตรใดเมื่อใด เพื่อพัฒนาทักษะและความสามารถจำเป็นได้

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาอาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป และมีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้นเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์นั้น ควรมีกระบวนการวางแผนและกำหนดเส้นทางอาชีพที่เหมาะสม เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุให้มีการความก้าวหน้าในงาน โดยส่งเสริมให้มีการพัฒนาและมีการประเมินศักยภาพ โดยเน้นประสิทธิภาพของงานอาชีพในระยะยาวมุ่งความสำเร็จของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

การพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุของประเทศไทย

การพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุเป็นการสร้างรายได้ และเพิ่มคุณค่าในตนเองให้กับผู้สูงอายุ จากการสำรวจของนิด้าโพล เรื่องการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแนวทางประชารัฐ พบว่า ความประสงค์ของประชาชนในการทำงานเมื่ออยู่ในวัยผู้สูงอายุ กรณีมีผู้จ้างงานเปิดโอกาสให้เข้าทำงาน พบว่า ส่วนใหญ่ ร้อยละ 81.77 ระบุว่า มีความประสงค์ที่จะทำงานเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ หากมีผู้ว่าจ้างเปิดโอกาสให้เข้าทำงาน และร้อยละ 18.23 ระบุว่า ไม่มีความประสงค์ที่ทำงาน โดยในจำนวนของผู้ที่ประสงค์จะทำงานส่วนใหญ่ ร้อยละ 69.09 ระบุเหตุผลว่ามีความจำเป็นในการดำรงชีวิต รองลงมา ร้อยละ 51.84 ระบุว่า สร้างคุณค่าให้กับตนเอง ร้อยละ 42.44 ระบุว่า มีภาระทางการเงิน ร้อยละ 32.27 ระบุว่า สร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น และร้อยละ 25.91 ระบุว่า ช่วยเหลือสังคม สำหรับผู้ที่ไม่ประสงค์จะทำงานได้ระบุเหตุผล ส่วนใหญ่ ร้อยละ 47.48 ระบุว่า มีปัญหาด้านสุขภาพ รองลงมา ร้อยละ 46.45 ระบุว่า ต้องการพักผ่อน/ท่องเที่ยว ร้อยละ 40.05 ระบุว่า ดูแลลูกหลาน ร้อยละ 12.81 ระบุว่า เปลี่ยนไปทำธุรกิจส่วนตัว และร้อยละ 6.98 ระบุว่า ไม่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว (นิด้าโพล, 2560)

สภาวะสังคมสูงวัยที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น นอกจากจะส่งผลโดยตรงต่อตลาดแรงงานจากจำนวนแรงงานที่มีอายุมากขึ้นแล้ว ยังส่งผลทางอ้อมต่อการทำงานของแรงงานวัยทำงานในปัจจุบัน ดังนั้นการออกแบบนโยบายด้านแรงงานเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในระยะยาวควรมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และสิงคโปร์ ดังนี้ (จารีย์ ปิ่นทอง และคณะ, 2561)

1. ให้แรงงานได้เรียนรู้ทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานและมีทางเลือกที่จะทำงานในระบบได้มากขึ้น ทั้งการเพิ่มทักษะ (Up-skill) และการเสริมทักษะใหม่ (re-skill) ตลอดช่วงอายุ (life-long learning) สอดคล้องกับ วิเชศ คำบุญรัตน์ และโศภนา พิชิตพรชัย (2556, หน้า 121) ได้กล่าวถึงระบบการเรียนรู้และพัฒนา (learning & Development system) เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งมีความแตกต่างจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศ โดยการพัฒนาผู้สูงอายุในประชาคมอาเซียนนั้น ควรให้ความสำคัญในด้านต่าง ๆ ได้แก่ (1) หลักสูตรและกิจกรรมการพัฒนาที่เน้นการเรียนรู้และความเข้าใจของความแตกต่างทางวัฒนธรรม (2) การเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมด้านพฤติกรรมการทำงานและการเข้าสังคมที่มีความแตกต่างไปจากเดิม (3) การให้ความรู้กับผู้สูงอายุในกลุ่มเป้าหมายอย่างอาเซียน ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เข้าใจถึงประเด็นที่เป็นความอ่อนไหวต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น (4) เตรียมความพร้อมด้านภาษาและการปรับตัว

2. สร้างแรงจูงใจให้แรงงานทำงานมากขึ้นโดยเฉพาะแรงงานสูงอายุและแรงงานหญิง โดยการออกแบบการทำงานให้มีลักษณะยืดหยุ่นจะเอื้อให้แรงงานสูงอายุและแรงงานหญิงสามารถหางานให้เหมาะสมตามความต้องการได้

3. การขยายสิทธิประโยชน์ในการจ้างงานผู้สูงอายุในกลุ่มที่มีทักษะและยังสามารถทำงานได้

ธนภรณ์ จิตตินันทน์ และ ณัคนางค์ กุลนาถศิริ (2560) ได้กล่าวถึงนโยบายหลักที่ต่างประเทศนำมาใช้เป็นแนวทางเตรียมรับมือสังคมผู้สูงวัย มีดังนี้

1. การขยายอายุเกษียณ โดยไทยอยู่ระหว่างการเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ขยายอายุเกษียณของแรงงานในสถานประกอบการจาก 55 ปี เป็น 60 ปี

2. การสนับสนุนให้บริษัทจ้างงานผู้สูงอายุ ภาครัฐได้จัดตั้งศูนย์บริการจัดหางานผู้สูงวัย (Smart Job Center) เพื่อส่งเสริมให้มีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันรัฐบาลได้ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลให้แก่บริษัทที่จ้างผู้สูงวัยตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งต้องมีรายได้ไม่เกิน 15,000 บาท

3. การเพิ่มทักษะและจัดหางานให้เหมาะสมกับแรงงานจะช่วยเพิ่มความสามารถในการหารายได้และยกระดับผลิตภาพของแรงงานในระยะยาว

4. การยกระดับคุณภาพชีวิต ภาครัฐมีส่วนสำคัญในการวางระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดสรรรายได้และรายจ่ายอย่างสมดุล โดยเฉพาะรายได้หลังวัยเกษียณผ่านการจัดตั้งกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ รวมทั้งมีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้ทุกวัยสามารถใช้ร่วมกันได้ (Universal Design) สำหรับประเทศไทยยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ค่อนข้างจำกัด ส่วนใหญ่จะเป็นโรงพยาบาลหรือศูนย์บริการทางการแพทย์ที่อยู่ไกลจากบ้าน หรือยังไม่มีรถโดยสารในการเดินทางไปต่างสถานที่ ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากมีความยากลำบากในการเข้าถึงสวัสดิการจากส่วนกลาง

การพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุตามศักยภาพและความสนใจนั้น มีความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม และสอดคล้องกับ พรบ.ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 11 (3) ว่าผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและสนับสนุนในด้านการประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม โดยใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลผู้สูงอายุและการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการนำศักยภาพและความสนใจมาพิจารณา กำหนดงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย โดยมีหลักว่าต้องเป็นงานที่ไม่เหนื่อย คลายเหงา สร้างความภูมิใจและความสุขให้ผู้สูงอายุเป็นสำคัญ ในขณะเดียวกันก็ได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยผู้สูงอายุอาจจะมีรายได้หรือสิ่งตอบแทนอื่นประกอบด้วย (ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์, 2561)

การสนับสนุนการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุเป็นการเพิ่มศักยภาพการทำงานและช่วยให้ผู้สูงอายุประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ การวางแผนและพัฒนาอาชีพจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมการและส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่าง ๆ (Werther and Davis, 1993) ดังนี้

1. การให้การศึกษาอาชีพ (career education) เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถจัดทำแผนพัฒนาอาชีพและทำการพัฒนาอาชีพของตนเองได้ ควรจัดโครงการต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุในด้านการวางแผนพัฒนาอาชีพ เช่น การฝึกอบรมด้านอาชีพ การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับอาชีพ การสัมมนาเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารอาชีพ รวมตลอดถึงกระบวนการและระเบียบการปฏิบัติงานขององค์กรเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาอาชีพ

2. ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการวางแผนอาชีพ (information about career planning) ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการวางแผนและพัฒนาอาชีพที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ BLT (2561) ได้กล่าวว่าข้อมูลกรมจัดหางานปี 2560 พบว่า ตำแหน่งงานที่ต้องการผู้สูงอายุมากที่สุด ได้แก่ 1) แรงงานด้านการผลิต 2) เสมียนพนักงานทั่วไป 3) เจ้าหน้าที่สำนักงาน 4) แรงงานประมง และ 5) พนักงานขาย

3. การให้คำปรึกษาอาชีพ (career counseling) เพื่อช่วยให้สามารถเลือกเป้าหมายอาชีพ เส้นทางเดินสำหรับอาชีพ สามารถทำการวางแผนอาชีพและพัฒนาอาชีพของตนเองได้อย่างเหมาะสม ควรจะมีโครงการให้คำปรึกษาอาชีพแก่ผู้สูงอายุด้วย

ดังนั้น การพัฒนาอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี เป็นต้นไป ควรเน้นการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการให้ความรู้ ให้คำปรึกษา รวมถึงการพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ให้กับผู้สูงอายุ เพื่อนำไปเป็นแนวทางพัฒนาอาชีพ และตอบสนองความต้องการของตลาดในยุคปัจจุบัน

บทสรุป

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยถือเป็นความท้าทายด้านการพัฒนาและเตรียมความพร้อมของประเทศที่จะต้องหาแนวทางเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีศักยภาพ และถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการพัฒนาด้านอื่น ๆ เมื่อไม่สามารถหลีกเลี่ยงการมีประชากรสูงอายุได้ก็ควรมีการเตรียมความพร้อมที่จะพัฒนาอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุ โดยควรส่งเสริมผู้สูงอายุดังต่อไปนี้ (1) การให้การศึกษาอาชีพ (career education) ทำให้ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาอาชีพของตนเองได้ (2) ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการวางแผนอาชีพ (information about career planning) ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการวางแผนและพัฒนาอาชีพที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ (3) การให้คำปรึกษาอาชีพ (career counseling) ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเลือกเป้าหมาย วางแผนอาชีพและพัฒนาอาชีพได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

การทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย 2560. (2561). ค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2561, จาก www. Nso.go.th

จารีย์ ปิ่นทอง และคณะ. (2561). **สังคมสูงวัยกับความท้าทายของตลาดแรงงานไทย.** ค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2561, จากhttps://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/ ..._/Article_01Aug2018.pdf

ธนภรณ์ จิตตินันทน์ และณัคนางค์ กุลนาถศิริ. (2560). **ถอดบทเรียนนโนยายรับมือสังคมสูงวัยจากต่างประเทศ.** ค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2561, จาก https://www.bot.or.th/Thai/Research AndPublications/DocLib_/ Article_21Jun2017.pdf

นิด้าโพล. (2560). การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแนวประชารัฐ. ค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2561, จาก NIDA_Poll_Promotion_of_the_elderly_career

ระบบสถิติการลงทะเบียน กรมการปกครอง. (2561). **สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 จังหวัด.** ค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2561, จาก http://pathumthani.dop.go.th/th/know/1

วิเชศ คำบุญรัตน์ และโศภนา พิชิตพรชัย. (2556). **กลยุทธ์ธุรกิจและระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน.** วารสารปัญญาภิวัฒน์. 4(5)121.

ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์. (2561). **ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย.** ค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2561, จาก http://www.dop.go.th/th/know/3/70

สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความั่นคงของมนุษย์. (2559). ประชากรสูงอายุอาเซียน. **เอกสารประมวลสถิติด้านสังคม.** ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2561, จาก www.m-society.go.th

สุชาดา ทวีสิทธิ์ และ สวรัย บุณยมานนท์ (บรรณาธิการ). (2553). **ประชากรและสังคม 2553.** นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

BLT. (2561). **จ้างผู้สูงอายุ สร้างงาน สร้างอาชีพ.** ค้นเมื่อ 2 กันยายน 2561, จาก http://www. bltbangkok.com/ article/info/3/605

Delahaya, B.L. (2005). **Human Resource Development: Adult Learning and knowledgeManagement**. Milton: John Wiley &Sons Australia, Ltd.

Gilley, J. W., Eggland, S. A., and Maycunich, A. G. (2002*).* **Principles of Human ResourceDevelopment.** Cambridge, MA: Perseus Pubishing.

Werther, W. B. and K. Davis. (1993). **Human Resources and Personal Management.** New York, McGraw-Hill.

พฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองของผู้สูงอายุในเขตจังหวัดอุทัยธานี

The preventive behaviors of cerebrovascular disease among elderly in Uthai thani province Thailand

เสน่ห์ แสงเงิน
Sane Saengngoen[1]
ถาวร มาต้น[2]
Tavorn Maton
อมรศักดิ์ โพธิ์อ่ำ[3]
Amornsak Poum

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองและปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองของผู้สูงอายุ ประชากรเป็นผู้สูงอายุในเขตจังหวัดอุทัยธานี จำนวน 105 คน เครื่องมือเป็นสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น เก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ 2561 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า เพศชายร้อยละ 50.3 อายุเฉลี่ย 71.63 ปี สถานภาพสมรสร้อยละ 68.6 จบประถมศึกษาร้อยละ 45.7 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 13,510.04 บาท อาศัยอยู่ตามลำพังร้อยละ 9.5 มีโรคประจำตัวร้อยละ 56.2 ดัชนีมวลกายเฉลี่ย 19.71 กิโลกรัมต่อตารางเมตร สูบบุหรี่ร้อยละ 2.9 ดื่มสุราร้อยละ 8.6 ความรู้โรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 81.9 ทัศนคติโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 1.9 พฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 58.1 และอายุ ทัศนคติ การรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=-0.187$, $p=0.045$) ($r=0.374$, $p<0.001$) ($r=0.387$, $p<0.001$) ($r=0.265$, $p=0.006$) ($r=-0.247$, $p=0.005$) ตามลำดับ ดังนั้น ควรส่งเสริมและลดอุปสรรคการพัฒนาพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง ให้ข้อมูลข่าวสารด้านโอกาสเสี่ยงและประโยชน์การป้องกันการเกิดโรคหลอดเลือดสมองในผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: พฤติกรรม, โรคหลอดเลือดสมอง, ผู้สูงอายุ

[1,2,3] คณะสาธารณสุขศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, จังหวัดสุโขทัย 64210
[1,2,3] Faculty of Public Health, Ramkhamhaeng University, Sukhothai, 64120
Correspondence: Sane Saengngoen Faculty of Public Health, Ramkamhaeng University Muaeng district, Sukhothai province, Thailand.
E-mail: sane.s@ru.ac.th and drsane2513@gmail.com
* Faculty of Public Health, Ramkhamhaeng University

Abstracts

This research was a descriptive research aims to study preventing behaviors of cerebrovascular disease and factors associated with preventing behaviors of cerebrovascular disease among elderly in Uthai Thani province. The populations were 105 elderly recruited by purposive random sampling. A questionnaire was administered by face to face interviews and data analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson product-moment correlation coefficients. The results revealed that male (50.3%), average age 71.63 years old, married (68.6%), primary school (45.7%), average income 13,510.04 Baht per month, living alone (9.5%). disease identification (56.2%), average BMI 19.71 kg/m^2, smoking (2.9%), alcohol drinking (8.6%). And knowledge in high level (81.9%), attitude in high level (1.9%), preventing behaviors in high level (58.1%). With regard to correlation analysis; age, attitude, perceived susceptibility, perceived benefits and perceived barriers were associated with preventing behaviors of cerebrovascular disease statistical significance .05 (r=-0.187, p=0.045) (r=0.374, p<0.001) (r=0.387, p<0.001) (r=0.265, p=0.006) (r=-0.247, p=0.005). Therefore, relevance offices should be supported and decreasing barriers to developing preventive behavior of cerebrovascular disease, to support information about perceived susceptibility, perceived benefits of cerebrovascular disease among elderly.

Keywords: preventive behavior, cerebrovascular disease, elderly

บทนำ

โรคหลอดเลือดสมองเป็นปัญหาสาธารณสุขสำคัญของทุกประเทศทั่วโลก โดยในแต่ละปีมีผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองประมาณ 15 ล้านคน ในจำนวนนี้เสียชีวิตประมาณ 5 ล้านคน เฉลี่ยทุกๆ 6 วินาที จะมีคนเสียชีวิตด้วยโรคหลอดเลือดสมองอย่างน้อย 1 คน ประมาณ 2 ใน 3 ของผู้ป่วยโรคนี้เกิดขึ้น ในประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนารวมถึงประเทศไทย คาดว่าในปี พ.ศ. 2563 จะมีผู้ป่วยโรคดังกล่าวเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า (WHO,2014) (ศูนย์โรคหลอดเลือดสมองโรงพยาบาลศิริราช, 2560) โรคหลอดเลือดสมอง เป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับ 5 ของโลกและอันดับ 1 ในเอเชีย เป็นโรคที่มีอัตราการตายและความพิการสูงติดอันดับต้น ๆ ในทุกประเทศทั่วโลก ในขณะที่ความชุกของโรคหลอดเลือดสมองในกลุ่มประเทศอาเซียนจัดเป็น 1 ใน 4 อันดับของสาเหตุการตาย ในประเทศไทยโรคหลอดเลือดสมองเป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับที่ 1 ของหญิงไทยและเป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับที่ 2 ของชายไทย จากรายงานของกระทรวงสาธารณสุขของไทยในปี ค.ศ. 2002 พบว่าโรคหลอดเลือดสมองเป็นสาเหตุการตายอันดับ 3 โดยมีรายงานว่ามีอัตราการเกิดใหม่ 690 คนต่อประชากร 100,000 คน นอกจากนี้พบว่าคนไทยประมาณร้อยละ 1.7 ของประชากรอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป จะมีปัญหาโรคหลอดเลือดสมอง (เสกสรรค์ จวงจันทร์, 2558)

โรคหลอดเลือดสมองเป็นโรคระบบประสาทที่มีความรุนแรง ซึ่งพบมากในผู้สูงอายุ และเป็นสาเหตุการตายอันดับ 3 รองจากโรคหัวใจและโรคมะเร็ง โรคหลอดเลือดสมองหรือโรคอัมพาต อัมพฤกษ์ เป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดความพิการทุพพลภาพซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ป่วย ครอบครัว รวมทั้งระบบสุขภาพไทย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2560) โดยปี พ.ศ.2550 พบอัตราป่วย 255.85 ต่อแสนประชากรและปี พ.ศ.2558 เพิ่มเป็น 425.24 ต่อแสนประชากร (สำนักโรคไม่ติดต่อ, 2560) ส่วนจังหวัดอุทัยธานี พบว่ามีอัตราป่วยและตายด้วยโรหลอดเลือดสมองสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ โดยอัตราตายเพศชายและหญิงเท่ากับ 94 และ 96 ต่อแสนประชากรตามลำดับ (สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ, 2558) และอัตราป่วยเท่ากับ 546.76 ต่อแสนประชากร (สำนักโรคไม่ติดต่อ, 2558)

จากที่กล่าวมาจะพบว่า โรคหลอดเลือดสมองเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของทุกประเทศทั่วโลกรวมถึงประเทศไทย ดังนั้น การศึกษาพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองของผู้สูงอายุจะทำให้ทราบถึงพฤติกรรมการป้องกันโรคดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำแผนงาน โครงการแก้ไข ส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ อัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคหลอดเลือดสมองลดลงรวมถึงลดภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองของผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความรู้ ทัศนคติ ความเชื่อด้านสุขภาพกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองของผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการวิจัย ระหว่างวันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ 2561

การเลือกพื้นที่ในการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive random sampling) โดยเลือกจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งพบว่ามีอัตราป่วยและตายด้วยโรคหลอดเลือดสมองสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ โดยอัตราตายเพศชายและหญิงเท่ากับ 94 และ 96 ต่อแสนประชากรตามลำดับ (สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ, 2558) และอัตราป่วย 546.76 ต่อแสนประชากร (สำนักโรคไม่ติดต่อ, 2558) และโดยจังหวัดอุทัยธานี มีอัตราผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดมากกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ คิดเป็นร้อยละ 18.41 (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2560)

ประชากร

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในกลุ่มประชากร ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในเขตจังหวัดอุทัยธานีที่สมัครเข้าร่วมโครงการบริการวิชาการแก่สังคมและชุมชนบูรณาการร่วมกับสาขาวิทยาบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดอุทัยธานี ในส่วนที่รับผิดชอบของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี 2561 จำนวน 105 คน โดยมีคุณสมบัติสามารถสื่อสารภาษาไทยได้เข้าใจ มีการรับรู้เกี่ยวกับเวลา สถานที่ บุคคลตามปกติ สามารถเคลื่อนไหวหรือช่วยเหลือตนเองในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้อย่างปกติ ยินดีให้ความร่วมมือในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล จำนวน 11 ข้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพในปัจจุบัน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ลักษณะการอยู่อาศัย ดัชนีมวลกาย โรคประจำตัว การสูบบุหรี่และดื่มสุรา

ส่วนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 10 ข้อ มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบให้เลือกตอบ มี 3 ตัวเลือก คือ ใช่/ไม่ใช่/ไม่แน่ใจ

ส่วนที่ 3 ทัศนคติเกี่ยวกับโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 10 ข้อ การวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น 3 ระดับ คือ เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลางและเห็นด้วยน้อย

ส่วนที่ 4 ความเชื่อด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคหลอดเลือดสมอง แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการป่วยด้วยโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 5 ข้อ
2) การรับรู้ความรุนแรงของโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 5 ข้อ
3) การรับรู้ประโยชน์ของป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 5 ข้อ
4) การรับรู้อุปสรรคของการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง จำนวน 5 ข้อ

การวัดใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น 3 ระดับ คือ เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลางและเห็นด้วยน้อย

ส่วนที่ 5 พฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง แบ่งออกเป็น 3 ด้าน

1) ด้านการบริโภคอาหาร จำนวน 5 ข้อ

2) ด้านการออกกำลังกาย จำนวน 5 ข้อ

3) ด้านการจัดการความเครียดและการพักผ่อน จำนวน 5 ข้อ

การวัดใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ที่ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น 3 ระดับ คือ ปฏิบัติมาก ปฏิบัติปานกลาง ปฏิบัติน้อย

เกณฑ์การให้คะแนนและการแปลผล

1. ความรู้โรคหลอดเลือดสมอง มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้ ตอบถูก ให้คะแนน 1 คะแนน ตอบผิด ให้คะแนน 0 คะแนน ตอบไม่แน่ใจ ให้คะแนน 0 คะแนน เกณฑ์การแปลผล แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ ซึ่งใช้เกณฑ์การแปลผลของ Bloom(1971) โดยนำผลรวมของคะแนนทั้งหมดของแต่ละข้อมารวมกัน แล้วพิจารณาการแบ่งระดับความรู้จากค่าคะแนน ดังนี้

ระดับสูงสุด คะแนนมากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 80 (8-10 คะแนน)

ระดับปานกลาง คะแนนระหว่างร้อยละ 60-79 (6-7 คะแนน)

ระดับต่ำ คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 60 (0-5 คะแนน)

2. ทัศนคติเกี่ยวกับโรคหลอดเลือดสมอง ความเชื่อด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคหลอดเลือดสมองและพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง ใช้เกณฑ์การให้คะแนนรายข้อ ดังนี้

	ข้อความเชิงบวก	ข้อความเชิงลบ
เห็นด้วย/ปฏิบัติมาก	3	1
เห็นด้วย/ปฏิบัติปานกลาง	2	2
เห็นด้วย/ปฏิบัติน้อย	1	3

เกณฑ์การแปลผล แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ ซึ่งใช้ค่าคะแนนสูงสุด ลบ ด้วยคะแนนต่ำสุด แล้วนำไปหารด้วยระดับการวัดที่ต้องการตามแนวคิดของ เบสท์ (Best John W, 1977) ดังนี้

ระดับสูงสุด = ค่าคะแนะเฉลี่ย 2.34 – 3.00

ระดับปานกลาง = ค่าคะแนะเฉลี่ย 1.67 – 2.33

ระดับต่ำ = ค่าคะแนะเฉลี่ย 1.00 – 1.66

แบบสัมภาษณ์ได้มีการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ 3 ท่าน และนำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปทดสอบกับผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสุโขทัย จำนวน 30 คน นำมาวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงของแบบสัมภาษณ์ โดยใช้สัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาช (Cronbach’s alpha coefficient) ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.86

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนักวิจัย และผู้ช่วยนักวิจัยอธิบายให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา วิธีการศึกษา และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัยและให้ผู้ที่ยินดีเข้าร่วมวิจัยลงนามในหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย จากนั้นทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยนักวิจัย และผู้ช่วยนักวิจัยใช้เวลาในการตอบแบบสัมภาษณ์คนละประมาณ 20 นาที

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ และกำหนดความเชื่อมั่นในการทดสอบทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนี้ 1) สถิติเชิงพรรณนา วิเคราะห์ด้วยสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) สถิติเชิงอนุมานวิเคราะห์ด้วยสถิติสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน สำหรับเกณฑ์การแบ่งระดับคะแนนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ได้แบ่งตามเกณฑ์ของ Elifson (1990) ซึ่งมีค่าตั้งแต่ -1 ถึง +1 โดยแบ่งระดับ ดังนี้

r = ± 1 หมายถึง มีความสัมพันธ์สูงมาก (Perfect Relationship)

r = ± 0.71 ถึง ± 0.99 หมายถึง มีความสัมพันธ์สูง (Strong Relationship)

r = ± 0.31 ถึง ± 0.70 หมายถึง มีความสัมพันธ์ปานกลาง (Moderate Relationship)

r = ± 0.01 ถึง ± 0.30 หมายถึง มีความสัมพันธ์ต่ำ (Weak Relationship)

ผลการศึกษา

ปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า เพศชายร้อยละ 50.3 อายุเฉลี่ย 71.63 ปี สถานภาพสมรสร้อยละ 68.6 จบประถมศึกษาร้อยละ 45.7 เป็นข้าราชการบำนาญร้อยละ 41.0 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 13,510.04 บาท อาศัยอยู่ตามลำพังร้อยละ 9.5 มีโรคประจำตัวร้อยละ 56.2 ดัชนีมวลกายเฉลี่ย 19.71 กิโลกรัมต่อตารางเมตร สูบบุหรี่ร้อยละ 2.9 ดื่มสุราร้อยละ 8.6

ความรู้โรคหลอดเลือดสมอง พบว่า อยู่ในระดับสูงร้อยละ 81.9 ทัศนคติโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 1.9 ความเชื่อด้านสุขภาพด้านการรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 96.2 ความเชื่อด้านสุขภาพด้านการรับรู้ความรุนแรงของโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 93.3 ความเชื่อด้านสุขภาพด้านการรับรู้ประโยชน์การป้องกันการเกิดโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 95.2 ความเชื่อด้านสุขภาพด้านการรับรู้อุปสรรคการป้องกันการเกิดโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 19.0 และพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 58.1 (ตาราง 1)

ตาราง 1 จำนวนและร้อยละของระดับความรู้ ทัศนคติ ความเชื่อด้านสุขภาพและพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองของผู้สูงอายุ

ปัจจัย	การแปลผล					
	ระดับสูง		ระดับปานกลาง		ระดับต่ำ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ความรู้โรคหลอดเลือดสมอง	86	(81.9)	11	(10.5)	8	(7.6)
ทัศนคติโรคหลอดเลือดสมอง	2	(1.9)	24	(22.9)	79	(75.2)
ความเชื่อด้านสุขภาพโรคหลอดเลือดสมอง						
การรับรู้โอกาสเสี่ยง	101	(96.2)	2	(1.9)	2	(1.9)
การรับรู้ความรุนแรง	98	(93.3)	5	(4.8)	2	(1.9)
การรับรู้ประโยชน์	100	(95.2)	3	(2.9)	2	(1.9)
การรับรู้อุปสรรค	20	(19.0)	7	(6.7)	78	(74.3)
พฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง	61	(58.1)	42	(40.0)	2	(1.9)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองของผู้สูงอายุ พบว่า อายุมีความสัมพันธ์ทางลบในระดับต่ำกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r=-0.187, p=0.045) ทัศนคติโรคหลอดเลือดสมองมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลางกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r=0.374, p<0.001) การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรคหลอดเลือดสมองมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลางกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r=0.387, p<0.001) การรับรู้ประโยชน์การป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับต่ำกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r=0.265, p=0.006) การรับรู้อุปสรรคการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองมีความสัมพันธ์ทางลบในระดับต่ำกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r=-0.247, p=0.005) (ตาราง 2)

ตาราง 2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความรู้ ทัศนคติ ความเชื่อด้านสุขภาพกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองของผู้สูงอายุ

ปัจจัย	พฤติกรรมการป้องกันโรค หลอดเลือดสมอง	
	r	p-value
อายุ	-0.189	0.045
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	-0.131	0.184
ดัชนีมวลกาย	-0.184	0.060
ความรู้โรคหลอดเลือดสมอง	0.132	0.179
ทัศนคติโรคหลอดเลือดสมอง	0.374	<0.001
การรับรู้โอกาสเสี่ยงการเกิดโรคหลอดเลือดสมอง	0.387	<0.001
การรับรู้ความรุนแรงของโรคหลอดเลือดสมอง	0.172	0.080
การรับรู้ประโยชน์การป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง	0.265	0.006
การรับรู้อุปสรรคการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง	-0.247	0.005

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 58.1 ระดับปานกลางร้อยละ 40.0 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับครอบครัวทำให้การบริโภคอาหารของผู้สูงอายุเหมือนกับสมาชิกของครอบครัว รวมถึงขาดการออกกำลังกายและขาดการจัดการความเครียดที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิไลพร พุทธวงศ์ และคณะ (2557) ที่พบว่าพฤติกรรมการบริโภคอาหารไม่เหมาะสม ร้อยละ 75 พฤติกรรมการออกกำลังกายไม่สม่ำเสมอร้อยละ 45 และพฤติกรรมการจัดการความเครียดไม่เหมาะสมร้อยละ 21

จากผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อด้านสุขภาพด้านการรับรู้โอกาสเสี่ยงและประโยชน์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้สูงอายุรับรู้ว่ามีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรคหลอดเลือดสมองในระดับสูง จึงส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน

พฤติกรรม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุริยา หล้าก่ำและศิราณีย์ อินธรหนองไผ (2560) ที่พบว่า ความเชื่อด้านสุขภาพมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ p-value<0.05

จากผลการวิจัยพบว่า การรับรู้อุปสรรคการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่เหมาะสม สถานที่ออกกำลังกายไม่เพียงพอรวมถึงขาดการสนับสนุน ขาดการดูแลเอาใจใส่จากบุคคลในครอบครัวที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ถาวร มาต้นและเสน่ห์ แสงเงิน (2560) ที่พบว่า การได้รับการสนับสนุนจากบุคคลในครอบครัวในการสร้างเสริมสุขภาพอยู่ในระดับต่ำและปานกลางร้อยละ 40.7 และสอดคล้องกับเสน่ห์ แสงเงินและคณะ (2555) ที่พบว่า การจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพอยู่ในระดับต่ำร้อยละ 24.4

บทสรุป

1. พฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 58.1 ระดับปานกลางร้อยละ 40.0 ระดับต่ำร้อยละ 1.9

2. ทัศนคติ การรับรู้โอกาสเสี่ยงและประโยชน์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ p-value<0.05 ส่วนอายุและ การรับรู้อุปสรรคการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ p-value<0.05

3. รายได้ ดัชนีมวลกาย ความรู้โรคหลอดเลือดสมองไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง (p-value=.184, 0.060 และ 0.179 ตามลำดับ)

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1. จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างสูบบุหรี่ร้อยละ 2.9 ดื่มสุราร้อยละ 8.6 ซึ่งการสูบบุหรี่และการดื่มสุราเป็นปัจจัยเสี่ยงทำให้เกิดโรคหลอดเลือดสมอง ดังนั้น ควรจำกัดการเข้าถึงเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และยาสูบของประชาชน ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและควบคุมโรคไม่ติดต่อระดับชาติ 5 ปี (พ.ศ. 2560 - 2564) ยุทธศาสตร์ที่ 1 : พัฒนานโยบายสาธารณะและกฎหมายที่สนับสนุนการป้องกัน ควบคุมโรคไม่ติดต่อ กลยุทธ์ ได้แก่ 1)พัฒนามาตรการทางการเงิน การคลัง ภาษี การผลิต การตลาด การบริโภค ที่เกี่ยวข้องกับการลดเสี่ยงของการเกิดโรคไม่ติดต่อ 2) พัฒนากฎหมายและสร้างความเข้มแข็งมาตรการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อป้องกัน ควบคุมโรคไม่ติดต่อ 3) สร้างเสริมการยินยอมและปฏิบัติตามกฎหมายให้ทั่วถึง

2. จากผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองอยู่ในระดับสูงร้อยละ 58.1 เท่านั้น ดังนั้น ควรส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อป้องกันการเกิดโรคหลอดเลือดสมองในผู้สูงอายุ ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและควบคุมโรคไม่ติดต่อระดับชาติ 5 ปี (พ.ศ. 2560 - 2564) ยุทธศาสตร์ที่ 2 : เร่งขับเคลื่อนทางสังคม สื่อสารความเสี่ยงและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง กลยุทธ์ ได้แก่ 1) พัฒนาการบริหารจัดการด้านการสื่อสารต่อสาธารณะในด้านการสร้างเสริมสุขภาพและลดปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคไม่ติดต่ออย่างต่อเนื่อง 2) พัฒนาเครือข่าย เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการสื่อสารความเสี่ยงในการสร้างเสริมสุขภาพและลดปัจจัยเสี่ยงต่อโรคไม่ติดต่อ

3. จากผลการวิจัยพบว่า การรับรู้โอกาสเสี่ยงและประโยชน์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง ดังนั้น ให้ข้อมูลข่าวสารด้านโอกาสเสี่ยงและประโยชน์การป้องกันการเกิดโรคหลอดเลือดสมองในผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและควบคุมโรคไม่ติดต่อระดับชาติ 5 ปี (พ.ศ. 2560 - 2564) ยุทธศาสตร์ที่ 2 : เร่งขับเคลื่อนทางสังคม สื่อสารความเสี่ยงและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกลยุทธ์ ได้แก่ 1) พัฒนาเนื้อหาการสื่อสารและเพิ่มช่องทางการสื่อสารที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย 2) การเฝ้าระวังและการตอบโต้ข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลเสียต่อการเกิดโรคไม่ติดต่อ

4. จากผลการวิจัยพบว่า การรับรู้อุปสรรคมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง ดังนั้น ควรลดอุปสรรคในการพัฒนาพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองในผู้สูงอายุ ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและควบคุมโรคไม่ติดต่อระดับชาติ 5 ปี (พ.ศ. 2560 - 2564) ยุทธศาสตร์ที่ 3 : การพัฒนาศักยภาพชุมชน/ท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายกลยุทธ์ ได้แก่ 1) พัฒนากลไกให้ประชาชน องค์กรท้องถิ่น ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง ส่งเสริมสุขภาพป้องกัน และควบคุมโรค 2) พัฒนาศักยภาพแกนนำด้านสุขภาพ (Health Leader) ในชุมชนในด้านเฝ้าระวัง ส่งเสริมสุขภาพป้องกัน ควบคุมโรคไม่ติดต่อ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาความชุกการเกิดโรคหลอดเลือดสมองในผู้สูงอายุ
2. ควรศึกษาปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลต่อการเกิดโรคหลอดเลือดสมองในผู้สูงอายุ
3. ควรศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองในผู้สูงอายุ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ ได้ดำเนินการภายใต้โครงการบริการวิชาการแก่สังคมและชุมชนบูรณาการร่วมกับสาขาวิทยาบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดอุทัยธานี ในส่วนที่รับผิดชอบของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี 2561 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่ให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์จนงานวิจัยสำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณกลุ่มตัวอย่างทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือ และเสียสละเวลาในการให้ข้อมูลแก่คณะผู้วิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2560). **สถิติผู้สูงอายุปี 2560**. ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561 จาก http://www.dop.go.th

วิไลพร พุทธวงศ์, วิริณธิ์ กิตติพิชัย, ทัศนีย์ ศิลาวรรณและโชคชัย หมั่นแสวงทรัพย์. (2557). ปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคหลอดเลือดสมองในผู้ป่วยความดันโลหิตสูง จังหวัดพะเยา. **วารสารสาธารณสุขศาสตร์** ปีที่ 44 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2557) หน้า 630-45

ถาวร มาต้น และเสน่ห์ แสงเงิน. (2560). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัดสุโขทัย. **วารสารสาธารณสุขศาสตร์** ปีที่ 47 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2560) หน้า 67-78

ศูนย์โรคหลอดเลือดสมองโรงพยาบาลศิริราช. (2560). **สถานการณ์ปัจจุบันของโรคหลอดเลือดสมอง.** ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561 จาก http://www.si.mahidol.ac.th

เสน่ห์ แสงเงิน ณรงค์ศักดิ์ หนูสอน ศิวิไลซ์ วนรัตน์วิจิตร และถาวร มาต้น. (2555). ปัจจัยพยากรณ์พฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยตามลำพัง. **วารสารสาธารณสุขศาสตร์** ปีที่ 42 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2555) หน้า 68-81

สุริยา หล้าก่ำและศิราณีย์ อินธรหนองไผ. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความเชื่อด้านสุขภาพและพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดสมองในผู้ป่วยกลุ่มเสี่ยงสูง ตำบลเหนือเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.**วารสารพยาบาลตำรวจ ปี**ที่ ฉบับที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560) หน้า 85-94

เสกสรรค์ จวงจันทร์. (2558). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดโรคหลอดเลือดสมองในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงรพ.บึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ. **วารสารวิชาการแพทย์เขต** 11 ปีที่ 29 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2558) หน้า 233-239

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2560). **โรคหลอดเลือดสมองเสียชีวิต 1 คน/6 วินาที.** ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561 จาก http://www.thaihealth.or.th

สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ. (2558). **ภาระโรคระดับเขตสุขภาพและภูมิภาคของประเทศไทย พ.ศ.2554.** กรุงเทพฯ:สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

สำนักโรคไม่ติดต่อ. (2558). **จำนวนและอัตราผู้ป่วยในโรคไม่ติดต่อประจำปีปฏิทิน 2558**. ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561 จาก http://www.thaincd.com

Best, John W. (1977). **Research in education.** (3rd ed.). New Jersey : Prentice Hall.

Bloom BS. (1971). **Handbook on formation and Summative Evaluation of Student Learning.** New York: McGraw-Hill Book Company.

Elifson, K. (1990). **Fundamental of social statistics International edition.** Singapore: Mc Graw-Hill.

World health organization. (2014). **GLOBAL STATUS REPORT on noncommunicable diseases 2014.** ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561 จาก http://www.who.int

แนวทางการพัฒนาสื่อด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน*
The Development of 2 Dimensional Animation in New Media for ASEAN Cultural Transmission

สุดารัตน์ สอนบัว**

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมของประเทศกลุ่มอาเซียนมีความหลากหลายและเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปให้ความสนใจต้องการรับรู้และสัมผัสวัฒนธรรมของแต่ประเทศ ดังนั้น การสร้างสื่อเพื่อถ่ายทอดเรื่องราววัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ ผู้พัฒนาสื่อจึงควรให้ความสำคัญในการเลือกผลิตสื่อที่สามารถเข้าถึงและตอบสนองความต้องการของบุคคลทั่วไป โดยปัจจุบัน คนในสังคมมีความสามารถในการเข้าถึงสื่อต่างๆ ได้ง่าย และมีความสนใจในการรับรู้เรื่องราวต่างๆ ในรูปแบบสื่อใหม่ผ่านทางสื่อดิจิทัลมีเดีย อาทิเช่น Facebook, Line, Instragram, Website, Youtube มากกว่าสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสิ่งพิมพ์

บทความเรื่องนี้ กล่าวถึง ความหมาย ประเภทของสื่อใหม่ และนำเสนอแนวทางการพัฒนาสื่อด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน เรื่อง การทักทาย ของประเทศไทย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการรับชมสื่อ คือ นักเรียนระดับประถมศึกษา และมีกระบวนการสร้างการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เป็นตัวละครเล่าเรื่อง ประกอบภาพ เสียง ตามหลัก 3 P คือ (1) P 1 = การเตรียมงาน (Pre – production) (2) P 2 = ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ (Production) และ (3) P3 = Post - production เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียนให้มีความน่าสนใจ สามารถเข้าถึงบุคคลทั่วไปได้อย่างรวดเร็ว และเพื่อให้บุคคลที่สนใจพัฒนาสื่อใหม่ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ ได้รับรู้และเข้าใจขั้นตอนการพัฒนาสื่อและสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อต่อไปได้

คำสำคัญ: สื่อใหม่, การ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ, วัฒนธรรมอาเซียน

---

* บทความนี้ เขียนขึ้นเพื่อนำเสนอในโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง “อาเซียนบนเส้นทางประชาคม” (ASEAN on the Path of Community) ประเด็นด้านประชาคมสังคมและวัฒนธรรม ครอบคลุมสาระด้านสื่อสารมวลชน

** อาจารย์ คณะสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง

* This article is aimed to present in The National Conference of "ASEAN on the Pathway of Community" specifically for the socio-culture and mass media.

** Lecturer Faculty of Mass Communication , Ramkhamhaeng University

Abstracts

The diversity of ASEAN culture is interested in general public. It is an essential for ASEAN people to perceive and connect to each other culture. Therefore, a contribution of media to exchange the culture is a necessity. Thus, media producer should consider to provide a capability of cultural media which can fulfill the people demand. Especially, at the present time, people are able to access many media platforms in particular the new media or digital media including Facebook, Line, Instragram, Website, Youtube. These new media is coming to be the first priority while the old media (e.g. television, broadcasting radio, newspaper) is fading down.

This article aims to project the definition of new media and proposes the development of 2 dimensional animation (2D animation) by using the greeting of Thai, Philippines and Indonesian as a subjects. The group of study is a children in primary school level. The creating process of this study used the method of 3P which are P1 (Pre-production), P2 (Production), and P3 (Post-production) via 2D character, image, and sound. The author expects that this study will be the new pathway and guideline for using a digital media as a cultural tool in the future.

Keywords: New Media, 2 Dimensions Animation , ASEAN Culture

บทนำ

กลุ่มประเทศอาเซียนรวมตัวกันเป็นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเพื่อให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันโดยเน้นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจระหว่างประเทศสมาชิกในด้านความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ระดับภูมิภาคร่วมกัน (กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ, 2553) การรับรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของแต่ละประเทศในกลุ่มอาเซียนจึงมีความสำคัญเพราะหากมีความเข้าใจในวัฒนธรรมของแต่ละประเทศจะสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคมได้

ปัจจุบันมีสื่อที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมกลุ่มประเทศอาเซียนมีหลากหลายรูปแบบ อาทิ สื่อเผยแพร่ในโทรทัศน์ วิทยุ สิ่งพิมพ์ และสื่อใหม่ผ่านทางสื่อดิจิทัลมีเดีย อาทิเช่น Facebook, Line, Instragram, Website, Youtube และพบว่าบุคคลทั่วไปจะให้ความสนใจรับข่าวสาร แหล่งความรู้ ความบันเทิงผ่านสื่อใหม่มากกว่าสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสิ่งพิมพ์ สาเหตุที่ทำให้ “สื่อใหม่”เติบโต 1. ไลฟ์สไตล์ของคนยุคใหม่นิยมออกนอกบ้านทำกิจกรรม ทำให้มีเวลาดูทีวีน้อยลง 2. สื่อหลักอย่าง ทีวี มีราคาแพง บางสินค้าและบางแคมเปญสามารถใช้สื่อ New Media ทดแทนได้ หากเป็นแคมเปญง่ายๆ ที่รู้จักกันดี 3. ต้นทุนของ New Media ต่ำกว่า ดังนั้นในภาวะเศรษฐกิจซบเซา คนจะหันไปใช้ New Media ที่มี ต้นทุนต่ำมาผสมผสานกับสื่อเก่าที่มีราคาแพง 4. บางมีเดีย ช่วยเสริมให้บุคลิกแบรนด์ดูทันสมัยมากขึ้น เช่น สินค้าที่นิยมโฆษณาบนรถไฟฟ้าบีทีเอส เพื่อสร้างบุคลิกของแบรนด์ ให้ดูทันสมัย 5. ใช้ร่วมกับสื่อดั้งเดิม โทรทัศน์ วิทยุ หรือสิ่งพิมพ์ ในการทำตลาดแบบ IMC (Integrated Marketing Communication) ที่ต้องผสมผสานกลยุทธ์การตลาดครบวงจร 6. ใช้ในการสร้างอัตลักษณ์ของแบรนด์ให้กับสินค้า แต่ต้องเลือกใช้สื่อ และทำเลที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย 7. เทคโนโลยีของ New Media มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในโลกออนไลน์สามารถใช้ อินเทอร์เน็ต และโทรศัพท์มือถือเป็นเครื่องมือการตลาดในการเข้าถึงไลฟ์สไตล์ของกลุ่มเป้าหมาย (พิมพ์นรี ถิระธรรมสณ์, 2560)

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น ผู้พัฒนาสื่อจึงควรเลือกผลิตสื่อที่สามารถเข้าถึงและตอบสนองความต้องการของบุคคลทั่วไป หรือกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการถ่ายทอดสื่อที่ผลิตขึ้น ดังนั้น บทความนี้จะนำเสนอแนวทางการพัฒนาสื่อด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน เนื่องจากการ์ตูนแอนิเมชัน เป็นสื่อที่สามารถเคลื่อนไหว ทำให้สื่อมีความน่าสนใจ และสามารถเข้าถึงบุคคลทั่วไปได้อย่างรวดเร็ว และเพื่อให้บุคคลที่สนใจพัฒนาสื่อใหม่ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ ได้รับรู้และเข้าใจขั้นตอนการพัฒนาสื่อและสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อต่อไปได้

แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับสื่อใหม่และแอนิเมชัน

1. ความหมายของสื่อใหม่

สื่อใหม่ (New media) หมายถึง สื่อที่เอื้อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารทำหน้าที่ได้พร้อมกันเป็นการสื่อสารสองทาง และสื่อยังทำหน้าที่ส่งสารได้หลายอย่างร่วมกัน คือ ภาพ เสียง และข้อความไปพร้อมกัน โดยรวมเอาเทคโนโลยีของสื่อดั้งเดิมรวมเข้ากับความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีสัมพันธ์ ทำให้สื่อ

สามารถสื่อสารได้สองทางผ่านทางระบบเครือข่ายและมีศักยภาพเป็น สื่อแบบประสม (Multimedia) ปัจจุบันสื่อใหม่พัฒนาขึ้นหลากหลายและเป็นที่รู้จักและนิยมกันมากขึ้น (Burnett & Marshall, 2003, pp. 40-41)

สื่อใหม่ (New Media) หมายถึง สื่อที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีจากระบบอนาล็อก หรือสื่อดั้งเดิม มาเป็นระบบดิจิทัล ทำหน้าที่ส่งสารได้หลายอย่างรวมกัน คือ ภาพ เสียง และข้อความไปพร้อมกัน เช่น Internet Website E-Book E-mail เป็นต้น และสามารถตอบสนองความต้องการข้อมูลข่าวสารได้อย่างอิสระมากขึ้น (พสนันท์ ปัญญาพร, 2555)

2. ประเภทสื่อใหม่ ประกอบด้วย 1) เว็บไซต์ (Web site) 2) อินเทอร์เน็ต (Internet) 3) อีเมล (E-mail) 4) เทคโนโลยีสาหรับอุปกรณ์พกพาหรือแพลตฟอร์มเคลื่อนที่ (Mobile Platform) 5) วิดีโอเกมและโลกเสมือนจริง 6) ซีดีรอมมัลติมีเดีย 7) ซอฟต์แวร์ 8) บล็อกและวิกิ 9) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) 10) ตู้ให้บริการสารสนเทศ 11) โทรทัศน์โต้ตอบ 12) อุปกรณ์พกพาหรืออุปกรณ์เคลื่อนที่ เช่น โทรศัพท์มือถือ พีดีเอ พอดแคสต์ 13) นวนิยายแบบข้อความหลายมิติ (Hypertext fiction) (พิมพ์นรี ถิระธรรมสณ์, 2560)

3. ความหมายและประเภทของแอนิเมชัน

สมหมาย ตามประวัติ (2555) ได้อธิบายความหมายของแอนิเมชัน (Animation) หรือภาพเคลื่อนไหว หมายถึง ภาพเคลื่อนไหวที่สร้างขึ้นโดยการนำภาพนิ่งหลาย ๆ ภาพมาฉายต่อเนื่องกันด้วยความเร็วสูง ทำให้เกิดภาพลวงตาของการเคลื่อนไหว โดยปกติความเร็วของภาพเคลื่อนไหวจะฉายด้วยความเร็วที่ต่างกันขึ้นอยู่กับชนิดของการแสดงผล (output) โดยถ้าฉายเป็นภาพยนตร์จะฉายด้วยความเร็ว 24 เฟรมต่อวินาที ถ้าถ่ายทอดในระบบ PAL จะฉายด้วยความเร็ว 25 เฟรมต่อวินาที แต่ในระบบ NTSC จะฉายด้วยความเร็ว 29.97 หรือ 30 เฟรมต่อวินาที

ประเภทของภาพเคลื่อนไหว แบ่งได้ 2 ประเภท คือ (สมหมาย ตามประวัติ, 2555)

1) 2D Animation คือ ภาพเคลื่อนไหวแบบ 2 มิติ มองเห็นได้ทั้งความสูงและความกว้าง ซึ่งจะมีความเหมือนจริงพอสมควรและการสร้างจะไม่สลับซับซ้อนมากนัก เช่น ภาพเคลื่อนไหวที่ปรากฏตามเว็บต่างๆ รวมทั้ง Gif Animation

2) 3D Animation คือ ภาพเคลื่อนไหวแบบ 3 มิติ มองเห็นได้ทั้งความสูง ความกว้างและความลึก ภาพที่เห็นจะมีความสมจริงมากถึงมากที่สุด เช่น ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง NEMO เป็นต้น

รูปแบบของภาพเคลื่อนไหว มี 3 แบบ คือ (สมหมาย ตามประวัติ, 2555)

1) Traditional Animation หรือ Hand Drawing Animation หรือ 2D Animation คือ ภาพเคลื่อนไหวที่เกิดจากการวาดภาพที่ละภาพหลายๆพันภาพ และฉายภาพเหล่านั้นผ่านกล้องโดยใช้เวลาไม่กี่วินาที เช่น 1 วินาที ใช้รูป 24 เฟรม เป็นภาพเคลื่อนไหวสมัยแรกเริ่มที่มักจะใช้การวาดด้วยมือ งานประเภทนี้พบเห็นได้ทั่วไปในการทำ ภาพเคลื่อนไหวยุคแรก ๆ ซึ่งใช้เทคนิคการวาดด้วยมือทีละแผ่น ข้อดีของการทำภาพเคลื่อนไหวชนิดนี้คือ มีความเป็นศิลปะ สวยงาม น่าชม แต่มีข้อเสียคือ ต้องใช้เวลาในการผลิต

มาก ต้องใช้ผู้สร้างภาพเคลื่อนไหว (Animator) จำนวนมากและต้นทุนการผลิตสูง

2) Stop Motion หรือเรียกว่า Model Animation ภาพเคลื่อนไหวประเภทนี้ ผู้สร้างภาพเคลื่อนไหวต้องเข้าไปทำการเคลื่อนไหวโดยตรงกับแบบจำลอง (Model) และทำการถ่ายภาพเอาไว้ทีละเฟรม ๆ แบบจำลองนี้อาจจะเป็นของเล่นหรืออาจจะสร้างจากดินน้ำมัน การทำ Stop Motion นี้ต้องอาศัยเวลาและความทุ่มเทมาก

3) Computer Animation เป็นภาพเคลื่อนไหวที่มักพบกันได้บ่อยในยุคปัจจุบัน เนื่องจากการใช้โปรแกรมเป็นไปได้ง่ายและมีการนำหลักการแบบ 2D เข้ามาผสมผสานกับตัวโปรแกรม ซึ่งทำได้ง่ายและสะดวกในการแก้ไขและการแสดงผล ปัจจุบันมีซอฟแวร์ต่าง ๆ ที่สามารถช่วยในการทำภาพเคลื่อนไหวเช่น โปรแกรม 3DS Max, Maya, Adobe flash เป็นต้น วิธีนี้เป็นวิธีที่ประหยัดเวลาและลดต้นทุนการผลิตเป็นอย่างมากจึงเป็นชนิดที่นิยมทำกันมาก

4. การพัฒนาสื่อด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เป็นการสร้างตัวการ์ตูนเพื่อเล่าเรื่องราวสื่อด้วยภาพ ผ่านการเคลื่อนไหวลักษณะและท่าทางของตัวการ์ตูนที่มีรูปร่างหน้าตาน่ารักมีท่าทางเกินจริงทั้งสีหน้า น้ำเสียง อารมณ์ เหตุการณ์ ฉากบรรยายของเรื่อง รวมทั้งสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ช่วยในการเล่าเรื่องด้วยภาพมากกว่าคำพูด สิ่งเหล่านี้ต้องได้รับการออกแบบไม่ว่าจะเป็น เนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก สีสัน หรือบรรยากาศของเรื่องที่ต้องมีความแปลกใหม่ โดดเด่น สวยงาม สามารถดึงดูดความสนใจของคนดูพร้อมทั้งมีเนื้อหาสอดคล้องจึงจะทำให้การ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ สามารถถ่ายทอดเรื่องราวไปสู่แนวคิดหลักของเรื่องได้ (จรูญพร ปรปักษ์ประลัย, 2548) สื่อการ์ตูนสามารถทำหน้าที่ในการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ที่ปลูกฝังวิธีคิด บทเรียน แนวทาง สะท้อนปัญหา และให้คุณค่าทางจิตใจได้เป็นอย่างดี (กู้เกียรติ ญาติเสมอ, 2548)

ผู้พัฒนาสื่อจำเป็นจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการวางแผนการพัฒนา การเตรียมการพัฒนา การใช้วัสดุอุปกรณ์ในการพัฒนา และการประเมินผลการพัฒนาสื่อใหม่ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน ในบทความเสนอหลัก 3P ดังนี้

1) P 1 = การเตรียมงาน (Pre – production)

ในขั้นตอนนี้ คือจุดเริ่มต้นของการทำงาน ต้องมีการวางแผนเตรียมรายละเอียดขั้นตอน วิธีการทำงานอย่างละเอียดและชัดเจน เพื่อนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ก่อนมาออกแบบตัวละครในสื่อใหม่ ฉากหรืออินเตอร์เฟสของสื่อ จากนั้นสร้างกรอบภาพแสดงเรื่องราวการเคลื่อนไหว (Storyboard) เพื่อให้มองเห็นถึงรูปแบบของสื่อและการจัดวางของสื่อใหม่

2) P 2 = ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ (Production)

ในขั้นนี้ เมื่อได้ทำ Storyboard ขึ้นมาแล้ว จะทำการผลิตสื่อตาม Storyboard ที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งบันทึกเสียงภาพ เสียงดนตรี เสียงประกอบต่างๆ และสร้างการเคลื่อนไหวตัวละครในสื่อให้พร้อมใช้งาน ในส่วนนี้การพัฒนาได้มีการนำโปรแกรมสำเร็จรูปเข้ามาใช้ คือ โปรแกรม Adobe Illustrator, Character Animator CC, Premiere Pro CC

3) P3 = Post - production คือ ขั้นตอนสุดท้าย เมื่อได้สื่อแล้ว จะนำสื่อใหม่ดังกล่าวไปตรวจสอบคุณภาพ เพื่อตรวจหาข้อผิดพลาดของสื่อใหม่ ก่อนใช้งานจริง

แนวทางการพัฒนาสื่อใหม่ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน

สำหรับในบทความนี้ ได้เสนอแนวทางการพัฒนาสื่อใหม่ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน เรื่อง การทักทาย ของประเทศไทย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการรับชมสื่อ คือ นักเรียนระดับประถมศึกษา และมีกระบวนการสร้างการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เป็นตัวละครเล่าเรื่อง ตามหลัก 3 P คือ (1) P 1 = การเตรียมงาน (Pre – production) (2) P 2 = ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ (Production) และ (3) P3 = Post - production ดังภาพที่ 1

P 1 = การเตรียมงาน (Pre – production)	• ศึกษาข้อมูล • วิเคราะห์ข้อมูล
P 2 = ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ (Production)	• ออกแบบ ฉาก ตัวละคร • สร้างกรอบภาพแสดงเรื่องราวการเคลื่อนไหว (Storyboard) • ผลิตสื่อตาม Storyboard • บันทึกเสียงภาพ เสียงดนตรี เสียงประกอบต่างๆ และสร้างการเคลื่อนไหวตัวละครในสื่อ
P3 = Post - production	• นำสื่อไปตรวจสอบคุณภาพ หากพบข้อผิดพลาดให้ปรับแก้ไข • นำสื่อไปเผยแพร่

ภาพที่ 1 การพัฒนาสื่อใหม่ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน เรื่อง การทักทาย ของประเทศไทย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ตามหลัก 3P

1. P 1 = การเตรียมงาน (Pre – production)

1.1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทักทาย การแต่งกาย สถานที่สำคัญ และอาหารประจำชาติของประเทศไทย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย

1.2 จากการศึกษาข้อมูล นำมาวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญเพื่อนำมาเตรียมออกแบบ ฉาก ตัวละคร ออกแบบ ฉาก ตัวละคร และเตรียมสร้างกรอบภาพแสดงเรื่องราวการเคลื่อนไหว (Storyboard) ในขั้นตอน P 2 = ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ (Production) ต่อไป

2. P 2 = ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ (Production)

จากการเตรียมงานในขั้นตอน P 1 = การเตรียมงาน (Pre – production) นำมาออกแบบฉาก ตัวละคร สร้างกรอบภาพแสดงเรื่องราวการเคลื่อนไหว (Storyboard) ผลิตสื่อตาม Storyboard บันทึกเสียงภาพ เสียงดนตรี เสียงประกอบต่างๆ และสร้างการเคลื่อนไหวตัวละครในสื่อ ด้วยโมเดลต้นแบบ ดังนี้

ภาพที่ 2 โมเดลขั้นตอนการพัฒนาสื่อ (Production) ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน

1. ข้อมูลด้านการทักทาย

จากการศึกษาคำกล่าวทักทายของประเทศที่ได้นำมาเป็นตัวอย่างในการนำเสนอ มีคำทักทาย ดังนี้

ประเทศ	คำทักทาย
ไทย (Thailand)	สวัสดี(Sawadee)
ฟิลิปปินส์ (Philippines)	กูมุสตา(Kumusta)
อินโดนีเซีย (Indonesia)	ซาลามัต เซียง(Salamat Siang)

2. ข้อมูลด้านการแต่งกาย

จากการศึกษาวัฒนธรรมการแต่งกายของแต่ละชาติที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้ได้ทราบถึงลักษณะของชุดประจำชาติแต่ละชาติที่มีเอกลักษณ์ ดังนี้

ประเทศไทย ชุดประจำชาติอย่างเป็นทางการของไทยที่เป็นที่รู้จักกันคือ "ชุดไทยพระราชนิยม" โดยชุดประจำชาติสำหรับสุภาพบุรุษ จะเรียกว่า "เสื้อพระราชทาน" สำหรับสุภาพสตรีจะ

เป็นชุดไทยที่ประกอบด้วยสไบเฉียง ใช้ผ้ายกมีเชิงหรือยกทั้งตัว ซิ่นมีจีบยกข้างหน้า มีชายพกใช้เข็มขัดไทยคาด ส่วนท่อนบนเป็นสไบ จะเย็บให้ติดกับซิ่นเป็นท่อนเดียวกันหรือ จะมีผ้าสไบห่มต่างหากก็ได้ เปิดบ่าข้างหนึ่ง ชายสไบคลุมไหล่ ทิ้งชายด้านหลังยาวตามที่เห็นสมควร ความสวยงามอยู่ที่เนื้อผ้าการเย็บและรูปทรงของผู้ที่สวม ใช้เครื่องประดับได้งดงามสมโอกาสในเวลาค่ำคืน

ประเทศฟิลิปปินส์ ผู้ชายจะนุ่งกางเกงขายาวและสวมเสื้อที่เรียกว่า บารอง ตากาล็อก (barong Tagalog) ซึ่งตัดเย็บด้วยผ้าใยสัปปะรด มีบ่า คอตั้ง แขนยาว ที่ปลายแขนเสื้อที่ข้อมือจะปักลวดลาย ส่วนผู้หญิงนุ่งกระโปรงยาว ใส่เสื้อสีครีมแขนสั้นจับจีบยกตั้งขึ้นเหนือไหล่คล้ายปีกผีเสื้อ เรียกว่า บาลินตาวัก (balintawak)

ประเทศอินโดนีเซีย ชุดประจำชาติของประเทศอินโดนีเซียสำหรับผู้หญิง เรียกว่า เกบาย่า (Kebaya) มีลักษณะเป็นเสื้อแขนยาว ผ่าหน้า กลัดกระดุม ตัวเสื้อจะมีสีสันสดใส ปักฉลุเป็นลายลูกไม้ ส่วนผ้าถุงที่ใช้จะเป็นผ้าถุงแบบบาติก ส่วนการแต่งกายของผู้ชายมักจะสวมใส่เสื้อแบบบาติกและนุ่งกางเกงขายาวหรือเตลุก เบสคาพ (Teluk Beskap) ซึ่งเป็นการแต่งกายแบบผสมผสานระหว่างเสื้อคลุมสั้นแบบชวาและโสร่ง และนุ่งโสร่งเมื่ออยู่บ้านหรือประกอบพิธีละหมาดที่มัสยิด (hilight.kapook, 2555)

จากข้อมูลดังกล่าว ได้นำมาทำการออกแบบชุดประจำชาติในรูปแบบการ์ตูน 2 มิติ ดังต่อไปนี้

ประเทศ	ชุดประจำชาติ	ชุดประจำชาติในรูปแบบการ์ตูน 2 มิติ
ไทย (Thailand)		
ฟิลิปปินส์ (Philippines)		

ประเทศ	ชุดประจำชาติ	ชุดประจำชาติในรูปแบบการ์ตูน 2 มิติ
อินโดนีเซีย (Indonesia)		

3. ข้อมูลด้านสถานที่สำคัญของแต่ละประเทศ

สถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่สำคัญ ที่มีความนิยมและเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมที่ให้ความน่าสนใจเป็นอย่างมาก เมื่อเราได้เรียนรู้วัฒนธรรมด้านอื่นๆ ของประเทศอาเซียนแล้วที่ขาดไม่ได้ คือสถานที่สำคัญเหล่านี้ เพราะยังเป็นแหล่งเรียนรู้และช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจให้กับกลุ่มประเทศอาเซียนอีกด้วย

ประเทศไทย วัดพระแก้ว หรือที่รู้จักกันดีในนาม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นวัดที่ถูกสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ได้รับความนิยมจากนักเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก โดยแลนมาร์คที่นักท่องเที่ยวนิยมกันมากเป็นพิเศษคือ เหล่ายักษ์ที่เฝ้าประตูต่างๆ อยู่รอบวัดนั่นเอง (Home, 2560)

ประเทศฟิลิปปินส์ วิหารกรุงมะนิลา (Manila Cathedral) ที่มีลักษณะคล้ายกับสถาปัตยกรรมสไตล์โรมัน, สวน Rizal สวนสาธารณะซึ่งมีอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญของฟิลิปปินส์ตั้งอยู่ อุทิศให้กับพระนางมารีย์พรหมจารี ในฐานะแม่พระปฏิสนธินิรมล ซึ่งเป็นนักบุญองค์อุปถัมภ์หลักของฟิลิปปินส์ มหาวิหารใช้งานในฐานะสันตะสำนักของอาร์ชบิชอปแห่งมะนิลา ซึ่งเป็นอาร์ชบิชอปโดยพฤตินัยของประเทศฟิลิปปินส์ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2561).

ประเทศอินโดนีเซีย วิหารอูลันดานูบราตัน ตั้งอยู่บริเวณกลางน้ำริมทะเลสาบบราตัน มีฉากหลังเป็นภูเขาไฟสูงทะมึน บางช่วงถูกคั่นด้วยปุยเมฆสีขาว วัดนี้สร้างตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 17 เพื่อใช้ทำพิธีทางศาสนาพุทธและฮินดู รวมทั้งอุทิศแด่เทวี ดานู เทพยแห่งสายน้ำ ไม่สามารถเดินข้ามไปยังวัดได้ มีลักษณะเด่นตรงศาลาซึ่งมีหลังคาทรงสูงที่รียกว่าเมรุ มุงด้วยฟางซ้อนกันถึง 11 ชั้น สวยงามมากมักปรากฏอยู่ในภาพถ่ายโฆษณาการท่องเที่ยวของบาหลีเสมอ (muzTong – Travel MThai, 2560)

ประเทศ	สถานที่สำคัญ	สถานที่สำคัญในรูปแบบการ์ตูน 2 มิติ
ไทย (Thailand)		
ฟิลิปปินส์ (Philippines)		
อินโดนีเซีย (Indonesia)		

4. อาหารประจำชาติ

อาหารที่นิยมรับประทานในแต่ละประเทศ เป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก จากการศึกษาอาหารที่เป็นที่นิยมรับประทานของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันออกไปเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของแต่ละพื้นที่ จึงทำให้เกิดเมนูที่หลากหลาย เมนูที่นำมาใช้ประกอบการพัฒนาสื่อในครั้งนี้ คือ

ประเทศไทย ต้มยำกุ้ง (Tom Yam Goong) เป็นอาหารที่ชาวต่างชาติและคนไทยให้การยอมรับว่าเด็ดที่สุด เมื่อมาประเทศไทยแล้ว ต้องรับประทานเมนูนี้ ต้มยำกุ้งเป็นอาหารคาวที่เหมาะสำหรับรับประทานกับข้าวสวยร้อนๆ กลิ่นหอมของสมุนไพรที่เป็นส่วนประกอบในต้มยำกุ้ง นอกจากจะทำให้รู้สึกสดชื่นแล้ว ยังช่วยกระตุ้นการเจริญอาหารได้เป็นอย่างดี รสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ เปรี้ยว เผ็ด เค็ม กลมกล่อม หอมด้วยสมุนไพร ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด พริกขี้หนู จึงทำให้เป็นที่หลงใหลของชาวต่างชาติ

ประเทศฟิลิปปินส์ อโดโบ้ (Adobo) เป็นหนึ่งในอาหารยอดนิยม ของประเทศฟิลิปปินส์ เป็นอาหารที่มีต้นกำเนิดมาจาก ภาคเหนือของฟิลิปปินส์ และเป็นที่นิยมของนักเดินทางหรือ นักเดินเขา

อโดโบ้ทำจากหมูหรือไก่ที่ผ่านกรรมวิธีหมัก และปรุงรสโดยจะใส่ซีอิ๊วขาว น้ำส้มสายชู กระเทียมสับ ใบกระวาน พริกไทยดำ นำไปทำให้สุกโดยใส่ในเตาอบ หรือ ทอด และรับประทานกับข้าว

ประเทศอินโดนีเซีย กาโด กาโด (Gado Gado) เป็นอาหารยอดนิยมของประเทศอินโดนีเซีย ประกอบไปด้วยผัก และธัญพืชหลากหลายชนิด ได้แก่ แครอท มันฝรั่ง กะหล่ำปลี ถั่วงอก ถั่วเขียว นอกจากนี้ยังมีเต้าหู้ และไข่ต้มสุกด้วย กาโด กาโดจะนำมารับประทานกับซอสถั่วที่คล้ายกับซอสสะเต๊ะ และมีการปรุงรส ด้วยเครื่องสมุนไพรในซอส โดยใช้ รากผักชี หอมแดง กระเทียม ตะไคร้ เป็นวัตถุดิบในการปรุงทำให้เมื่อรับประทานแล้วจะไม่รู้สึกเลี่ยนกะทิมากจนเกินไป (hilight.kapook, 2555)

ประเทศ	อาหาร	อาหารในรูปแบบการ์ตูน 2 มิติ
ไทย (Thailand)		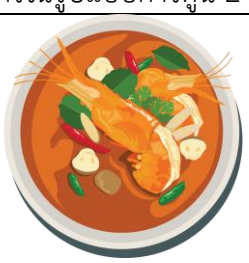 ต้มยำกุ้ง (Tom Yam Goong)
ฟิลิปปินส์ (Philippines)		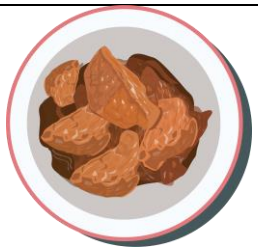 อโดโบ้ (Adobo)
อินโดนีเซีย (Indonesia)		กาโด กาโด (Gado Gado)

5. เสียงประกอบ

การคัดเลือกเสียงประกอบ ศึกษาข้อมูลจากศิลปะการแสดงของแต่ละประเทศ ดังนี้

ศิลปะการแสดงในประเทศไทย ประกอบไปด้วย การร้องเพลง การเล่นดนตรี และ การรำ ทั้งนี้สามารถจำแนกได้เป็นศิลปะการแสดงในระดับราชสำนักและศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ในสวนของ

ศิลปะการแสดงในระดับราชสำนักนั้น ปัจจุบันได้รับการสืบทอดโดยกรมศิลปากร มีหน่วยงานภายใต้สังกัดเป็นผู้ให้การฝึกสอน คือ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และ วิทยาลัยนาฏศิลป์ 12 แห่ง ทั่วประเทศ มีการจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 สายใหญ่ คือ สายสามัญ และ สายศิลปะ ทั้งนี้ การศึกษาในสายศิลปะนั้นกรมศิลปากรเป็นผู้กำหนดหลักสูตรเพื่อการศึกษา มีทั้งสิ้น 3 สาขา คือ 1.สาขานาฏศิลป์ไทย ประกอบด้วยโขน ละคร 2. สาขาดุริยางค์ไทย ประกอบด้วย ปี่พาทย์ เครื่องสาย คีตศิลป์ไทย และ 3. สาขาศิลปะสากล ประกอบด้วย ดุริยางค์สากล คีตศิลป์สากล นาฏศิลป์สากล ทั้งนี้ศิลปะการแสดงของไทย สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นจากสาเหตุ 2 ประการ คือ 1. เกิดจากพื้นฐานอารมณ์สะเทือนใจของมนุษย์ เช่น ดีใจก็โลดเต้น ส่งเสียงร้อง เสียใจก็ร้องไห้คร่ำครวญ ต่อมาจึงได้พัฒนาอารมณ์ต่างๆ เหล่านี้ให้เป็นพื้นฐานการแสดงในที่สุด 2. เกิดจากความเชื่อทางศาสนา เช่น เชื่อว่าสรรพสิ่งรอบตัวในธรรมชาติมีอำนาจที่เร้นลับแฝงอยู่ สามารถบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ และต่อมาได้พัฒนาเป็นระบบเทพเจ้า การอ้อนวอน การขับร้องดนตรี และการฟ้อนรำ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2542)

ศิลปะการแสดงในอินโดนีเซียมีความแตกต่างกันไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งในระดับราชสำนักและชนพื้นเมือง ทั้งนี้การแสดงนาฏศิลป์อินโดนีเซียแบบมาตรฐานมีต้นกำเนิดมาจากราชสำนัก แต่เดิมมีการเรียนการสอนแก่ราชนิกุลและบุตรธิดาของขุนนางในวังของสุลต่าน การเรียนการสอนอยู่ในราชประเพณีอย่างเคร่งครัด โดยครูอาจารย์เป็นผู้รำให้ศิษย์ดู และไม่สามารถแตะต้องตัวกันได้ ต่อมามีการก่อตั้งสถานศึกษาขึ้น การเรียนการสอนจึงเปลี่ยนแปลงไป ครูและลูกศิษย์สามารถแตะต้องตัวกันได้ ส่วนการแสดงนาฏศิลป์แบบพื้นเมืองในหมู่เกาะชวา บาหลี และเกาะต่างๆ ล้วนมีรูปแบบและเอกลักษณ์เฉพาะตนตามสภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี และชีวิตความเป็นอยู่ในแต่ละท้องถิ่น (พรศิริ ถนอมกุล, 2554)

ศิลปะการแสดงในฟิลิปปินส์ย่อมมีความหลากหลายตามชาติพันธุ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมประวัติความเป็นมาและสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่เช่นในเกาะลูซอน ประกอบไปด้วยชาว Ifugao Benquet Kalinga Bontoc Apayo,Kalinga คนเหล่านี้ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม จากฮินดู-พุทธและสเปน ผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิม กลายเป็นการแสดงพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นเช่น การแสดง Idaw Banga Idudu Ragsaksakan เป็นต้น ส่วนการแสดงในมินดาเนาพื้นที่ทางภาคใต้ของประเทศมีชาวมุสลิมหรือ “โมโร”เป็นส่วนมาก การแสดงที่มีชื่อเสียงได้แก่ Singkil,Kini Kini,Pangalay และAsik ชุดที่ใส่ทำการแสดงได้อิทธิพลจากอาหรับและตะวันออกกลาง (PHILIPPINES (FILIPINO) CULTURAL AND FOLK DANCES, 2016)

จากการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าว จึงได้เลือกเสียงประกอบจากศิลปะการแสดงของแต่ละประเทศมาใช้ประกอบการพัฒนาสื่อใหม่ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียนในครั้งนี้เพื่อให้เกิดการรับรู้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

6. การนำเสนอ

เมื่อผลิตสื่อตามขั้นตอน 1 – 5 แล้ว มีการสร้าง Storyboard เป็นแนวทางในการนำเสนอดำเนินเรื่อง ดังนี้

Storyboard แนวทางการพัฒนาสื่อใหม่
ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน

1.แนะนำชื่อเรื่อง
Sound : Effect

2.แสดงธงชาติของประเทศไทย
Sound : Effect

3.ตัวละครใส่ชุดประจำชาติไทยยืนหลังสถานที่สำคัญของประเทศไทย
Sound : Effect

4.วัดพระแก้ว
Sound : Effect

5.ต้มยำกุ้ง อาหารขึ้นชื่อของไทย
Sound : Effect

6.คำทักทาย “สวัสดี”
Sound : เสียงพูดคำว่าสวัสดี และ Effect

7.ท่าทักทายแบบไทยและพูดว่า “สวัสดี”
Sound : เสียงพูดคำว่าสวัสดี และ Effect

8.แสดงธงชาติของประเทศฟิลิปปินส์
Sound : Effect

9.ตัวละครใส่ชุดประจำชาติฟิลิปปินส์ยืนหลังสถานที่สำคัญของประเทศฟิลิปปินส์
Sound : Effect

10. Manila Cathedral
Sound : Effect

11.อโดโบ้ อาหารขึ้นชื่อของฟิลิปปินส์
Sound : Effect

12.คำทักทาย “กูมุสตา”
Sound : เสียงพูดคำว่ากูมุสตา และ Effect

Storyboard แนวทางการพัฒนาสื่อใหม่
ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน

13.ท่าทักทายแบบฟิลิปปินส์และพูดว่า “กูมุสตา”
Sound : เสียงพูดคำว่ากูมุสตา และ Effect

14.แสดงธงชาติของประเทศอินโดนีเซีย
Sound : Effect

15.ตัวละครใส่ชุดประจำชาติอินโดนีเซียยืนหลังสถานที่สำคัญของประเทศอินโดนีเซีย
Sound : Effect

16. วิหารอูลันดานูบราตัน
Sound : Effect

17.กาโด กาโด อาหารขึ้นชื่อของอินโดนีเซีย
Sound : Effect

18.คำทักทาย “ซาลามัต เซียง”
Sound : เสียงพูดคำว่าซาลามัต เซียง และ Effect

19.ท่าทักทายแบบอินโดนีเซียและพูดว่า “ซาลามัต เซียง”
Sound : เสียงพูดคำว่า ซาลามัต เซียง และ Effect

3. P3 = Post – production

เมื่อผลิตสื่อแล้วจะต้องมีการนำสื่อไปตรวจสอบคุณภาพ โดยการตรวจสอบคุณภาพสื่อมีหลากหลายวิธี ขึ้นอยู่กับบริบทในการสร้างสื่อ ทั้งนี้ การตรวจสอบคุณภาพสื่อที่เป็นที่นิยม เช่น การประเมินสื่อโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ และด้านเนื้อหา การหาประสิทธิภาพของสื่อ เป็นต้น และหากพบข้อผิดพลาดให้ปรับแก้ไข และสามารถนำสื่อที่พัฒนาไปเผยแพร่ผ่านทางสื่อดิจิทัลมีเดีย อาทิเช่น Facebook, Line, Instragram, Website หรือ Youtube ต่อไปได้

บทสรุป

จากความหลากหลายของวัฒนธรรมประเทศกลุ่มอาเซียน การสร้างสื่อเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญเพื่อเข้าถึงและตอบสนองความต้องการของบุคคล สังคมให้สามารถรับชม รับรู้ และเข้าใจวัฒนธรรมจากสื่อต่างๆ ได้ง่าย จึงจำเป็นต้องสร้างสื่อในรูปแบบสื่อใหม่ โดยใช้สื่อดิจิทัลมีเดียที่ปัจจุบันเข้ามามีบทบาทในสังคมให้เกิดประโยชน์ โดยบทความนี้ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาสื่อใหม่ ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน เรื่อง การทักทาย ของประเทศไทย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการรับชมสื่อ คือ เด็กระดับประถมศึกษา และมีกระบวนการสร้างการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เป็นตัวละครเล่าเรื่อง ประกอบภาพ เสียง ตามหลัก 3 P ดังนี้

1. P 1 = การเตรียมงาน (Pre – production)

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทักทาย การแต่งกาย สถานที่สำคัญ และอาหารประจำชาติของประเทศไทย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย เพื่อนำมาเตรียมออกแบบ ฉาก ตัวละคร ออกแบบฉาก ตัวละคร และเตรียมสร้างกรอบภาพแสดงเรื่องราวการเคลื่อนไหว (Storyboard)

2. P 2 = ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ (Production)

นำข้อมูลที่ได้มาผลิตตามโมเดลขั้นตอนการพัฒนาสื่อ (Production) ด้วยการ์ตูนแอนิเมชัน 2 มิติ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมอาเซียน (ภาพที่ 2) คือ 1) ข้อมูลด้านการทักทาย 2) ข้อมูลด้านการแต่งกาย 3) ข้อมูลด้านสถานที่สำคัญของแต่ละประเทศ 4) อาหารประจำชาติ 5) เสียงประกอบ 6) การนำเสนอ โดยใช้ โปรแกรมสำเร็จรูป คือ โปรแกรม Adobe Illustrator, Character Animator CC, Premiere Pro CC

3. P3 = Post – production

เมื่อผลิตสื่อแล้วจะต้องมีการนำสื่อไปตรวจสอบคุณภาพ โดยการตรวจสอบคุณภาพสื่อมีหลากหลายวิธี ขึ้นอยู่กับบริบทในการสร้างสื่อ ทั้งนี้ การตรวจสอบคุณภาพสื่อที่เป็นที่นิยม เช่น การประเมินสื่อโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ และด้านเนื้อหา การหาประสิทธิภาพของสื่อ เป็นต้น และหากพบข้อผิดพลาดให้ปรับแก้ไข และนำสื่อไปเผยแพร่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. (2553). **ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน คือ อะไรและมีเป้าหมายอย่างไร.** ค้นเมื่อ วันที่ 10 กันยายน 2561. จาก : http://hq.prd.go.th/prTechnicalDM/ewt_news.php?nid=565

กู้เกียรติ ญาติเสมอ, นิพนธ์ แจ่มดวง,ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์,พิมพ์พิมล ธงเธียร และศักดา วิมลจันทร์. (2548). **การ์ตูนโลกใบใหญ่ของความรักและจินตนาการ.** กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ.

จรูญพร ปรปักษ์ประลัย. (2548). **สวัสดีแอนิเมชั่น : Animation says Hi.** กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

พรศิริ ถนอมกุล. (2554). **สายใยนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์อินโดนีเซีย.** ศิลปากร, 28-40.

พสนันท์ ปัญญาพร. (2555). **แนวความคิดเกี่ยวกับสื่อใหม่ (New Media).** ค้นเมื่อ วันที่ 10 กันยายน 2561. จาก : http://photsanan.blogspot.com/2012/03/new-media.html

พาไปชม ชุดประจำชาติอาเซียน 10 ประเทศ. (2555). ค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2561. จาก : https://hilight.kapook.com/view/73561

พิมพ์นรี ถิระธรรมสณ์. (2560). **บทบาทของสื่อใหม่.** ค้นเมื่อ วันที่ 10 กันยายน 2561. จาก : https://www.slideshare.net/NIMPhimnaree/ss-73852036

วิกันดา บริสุทธิ์ใจ. **เทคนิคการนำเสนอแบรนด์ผู้สนับสนุนผ่านสื่อทีวีออนไลน์ กรณีศึกษา รายการโมเมพาเพลิน.** งานนิพนธ์ปริญญานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารการตลาด คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา สิงหาคม. 2557

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2561). **มหาวิหารมะนิลา.** ค้นเมื่อ วันที่ 10 กันยายน 2561. จาก : https://th.wikipedia.org/wiki/มหาวิหารมะนิลา

สมหมาย ตามประวัติ. (2555). **ภาพเคลื่อนไหว (Animation).** ค้นเมื่อ วันที่ 10 กันยายน 2561. จาก : https://www.nstda.or.th/th/nstda-knowledge/3016-animation

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2542). **ศิลปะการแสดงของไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

อาหารอาเซียน เมนูเด็ดประจำชาติ. (2555). ค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2561. จาก https://hilight.kapook.com/view/73514

แอบส่องเมืองน่าเที่ยว 10 ประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน. (2560). ค้นเมื่อ วันที่ 20 กันยายน 2561. จาก : https://travel.mthai.com/world-travel/117663.html

10 แลนมาร์คน่าเที่ยว ประเทศอาเซียน. (2560). ค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2561. จาก : https://www.home.co.th/hometips/decoration/detail/54985-10-แลนมาร์คน่าเที่ยว- ประเทศอาเซียน

Burnett, R., & David, P. M. (2003). **Web theory.** London: Routlege.

Philippines (Filipino) Cultural and Folk Dances. (2016). Retrieved May 30, 2016, from : www.blogspot.com Web site: http://philippinesculturalfolkdances.blogspot.com/

การปรับตัวของ “งิ้ว” ในฐานะสื่อวัฒนธรรมและบทบาทในประชาคมอาเซียน
The Adaptation of Chinese Street Opera as the Cultural Media and the Roles in ASEAN Community

ฐาปะนะ วงษ์สาธิตศาสตร์[1]

บทคัดย่อ

“การแสดงงิ้ว” ในประเทศไทย จัดเป็นสื่อวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนในประเทศไทยมาโดยตลอดปัจจุบัน“งิ้ว”ประสบปัญหามากมาย โดยเฉพาะการเสื่อมความนิยมในหมู่ผู้ชมคณะงิ้วแต่ละคณะในประเทศไทยได้พยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้บริบทในยุคดิจิทัลในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเกื้อหนุนที่ส่งผลให้สื่อวัฒนธรรม“การแสดงงิ้ว” ยังคงสืบทอดมาถึงทุกวันนี้คือ บทบาทหน้าที่ของ “งิ้ว” ในฐานะสื่อการแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมประกอบศาลเจ้าซึ่งสะท้อนบทบาทที่มีต่อสังคมไทยและประเทศเพื่อนบ้านในฐานะสื่อวัฒนธรรมร่วมอาเซียนและจากการศึกษาการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของ “งิ้ว” ภายใต้บริบทในยุคดิจิทัลยังสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของวัฒนธรรมการแสดงงิ้ว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridization) ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการแสวงหาความร่วมมือระหว่างประชาคมในภูมิภาคอาเซียนในการร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมการแสดงงิ้วให้คงอยู่และพัฒนาให้ก้าวไปสู่การเป็นทั้งวัฒนธรรมร่วมอาเซียนและวัฒนธรรมลูกผสมที่พร้อมเสริมสร้างให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ร่วมของอาเซียนเพื่อผลประโยชน์สูงสุดร่วมกันระหว่างสมาชิกในประชาคมอาเซียนในท้ายที่สุด

คำสำคัญ:การแสดงงิ้วแต้จิ๋ว, สื่อวัฒนธรรม, การผสมผสานทางวัฒนธรรม, อาเซียน

[1]รองศาสตราจารย์ ประจำคณะสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

Chinese street opera performance can be considered as a cultural media that has an important role and always been a part of lives of the Thai-Chinese in Thailand. Currently, the Chinese street opera has been affected by the reduced of popularity among its audiences. As a result, each Chinese street opera production crews in Thailand must adapt to survive within the context of digital age. The factor supporting this cultural media to sustainably continues today is its vital role as a performing media for rituals in "San Chao" or the Chinese shrines. Thus, the role of Chinese street opera towards the Thai societies and other Asean countries as a common Asean cultural media are reflected. This paper studies the adaptation for survival of Chinese street opera within the digital age and reflects the changes within the types of cultural performances of Chinese street opera under the Cultural Hybridization perspectives. The suggestions from this paper is to seek corroborations between the Asean communities in preserving Chinese street opera for further develop to be the common Asean culture and hybrid culture that support the unity of Asean identity, which will benefit the Asean communities at last.

Key Words: Chinese Street Opera, Cultural Media, Cultural Hybridization, Asean

บทนำ

หากพิจารณาถึงบทบาทของวัฒนธรรมร่วมภายในอาเซียน เช่น การบริโภคข้าวการมีบ้านเรือนใต้ถุนสูง การนับถือผีสางเทวดา ความเชื่อเรื่องนาคฯลฯ เหล่านี้ ถือว่าวัฒนธรรมดังกล่าวจัดเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างสำนึกร่วมแห่งประชาคม ทั้งนี้ ยังมีวัฒนธรรมทางเลือกอื่นๆ ที่มาจากภายนอก แต่เข้ามามีบทบาทสร้างความสัมพันธ์และเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของคนในภูมิภาคอาเซียน อีกทั้งยังสามารถใช้ผูกโยงสำนึกความเป็นประชามคมเดียวกันได้ ซึ่งหมายถึง วัฒนธรรมการแสดงงิ้วของกลุ่มคนเชื้อสายจีนในประชาคมอาเซียนนั่นเอง บทความนี้ผู้เรียบเรียงมีจุดมุ่งหมายที่จะชี้ชวนให้ผู้อ่านแลเห็นการแสดงงิ้วในฐานะ “สื่อวัฒนธรรม” ที่เข้าไปมีบทบาทสร้างความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ผสานผู้คนในภูมิภาคเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน สื่อวัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนมีลักษณะของการเวียนว่ายตายเกิด ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยดังเช่น วัฒนธรรมการแสดงงิ้ว ที่มีประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงและมีบทบาทต่อสังคมไปตามยุคสมัยต่าง ๆ โดยมุ่งนำเสนอให้ผู้อ่านพินิจถึง การแสดงงิ้วในบริบทของสังคมไทยกับบทบาทหน้าที่ในฐานะสื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนคนจีนในประเทศไทย ที่อยู่กับสังคมไทยมาช้านาน (โดยขอเน้นหนักเฉพาะงิ้วแต้จิ่ว ที่แป็นที่นิยมและพบเห็นได้ง่ายกว่างิ้วประเภทอื่นๆ) ในขณะเดียวกัน ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ และการอุบัติขึ้นของแนวคิดประชาคมอาเซียน การแสดงงิ้วจึงเริ่มมีบทบาทมากขึ้น โดยทำหน้าที่ในฐานะสื่อวัฒนธรรมเชื่อมโยงประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง โดยเฉพาะประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ โดยผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาครอบคลุมสาระสำคัญ 4 ประเด็นหลัก คือ 1) ภาพรวมของการแสดงงิ้วในสังคมไทย และบริบททางสังคมที่ส่งผลค้ำจุนการสืบทอดการแสดงงิ้ว โดยนำเสนอข้อมูลเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจพื้นฐานและบริบททางสังคมที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนการสืบทอดงิ้วให้ยังคงอยู่ในสังคมไทย พร้อมกับนำเสนอ 2) อุปสรรคปัญหา และแนวทางการปรับตัวของการแสดงงิ้วภายใต้บริบทในยุคดิจิทัล3) บทบาทของการแสดงงิ้วในสังคมไทยภายใต้บริบทประชาคมอาเซียน โดยนำเสนอบทบาทหน้าที่ของ การแสดงงิ้ว ในฐานะสื่อวัฒนธรรมทั้งต่อสังคมไทย และประเทศเพื่อนบ้านในฐานะวัฒนธรรมร่วมอาเซียนและท้ายสุด เพื่อสะท้อน4) การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของ“งิ้ว” กับบทบาทวัฒนธรรมลูกผสม (Cultural Hybridization) และบทสรุป กับข้อเสนอแนะในการพัฒนารูปแบบของสื่อวัฒนธรรม “การแสดงงิ้ว”จากบทบาทของวัฒนธรรมร่วมอาเซียน ไปสู่การประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์อาเซียนเพื่อผลประโยชน์สูงสุดร่วมกันระหว่างสมาชิกในประชาคมอาเซียน

1. ภาพรวมของ “งิ้ว” กับบริบทในสังคมไทย

1.1 ความหมาย และความเป็นมาของ “งิ้ว”

ปรีดา อัครจันทโชติ (2557) ได้ให้คำนิยาม “งิ้ว” ว่า หมายถึง สื่อการแสดงประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศจีน ประกอบด้วยการผสมผสานของศิลปะการแสดงหลายแขนง ไม่ว่าจะเป็นการขับร้อง การระบำฟ้อน การบรรเลงดนตรี ศิลปะป้องกันตัว เป็นต้น มีองค์ประกอบ คือ 1) เวที ฉาก อุปกรณ์ 2) ดนตรีและการขับร้อง 3) ประเภทของตัวละคร 4) ศิลปะและเทคนิคการแสดง 5) เครื่องแต่งกายและการแต่งหน้า และ 6) วรรณกรรมการแสดงงิ้ว สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ งิ้วหลวง (หรืองิ้วปักกิ่ง) และงิ้วท้องถิ่น ซึ่งมีมากมายนับร้อยประเภท งิ้วท้องถิ่นที่พบในประเทศไทยในปัจจุบัน

ได้แก่ งิ้วแต้จิ๋ว งิ้วกวางตุ้ง งิ้วไหหลำ และงิ้วฮกเกี๊ยน สรุปแล้วโดยส่วนใหญ่จะเป็นงิ้วแต้จิ๋วเกือบทั้งหมด หากแบ่งตามประเภทผู้แสดง ก็จะประกอบด้วยงิ้วที่ใช้คนแสดงกับใช้หุ่นแสดง สำหรับบทความนี้จำเพาะแต่งิ้วแต้จิ๋วที่ใช้คนแสดงเป็นหลัก

สื่อวัฒนธรรมการแสดงงิ้วแต้จิ๋วที่แพร่กระจายเข้ามาสู่ประเทศไทย มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ย้อนไปถึงสมัยอยุธยา (1351 - 1767) ตามบันทึก “คนจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Chinese in Southeast Asia)” ของวิคเตอร์ เพอร์เซล (Victor Purcell) ระบุว่า ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 กษัตริย์แห่งฝรั่งเศสได้ส่งทูตนามว่าซิมง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de La Loubere) มายังเมืองอยุธยาเพื่อเจริญความสัมพันธไมตรีของทั้งสองประเทศ และได้ร่วมชมการแสดงงิ้วแต้จิ๋วในพระบรมมหาราชวังอีกด้วย ต่อมาในสมัยราชวงศ์ธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินได้เชิญคณะศิลปะบุนจันมาแสดงในพระราชวัง ซึ่งนอกจากจะมีการแสดงโขนและดนตรีไทยแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินก็ทรงรับสั่งให้คณะงิ้วแต้จิ๋วซึ่งเกิดจากการรวมตัวของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีบรรพบุรุษจากแต้จิ๋วมาแสดงบนเรือพระที่นั่งในพระราชวังถึง 2 ชุด(บุญชัย วิภาวีนุกูล, 2559)

อาจกล่าวได้ว่า การเข้ามาสู่เมืองไทยของ“งิ้ว” คงเข้ามาหลังจากที่มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทย และ เป็นที่ยอมรับว่า ชาวจีนในอดีตเป็นผู้ขยันขันแข็งและมีความสามารถในการทำงานประสบความสำเร็จ และสามารถสร้างสถานะในสังคมที่ค่อนข้างสูงในเวลาอันรวดเร็ว โดยพวกเขามีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าการประสบความสำเร็จได้เป็นเพราะมีเทพเจ้าคุ้มครอง เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนใหญ่ และมีความพร้อมที่จะะร่วมกันลงขันเพื่อว่าจ้างงิ้วมาแสดงในงานประจำปีได้ จึงได้มีการตั้งศาลแก่เทพเจ้าที่คุ้มครองตนเอง พร้อมนำเอาการแสดงงิ้วมาประกอบในพิธี ซึ่งยึดถือปฏิบัติกันในหมู่คนจีนเรื่อยมา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 งิ้วแต้จิ๋วเจริญรุ่งเรือง จึงได้เริ่มเดินทางมาแสดงยังเมืองไทย และต่างประเทศมากขึ้น ยุคแรกไทยนำเข้าคณะงิ้วจากประเทศจีนก่อนที่จะเริ่มมีคณะงิ้วเกิดขึ้นในประเทศ โดยตัวแสดงอาศัยชาวจีนที่พำนักในเมืองไทย ต่อมางิ้วได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับแล้ว จึงได้เริ่มมีตัวแสดงที่เป็นชาวจีนเกิดในเมืองไทย กล่าวคือสมัยรัชกาลที่ 5 จัดว่าเป็นสมัยที่คนไทยนิยมงิ้วมาก ซึ่งเจ้านายบางพระองค์มีงิ้วในครอบครองตั้งแต่ 2-3 โรงก็มี ขุนพัฒน์ (แหยม) มีงิ้วถึง 4-5 โรง บางโรงมีตัวงิ้วเป็นชายที่เกิดในเมืองไทยทั้งโรง ในขณะที่อีกโรงหนึ่งตัวงิ้วเป็นหญิงเกิดในเมืองไทยทั้งโรงเหมือนกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 คงมีโรงสอนงิ้วหลายโรง คณะงิ้วหลายคณะและตัวแสดงนั้นก็เป็นชาวจีนที่เกิดในเมืองไทยด้วย (เจริญ ตันมหาพราน, 2560).

กล่าวกันว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 มีคณะงิ้วแต้จิ๋วคณะแรกๆ ที่เข้ามาในเมืองไทยโดยสารเรือหัวแดง แล่นโดยตรงจากเมืองซัวเถามายังกรุงเทพฯ หลังจากนั้น คณะงิ้วแต้จิ๋วก็ได้เดินทางเข้ามาแสดงยังกรุงเทพฯ มากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้งิ้วกวางตุ้งและงิ้วฮกเกี้ยนเสื่อมความนิยมลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่งิ้วแต้จิ๋วที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ทั้งในกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนและกวางตุ้ง (ยกเว้นชาวจีนไหหลำ) ซึ่งมีงิ้วไหหลำเป็นงิ้วประจำกลุ่มชนของตน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้งิ้วแต้จิ๋วเป็นที่นิยมของชาวจีนในกรุงเทพฯ อย่างรวดเร็ว เพราะชาวจีนส่วนมากเป็นชาวแต้จิ๋ว เมื่อคนจีนแต้จิ๋วมาก ภาษาแต้จิ๋วจึงเกือบจะเป็น

ภาษากลางของคนจีนทุกกลุ่มในเมืองไทย กล่าวคือ ชาวจีนกวางตุ้ง ชาวจีนแคะ ชาวจีนไหหลำ ฮกเกี้ยน ต่างพูดภาษาแต้จิ๋วได้ทั้งหมด ประกอบกับชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยในขณะนั้นซึ่งยังไม่สันทัดภาษาไทยมากนัก การรับสื่อบันเทิงในรูปแบบอื่นๆ ในสังคมไทยจึงกลายเป็นอุปสรรคของพวกเขาไป ในสมัยนั้น การดูงิ้วจึงเป็นตัวเลือกของคนส่วนใหญ่เกือบทุกเทศกาลสำคัญ เรียกได้ว่างิ้วเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตที่ชาวจีนขาดไม่ได้ ในขณะนั้นชาวจีนในประเทศไทยส่วนใหญ่มาจากเมืองแต้จิ๋วและซัวเถา การดูงิ้วแต้จิ๋วจึงกลายเป็นวัฒนธรรมและกิจกรรมบันเทิงที่ได้รับความนิยมอย่างมากไปโดยปริยายบนถนนเยาวราช ซึ่งมีชาวจีนอาศัยหนาแน่น ในโรงงิ้วมักจะมีงิ้วแต้จิ๋วขึ้นแสดงอยู่บ่อยครั้ง เมื่อภาษามิได้เป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจแล้ว งิ้วแต้จิ๋วจึงได้รับความนิยมสูงขึ้นเป็นลำดับและมีอิทธิพลต่อประเทศไทยเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันประเทศไทยก็มีบทบาทสำคัญต่อการก้าวสู่สากลของงิ้วแต้จิ๋วเช่นกัน ประเทศไทยจึงถูกขนานนามว่าเป็น “บ้านเกิดหลังที่ 2 ของงิ้วแต้จิ๋ว” (บุญชัย วิภาวีนุกูล, 2559)

ในยุคแรกๆ งิ้วแต่จิ๋วในประเทศไทยต้องว่าจ้างจากประเทศจีนเพื่อมาแสดง แต่เนื่องจากจำนวนของศาลเจ้าที่มีสร้างมากขึ้นทุกวัน ทำให้ความต้องการการแสดงงิ้วที่เกี่ยวพันกับทางศาสนามีเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย คณะงิ้วแต้จิ๋วที่เกิดในประเทศไทยจึงมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นตามลำดับและเริ่มพัฒนาขึ้นในที่สุดในช่วงทศวรรษที่ 20–40 ของคริสต์ศตวรรษก่อน ประเทศไทยเคยเป็นศูนย์กลางของงิ้วแต้จิ๋ว ในช่วงทศวรรษที่ 30–40 คณะงิ้วแต้จิ๋วชื่อดังในกรุงเทพฯ ทั้ง 5 คณะต่างมีงานแสดงกันไม่หวัดไม่ไหว ในช่วงก่อนหลังทศวรรษที่ 40 มีคณะงิ้วแต้จิ๋วถึงกว่า 100 คณะเดินสายแสดงทั่ว 73 จังหวัดในประเทศไทย (บุญชัย วิภาวีนุกูล, 2559)

ตั้งแต่วันแรกที่สื่อวัฒนธรรมการแสดงงิ้วถูกสืบทอดมาสู่แผ่นดินไทย จากนั้นมา การแสดงงิ้วก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในสังคมไทย เชื่อโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน การแสดงงิ้ว (โดยเฉพาะงิ้วแต้จิ๋ว)จัดเป็นมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าต่อสังคมไทยทั้งในด้านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ที่นำเสนอซึ่งแฝงไปด้วยปรัชญาคำสั่งสอน คุณธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามต่างๆ จากรุ่นสู่รุ่น งิ้วแต้จิ๋วทำให้ชาวจีนในประเทศไทยและชาวไทยมีความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณคดีโบราณของจีนได้มากขึ้น

ในทุกๆ เทศกาลสำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีน รวมถึงประชาชนในภูมิภาคอาเซียนที่มีเชื้อสายจีนจะมีพิธีกรรมการกราบไหว้เทพเจ้าและบรรพบุรุษเพื่อแสดงความเคารพในแต่ละปีเช่น งานแก้บน, วันสาร์ทจีน, เทศกาลเดือน 7 วันปล่อยวิญญาณเร่ร่อน, เทศกาลกินเจเดือน 9, เทศกาลขอบคุณเทพเจ้า, เทศกาลส่งเจ้าขึ้นสวรรค์, วันฉลองวันตรุษจีน, และงานเฉลิมฉลองวันเกิดของเทพเจ้าที่เคารพนับถือในแต่ละองค์ซึ่งแตกต่างกันออกไปตลอดปีตามเทศกาลต่างๆ เหล่านั้น ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ชาวจีนมักจะว่าจ้างงิ้วมาแสดงเพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง หรือเป็นเครื่องสักการะบูชาเทพเจ้า (ธิญาดา ยอดแก้ว, 2547, หน้า 33, 131) เพราะเชื่อกันว่า พวกตนจะได้รับความสมบูรณ์และอายุยืนยาวด้วย (เจริญ ตันมหาพราน, 2560).

ที่สำคัญไปกว่านั้น คณะงิ้วที่เป็นของคนไทย รวมทั้งนักแสดงงิ้วที่มีชื่อเสียงของคนไทย ก็ยังเป็นที่รู้จักยอมรับในหมู่ผู้ชมชาวจีน และผู้ที่ชื่นชอบการแสดงงิ้วในภูมิภาคอาเซียน โดยเฉพาะในประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ ซึ่งประชาชนส่วนหนึ่งก็มีเชื้อสายจีนเช่นเดียวกับคนไทย ดังนั้น วัฒนธรรรมบางส่วนจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน รวมถึงประเพณีและพิธีกรรมก็ไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมในการว่าจ้างคณะงิ้วมาแสดงเพื่อเป็นการถวายความเคารพแด่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ โดยปกติในช่วงเดือน เมษายน – เดือนกันยายน โดยประมาณ คณะงิ้วของคนไทยจะเดินสายไปเปิดการแสดงที่ประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ เป็นประจำทุกปี เนื่องจากทั้ง2 ประเทศ ยังมีเทศกาลและประเพณีซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำ และต้องอาศัยการแสดงงิ้วประกอบในงานเฉลิมฉลองในเทศกาลดังกล่าวตลอดทั้งปี

1.2 บริบททางสังคมที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนการสืบทอดงิ้วในสังคมไทย

“งิ้วแต้จิ๋ว” จัดเป็นการแสดงที่ยังมีบทบาทสำคัญในสังคมของคนไทยเชื้อสายจีน เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกับศาลเจ้าจีนที่ยังคงได้รับการเคารพเช่นไหว้บูชา การแสดงงิ้วมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องในสังคมไทยและถูกปรับเปลี่ยนเรื่อยมา การแสดงงิ้วนอกจากจะเป็นสิ่งบูชาเทพเจ้าแล้วยังจัดเป็นสื่อบันเทิงของชาวจีน และเป็นสื่อวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดสำนึกร่วมในความเป็นจีนจากภาษาที่ใช้คือภาษาจีน และสภาพการที่เป็นเสมือนเครื่องสักการบูชาเทพเจ้า และทุกวันนี้ งิ้วยังถือเป็นอัตลักษณ์มทางชาติพันธ์ที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยขอบเขตทางภาษาเท่านั้น แต่การแสดงงิ้วยังได้สะท้อนตัวตนของสังคมจีน สะท้อนภาพความเป็นจีนในการดำเนินชีวิต โดยมักมีการสอดแทรกคำสอนตามความเชื่อในการกระทำคุณงามความดี และยังสร้างบรรยากาศให้เกิดพื้นที่เฉพาะทางอารมณ์ร่วมกันในหมู่ผู้ชมก่อให้เกิดความเป็นชุมชนชาวจีนในจินตนาการที่มีขอบเขตทางเนื้อหาและสัญลักษณ์ที่สามารถเข้าใจร่วมกัน (ศยามล เจริญรัตน์, 2544)โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนอันสำคัญยิ่ง ที่มีผลต่อการสืบทอดงิ้วให้อยู่กับบริบทของสังคมไทย ได้แก่

1) งิ้วกับบทบาทในฐานะสื่อการแสดงเพื่อประกอบพิธีบูชาเทพเจ้าด้วยวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของชาวจีนที่สะท้อนความเชื่อและความศรัทธาในเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เฝ้าคอยเกื้อหนุน คุ้มครองดูแลทั้งชีวิตครอบครัว หน้าที่การงาน และธุรกิจการค้า ให้เจริญรุ่งเรืองมาตลอด ทำให้ชาวจีนผูกพันกับศาลเจ้าอย่างแนบแน่น และงานพิธีที่ถือว่าสำคัญยิ่งสำหรับชาวจีน ก็คือการเฉลิมฉลองงานวันเกิดเทพเจ้า และงานตอบแทนบุญคุณเทพเจ้าที่ตนเคารพศรัทธาในสิ้นปีซึ่งงานพิธีดังกล่าวจำเป็นต้องมี “การแสดงงิ้ว” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งเคยมีความพยายามจะเปลี่ยนแปลงเอาสื่อการแสดงหรือสื่อบันเทิงในรูปแบบอื่นๆ มาทดแทน แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ยังคงต้องหันกลับมาใช้ “งิ้ว” เช่นเดิม ดังนั้น อาจกล่าวได้ ตราบใดที่คนไทยยังเคารพนับถือเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธ์ และมีการเคารพบูชาผ่านศาลเจ้า การแสดงงิ้ว ก็ยังไม่ล้มหายตายจากไปไหน เพราะการแสดงงิ้วจัดเป็นการแสดงที่เป็นเครื่องสักการะที่เชื่อกันว่า ถวายให้เทพเจ้าที่สถิตอยู่ในศาลเจ้านั้นๆ ให้ได้รับความเพลิดเพลิน เพื่อเทพเจ้าจะได้นำพาซึ่งความสุข สมหวังความเจริญมั่งคั่งกลับคืนมาให้ นอกจากนี้ การแสดงงิ้วเองก็บ่งบอกถึงความเป็นชาติจีนได้อย่างชัดเจน เพราะเนื้อหาทั้งหมดที่นำมาแสดงเป็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติจีน ทำให้ชาวจีนรุ่นหลังระลึกถึงบรรพบุรุษสามารถรับรู้เรื่องราวของชนชาติตนแม้เวลาจะผ่านมานาน

เพียงใด ในปัจจุบันคนจีนหรือคนไทยเชื้อสายจีนมีอยู่มากในประเทศไทย จึงเป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่งิ้วจะดำรงอยู่สืบไป

2) งิ้วกับบทบาทในฐานะสาขาอาชีพแขนงหนึ่งในสังคมปัจจุบันมีคนไทยที่ประกอบอาชีพเป็นนักแสดงงิ้วจำนวนหนึ่ง ทั้งที่มีสัญชาติไทยเชื้อสายจีน และสัญชาติไทยเชื้อสายไทย ซึ่งเป็นลูกหลานคนเล่นงิ้วที่สืบทอดกันต่อมา อย่างไรก็ตาม วงการงิ้วในปัจจุบันประสบปัญหาการขาดแคลน นักแสดงนักดนตรี และเจ้าหน้าที่เฉพาะงานในการแสดงงิ้วอีกเป็นจำนวนมากเนื่องจากลูกหลานคนเล่นงิ้วในประเทศไทยในปัจจุบัน ไม่นิยมประกอบอาชีพแสดงงิ้วนัก อาจเป็นเพราะเป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย ไม่เป็นที่ยอมรับ (อาชีพเต้นกินรำกิน) นอกจากนี้ นักแสดงงิ้วรุ่นก่อนเอง ก็ไม่นิยมส่งเสริมให้ลูกหลานของตนมาประกอบอาชีพแสดงงิ้ว เนื่องจากเป็นอาชีพที่ลำบาก รายได้น้อยและไม่เป็นที่ภาคภูมิใจนัก ส่งผลให้เจ้าของคณะงิ้วไม่สามารถหาคนแสดงงิ้วได้ง่าย เมื่อก่อนแรงงานไทยจากภาคอีสานที่หางานทำไม่ได้บางรายก็จะผันชีวิตตนเองมาฝึกเล่นงิ้วและหลายๆ รายก็ประสบความสำเร็จเป็นนักแสดงงิ้วมืออาชีพได้ แต่ในปัจจุบันแรงงานไทยเหล่านั้น ก็มองข้ามอาชีพการแสดงงิ้วไปเนื่องจากเป็นงานที่ลำบากต้องเดินทางตลอดและค่าตอบแทนไม่ดีอย่างไรก็ตาม ในความมืดก็ยังพอมีแสงสว่าง ปัจจุบัน วงการงิ้วในประเทศไทยได้รับความนิยมจากคนจีนแผ่นดินใหญ่ที่มีความสามารถในการแสดงงิ้วโดยเฉพาะงิ้วแต้จิ๋ว จะเดินทางเข้ามารับจ้างแสดงงิ้วและทำงานร่วมกับคณะงิ้วหลายๆ คณะในประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่า เจ้าของคณะงิ้วในเมืองไทย ปัจจุบันจะว่าจ้างนักแสดงที่เป็นคนจีนที่เป็นแรงงานต่างด้าว ซึ่งเดินทางโดยตรงจากประเทศจีนเพื่อเข้ามาประกอบอาชีพเป็นนักแสดงงิ้วจำนวนมากมาย (อนิตา ดาหลาย, 2547) นอกจากนี้ คณะงิ้วของคนไทย นอกจากจะรับงานแสดงในประเทศไทยแล้ว ยังได้เดินทางไปเปิดการแสดงในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง เป็นประจำทุกปี เหล่านี้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงพื้นฐานความมั่นคงในด้านธุรกิจการแสดงงิ้วซึ่งเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนและส่งเสริมให้ธุรกิจดังกล่าวดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเป็นวัฏจักร ส่งผลให้การสืบทอดวัฒนธรรมการแสดงงิ้วเป็นไปอย่างราบรื่นได้ในระดับหนึ่ง

2. อุปสรรค ปัญหา และการปรับตัวของการแสดงงิ้วภายใต้บริบทยุคดิจิทัล

2.1**อุปสรรคและปัญหาของการแสดงงิ้วในปัจจุบัน**

แม้งิ้วแต้จิ๋วจะเคยได้รับความนิยมและรุ่งเรืองในอดีต หากปัจจุบันการแสดงงิ้วเสื่อมความนิยมและเริ่มหาชมยากขึ้น กว่าจะได้ชมการแสดงงิ้วแต่ละครั้งไม่เพียงต้องรอให้ถึงเทศกาลสำคัญของกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนหรือในงานศาลเจ้าต่างๆ การแสดงงิ้วคุณภาพก็หาชมได้ยากยิ่งในปัจจุบัน เนื่องจากนักแสดงงิ้วส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่ไม่รู้ภาษาจีน การท่องบทก็อาศัยภาษาไทยถอดความเป็นภาษาคาราโอเกะ กล่าวคือใช้ภาษาใช้สะกดคำให้ออกเสียงได้ตรงตามภาษาแต้จิ๋วเพียงเพื่ออ่านออกเสียงได้ ส่วนใหญ่จึงไม่เข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งแท้จริง การสื่อความหมายในระหว่างการแสดงจึงไม่สมบูรณ์

นอกจากนี้ บ่อยครั้งที่คณะงิ้วได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงในงานฉลองเทพเจ้าตามศาลเจ้าในต่างจังหวัด นอกจากจะไม่มีผู้ชมแม้คนเดียว หลายแห่งแม้กระทั่งเจ้าภาพเอง ก็ไม่อยู่ชมการแสดงงิ้วที่ตนเองว่าจ้างไปอีกด้วย ปล่อยให้นักแสดงแสดงไปจนกระทั่งถึงเวลากำหนดที่ตกลงกันไว้ในการแสดงในแต่ละคืน (ปัจจุบันงิ้วคณะหนึ่งจะแสดงไม่เกิน 23:30 น. ก็จะยุติการแสดงลง) อย่างไรก็ตาม แม้ไม่มีผู้ชมแต่เมื่อถูก

ว่าจ้างไปแล้ว นักแสดงก็จำเป็นต้องแสดง แต่เมื่อต้องเจอเหตุการณ์เช่นนี้บ่อยครั้ง ย่อมทำให้ขวัญและกำลังใจในการแสดงของนักแสดงงิ้วหมดไป เมื่อไม่มีผู้ชม ก็ส่งผลให้ไม่ตั้งใจแสดง เมื่อไม่ตั้งใจแสดง ฝีมือการแสดงก็ไม่มีการพัฒนา และเมื่อไปทำการแสดงที่ใด ก็จะติดเป็นนิสัย ไม่ตั้งใจแสดง ทำให้ภาพรวมของการแสดงไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากแสดงไม่ดี ไม่ได้อรรถรส และเมื่อแสดงไม่ดีก็ไม่มีคนชม ส่งผลให้คนดูน้อยลง เหล่านี้ สะท้อนปัญหาที่เป็นวัฏจักรที่ดำเนินต่อไปไม่จบสิ้น เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุของการเสื่อมความนิยม อาจจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

1) อุปสรรคที่สำคัญด่านแรกคือ ภาษา เนื่องจากงิ้วแต้จิ๋วใช้ภาษจีนแต้จิ๋วเป็นหลักในการสื่อสาร ดังนั้นคนที่จะเข้าถึงการแสดงงิ้วได้ จำเป็นต้องมีทักษะด้านภาษาแต้จิ๋วที่ดีในระดับหนึ่ง ยิ่งถ้าไม่มีความรู้เรื่องภาษา ก็ยิ่งเป็นอุปสรรค การชมก็ยากที่จะเข้าใจ และทำให้คนรุ่นใหม่มองข้ามสื่อการแสดงงิ้วไป

2) เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีในสังคม มีการผลิตสื่อบันเทิงในรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นมากมายเข้ามาแทนที่สื่อบันเทิงแบบเก่า ทำให้คนมีทางเลือกในการเลือกเสพสื่อที่ตนเองสนใจ ไม่ว่าจะเป็น โรงภาพยนตร์ แผ่นซีดี อินเทอร์เน็ต หรือการให้บริการภาพยนตร์บนเครือข่ายออนไลน์ และอื่นๆ อีกมากมายหลากหลายรูปแบบ ทำให้สื่อการแสดงแบบเก่าโดยเฉพาะสื่อการแสดงพื้นบ้านที่ส่วนใหญ่ผู้ชมจำเป็นต้องเดินทางออกจากบ้านเพื่อไปชม ไม่สะดวกสบายเหมือนสื่อสมัยใหม่ที่พร้อมเสริฟถึงในห้องนอน ปัญหาดังกล่าว เกิดขึ้นกับการแสดงงิ้ว ทำให้งิ้วในปัจจุบันถูกละเลยทอดทิ้งและไม่มีคนสนใจเพิ่มมากขึ้นทุกวัน

3) มาตรฐานการแสดงของงิ้วในปัจจุบันลดต่ำลง ขาดการการฝึกฝน และความประณีตในการแสดงที่ย่อหย่อนลง อาจเป็นเพราะนักแสดงรุ่นใหม่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงในศาสตร์ด้านการแสดงงิ้ว และหรืออาจละเลย ไม่สนใจ หรือมองข้ามในรายละเอียดที่เป็นเสน่ห์ของการแสดงงิ้ว เหล่านี้สะท้อนออกมาให้เห็นเป็นปัญหาอย่างเด่นชัดกับการแสดงงิ้วในปัจจุบัน อาทิ การยืนคุยกันของนักแสดงในขณะที่ไม่มีบทพูด หรือ การแต่งกายด้วยเสื้อผ้า ทรงผม ที่ไม่สอดคล้องกับบุคลิกของตัวละครในเนื้อเรื่องฯ เหล่านี้ มักพบเจอได้บ่อยครั้ง ด้วยนักแสดงอาจคิดว่าผู้ชมไม่มีความรู้ แต่ เมื่อใดที่มีผู้ชมที่มีความรู้ ก็อาจส่งผลเสียต่อศรัทธาและความนิยมชมชอบต่อการแสดงงิ้วในครั้งนั้นๆ ได้ทันที

4) การปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอของการแสดง รวมถึงการลดค่าใช้จ่ายของเจ้าของคณะงิ้ว เนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ ด้วยการการลดจำนวนจำนวนบุคลากรในคณะ เช่น นักแสดง นักดนตรี และเจ้าหน้าที่ประจำคณะงิ้วต่างๆตัวอย่างเช่น ลดจำนวนนักแสดง โดยให้นักแสดงคนหนึ่งรับบทตัวละครหลายๆ ตัว หรือ นักแสดงต้องทำหน้าที่อื่นๆ ในคณะฯ อาทิ ต้องแสดงด้วย และเป็นคนจัดชุดด้วย หรือ แสดงด้วยและต้องดูแลเรื่องการจัดเตรียมเสบียงอาหาร เหล่านี้เป็นต้น ย่อมส่งผลต่อคุณภาพของการแสดงของนักแสดงคนนั้นๆ อย่างแน่นอน หรือ การลดจำนวนเครื่องดนตรีลง เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ส่งผลต่อความสมบูรณ์ไพเราะของบทเพลงที่จะได้ฟัง เหล่านี้เป็นต้น (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2543)

5) ขาดระบบและกลไกในการพัฒนา ฝึกฝนทักษะการแสดงงิ้ว ขาดอาจารย์สอนงิ้วรุ่นใหม่ๆ รวมไปถึง การขาดระบบการเรียนการสอนในศาสตร์ด้านศิลปะการแสดงแขนงนี้อย่างจริงจัง ในอดีตงิ้วแต่ละคณะจะมีการว่าจ้างครูสอนงิ้วมาจากประเทศจีนโดยตรง และมีการฝึกนักแสดงงิ้วตั้งเด็กเพื่อให้เติบโตเป็นนักแสดงงิ้วที่มีความสามารถ การแสดงงิ้วในแต่ละเรื่องจะต้องมีการฝึกซ้อมเรียนรู้ลีลาท่าทางจากครูผู้สอน แต่ในปัจจุบัน ลักษณะการเตรียมการแสดงงิ้วใหม่ จะอาศัยดูจากแผ่นซีดีที่บันทึกการแสดงงิ้วของประเทศจีน โดยเจ้าของคณะฯ จะทำการติดต่อซื้อลิขสิทธิ์บทประพันธ์งิ้วเรื่องนั้นจากเมืองจีนโดยตรง พร้อมแผ่นซีดีบันทึกการแสดงงิ้วเรื่องนั้นๆ แล้วนำมาแจกจ่ายให้กับนักแสดงในคณะของตน โดยแบ่งบทไปตามความถนัดของแต่ละคน แล้วต่างก็แยกไปฝึกฝนการแสดงและท่องบทด้วยตนเอง โดยอาศัยดูและศึกษาท่วงท่าจากแผ่นซีดี เป็นหลัก และเมื่อทุกคนท่องบทได้แล้ว ก็นัดหมายกำหนดการพร้อมทำการแสดง ฯ วิธีเตรียมการแสดงประเภทนี้ ทำให้การแสดงออกมามีคุณภาพตกต่ำลงมากเมื่อเปรียบเทียบกับการแสดงในอดีต

6) ปัญหาจากนักแสดงที่นำเข้าจากประเทศจีน เนื่องจากนักแสดงเหล่านี้ ส่วนหนึ่งอาศัยการเข้ามาทำงานแสดงงิ้วเพียงเพื่อเป็นการพักผ่อนและต้องการจะมาเดินทางท่องเที่ยวจึงไม่จริงจังกับการแสดงนัก อีกทั้งบางส่วนก็ไม่ได้ร่ำเรียนการแสดงงิ้วมาแต่อย่างไร อาศัยเพียงแต่มีความสนในการแสดงงิ้ว สามารถร้องและพูดภาษาแต้จิ๋วได้ โดยจะใช้วิธีการเรียนรู้การแสดงจากสื่อซีดีบันทึกการแสดงงิ้วที่มีจำหน่ายในท้องตลาดทั่วไป ส่งผลให้คุณภาพการแสดงของนักแสดงกลุ่มนี้ ไม่มีคุณภาพ

อย่างไรก็ตาม ตราบใดที่มีศาลเจ้าอยู่ เชื่อว่าในอนาคตการแสดงงิ้วเพื่อบูชาเทพยเจ้ายังคงอยู่ต่อไป จะถึงแม้ว่าการแสดงงิ้วอาจจะไม่ได้รับความนิยมหรือทิศทางอาจจะหักเห แต่ยังไม่ถึงกับหายไปอย่างแน่นอน

2.2 การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของ “งิ้ว” ภายใต้บริบทในยุคดิจิทัล

จากสภาพอุปสรรคและปัญหาที่กล่าวถึงให้หัวข้อก่อนหน้านี้ หากไม่ได้รับการแก้ไขย่อมส่งผลให้คณะงิ้วในสังคมไทยอาจจะลดลงเรื่อยๆ จนทำให้ผู้แสดงงิ้วต้องหันไปประกอบอาชีพอื่นๆ ก็จะยิ่งทำให้ปัญหาการขาดแคลนนักแสดงตามมาอีกดังนั้นความอยู่รอดของสื่อวัฒนธรรมการแสดงงิ้วในยุคสมัยนี้ จะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอให้มีความตื่นตาตื่นใจมากขึ้น อาจต้องมีการเปลี่ยนอยู่เสมอในอนาคตด้วย อย่างไรก็ตาม เบื้องต้นที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด สำหรับเจ้าของธุรกิจการแสดงงิ้วและนักแสดงงิ้วที่ประกอบวิชาชีพการแสดงงิ้วเป็นหลัก หากรักที่จะทำในอาชีพนี้ต้องมีความรักในการแสดงงิ้ว ฝึกซ้อมอย่างทุ่มเท จริงจังและแสดงออกด้วยใจ เนื่องจากปัญหาหลักของความซบเซาที่เกิดขึ้นในป วงการงิ้วในประเทศไทย คือความด้อยคุณภาพในการแสดง และการขาดความเป็นมืออาชีพ หากฝีมือไม่ดี งิ้วจะไม่เป็นที่ต้องการ ไม่ได้รับการว่าจ้าง และการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่คงเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น

การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของ “งิ้ว” ภายใต้บริบทในยุคดิจิทัลในสังคมปัจจุบัน พอสรุปได้เป็นปัจจัยหลักๆ ได้แก่

1) การแปล/หรือแต่งบทประพันธ์; บทร้องและบทพูดให้เป็นภาษาไทยหรือที่เรียกว่า“งิ้วพูดไทย” หรือ “งิ้วไทย” นั่นเอง สืบเนื่องจากการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 โดย อำพัน เจริญสุขลาภ เป็นผู้ริเริ่มในการนำเอาบทประพันธ์ที่ใช้สำหรับการแสดงงิ้วที่เป็นภาษาจีนนำมาแปลเป็นภาษาไทยและทำการแสดงให้คนไทยที่ไม่มีความรู้ภาษาจีนแต้จิ๋ว สามารถดูงิ้วได้เข้าใจ โดยงิ้วที่นำมาแสดงเป็นภาษาไทยเรื่องแรกคือ “เปาบุ้นจิ้น” ตอนประหารเปาเหมี่ยน โดยทำการแสดงถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารีฯ ณ โรงละครแห่งชาติ ลักษณะดังกล่าวถือเป็นรูปแบบของการการพัฒนางิ้วที่เกิดขึ้นในประเทศไทยที่ทำให้ “งิ้วไทย” มีลักษณะที่โดดเด่นและเฉพาะตัวแตกต่างไปจากงิ้วท้องถิ่นอย่างงิ้วแต้จิ๋วหรืองิ้วฮกเกี๊ยนที่กล่าวมาข้างต้น ในขณะนั้นทำให้งิ้วแต้จิ๋วเป็นที่นิยมของคนไทยและคนจีนในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ต่อมาภายหลัง สถานีโทรทัศน์ไทยก็ได้ออกอากาศงิ้วแต้จิ๋วภาคภาษาไทยให้มากขึ้น โดยเรื่องที่ได้รับความนิยมจากผู้ชมมากที่สุดก็คือ “เปาบุ้นจิ้น” ฉบับภาษาไทย และยังส่งผลไปถึงวงการอื่นๆ อาทิ ละครโทรทัศน์ นวนิยาย ฯลฯ ที่หันมาสนใจ “งิ้ว” และนำเอางิ้วเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาการนำเสนออีกด้วย การปรับเปลี่ยนภาษานับเป็นจุดแรกเริ่มของการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสังคมไทย ในความพยายามที่จะเอาชนะอุปสรรคด้านภาษาซึ่งก่อนหน้านี้ ผู้ชมที่ไม่มีความรู้ด้านภาษาก็จะไม่สามารถชมงิ้วได้เลย การแสดงงิ้วปัจจุบัน ยังเป็นที่นิยมของคนในต่างจังหวัดเนื่องจากอัตราส่วนของคนไทยในต่างจังหวัดที่เป็นเชื้อสายจีนมีจำนวนลดลงไปมากและขาดแคลนคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ด้านภาษาจีนจึงจำเป็นที่คณะงิ้วจะต้องเปิดการแสดงงิ้วไทยเป็นประจำทุกครั้งที่เดินสายในต่างจังหวัด

นอกจากนี้ บางคณะยังใช้การบรรยายเสียงภาษาไทยทับไปกับการขับร้องและเจรจาภาษาแต้จิ๋ว วิธีนี้จะช่วยให้คนดูสามารถเข้าใจเนื้อเรื่องได้มากขึ้น ถึงแม้จะไม่ได้ทุกถ้อยคำพูด แต่ก็พอจะเข้าใจเนื้อเรื่องโดยภาพรวมได้ แต่เนื่องจากในทางปฏิบัติ เนื่องจากเสียงทั้งจากการแสดงและจากผู้พากย์สด ทับซ้อนกันตลอดเวลาทำให้ผู้ชมฟังไม่รู้เรื่องวิธีนี้จึงไม่ค่อยนิยมเท่าไรนัก (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2557, หน้า 210)

2) การจัดงานประชันงิ้ว เป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ที่หลากหลายศาลเจ้า นำมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการเรียกความสนใจให้ผู้ชมหันมาดูงิ้วได้มากพอสมควร โดยการว่าจ้างงิ้วตั้งแต่ 2 คณะขึ้นไปในงานเฉลิมฉลองเทพเจ้า ซึ่งการจัดการประชันทุกครั้ง จะทำให้แฟนพันธ์แท้ของแต่ละคณะที่จะขนสมัครพรรคพวกมาเชียร์นักแสดงที่ชื่นชอบของตน นักแสดงเองก็จะตั้งใจแสดงอย่างเต็มที่เพื่อรักษาชื่อเสียง ในขณะที่คณะเจ้าของคณะงิ้วที่ทำการประชัน ก็จะงัดทีเด็ดของต้น ทั้งความอลังการของชุดใหม่ที่ไม่เคยใช้ที่ไหนมาก่อน หรือการคัดเลือกงิ้วเนื้อเรื่องที่สนุก และเดินเรื่องกระชับที่คาดว่าน่าจะเรียกคนดูได้มากกว่า และในขณะเดียวกัน ผู้ชมทั่วไปที่เป็นคองิ้วส่วนใหญ่ก็จะนิยมไปชมงิ้วในงานประชันมากกว่าเพราะมั่นใจว่าจะได้ชมการแสดงงิ้วที่สนุกและเสื้อผ้าที่เต็มเครื่องอลังการงานสร้างมากกว่าการแสดงงิ้วปกติทั่วไป

3) การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประกอบ อาทิ ป้ายไฟอักษรวิ่ง LED ควบคุมด้วยระบบคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมภาษาไทยนำเสนอซับไตเติ้ล (บทประพันธ์คำร้องและบทสนทนา) ทั้งที่เป็นภาษาจีน และบทประพันธ์ที่ได้รับการแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทย วิ่งไปพร้อมกับการแสดงเพื่อให้ผู้ชมคนรุ่นใหม่ที่ไม่มีความรู้ด้านภาษาแต้จิ๋ว หรือแม้กระทั่งภาษาจีนเอง สามารถรับรู้เรื่องราวได้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีเทคนิคประกอบการแสดงอื่นๆ ที่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ทั้งระบบแสง และเสียง เช่น เครื่องทำเสียงประกอบต่างๆ หรือ เครื่องทำควัน เป็นต้น

4) จัดการแสดงเพิ่มเติมที่สร้างสีสันและดึงดูดในช่วงต้นของการแสดง โดยเฉพาะในต่างจังหวัดที่ผู้ชมไม่คุ้นเคยกับภาษาจีน อาทิ ได้มีการนำการแสดงที่เร้าใจจากประเทศจีน อาทิ การแสดงงิ้วเปลี่ยนหน้ากาก การแสดงระบำเจ้าแม่กวนอิมพันมือ มาแสดงก่อนการแสดงจริง เป็นต้น และต่อมาได้พัฒนาเป็น มายากลสอดแทรกเพิ่มเติม เป็นเปลี่ยนชุด พ่นไฟ และอื่นๆ เพิ่มเติมลงไปอีกด้วยดังนั้นการแสดงบางงานทางเจ้าภาพ มีการยื่นข้อเสนอให้ผู้จัดการคณะงิ้ว ปรับเปลี่ยนสัดส่วนการแสดง โดยหัวค่ำให้เพิ่มการแสดงคาบาเรต์โชว์ เพื่อดึงดูดชาวบ้านที่มาเที่ยวในงาน และเมื่อคนเริ่มบางตา จึงแสดงงิ้วตามแบบฉบับเดิมเพื่อถวายเทพเจ้าเป็นหลัก

5)อาศัยกลไกทางการตลาดเพื่อดึงดูดผู้ชมและแฟนคลับ ด้วยการคืนความสุขให้กับผู้ชมที่เสียสละเวลามาชมโดยการแจกรางวัลตั้งแต่รางวัลใหญ่ ประเภทสร้อยคอทองคำ จนไปถึงเครื่องใช้ไฟฟ้าและของใช้ในครัวเรือน ตั้งแต่หม้อหุงข้าวไฟฟ้ากระติกน้ำร้อน กระทะ กระติกน้ำ วิทยุ และของใช้อุปโภคบริโภคต่างๆ อีกมากมาย นอกจากนี้ การแสดงงิ้วในเขตกรุงเทพและปริมณฑลบางคณะ ยังให้บริการรถรับ-ส่ง พร้อมมีบริการอาหารคาวหวานมากมายระหว่างการรับชมอีกด้วย

6) ใช้การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต ที่ได้รับความนิยม คือ การสร้างเฟซบุ๊กแฟนเพจและบางคณะที่มุ่งการตลาดอย่างจริงจังก็ยังอาศัยสื่อเว็บไซต์ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ธุรกิจบริการของตนเองด้วย คณะงิ้วใช้สื่อเฟซบุ๊กแฟนเพจเพื่อติดต่อกับกลุ่มผู้ชมและแฟนคลับที่สามารถเข้าถึงสื่ออินเทอร์เน็ตได้ มีผู้เข้ามาโพสต์แสดงความคิดเห็นทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ ซึ่งเป็นประเทศที่คณะงิ้วจำนวนหนึ่งเดินทางไปแสดงในช่วงประมาณ เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกันยายนของทุกปี (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2557, หน้า 130)

3. “งิ้ว” กับบทบาทสื่อวัฒนธรรมร่วมในประชาคมอาเซียน

เป็นที่ยอมรับกันว่า อาเซียน ถือเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีความเป็นพหุสังคมสูง แต่เมื่อพิจารณากันให้ลึกซึ้งจะพบว่า ภูมิภาคอาเซียนกลับมีรากฐานทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมตลอดจนวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนที่คล้ายคลึงกันอย่างมาก อันเกิดจากกระบวนการเคลื่อนย้ายไหลเวียนแลกเปลี่ยน ปะทะสังสรรค์กันของผู้คนหลากหลายพื้นที่และชาติพันธุ์ ทั้งในและนอกภูมิภาค ก่อให้เกิดคุณลักษณะเด่นของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการรับ (adopt) และปรับ (adapt) จนเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม โดยวัฒนธรรมของชาติต่างๆ ในอาเซียนได้รับอิทธิพลมาจากแหล่งอารยธรรมใหญ่ 2 แห่ง ได้แก่ อารยธรรมอินเดียและอารยธรรมจีน ซึ่งเข้ามาเป็นองค์ประกอบและผสมผสานกับ

วัฒนธรรมท้องถิ่นจนกลายเป็นรากฐานของ “วัฒนธรรมร่วมของภูมิภาคอาเซียน” ในปัจจุบัน (กองบรรณาธิการจุลสาร “จับตาอาเซียน”, 2559)

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสื่อวัฒนธรรม “การแสดงงิ้ว” อาเซียนได้รับอิทธิพลโดยตรงจากอารยธรรมจีนร่วมกัน โดยเฉพาะอิทธิพลคำสอนของขงจื๊อ ซึ่งมีการดำเนินชีวิต ลัทธิ ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกัน ทุกประเทศในอาเซียนจะมีคนจีนอพยพและย้ายถิ่นฐานเข้าไปตั้งรกราก อาศัยทำการค้าขาย และส่วนใหญ่ยังคงสภาพทางด้านวัฒนธรรมแห่งความเป็นจีนไว้ รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติของกลุ่มชาวจีนในกลุ่มประเทศในอาเซียน ก็ยังคงยึดถือสืบทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งจะมีวิถีปฏิบัติที่ใกล้เคียงกัน มีการกราบไหว้เทพเจ้าและบรรพบุรุษ เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ซึ่งเป็นที่มาและจุดกำเนิดของ “สื่อการแสดงงิ้ว”ในประเทศไทยและในภูมิภาคอาเซียนนั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่า “งิ้ว” แสดงบทบาทหน้าที่ในสังคมไทยไว้อย่างหลากหลาย ปรีดา อัครจันทรโชติ (2557, หน้า 132) สรุปบทบาทและหน้าที่ของงิ้วแบบขนบ [2] ไว้ดังนี้ คือ 1) เพื่อสร้างความยึดเหนี่ยวและอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน 2) เพื่อถ่ายทอดมรดกสังคมจากรุ่นสู่รุ่น 3) เพื่อ การประกอบพิธีกรรมของศาลเจ้า – ซึ่งหน้าที่ ทั้ง 6 ด้านนี้ สัมพันธ์กับบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นจีนของชุมชนที่ใช้ภาษาจีนแต้จิ๋วร่วมกันใน เนื่องจากสามารถสื่อความหมายและแสดงความเป็นตัวตนซึ่งกันและกันได้ นอกจากนี้ ยังมีบทบาทหน้าที่ อื่น ๆ อีก ได้แก่ 4) การเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ 5) ให้ความบันเทิง – ทั้งข้อ 4 และ 5 นี้ เน้นกลุ่มของคนเชื้อสายจีน ที่ยังคงแสดงอัตลักษณ์ความเป็นจีนอยู่ในสังคม และของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีคามสนใจในศิลปะวัฒนธรรมการแสดงงิ้วที่มีเสน่ห์เฉพาะตัว และท้ายสุด 6) หน้าที่ในการให้การศึกษา ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสื่อการแสดงงิ้วในอดีต หน้าที่ด้านนี้ได้รับลดน้อยลงในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการขัดเกลาทางสังคม จริยธรรม ศิลปะ วรรณคดี คงเหลือเพียงความรู้ด้านศิลปะวรรณคดีเป็นสำคัญ

นอกจากบทบาทหน้าที่ของ “งิ้ว” ที่มีต่อสังคมไทยดังที่ได้นำเสนอข้างต้นนั้น การแสดงงิ้วยังได้ขยายบทบาทของตนไปสู่การทำหน้าที่เป็น “สื่อข้ามวัฒนธรรม” ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในอาเซียนเข้าด้วยกัน ดังที่นำเสนอไปแล้ว กล่าวคือ ทุกๆ ปี ในช่วงกลางปีหลังจากเทศกาลตรุษจีน ช่วงเดือน มีนาคม – กันยายน โดยประมาณ คณะงิ้วในประเทศไทย จะเดินทางไปเปิดการแสดงที่ประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ เนื่องจากทั้งสองประเทศมีกลุ่มคนจีนที่พำนักอาศัยอยู่ และมีการสืบทอดวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มของคนเชื้อสายจีน ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นวัฒนธรรมร่วมอาเซียนของกลุ่มประชาชนเชื้อสายจีน โดยเฉพาะพิธีกรรม ประเพณีและวัฒนธรรมการเคารพ บูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองตนที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีนเช่นเดียวกัน ดังนั้น ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมที่แสดงออกจึงไม่แตกต่างกันแต่เนื่องจากสภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมการแสดงงิ้วในประเทศไทยก็เกิดขึ้นเช่นเดียวกันกับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน ทั้งมาเลเซียและสิงคโปร์

[2]งิ้วแบบขนบ หมายถึง งิ้วในประเทสไทยไทยที่แสดงด้วยภาษาจีนในแต่ละท้องถิ่น เช่น งิ้วแบบขนบแต้จิ๋ว หมายถึงงิ้วที่แสดงด้วยภาษาจีนแต้จิ๋ว โญมีขนบแบบแผนการแสดงเหมือนงิ้วในประเทศจีน (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2557, หน้า 15)

หากกล่าวโดยสรุป สื่อ “การแสดงงิ้ว” ไม่เพียงแต่เจริญรุ่งเรืองภายในประเทศจีน หากยังได้เผยแพร่ไปสู่ดินแดนอื่นๆ ที่มีคนจีนอพยพและโยกย้ายเข้าไปอาศัยพำนักตั้งถิ่นฐาน รวมถึงกลุ่มประเทศอาเซียนอย่างเวียดนาม ลาว กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และไทย (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2557, หน้า 4) โดยเฉพาะประเทศที่ใกล้ชิดและมีดินแดนติดต่อกัน อย่างเช่น มาเลเซีย และสิงคโปร์ จะพบว่าลักษณะของวัฒนธรรมการแสดงงิ้ว โดยเฉพาะงิ้วแต้จิ๋วที่เป็นแบบอย่างเดียวกับในประเทศไทย ล้วนมีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านรูปแบบการนำเสนอที่เป็นงิ้วแต้จิ๋วเหมือนกัน และเป็นงิ้วแต้จิ๋วที่ใช้แบบแผนเดียวกับงิ้วแต้จิ๋วในประเทศจีน รวมทั้งประสบปัญหาและอุปสรรคในการสืบทอดวัฒนธรรมการแสดงงิ้วเช่นเดียวกัน รวมถึงยังรับชมคณะงิ้วและนักแสดงงิ้วในกลุ่มเดียวกันอีกด้วย

หากกล่าวโดยสรุป “วัฒนธรรมการแสดงงิ้ว” ในเบื้องต้นอาจจัดเป็น “สื่อวัฒนธรรมร่วมอาเซียน” ที่สามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นชาติได้ สื่อวัฒนธรรมงิ้วยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ความรู้สึกเป็นบ้านพี่เมืองน้องกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง โดยเฉพาะ ประเทศที่มีวัฒนธรรมร่วมอาเซียน

4. การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของ“งิ้ว”กับบทบาทวัฒนธรรมลูกผสม

การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridization) หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมลูกผสม คือ การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจนยากที่จะแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกจากกัน มักเกิดขึ้นเสมอหากมีการไปมาหาสู่กัน รวมทั้งเมื่อมีการติดต่อสื่อสารแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ซึ่งวัฒนธรรมของทุกชาติบนโลกใบนี้ ล้วนก่อกำเนิดขึ้นได้ด้วยการหยิบยืมแลกเปลี่ยนกันไปมาทั้งหมดทั้งสิ้น นอกจากนี้ จากแนวคิดของการผสมผสานทางวัฒนธรรมของสำนักวัฒนธรรมศึกษา ยังมีจุดยืนที่เชื่อว่า วัฒนธรรมทุกสายพันธ์มีความแตกต่างและหลากหลายอยู่ในตัวเอง และเชื่อว่า ไม่มีองค์ประกอบใดๆ ที่จะสามารถครอบงำหรือกลืนกินวัฒนธรรมอื่นๆ ได้เสมอไป ท้ายสุดโฮมี่ บาบา (HomiBhabha)(อ้างถึงใน ธนัช ถิ่นวัฒนากูล, 2548, หน้า 21) ได้เสนอความคิดไว้ว่า โดยธรรมชาติแล้วไม่เคยมีวัฒนธรรมใดที่เป็นหนึ่งเดียวทุกวัฒนธรรมจะมีลักษณะเป็นแบบ “พันธ์ทางหรือลูกผสม” ทั้งสิ้น กล่าวคือ ไม่มีวัฒนธรรมใดที่สมบูรณ์ในตัวเอง ทุกวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงอย่างสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นๆ ตลอดเวลา กระบวนการผสมผสานข้ามสายพันธุ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridization) จึงเป็นพื้นที่ใหม่แห่งการต่อรองและสร้างสรรค์ความหมายใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นตลอดเวลาในโลกแห่งวัฒนธรรม

จากแนวคิดข้างต้น สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ของวัฒนธรรมการแสดงงิ้วที่ได้แพร่กระจายจากประเทศจีนไปสู่ทั่วทุกพื้นที่บนโลกโดยเฉพาะในภูมิภาคอาเซียนด้วยธรรมชาติของวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นพลวัตร เคลื่อนย้ายไหลเวียน แลกเปลี่ยน ปะทะสังสรรค์กันของผู้คนหลากหลายพื้นที่และชาติพันธุ์ ก่อให้เกิดคุณลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับปัจจัยรายรอบ ส่งผลให้วัฒนธรรมงิ้วถูกนำไปผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของดินแดนนั้นๆ จนเกิดเป็นรูปแบบการแสดงแบบใหม่ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะมากขึ้น ดังนั้น การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของ“งิ้ว” ภายใต้บริบทในยุคดิจิทัลในหัวข้อ 2.2 ที่กล่าวมาข้างต้น ก็จัดเป็นรูปแบบของการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ในทำนองเดียวกัน การผสมผสานทางวัฒนธรรมในรูปแบบเดียวกันนี้ ก็อาจเกิดขึ้นกับสื่อวัฒนธรรมการแสดงงิ้ว

ในประเทศต่างๆในประชาคมอาเซียนและในโลกนี้ที่รับเอาวัฒนธรรมการแสดงงิ้วจากประเทศจีนไป ย่อมมีโอกาสประกอบสร้างในลักษณะของการผสมผสานทางวัฒนธรรม ให้เกิดเป็นวัฒนธรรมการแสดงงิ้วขึ้นในรูปแบบเฉพาะของตน นั่นเอง

ดังนั้น ในฐานะที่ “งิ้ว” ซึ่งจัดเป็นสื่อวัฒนธรรมที่เข้ามามีบทบาทหน้าที่สำคัญ และมีโอกาสพัฒนาไปสู่การเป็นทั้งวัฒนธรรมร่วมอาเซียนและวัฒนธรรมลูกผสมที่ผู้คนในภูมิภาคอาเซียนจำเป็นต้องเรียนรู้แลกเปลี่ยน ส่งต่อหรือดัดแปลงร่วมกัน ด้วยเหตุนี้การหาหนทางในการสงวนรักษาวัฒนธรรมการแสดงงิ้วจึงนับว่ามีความสำคัญและเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และดำรงอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมการแสดงงิ้วให้เกิดขึ้นในประชาคมอาเซียน อันจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้แต่ละชาติมองเห็นความสำคัญของการร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมการแสดงงิ้วไปพร้อมๆ กับเสริมสร้างให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ร่วมของอาเซียนในที่สุด

บทสรุป

การแสดงงิ้ว เป็นเช่นเดียวกับวัฒนธรรมการแสดงอื่น ๆ ที่มีบทบาทหน้าที่เฉพาะตัว การธำรงบทบาทหน้าที่ที่มีต่อสังคมของวัฒนธรรมจะช่วยให้วัฒนธรรมการแสดงนั้นสามารถอยู่รอดสืบทอดทำหน้าที่ต่อไป หากทว่าวัฒนธรรมการแสดงใดไม่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมแล้ววัฒนธรรมนั้นย่อมต้องถูกกลืนหายไปในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง จากอดีตจวบถึงปัจจุบันวัฒนธรรมการแสดงงิ้วผ่านร้อนผ่านหนาวมาอย่างยาวนานมีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบต่าง ๆ ในการแสดง ทั้งเวทีฉาก และอุปกรณ์ประกอบฉากดนตรีและการขับร้อง ตัวละคร เทคนิคการแสดง เครื่องแต่งกายและการแต่งหน้า และวรรณกรรมหรือเนื้อเรื่องที่นำมาแสดง เพื่อตอบโจทย์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ห้วงเวลาที่ผ่านมาสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของการแสดงงิ้วใน 2 มิติ คือ (1) การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบภายในของการแสดงงิ้วเอง (2) การเปลี่ยนแปลงของบทบาทหน้าที่ของการแสดงงิ้ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้ง 2 มิตินี้ ล้วนเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการแสดงงิ้วและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ยุคสมัยเมื่อพิจารณาโดยเอาบทบาทหน้าที่ของสื่อวัฒนธรรมการแสดงนี้เป็นตัวตั้งจะพบว่า หน้าที่ของการแสดงงิ้วในปัจจุบันมีทั้งหน้าที่ที่ยังคงอยู่ คือ หน้าที่ในฐานะสื่อเชิงสัญลักษณ์เป็นอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนชาวจีนโพ้นทะเล (2) หน้าที่ที่หายไป คือ หน้าที่ด้านความบันเทิง ในยุคที่ผู้คนสามารถเข้าถึงความบันเทิงได้หลากหลาย การแสดงงิ้วมิได้เป็นตัวเลือกสร้างความบันเทิงอันดับต้นเช่นดังแต่ก่อน บทบาทการแสดงงิ้วในฐานะเครื่องบูชาสักการะเทพเจ้าจึงเด่นชัดขึ้นทดแทนบทบาทเดิมและ (3) หน้าที่ที่เพิ่มมาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องบทบริบททางสังคม เช่น การปรากฏขึ้นของงิ้วธรรมศาสตร์ที่แสดงหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์สังคม ต่อต้านผู้มีอำนาจ โดยการแสดงล้อเลียนเสียดสีสถานการณ์บ้านเมืองด้วยการดัดแปลงองค์ประกอบของการแสดง เช่น เนื้อเรื่องที่มักใช้เรื่องสามก๊กผสานกับสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ๆ มาแสดง มีการใช้เสียงคนพากย์แทนการพูดโดยตัวแสดง ใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้นเป็นต้นเพื่อทำหน้าที่ในฐานะเครื่องมือสื่อสารการเมืองที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สิ่งที่ท้าทายของการแสดงงิ้วในยุคแห่งการหลอมรวมเป็นประคมอาเซียน คือ มีความเป็นไปได้เพียงใดที่จะยกระดับหน้าที่การแสดงงิ้วในด้านประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม จากเดิมที่การแสดงงิ้วรับใช้หน่วยในระดับชุมชน ในฐานะอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนชาวจีนโพ้นทะเล มาสู่การรับใช้หน่วยในระดับภูมิภาคในฐานะวัฒนธรรมร่วมที่หลายประเทศในอาเซียนได้รับมาจากอารยธรรมจีนไม่ต่างกัน ดังเช่นวัฒนธรรมความเชื่อเจ้าแม่ทับทิม ที่กลายเป็นจุดร่วมด้านจิตใจที่หลายประเทศในอาเซียนต่างมีไม่ต่างกัน เช่น ไทย มาเลเซีย สิงค์โปร์ และเวียดนาม จากเทพเจ้าที่ได้รับความเคารพในหมู่ของชาวฮกเกี้ยน และ ชาวไหหลำ และชาวจีนโพ้นทะเล ที่ประกอบอาชีพเป็นชาวประมงที่เดินเรือกลายเป็นสำนึกร่วมของอุษาคเนย์ แม้ไม่ครอบคลุมทั้งหมดทุกประเทศแต่ก็เป็นจุดร่วมที่สามารถใช้เชื่อมโยงผู้คนในภูมิภาคได้อย่างไม่เคอะเขิน

หากทว่าวันนี้วัฒนธรรมการแสดงงิ้วจะรับบทบาทหน้าที่ใหม่ ปรับฐานะสู่การเป็นจุดร่วมทางวัฒนธรรมของอาเซียน สิ่งที่ต้องค้นคว้ากันต่อคือ แนวทางการปรับประยุกต์องค์ประกอบต่าง ๆ ของการแสดงที่ไม่เพียงต้องปรับเปลี่ยนไปเพียงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย แต่เพื่อให้สอดคล้องไปกับหน้าที่ทางสังคมใหม่นี้ด้วยอาจกล่าวได้ว่าการสร้างความเป็นอาเซียนตามภาระกิจ

ดังนั้นการสร้างประชาคมอาเซียนโดยอาศัยวัฒนธรรมเป็นรากฐานในการสร้างสำนึกร่วมนั้นควรเปิดใจกว้างไม่จำกัดวัตถุดิบทางวัฒนธรรมทั้ง การร้องรำ ความเชื่อ พิธีกรรมที่มีอยู่แต่เดิมในภูมิภาคอาเซียนเท่านั้น หากแต่ควรขยายมุมมองไปถึงวัฒนธรรมที่รับเข้ามาปรับเป็นแบบฉบับอาเซียนเองให้มีฐานะเป็นสิ่งที่เชื่อมผสานประชาคมที่กว้างใหญ่และแตกต่างหลากหลายนี้ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กองบรรณาธิการจุลสาร“จับตาอาเซียน”, (2559).**วัฒนธรรมอาเซียนบนหนทางสู่มรดกโลกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้.**สืบค้นเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2561, จาก http://aseanwatch.org/2016/09/02/current-issue-0359/

เจริญ ตันมหาพราน.(2560).**เยาวราช มรคาแห่งอุปรากรจีน (งิ้ว).**สืบค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2561, จาก https://www.facebook.com/Charoen1948/posts/1956349084415025

ธิญาดา ยอดแก้ว. (2547).**การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศอาเซียน.**วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การออกแบบนิเทศศิลป์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร

ธนัช ถิ่นวัฒนากูล. (2548). **กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงงิ้วไทยจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม.** วิทยานิพนธ์ปริญญานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บุญชัย วิภาวีนุกูล. (2559). **การพัฒนางิ้วแต้จิ๋วจากจีนสู่ไทย.**สืบค้นเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2561, จาก http://www.cim.chinesecio.com/hbcms/f/article/info?id=fc71fd6add14481db5c10c2cefe4bc86&lang=3

ปรารถนา คงนาค. (2558). **เรียงถ้อยคำร้อยเรื่องราว “10 สังคมและวัฒนธรรม” ชาติสมาชิกอาเซียน: ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม.** สืบค้นเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2561, จาก http://www.thaiworld.org/thn/thailand_monitor/answera.php?question_id=1421

ปรีดา อัครโชติ. (2557). **การข้ามพันวัฒนธรรมของสื่อการแสดงงิ้วในประเทศไทย.**วิทยานิพนธ์ปริญญานิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปรีดา อัครโชติ. (2543). **สุนทรียรูปในการสื่อสารการแสดง“งิ้ว” ของคนไทยในปัจจุบัน.** วิทยานิพนธ์ปริญญานิเทศมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทิชากร อินต๊ะสืบ. (2559). **วัฒนธรรมข้าว: วัฒนธรรมร่วมของประชาคมอาเซียน.** สืบค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2561, จาก http://region3.prd.go.th/pr-lampang/showarticle.php?id=160914122212

ไทยพีบีเอส. (2556). **"การแสดงงิ้ว" อุปรากรสำคัญจีนหาชมยาก.** สืบค้นเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2561, จากhttps://news.thaipbs.or.th/content/171963

มาลินี ดิลกวณิช. (2543). **ระบำและละครในเอเชีย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศยามล เจริญรัตน์. (2544). **“งิ้วแต้จิ๋ว” ในฐานะละครสังคม: สัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทยจีน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุรินทร์ พิศสุวรรณ. (2555). **อาเซียน รู้ไว้ ได้เปรียบแน่ (พิมพ์ครั้งที่ 3).** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์

อนิตา ดาหลาย. (2547). **ศิลปะ-ศรัทธา ... จากพู่กันถึงปลายคิ้ว.** สืบค้นเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2561, จาก:https://www.sarakadee.com/2014/09/11/chinese-opera/

Lee, T.S. (2009). **Performing Chinese Street Opera and Constructing National Culture in Singapore.**Urbana and Chicago: University of Illinois Press

Peris, A. (1978). **“Chinese Wayang: the Survival of Chinese Opera in the Streets of Singapore”.**Ethnimusicology.22, 2: 297 - 306

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและสัญญะในโลกของละครเรื่อง “เมีย 2018 รักเลือกได้”

The Power Relations and Signs in TV Drama “Wife 2018”

สายวรุณ สุนทโรทก*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและสัญญะในโลกของละครโทรทัศน์เรื่อง “เมีย 2018 รักเลือกได้” โดยใช้แนวคิดสตรีนิยม รวมทั้งกลวิธีของการสร้างเรื่องเล่าเป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้

ผลการวิจัยพบว่า ละครเรื่อง “เมีย 2018 รักเลือกได้” ได้เค้าโครงเรื่องจากละครที่มีชื่อเสียงของประเทศสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) เรื่อง “สงครามรัก สงครามชีวิต The Fierce Wife” ละครฉบับไทยก็ได้รับกระแสความนิยมอย่างสูงเช่นกัน ทั้งนี้เพราะบทที่กระชับมีสัญญะที่ซ่อนความหมายที่ลึกซึ้งคมคายและดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว จุดเด่นของเรื่องมุ่งนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจของหญิงและชายในบทบาทของผู้นำครอบครัว เมื่อฝ่ายชายละเมิดต่อหน้าที่การเป็นสามีที่ดีด้วยการนอกใจภรรยา บทบาทของผู้นำครอบครัวก็เปลี่ยนไปเป็นการช่วงชิงอำนาจให้เป็นฝ่ายที่เหนือกว่าและมีผลในการต่อรองอำนาจนั้น ดังที่ภรรยาผู้เคยอยู่ใต้อำนาจของสามีก็ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และความคิดเลือกที่จะมีชีวิตอิสระ ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของชาย และหญิงผู้มาทีหลัง สถานภาพของความเป็นครอบครัวจึงสั่นคลอนและเกิดการสูญเสียความสุขอย่างสมบูรณ์ในที่สุด บทบาทของสื่อสาธารณะที่ปรากฏในเรื่องแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องและต่อรองอำนาจมากขึ้น แม้ว่าละครเรื่องนี้จะดัดแปลงองค์ประกอบบางส่วนให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยแล้วก็ตามแต่ละครยังคงเก็บสัญญะเดิมที่ปรากฏในละครไต้หวันเอาไว้อย่างมีนัยยะสำคัญ

คำสำคัญ: เมีย 2018 , ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ,สัญญะ, ละครโทรทัศน์, The Fierce Wife

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
saiwaroonn@hotmail.com

Abstract

This research article aims to analyze the power relations and signs found in the TV drama “Wife 2018” using feminism and narrative strategies as the conceptual framework.

Research findings revealed that “Wife 2018” was remade from theTaiwanese TV drama entitled “The Fierce Wife”, and it has also been very popular due to the fast pace of the story development . The drama highlights the power relations between men and womenasa family leader. When a man violates his obligations to his wife by committing adultery, his role as the family leader is manipulated for his dominance andpower. As a result, the wife whom once was under her husband’s control changes her behavior and mindset; she chooses to liveindependently and set herselffree from her husband’s and his mistress’ manipulation. This finally results in a broken marriage andcompleteloss of happiness in the family. The role of the mass media in this TV drama also demonstrates their influence as a tool for power negotiation. Although this drama was adapted to the Thai social context, its original symbolic message was significantly maintained and conveyed.

Keywords: Wife 2018, Power Relations, Sign, TV Dramas, The Fierce Wife

บทนำ

ปัจจุบันนี้โทรทัศน์เป็นปัจจัยที่มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อคนในสังคมมากกว่าแต่ก่อน สื่อโทรทัศน์มีส่วนสำคัญในการกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รวมทั้งทัศนคติและการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม นอกจากวัตถุประสงค์สำคัญของสื่อโทรทัศน์ที่นำเสนอข่าวสารและความรู้แล้ว โทรทัศน์ยังเสนอความบันเทิงอย่างหลากหลาย ละครที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ไม่เพียงมีบทบาทในด้านให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระจกสะท้อนภาพสังคมที่เกิดขึ้น นำเสนอความคิดและการดำเนินชีวิตที่นับเป็นภาพแทนของคนในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

เหตุผลที่คนรับชมละครทางโทรทัศน์นั้นมีหลายประการ ดังที่สมสุข หินวิมาน (2545) ได้สรุปไว้ว่าผู้ชมละครโทรทัศน์มีหลายเหตุผลในการชื่นชอบละคร ได้แก่ ชมละครเพื่อหลีกหนีไปจากชีวิตประจำวันที่จำเจน่าเบื่อหน่าย หรือเพื่อทดแทนบางอย่างในใจที่ขาดหายไป หรือเพื่อลดทอนความขัดแย้งในโลกของความจริง หรืออาจเพื่อต้องการค้นหาเพื่อนในจินตนาการ และสุดท้ายอาจชมละครเพื่อการซุบซิบนินทาและสร้างชุมชนทางสังคมขึ้นมาด้วยจุดมุ่งหมายหรือการสื่อความในเรื่องเดียวกัน

“เมีย 2018 รักเลือกได้” เป็นละครโทรทัศน์ที่ออกอากาศทางโทรทัศน์เสรีช่อง ONE 31 ตั้งแต่วันที่ 28 พฤษภาคม 2561 ถึง สิงหาคม 2561 เขียนบทโทรทัศน์โดย เนปาลี (วรรธนา วีรยวรรธน) เดิมตั้งชื่อเรื่อง สงครามรัก ตามลิขสิทธิ์ที่ได้จากเรื่อง The Fierce Wife สงครามรัก สงครามชีวิต จากละครโทรทัศน์ของประเทศสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน)ต่อมาเปลี่ยนเป็น “เมีย 2018รักเลือกได้” กำกับการแสดงโดย สันต์ ศรีแก้วหล่อ ละครเรื่องนี้ ดำเนินตามเค้าโครงละครโทรทัศน์ของไต้หวันเรื่อง “สงครามรัก สงครามชีวิต The Fierce Wife” ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีในกลุ่มผู้ชมละครด้วยกัน ทั้งฉบับของไต้หวันและของไทย ละครเรื่องนี้นับว่าประสบความสำเร็จในการสร้างชุมชนของกลุ่มผู้ชมละครดังที่มีการอ้างถึงในสื่อสาธารณะจนเป็นที่กล่าวขานกันทั่วไป และมีผู้ชมละครมากขึ้นตามลำดับในแต่ละตอนที่ออกอากาศ (https://www.tvdigitalwatch.com/25-rating-week23-29july2561/)

เนื้อเรื่องของละครกล่าวถึงอรุณาแต่งงานกับธาดา หัวหน้าฝ่ายขายของบริษัทใหญ่แห่งหนึ่งผู้มีอนาคตไกลหลังแต่งงานเธอตัดสินใจลาออกจากงานประจำมาเป็นแม่บ้านและได้ให้กำเนิดบุตรสาวคนหนึ่งชื่อนุดา เธอใช้ชีวิตกันสามคนพ่อแม่ลูกอย่างมีความสุข วันหนึ่งกันยา ญาติผู้น้องของอรุณากลับจากต่างประเทศกะทันหัน และมาขออาศัยในบ้าน อรุณาคิดถึงบุญคุณที่ครอบครัวของกันยาเคยช่วยเหลือ จึงรับไว้ให้อยู่ชั่วคราว ต่อมาเธอแอบรู้ว่ากันยามีความสัมพันธ์กับธาดา เธอขอให้กันยาออกจากบ้าน ธาดาจึงพากันยามาเช่าคอนโดมิเนียม ในที่สุดเขากับอรุณาหย่าขาดจากกัน อรุณากลับมาใช้ชีวิตเป็นสาวทำงานเต็มเวลาอีกครั้ง ด้วยความช่วยเหลือของวศิน เจ้านายของธารี ผู้เป็นน้องสาวของธาดาและเป็นเพื่อนแท้ อรุณาเปลี่ยนรูปโฉมให้ทันสมัย สวยงามมีความเชื่อมั่นในตัวเองและพร้อมทำงานออกสื่อ ทำให้มีผู้คนรู้จักเธอมากขึ้นจนมีชื่อเสียงและมีผู้ติดตามในสื่อสาธารณะ ในที่สุดเมื่อเวลาผ่านไป อรุณาเห็นความจริงใจของวศินจึงตอบรับรักเขา และก้าวเข้าสู่สถานะเมียอีกครั้ง

จากเรื่องย่อข้างต้น แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงในแง่ที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเกิดจากความคิดที่ว่า อำนาจเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น มีทั้งอำนาจเชิงลบหรือทำลาย เช่น การใช้กำลังบังคับ คุกคาม ขู่เข็ญ อำนาจในลักษณะนี้ คนไทยเรียกว่า “พระเดช” และอำนาจเชิงบวกที่มีลักษณะละมุนละม่อม อ่อนหวาน และสร้างสรรค์ คนไทยเรียกว่า “พระคุณ” การทำความเข้าใจเรื่องอำนาจ จึงต้องศึกษากระบวนการสร้างอำนาจ ในละครเรื่องนี้ เป็นการใช้อำนาจที่เกิดจากเพศและเพศภาวะ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการอธิบายความสัมพันธ์หญิงชายที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิง

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งให้ความสนใจเรื่องความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความรุนแรงในครอบครัว ที่มีทั้งความรุนแรงทางร่างกายและจิตใจโดยใช้มุมมองแบบสตรีนิยม ซึ่งใช้สตรีเป็นศูนย์กลางของการศึกษา แนวทางของนักสตรีนิยมเห็นว่า ครอบครัวที่ว่าเป็นเรื่องส่วนตัวนั้น แท้จริงเป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจ ซึ่งมักเป็นการใช้อำนาจของผู้ชายกระทำต่อผู้หญิง โครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ (patriarchy)ที่แทรกซึมอยู่ในสังคม ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันกับผู้หญิงทั้งในพื้นที่สังคมทั่วไปเห็นว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัว เช่น ในบ้าน ในห้องนอน ในครอบครัว ทำให้ไม่เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซ้อนทับกันอย่างซับซ้อนประเด็นสำคัญของการศึกษาจึงมุ่งที่การทำร้ายทางเพศของผู้หญิงในครอบครัว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว และเพศวิถีที่ชายมีอำนาจเหนือหญิง รวมทั้งการควบคุมกดขี่หญิงด้วยอุดมการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่ครอบครัวในสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์

การใช้อำนาจต่อรองในพื้นที่ครอบครัว

ภาพรวมของละครเรื่องนี้หากมองอย่างผิวเผินจะเหมือนเป็นละครที่นำเสนอเนื้อหาในวังวนของการชิงรักหักสวาทระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียด จะเห็นว่าละครได้นำเสนอการความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวที่ฝ่ายชายมีเหนือกว่าฝ่ายหญิง ฝ่ายชายทำงานนอกบ้าน ในขณะที่อรุณาเป็นแม่บ้าน ดังในตอนเปิดเรื่องเมื่อนาฬิกาปลุกดังขึ้น อรุณาตื่นขึ้นเพื่อเตรียมอาหารเช้าให้สามีและลูก อรุณาเป็นภาพแทนของหญิงที่อยู่ภายใต้มายาคติของความเป็นแม่บ้าน ที่ทำหน้าที่ของเมียและแม่อย่างไม่ขาดตกบกพร่องตามวาทกรรมการเป็น “ช้างเท้าหลัง” ของสามี รวมทั้งการเป็นลูกสะใภ้ที่ดี ซึ่งต้องไปไหว้เจ้าตามคำสั่งของแม่สามี เพื่อให้สามีมีหน้าที่การงานที่ดี

กันยาผู้เป็นลูกพี่ลูกน้องที่เพิ่งกลับจากต่างประเทศจะมาอาศัยในบ้าน อรุณาก็ขออนุญาตสามีก่อน ทำให้กันยาเข้าใจว่าอำนาจของครอบครัวนี้อยู่ธาดาซึ่งหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว สามีจึงเป็นทุกอย่างในชีวิตของเธอ เห็นได้ชัดในตอนที่เธอกล่าวในงานสัมมนาของบริษัทที่เธอเพิ่งเข้าทำงานว่า “อยากให้สามีมีหน้าที่การงานที่ดีอยากให้ลูกเรียนเก่ง มีสุขภาพดีเพราะเขาป่วยง่าย” อรุณาสรุปว่า “*ฉันก็เป็นแค่แม่บ้านธรรมดาคนหนึ่ง*” (ตอนที่ 10)

เมื่ออรุณารู้ว่าธาดามีความสัมพันธ์กับกันยา เธอกล่าวกับธารีพร้อมกับร้องไห้คร่ำครวญว่า “*ที่ฉันทำ ที่ฉันเป็นรูปร่างหน้าตา บ้านช่องที่ดูแล กับข้าว ของว่าง ขนม น้ำผลไม้ เสื้อผ้าที่ซักรีดอย่างตั้งใจ ทำทุกอย่างตั้งแต่ตื่นจนหลับ ที่ทำไปทั้งหมด มันไม่พอ ...ถามว่าเบื่อมั้ย ฉันเบื่อมาก*” แม้แต่เรื่องบนเตียงเธอพูดแทนผู้หญิงที่เป็นเมียว่า “*เวลามีเซ็กส์กัน เขารู้โหมดเรามั้ย ว่า 1 2 3 คืออะไร บางวันทั้งเบื่อ ทั้งเหนื่อย แต่ก็ยอม ต้องหน้าที่เมียไม่ให้บกพร่อง แต่จะให้เอาเวลาที่ไหนไปสวยไปหอม*

...ของมันเคยเห็นเคยได้ ต่อให้ดีแค่ไหน มันก็ไม่พอ” (ตอนที่ 12) บทสนทนานี้เป็นเหมือนข้อสรุปว่าวาทกรรมของการเป็นเมียและแม่ จำยอมต้องทำทุกอย่างเพื่อครอบครัวแต่เพียงอย่างเดียว และไม่อาจสร้างคุณค่าใดๆ เพราะไม่ได้สร้างคุณค่าในด้านเศรษฐกิจเป็นประการสำคัญ

คำพูดของอรุณาจะเห็นว่าเธอถูกกระทำจากสามี ซึ่งแสดงอำนาจเหนือกว่าทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ภายใต้กรอบของคำว่าหน้าที่ของคำว่าเมียและแม่ของลูก อำนาจนั้นเป็นแนวคิดพื้นฐานในหน่วยที่เล็กที่สุดคือครอบครัว การชิงความมีอำนาจในการดำเนินชีวิตประจำวันอาจเกิดขึ้นอย่างไม่ทันสังเกต ความได้เปรียบเสียเปรียบ หรือการมีบทบาทเป็นผู้เหนือกว่าถือเป็นการแสดงอำนาจของบุคคลผู้นั้นอำนาจที่แสดงออกจะสัมพันธ์กับการยกย่องหรือยอมรับการมีอำนาจของบุคคลนั้นด้วยเช่นกัน

การต่อรองอำนาจระหว่างสามีและภรรยา จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่แต่ละฝ่ายจะผลัดกันเป็นฝ่ายควบคุมสถานการณ์ด้วยการจัดการบางอย่างเพื่อให้สถานการณ์นั้นกลับเข้าสู่ภาวะปกติโดยเร็วที่สุด ในกรณีของอรุณา เธอยอมให้ธาดาเป็นผู้นำครอบครัว ด้วยการผลักตนเองกลับเข้าสู่พื้นที่ในครัว อรุณาพลาดที่ปล่อยให้กันยาเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ที่เป็นของธาดา นั่นคือยกห้องทำงานของธาดาให้เป็นห้องนอนชั่วคราวของกันยา การเปิดโอกาสให้กันยาเข้าครอบครองพื้นที่ของธาดานี้เองเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้กันยาครอบครองธาดาในที่สุด

การใช้อำนาจก่อให้เกิดพฤติกรรมทางด้านบวกและด้านลบว่า ผู้ที่ครอบครองอำนาจมักมีพฤติกรรมในเชิงรุก เช่น มีพลังงานมากขึ้น กระฉับกระเฉงขึ้น แสวงหาโอกาสใหม่ๆ อยู่เสมอ มักจะใช้อำนาจที่มีในการให้รางวัลมากกว่าทำโทษ รวมไปถึงการมองโลกในแง่ดีด้วย นอกจากนี้ อำนาจยังสัมพันธ์กับผลในทางจิตวิทยาอีกด้วย ทำให้มีอารมณ์ในด้านบวก ความสุข ความพอใจ และความรู้สึกรักมากยิ่งขึ้น ในทางตรงกันข้าม เมื่อบุคคลมีอำนาจและได้ลองใช้อำนาจแล้ว อัตราการใช้อำนาจของเขาก็มักจะมีความถี่และบ่อยครั้งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ (สมคิด พุทธศรี 2557, ออนไลน์)ประเด็นนี้สอดคล้องกับที่สุชาติ เจ้านายของธาดา วิเคราะห์สถานการณ์ระหว่างธาดากับกันยามุนินให้สุชาติเตือนสติธาดาสุชาติกล่าวว่า *“เรื่องแบบนี้เตือนกันได้ที่ไหน ถ้าเขาโง่ที่จะเสี่ยงแล้ว อะไรก็ไม่มีประโยชน์ทั้งนั้น”* มุนินคิดว่าถึงอรุณาจะจับได้ว่าสามีนอกใจ แต่ผู้หญิงอย่างอรุณาก็ทำได้เพียงยอมอยู่ใต้อำนาจของสามีอย่างที่เคยเป็นเท่านั้น แต่สุชาติคิดต่างดังที่แย้งว่า *“มีผู้หญิงที่เงียบและยอม แต่จะมีความอดทนและความยืดหยุ่นสูง เมื่อไหร่ที่เขาพูดหรือทำอะไรสักอย่าง น่ากลัวมากเลยขอบอก”*(ตอนที่ 10) ข้อความนี้ทำให้เห็นว่าเมื่อฝ่ายหนึ่งถูกกดขี่มากเข้า ก็อาจจะเกิดการช่วงชิงอำนาจมาเป็นของตนได้ไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย

เมื่อพิจารณาการใช้อำนาจกับพฤติกรรมทางเพศ จะพบว่า การมีอำนาจมากขึ้นอาจนำไปสู่พฤติกรรมทางเพศที่เกิดเป็นความรุนแรงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้อำนาจเพื่อข่มขู่ทางเพศที่สำคัญคือ อำนาจอาจส่งผลถึงขั้นที่ทำให้ผู้มีอำนาจนั้นลดทอนความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นผู้มีอำนาจจึงมักใช้อำนาจของตนในการกีดกัน กดทับ บังคับ ผู้ที่อยู่ใต้อำนาจของตนได้ (สมคิด พุทธศรี 2557, ออนไลน์) ดังในตอนที่ 7 ธาดาใช้อำนาจของการเป็นสามีแสดงความต้องการทางเพศเมื่อเขาจินตนาการถึงท่าทางที่ยั่วยวนของกันยา เขาแสดงอารมณ์เพศกับอรุณาขณะที่เธอไม่พร้อม ธาดาเห็นภาพในจิตว่าเขากำลังมีความสัมพันธ์ทางเพศกับกันยา แต่อรุณากลับรู้สึกเหมือนตนถูกกระทำย่ำยีอย่างรุนแรง ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ท่าทีแข็งขืนของเธอไม่ได้ช่วยให้ธาดาระงับความต้องการได้จน

เธอเริ่มงุนงงกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างเธอกับสามี ในลักษณะที่แปลกไปจากแต่ก่อน ความงุนงงและเจ็บปวด ทำให้เกิดความคับแค้นจนกระทั่งเธอต้องร่ำไห้ออกมาอย่างสุดกลั้น

ความปกติสุขในครอบครัวจะเกิดขึ้นได้เมื่อสามีและภรรยาสลับกันมีอำนาจและใช้อำนาจให้เกิดประสิทธิผลและมีความชอบธรรม คุณสมบัติของความชอบธรรม คือ ผู้ที่อยู่ใต้อำนาจที่ชอบธรรมนั้นจะยอมรับอำนาจนั้นอย่างสมัครใจมากกว่าที่จะเกิดจากความกลัวที่จะถูกทำโทษ ถ้าความสัมพันธ์ของอำนาจนั้นเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความชอบธรรมแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจและผู้อยู่ใต้อำนาจก็จะเป็นไปได้ด้วยดีแต่เมื่อมีบุคคลที่สามเข้ามาแทรก และพยายามจะเป็นผู้ใช้อำนาจนั้นครอบครัวย่อมเกิดปัญหา ดังในตอนที่ 2 กันยาเห็นรองเท้าที่ธาดาซื้อให้อรุณา เธอถือวิสาสะขอลองสวมใส่ ธาดาก็เห็นว่ากันยาเป็นน้องของอรุณาจึงไม่ว่ากล่าว การกระทำนี้ถือได้ว่าเป็นการละเมิดอำนาจทั้งธาดาและอรุณา เมื่ออยู่ลำพังกันยาก็นำรองเท้าคู่นี้มาสวมใส่เล่น ทำให้อรุณาโกรธกันยามาก เพราะถือว่าเธอถูกท้าทายอำนาจในพื้นที่ส่วนตัว(รองเท้า)ของเธอ ในที่สุดอรุณาต้องยอมสูญเสียอำนาจนี้ไปเมื่อเห็นกันยาสวมใส่รองเท้าคู่นี้ไปสมัครงานเพราะธาดาอนุญาตให้กันยาใส่ได้

เมื่อกันยาถูกพี่สาวขับไล่ออกจากบ้านธาดาเลือกเช่าคอนโดมิเนียมให้เป็นพื้นที่เล็กๆ ระหว่างเขากับกันยา และยกบ้านให้เป็นพื้นที่ของอรุณากับนุดาไปทั้งหมด การช่วงชิงพื้นที่ที่เป็นการแสดงอำนาจน่าจะไม่เกิดขึ้นอีกถ้าต่างคนต่างอยู่ แต่กันยาก็ไม่ยอมรับการตกเป็น “เมียน้อย” ของธาดา เธอจึงพยายามที่จะแสดงตัวตนและเรียกร้องความสนใจจากอรุณาตลอดเวลา

อำนาจที่มากับความรุนแรง

ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น มักปรากฏว่ามีการใช้ความรุนแรงเพื่อช่วงชิงการเป็นฝ่ายมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นการปะทะกันระหว่างสามีกับภรรยา หรือระหว่างภรรยาทั้งสองคนหรืออาจระหว่างบุคคลสองฝ่ายที่มีสถานะทางสังคมแตกต่างกัน เช่นเจ้านายกับลูกน้องก็ได้ ความรุนแรงในที่นี้ หมายถึงการใช้กำลังหรือพลังปะทะระหว่างฝ่ายคู่ตรงข้ามโดยเจตนาที่จะก่อพฤติกรรมนั้น ทั้งด้านการกระทบกระทั่งทางร่างกาย การปะทะทางวาจา ตอบโต้เชือดเฉือนด้วยถ้อยคำ และการปะทะทางด้านจิตใจ ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียใจ ซึ่งแสดงออกด้วยการร่ำไห้ หรือเกิดความทุกข์ทรมานใจ

การใช้ความรุนแรงระหว่างคู่ตรงข้ามเป็นกลวิธีที่ละครเรื่องนี้ใช้แทบตลอดทั้งเรื่อง ดังที่ปรากฏฉากการใช้กำลังปะทะหลายตอน ความรุนแรงเป็นผลจากความต้องการเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่า ดังที่กันยาใช้วิธีเผชิญหน้า เดินเข้าหา ประชิดตัวแบบตาต่อตา ฟันต่อฟันเล็บจิกกดจับแขนผลัก และกระแทกอรุณาหลายครั้ง เพื่อแสดงว่าตนสามารถทำร้ายตอบโต้ต่อพี่สาวได้ตามอำเภอใจ แรกๆ อรุณารู้สึกตกใจในอากัปกิริยาที่ก้าวร้าวอย่างรุนแรงของน้อง ในตอนที่อรุณาต่อว่า “*นี่เธอทำอะไร นี่มันห้องนอนของพี่นะ แล้วทำไมเอารองเท้าของพี่มาใส่แบบนี้ ... ไม่ได้สิ ทำไมไม่มีมารยาทแบบนี้ ไม่ว่าเธอจะอยู่กับใคร ต่อให้เป็นพี่เป็นน้องกัน เธอก็ทำแบบนี้ไม่ได้ ของส่วนตัว ห้องส่วนตัว ของของใครใครเขาก็หวง...*” กันยาโกรธจึงแสดงท่าทีความรุนแรงออกมาว่า “*ทำไมๆๆๆทำไมไม่มีใครรักกันยาเลย*”

ในตอนที่16 ธาดาแยกกันอยู่กับอรุณา แต่เขาไปขอให้เธอไปงานเลี้ยงในฐานะภรรยาของเขา เธอไปงานเลี้ยงของบริษัทด้วยรูปโฉมใหม่ แต่งหน้าทำผมแปลกตารถยนต์โก้หรูป้ายแดง ทำให้เจ้านายและเพื่อนร่วมงานของธาดาชื่นชมอรุณา จนกระทั่งกันยารู้สึกด้อยค่า เมื่อมีโอกาสกันยาใช้ความรุนแรงคุกคามอรุณาด้วยการต้อนเข้ามุม แต่เธอรู้จักกันยามากขึ้น จึงโต้กลับด้วยการผลักกันยาออกไปให้ห่างตัว และก้าวออกจากการถูกต้อนเข้ามุมพร้อมและบทสนทนาที่ทำให้กันยาสะอึกและโกรธที่ว่า

อรุณา (ชุด) ไม่โป๊ไปหน่อยหรอกันยา

กันยา ของดี เขามีไว้โชว์ค่ะพี่ณา

อรุณา ของดี เขามีไว้เก็บเป็นที่ตะหาก

กันยา ที่ไหนหรอคะ บนหิ้งนะหรอ ไม่เอาดีกว่า จะทำอะไรทีเนี่ย ต้องจุดธูปเรียก วันนี้โดนไปกี่ดอกหรอคะ ถึงมาได้

อรุณา เขาไม่ได้จุดธูปเรียกหรอกนะแต่เขาไปขอร้องดีๆ ตะหาก เขาไปขอร้องให้พี่มาเดินข้างๆ เขา ในฐานะภรรยาที่ถูกต้องดีงามตามกฎหมาย ที่สังคมยอมรับ

กันยา เหมือนเมียกงเต็กอะหรอ ปลอมๆ ลอยๆ เขามีไว้เผานะคะพี่ณา

อรุณา (หัวเราะ) เอาจริงนะกันยา ถ้าพี่แซ่บได้เบอร์เนี้ย พี่เอาผัวพี่คืนได้ไม่ยากหรอก แต่สิ่งที่กันยาทำอยู่นี้ก็ไม่ยากหรอก มันแค่เลว .....(กันยาจับจิกแขนอรุณา และดันตัวอรุณาไปชิดผนังห้อง)แต่อะไรที่พี่คายไปแล้ว พี่ก็ไม่คิดจะเก็บเอามากินอีกหรอก แต่ถ้ากันยาหิว กันยาอยากกินก็กินเถอะ ถ้าพี่เป็นเมียกงเต็กจริงๆ กันยาก็คงจะเป็นเปรต ที่ขอกินผัวชาวบ้านไปวันๆ นั่นแหละ (อรุณาใช้แขนดันกันยาออกไปให้พ้นทาง) ...อ้อ แล้วที่ใส่อยู่นี้มันไม่โอเคนะกันยา (ยิ้ม..แล้วเดินจากไป) (ตอนที่ 16)

บทสนทนาข้างต้น แสดงการให้เห็นการช่วงชิงที่จะมีอำนาจของแต่ละฝ่ายด้วยการใช้ความรุนแรงทั้งท่าที ผลัก จับข้อศอก และใช้วาจาเชือดเฉือนกันให้อีกฝ่ายเจ็บใจเสียใจ พร้อมกันนั้นก็ใช้ความเหนือกว่าทางร่างกายข่มขู่ให้อีกฝ่ายกลัวเกรง แต่อรุณาแสดงออกชัดเจนว่าในงานเลี้ยงค่ำคืนนี้ เธอเป็นดาวเด่นที่ทุกคนชื่นชม ทั้งรถ ทั้งเสื้อผ้าหน้าผมที่ลงตัวและได้รับการยอมรับมากกว่ากันยา อรุณาจึงไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจการข่มขู่คุกคามของกันยาอีกต่อไป

กันยามักใช้วิธีทำร้ายตัวเองเพื่อเรียกร้องความสนใจจากธาดา ไม่ให้กลับไปหาภรรยาและลูก เธอทำหลายอย่างเพื่อประชด เพื่อเรียกร้องความสนใจและความรับผิดชอบจากธาดา เช่น กรีดข้อมือ กระโดดลงจากรถมอเตอร์ไซค์ให้บาดเจ็บ หรือการกรีดร้องถอดเสื้อผ้าต่อหน้าผู้อื่น เพื่อแย่งชิงความสนใจที่คนอื่นมีให้อรุณามาเป็นของตน กันยาจะแสดงความผิดปกติทางจิตด้วยการเขวี้ยงข้าวของ แผดเสียงกรีดร้องต่อเนื่องเป็นการระบายอารมณ์ เมื่อธาดาได้เห็นอาการของกันยา ซึ่งเป็นตอนที่กันยารู้สึกว่าตนพ่ายแพ้ต่ออรุณาอย่างราบคาบ ธาดารู้สึกตกใจและสับสนที่กันยาดูมีอาการเจ็บป่วยทางจิตเกินกว่าจะเยียวยาและรู้สึกได้ว่าครั้งนี้ ตนเองได้ทำผิดพลาดอย่างมหันต์ที่เข้าไปพัวพันกับหญิงคนอื่นอย่างไม่เห็นหนทางแก้ไข

เมื่อกันยาไม่อาจเรียกร้องหรือกระทำการที่เป็นการตอบโต้อรุณาได้อีกเธอจึงลักพาลูกสาวของอรุณาด้วยการไปรับที่โรงเรียนและพาตัวไปซ่อนเพื่อให้ทุกคนออกตามหา เมื่ออรุณาตามตัวจนพบลูกสาว ซึ่งกำลังร้องไห้จะกลับบ้าน อรุณาโกรธมาก และเธอเดินเข้าหากันยาด้วยความโกรธและตบหน้ากันยาอย่างแรงจนล้มลง อรุณาตามไปกระชากแขนให้กันยาลุกขึ้น แล้วตบซ้ำอีกครั้ง พร้อมกับกล่าวว่า *“เธอทำอะไรกับฉัน ฉันไม่ว่า แต่อย่ามายุ่งกับนุดา ..ไม่ต้องมาเรียกฉันว่าพี่ ไม่ต้องมาให้ฉันเห็นหน้าอีก ถ้ายังไม่เลิก ฉันจะแจ้งตำรวจ”* (ตอนที่ 24)

ข้อความนี้ แสดงถึงการใช้ความรุนแรงทางร่างกาย ปะทะกันด้วยการตบตี ขณะเดียวกันก็ใช้วาจาทำร้ายกันอีกด้วยการที่กันยาลักพาตัวลูกสาวของอรุณาไปซ่อนนั้น กล่าวได้ว่ากันยาใช้เด็กเป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจซึ่งเป็นการแสดงความรุนแรงต่อเด็ก และเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้อรุณาปกป้องลูกในฐานะของผู้เป็นแม่ด้วยอำนาจอันชอบธรรม

อำนาจอันชอบธรรมมีฐานมาจากการยอมรับร่วมกันของกลุ่มหรือสังคม ที่จะเป็นผู้กำหนดร่วมกันว่า ใครคือผู้ที่สมควรจะมีอำนาจและกลุ่มหรือสังคมจะยอมเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจ เช่น หน่วยรักษาความปลอดภัยในสนามบินมีอำนาจที่ชอบธรรมในการสั่งให้ผู้โดยสารถอดรองเท้า อาจารย์มีอำนาจในการไม่อนุญาตให้นักศึกษาที่มาสายเข้าชั้นเรียน เป็นต้น ทั้งนี้โดยทั่วไปแล้ว อำนาจที่ชอบธรรมนั้นยึดโยงอยู่กับหลักการเรื่องความเป็นธรรม ความยุติธรรม และความถูกต้อง (สมคิด พุทธศรี,2557 ออนไลน์) ดังนั้นการที่อรุณากระทำรุนแรงต่อกันยาจึงดูเหมือนว่าจะเป็นอำนาจอันชอบธรรมที่เธอจำเป็นจะต้องหยุดการกระทำที่รุนแรงของกันยานั้นด้วยการช่วงชิงอำนาจที่เหนือกว่าด้วยความรุนแรงเช่นกัน อีกทั้งยังเป็นการแสดงความรุนแรงที่เหนือกว่าต่อหน้าธาดาและวศินที่ยอมรับว่าอรุณามีบทบาทของความเป็นแม่ที่จะปกป้องลูกของตน

นอกจากการช่วงชิงอำนาจระหว่างกันยากับอรุณาที่กล่าวข้างต้นแล้วในตอนที่ 14กันยาทะเลาะตบตีกับมุนิน ผู้เป็นหัวหน้าของกันยา และเป็นคู่แข่งคนสำคัญของธาดาที่จะช่วงชิงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง ทั้งสองตบตีกันที่หน้าบริษัทเพราะมุนินถูกกันยาแกล้งทำหลักฐานเท็จต่อมากันยาปะทะกับพลอยใส นักศึกษาฝึกงานในตอนที่ 21พลอยใสก้าวเข้ามาใกล้ธาดาด้วยการมาฝึกงานที่แผนกของธาดา กันยาต้องแสดงอำนาจให้พลอยใสเห็นว่า ตนเป็น “เจ้าของ” ธาดา กันยาแสดงอาการ “หวง”ธาดาอย่างเต็มที่ การปะทะกันกับพลอยใส ทำให้เห็นความพยายามของกันยาที่จะมีอำนาจเหนือพลอยใส และประกาศเขตหวงห้าม แต่กลับกลายเป็นว่าความพยายามนั้นท้าทายให้พลอยใสอยากแกล้งกันยามากยิ่งขึ้น

พลอยใสเป็นเด็กรุ่นใหม่ที่เป็นผลผลิตจากสังคมบริโภคนิยม กล่าวคือ ไม่ได้ต้องการความรักหรือสิ่งใดจากใครอย่างจริงจังชัดเจนไม่กลัวความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นเมื่อต้องปะทะพลังกับกันยาทั้งทางร่างกายและวาจา ดังที่พลอยใสตอบโต้เมื่อกันยาประกาศว่าเป็นผู้ครอบครองธาดาก่อน พลอยใสว่า *“มาก่อนก็ไปก่อนสิ”*พลอยใสมีลักษณะของเด็กที่มีความมั่นใจในตัวเองสูง กล้า ท้า ชนกับทุกคนที่เข้ามาหาเรื่องก่อน พลอยใสไม่ได้เรียกร้องความรักเหมือนกันยา เธอเพียงแต่ไม่ยอมตกอยู่ใต้อำนาจของกันยา ไม่เกรงกลัวการแสดงอำนาจเหนือกว่าในลักษณะข่มขู่เธอเลือกที่จะใช้วิธียั่วล้อและหลอกล่อให้อีกฝ่ายหนึ่งโกรธแค้น และรู้สึกขบขันที่ปั่นหัวและทำลายภาพลักษณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งได้ พลอยใสเป็นตัวละครที่มีบทบาทเสริมให้กันยาแสดงความเป็นคนผิดปกติทางจิตออกมาให้ประจักษ์ชัดเจน

การใช้ความรุนแรงเพื่อเรียกร้องความรัก

กันยาเป็นหญิงสาวที่มีความสามารถมากโดยเฉพาะภาษาต่างประเทศรูปร่างหน้าตาที่สวยงามและความสามารถ แต่ไม่ได้รับการยอมรับจากคนรอบข้างเพราะการแสดงออกทางอารมณ์ที่แปรปรวนของเธอ เธอเคยมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับวศินมาก่อนขณะที่ศึกษาในต่างประเทศ แต่ด้วยอารมณ์ที่ผิดปกติของเธอ ทำให้ทั้งสองเลิกรากันไปอย่างที่กันยาไม่รู้ตัวว่าตนทำอะไรผิด เมื่อกันยาพบกับธาดา ผู้ชายที่มีอายุมากกว่า ดูอบอุ่น หน้าที่การงานดี มีอนาคตไกลและมีรถหรู มีบ้านหลังใหญ่สมบูรณ์แบบที่กันยาต้องการ แต่เธอต้องการมากกว่านั้น นั่นคือความรักแท้จากเขา เมื่อธาดาถูกให้ออกจากงาน และต้องหางานใหม่ กันยาไม่คิดที่จะทิ้งเขา และพยายามจะตามหาธาดาเพื่อจะได้กลับมาอยู่ด้วยกันอีก จะเห็นว่าภาวะของกันยามีปัญหาทางจิตในเรื่องการขาดความรักและโหยหาตลอดเวลา

ภูมิหลังของกันยา ทำให้เห็นการถูกอบรมเลี้ยงดูอย่างปล่อยปละละเลย เธอเล่าให้อรุณาฟังว่าพ่อมีครอบครัวใหม่โดยไม่สนใจเธอเลยและไม่กล่าวถึงแม่ ซึ่งอาจจะหมายถึงว่าแม่เสียชีวิตแล้ว เรื่องเล่านี้ทำให้อรุณาสงสารในชะตากรรมของกันยาและเห็นใจที่จะคอยช่วยเหลือเท่าที่เธอจะทำได้ แต่ผู้ชมจะรับรู้ได้ว่ากันยาพยายามจะติดต่อกับพ่อหลายครั้ง แต่เป็นเพราะกันยาเองที่มีปัญหา ไม่รับฟังพ่อ และพยายามสร้างเงื่อนไขบางอย่างตามที่ตนต้องการ การที่พ่อเลือกจะตัดสายสนทนากับกันยาทันทีที่เธอแผดเสียงใส่พ่อ ย่อมแสดงให้เห็นอากัปกิริยาของกันยาที่ไม่อาจควบคุมอารมณ์ที่ฉุนเฉียวได้ และไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของความรุนแรงนี้

ในตอนที่ 13 มีบทสนทนาที่แสดงให้เห็นความรุนแรงและใช้ถ้อยคำหยาบคายระหว่างกันยา อรุณาและธารีกันยาสร้างสถานการณ์แกล้งเปิดโปรแกรมไลน์คุยกับธาดาในเรื่องหมิ่นเหม่ทางเพศให้อรุณาเห็น

กันยา ไหนพี่ณาว่าจะคุยกันไง มีอะไรก็พูดมาสิ อยากจะรู้อะไรก็ถามมา กันยาจะตอบให้ หรือท่าอะไรที่ทำไม่เป็น บอกก็ได้นะ เดี๋ยวกันยาจะสอน

อรุณา ฉันไม่ได้แบ่งผัวกับเธออยู่นะกันยา

.....

กันยา นี่กันยาเห็นว่าพี่ณาเป็นพี่นะ ถึงได้ยอมใช้ด้วย แต่ถ้าพี่ณาจะไม่เอาแล้วก็ได้ ก็ดีเหมือนกัน พี่ธาดาจะได้เป็นของกันยาคนเดียว

ธารี เฮ้ย นี่มันทั้งบ้า ทั้งหน้าด้านเลยนะเนี่ย

กันยา พี่น้องเขาจะคุยกัน อย่าเสือ-

ธารี ก็ไอ้ผู้ชายที่แกจะเอามันพี่ฉัน ฉันจะเสือ- แล้วนี่ก็เพื่อนฉัน ฉันจะเสือ-

ณา น้องแกนี่มันป่วยจริงๆ คนดีๆ ที่ไหนตรรกะเขาพังแบบนี้

กันยา ว่ายังไงนะ

ธารี (เอานิ้วชี้หน้ากันยา) เธอมันป่วย ป่วยอย่างที่เขาว่าจริงๆ

กันยา (โกรธมาก ตะโกนถาม) ใคร ใคร ใคร (พร้อมกับเดินเข้าหาธารี เอามือบีบคอธารีผลักออก)

ธารี อีบ้าคุณวศินไงคุณวศิน เขาบอกว่าเธอป่วย ควบคุมอะไรไม่ได้ ไม่มีสติ ไม่มีสำนึกอะไรทั้งนั้น ไม่ต้องให้ฉันพูดแล้วเนอะว่าเขาว่าอะไรอีกบ้าง เอาเป็นว่าเขาขยาดเธอสุดๆแล้วกัน ไปหาหมอซะ ถ้ายังเป็นแบบนี้อีก ชีวิตพังแน่ไปณา ไปเหอะ (ตอนที่ 13)

บทสนทนาข้างต้น กันยาถูกโต้กลับด้วยความรุนแรงเช่นเดียวกับที่เธอก็ใช้เป็นพลังในการป้องกันตนเอง เมื่อกันยาถูกโต้กลับ เธอแสดงปฏิกิริยาที่ทนต่อสิ่งเร้าที่ขัดใจไม่ได้ จะกรีดร้อง น้ำตาไหล กวาดสิ่งของตกลงจากโต๊ะ กำมือ ลักษณะอาการคล้ายคนป่วยทางจิตชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ฮีสทีเรีย (Hysteria) ซึ่งเป็นความผิดปกติทางบุคลิกภาพและการควบคุมอารมณ์ มีอารมณ์ทางเพศสูง มีความต้องการการเป็นจุดสนใจตลอดเวลา มีอารมณ์แปรปรวนตลอดเวลาที่สำคัญคือมักจะทำร้ายตัวเอง และขู่ฆ่าตัวตายเมื่อไม่ได้ตามที่ตนต้องการ (https://www.pobpad.com/ฮิสทีเรีย)

ผู้หญิงอย่างกันยาจึงน่ากลัวที่จะใช้ชีวิตร่วมกันอย่างปกติสุข ดังที่วศินบอกเลิกกับเธอหลังจากที่ถูกทำร้ายร่างกายจนต้องเย็บถึงสี่สิบเข็มกันยาเป็นผลิตผลจากครอบครัวที่ขาดความรัก ขาดการดูแลเอาใจใส่จากคนรอบข้าง เธอเป็นภาพแทนของเด็กบ้านแตก มีปัญหา ปล่อยให้เธอเติบโตแบบโดดเดี่ยวและพยายามแสวงหาสิ่งที่ต้องการด้วยวิธีลัด เธอเห็นครอบครัวของอรุณามีความสุขพร้อมหน้าพ่อแม่ลูกในบ้านหลังใหญ่ที่พร้อมด้วยเครื่องเรือนสวยงาม ความพยายามจะเข้ามาแทนที่อรุณาเธอจึงอยากได้ธาดามาเป็นสามีโดยไม่สนใจว่าอรุณาจะรู้สึกอย่างไร เพราะ “สามี” ในความหมายของกันยา อาจจะไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของคนใดคนหนึ่งก็ได้ แพทย์หญิงศศิมน ผู้เป็นมารดาของวศินและเป็นจิตแพทย์ได้วิเคราะห์กันยาว่า *“ที่จริงแล้วกันยาอยากเป็นเหมือนอรุณา ที่มีแต่คนรัก แต่ทำตัวให้คนอื่นรักไม่เป็น ได้แต่แย่งชิงความรักของคนอื่นเท่านั้นเอง”*

อาจกล่าวได้ว่า กันยา เป็นตัวละครแบบฉบับของ “นางร้าย” ที่มีอาการทางจิต ชอบแย่งชิงของรักของหวงของผู้อื่น ครั้นเขาไม่สนใจจะเล่นเกมส์แย่งชิงด้วย ตัวละครนี้ก็หมดสนุก และหาทางที่จะยั่วหลอกให้เกิดภาวะการแก่งแย่งยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งนี้เป็นเพราะต้องการเรียกร้องความสนใจและต้องการให้คนมาสนใจตัวเองตลอดเวลา กันยาจึงเป็นตัวอย่างของการแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่นิยมใช้ความรุนแรงเพื่อข่มขู่ฝ่ายตรงข้ามให้อยู่ใต้อำนาจของตนไม่ว่าเพศหญิงหรือเพศชายก็ตาม

ไม่เพียงแต่กันยาเท่านั้นที่แสดงออกถึงความรุนแรงเพื่อเรียกร้องความรัก ในตอนที่อรุณาเลือกที่จะทำงานนอกบ้านเต็มตัว หลังจากตัดสินใจแยกทางกับธาดาแล้ว เด็กหญิงนุดาก็แสดงความรุนแรงเพื่อเรียกร้องความรักเช่นกัน ดังที่นุดาแย่งกล่องดินสอของเพื่อนแล้วไปทำลายทิ้งเพราะเพื่อนอวดว่ากล่องนั้นคุณพ่อซื้อให้ หรือนุดามีพฤติกรรมต่อต้านอรุณาเพื่อเรียกร้องความสนใจด้วยการดื้อไม่เชื่อฟังและไม่น่ารัก พฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้ ก็เป็นสาเหตุสะท้อนให้ผู้ใหญ่เห็นว่าหากไม่รีบแก้ไข นุดาอาจจะเติบโตมาเป็นดังกันยาเช่นกัน

การใช้สัญญะ(signs) ในละคร

ละครเรื่องนี้ มีการใช้สัญญะ(signs) ซึ่งหมายถึงอาการ เครื่องบ่งชี้หรือสัญลักษณ์ใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ คำพูด กริยา การกระทำ เครื่องหมายขีดเขียน หรืออื่นๆ ที่เป็นตัวแทน หรือแสดงความหมายอย่างหนึ่งอย่างใด สัญญะอาจสื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมา เช่น การส่งสัญญาณ (signal) เพื่อสื่อความหมายตามที่เข้าใจกันทั่วไป หรือตามที่ได้ตกลงกันไว้ หรืออาจเป็นสัญลักษณ์ (symbol)ที่สื่อความหมายลึกซึ้งนักสังคมวิทยาสนใจเรื่องสัญญะในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระหว่างผู้คนในสังคม ทั้งในเรื่องรูปแบบและสาระของการสื่อสารนั้น(พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,2557) ความหมายของสัญญะเกิดขึ้นจากการที่สัญญะนั้นสัมพันธ์กับสัญญะอื่นๆ ในภาษาเดียวกัน ทั้งในแง่ที่เป็นคำในกลุ่มเดียวกัน เช่น รัก ชอบ หลง ชื่นชม เอ็นดูระบบภาษาจึงมิได้ถ่ายสะท้อนความจริงในโลก แม้ว่าจะพูดถึงโลกภายนอก แต่ภาษาจะอิงอยู่กับสัญญะที่สัมพันธ์กันเองเป็นระบบปิด (CloseSystem) และระบบปิดนี้เองที่เรียกว่า โครงสร้าง (Structure) ซึ่งเป็นโครงสร้างที่แตกต่างจากโครงสร้างทั่วๆ ไป(นพพร ประชากุล, 2552,78) ในเรื่อง เมีย 2018 ผู้สร้างได้แฝงสัญญะที่มีความหมายเฉพาะในเรื่องดังนี้

1.รองเท้า

ในตอนที่อรุณาเห็นกันยาเอารองเท้าคู่ใหม่ที่ธาดาซื้อให้ไปลองใส่เล่น อรุณาโกรธมากจนแทบจะไม่อยากให้กันยาอยู่ที่บ้านอีกต่อไป แต่แล้วกันยากลับได้ใส่รองเท้าคู่นี้ไปสมัครงานเพราะธาดาอนุญาตรองเท้าเป็นสัญญะที่แสดงถึงการถูกลิดรอนอำนาจของอรุณา และรองเท้ายังเป็นสมบัติเฉพาะตัวซึ่งพอเหมาะพอดีกับเจ้าของเท่านั้น แม้จะไม่เหมาะกับบุคลิกแต่ก็เหมาะกับขนาดของเท้า เมื่อกันยาสวมรองเท้าของอรุณาไปสมัครงาน แม้จะสวยสมกับบุคลิกของเธอ แต่ก็ถูกรองเท้ากัดด้วยความไม่พอดี เมื่อเจ็บเท้ามากขึ้นกันยาก็ต้องถอดออก

การใช้รองเท้าเป็นสัญญะของการจัดการอำนาจในครอบครัวจึงเป็นกลวิธีที่แยบคายและลึกซึ้ง แสดงถึงครอบครัวนี้เริ่มจะมีปัญหา และขยายขอบเขตไปสู่การมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งอย่างผิดที่ผิดทาง การที่อรุณาขับไล่กันยาออกจากบ้านหลังจากเธอทราบความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับญาติผู้น้อง ก็เป็นการแสดงอำนาจในพื้นที่ของเธอ อรุณาไล่กันยาออกจากบ้านถึง 3 ครั้ง เธอจำเป็นต้องทำด้วยความรุนแรงซึ่งก็เป็นการรักษาอำนาจของเธอไว้ โดยที่ธาดาไม่สามารถก้าวล่วงเข้ามาต่อรองหรือเรียกร้องสิทธิ และแม้แต่ตัวธาดาเองก็ต้องออกจากบ้านหลังนี้ไปด้วยเช่นกัน

2. เกี๊ยวน้ำ

ละครเรื่องนี้ กล่าวถึงการทำเกี๊ยวน้ำ ซึ่งเป็นอาหารสร้างชื่อให้แก่อรุณานั้น น่าจะเป็นสัญญะที่ติดมาจากเค้าโครงเรื่องเดิมในฉบับไต้หวัน ดังที่แม่อธิบายให้อรุณาฟังว่า *“คุณยายบอกกับแม่ว่าเกี๊ยวนี่ก็คือครอบครัว ทุกคนต้องรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ปั้นให้เหนียว ห่อให้แน่น ไม่ว่าจะโดนน้ำมันน้ำร้อนสักแค่ไหน ก็จะไม่แตกออกจากกัน”* (ตอนที่ 3)

วัฒนธรรมการรับประทานเกี๊ยวน้ำเป็นอาหารเช้า ยังคงมีความสำคัญแทรกอยู่ในหลายตอน ทุกตอนจะคงเอกลักษณ์ให้รับประทานตามแบบที่เคยทำมาทุกครั้ง แต่เมื่ออรุณาปรับเป็นเกี๊ยวแห้งเพื่อให้วศินรับประทานแทนอาหารเช้าอย่างง่ายๆ การปรับประยุกต์ครั้งนี้ ก็แสดงถึงการยืดหยุ่นของการใช้ชีวิตในแบบที่อรุณาไม่เคยทำมาก่อนเมื่อครั้งที่อยู่กับธาดา อาหารประเภทเกี๊ยวในเรื่องจึงมีความหมายที่เป็นทั้ง อาหาร“ต้นตำรับ” จากรุ่นยายสู่รุ่นแม่ และส่งต่อรุ่นหลาน ส่วนเกี๊ยวแห้ง ก็เป็นการปรับประยุกต์ตามบริบททางสังคมปัจจุบัน เพื่อให้การใช้ชีวิตประจำวันมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

3.ลูกชุบ

วันที่อรุณาสวมใส่ชุดสวย ขับรถหรูไปงานเลี้ยง อรุณากลับมาถามแม่ว่า เหตุใดคนในงานถึงได้สนใจอรุณาที่เสื้อผ้าและรถยนต์ที่ใช้ คนเราสนใจเพียงเปลือกเท่านั้นหรือ แม่ถามอรุณากลับว่า*“ลูกชุบถ้ามีแต่เปลือกจะอร่อยไหม และถ้ามีแต่ไส้อย่างเดียวจะอร่อยมั้ย แล้วที่รสชาติเดียวกัน ทำไมจึงต้อง*

ปั้นเป็นรูปนั้นรูปนี้ ก็เหตุผลเดียวกัน คนเราต้องงามนอกผ่องในจึงจะครบถ้วน ความดีต้องห่อให้สวยๆ จึงจะมองเห็นได้ง่าย” (ตอนที่ 16) ลูกชุบจึงเป็นขนมที่นำมาเปรียบกับค่านิยมของการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน ที่จะต้องดูแลเรือนร่าง หรือเปลือกนอก รวมทั้งการมีความรู้ความสามารถในการทำงานและการหาเงินได้ทีละมากๆ ไปพร้อมๆ กัน ความเป็นหญิงเก่งและแกร่ง(strong)ในสังคมปัจจุบันจึงอยู่ท่ามกลางความคาดหวังสูงของผู้ชาย ที่นอกจากจะยังคงเป็นแม่บ้านที่ดีแล้ว ยังต้องเป็นหญิงทำงานเก่ง สวยงาม ร่ำรวย ไม่น้อยหน้าภรรยาของเพื่อนอีกด้วย

4. รถยนต์หรู

ละครเรื่องนี้เปรียบผู้หญิงสวยครบเซ็ตกับรถยนต์หรู ดังที่สุชาติ เจ้าของบริษัท ผู้เป็นเจ้านายของธาดาเปิดประเด็นว่า *“เดี๋ยวนี้ เรียบ หรู ดูดีคงจะไม่พอแล้ว”* จากนั้นเล่าว่าเมื่อวานแวะไปหาอรุณาเพื่อลองขับรถซุปเปอร์คาร์ในบริษัทที่อรุณาทำงานอยู่ ธาดาถามว่า *“จะเปลี่ยนรถอีกแล้วหรอครับ”* สุชาติตอบว่า *“ใช่ ผมก็ขี้เบื่อเหมือนคุณนั่นแหละ แต่ก็ไม่แน่นะ ถ้าเจอที่ถูกใจอาจใช้คันเดียวตลอดไปก็ได้”* (ตอนที่ 18) ธาดาเริ่มแสดงอาการ “หวง” อรุณาอย่างเห็นได้ชัดจนเก็บอารมณ์ไม่อยู่

5.น้ำหอม

น้ำหอมก็เป็นของใช้ส่วนตัวตามแต่รสนิยมของแต่ละคน น้ำหอมมีกลิ่นเฉพาะตัว ที่แต่ละคนมีความชอบไม่เหมือนกัน ยิ่งถ้ามีบุคลิกต่างกัน ย่อมชอบกลิ่นน้ำหอมต่างกัน ละครเรื่องนี้ใช้น้ำหอมเป็นสัญญะที่แสดงขอบเขตความเป็นตัวตนของคนสองคนระหว่างกันยากับอรุณา ที่กันยาเลือกใช้น้ำหอมสื่อถึงความเป็นเจ้าของธาดา ความเปรียบเรื่องกลิ่นในลักษณะนี้ ทำให้นึกไปถึงฟิโรโมนของสัตว์เพศผู้ ที่ผลิตขึ้นเพื่อดึงดูดสัตว์เพศเมียให้สนใจที่จะผสมพันธุ์ การใช้กลิ่นน้ำหอมจึงเป็นความเปรียบที่แยบคายลึกซึ้ง และเป็นตัวไขปริศนาความสัมพันธ์ของตัวละครเอกชายหญิงในเรื่อง

6. เมียกงเต็กVS เมียเปรต

ถ้อยคำบริภาษระหว่างกันยากับอรุณาในตอนที่ 16 ที่กันยาว่าอรุณาเป็นเมียกงเต็ก ไม่เคยปรากฏเป็นคำบริภาษของบริบทเมียน้อยเมียหลวงในโลกแห่งละครโทรทัศน์มาก่อน และกันยาผู้ซึ่งใช้ชีวิตต่างแดนที่นิวยอร์ค ก็ไม่น่าจะคิดถึงความเปรียบแบบจีนในลักษณะนี้ ความเปรียบนี้อาจจะมากับต้นฉบับเค้าโครงเรื่องเดิมในฉบับไต้หวัน การแทรกความเปรียบดังกล่าวทำให้เห็นการผสมผสานและการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรม ที่ไม่จำเพาะเจาะจงอยู่กับวัฒนธรรมประจำชาติใดชาติหนึ่งเท่านั้น การตอบโต้ดังกล่าวได้สร้างกระแสด้านการละครได้มาก ดังที่มีการสำรวจความนิยมละครเรื่องนี้ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงตอนจบ

7.ไฟ

ธารีเปรียบความสัมพันธ์ของธาดากับกันยา โดยกล่าวเตือนอรุณาว่า *“ถ้ารู้ว่าจะมีไฟ ก็ควรจะรีบตัดเลยให้เร็วที่สุด”*อรุณาตอบว่า *“ฉันก็ยังไม่ชัวร์ แค่รู้ว่าเชื้อเพลิงพร้อม ลมก็แรง มีแค่สองอย่างนี้ยังไงไฟก็ติด แต่จะให้นั่งเฝ้าไฟ ก็ใช่เรื่อง ถ้าไฟยังไม่ลุก จะให้ดับอะไร แต่ไม่ต้องห่วง ถ้าไฟลุกมาจริงๆ คนอย่างฉัน ถ้าดับแล้ว ก็ดับเลย”* (ตอนที่ 8) บทสนทนานี้ ธารีและอรุณาเปรียบความสัมพันธ์ระหว่างธาดากับกันยาเป็นเหมือนไฟ ซึ่งหมายถึงไฟราคะ ด้วยความรู้สึกและเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าไฟให้ความหมายของความร้อน และเมื่ออรุณากล่าวถึงคำว่า ดับ นั่นคือมีความหมายว่าเธอได้เตรียมทำใจที่จะหย่าไว้แล้ว

จะเห็นว่า ละครเรื่องนี้นำเสนอสัญญะที่บ่งชี้ความหมายลึกซึ้งมาแทรกไว้เป็นระยะๆ ทำให้ละครเรื่องนี้ มีความน่าสนใจที่นำไปสนทนาต่อในพื้นที่สื่อสาธารณะเช่น เฟสบุ๊คและแนบ “ดัชนีถ้อยคำ” (haghtag) เพื่อสร้างชุมชนสื่อออนไลน์อีกด้วย

บทสรุปของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในละคร

หากพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นแล้ว จะเห็นว่าในละครเรื่องนี้แสดงภาพผู้หญิงที่มีอำนาจเหนือผู้ชายในบทของกันยาและพลอยใส รวมทั้งอรุณาในตอนท้ายเรื่อง หลังจากที่เธอได้ทำงานในบริษัทและได้รับค่าตอบแทนมากพอที่จะเลี้ยงดูลูกได้เป็นอย่างดี เนื้อหาโดยรวมจึงแฝงจุดมุ่งหมาย “ปราม”ผู้ชายว่า ผู้หญิงสมัยนี้ไม่เหมือนแต่ก่อน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ที่กล้าแสดงออก กล้าได้กล้าเสีย กล้าเอาตัวเข้าแลกเพื่อความสุขสบายพรั่งพร้อมแบบที่ได้มาอย่างง่ายๆ ผู้ชายจึงควรคิดให้รอบคอบถี่ถ้วนหากจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และต้องคิดเผื่อด้วยว่าพร้อมที่จะเสี่ยงหรือไม่ หากเกินปัญหาจะแก้ไขอย่างไร การใช้ชีวิตอย่างปลอดภัยจากเรื่องจะทำได้อย่างไรที่จะไม่ให้เกิดความวุ่นวายดังที่ธาดาเกิดความผิดพลาดในชีวิตจนไม่อาจได้ครอบครัวเดิมกลับมาอีก

แม้ว่าละครเรื่องนี้ จะตั้งชื่อว่า “เมีย 2018 รักเลือกได้” เพื่อให้เข้าใจสภาพของความเป็นครอบครัวยุคปัจจุบันที่ผู้หญิงมีอำนาจมากขึ้นจากการทำงานนอกบ้านและไม่ต้องพึ่งพาผู้ชายดังแต่ก่อน แต่ตอนจบของเรื่อง ผู้หญิงก็ไม่อาจอยู่ได้โดยลำพังอย่างโดดเดี่ยว ดังที่อรุณากลับไปสู่ชีวิตครอบครัวอีกครั้งกับวศิน โลกของละครแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของอรุณากับวศินที่เป็นไปอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและใช้เวลาเยียวยาหัวใจ ไม่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบอรุณากับธาดา อีกประการหนึ่ง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างอรุณากับวศิน มี “ตัวช่วย” คือแพทย์หญิงศศิมน ผู้เป็นมารดาของวศินมาช่วยให้คำปรึกษา ไขข้อข้องใจและแนะแนวทางให้ปรับตัวเข้าหากันได้ดีกว่าครอบครัวเดิม

ในโลกของความเป็นจริงนั้น “วศิน” อาจเป็นตัวละครที่ไม่มีอยู่จริงในสังคมไทย รักใหม่ของอรุณามีลักษณะเหมือน “ลูกชุบ” เช่นกันคือ “งามนอกผ่องใน” ซึ่งหมายถึงรูปลักษณ์ภายนอกของวศินที่เพียบพร้อมสมบูรณ์แบบและมีความรักจริงให้แก่เธอ อรุณาจึงยอมที่จะเลือกเส้นทางของการเป็นแม่บ้านอีกครั้งหนึ่งที่เธอพร้อมทั้งการทำงานในบ้านและนอกบ้านไปในเวลาเดียวกันได้ อรุณา “คนใหม่” ก็เป็นภาพแทนของการใช้ชีวิตอุดมคติ(ideal)ในความหมายที่ชายหญิงในสังคมปัจจุบันอยากมีอยากเป็นละครเรื่องนี้ จึงตอบสนอง “ความเป็นละคร” ได้อย่างเต็มที่คือการทำให้ผู้ชมมีความสุขและเพลิดเพลิน ได้แง่คิดและพินิจเรื่องราวในโลกของความเป็นจริงมากขึ้นแต่อาจไม่สามารถแก้ปัญหาความซับซ้อนในครอบครัวได้เมื่อเกิดเหตุความวุ่นวายจากการลองที่จะรักสนุกแบบธาดา

เอกสารอ้างอิง

แข มังกรวงษ์.(2560). แนวทางการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ไทยที่ผลิตซ้ำโครงเรื่องเดิม. **วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.** เล่มที่ 1 ปีที่ 24 (มกราคม -มิถุนายน)

ชายไทย รักษาชาติ. (2547). **การเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชายในกฎหมายมังรายศาสตร์กับกฎหมายไทยในมุมมองแนวสตรีนิยม** บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

ต้นฉบับละคร เมีย 2018 มาจากซีรีส์ไต้หวัน TheFierceWife สงครามรัก สงครามชีวิต. https://lifestyle.campus-star.com/entertainment/124953.html

“ต้องยอม “เมีย 2018” แรงจัดดันเรตติ้งเฉลี่ยช่องวันขึ้นต่อเนื่อง”(2561). https://www.tvdigitalwatch.com/25-rating-week23-29july2561.

ถิรนัย อาป้อง. “**อำนาจ : ว่าด้วยมโนทัศน์ทางแนวคิดทฤษฎี”.** http://chornorpor.blogspot.com/2011/09/blog-post_22.html

ธเนศ เวศร์ภาดา. (2561). **“ เมีย 2018 คนดีไม่จำเป็นต้อง “ยอม”เสมอไป”**. (ออนไลน์) https://web.facebook.com/notes/ธเนศ-เวศร์ภาดา/เมีย-2018-คนดีไม่จำเป็นต้อง-ยอม-เสมอไป-ตอนที่-2-ธเนศ-เวศร์ภาดา/1988420691241382/

นพพร ประชากุล. (2552). **ยอกอักษรย้อนความคิดเล่ม 2ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. กรุงเทพฯ :อ่าน

ละครโทรทัศน์เรื่อง **“เมีย 2018 รักเลือกได้”.** tv.line.me/เมีย_2018

ย้อนรอยความสำเร็จ **The Fierce Wife ซีรี่ส์ไต้หวันสู่ละครไทย “เมีย 2018”.** https://gmlive.com/ The-Fierce-Wife-succesful-from-taiwan-to-thailand**.**

สมคิด พุทธศรี. (2557). **“อำนาจ ความชอบธรรมและความฉ้อฉล”** (ออนไลน์) https://thaipublica.org/2014/06/absolute-power-corrupts-absolutely/

สมสุข หินวิมาน. (2545). **สื่อบันเทิง : อำนาจแห่งความไร้สาระ.**กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ออลอเบ้าท์พริ้นท์.

สุธิดา สองสีดาและสุรวุฒิ ปัดไธสง. **“การสร้างตัวตนที่สยบยอมของภรรยาในครัวเรือน”** บทความในรายงานการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ 1 “สร้างเสริมสหวิทยาการ ผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC ” 2592-2606.

สุรีย์ ทองสมาน. (2542). **การวิเคราะห์เปรียบเทียบบทละครโทรทัศน์กับนวนิยาย** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). **คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา.** พิมพ์ครั้ง 2 เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Nayika tae. **อำนาจในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ.** http://studyinternationalaffairs**.** blogspot.com/2013/04/power.html

เทพกับพาหนะ : คนข้ามเพศในพื้นที่ทางสังคมบนเวทีการแสดงเชิงพิธีกรรม “นัต”*

God and Vehicle: Transgender in Social Space on the Stage of Ritual Performance “Nat”

พิม เดอะ ยง**

Pim de Jong

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความนี้ต้องการนำเสนอปรากฏการณ์ระบบความเชื่อ (Believe System) ที่ปัจเจกบุคคลได้กลายเป็นสื่อกลางระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์ ที่มีนัยสำคัญเชื่อมโยงกับเพศสภาวะ (Gender) ของปัจเจกบุคคลนั้น การแสดงเชิงพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิสังสรรค์ระหว่างปัจเจกบุคคลและกับคนรอบข้าง รวมถึงการให้ค่ากับสถานภาพทางเพศสภาวะ (Gender) ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ของปัจเจกบุคคล ท้ายที่สุดเนื้อหาของบทความนี้ประเด็นการข้ามเพศได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยแนวคิดอัตลักษณ์ทางเพศสภาวะ (Gender Identity) และประเด็นการแสดงเชิงพิธีกรรม (Ritual Performance Approach) ของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คำสำคัญ: การแสดงเชิงพิธีกรรม การเข้าทรง การข้ามเพศ อัตลักษณ์ทางเพศสภาวะ

---

* บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ “อาเซียนบทเส้นทางประชาคม”
This Article is aim to present in the national conference “ASEAN on the Path of Community”

** ผู้ช่วยศาสตาจารย์ ดร. สาขาเอเชียศึกษา คณะวิเทศศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต
pim.dj@phuket.psu.ac.th
Assistant Professor, Dr. phil., Department of Asian Studies, Faculty of International Studies, Prince of Songkla University, Phuket Campus, pim.dj@phuket.psu.ac.th

Abstract

The aim of this article is to present belief system phenomena that individual became the medium between god and human with the significance related to gender issue of individual. Ritual performance represents the influence to the interaction between individual and other include the value of gender status which is as the identity of individual. Finally, the content of this article about transgender is analyzed by concepts of gender identity and ritual performance approach of sociologist and anthropologist.

Keywords: Ritual Performance, Spirit Possession, Transgender, Gender Identity

บทนำ

ปัจจุบันถึงแม้การเปิดเผยอัตลักษณ์ (Identity) ส่วนปัจเจกบุคคลกลุ่ม LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender) จะมีมากขึ้นถ้าหากพิจารณาการให้ค่าอัตลักษณ์ (Identity) และพฤติกรรม ในบางสังคมยังคงให้ค่าหรืออีกนัยหนึ่งคือตีความในเชิงลบ ดังนั้น การต่อต้านและลงโทษจากสังคม (Sanction) จึงเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในหลายรูปแบบต่อคนกลุ่มนี้ อย่างไรก็ตาม ในบทความวิชาการนี้เน้นที่จะกล่าวถึงกลุ่มผู้รักร่วมเพศ (Homosexual Behavior) ที่จัดอยู่ในกลุ่มย่อยซึ่งถูกเรียกว่า “คนข้ามเพศ” (Transgender) การข้ามเพศในที่นี้คนกลุ่มนี้นิยามได้ว่าเป็นผู้ที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นเพศตรงข้าม มีความรู้สึกว่าตนเองเกิดมาไม่ตรงกับเพศสภาพทางชีววิทยาจากการตรวจสอบงานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับคนกลุ่มนี้จาก International Journal of Psychology (2012 : 384-391) พบว่ามีงานวิจัยเพศสภาวะศึกษา (Gender Studies) หลายเรื่องที่สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับกลุ่มคนข้ามเพศ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ “The Construction of Transitioning in Popular Websites Aimed at Transsexuals, Transgendered Persons and Significant Others” โดย Jonathan Bosworth, “Queering Gender: An Exploration of The Subjective Experience of The Development of A Transgender Identity”ของ Christine Mclachlan, “Trauma of The Transgender Family” ของ Carol Musikanth และ “Anthropological and Ethnographic Elements in Indian Parallel Films: A Study of Homophobia in Indian Society” ของ Deler Singh, D. S. Bhandari, Gurvinder Kaur & Diksha Sharma, งานวิจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นการนำเสนอตัวตนในที่สาธารณะของกลุ่มคนข้ามเพศผ่านทางภาพยนตร์เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Online Social Network) ในบริบทสังคมหลังยุคสมัยใหม่ (Post-Modern Society) การปฏิสังสรรค์กับคนอื่นๆ ในสังคมซึ่งรวมทั้งการต่อต้านกลุ่มคนข้ามเพศ (Transgender)

ตามทัศนะของผู้เขียนสภาวะการข้ามเพศ (Transgender) สามารถนำมาวิเคราะห์ได้จากมุมมองของนักมานุษยวิทยาโดยมองว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ระบบความเชื่อ (Believe System) ได้กลายมาเป็นวิถีในการนำเสนอตัวตน (Self) ของความเป็นคนข้ามเพศโดยผ่านการแสดงเชิงพิธีกรรม (Ritual Performance) ซึ่งในบทความนี้จะเจาะจงไปที่พิธีกรรมเกี่ยวกับปัจเจกบุคคลที่อยู่ในกลุ่มคนข้ามเพศ (Transgender) และทำหน้าที่เป็นพาหนะของเทพในการสื่อสารกับมนุษย์ หัวข้อย่อยต่างๆของบทความจะประกอบไปด้วยการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของการเข้าทรง (Spirit Possession) ในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ การนำเสนอทฤษฎีทั้งในส่วนของเพศสภาวะ (Gender) อัต-ลักษณ์ (Identity) รวมทั้งการแสดงเชิงพิธีกรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีต่างๆเหล่านี้สามารถนำมาสนับสนุนหรือเสริมซึ่งกันและกันในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว และท้ายที่สุดของบทความวิชาการนี้จะเป็นการอภิปรายปรากฏการณ์“เทพ สื่อกลาง และการข้ามเพศ : ในมิติอัตลักษณ์บนเวทีการแสดงเชิงพิธีกรรม”

1. คนชายขอบในเชิงเพศสภาวะ

ตามมุมมองของ Micheal Foucault ในโลกตะวันตกเรื่องของเพศสภาพ (Sexuality) เกี่ยวข้องกับวาทกรรม (Discourse) ทางการเมือง การแพทย์และกฎหมายในศตวรรษที่ 18 และ 19 Foucault (1972) อธิบายว่าการปฏิบัติต่อร่างกายซึ่งไม่ปรากฏผู้กำหนดกฎเกณฑ์ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้ในทางประวัติถูกกำหนดขึ้นในเวลาและพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าว (p.117) วาทกรรม (Discourse) และหลักการปฏิบัติถูกก่อให้เกิดขึ้นจากสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นไปตามบริบททางประวัติศาสตร์และสังคม Foucault มองว่าวาทกรรม (Discourse) ทางเพศถูกสร้าง พัฒนาและถูกนำมาใช้เพิ่มขึ้นอย่างมากในศตวรรษที่ 18 และ19 เรียกว่าเป็นยุค Sexually Repressive Victorian Era (Drazenovich, 2012: 261-262) ตัวอย่างของศาสนาที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มคนรักร่วมเพศ (Homosexual) Foucault (1990a) กล่าวว่าผู้คนในโลกตะวันตกจมอยู่กับการที่ต้องสารภาพบาปต่อทุกสิ่งที่เกี่ยวกับเรื่องเพศอย่างน้อย 300 ปี (p.23) ในทางตรงกันข้ามโลกตะวันตกมีการกระตุ้นเพิ่มขึ้นอย่างมากให้เกิดวาทกรรม (Discourse) ที่เป็นกลไกเฉพาะเกี่ยวกับการต้องสารภาพบาปในหลายรูปแบบ Foucault ยังมองว่าการสารภาพบาปยังคงเป็นมาตรฐานที่ครอบงำวาทกรรม (Discourse) เกี่ยวกับเรื่องเพศ วาทกรรม (Discourse) เหล่านี้ถูกดัดแปลงให้มีหลายรูปแบบ (p.63) (Drazenovich, 2012: 264)

พฤติกรรมรักร่วมเพศ (Homosexual) ถูกวินิจฉัยว่าเป็นความผิดปกติทางจิตใจซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในคู่มือ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) ที่ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1952 ว่าเป็นความเจ็บป่วยอย่างหนึ่งในทางการแพทย์ศตวรรษที่ 19 (Bayer 1987, Chauncey 1982-1983) ดังนั้นผู้ที่มีความผันผวนทางเพศจึงถูกมองว่าเป็นผู้ป่วยทางจิต (Mentally Sick) และ ผู้มีความแปรปรวนของความต้องการทางเพศ (Sociopaths) เป็นเวลานาน Association Board of Directors ได้ลงมติว่าให้ถอดถอนการเป็นรักร่วมเพศ Homosexuality ออกจาก Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) โดยถือว่าการมีรสนิยมชอบเพศเดียวกันไม่ได้เป็นความเจ็บป่วยทางจิต (Psychopathology) (Bayer 1987, Minton 2002) (Singh et al., 2017: 286) จากกรณีนี้สามารถมองผ่านแนวคิดของ Foucaultเกี่ยวกับวาทกรรม (Discourse) อำนาจและอิทธิพลของความรู้ที่เกิดจากการสร้างขึ้นโดยผู้ที่มีสถานภาพเป็นที่ยอมรับของสังคมว่ามีความเชี่ยวชาญทางศาสตร์นั้นๆ ทำให้คนกลุ่มดังกล่าวมีอำนาจในการกำหนดความรู้สึกนึกคิดของคนอื่นๆในสังคมผ่านวาทกรรมซึ่งเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกนึกคิดในแนวทางที่ถูกกำหนดโดยกลุ่มคนที่เป็นเจ้าของความรู้ ดังนั้นรสนิยมทางเพศหรือเพศวิถี (Sexuality Orientation) มีความเกี่ยวข้องกับค่านิยม (Value) และบรรทัดฐาน (Norm) นอกจากนี้วัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อการกำหนดการตีความและการให้ความหมายกับรสนิยมทางเพศในแต่ละสังคม ซึ่งยังเกี่ยวข้องกับความคาดหวังทางเพศสภาวะ (Gender Expectation) ในแต่ละสังคม ตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ในหลายสังคมทั่วโลกรสนิยมการชอบเพศเดียวกันถูกมองในแง่ลบ อีกนัยหนึ่งกล่าวได้ว่าเพศสภาวะ (Gender) ถูกสร้างขึ้นโดยบรรทัดฐานทางสังคมและเป็นสิ่งที่มีอำนาจเหนือบุคคล ซึ่งมีสภาวะสองแบบ (Dimorphism) คือสปีชีส์ที่กำเนิดและถูกสนับสนันโดยความคิดทางจารีตที่สืบต่อกันมาเกี่ยวกับเพศที่ได้วางขึ้นและมีพลังอย่างมากต่อการกำหนดบทบาทของแต่ละเพศ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเพศทางชีววิทยา (Biological Gender) ทั้งนี้เพศวิถีอื่นๆจึงถูกปฏิเสธหรือถูกดูถูกซึ่งปรากฏให้เห็นทางประวัติศาสตร์ (Singh et al, 2017: 285-286)

หากมองในแง่เพศสภาวะ (Gender) และชนชั้นทางสังคม (Social Class) ตามแนวคิดของ Karl Marxได้แบ่งสมาชิกของสังคมเป็นชนชั้นต่างๆบนรากฐานของรูปแบบการผลิต (Mode of Production) หรือสถานภาพทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดชนชั้นนายทุนและแรงงาน (Labor Class) ส่วนในประเด็นทางเพศสภาวะ (Gender) ความคาดหวังทางเพศเป็นชุดของเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งชนชั้นทางสังคมเป็นชายและหญิง ดังเช่นในระบบวัฒนธรรมที่ชายเป็นใหญ่ (System of Patrilineal Culture) ชายมีสถานภาพที่สูงกว่าผู้หญิง บทบาททางเพศ เป็นวิถีที่กำหนดความเป็นชายและหญิง สำหรับกลุ่มคนข้างเพศ (Transgender) ที่ชายได้ก้าวข้ามบทบาททางเพศของตนเองเพื่อเล่นบทบาทเป็นเพศหญิง ในทางกลับกันกลุ่มคนข้ามเพศอีกกลุ่มมีลักษณะที่กลับกัน ผู้หญิงได้ก้าวข้ามบทบาททางเพศของตนเองเพื่อเล่นบทบาทของเพศชาย ในกรณีที่ถ้าบรรทัดฐาน กฎหมายและค่านิยมเป็นต้นตัดสินหรือให้ค่าแก่พฤติกรรมการข้ามเพศว่าเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant Behavior) กลุ่มคนข้ามเพศ (Transgender) จะถูกจัดอยู่ในชนชั้นต่ำสุดของระบบเพศสภาวะ (Gender System) ดังนั้นหลายประเทศในกลุ่มอาเซียนกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ (Identity) และความหลากหลายทางเพศที่ผิดไปจากบรรทัดฐานทางสังคมอันเป็นที่มาของปัญหาต่างๆต่อคนกลุ่มนี้ทั้งในแง่ความรุนแรง (Violence) ต่อต้านและกีดกัน (Sanction) จากสังคม เช่นบางประเทศมีกฎหมายลงโทษคนรักร่วมเพศ โดยการโบยตีจำคุกไปจนถึงการประหารชีวิต องค์กรสหประชาชาติการผลักดันเพื่อคุ้มครองสิทธิของกลุ่มหลากหลายทางเพศ มีพัฒนาการที่ดีและมีนัยสำคัญ ในปี พ.ศ. 2554 คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนสหประชาชาติ รับรองข้อมติที่ 17/19 ซึ่งเห็นชอบให้มีการศึกษา กฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เอื้อต่อการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลตามวิถีทางเพศ (Sexual Orientation) และอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) การผลักดันการคุ้มครองสิทธิของกลุ่มหลากหลายทางเพศในอาเซียนยังคงจำกัดอยู่ในภาคประชาสังคมในกลุ่มเล็ก ซึ่งส่วนใหญ่จะดำเนินกิจกรรมในการสร้างการตระหนักรู้เรื่องความหลากหลายทางเพศ การป้องกัน โรคภูมิคุ้มกันบกพร่องและโรคติดต่อทางเพศอื่นๆ ในกลุ่มรักร่วมเพศ ในส่วนการทำงานของกลุ่มหลากหลายทางเพศจะต้องฝ่าฝันอุปสรรคหลายประการโดยเฉพาะการไม่ยอมรับของกลุ่มศาสนาและอื่นๆบางสังคม องค์กรที่ให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มคน LGBT เช่น The GLBT National Help Center, Parents, Family & Friends of Lesbians and Gays (PFLAG), Gay & Lesbian Advocates & Defenders (GLAD), National Lesbian and Gay Law Association (NLGLA), Transgender Law Center (TLC), Gay, Lesbian & Straight Educators Network (GLSEN), Gay and Lesbian Medical Association (GLMA), National Gay and Lesbian Chamber of Commerce (NGLCC), National Lesbian &

Gay Journalists Association (NLGJA) เป็นต้น งานวิจัยของ Singh, Bhandari, Kaur and Sharma (2017) “Anthropological and Ethnographic Elements in Indian Parallel Films: A Study of Homophobia in Indian Society” เป็นงานวิจัยที่ศึกษาจากภาพยนตร์ซึ่งเป็นกรณีเรื่อง Aligarth โดยเป็นการศึกษาแบบ Ethnographic Films ที่พบว่าผู้สร้างต้องการจะเลือกเนื้อหาเพื่อที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมสำหรับชนกลุ่มน้อยและเหยื่อที่เป็นคนรักร่วมเพศ (Homosexual) เนื้อหาของภาพยนตร์บอกเล่าถึงชีวิตและการตายอย่างลึกลับของชายรักร่วมเพศคนหนึ่ง ทั้งนี้ภาพยนตร์เรื่องนี้ถูกต่อต้านจากผู้คนจำนวนมากจนนำไปสู่ความรุนแรงซึ่งเป็นการเผชิญหน้าระหว่างการเปลี่ยนแปลงกับการยอมรับและบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) ในวงกว้าง LGBTIQ Film Festival ได้ถูกจัดขึ้นในหลายประเทศ ซึ่งเรื่องราวของภาพยนตร์สามารถสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนถึงวิถีชีวิตของกลุ่มหลากหลายทางเพศและสะท้อนถึงปัญหาที่ผู้มีความหลายหลายทางเพศจะต้องประสบในการดำรงชีวิต เช่น Beautiful Boxer, Carol, My Beautiful Laundrette, Madchen in Uniform, Victim และ Looking for Langston เป็นต้น วันที่ 17 พฤษภาคมของทุกปี องค์การอนามัยโลกหรือWHO (World Health Organization)เลือกให้เป็น "วันยุติการเกลียดกลัวการรักเพศเดียวกันสากล" ที่มีชื่อย่อว่า "IDAHO" International Day Against Homophobia, Transphobia and Biphobia

ปัจจุบันสังคมของกลุ่ม LGBT ได้รับการยอมรับและเปิดกว้างมากขึ้นในหลายประเทศ แต่สำหรับประเทศพม่ากลุ่มคน LGBT นั้นยังเผชิญกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) ดังนั้นเช่นเดียวกับคนรักร่วมเพศ (Homosexual) กลุ่มอื่นๆ การเป็นคนข้ามเพศ (Transgender) เป็นสิ่งที่ยากที่ครอบครัวจะยอมรับ เป็นความอับอายและถือว่าเป็นบาปอย่างหนึ่ง อีกทั้งในสังคมพม่าความสัมพันธ์ระหว่างคนเพศเดียวกันถือเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย โดยกฎหมาย มาตรา 377 ที่ใช้ตั้งแต่การเป็นอาณานิคมภายใต้การปกครองของอังกฤษ กำหนดให้เป็นความผิดทางอาญามีโทษจำคุก (Thant 2017:1) ดังนั้นกลุ่มคนข้ามเพศชาวพม่าซึ่งเป็นประเภทหนึ่งของคนรักร่วมเพศ นอกจากจะเผชิญกับแรงกดดันจากครอบครัวและสังคมแล้วพฤติกรรมของพวกเขายังผิดกฎหมายอีกด้วย อย่างไรก็ตามกระแสการเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศของกลุ่ม LGBT ที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในอาเซียน นอกจากการณรงค์ตามสถานที่สาธารณะแล้ว ชาวสีรุ้งพม่ายังจัดทำนิตยสารราย 3 เดือนชื่อ Colors Rainbow นอกจากนี้ยังมีรายการ “โทรทัศน์สีรุ้ง” ซึ่งออกอากาศเดือนละครั้งผ่านทางอินเทอร์เน็ตโดยมีผู้เข้าชมประจำกว่า 3,000 คน แม้ว่าในปัจจุบันจะมีชาวพม่าเพียงร้อยละ 1 เท่านั้นที่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ต การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนข้ามเพศดังกล่าวมีส่วนทำให้ในปีนี้รัฐบาลพม่าอนุญาตให้มีการจัดงานฉลองวันยุติการเกลียดกลัวการรักเพศเดียวกัน การเกลียดกลัวคนที่รักได้มากกว่าหนึ่งเพศ และการเกลียดกลัวการข้ามเพศสากล (International Day Against Homophobia, Biphobia and Trans phobia : IDAHOBIT) ขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม โดยมีการจัดงานใน 4 เมืองใหญ่ (http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/545947)

ถ้ากล่าวถึงการแสดงออกอย่างเปิดเผยของกลุ่มคนข้ามเพศที่เป็นผู้หญิงข้ามเพศ (Trans-woman) หรือสาวประเภทสอง บทความนี้ผู้เขียนจึงต้องการจะนำเสนอและยกตัวอย่างให้เห็นว่าในเชิงพื้นที่ระบบความเชื่อ (Belief System) และ พิธีกรรมการบูชานัตที่กลุ่มผู้หญิงข้ามเพศได้หลุดออกจากการเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในชนชั้นชายขอบของระบบเพศสภาวะที่ถูกกำหนดโดยบรรทัดฐานของสังคมที่เคร่งครัด กลายเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมในสังคมจากการแสดงบทบาทที่มีนัยยะสำคัญของการแสดงเชิงพิธีกรรม

2. คนข้ามเพศกับการแสดงเชิงพิธีกรรม (Transgender : Ritual Performance)

การอธิบายสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวกับกลุ่มคนข้ามเพศในที่นี้โดยเชื่อมโยงกับการแสดงเชิงพิธีกรรมจะต้องอาศัยการวิเคราะห์ที่อยู่บนรากฐานของทฤษฎีทั้งที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์เพศสภาวะ(Gender Identity) และทฤษฎีเชิงการแสดง (Performance Approach) ของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาเพื่อสนับสนุนและเสริมการมองปรากฏการณ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะตีความให้เห็นการสร้างอำนาจการยอมรับรวมทั้งการต่อรองเชิงสถานภาพทางสังคมของกลุ่มคนข้ามเพศ พิธีกรรมการบูชานัตที่ขึ้นชื่อที่สุดของประเทศพม่าอยู่ที่เมืองตองพะโย่ง ซึ่งเป็นการบูชาเทพที่เป็นคู่ครองของเทพผู้ชาย

2.1 ตำนาน “นัต” (Nat and Myth)

“นัต”หมายถึงเทพและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ต่องปะโยงเป็นหมู่บ้านที่มีตำนานเกี่ยวกับกำเนิดของเทพนัตสองพี่น้องคือชเวพีญจีและชเวพีญซึ่งได้ตามเสด็จพระเจ้าอโนรธาไปเมืองคันธาราชเพื่ออัญเชิญพระเขี้ยวแก้วจากจีน โดยพระเจ้าอโนรธาได้สั่งให้ผู้ติดตามทุกคนขนอิฐคนละก้อนเพื่อนำไปก่อพุทธเจดีย์สมปรารถนาแต่สองพี่น้องละเลยอิฐคนละก้อนพระเจ้าอโนรธาสั่งประหารที่บ้านต่องปะโยง เมื่อตายไปแล้ววิญญาณของสองพี่น้องได้ไปขอขมาพระเจ้าอโนรธาและได้เป็นนัตผู้ดูแลเมืองต่องปะโยง ตำนานนี้เป็นที่มาของพิธีกรรมการบูชานัต ซึ่ง ชาวพม่าให้ความสำคัญกับนัตทั้งสองนี้อย่างมาก โดยเฉพาะบรรดาร่างทรงนัตจะถือว่านัตทั้งสองเป็นนัตครู ดังนั้นทุกๆปี ทั้งร่างทรงและผู้ศรัทธาต่างเดินทางมายังหมู่บ้านต่องปะโยงเพื่อบวงสรวงนัตสองพี่น้องนี้

2.2 “นัตกะด่อ” ผู้ปฏิบัติทางความเชื่อ

จากความเชื่อเรื่องนัตยังเป็นที่มาทำให้เกิดผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางระบบความเชื่อเกี่ยวกับเทพที่ภาษาพม่าเรียกว่า “นัตกะด่อ” ซึ่งมีนัยยะเกี่ยวข้องกับ “ภาวะการเข้าทรง” (Possession) และ “ภาวะภวังค์” (Trance) Walker (1972: 3-4) ได้อธิบายว่า ภาวะภวังค์ เป็นศัพท์เฉพาะทางของตะวันตกที่มีการให้คำจำกัดความที่เป็นวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสภาวะทางจิตและร่างกาย (Psychological and Physiological State) ส่วนภาวะการเข้าทรงเป็นคำจำจัดความพื้นบ้าน (Folk Explanation) ที่อธิบายสิ่งเดียวกัน เป็นภาวะที่เกิดจากวิญญาณ ผี เทพที่มนุษย์ไม่สามารถมองเห็นได้ เข้ามาอยู่ในร่างกายมนุษย์ซึ่งเปรียบเสมือนผีที่เป็นสิ่งแปลกปลอม (Alien Spirit) ได้ที่เข้ามาควบคุมโดยเฉพาะการพูดและระบบกล้ามเนื้อของร่างนั้น (Wallace1959: 59) ในทางจิตวิทยาภาวะนี้เป็นการสะกดจิตตนเอง (Autohypnosis)ซึ่งถือว่าเป็นอาการป่วยอย่างหนึ่ง ขณะที่ในทางสังคมวัฒนธรรมพื้นบ้านมองว่าพฤติกรรมที่ไม่ปกตินี้เกิดจากการที่สิ่งเหนือธรรมชาติตามความเชื่อที่มองไม่เห็นเข้าควบคุมร่างมนุษย์

ทั้งท่าทางการแสดงออก บุคลิกภาพและการกระทำต่างๆ เป็นต้น ในหลายสังคมวัฒนธรรมการเข้าทรงเป็นกลไกการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ทั้งนี้จะถูกให้ค่าว่าดีหรือไม่ดีก็ขึ้นอยู่กับลักษณะสิ่งเหนือธรรมชาตินั้น ซึ่งจะมีผลต่อการตอบสนองของคนในชุมชน (Walker 1972:4)

ในวัฒนธรรมพม่าการเข้าทรงถูกให้ค่าในเชิงบวกและได้กลายเป็นพิธีกรรมที่มีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตามสามารถแบ่งร่างทรงได้เป็นสองกลุ่มตามโอกาสในการเข้าทรง กลุ่มแรกทำพิธีเข้าทรงในงานเทศกาลเท่านั้น ร่างทรงอีกกลุ่มหนึ่งจะเข้าทรงเป็นกิจวัตร โดยจะให้บริการแก่ลูกค้า สำหรับบทบาทของนัตกะด่อในพิธีกรรมการบูชานัตได้แก่

1. เป็นตัวแทนในการเป็นติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์และสิ่งเหนือธรรมชาติและแสดงให้เห็นว่ามีเทพอยู่ในร่างเมื่อเข้าสู่สภาวะการเปลี่ยนแปลงของการระลึกรู้ (Altered State of Consciousness) ในที่นี้นัตกะด่อช่วยยืนยันความเป็นจริงหรือการสัมผัสและเข้าถึงเทพได้อย่างเป็นรูปธรรม
2. นัตกะด่อเป็นผู้นำในการแสดงเชิงพิธีกรรมและการใช้เวทมนต์คาถาเพื่อตอบสนองต่อคนในชุมชนบนพื้นฐานที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของระบบความเชื่อ (Belief System) เกี่ยวกับนัตในสังคมวัฒนธรรมพม่า
3. นอกจากนี้นัตกะด่อยังเป็นผู้ให้ความบันเทิงแต่ผู้ที่เข้ามาร่วมงานจากการเต้นรำในระหว่างการประกอบพิธีกรรม

2.3 นัยของพิธีกรรมต่อคนข้ามเพศ

ช่วงศตวรรษที่ 20 นัตกะด่อส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ทั้งนี้พบมีการสืบทอดจากแม่ไปสู่ลูกสาวด้วย ส่วนช่วงกลางศตวรรษที่ 20 มีนัตกะด่อที่เป็นผู้ชายเพียง 3-4 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชายที่ไม่แต่งงานหรือหย่าร้างหรือแบบซ่อนความเป็นคนรักร่วมเพศ (Latent Homosexual) นอกจากนี้ตั้งแต่ปี1980 มีจำนวนนัตกะด่อที่เป็นคนข้ามเพศมากขึ้น (Ho 2009: 274-275) Turner (1986: 77, 81) นิยามการแสดงว่าเป็นการละครทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural drama) การจัดเตรียมสิ่งที่ถูกคาดหวังในความสัมพันธ์ระหว่างลูกค้าของร่างทรงและเทพ (A Paradigmatic Cure) เป็นพฤติกรรมในทางวัฒนธรรม (Cultural Behavior) ส่วนการแสดง (Performance) ก็เปรียบเสมือนการตีความทางสังคม (Social Interpretation) Turner ให้คำจำกัดความการแสดง (Performance) ว่าเป็นการละครทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Drama) อย่างหนึ่งทั้งนี้ Turner มองว่าเป็นรูปแบบการสื่อสารปกติอย่างหนึ่ง (Mundane Communicative Phenomena) เช่นเดียวกับพฤติกรรมการสื่อสารด้วยคำพูด (Speech Behavior) และการนำเสนออัตตะในชีวิตประจำวัน (The Presentation of Selfin Everyday Life) เช่นเดียวกับที่เรียกว่าการละครทางสังคม (Social Drama) (1986: 77-81)

Goffman (1959: 15-22) ให้คำจำกัดความของการแสดง (Performance) ว่าเป็นกิจกรรมทั้งหมดที่ทำให้ผู้แสดงทั้งหมดมีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อคนอื่นๆที่แวดล้อม ดังนั้น Goff man ใช้คำว่าการแสดง (Performance) เพื่อกล่าวถึงกิจกรรมทั้งหมดของปัจเจกบุคคลซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างช่วงเวลา

ของการเฝ้าดูและมีอิทธิพลต่อผู้เฝ้าดู สำหรับ นัตกะด่อหลักการของการแสดง (Performance Doctrine) คือการก่อรูปผ่านร่างกาย (Body Formed) ที่เป็นรากฐานแนวคิดของ Goffman เกี่ยวกับการประทับตรา (Stigma) ซึ่งเป็นการสร้างการก่อรูป (Embodiment) การปรากฏของอัตตะความเป็นคนข้ามเพศของนัตกะด่อถูกนำเสนอ (Presentational Self) ในพื้นที่ทางสังคม ที่ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation) ได้ถูกก่อขึ้นบนเวที (Stage) ซึ่งในที่นี้คืออาณาบริเวณการจัดกระบวนพิธีกรรมเปรียบได้กับแสดงทางสังคม (Social Actor) ของนัตกะด่อที่เป็นคนข้ามเพศได้ก่อรูปขึ้นในการแสดงของชีวิตประจำวัน (The Performing of Everyday Life) Ho (2009) ได้กล่าวถึงนัตกะด่อว่า นัตกะด่อที่เป็นคนข้ามเพศมีลักษณะเป็นพหุเพศสภาวะ (Gender Pluralism) ทางร่างกายทำให้สามารถเป็นทั้งสื่อกลางของเทพผู้ชายและเทพผู้หญิงได้อย่างกลมกลืนและเป็นหนึ่งเดียวกับเทพ ทั้งนี้นัตกะด่อแต่ละคนสามารถจะเป็นสื่อกลางของเทพได้หลายองค์ อัตตะในที่นี้เมื่อปัจเจกบุคคลกลายเป็นพาหนะและเป็นที่สถิตอยู่ของนัต ดังนั้นสิ่งที่คนอื่นๆโต้ตอบปฏิสังสรรค์ด้วยจึงเป็นเทพหรือผีที่เข้ามาอยู่ในนัตกะด่อคนข้ามเพศนอกจากนั้นวิเคราะห์ตามมุมมองของ Goffman การแสดงเชิงละคร (The Theatrical Performance) เป็นวิถีทางที่คนข้ามเพศใช้ชี้นำและควบคุมภาพประทับ (Impression) ที่บุคคลอื่นๆมีต่อตนเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อปัจเจกบุคคลสูญเสียความเป็นตัวเองและถูกตีความว่าเทพเข้าควบคุมพฤติกรรมของเขา จากสิ่งที่เกิดขึ้นนี้นำไปสู่การเกิดนัยยะทางสังคม (Social Significance) ที่เห็นได้ชัดคือทำให้เกียรติภูมิ (Prestige) ของนัตกะด่อคนข้ามเพศสูงขึ้น และมีความชอบธรรม (Authority) จากการกลายเป็นพาหนะของเทพ ดังนั้นปัจเจกบุคคลจึงปราศจากความกลัวที่จะอายและการติเตียนทางสังคม (Social Censure) อีกทั้งยังแสดงให้เห็นการต่อรองกับบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งถูกก่อรูปโดยชาติพันธุ์ชนชั้นและประวัติศาสตร์ ทฤษฎีการแสดงช่วยให้เข้าใจระบบที่เพศทางธรรมชาติและเพศสภาวะมีความเป็นอิสระจากกันโดยขึ้นอยู่กับการแสดงในบริบททางสังคมและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับร่างกายนั้น (Social and Political Context of Body)

Vivienne Cass ได้สร้างทฤษฎีตัวแบบการก่อรูปอัตลักษณ์ความเป็นรักร่วมเพศ “The Homosexual Identity Formation Model” (Cass: 179) (อ้างใน Kenneady and Oswalt : 2014) โดยสามารถนำมาใช้มองในกรณีของการเป็นนัตกะด่อคนข้ามเพศได้ว่า เมื่อปัจเจกระลึกรู้ถึงความพึงใจทางเพศ (Sexuality Desire) ที่แตกต่างจากบรรทัดฐานกลุ่มคนรักต่างเพศ (Heterosexual) โดยทั้งนี้ปัจเจกบุคคลยอมรับว่าตนเองอยู่ในกลุ่มพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant Behavior) ทำให้เกิดความรู้สึกแปลกแยก (The State of Alienation) ผลักดันให้ปัจเจกบุคคลหาวิถีทางที่จะนำเสนออัตตะ (Self) ของความเป็นคนข้ามเพศ โดยปราศจากการถูกตำหนิหรือกีดกัน (Sanction) ทั้งนี้ในสังคมพม่าการเป็นกลุ่มคนรักร่วมเพศ (Homosexual) เป็นเรื่องที่ผิดกฎหมายและโดยบรรทัดฐานทางสังคมยังถือว่าเป็นบาปอย่างหนึ่งการสร้างอัตลักษณ์ (Identity) ของการข้ามเพศ (Transgender) ผ่านการแสดงเชิงพิธีกรรม (Ritual Performance) โดยการเป็นพาหนะหรือร่างทรงของเทพในกระบวนการนี้บุคลิกลักษณะ (Characteristic) ของเทพที่เหมาะสมสอดคล้องความพึงใจเกี่ยวกับบทบาททางเพศสภาวะที่ปัจเจกบุคคลปรารถนา จะกลายเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ของปัจเจกบุคคลในพิธีกรรมและให้โอกาสแก่ปัจเจกบุคคล

ในการตอบสนองความต้องการของตนเองที่ปรารถนาจะเป็นเพศตรงข้ามอีกนัยหนึ่งในระหว่างการดำเนินไปของพิธีกรรมเป็นโอกาสให้นัตกะด่อแสดงออกซึ่งความเป็นหญิงตามความปรารถได้อย่างเต็มที่ ทำให้นัตกะด่อยึดมั่นอัตลักษณ์ (Identity) และสร้างเกียรติภูมิ (Prestige) ของการเป็นคนข้ามเพศ (Transgender) ยอมรับอัตลักษณ์ (Identity Acceptance) และมองอัตลักษณ์ (Identity) ของตนเองในแง่บวกมากขึ้นและมีความพึงพอใจในอัตลักษณ์ของตนเอง (Identity Pride) ถึงแม้จะเป็นช่วงเวลาชั่วคราวในพิธีกรรม

สรุป

จากปรากฏการณ์นัตกะด่อทฤษฎีในแนวการแสดง (Performance Theory Approach) และการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นคนรักร่วมเพศ (Homosexual Identity) เป็นรากฐานที่จะช่วยให้เข้าใจนัยสำคัญของการเป็นนัตกะด่อคนข้ามเพศต่อสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมวัฒนธรรมที่มองสิ่งนี้โดยให้ค่าในเชิงบวก ซึ่งทำให้ร่างกาย (Body) มีนัยยะสำคัญต่อการเคลื่อนที่และการกระทำ (Movement and Action) ที่อยู่บนพื้นฐานที่เป็นข้อผูกพันกันระหว่างโลกกับการแสดงที่เป็นรูปแบบของการก่อรูป (A Form of Embodiment) ซึ่งปัจเจกบุคคลในที่นี้คือการคนข้ามเพศใช้เผชิญหน้ากับคนอื่นๆ ในขณะที่การแสดงเชิงพิธีกรรมดำเนินไป การปฏิสังสรรค์ก็จะแสดงให้เห็นประเด็นทางเพศสภาวะว่าอะไรคือสิ่งที่เกิดขึ้นหรืออะไรคือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อบทบาทของเพศสภาวะของปัจเจกบุคคลผู้ซึ่งเป็นพาหนะของเทพในพื้นที่ทางสังคมนั้นๆ และผลกระทบซึ่งเชื่อมโยงกับอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อปัจเจกบุคคลที่เป็นเจ้าของร่างนั้นคืออะไร อย่างไรก็ตามการแสดงผ่านร่างเป็นการนำเสนออีกอัตลักษณ์ (Identity) หนึ่งของปัจเจกบุคคลและมองได้ว่าเป็นกลยุทธ์สำหรับการต่อรองเพศสภาวะ (Gender) ของปัจเจกบุคคล ดังนั้นสถานภาพในระบบเพศสภาวะ (Gender System) จึงถูกยกระดับขึ้น จากการเป็นร่างของนัตที่ผู้คนนับถือทำให้คนในสังคมนั้นไม่สามารถล่วงละเมิดกระทำหรือว่ากล่าวผู้เป็นร่างของเทพนั้นในทางลบได้

เอกสารอ้างอิง

กรุงเทพธุรกิจ. (2556). การเมืองสีรุ้งมุ่งสู่ความเท่าเทียม. ค้นเมื่อ 2 กันยายน 2561, จาก http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/545947

Drazenovich, George. (2012). “A Foucauldian Analysis of Homosexuality.” **Educational Philosophy and Theory** 44, 3: 259-275.

Goffman, Erving. (1959). **The Presentation of Self in Everyday Life**. New York: Basic Books.

Ho, Tamara C. (2009). “Transgender, Transgression, and Translation: A Cartography of Nat Kadaws.” **Discourse** 31, 3: 274-275**.**

Singh et al. (2017). “Anthropological and Ethnographic Elements in Indian Parallel Films: A Study of Homophobia in Indian Society.” **TRAMES** 21(71/66), 3: 285-295.

Thant, Aye Min. (2017). **Choosing to be LGBT: Gender and Sexuality Activity in Contemporary Myanmar.** Cornell University.

Turner, Victor. (1986). **The Anthropology of Performance**. New York: PAJ Publications.

Walker, Sheila S. (1972). **Ceremonial Spirit Possession in Africa and Afro-America**. Leiden: Brill.

Wallace, Anthony F.C. (1966). **Religion: An Anthropological View**. New York: Random House.

การจัดการศึกษาในบริบทของประชาคมอาเซียน

Educational Management in The context of The ASEAN Community

สุพีรพัชร์ พิมพ์มาศ*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในบริบทของประชาคมอาเซียน โดยพิจารณาด้านความร่วมมืออาเซียนด้านการศึกษา กลไกในการขับเคลื่อนด้านการศึกษา บริบทการศึกษาภายใต้แผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ระบบการศึกษาในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน และระบบการประกันคุณภาพการศึกษากลุ่มมหาวิทยาลัยอาเซียน การจัดการศึกษาของแต่ละประเทศมีลักษณะเฉพาะทางด้านการจัดการรูปแบบที่แตกต่างกันเพื่อมุ่งเน้นพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันมุ่งสร้างความได้เปรียบประเทศคู่แข่งจากการจัดตั้งประชาคมอาเซียน บริบทด้านการศึกษาและการจัดการการศึกษามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่มประเทศสมาชิกให้ก้าวสู่ความร่วมมือพัฒนาและบูรณาการร่วมกันอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ:การจัดการศึกษา, ประชาคมอาเซียน,บูรณาการอย่างยั่งยืน

*นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรการศึกษาดุษฎีบัณฑิต(กศ.ด.) สาขาวิชาการจัดการการอุดมศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษาและการอุดมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Abstract

This article aims to present the essence of education in the context of the ASEAN Community. Considering the ASEAN cooperation in education, it is based on a driving mechanism in the field of education, the context of the roadmap for ASEAN Socio-Cultural Community (ASCC), the education system in ASEAN member countries and the quality of the ASEAN University. The uniqueness of each country's management style is somehow different but mainly focusing on human resource development in order to create competitive advantage in the international competition. The establishment of the ASEAN Community in the context of education and educational management plays a key role in driving the Member States to move towards cooperation and mutual, integrated development for long-termed sustainability.

Key words: Educational Management, ASEAN Community, Long-termed Sustainability

บทนำ

อาเซียน หรือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nation: ASEAN) เป็นองค์กรระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้เจตนารมณ์ร่วมกันของประเทศสมาชิก เพื่อความร่วมมือกันทางการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และนับตั้งแต่ที่มีการขับเคลื่อนเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้กำหนดทิศทางในการที่จะพัฒนาศักยภาพองค์กรและบุคลากรให้เข้าสู่การแข่งขันในเวทีสากลให้มีมาตรฐานที่ยอมรับได้ในระดับภูมิภาค (สำนักงานประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร,2556) ดังนั้นบริบทของภาคการศึกษา จึงมีส่วนสำคัญสำหรับการสร้างต่อยอดพัฒนาและเตรียมความพร้อมของประชากรของประเทศให้มีคุณภาพ รวมทั้งการสร้างทรัพยากรมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นทุนมนุษย์ (Human Capital)ที่สำคัญให้มีทักษะความรู้ที่ตรงความต้องการของตลาดแรงงานในระดับสากล

การเกิดขึ้นของประชาคมอาเซียน หรือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations: ASEAN) เป็นองค์กรระหว่างประเทศระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นประกอบด้วย 3 เสาหลัก (3 Pillars of ASEAN Community) คือ 1) ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community หรือ APSC) ความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมืองเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาด้านอื่นๆ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนจึงเป็นเสาหลักความร่วมมือ 1 ใน 3 เสาหลักที่เน้นการรวมตัวของอาเซียนเพื่อสร้างความมั่นใจเสถียรภาพ และสันติภาพในภูมิภาค เพื่อให้ประชาชนในอาเซียนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และปราศจากภัยคุกคามด้านการทหาร และภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ เช่น ปัญหายาเสพติดและปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ2) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ท่ามกลางบริบททางเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนระหว่างประเทศที่มีการแข่งขันสูงอันส่งผลให้ประเทศต่างๆต้องปรับตัวเองเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจโลก รวมถึงการรวมกลุ่มการค้ากันของประเทศต่างๆ อาทิ สหภาพยุโรป และ เขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ และ 3) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community หรือ ASCC) มีเป้าหมายให้อาเซียนเป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง สังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ประชากรอาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและมีการพัฒนาในทุกด้านเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมอัตลักษณ์ของอาเซียน โดยมีแผนปฏิบัติการด้านสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ระบุอยู่ในแผนปฏิบัติการเวียงจันทน์ พ.ศ. 2547-2553 (Vientiane Action Programme: VAP) ซึ่งประกอบด้วย ความร่วมมือใน 6 ด้าน ได้แก่ การพัฒนามนุษย์ (Human Development) การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม (Social Welfare and Protection) สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice and Rights) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน (Building and ASEAN Identity) การลดช่องว่างทางการพัฒนา (Narrowing the Development Gap) (บุญยิ่ง ประทุม,2555)ในบริบทดังที่กล่าวมาย่อมจะส่งผลกระทบทางด้านการจัดการศึกษาของประเทศสมาชิกนับว่าเป็นความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงในระดับกลุ่มประชาคมอาเซียนที่จะมีการร่วมมือกันผลิตเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนทุกช่วงวัยให้เข้าสู่ระบบการศึกษาของประเทศมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียน

ให้บรรลุขีดสูงสุดของศักยภาพแต่ละบุคคล เป็นกำลังของประเทศชาติเพื่อที่จะสามารถพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไปอย่างยั่งยืน

ความร่วมมืออาเซียนด้านการศึกษา

คณะอนุกรรมการอาเซียนด้านการศึกษา (ASEAN Sub-Committee on Education: ASCOE) ก่อตั้ง เมื่อปี พ.ศ. 2532 เป็นกลไกการบริหารความร่วมมืออาเซียนด้านการศึกษา ความร่วมมือมีลักษณะทั้งเชิงนโยบายและในเชิงปฏิบัติมากขึ้น การจัดการศึกษาในอาเซียนเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็ง และความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของอาเซียนและเศรษฐกิจโลก การศึกษามุ่งเน้นพัฒนาหลักสูตรและพัฒนาศักยภาพผู้เรียน การศึกษาแบบเชื่อมโยงการหลอมรวมความหลากหลายบนพื้นฐานของเอกลักษณ์และความแตกต่างการพัฒนาและประสานความร่วมมือและแลกเปลี่ยนวิชาการระหว่างชาติ มีการจัดทำเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียนเพื่อเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยของภูมิภาค และจัดตั้งมหาวิทยาลัยอาเซียนเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มมหาวิทยาลัยและ สถาบันวิจัยโดยใช้อินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีการศึกษาทางไกลอื่นๆ

ความร่วมมืออาเซียนด้านการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของความร่วมมือเฉพาะด้านของอาเซียนโดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ทศวรรษแรกของการก่อตั้งอาเซียน เมื่อมีการจัดการด้านการศึกษา ASEAN Permanent Committee on Socio-Cultural Activities ครั้งแรกในช่วงเดือนตุลาคม 2518 อย่างไรก็ตามความร่วมมือดังกล่าวมีพัฒนาการเป็นลำดับอย่างช้าๆ ทั้งในเชิงกลไกการบริหารจัดการและในเชิงสาระความร่วมมือ โดยในเชิงกลไกการบริหารจัดการนั้น มีความพยายามในการผลักดันให้ความร่วมมือด้านการศึกษาของอาเซียนมีลักษณะทางการและมีผลในเชิงนโยบายและในเชิงปฏิบัติมากขึ้น ต่อมาเมื่ออาเซียนเข้มแข็งขึ้น มีการจัดตั้ง ASEAN Committee on Education (ASCOE) เป็นกลไกการบริหารความร่วมมืออาเซียนด้านการศึกษาตั้งแต่ปี 2532 ต่อมาในปี 2549 ได้มีการจัดการประชุมรัฐมนตรีศึกษาอาเซียนครั้งแรกคู่ขนานกับการประชุมสภาซีเมค ระหว่างวันที่ 21-23 มีนาคม 2549 ที่ประเทศสิงคโปร์ และมีการจัดอย่างต่อเนื่องทุกปี นอกจากนี้ การอุดมศึกษาในอาเซียนได้กลายเป็นภาคธุรกิจขนาดใหญ่และไร้พรมแดนเพื่อตอบสนองการเปิดเสรีการศึกษาทั้งในกรอบอาเซียนและการค้าโลก เป็นผลให้เกิดกระแสการแข่งขันในการให้บริการด้านการศึกษา การเสริมสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการพัฒนามาตรฐานการศึกษาของสถาบันการอุดมศึกษาไปสู่ความเป็นนานาชาติและมหาวิทยาลัยชั้นนำระดับโลก (World Class University)ตามระบบและรูปแบบการจัดการศึกษาของยุโรปและอเมริกาทั้งในประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักภาษาหนึ่งในการเรียนการสอน เช่น ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ มาเลเซีย และในประเทศที่ใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม เพื่อตอบสนองความต้องการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของตลาดแรงงานในระดับชาติและภูมิภาค การปรับตัวต่อกระแสการเปิดเสรีทางการศึกษา กฎบัตรอาเซียน ฯลฯ แนวทางดังกล่าวก่อให้เกิดความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันอุดมศึกษาในอาเซียนและประชาคมยุโรปในลักษณะข้อตกลงที่ทำร่วมกันในระดับสถาบันต่อสถาบันทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยของภาคเอกชนในด้านการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาสถาบันและสถาบันด้านการศึกษาร่วมกัน ในขณะเดียวกันการจัดตั้งเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียนได้ช่วยส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนาคณาจารย์ นักวิชาการ และนักศึกษาในระดับอุดมศึกษารวมทั้งการเปลี่ยนแปลงข้อมูลข่าวสารทั้งระหว่างประเทศสมาชิกด้วยกันเองและ

ความร่วมมือกับประเทศคู่เจรจาในอาเซียนบางประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ญี่ปุ่น เกาหลี จีน อินเดีย รัสเซียและสหภาพยุโรปอีกด้วย กระนั้นก็ตามอาเซียนได้ตั้งเป้าหมายที่จะพัฒนาแนวคิดกิจกรรม และการศึกษาร่วมกันในภูมิภาคบนรากฐานภูมิปัญญาระดับชาติและภูมิภาค เพื่อป้องกันสภาพไม่สมดุลจากการไหลบ่าเพียงด้านเดียวของกระแสโลกาภิวัตน์จากตะวันตก ปฏิญญาอาเซียนด้านการศึกษาที่ผู้นำให้การรับรองในระหว่างการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 15 ซึ่งเน้นการขับเคลื่อนประชาคมอาเซียนทั้ง 3 เสาหลัก สะท้อนการจัดการศึกษาแบบเชื่อมโยง การหลอมรวมความหลากหลายบนพื้นฐานของเอกลักษณ์และความแตกต่าง การพัฒนา และประสานความร่วมมือและแลกเปลี่ยนวิชาการระหว่างชาติในภูมิภาคบนพื้นฐานของประโยชน์ร่วมกันทั้งในกรอบซีอีโอ อาเซียน และยูเนสโก นอกจากนี้ ความร่วมมือในการเปิดเสรีด้านการศึกษา ยังเป็นมาตรการรองรับสำคัญต่อเป้าหมายการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนซึ่งครอบคลุมการจัดทำความตกลงยอมรับร่วมด้านการศึกษา ความสามารถ ประสบการณ์ในสาขาวิชาชีพสำคัญต่างๆ ควบคู่กับการเปิดเสรีด้านการเคลื่อนย้ายแรงงาน ซึ่งกำหนดให้มีการยกเว้นข้อกำหนดเกี่ยวกับการขอวีซ่าสำหรับคนชาติอาเซียน สำหรับ ผู้พำนักอยู่ระยะสั้น (short-term visits)การอำนวยความสะดวกการออกวีซ่าและใบอนุญาตทำงานสำหรับแรงงานฝีมือและผู้เชี่ยวชาญสัญชาติอาเซียนอีกด้วย

กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนด้านการศึกษาของประชาคมอาเซียน

ความสำคัญของการศึกษาในการขับเคลื่อนประชาคมอาเซียนปรากฏรูปธรรมอย่างชัดเจนในปฏิญญาว่าด้วยแผนงานสำหรับประชาคมอาเซียนที่ได้เน้นย้ำความสำคัญของการศึกษาซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการนำอาเซียนบรรลุวิสัยทัศน์อาเซียน 2020 โดยกำหนดให้อาเซียนมีวิสัยทัศน์สู่ภายนอกมีสันติสุข และมีการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันในการเป็นหุ้นส่วนในสิ่งแวดล้อมของประชาธิปไตยและอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน การพัฒนาที่มีพลวัต และการรวมตัวทางเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดและในสังคมที่เอื้ออาทรที่ระลึกสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นทางประวัติศาสตร์ ตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีร่วมกันและเชื่อมโยงในอัตลักษณ์ของภูมิภาค นอกจากนี้วิสัยทัศน์อาเซียน 2020 ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนามนุษย์ โดยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาด้านต่างๆ อาทิ การศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิต การฝึกอบรม นวัตกรรมการส่งเสริมการป้องกันคุณภาพการทำงานและการประกอบการ รวมถึงการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ การวิจัย การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภายใต้ประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความร่วมมือทางด้านวิชาการและการพัฒนาซึ่งจะช่วยสนับสนุนกระบวนการรวมตัวของอาเซียน การเสริมสร้างขีดความสามารถและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อลดช่องว่างการพัฒนา ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรอาเซียนในอาเซียนจึงได้ทวีบทบาทมากขึ้นต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอาเซียนให้มีความเจริญก้าวหน้าและแข่งขันในระดับสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องในหลากหลายด้านที่ส่งผลให้โลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นยุคของสังคมฐานความรู้กลไกความร่วมมือด้านการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานในการสร้างอาเซียนสู่การเป็นประชาคมที่มีความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพมนุษย์เพื่อสร้างอนาคตที่รุ่งเรืองของอาเซียน

บริบทด้านการศึกษาภายใต้แผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

การขับเคลื่อนความร่วมมือด้านการศึกษาในกรอบอาเซียน ซึ่งปรากฏในแผนงานจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (A Blueprint for ASEAN Socio-Cultural Community) ได้กำหนดเป้าหมายในการดำเนินการเพื่อก้าวสู่ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนด้วยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างใกล้ชิดกับประเทศภูมิภาคในขอบข่ายด้านการศึกษา โดยเฉพาะความร่วมมือด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านเทคโนโลยีและทรัพยากรมนุษย์ในอาเซียนการจัดการศึกษาในแผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนประกอบด้วย

1) การจัดการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ เพื่อให้ประชากรอาเซียนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงในปี พ.ศ. 2558 อันจะนำไปสู่การขจัดการไม่รู้หนังสือในภูมิภาค ส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาภาคบังคับ จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกเพศอย่างเท่าเทียมปราศจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม เชื้อชาติ ภูมิประเทศและความบกพร่องทางร่างกาย การปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษา เช่น การให้การศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านเทคนิค การอาชีวศึกษาในอาเซียน การพัฒนาโครงการความช่วยเหลือด้านเทคนิค เช่น การจัดฝึกอบรมครู และโครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรระดับอุดมศึกษาภายในปี พ.ศ. 2552 โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศ CLMV(กัมพูชา ลาว พม่า เวียดนาม)การส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษาสำหรับสตรีและเด็กช่างอย่างเท่าเทียม รวมทั้งการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับหลักสูตรด้านความเสมอภาคทางเพศในโรงเรียน การส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศด้านการศึกษา รวมทั้งความร่วมมือข้ามภูมิภาคเพื่อส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในภูมิภาค การแลกเปลี่ยนการเรียนในสถาบันอุดมศึกษาของนักเรียนในกลุ่มประเทศอาเซียนเป็นเวลา 1 ภาคเรียนหรือ 1 ปี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยเฉพาะในชุมชนโดยผ่านการศึกษาทางไกล การเรียนด้วยระบบไอที

2)การส่งเสริมทุนอาเซียนและเครือข่ายการศึกษา การดำเนินการศึกษาเพื่อทบทวนแนวปฏิบัติเกี่ยวกับโครงการทุนการศึกษาของอาเซียนในปีพ.ศ. 2552 เพื่อสร้างเสริมประโยชน์และลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงาน การส่งเสริมเครือข่ายการศึกษาในสถาบันการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาอย่างต่อเนื่อง ขยายเครือข่ายและให้การช่วยเหลือนักเรียน การแลกเปลี่ยนบุคลากรและปฏิสัมพันธ์ระหว่างคณาจารย์ เช่น การส่งเสริมการวิจัยระหว่างสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับซีอีโอและเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน

3)การส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างสมาชิกอาเซียนโดยผ่านระบบการศึกษา การสอนค่านิยมร่วมและมรดกทางวัฒนธรรมอาเซียนในหลักสูตรโรงเรียน การส่งเสริมการเรียนภาษาอาเซียนและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางภาษา การจัดทำหลักสูตรอาเซียนศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และ อุดมศึกษา

4)การพัฒนาเยาวชนอาเซียน การดำเนินโครงการพัฒนาผู้นำเยาวชนอาเซียนอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการกีฬามหาวิทยาลัยอาเซียนอาสาสมัครเยาวชนอาเซียนเกมคอมพิวเตอร์และโอลิมปิกวิชาการอาเซียน การดำเนินโครงการแข่งขันระดับเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ดำเนินการในการจัดตั้งกองทุนเยาวชนอาเซียนเพื่อส่งเสริมโครงการและกิจกรรมต่างๆของเยาวชนในอาเซียน จัดเวทีเพื่อ

แลกเปลี่ยนเครือข่ายและแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับวิธีการและกลยุทธ์ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ศึกษาการจัดทำ ASEAN Youth Development Index เพื่อประเมินผลลัพธ์และประสิทธิผลโครงการเยาวชนภายในภูมิภาคและช่วยเหลือประเทศสมาชิกในการวางแผนการสร้างสรรค์นวัตกรรมของเยาวชนในภูมิภาค

ระบบการศึกษาของประเทศสมาชิกอาเซียน

ประเทศสมาชิกอาเซียนทุกประเทศให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่จะทำให้การศึกษานั้นมุ่งเป้าหมายหลักในการพัฒนาประเทศให้มีระดับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคมที่ก้าวหน้ามากขึ้น ความสำคัญของด้านการศึกษาในการขับเคลื่อนประชาคมอาเซียน จึงถือเป็นกลไกสำคัญในการนำอาเซียนบรรลุวิสัยทัศน์อาเซียน 2020 โดยกำหนดให้อาเซียน มีวิสัยทัศน์สู่ภายนอก มีสันติสุข และมีการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันในการเป็นหุ้นส่วนในสิ่งแวดล้อมของประชาธิปไตยและอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน

หากพิจารณามิติความร่วมมือทางด้านวิชาการในฐานะที่มหาวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา การทำความเข้าใจในระบบการศึกษาพื้นฐานของแต่ละประเทศจะมีผลต่อการรับนักศึกษาที่จะเข้ามาศึกษาต่อในระบบการศึกษาของประเทศไทยนับเป็นการส่งเสริมความเข้าใจอันดีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างสมาชิกอาเซียนโดยผ่านระบบการศึกษา การศึกษาในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนมีระบบการศึกษาดังนี้(งานวิเทศสัมพันธ์ กองนโยบายและแผน, 2558)

1. บรูไนดารุสซาลาม(Brunei Darussalam)การศึกษาของบรูไนดารุสซาลามหน่วยงานจัดการศึกษา คือ กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education- Brunei Darussalam) จากนโยบายการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้ประชาชนฟรีเป็นเวลา 12 ปีและมีการบรรจุนโยบายการศึกษาแห่งชาตินี้เข้าไว้ในรัฐธรรมนูญของบรูไน มีการกำหนดการศึกษาภาคบังคับ (Compulsory Education Order พ.ศ.2550) บังคับให้เด็กทุกคนต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย 9 ปีขณะที่โรงเรียนสอนศาสนาซึ่งจะถูกควบคุมโดย กระทรวงกิจการศาสนา (Ministry of Religious Affairs) ระบบการจัดการศึกษาของบรูไนดารุสซาลาม มีโครงสร้างแบบ 6 : 5 : 2 ดังนี้ ระบบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี จากอายุ 6-14 ปี การจัดการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 4 ระดับซึ่งจัดสรรตามกลุ่มอายุ และระดับการศึกษาจากชั้นต้นจนถึงการศึกษาในระดับสูง ได้แก่ ระดับปฐมวัย (Primary)การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา 1 ปีและระดับประถมศึกษา 5 ปี ระยะเวลารวม 6 ปี(ตั้งแต่ช่วงอายุ 6-11 ปี) การเลื่อนเกรดนั้นจะต้องทดสอบนักเรียนโดยการทำข้อสอบระดับชาติเพื่อรับประกาศนียบัตรชั้นต้นที่เรียกว่า Primary Certificate of Education Examination (PCE)ถูกจัดในช่วงแต่ละระดับชั้นระดับมัธยมศึกษา (Secondary)ระดับมัธยมศึกษา 7-8 ปี แบ่งเป็น ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น(Lower-Secondary) 3 ปี(อายุระหว่าง 12-14 ปี) ผู้ผ่านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจะได้รับประกาศนียบัตร “รูไน BJCE” หรือ Runei Junior Certificate of Education Examination (BJCE) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (Upper-Secondary) 2-3 ปี (ช่วงอายุ15-16 ปี) ผู้ผ่านการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตร “O Level”หรือ General Certificate of Education Examination “GCE “O” Level” และระดับเตรียมอุดมศึกษา 2 ปีเป็นระดับหลังมัธยมศึกษา (Post-Secondary Education)ผู้ผ่านการศึกษาระดับหลังมัธยมศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตร General Certificate of Education (BCGCE) ‘A’ Levelระดับวิทยาลัย สถาบัน

ขั้นสูงและมหาวิทยาลัย (College, Institute and University)3-4 ปีสถาบันการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยที่เป็นความภาคภูมิใจของคนบรูไนและเป็นหนึ่งในมหาวิทยาลัยเครือข่ายอาเซียนได้แก่ มหาวิทยาลัยแห่งบรูไนดารุสซาลาม (Universiti Brunei Darussalam)ซึ่งจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรที่หลากหลายทั้งศาสตร์สาขาวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์

2. สหราชอาณาจักรกัมพูชา(Kingdom of Cambodia) หน่วยงานจัดการศึกษาของกัมพูชา คือ กระทรวงศึกษาธิการ เยาวชน และการกีฬา (Ministry of Education, Youth and Sport–Cambodia) ระบบการจัดการศึกษาของกัมพูชาได้ถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้การศึกษาเป็นกลไกสำคัญของประเทศในการขจัดความยากจน ระบบการจัดระบบการศึกษาของกัมพูชา มีโครงสร้างแบบ6 : 3 : 3 ดังนี้โดยมีระบบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี (ระดับก่อนประถมศึกษา 3 ปีระดับประถมศึกษา 6 ปี) ช่วงอายุ 6-14 ปีจัดสรรตามกลุ่มอายุและระดับการศึกษาชั้นต้นจนถึงในระดับสูง ระดับปฐมวัย (Primary)ตั้งแต่ช่วงอายุระหว่าง 6-11 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (Lower-Secondary)3 ปี ช่วงอายุระหว่าง 12-14 ปี ผู้ที่ผ่านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของประเทศกัมพูชาจะได้รับประกาศนียบัตร National Examination for Lower Secondary Education Certificateระดับหลังมัธยมศึกษา (Post-Secondary Education) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย(Upper-Secondary)3 ปี ช่วงอายุระหว่าง 15-17 ปี ผู้ผ่านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของประเทศกัมพูชาจะได้รับประกาศนียบัตร National Examination for Upper-Secondary Education Certificateและการศึกษาในวิทยาลัยเทคนิคและโรงเรียนอาชีวศึกษายังไม่เป็นที่นิยมจากประชาชนประเทศกัมพูชา ส่วนมากเน้นการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเพื่อเข้าสู่มหาวิทยาลัย ระดับอุดมศึกษา (Higher Education) 4-7 ปี บางสถาบันการศึกษาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตร สาธารณสุขหรือแรงงาน การจัดการศึกษานอกระบบจะเน้นการฝึกทักษะให้กับประชาชนการจัดการศึกษาด้านอาชีวะและเทคนิคจัดให้ตั้งแต่ 1 ปี ไปจนถึง 3-5 ปี

3. สาธารณรัฐอินโดนีเซีย(Republic of Indonesia)หน่วยงานจัดการศึกษาของอินโดนีเซีย คือ กระทรวงศึกษาธิการแห่งชาติ (Ministry of National Education – Indonesia) การจัดการศึกษาของอินโดนีเซียมีรูปแบบการศึกษาที่หลากหลาย ทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาด้านอาชีวศึกษาการจัดการศึกษาพิเศษ การศึกษาด้านการสอนศาสนา การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นต้นระบบการศึกษาของอินโดนีเซีย มีโครงสร้างแบบ 6 : 3 : 3 โดยมีระบบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี จากช่วงอายุ 7-15 ปี มีเป้าหมายเพื่อจัดหาทักษะพื้นฐานในการพัฒนาตนเองในฐานะที่เป็นปัจเจกชน มีดังนี้ระดับปฐมวัย (Primary) การศึกษาก่อนวัยเรียน เพื่อเตรียมความพร้อมของเด็กด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐานตามเกณฑ์ ใช้เวลา 9 ปีการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนประถมศึกษาจะกำหนดโครงการการศึกษาเป็นเวลา 6 ปี ซึ่งโรงเรียนจะมี ลักษณะแตกต่างกัน 2 แบบ คือ 1) โรงเรียนประถมศึกษาแบบทั่วไป (General Primary School) และ 2) โรงเรียนประถมศึกษาพิเศษสำหรับเด็กพิการ (Special Primary School for Handicapped Children)การเลื่อนเกรดนั้นจะทดสอบนักเรียนโดยการทำข้อสอบระดับชาติ School Final National Examination (UASBN) เพื่อรับประกาศนียบัตร การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (Lower-Secondary)ช่วงอายุระหว่าง 13-15 ปี รวม3 ปีโดยมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลายแบบ เช่น แบบสามัญทั่วไป แบบสามัญวิชาชีพ

แบบสามัญทางศาสนา แบบสามัญบริการ และแบบการศึกษาพิเศษ การเลื่อนเกรดจะทดสอบนักเรียนโดยทำข้อสอบระดับชาติ National Examination (UNUjianNasional)ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (Upper-Secondary) ช่วงอายุระหว่าง 16-18 ปีการเลื่อนเกรดจะทดสอบโดยการทำข้อสอบระดับชาติ National Examination (UANUjianAkhirNasional)การศึกษาระดับสูงหรืออุดมศึกษา (Higher Education) เป็นการขยายจากการศึกษาระดับมัธยมศึกษาระดับปริญญาตรีใช้เวลาเรียน 3-4 ปี ปริญญาโท 2 ปี และปริญญาเอก 3 ปี สถาบันที่ให้การศึกษาระดับสูงนี้มีลักษณะเป็นสถาบันวิชาการโพลีเทคนิค สถาบันการศึกษา และมหาวิทยาลัย

4. สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว(The Lao People's Democratic Republic) หน่วยงานจัดการศึกษาของประเทศลาว คือ กระทรวงศึกษาธิการ(Ministry of Education – Lao PDR)ประเทศลาวให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเพื่อ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ระบบการจัดการศึกษาประกอบด้วย การศึกษาในระดับอนุบาลและก่อนวัยเรียน เปิดรับนักเรียนตั้งแต่ช่วงอายุ 3-6 ปี การศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ใช้ระบบการศึกษาแบบ 11 ปี คือระบบ 5:3:3 ดังนี้ระดับประถมศึกษา 5 ปี เด็กจะเริ่มเข้าเรียนเมื่ออายุ 6 ปี การศึกษาในระดับนี้เป็นการศึกษาภาคบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (Lower- Secondary)ระยะเวลาเรียน3 ปี ช่วงอายุนักเรียนระหว่าง 11-13 ปี การเลื่อนเกรดนั้นจะทดสอบนักเรียนโดยการทำข้อสอบระดับชาติ Lower Secondary Achievement Examination for Lower Secondary Diploma ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (Upper-Secondary) ระยะเวลาเรียน3 ปี ช่วงอายุนักเรียนจะอยู่ระหว่าง 14-16 ปี การเลื่อนเกรดนั้นจะทดสอบนักเรียนโดยการทำข้อสอบระดับชาติ Upper Secondary Achievement Examination for Upper Secondary Diploma ในกรณีได้รับโควตาให้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย หรือ ข้อสอบระดับชาติ National Entrance Examination ในกรณีไม่ได้รับโควตา ระดับอุดมศึกษาและวิทยาลัยเทคนิค (Higher Education and Vocational Education)การอุดมศึกษาหรือการศึกษาชั้นสูงรวมถึงการศึกษาด้านเทคนิคสถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือมหาวิทยาลัย ซึ่งอยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของกรมอาชีวศึกษาและมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ โดยเมื่อเด็กจบการศึกษาในระดับประถมและมัธยมศึกษาแล้ว จะมีการคัดเลือกนักเรียนเพื่อเสนอกระทรวงศึกษาธิการให้เด็กได้เข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น มหาวิทยาลัยใช้เวลาศึกษา 4-6 ปี ส่วนการศึกษาสายอาชีพใช้เวลาศึกษา 3 ปี ในวิทยาลัยเทคนิคต่างๆ เช่น ทางด้านไฟฟ้า ก่อสร้าง บัญชี ป่าไม้ เป็นต้น

5. สหพันธรัฐมาเลเซีย(Federation ofMalaysia)สถาบันการศึกษาส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการสอน ระบบการเรียนการสอนแบบ Twinning Program หรือหลักสูตรปริญญาร่วมระหว่างประเทศ ผู้เรียนจะได้รับวุฒิปริญญาจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ อันเป็นที่ยอมรับ ซึ่งเป็นระบบที่ได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มประเทศสหราชอาณาจักร อังกฤษ อเมริกา ออสเตรเลีย และแคนนาดา หน่วยงานจัดการศึกษาคือ กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education – Malaysia: MOE) ซึ่งจะดูแลการศึกษาในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยม และระดับเตรียมอุดมศึกษา กระทรวงอุดมศึกษา (Ministry of Higher Education: MOHE)ดูแลการศึกษาในระดับอุดมศึกษา แบ่งระดับการบริหารเป็น 5 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับรัฐ ระดับอำเภอ ระดับกลุ่ม

โรงเรียน การบริหารการศึกษาระดับชาติอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลกลาง (Federal Government) การศึกษาทุกประเภททุกระดับอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการเพียงกระทรวงเดียว ยกเว้นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) จะมีกรมจากกระทรวงอื่นๆที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ เช่น กรมแรงงาน กรมเกษตร เป็นต้น ระบบการศึกษาของประเทศมาเลเซีย มีโครงสร้างแบบ 6 : 3 : 2โดยมีระบบการศึกษาภาคบังคับ 6 ปี จากช่วงอายุ 6-11 ปี แบ่งออกเป็น 5 ระดับดังนี้ระดับการเตรียมความพร้อม(Pre-School Education)จากแผนแม่บทการศึกษามาเลเซียเริ่มให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาตั้งแต่ในระดับอนุบาล ด้วยการกำหนดให้การศึกษาระดับอนุบาลเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาชาติ ระดับประถมศึกษา (Primary)ระดับมัธยมศึกษา (Secondary) ประกอบด้วยมัธยมศึกษาตอนต้น (Lower Secondary Education from1-3) (ปี 1-3) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (Upper Secondary Education from4-5) (4-5) เป็นการศึกษาต่อเนื่องจากระดับประถมศึกษาแบ่งออกเป็น 3 สาขาวิชา คือ เน้นด้านวิชาการ (Art&Science) เน้นด้านเทคนิคและเน้นด้านวิชาชีพ สำหรับนักเรียนที่เลือกเรียนทางสายวิชาการและสายเทคนิค เมื่อจบแล้ว จะต้องสอบผ่านข้อสอบของรัฐที่เรียกว่า SijilPelajaran Malaysia (SPM) ส่วนนักเรียนสายวิชาชีพ จะต้องสอบผ่าน SPMV หรือ SijilPelajaran Malaysia Vakasionalหากสำเร็จการศึกษาในระดับนี้ นักเรียนจะได้รับวุฒิเทียบเท่า GCSE ‘O’ หรือ General Certificate of Secondary Education ซึ่งเป็นวุฒิการศึกษาที่ใช้แบบแผนการเรียนการสอนระบบอังกฤษและนักเรียนสามารถเลือกได้ว่าจะเรียนต่อในสาขาวิชาชีพ (Certificate/Diploma) หรือเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา (Higher Education) ระดับเตรียมอุดมศึกษา (Post-Secondary Education) คือการศึกษาในระดับที่สูงกว่ามัธยมศึกษาแต่ยังไม่ถึงระดับปริญญาตรีโดยที่นักศึกษาที่จะจบระดับนี้ สามารถก้าวไปสู่ระดับปริญญาตรีได้การศึกษาในระดับนี้ใช้เวลา 2 ปีหลังจากจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแล้ว นักเรียนที่เลือกเรียนทางสายวิชาการและสายเทคนิคและผ่านเกณฑ์การสอบ SPM แล้ว จะได้รับการคัดเลือกให้เข้าเรียนต่อในระดับ Form Six หรือเตรียมอุดมศึกษา ซึ่งแบ่งหลักสูตรออกเป็น 3 สาขา คือ Arts, Science และ Technicalระดับอุดมศึกษา (Higher Education) แบ่งสถาบันออกเป็น 2 ส่วนคือ สถาบันของรัฐและสถาบันของเอกชน

6. สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ (The Republic of the Union of Myanmar) หน่วยงานจัดการศึกษา คือ กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education – Myanmar)ระบบการศึกษาของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ รัฐเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณของทุกโรงเรียนโดยนักเรียนจะเสียค่าเล่าเรียนเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเท่านั้นระบบการศึกษาแต่เดิมนั้นเป็นระบบบริหารซึ่งรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง ต่อมาได้มีการกระจายอำนาจการบริหารออกไปสู่ระดับรัฐและหัวเมืองต่างๆ โดยมีหัวหน้าส่วนการศึกษาเป็นผู้ควบคุมดูแลและประสานงานระบบการศึกษาของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เป็นระบบ 5 : 4 : 2 ดังนี้ระดับประถมศึกษา 5 ปี (อนุบาล 1 ปี และประถม 4 ปี)ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 4 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ปีระดับอาชีวศึกษา 1-3 ปี อุดมศึกษา 4-6 ปี กรมการเทคโนโลยี เกษตรและอาชีวศึกษาเป็นหน่วยงานที่ดูแลจัดการศึกษาด้านเกษตรกรรม พาณิชยกรรม วิศวกรรมเครื่องกล การประมง คหกรรม และการฝึกหัดครู ทางด้านช่างเทคนิค

7. สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ (Republic of the Philippines)หน่วยงานจัดการศึกษาคือ กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education – Philippines)ระบบการศึกษาของประเทศฟิลิปปินส์มีทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยการศึกษาแบบที่เป็นทางการนั้นมีลำดับขั้นตอนของการเรียนอยู่สามระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ระบบการศึกษาของฟิลิปปินส์ มีดังนี้ระบบการศึกษาปฐมวัย เป็นการเรียนชั้นอนุบาลเพื่อเตรียมตัวเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาระดับประถมศึกษาใช้เวลาศึกษาภาคบังคับ 6 ปีที่โรงเรียนของรัฐบาลหรือ 7 ปีในโรงเรียนของเอกชน การศึกษาภาคบังคับของสิงคโปร์จะต้องเรียนรู้ ภาษาควบคู่กันไป ได้แก่ ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลัก และเลือกเรียนภาษาแม่ (Mother Tongue) อีก 1 ภาษา คือ จีน (แมนดาริน) มาเลย์ หรือ ทมิฬ (อินเดีย)ระดับมัธยมศึกษาใช้เวลา 4 ปีการศึกษาระดับหลังมัธยมศึกษารวมไปถึงหลักสูตรอาชีวศึกษาแบบ 1-3 ปี ที่อาจไม่มีการมอบปริญญาก็ได้ ระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอก ในหลากหลายสาขาวิชาการจัดการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ หรือนอกระบบโรงเรียน ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือ นอกจากนี้ประเทศฟิลิปปินส์ใช้การเรียนการสอนแบบทวิภาษาบางวิชาจะสอนเป็นภาษาอังกฤษ ส่วนวิชาอื่นๆ จะสอนเป็นภาษาตากาล็อค

8. สาธารณรัฐสิงคโปร์ (Republic of Singapore)หน่วยงานจัดการศึกษา คือ กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education – Singapore)รัฐบาลสิงคโปร์ให้ความสำคัญกับการศึกษามาก โดยถือว่าประชาชนเป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุดของประเทศ รัฐบาลได้ให้การอุดหนุนด้านการศึกษาจนเสมือนกับเป็นการศึกษาแบบให้เปล่า โรงเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาล้วนเป็นโรงเรียนของรัฐบาลหรือกึ่งรัฐบาล สถานศึกษาของเอกชนในสิงคโปร์ มีเฉพาะในระดับอนุบาลและโรงเรียนนานาชาติเท่านั้นระบบการศึกษาของประเทศสิงคโปร์ แบ่งได้ดังนี้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นการจัดการศึกษาภาคบังคับใช้เวลา 10 ปี แบ่งได้ดังนี้ระดับประถมศึกษา 6 ปีระดับมัธยมศึกษา 4 ปีเมื่อจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแล้ว ผู้ที่สนใจเรียนสายวิชาชีพเทคนิคหรืออาชีวศึกษาก็สามารถแยกไปเรียนตามสถาบันต่างๆได้ ส่วนผู้ที่จะเรียนต่อในมหาวิทยาลัยก็จะเข้าศึกษาต่อในระดับเตรียมอุดมศึกษาอีก 2ปีระดับอุดมศึกษา มีมหาวิทยาลัยหลัก3แห่ง ได้แก่ National University of Singapore(NUS)จะให้การศึกษาครอบคลุมเกือบทุกสาขาวิชา ทั้งแพทยศาสตร์ทันตแพทย์ กฎหมาย ศิลปศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรม สถาปัตยกรรม และการบริหารธุรกิจ,Nanyang Technological University Singapore (NTU)จะเน้นการศึกษาด้านวิศวกรรมศาสตร์สาขาต่างๆ รวมทั้งวิทยาศาสตร์ประยุกต์สาขาธุรกิจ สาขาการบัญชี และ Singapore Management Universityจะเน้นเรื่องธุรกิจการจัดการ

9. สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (Socialist Republic of Vietnam)หน่วยงานจัดการศึกษา คือ กระทรวงศึกษาธิการและฝึกอบรม (Ministry of Education and Training – Vietnam)ระบบการศึกษาของเวียดนาม การศึกษาสามัญ 12 ปี มีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประชาชนได้มีจิตวิญญาณในความเป็นสังคมนิยม มีเอกลักษณ์ประจำชาติ และมีความสามารถ ในด้านอาชีพระบบการจัดการศึกษาของเวียดนาม มีดังนี้1. การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา (Pre-School Education) ประกอบด้วยการเลี้ยงดูเด็ก สำหรับเด็กอายุ 6 เดือนถึง 3 ปี และอนุบาลสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี2 การศึกษาสามัญ (5 : 4 : 3) ระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาภาคบังคับ 5 ปี ชั้น 1-5 ระดับ

มัธยมศึกษาตอนต้น คือชั้น 6-9ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คือชั้น 10-123. การศึกษาด้านเทคนิคและอาชีพ มีเทียบเคียงทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย4. การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นระดับอนุปริญญา (Associate degree) และระดับปริญญา5. การศึกษาต่อเนื่องเป็นการศึกษาสำหรับประชาชนที่พลาดโอกาสการศึกษาในระบบสายสามัญและสายอาชีพ

10. ราชอาณาจักรไทย (Kingdom of Thailand) หน่วยงานจัดการศึกษา คือ กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education – Thailand) ระบบการศึกษาไทยปัจจุบันตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) 2545 มีการจัดการศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาในระบบเป็นแบบ 6 : 3 : 3 โดยจัดการศึกษาเป็น 2 ระดับ คือ 1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่การศึกษาก่อนระดับประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีอายุ 3-6 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา ใช้เวลาเรียน 6 ปีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้เวลาเรียน 3 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียน 3 ปี แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ประเภทสามัญศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและประเภทอาชีวศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ หรือศึกษาต่อในระดับอาชีพชั้นสูงต่อไป 2. การศึกษาระดับอุดมศึกษา แบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา(ประทุมทิพย์ ดวงดีทวีรัตน์, 2560)

อาจสรุปได้ว่าระบบการศึกษาของประเทศสมาชิกอาเซียนมีการจัดการศึกษาของแต่ละประเทศที่มีลักษณะเฉพาะทางด้านการจัดการรูปแบบที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมของแต่ละประเทศ อาทิ การเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เชื้อชาติ และศาสนา ล้วนมีบทบาทในการกำหนดกรอบระยะเวลาทางการศึกษาอีกทั้งแนวทางการจัดการศึกษาของชาติข้างต้นเราจะพบว่ามีบางประเทศบรรจุระบบการศึกษาชาติลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ บางประเทศจัดการศึกษาตามบริบทเชิงพื้นที่ เป็นรูปแบบทางการและไม่ทางการ และบางประเทศให้ความสำคัญกับการศึกษาโดยจัดเป็นรัฐสวัสดิการ ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่มาจากรัฐสนับสนุนการศึกษาให้ประชาชนทุกช่วงวัยอย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกัน ส่วนบางประเทศกำกับด้านการศึกษาโดยกิจการศาสนาระบบการศึกษาของประเทศสมาชิกอาเซียนจึงมีความจำเพาะของบริบทแวดล้อมของแต่ละประเทศที่เข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมการจัดการศึกษาในแต่ละระดับของทุกช่วงวัยของผู้เรียนเพื่อผลิตบุคคลให้ตรงตามที่ประเทศต้องการ รูปแบบการศึกษาที่หลากหลายต่างก็เป็นไปเพื่อเน้นหนักในการเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเพื่อตอบสนองต่อตลาดแรงงาน อันจะนำไปสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาที่เป็นธรรมและยั่งยืน

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษากลุ่มมหาวิทยาลัยอาเซียน

ระบบการประกันคุณภาพเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษากลุ่มเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียนให้ความสำคัญและมองในมุมมองว่า การประกันคุณภาพในระดับอุดมศึกษา คุณภาพของการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้นไม่ใช่เป็นเพียงความเข้าใจเกี่ยวกับคุณภาพทางวิชาการเพียงมิติเดียวเท่านั้น ต้องมีมุมมองด้านความต้องการและความคาดหวังที่หลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คุณภาพของการศึกษาระดับอุดมศึกษา สามารถกล่าวได้ว่าเป็นนิยามที่มีหลากหลายมิติ

ปฏิญญาโลกว่าด้วยเรื่องการศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21: วิสัยทัศน์และการดำเนินงาน ตุลาคม 2541 บทความที่ 11 กล่าวว่า การประเมินเชิงคุณภาพ คำนึงถึงคุณภาพในการศึกษาระดับอุดมศึกษาแบบหลากหลายมิติ ซึ่งหมายความรวมถึงภารกิจและกิจกรรม การสอนและหลักสูตร การทำวิจัยและความเชี่ยวชาญด้านวิชาการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ผู้เรียน อาคารสิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ การให้บริการแก่ชุมชนและสิ่งแวดล้อมทางด้านวิชาการซึ่งการประเมินตนเองภายในและการตรวจสอบจากภายนอกอย่างเปิดเผยโดยผู้ทรงคุณวุฒิอิสระรวมถึงผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศหากเป็นไปได้เป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการประกันคุณภาพการศึกษา

ในการพัฒนา การปฏิบัติงาน การให้การสนับสนุนและการปรับปรุงระดับคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้น สถาบันจำเป็นต้องมีการวางระบบการประกันคุณภาพดั่งที่The Regional Report of Asia and the Pacific ให้คำจำกัดความของการประกันคุณภาพในระดับอุดมศึกษาไว้ว่าเป็น “ขั้นตอนการจัดการและประเมินอย่างมีระบบเพื่อควบคุมดูแลผลงานของสถาบันระดับอุดมศึกษา”(ฝ่ายแผนและประกันคุณภาพการศึกษา, ม.ป.ป.)

รูปแบบของ AUN-QA

เครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน หรือ AUN ตระหนักถึงความสำคัญของคุณภาพในการศึกษาระดับอุดมศึกษาและความจำเป็นในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพแบบองค์รวมเพื่อเพิ่มมาตรฐานทางวิชาการความก้าวหน้าทางการศึกษา การวิจัยและการให้บริการแก่มหาวิทยาลัยที่เป็นสมาชิก ในปี พ.ศ. 2541 เครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียนเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายประกันคุณภาพของมหาวิทยาลัยในอาเซียนซึ่งนำไปสู่การพัฒนารูปแบบของการประกันคุณภาพการศึกษาของเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เครือข่ายประกันคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัยอาเซียนได้ทำการสนับสนุน พัฒนา และประยุกต์ใช้แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาโดยใช้แนวทางเชิงประจักษ์ผ่านการทดสอบ ประเมิน ปรับปรุงและเผยแพร่

รูปแบบของ AUN-QA สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาประกอบไปด้วยมิติทางกลยุทธ์ ระบบยุทธวิธี ซึ่งมีความจำเป็นทั้งการประเมินคุณภาพภายในและภายนอก

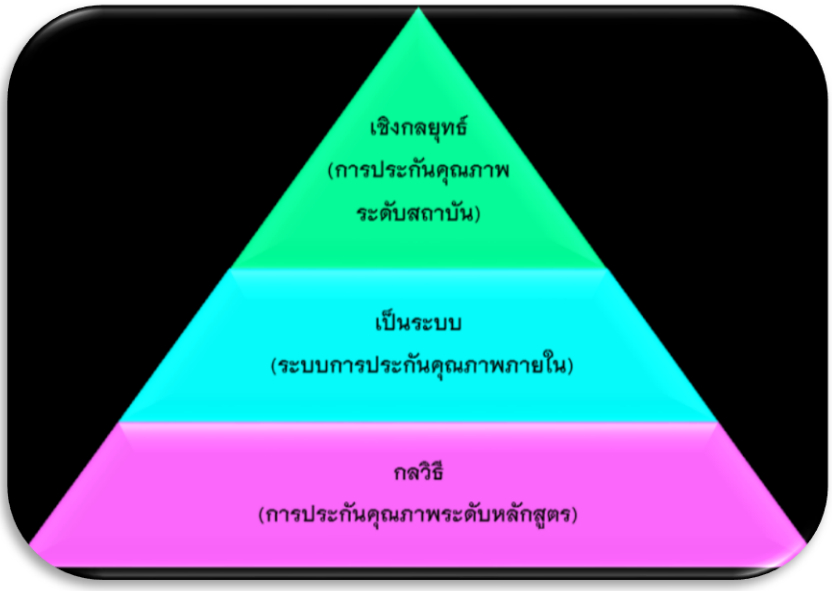

ภาพ แสดงรูปแบบ AUN-QA ระดับอุดมศึกษา

การประกันคุณภาพภายในนั้นเป็นการให้ความมั่นใจว่าสถาบัน ระบบ หรือหลักสูตรมีนโยบายและกลไกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และมาตรฐานของตนเอง

การประกันคุณภาพภายนอกดำเนินการโดยองค์กรหรือบุคคลจากภายนอกสถาบัน ผู้ประเมินจะประเมินการดำเนินงานของสถาบัน ระบบหรือหลักสูตรเพื่อตัดสินว่าตรงกับมาตรฐานที่ได้แจ้งไว้หรือไม่

สรุปได้ว่ารูปแบบของ AUN-QA สามารถปรับใช้ได้กับมหาวิทยาลัยในอาเซียน ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับกรอบประกันคุณภาพทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ

บทสรุป

การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในเสาหลักประชาคมด้านสังคมและวัฒนธรรม แต่มีบทบาทสำคัญแฝงอยู่ในทั้ง3 เสาหลักประชาคมอาเซียนตามสถานการณ์โลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมประชาชนในภูมิภาคอาเซียนสามารถเดินทางไปมาระหว่างกันได้โดยสะดวกรวดเร็วขึ้น มีการแลกเปลี่ยนถ่ายโอนองค์ความรู้ วัฒนธรรม และเทคโนโลยีระหว่างกันมากขึ้น อีกทั้งเกิดสังคมพหุวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศสมาชิก ในบริบทด้านการศึกษาแผนการศึกษาอาเซียน พ.ศ. 2559-2563(THE ASEAN Work Plan On Education 2016-2020) ได้กำหนดประเด็นสำคัญไว้ 8 ประการ (Key Elements on Education)ได้แก่ 1) ส่งเสริมให้เกิดความตระหนักรู้เกี่ยวกับอาเซียนผ่านการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และความรู้พื้นเมือง 2) ยกระดับคุณภาพและสร้างโอกาสการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับทุกคน โดยไม่ละเลยผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส 3) พัฒนาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร 4)สนับสนุนการพัฒนาการอาชีวศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

5) ส่งเสริมการดำเนินงานของทุกภาคส่วนในการพัฒนาคนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 6) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการอุดมศึกษาด้วยการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ 7) ส่งเสริมบทบาทของการอุดมศึกษาให้เข้มแข็งด้วยการสร้างเครือข่ายระหว่างผู้ประกอบการกับมหาวิทยาลัย และ 8)ดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาประเด็นแผนการศึกษาอาเซียนทั้ง 8 ประการนี้ นับเป็นแผนหลักสำคัญ(Flagship) ในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มประชาคมอาเซียน กอปรกับระบบการศึกษาของประเทศสมาชิกอาเซียนที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลเป็นไปตามเป้าหมายและหลักการของการศึกษาโดยการเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จากการพัฒนาประชากรให้มีศักยภาพเพียงพอที่จะเข้าสู่ประชาคมอาเซียนเป็น พลเมืองอาเซียนนับเป็นการศึกษาที่เสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อความงอกงามและสร้างสันติสุขแห่งชีวิตดังนั้นแล้วบริบทด้านการจัดการศึกษา ระบบการศึกษา และการประกันคุณภาพการศึกษาของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียนต่างมุ่งเน้นไปสู่สังคมเอื้ออาทร คุณภาพชีวิต ความมั่นคงทางสังคม ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม ความเข้าใจระหว่างประชาชน สู่เป้าหมายสำคัญร่วมกันก็คือทำให้ประเทศสมาชิกอาเซียนกลายเป็น “ครอบครัวเดียวกัน” ในท้ายที่สุด

เอกสารอ้างอิง

งานวิเทศสัมพันธ์ กองนโยบายและแผน. (2558).**ระบบการศึกษาในประเทศอาเซียน**. พระนครศรีอยุธยา:มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.

บุญยิ่ง ประทุม. (2555).**ทิศทางการศึกษาของไทยในบริบทประชาคมอาเซียน.** ค้นเมื่อ 1 กันยายน 2561, จากhttp://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=28873&Key=hotnews

ประทุมทิพย์ ดวงดีทวีรัตน์. (2560).**การศึกษาในอาเซียน**. ค้นเมื่อ 1 กันยายน 2561, จาก http://www.erp.mju.ac.th/acticleDetail.aspx?qid=658

ฝ่ายแผนและประกันคุณภาพการศึกษา. (ม.ป.ป.).**Guide to AUN-QA at Programme Level Version 3.0 ASEAN University Network-Quality Assurance**. พะเยา: คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา.

พินิต รตะนานุกูล. (ม.ป.ป.). **การเกิดประชาคมอาเซียนกับการศึกษาของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบางกอกบล็อก.

ว. อำพรรณ (บรรณาธิการ). (2555). **การศึกษากลไกการขับเคลื่อนการสร้างประชาคมอาเซียน**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

สาขาวิชาการจัดการการศึกษา. (2556).**เอกสารประกอบการสัมมนาการจัดการการศึกษา เรื่อง “การจัดการการศึกษาในประชาคมอาเซียน: รากฐานของการพัฒนา”**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2553). **ยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปีพ.ศ. 2558**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบางกอกบล็อก.

สำนักงานประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2556).**รายงานผลการดำเนินงานโครงการอบรม ‘การเขียนSAR ตามเกณฑ์ AUN-QA’ เตรียมพร้อมรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานอธิการบดีตลิ่งชัน มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Arief S. Sadiman. (2004). **Challenges in Education in Southeast Asia**.

Association of Southeast Asian Nation. (2007). **The ASEAN Charter**. Jakarta: The ASEAN Secretariat.

Brunei Darussalam, Ministry of Education. (2007). **The Ministry of Education Strategic Plan 2007-2011**.

UNESCO.(2011). **A Guide to Education for Sustainable Development Coordination in Asia and the Pacific.**

การแนะแนวอาชีพสู่ประชาคมอาเซียน*
Vocational Guidance to ASEAN Community

นักรบ หมี้แสน**
Nukrob Meesan

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “การแนะแนวอาชีพสู่ประชาคมอาเซียน ” เป็นบทความวิชาการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบริบททางด้านการศึกษาที่มีการแนะแนวอาชีพเป็นบริบทหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะการแนะแนวอาชีพเป็นกระบวนการช่วยเหลือบุคคลให้สามารถรู้จักตนเองในด้านความสนใจ ความสามารถ ความถนัด โลกกว้างทางอาชีพ การเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพ การเข้าไปประกอบอาชีพ และการสร้างความก้าวหน้าในการทำงาน ตลอดทั้งการรู้จักพัฒนาตนเองอย่างมีเหตุผลโดยมีข้อมูลประกอบสำหรับในการตัดสินใจเพื่อเลือกเข้าสู่อาชีพของบุคคล และการที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกกลุ่มประชาคมอาเซียน การแนะแนวอาชีพจึงมีบทบาทสำคัญ ซึ่งบทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอหลักการ ความสำคัญ แนวทางการเลือกอาชีพ อาชีพในกลุ่มอาเซียน รวมทั้งทักษะเพื่อการเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพในกลุ่มอาเซียน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้ในการปรับตัว รองรับการเปลี่ยนแปลง เตรียมพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน ทำให้บุคคลมีความสุข เกิดความพึงพอใจในโลกของงานอาชีพและส่งผลดีต่อสังคมเศรษฐกิจของส่วนรวม

คำสำคัญ : การแนะแนวอาชีพ ประชาคมอาเซียน

---

* วัตถุประสงค์ เพื่อการแนะแนวอาชีพในการเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพกลุ่มอาเซียน

** อาจารย์ประจำ วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

Abstract

The objective of the academic article titles “ Vocational Guidance to ASEAN Community ” is to present the educational issue of vocational guidance. It is important because vocational guidance is the process of assisting citizens determine their interests ,self-competencies and aptitudes to prepare themselves for occupational choices, improve the employment opportunities and generate awareness of self –development. It helps to guide individuals to obtain such information regarding vocations as they will need in choosing their future works. As Thailand is one of the members of ASEAN , therefore the vocational guidance has played the important role for citizens. In this article I present many issues for example, the principles, the importance of vocational guidance, the ways to find jobs, jobs opportunities in ASEAN community, including the essential skills to prepare citizens for those jobs. I hope that this article will be useful for them to apply in adjusting ana preparing for the integration in ASEAN community. These will lead to citizen’s happiness,job satisfaction,and positive impacts on overall socio-economy.

Keywords : Vocational Guidance , ASEAN Community

บทนำ

การแนะแนวอาชีพเป็นเรื่องสำคัญของกระบวนการแนะแนวซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมกำลังแรงงานของประเทศให้มีความพร้อมในการประกอบอาชีพก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ซึ่งควรเริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา การแนะแนวอาชีพเป็นกระบวนการช่วยเหลือบุคคลให้สามารถรู้จักตนเองในด้านความสนใจ ความสามารถ ความถนัด โลกกว้างทางอาชีพและรู้จักพัฒนาตนเองอย่างมีเหตุผลใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาโดยมีข้อมูลประกอบสำหรับในการตัดสินใจเพื่อเลือกเข้าสู่อาชีพของบุคคล การแนะแนวอาชีพจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อความสำเร็จในอนาคต ซึ่งมีงานแนะแนวเป็นการช่วยเหลือบุคคลให้สามารถพัฒนาตนเองให้ถึงขีดสูงสุดของความสามารถ กล่าวคือช่วยเพิ่มให้บุคคลได้เป็นหรือได้รับในสิ่งที่เหมาะสมกับตัวเขาให้มากที่สุด การแนะแนวจึงมิใช่ความพยายามที่จะทำให้บุคคลได้เป็นหรือได้รับในสิ่งที่ผู้แนะแนวต้องการคาดหวังหรือเห็นว่าเหมาะสม ดังนั้น นักแนะแนวจะต้องมีการศึกษา พิจารณา และทำความเข้าในตัวบุคคล รวมทั้งปฏิบัติงานไปในลักษณะที่จะเอื้ออำนวยให้บุคคลได้เข้าใจตนเองและพร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้ถึงขีดสูงสุดของความสามารถของเขา สำหรับการจัดดำเนินกิจกรรมการแนะแนวในสถานศึกษา ควรจัดให้ครอบคลุมการแนะแนวทั้ง 3 ประเภท คือ 1) การแนะแนวด้านการศึกษาซึ่งเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรระบบการเรียนการสอน การวัดผลและการประเมินผล วิธีการและเทคนิคในการศึกษาเล่าเรียนการวางแผนเลือกการศึกษาต่อตลอดจนทราบถึงคุณสมบัติที่สถานศึกษาต่าง ๆ กำหนดไว้ 2) การแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม เป็นการให้ข้อมูลในด้านบุคลิกภาพ อารมณ์ สังคมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข และการปรับตัวให้เข้ากับสังคมในปัจจุบันและอนาคตได้ และ 3) การแนะแนวด้านอาชีพเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการให้บุคคลได้รู้จักตนเองในด้านความถนัดความสามารถรู้จักการวางแผนการศึกษาและอาชีพให้สอดคล้องกันได้ ทราบแหล่งข้อมูลทางอาชีพคุณสมบัติประจำตัวของผู้ประกอบอาชีพรายได้และโอกาสในการประกอบอาชีพ และวิธีการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ การแนะแนวด้านชีวิตและสังคม เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการให้บุคคลได้รู้จักเข้าใจบุคลิกภาพของตนเอง เข้าใจพฤติกรรมบทบาทการวางแผนการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพในอนาคต การเข้าศึกษาต่อในสาขาที่ตนเองเลือกได้อย่างไร (สมคิด กอมณี. 2559:106)

สำหรับในบทความฉบับนี้ผู้เขียนจะได้มุ่งถึงประเภทของการแนะแนวอาชีพเพื่อตอบรับกระแสการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) เป็นประเด็นหลักสำคัญ ด้วยเหตุผลในด้านกระแสข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเตรียมตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่เผยแพร่อย่างกว้างขวางไปยังทุกภาคส่วนของสังคมและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายรวมทั้งในส่วนของภาคการศึกษาต้องให้ความร่วมมือขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ประชาคมกำหนดไว้ ต่อไปนี้ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงประเด็นด้านการแนะแนวอาชีพ ซึ่งประกอบด้วยความหมายของการแนะแนวอาชีพ หลักสำคัญของการแนะแนวอาชีพ แนวทางการเลือกอาชีพ อาชีพในกลุ่มอาเซียน ทักษะเพื่อการเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพในกลุ่มอาเซียน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้

ในการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและเตรียมตัวสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีสาระสำคัญในแต่ละประเด็น ดังนี้

ความหมายของการแนะแนวอาชีพ

ซูเปอร์ (Super. 1957 : 7) ให้ความหมายของการแนะแนวอาชีพว่า หมายถึง กระบวนการให้ความช่วยเหลือบุคคลให้รู้จักตนเอง รู้จักโลกของงาน รู้จักตัดสินใจเลือกอาชีพ ได้อย่างเหมาะสมรวมทั้งมีความสำเร็จและมีความพึงพอใจในการประกอบอาชีพ

คมเพชร ฉัตรศุภกุล. (2521 : 19-21) กล่าวว่าบุคคลที่มีความสำคัญและเป็นต้นแบบในการบุกเบิกวงการแนะแนวอาชีพ คือ “แฟรงค์ พาร์สันส์” (Frank Parsons) บิดาแห่งการแนะแนวอาชีพ และได้สรุปความหมายการแนะแนวอาชีพ (Vocational Guidance) ว่าเป็นกระบวนการในการช่วยเหลือบุคคลแต่ละคนในการเลือกอาชีพ การเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพ การเข้าไปประกอบอาชีพ และการสร้างความก้าวหน้าในการทำงาน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ต้องใช้เวลามากและมีความยุ่งยากสลับซับซ้อน บุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบจะต้องเป็นคนที่มีความสามารถสูง จึงจะช่วยให้การแนะแนวอาชีพเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การเลือกบุคคลที่รับผิดชอบต่อการแนะแนวอาชีพนี้ควรจะเลือกบุคคลที่ได้รับการเรียนรู้และฝึกฝนมาเป็นอย่างดี

สวัสดิ์ สุวรรณอักษร (2542,143-144) กล่าวถึงการแนะแนวอาชีพว่าเป็นกระบวนการหนึ่งในการ 1) ช่วยให้บุคคลรู้จักและเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้งทุกด้าน คือ สติปัญญา ความสามารถ ความถนัด ความสนใจและอุปนิสัยว่าเหมาะกับงานหรืออาชีพใด 2) ช่วยให้บุคคลรู้จักและเข้าใจโลกของงานอาชีพต่าง ๆ และองค์ประกอบของงาน เช่น ลักษณะของงานอาชีพ คุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพ เงินเดือนหรือรายได้ ความมั่นคงในงาน โอกาสก้าวหน้าในงาน สภาพปัจจุบันและแนวโน้มของตลาดแรงงานในอนาคตสำหรับงานอาชีพต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นต้น 3) ช่วยให้บุคคลรู้จักเลือกและตัดสินใจ เลือกงานอาชีพอย่างฉลาดถูกต้องเหมาะสมกับอัตภาพ 4) ช่วยให้บุคคลรู้จักตัดสินใจเลือกอย่างฉลาดในการเข้ารับการศึกษาและฝึกอบรมในวิชาชีพต่าง ๆ 5) ช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสพัฒนาบุคลิกลักษณะของตนให้เหมาะกับงานอาชีพ เช่น ความอดทน ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความตรงต่อเวลา ความร่วมมือในการทำงาน เป็นต้น 6) ช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสสัมผัสกับงานอาชีพต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับวัย และ 7) ช่วยให้บุคคลสามารถปรับตนให้เข้ากับงานอาชีพจนประสบความสำเร็จและมีความสุขในงานอาชีพ

ดังนั้น การแนะแนวอาชีพจึงเป็นกระบวนการช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อให้บุคคลเข้าใจในโลกของอาชีพและการทำงานสามารถทำให้ผู้ที่ได้รับการแนะแนวด้านอาชีพได้รู้จักกระบวนการคิดและกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องในด้านสภาพการทำงานตามความเหมาะสมของบุคลิกภาพแต่ละบุคคลและตามความถนัดของตนเอง โดยยึดหลักในการแนะแนวอาชีพดังนี้ คือ

1. การวิเคราะห์บุคคล นักแนะแนวอาชีพจะช่วยผู้มารับบริการวิเคราะห์คุณสมบัติต่าง ๆ เช่น ความสามารถ ความสนใจ ความถนัด บุคลิกภาพ

2. การวิเคราะห์อาชีพ นักแนะแนวอาชีพจะช่วยให้ผู้รับบริการมีความรู้เกี่ยวกับอาชีพ เช่น มีความรู้เกี่ยวกับลักษณะอาชีพ ความต้องการของตลาดเกี่ยวกับอาชีพนั้น ๆ เวลาและทุนทรัพย์ที่ใช้ในการเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพ

3. การใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจเลือกอาชีพ นักแนะแนวอาชีพช่วยให้ผู้รับบริการตัดสินใจเลือกอาชีพ โดยอาศัยหลักการวิเคราะห์ตนเองและวิเคราะห์อาชีพประกอบกัน

หลักสำคัญของการแนะแนวอาชีพ

อรอนงค์ ธัญญะวัน (2539) ได้สรุปถึงหลักการดำเนินงานที่สำคัญเกี่ยวกับการแนะแนวอาชีพ ดังนี้

1. การแนะแนวอาชีพเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องเกิดขึ้นในระยะยาวแบบค่อยเป็นค่อยไปดังนั้น ควรจะเริ่มการแนะแนวอาชีพตั้งแต่เด็กอยู่ในวัยประถมศึกษาและจนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษา โดยที่แต่ละระดับนั้นจะต้องแนะแนวอาชีพโดยคำนึงถึงวัยและความพร้อมของเด็ก

2. การแนะแนวอาชีพเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยข้อมูล เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียน อาชีพสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศและค่านิยมของสังคมการพัฒนาตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

3. การแนะแนวอาชีพเป็นกระบวนการที่ต้องการความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่ายในสถานศึกษาและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดจนความร่วมมือของชุมชนในท้องถิ่นที่สถานศึกษานั้นตั้งอยู่

4. การแนะแนวอาชีพเป็นกระบวนการที่มุ่งให้บุคคลตัดสินใจด้วยตนเองโดยยึดถือหลักในเรื่องของการให้บุคคลเป็นผู้กำหนดชีวิตของตน

5. การแนะแนวอาชีพเป็นกระบวนการที่ช่วยเหลือบุคคลอย่างเป็นระบบต่อเนื่องกัน ช่วยให้บุคคลรู้จักตนเองรู้จักข้อมูลทางอาชีพอย่างกว้างขวาง ช่วยให้ตัดสินใจเลือกอาชีพได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยให้มีโอกาสศึกษาฝึกฝนอบรมสัมผัสเกี่ยวกับงานอาชีพต่างๆตามความเหมาะสมเพื่อให้เกิดทักษะความสามารถที่จะออกไปประกอบอาชีพได้ และช่วยให้มีการศึกษาฝึกอบรมเพิ่มเติมหลังจากมีงานทำ และจัดให้มีการติดตามผลและประเมินผลเพื่อการปรับปรุง

สอดคล้องกับแนวคิดของสมร ทองดี และวารุณี บุญประกอบ (2554 : 406 – 408) ที่กล่าวว่า ในการจัดแนะแนวอาชีพให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น นักแนะแนวควรมีหลักการสำคัญในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. การแนะแนวอาชีพต้องจัดอย่างต่อเนื่องตามขั้นตอนของพัฒนาการด้านอาชีพ
2. การแนะแนวอาชีพต้องจัดให้แก่ผู้รับบริการหรือนักเรียนทุกคน
3. การแนะแนวอาชีพจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่เป็นประโยชน์
4. การแนะแนวอาชีพต้องอาศัยกิจกรรมเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์
5. การแนะแนวอาชีพต้องเคารพในสิทธิและความสามารถของนักเรียนในการตัดสินใจเลือกอาชีพด้วยตัวของเขาเอง
6. การแนะแนวอาชีพต้องจัดให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับธรรมชาติของนักเรียน
7. การแนะแนวอาชีพต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

8. การแนะแนวอาชีพต้องจัดอย่างสอดคล้องกับหลักสูตร

9. การแนะแนวอาชีพต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากบุคคลและหน่วยงานหลายฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้อง

จากหลักสำคัญในการจัดแนะแนวอาชีพ สรุปได้ว่าการแนะแนวอาชีพเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง และหากบุคคลใดได้ศึกษาหรือทำงานที่ตรงกับความถนัด ความสนใจ และอุปนิสัยแล้ว บุคคลย่อมมีความสุขและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าการที่ต้องปฏิบัติงานในสิ่งที่บุคคลไม่ชอบ ไม่ถนัด หรือไม่เหมาะสมกับอุปนิสัยของตน ดังนั้นในการแนะแนวอาชีพ จำเป็นจะต้องยึดถือหลักการในประเด็นดังกล่าวข้างต้นนี้ด้วยเพื่อจะได้ทำให้บุคคลมีความสุขและเกิดความพึงพอใจในโลกของงานอาชีพและส่งผลดีต่อสังคมเศรษฐกิจของชาติลดปัญหาการสูญเสียแรงงานและหาแรงงานชดเชยได้ต่อไป

แนวทางการเลือกอาชีพ

การจัดดำเนินการด้านอาชีพสำหรับบุคคล มีความสำคัญต่อการตัดสินใจในการเลือกอาชีพของบุคคลเป็นอย่างมาก ดังที่นวลศิริ เปาโรหิตย์. (2546:5-6) ได้กล่าวถึงอาชีพเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ด้วยเหตุผลหลายประการ สรุปได้ดังนี้ อาชีพช่วยพัฒนาอัตตาสร้างความภาคภูมิใจให้แก่บุคคล อาชีพช่วยทำให้ชีวิตมนุษย์สมบูรณ์และเป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่ง อาชีพช่วยให้มนุษย์ได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอันจะทำให้มีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว อาชีพเป็นดัชนีแสดงคุณภาพชีวิตสถานภาพทางสังคม อาชีพช่วยเสริมสร้างความเท่าเทียมกันของบุคคลและมนุษย์ใช้อาชีพเป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์กับผู้อื่น นอกจากนี้อาชีพมีความสำคัญ คือ ผู้ที่จะเริ่มเข้าสู่อาชีพควรจะได้รู้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอาชีพให้มากที่สุดก่อนที่จะตัดสินใจเข้าสู่อาชีพนั้น ๆ เพราะธรรมชาติทำให้คนเรามีอะไรที่แตกต่างกัน มีความสนใจแตกต่างกัน มีความสามารถแตกต่างกัน มีบุคลิกภาพแตกต่างกันจึงประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน และเมื่อกล่าวถึงคำว่า "อาชีพ" เชื่อแน่ว่าคนทุกคนจะนึกถึงอาชีพที่แตกต่างกันออกไป แนวทางการเลือกอาชีพ ซึ่งประกอบด้วย

ประการแรก รู้จักตัวเอง โดยเริ่มจากการสำรวจรูปร่างและลักษณะของร่างกาย สติปัญญาและความสามารถ อารมณ์และจิตใจ ค่านิยม ทุนทรัพย์ ความชอบหรือความสนใจ บุคลิกภาพ และความถนัดของตนเอง คงไม่มีใครรู้จักตัวเราเองดีเท่ากับตัวเรา

ประการที่สอง รู้จักอาชีพ ผู้ที่รู้จักอาชีพและมีความพร้อมของข้อมูลอาชีพที่ดีมักจะตัดสินใจเลือกเรียนในสาขาวิชาคณะหรือสถาบันการศึกษาที่ตนเองได้พิจารณาแล้วและเมื่อตั้งใจเรียนจนสำเร็จการศึกษาก็มักจะได้งานทำไม่ต้องอยู่ในภาวะตกงานหรือว่างงานหลายคนมักจะเรียนโดยปราศจากหลักการ ไม่ยึดหรือไม่คำนึงถึงอาชีพที่จะต้องทำในอนาคตขอเพียงเรียนให้จบหรือเลือกเรียนตามกระแสเพื่อน เพื่อนเรียนอะไรที่สถาบันไหนก็ตามไปเรียนด้วย ซึ่งไม่ใช่หลักการเลือกเรียนที่ดี ข้อมูลอาชีพที่ควรรู้ เช่น ลักษณะงาน คุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพ โอกาสก้าวหน้าในอาชีพ เป็นต้น

ประการที่สาม รู้ทิศทางตลาดแรงงาน การพิจารณาเลือกอาชีพ มีแนวทางดังนี้

1. ต้องศึกษาติดตามการเปลี่ยนแปลงของสภาวะเศรษฐกิจสังคมโลก รายงานการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มความต้องการแรงงานโดยประเด็นที่ควรสนใจเป็นพิเศษ คือ อาชีพที่จะเกิดขึ้นใหม่

ซึ่งมักจะเปลี่ยนแปลงไปตามเศรษฐกิจสังคมของโลกและประเทศ สำหรับประเด็นที่กล่าวถึงกันมากในช่วงทศวรรษนี้เห็นจะได้แก่ การเปิด“ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” (ASEAN Economic Community : AEC) ซึ่งมีสาขาอาชีพแห่งอนาคตที่เป็นที่ต้องการของตลาดหลังเปิด AEC เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก

2. ต้องทราบแนวโน้มของเศรษฐกิจและรายได้ของประเทศ ข้อนี้มีหลักการง่ายๆ คือ “การจะเลือกประกอบอาชีพใด ควรดูจากรายได้ของประเทศว่ามาจากภาคเศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรมใด การจะเลือกประกอบอาชีพใดให้ดูจากรายได้หรือค่าตอบแทนแรงงาน ในอาชีพนั้น” แน่นอนว่าทุกคนหวังที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะฉะนั้นผู้เข้าสู่ตลาดแรงงานใหม่จึงควรติดตามและสังเกตอาชีพรอบตัวที่พบเห็นในสังคม มีวิธีการอยู่วิธีการหนึ่ง เรียกว่า “การวิจัยอาชีพ” โดยผู้ที่สนใจที่จะประกอบอาชีพใด ให้ทำการวิจัยด้วยการสำรวจอาชีพที่เราสนใจหรืออาชีพที่เราใฝ่ฝันไว้และสอบถามจาก ผู้รู้ (Key Person) 3 คน คือ นายจ้าง ผู้ประกอบอาชีพนั้นอยู่และหน่วยงานผลิตกำลังคนหรือสถาบันการศึกษาที่ออกแบบหลักสูตรการศึกษาต่าง ๆ เพราะกลุ่มบคุคลเหล่านี้จะมีข้อมูลและทราบแนวโน้มสถานการณ์ สภาพการทำงานที่เกี่ยวข้องกับอาชีพที่เราสนใจ เมื่อเราเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้วจึงนำมาสังเคราะห์และสรุป เพื่อเป็นทางเลือกในการตัดสินใจว่าเหมาะสมในสาขาอาชีพนั้น ๆ หรือไม่

การแนะแนวอาชีพจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น หากผู้ให้บริการแนะแนวอาชีพสามารถให้ข้อมูลข่าวสารตลาดแรงงานหลาย ๆ ด้านแก่ผู้รับบริการ จนทำให้ผู้รับบริการได้เห็นภาพของตลาดแรงงานในมิติต่างๆ ในปัจจุบันและอนาคต ทั้งระยะใกล้และระยะไกล ความต้องการแรงงานด้านใดจะลดน้อยลงหรือเพิ่มมากเพียงใด ทั้งนี้เพื่อผู้รับบริการแนะแนวอาชีพจะได้นำข้อมูลไปพิจารณาประกอบการตัดสินใจเลือกอาชีพ และกำหนดแนวทางการศึกษาของตนเพื่อให้เข้าสู่อาชีพนั้น ซึ่งปัจจุบันการให้ได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารตลาดแรงงานเราไม่อาจพบได้แบบเบ็ดเสร็จ ณ แหล่งใดแหล่งหนึ่ง ผู้ใช้ข้อมูลจำเป็นต้องแสวงหาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากบุคคล หน่วยงาน และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

อาชีพในกลุ่มอาเซียน

จากการรวมตัวของประเทศในกลุ่มอาเซียน 10 ประเทศ คือ ไทย พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ กัมพูชา บรูไน เพื่อที่จะให้มีผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจร่วมกัน มีผลประโยชน์ อำนาจต่อรองต่างๆ กับคู่ค้าได้มากขึ้น และการนำเข้าส่งออกของชาติในอาเซียนอย่างเสรี ยกเว้นสินค้าบางชนิดที่แต่ละประเทศอาจจะขอไว้ไม่ลดภาษีนำเข้า (เรียกว่าสินค้าอ่อนไหว) ประเทศในประชาคมอาเซียน (Mobility of professions in ASEAN community) สามารถย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรีระหว่างกัน จากผลจากการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 9 ณ เกาะบาหลี ประเทศอินโดนีเซีย ได้กำหนดให้จัดทำข้อตกลงยอมรับร่วมกัน (Mutual Recognition Arrangements : MRAs) ด้านคุณสมบัติในสาขาวิชาชีพหลัก เพื่ออำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายนักวิชาชีพ หรือแรงงานเชี่ยวชาญ เพื่อไปทำงานในประเทศกลุ่มอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ได้อย่างเสรี สำหรับอาชีพที่มีข้อตกลงกันแล้วให้สามารถเคลื่อนย้ายไปทำงานได้อย่างเสรี ได้แก่ 1) อาชีพวิศวกร (Engineering Services) 2) อาชีพพยาบาล(Nursing Services) 3) อาชีพสถาปนิก (Architectural Services) 4) อาชีพการสำรวจ (Surveying Qualifications) 5) อาชีพนักบัญชี (Accountancy Services) 6) อาชีพ

ทันตแพทย์ (Dental Practitioners) 7) อาชีพแพทย์ (Medical Practitioners) 8) การบริการ/การท่องเที่ยว (Service / Tourism) อาชีพอิสระที่ได้มาตรฐานได้รับการรับรองสามารถเคลื่อนย้ายไปทำงานในประเทศแถบอาเซียนได้ทันที ไม่มีการปิดกั้น อาชีพที่ได้ตกลงไว้คือ แพทย์ พยาบาล บัญชี สถาปนิก วิศวกร โดยในตอนแรกมีการตกลงว่าภาษาที่ใช้ในประชาคมอาเซียน คือ ภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้เตรียมตัวเข้าสู่อาชีพทั้ง 8 อาชีพ ควรตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องนี้ให้มาก จะต้องเรียนให้เก่งจริง เมื่อเรียนจบปริญญาตรี ต้องใช้องค์ความรู้ที่เรียนมาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะต้องรู้ภาษาอังกฤษ รู้ภาษาจีน รอบรู้ประวัติศาสตร์ และรู้เทคโนโลยีด้วย ขณะนี้มีหลายประเทศที่รายได้เฉลี่ยต่ำกว่าไทย ดังนั้นจะมีแรงงานต่างชาติเข้ามาทำงานในเมืองไทยอย่างแน่นอน ช่วง 5 ปีต่อจากนี้ไปอาจยังไม่มีผลกระทบทางลบมากนัก แต่นานไปก็น่าเป็นห่วงว่าคนไทยจะไม่มีงานทำ หรือโดนแย่งงานจากแรงงานต่างชาติ ใน 4-5 ปีข้างหน้า 10 ประเทศก็จะเหมือน 10 จังหวัด ในการเปิดเสรีทางเงินทุน การค้า การบริการ แต่ข้อเท็จจริงการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือจะต้องมีกฎกติกาตามเงื่อนไขที่ตกลงกันในประเด็นสาขาวิชาชีพ ช่างสำรวจ สถาปนิก บัญชี แพทย์ ทันตแพทย์ วิศวกร พยาบาล เมื่อมีกฎแล้วต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของประเทศนั้น ๆ ด้วย เช่น วิศวกร จะไปทำงานที่ประเทศสิงคโปร์ ก็ต้องผ่านการสอบของสิงคโปร์ด้วย กลุ่มแรงงานระดับล่างยังไม่ตกลงเพราะเป็นเรื่องใหญ่ อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่ควรจะกล่าวถึงเรื่องของสมรรถนะ ความรู้ความสามารถ (Competency) ในการบริการ การทำงานกับเพื่อนร่วมงานอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถในการปรับตัว ความเร็วในการทำงาน ความยืดหยุ่นในการทำงานเป็นหลัก แต่ต่อไปนี้จะทำงานตามหน้าที่ คนมีสมรรถนะคือคนที่ทำงานเร็ว เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาสม่ำเสมอ แพทย์และพยาบาลก็เป็นอาชีพหนึ่งที่เป็นที่สนใจของอาเซียน แม้แต่ในประเทศไทยก็เป็นที่ต้องการมาก สถานประกอบการบางแห่งก็ขาดแคลนพยาบาลโรงงานอุตสาหกรรมเป็นอาชีพหนึ่งที่ขาดแคลน เพราะตามกฎหมายสถานประกอบการหรือโรงงานอุตสาหกรรมจำเป็นต้องมีพยาบาลประจำโรงงาน เช่น กรณี ลูกจ้าง 200-999 คน ต้องจ้างพยาบาลจำนวน 1 คนตลอด 8 ชั่วโมง เป็นต้น ดังนั้นควรให้ความสนใจในเรื่องนี้และทราบข้อมูลอย่างถูกหลักเพื่อการวางแผนชีวิตให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่คืบคลานมาอย่างรวดเร็วของกระแสการเข้าสู่อาเซียนเพื่อรองรับกลุ่มอาชีพต่างๆ

ทักษะเพื่อการเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพในกลุ่มอาเซียน

การรวมตัวของประเทศสมาชิกในกลุ่มอาเซียนเป็นการส่งผลที่ดีทั้งในด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ดังนั้นบุคคลที่สนใจควรต้องศึกษาและจัดเตรียมความพร้อมของตนเองในด้านต่างๆ เพื่อจะได้ส่งผลต่อการทำงานที่มีความสุขและมีประสิทธิภาพ

ณรงค์ ขุ้มทอง. (2558) กล่าวว่า การพัฒนาทางการศึกษาของไทยในศตวรรษที่ 21 กำลังเป็นสิ่งที่ทุกคนคาดหวังและท้าทายเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพัฒนาดังกล่าวเป็นการรองรับการแข่งขันอย่างเสรีที่เกิดขึ้นในกลุ่มประชาคมอาเซียน ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มอาเซียนที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การเตรียมความพร้อมที่สำคัญที่สุดแขนงหนึ่งคือ การพัฒนาคนของเราให้พร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกๆ ด้านของกลุ่มประเทศดังกล่าวข้างต้น คือการพัฒนาทักษะการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (Independent Study Skill) ทั้งนี้เพื่อสร้างคนไทยรุ่นใหม่ สร้างคุณภาพทางด้านการเรียนการสอนและ

ผลสัมฤทธิ์เทียบเคียงมาตรฐานสากล ยกระดับโรงเรียนของไทยเข้าสู่มาตรฐานสากล (World Class Standard School) โดยการนำกระบวนการการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองมาใช้อย่างเข้มแข็งจริงจัง โดยพัฒนาผู้เรียน 3 ทักษะ ที่สำคัญ เพื่อเตรียมพร้อมต่อการเข้าสู่อาชีพในอาเซียน ดังนี้

1. ทักษะการค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้ (Research and Knowledge Formation Skill) เป็นทักษะที่ต้องการให้ผู้เรียนรู้จักกำหนดประเด็นของปัญหา รู้จักตั้งสมมุติฐาน รู้จักเทคนิคการค้นคว้า รู้จักเทคนิคการแสวงหาความรู้ มีเทคนิคการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้ หลังจากปี 2558 ประชาคมอาเซียนก็จะขับเคลื่อนเต็มรูปแบบ ฉะนั้นถ้าเยาวชนไทยเราสามารถนำวิธีการเรียนรู้และค้นคว้าคำตอบเองออกมาใช้เต็มศักยภาพ เชื่อว่าคุณภาพของคนไทยเราคงจะดีขึ้นในเชิงคุณภาพทุกๆ ด้าน พร้อมที่จะแข่งขันในเวทีโลก

2. ทักษะการสื่อสารและการนำเสนอ (Communication and Presentation) เป็นทักษะที่มุ่งให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้รับมาวางแผน ใช้วิธีการและเทคนิคในการถ่ายทอดวิธีการสื่อความหมาย แนวคิดใหม่ๆ นำข้อมูลและองค์ความรู้ใหม่ๆ เสนอด้วยวิธีการใหม่ๆ ที่หลากหลายและรัดกุม การสื่อสารและการนำเสนอเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนต้องใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากผู้เรียนมีความสามารถทางภาษาแล้วก็ตาม แต่ผู้เรียนจะต้องเข้าใจบริบทอื่นๆ เพราะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล การแลกเปลี่ยนทางอารมณ์ การสร้างความสัมพันธ์ และสุดท้ายผู้ที่จะประสบความสำเร็จในการถ่ายทอดจะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้ 1.เป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี รวมถึงพฤติกรรมที่แสดงออกที่ดีและเหมาะสม 2.มีความมุ่งมั่นคล่องแคล่วมั่นใจ 3.แสดงออกถึงความตั้งใจและให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน 4.มีสื่อและเทคโนโลยีช่วยเสริมกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างกลมกลืนและสอดคล้องกับความเป็นจริง 5.มีความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาอย่างชัดเจนและแม่นยำ 6. มีจิตวิทยาที่เสริมสร้างแรงจูงใจและเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน 7. มีจิตวิทยาในการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสมาชิกได้ โดยมุ่งให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความถนัด หรือทักษะ และมีทัศนคติและจริยธรรมเชิงบวกเสมอ

3. ทักษะการนำองค์ความรู้ไปใช้บริการทางสังคม (Social Service Activity Skill) หรือการสร้างบริการสาธารณะ โดยผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติสู่สังคมให้มากที่สุด ก่อนที่จะนำความรู้สู่สังคมได้นั้น ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถเบื้องต้น ดังนี้ ต้องสร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วม รู้ขอบเขตของหน้าที่และสิทธิเสรีภาพ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ต้องตระหนักเสมอว่าตนเองคือส่วนหนึ่งทางสังคม รับผิดชอบต่อส่วนรวมต่อประเทศชาติและโลก ต้องเป็นผู้ที่ตระหนักถึงปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและต้องช่วยแก้ไข ต้องยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตและพร้อมที่จะถ่ายทอดหลักธรรมที่ดีสู่สังคม

ในประเด็นของผู้เขียน ขอเสนอแนะถึงทักษะเพื่อการเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพในกลุ่มอาเซียน ดังนี้

1. ทักษะด้านการแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ นับว่าเป็นทักษะเบื้องต้นที่มีความสำคัญเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้หางานที่จะศึกษาหาความรู้ ข่าวสาร การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในกลุ่มอาเซียน เพื่อที่จะได้ทำการวางแผนในประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับการทำงานไว้ล่วงหน้า

2. ทักษะการคิดวิเคราะห์สร้างสรรค์ การเป็นผู้มีทักษะในด้านนี้นับว่ามีประโยชน์เพราะการคิดวิเคราะห์จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงาน ได้ผลผลิต (Productive) ที่มีประโยชน์ต่อตนเองและที่สำคัญต่อองค์การที่เราต้องเข้าไปทำงานด้วย

3. ทักษะด้านภาษาและการติดต่อสื่อสาร เป็นทักษะที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างมากเช่นกัน เพราะการทำงานโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศเครือข่ายในอาเซียน การติดต่อสื่อสารโดยใช้ภาษาทางสากล คือ ภาษาอังกฤษ จึงเป็นความจำเป็นที่ผู้หางานต้องให้ความสำคัญ และหากสามารถที่จะเรียนรู้ภาษาในกลุ่มประเทศอาเซียน ได้เพิ่มเติมมากขึ้นก็นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเช่นกัน

4. ทักษะด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานย่อมได้เปรียบในการที่จะทำงานได้อย่างมีความสุขและส่งผลต่อการประสานงานในการติดต่อระหว่างกันเป็นอย่างดี

5. ทักษะการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม เป็นประเด็นที่มีความจำเป็น หากเราเรียนรู้สังคมข้ามวัฒนธรรม หรือพหุวัฒนธรรม ที่มีความหลากหลายบนกระแสของกลุ่มประเทศในอาเซียน ก็ย่อมที่จะเป็นประโยชน์มากกว่าในหลายๆ ด้าน รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการหางานหรือการทำงานด้วยเช่นกัน

6. ทักษะการมีความรับผิดชอบ การมีทักษะในด้านของความรับผิดชอบก็ย่อมจะมีความสำคัญเพราะส่งผลต่อคุณภาพของบุคคลที่สะท้อนให้เห็นถึงความรับผิดชอบทั้งต่องานและต่อส่วนรวม หากการทำงานปราศจากคุณลักษณะหรือทักษะทางด้านนี้ก็ย่อมจะส่งผลเสียหายต่อธุรกิจการทำงานได้

ทักษะดังกล่าวเหล่านี้ จึงเป็นทักษะที่มีความชัดเจนเหมาะสมในการที่จะส่งเสริมและให้ข้อมูลเพื่อรองรับต่อการเข้าสู่อาชีพในกลุ่มอาเซียนของบุคคลนั่นเอง

บทสรุป

การรวมกันของกลุ่มประชาคมอาเซียนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ทุกฝ่ายต้องเตรียมการเพื่อรองรับอย่างมีคุณภาพ การแนะแนวนับเป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาและช่วยเหลือผู้เรียนในส่วนของภาคการศึกษาที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะการแนะแนวอาชีพ เพราะเป็นกระบวนการในการช่วยเหลือบุคคลแต่ละคนในการเลือกอาชีพ การเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพ การเข้าไปประกอบอาชีพ และการสร้างความก้าวหน้าในการทำงาน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ต้องใช้เวลามากและมีความยุ่งยากสลับซับซ้อน บุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบจะต้องเป็นคนที่มีความสามารถสูง จึงจะช่วยให้การแนะแนวอาชีพเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การเลือกบุคคลที่รับผิดชอบต่อการแนะแนวอาชีพนี้ควรจะเลือกบุคคลที่ได้รับการเรียนรู้และฝึกฝนมาเป็นอย่างดี ที่จะช่วยแนะแนวให้บุคคลได้เกิดหลักการในการเลือกอาชีพ ทั้งในเรื่องของการวิเคราะห์บุคคลตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัด และบุคลิกภาพของอาชีพนั้นๆ รวมทั้งการวิเคราะห์อาชีพว่ามีคุณลักษณะอาชีพตามความต้องการเพื่อการเตรียมตัวประกอบอาชีพอย่างไร ตลอดทั้งการใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจเลือกอาชีพ ซึ่งต้องอาศัยหลักของการวิเคราะห์ตนเองและวิเคราะห์อาชีพประกอบกัน ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลเข้าสู่อาชีพประสบความสำเร็จมีความสุขในอาชีพ โดยเฉพาะการมีความพร้อมที่จะปรับตัวและเตรียมตัวเพื่อรองรับการเข้าสู่อาชีพในกลุ่มอาเซียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน. (2559). **คู่มือการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน.** ค้นเมื่อ 5 กันยายน 2561, จาก http://www.doe.go.th

คมเพชร ฉัตรศุภกุล. (2521). **บริการสนเทศ.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ณรงค์ ขุ้มทอง.(2558). **แนวทางการพัฒนาทักษะการค้นคว้าและศึกษาด้วยตนเองเพื่อรองรับ AEC** กรุงเทพฯ : ศูนย์ข้อมูลข่าวอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์.

นวลศิริ เปาโรหิตย์. (2546). **พัฒนาอาชีพในองค์การ.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สวัสดิ์ สุวรรณอักษร. (2542). **ปริศนาอาชีพ.** กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

สมคิด กอมณี. (2559). รูปแบบการแนะแนวอาชีพสำหรับนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา. **วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.** 15,2:106-122.

สมร ทองดี และวารุณี บุญประกอบ. (2554). **ประสบการณ์วิชาชีพการแนะแนว.** พิมพ์ครั้งที่ 6. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.(2558). **แนะแนวการศึกษาและชีวิต.** ค้นเมื่อ 6 กันยายน 2561, จาก http://guidance.obec.go.th/?p=141

อรอนงค์ ธัญญะวัน (2539). **การแนะแนวอาชีพ.** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

Super, D.E. (1957). **The Psychology of Careers**. New York: Harper & Row

พุทธเศรษฐศาสตร์: หลักเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อการพัฒนาประชาคมเศรษฐกิจที่ยั่งยืน*
Buddhist Economics: principles of political economics for community development and sustainable economy

ศุภัทรา อำนวยสวัสดิ์*
ศิรวัฒน์ ครองบุญ**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอหลักพุทธเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อการพัฒนาประชาคมเศรษฐกิจ ระบบบริหารราชการแบบใหม่ อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางเศรษฐกิจเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพของระบบเศรษฐกิจ ตลอดถึงยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความปรองดอง และสร้างโอกาสให้ทุกคนในสังคมสามารถเข้าถึงทรัพยากร แหล่งทุนในการประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อยกระดับรายได้และขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพราะประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งประชาคม เพื่อให้เกิดการรวมตัวและร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ เอื้อให้เกิดความสะดวกในการติดต่อซื้อขายระหว่างประเทศสมาชิกภายในกลุ่ม มุ่งให้เกิดการพัฒนาและสามารถแข่งขันกับกลุ่มประเทศอื่นในเวทีเศรษฐกิจโลก

การปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองแบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ตรงกับหลักกูฏทันตสูตร ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่นำเอาหลักรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มาสู่การพัฒนาอย่างแยบยล ด้วยการยึดเอาหลักยุทธศาสตร์การปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขของพระเจ้ามหาวิชิตราช ตามหลักการบริหารที่พระราชทานพันธุ์พืช พระราชทานต้นทุน พระราชทานอาหาร และเงินเดือนแก่ราชการ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้ คือ บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียนประชาชน มีความขยัน ไม่เป็นโจร ปล้นชิงทรัพย์ ลักขโมย เก็บภาษีอากรได้มากขึ้น อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้านมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

คำสำคัญ: พุทธเศรษฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์การเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ

---

* บทความนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ระบบบริหารราชการแบบใหม่ ในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และเพื่อพัฒนาระดับจิตใจของผู้นำและประชาชน โดยมีต้นแบบยุทธศาสตร์การปฏิรูปเศรษฐกิจการเมือง แบบยั่งยืนตามหลักกูฏทันตสูตรในพระพุทธศาสนา

This article is intended to develop a new administrative system in the economy, the ASEAN Economic Community (AEC) and to improve the level of leadership and the public psyche. By master strategist, political economic reforms. Sustainable principles of kut dental formula in Buddhism.

*คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง E-mail: Supatra.rs.303@gmail.com

**อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ พุทธมณฑลจันทบุรี, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, E-mail: buddha_mcu16@hotmail.com

Abstract

The purpose of this article is to reflect ‘The Buddhist Economics’ which detailing the principle economic for Economic Community development, an evolved affair of state service which strengthen the financial economy of the country. Also drive towards a higher efficiency and effectiveness of the economic capability, even the justice strategy to improve the area of the social inequality and political unity. In a different dimension, this platform is extending the permission for people to access the financial fund for business start up to uplift their quality of living and accelerate the entire country’s economy. ASEAN economic community aims to establish the community for the economy and trading assembly and cooperation among member countries for sustainable development and increase the trading capability against other countries in the international scale.

Keywords: Buddhist Economics, Political Economy, Economic Development

1. บทนำ

ปัจจุบันเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วและมีความซับซ้อน กระแสการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่องค์กรต้องเผชิญ เนื่องจากปัจจัยที่เกิดจากการก้าวกระโดดของเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นพลังขับเคลื่อนสังคม และความซับซ้อนของระบบเศรษฐกิจ ที่ส่งผลกระทบกับการดำเนินงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป และในปัจจุบัน “ประชาคมอาเซียน (Association of South East Asian Nations : ASEAN)” ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคมไทย มีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยที่หน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน ได้ให้ความสำคัญกับการปรับตัวอย่างแข็งขัน โดยกำหนดนโยบายการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ผลของวิกฤตเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2553 ทำให้เชื่อว่าจะทำลายอำนาจนำและความชอบธรรมของแนวนโยบายเสรีนิยม ตลอดจนอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกรระบวนทัศน์ทางลัทธิอุดมการณ์ความเชื่อที่เคยเป็นลัทธิที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจให้กับนักเศรษฐศาสตร์ทั้งหลาย (เกษียณ เตชะพีระ, 2555, น.167-169)

แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์นั้น สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการวิพากษ์เศรษฐศาสตร์แบบนีโอคลาสสิค ซึ่งเน้นการบริโภคเพื่อความพึงพอใจสูงสุด นำมาซึ่งความขัดแย้งทางสังคม และการทำลายสิ่งแวดล้อม จึงมีการเสนอแนวคิดทางเลือก ซึ่งมีรากฐานอยู่บนจริยธรรม มุ่งเน้นการบริโภคแบบพอดี เพื่อความสุขสูงสุด มีการควบคุมตนเองให้เป็นอิสระปลอดโปร่งจากอำนาจของกิเลส และสามารถข่มตนเอง ข่มใจ ให้เกิดปัญญาในการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า รู้จักทุกข์ รู้เท่าทันทุกข์และมีความสุขตามอัตภาพ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541, น.78)

จะเห็นได้ว่า ในหลายทศวรรษขณะที่ทั่วโลกต่างประสบวิกฤตการณ์จากการมุ่งพัฒนาตามเศรษฐศาสตร์กระแสหลักอย่างไม่ลืมหูลืมตา ยังผลให้เกิดความลักลั่นในโครงสร้างทางสังคม การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ตลอดจนความล้มเหลวทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสภาพสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงทำให้เกิดการตั้งคำถามและวิพากษ์เกี่ยวกับทฤษฎี หรือแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และสภาพสังคม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่ส่วนใหญ่มีต้นกำเนิดของจากประเทศฝั่งตะวันตก โดยนักวิชาการหลายท่านได้เล็งเห็นความผิดพลาดและความลักลั่นอันเกิดจากการนำแนวคิดแบบตะวันตกมาใช้โดยไม่มีการประยุกต์ให้เข้ากับพื้นฐานแนวคิดและวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคม จึงได้มีการเสนอทางออกให้กับการพัฒนาประเทศขึ้นใหม่ โดยกลับมาพิจารณาและดำเนินการตามแนวคิดแบบ “พุทธศาสนา” ซึ่งเป็นแนวคิดและวิถีปฏิบัติดั้งเดิมของสังคมไทย เพื่อนำสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมประเทศอย่างยั่งยืน

2. ประชาคมเศรษฐกิจ

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations : ASEAN) หรือประชาคมอาเซียน เป็นเป้าหมายการรวมตัวกันของประเทศสมาชิกอาเซียน 10 ประเทศ ประกอบด้วย ไทย พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ กัมพูชา และ บรูไน เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองและขีดความสามารถการแข่งขันของอาเซียนในเวทีระหว่างประเทศ รวมถึงให้อาเซียนมีความแข็งแกร่ง มีภูมิต้านทานที่ดี ในการรับมือกับปัญหาใหม่ ๆ ระดับโลก

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) คือการรวมตัวของกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ทั้ง 10 ประเทศ ให้เป็นชุมชนที่มีความแข็งแกร่ง สามารถสร้างโอกาสและรับมือกับสิ่งท้าทายทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ โดยสมาชิกในชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น และสมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ประภัสสร์ เทพชาตรี 2554 : 29-70) ซึ่งประชาคมอาเซียนประกอบด้วยเสาหลัก 3 เสา ได้แก่

1. ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Security Community–ASC) มุ่งให้ประเทศในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีระบบแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน เช่น การเคารพในเอกราชและอธิปไตยของกันและกัน หลักการไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกิจการภายในของประเทศอื่น การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี การไม่ขู่หรือใช้กำลังในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง รวมทั้งความร่วมมือต่อต้านการก่อการร้าย และภัยคุกคามความมั่นคงในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด และปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ

2. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community–AEC) การจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจ ที่เรียกว่า ตลาดร่วมอาเซียน โดยมีองค์ประกอบ คือ การไหลเวียนอย่างเสรีของสินค้าบริการ การลงทุน แรงงานมีฝีมือ และสำหรับการเปิดเสรีทางการค้านั้น จะเน้นการลดภาษีลงให้เหลือ 0 เปอร์เซ็นต์ และการขจัดอุปสรรคที่ไม่ใช่ภาษี เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจและการอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน อันจะทำให้ภูมิภาคมีความเจริญมั่งคั่งและสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ ได้ เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนในประเทศอาเซียน

3. ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community – ASCC) สำหรับการเป็นประชาสังคมและวัฒนธรรม มีเป้าหมายหลักที่จะทำให้เกิดประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง และมีสังคมที่รับผิดชอบ เพื่อก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและก่อให้เกิดเอกภาพ โดยเสริมสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน และทำให้เกิดเป็นสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และสวัสดิการของประชาชนดีขึ้น

ประเทศอาเซียนเกิดจากการร่วมมือร่วมพลังกัน ลงนามช่วยเหลือกันและกันเป็นการพัฒนาสู่ความเจริญด้วยกันทั้ง 10 ประเทศ มีคำขวัญหรือสโลแกนว่า “สิบชาติ หนึ่งอาเซียน” (ว.อำพรรณ, 2555, น. 41) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (เออีซี) เกิดขึ้นมาจากการพัฒนาสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) เนื่องจากสมาชิกอาเซียนเห็นว่า ปัจจุบันอาเซียนมีจำนวนประเทศ 10 ประเทศ มีประชากรกว่า 600 ล้านคน ดังนั้น ถือว่าเป็นเศรษฐกิจภูมิภาคขนาดใหญ่ จึงควรร่วมมือกัน เพื่อทำให้อาเซียนมีความเข้มแข็งในด้านต่าง ๆ มากขึ้น เหตุนี้เอง อาเซียนจึงกลายสภาพเป็นเออีซีในที่สุด อย่างไรก็ตาม อนาคตข้างหน้า เออีซี มีแนวโน้มขยายเป็นอาเซียน +3 คือ เพิ่ม จีน เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น ก่อนที่จะเป็น อาเซียน +6 โดยเพิ่ม จีน เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอินเดีย

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ซึ่งสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศนั้น ๆ มีความสำคัญอย่างที่สุดในการเชื่อมโยงกับความคืบหน้าของเศรษฐกิจ ที่จะเกิดจากความร่วมมือกันของแต่ละประเทศ (กฏชนก สุขสถิตย์, 2555, น. 11) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC) AEC หรือ ASEAN Economic Community ประชาคมเศรษฐกิจ

อาเซียน เป็นเป้าหมายการรวมตัวกันของประเทศสมาชิกอาเซียน เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับคู่ค้าและเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจระดับโลก รวมถึงมีการยกเว้นภาษีสินค้าบางชนิดให้กับประเทศสมาชิก ส่งเสริมให้ภูมิภาคมีความเจริญมั่งคั่ง มั่นคง ประชาชนอยู่ดีกินดี เป้าหมายหลักของการร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้ระบุไว้ในหมวดที่หนึ่งของกฎบัตรอาเซียน คือเพื่อสร้างตลาดและฐานการผลิตเดียวที่มีเสถียรภาพ มั่งคั่ง มีความารถในการแข่งขันสูง และมีการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีการอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการเคลื่อนย้ายอย่างเสรีของสินค้า บริการ และการลงทุน การเคลื่อนย้ายที่ได้รับความสะดวกของนักธุรกิจ ผู้ประกอบวิชาชีพ ผู้มีความสามารถพิเศษและแรงงาน และการเคลื่อนย้ายอย่างเสรียิ่งขึ้นของเงินทุน

3. เศรษฐศาสตร์การเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

รูปแบบการปกครองพิเศษในสมัยพุทธกาล เรียกว่า พรหมไทย หมายความว่า พระราชาทรงมอบรางวัลพิเศษให้ หรือของอันพรหมประทาน ของให้ที่ประเสริฐสุด หมายถึง ที่ดิน หรือบ้านที่พระราชทานบำเหน็จให้ ได้แก่ หมู่บ้านขาณุมัต เป็นการแยกปกครองอิสระต่างหากจากแคว้นมคธ โดยพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานปูนบำเหน็จให้ เรียกได้ว่า เป็นการกระจายอำนาจ (Decentralize) ซึ่งรัฐบาลกลางได้มอบให้ไปจัดการหรือดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในท้องถิ่นด้วยตนเอง (พระครูโสภณปริยัติสุธี, 2552: น. 89-90) พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอตัวอย่างของการแก้ปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำเสนอสาเหตุของตัวสาเหตุที่แท้จริงตลอดจนแนวทางการแก้ปัญหาแบบยั่งยืนเอาไว้ใน “กูฏทันตสูตร” ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนนำมาเสนอเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ (Best Practice) เพื่อจะได้ถอดบทเรียนสำคัญในการแก้วิกฤติการณ์ทางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมืองและเศรษฐกิจ และตอบคำถามที่ว่า ในพระสูตรดังกล่าวนี้ ได้นำเสนอหลักการที่ว่า “เศรษฐศาสตร์การเมือง Political economy” เอาไว้อย่างไร ผลจากการศึกษา พบว่า การดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจ ในกูฏทันตสูตร เป็นการนำเสนอแนวทางการปฏิวัติแนวความคิดทางเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับแนวคิดทางการเมืองแบบธรรมาธิปไตย จะเห็นได้ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ถือว่าเป็นส่วนเติมเต็มให้คำนิยามหรือคำจำกัดความของ “เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก” ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในแง่มุมหรือมิติของความหมายต่อความเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจมากขึ้น เป็นเศรษฐศาสตร์ที่พิจารณาถึงความรู้สึก ความเอื้ออาทรของมนุษย์ต่อผู้อื่นด้วยจิตใจที่มีโลกทัศน์ เปิดกว้าง และเห็นความจริงแท้มากยิ่งขึ้น อันเป็นปัจจัยที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักละเลยความหลากหลายของมนุษย์ เพราะมนุษย์มิได้เหมือนกันหมดตามข้อสมมติฐานที่เศรษฐศาสตร์ตั้งเอาไว้และด้วยฐานความคิดและมุมมองความเข้าใจที่แตกต่างกันระหว่าง “เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก” และ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นี้เอง ส่งผลให้คำนิยามของ “เศรษฐศาสตร์” ในกรอบแนวคิดของพุทธเศรษฐศาสตร์แตกต่างจากมุมมองของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักทั่วไป

พุทธเศรษฐศาสตร์ มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยหลักสัมมาอาชีวะ รวมถึงผลที่เกิดขึ้นในทางที่เกื้อกูลต่อมนุษย์และสังคม ตลอดถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในทางตรงกันข้ามการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เศรษฐศาสตร์กระแสหลักเพ่งเล็งไปที่ผลประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งและมีจุดเน้นอยู่ที่การสร้างความพอใจสูงสุด ด้วยการผลิตให้มากที่สุด ต้นทุนการผลิตต่ำที่สุด และผลกำไรสูงที่สุด ดังนั้น พุทธเศรษฐศาสตร์จึงเน้นปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตหลัก และถือว่าเป็นปัจจัยที่

สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต หรือเป็นวิถีการผลิต (mode of production) ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548, 59-60) ได้ชี้ว่า การสร้างความพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจ เป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องทำ แต่เราจะต้องให้ความเจริญก้าวหน้าพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจนั้นสัมพันธ์กับจุดหมาย โดยให้เป็นไปเพื่อจุดหมาย คือ ให้เกิดคุณภาพชีวิต ซึ่งทำให้มนุษย์พร้อมที่จะสร้างสรรค์หรือปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีงาม จึงเรียกว่า เศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจเพื่อคุณภาพชีวิต

ห่วงโซ่ที่เชื่อมสังคมมนุษย์ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขท่ามกลางความแตกต่างทางพหุวัฒนธรรม (Multi-Culture) คือ “ระบบการเมือง” (Political System) สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการเมืองเป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดนโยบายสาธารณะ (Public Policy) เพื่อให้กลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมสามารถเข้าถึงโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์และความต้องการด้านปัจจัย 4 แต่การที่จะดำเนินการจัดการผลประโยชน์ด้านทรัพยากรได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยตัวแปรด้านอำนาจทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554, น.4)

เศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) ได้รับการนำมาใช้ก่อนคำว่า เศรษฐศาสตร์ (Economics) จะเห็นว่า เศรษฐศาสตร์การเมืองในสมัยแรกเป็นความพยายามแยกให้เห็นว่าการปกครองเมือง (Political) มีความแตกต่างจากการปกครองแบบเดิม ซึ่งคำว่า Economy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก แปลว่า การจัดสรรครัวเรือน การเพิ่มคำว่า “Political” เข้าไปอาจทำให้หมายถึง การจัดสรรในแบบที่แตกต่างไปจากครัวเรือนทั่วไปเป็นแบบเมือง ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ในสมัยนั้นโดยที่การศึกษาจะเกี่ยวกับการดำเนินงานและการผลิตที่บริหารโดยรัฐ ที่ขับเคลื่อนด้วยพลังของระบบทุนนิยมที่เพิ่งเกิดใหม่และมีบทบาทมากขึ้น

เศรษฐศาสตร์การเมือง ได้รับการจัดเป็นระบบความคิดที่ชัดเจนในคริสตศตวรรษ ที่ 17 ซึ่งเป็นช่วงของการต่อสู้ระหว่างทุนนิยมกับศักดินานิยมในยุโรป และได้มีการนำมาใช้เป็นครั้งแรกในอังกฤษ สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 เพื่อแทนที่แนวคิดสำนักธรรมชาตินิยม (Physiocracy) ของฝรั่งเศส งานเขียนเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองชิ้นแรกๆ ได้แก่ The labor theory of value (ซึ่งเริ่มโดย จอห์น ล็อก), พัฒนาต่อโดย อดัม สมิธ ซึ่งเป็นบิดาของวิชาเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ และวิเคราะห์ต่อในเชิงวิพากษ์โดยคาร์ล มาร์กซ ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 การที่วิชาเศรษฐศาสตร์ในแบบกระแสหลักได้เฟื่องฟูจนถึงขีดสุด จึงทำให้คำว่า เศรษฐศาสตร์การเมือง ได้รับการแทนที่ด้วย คำว่า เศรษฐศาสตร์ และทฤษฎีของเศรษฐศาสตร์ที่ว่านั้น ก็มีการใช้แนวคิดในเชิงองค์รวมน้อยลง เนื่องจากพยายามที่จะทำให้เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่สามารถตัดออกจากอารมณ์ ความรู้สึกทางวัฒนธรรมสังคมและการเมือง เพื่อให้วิชาดังกล่าวมีความคิดเป็นเหตุเป็นผลทางวิทยาศาสตร์มากขึ้นเป็นผลทำให้เศรษฐศาสตร์กลายเป็นสาขาวิชาที่ไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาของสังคม การเมืองหรือวัฒนธรรมได้อย่างรอบด้านเท่าที่ควรจะเป็น อย่างไรก็ตาม อดัม สมิธ เห็นว่า วิธีการสร้างความมั่งคั่งให้กับประชาชนและประเทศชาตินั้น ไม่ได้มาจากการสะสมเงินตราและการค้าระหว่างประเทศผ่านการช่วยเหลือของรัฐแบบที่พาณิชย์นิยมได้นำเสนอไว้ อดัม สมิธ กล่าวว่า การสร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติและประชาชนนั้นอยู่ที่การผลิต และประสิทธิภาพในการผลิต ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละประเทศ ในการใช้และพัฒนาแรงจูงใจ เพื่อให้คนทำงานหรือผลิตผลมากขึ้น รวมถึงการพัฒนาเทคโนโลยีและทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ เพื่อการแข่งขันกันในตลาดการค้าเสรีทั้งใน

ประเทศและระหว่างประเทศ งานเขียนของอดัม สมิธ ดังกล่าวนี้ ได้กลายมาเป็นแนวคิดหลักที่สำคัญในการวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมืองแนวทุนนิยม และมีอิทธิพลต่อการศึกษาเศรษฐศาสตร์นานกว่า 100 ปี ในการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องนี้ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำ เพื่อให้เกิดทักษะและประสิทธิภาพการผลิต

2. แนวความคิดเกี่ยวกับความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ เพื่อเน้นให้ผู้ผลิตได้เปรียบการได้เปรียบของผู้ผลิตเชิงเปรียบเทียบ จะช่วยลดต้นทุนในการผลิตให้ต่ำ เพื่อให้สามารถแข่งขันในตลาดได้ดีขึ้น

อี เอฟ ชูมาคเกอร์ (1973) บิดาแห่งเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ (Buddhist Economics) ที่หลายๆ คน เชื่อว่าเป็นทางเลือกใหม่ที่อยู่บน **“ทางสายกลาง”** ระหว่างเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ผลงานทางวิชาการของอี เอฟ ชูมาคเกอร์ มีหลายชิ้น เช่น Good Work, A Guide for the perplexed และที่โด่งดังที่สุดที่ติดอันดับ 100 หนังสือที่สำคัญที่สุดในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ “Small is beautiful” โดยเฉพาะบทที่ 4 ที่ชื่อว่า Buddhist Economics ที่ขึ้นต้นว่า “การดำรงชีพอย่างถูกต้อง เป็นคำสอนที่สำคัญข้อหนึ่งของพระพุทธเจ้า ในมรรคมีองค์ 8 ดังนั้น จึงเป็นที่ชัดเจนว่าต้องมีบางสิ่งที่เราเรียกว่า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ”

นักเศรษฐศาสตร์ถูกสอนว่าไม่ควรจะยุ่งกับนักการเมือง การตัดสินเป็นเรื่องของนักการเมืองที่จะต้องทำหน้าที่ในฐานะผู้ที่ได้รับมอบอำนาจจากประชาชนให้มีหน้าที่ ในการตัดสินใจ โดยที่นักเศรษฐศาสตร์มีสถานะภาพเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ได้รับอำนาจหน้าที่ ให้ทำเช่นนั้น ส่วนการตัดสินใจของนักการเมืองนั้นมีความหมายต่อไปอีกว่า การตัดสินใจดังกล่าวก็ควรจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ เพราะในที่สุดนักการเมืองได้รับการเลือกมาจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ นักการเมืองจึงจะต้องนึกถึงผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ เพื่อใช้ประกอบในการตัดสินใจ ซึ่งถ้าหากเป็นเช่นนี้นักเศรษฐศาสตร์ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องห่วงใยการทำหน้าที่ของนักการเมือง เพราะการคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ อยู่แล้ว ถึงแม้จะใช้คำที่ต่างกันของนักเศรษฐศาสตร์ที่เรียกว่าสวัสดิการของสังคมสูงที่สุดนั้น ก็น่าจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าผลประโยชน์สูงสุดของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ (อภิชัย พันธเสน, 2552)

พุทธเศรษฐศาสตร์ มีลักษณะที่สำคัญพอสรุปได้ ดังนี้

1) พุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นศาสตร์สายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมุ่งที่ความพอดีหรือความสมดุล สมดุลในแง่หนึ่งก็คือการบริโภค เพื่อสนองหรือบำบัดความต้องการ จะทำให้เกิดความพอดี ส่วนเศรษฐศาสตร์ปัจจุบัน เป็นการบริโภคที่ตอบสนองความต้องการไม่รู้จบ เพราะมีความต้องการไม่จำกัด แต่ทางพระพุทธศาสนามีหลักของความพอดี มีปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้องในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ และทำให้เกิดความพึงพอใจ

2) พุทธเศรษฐศาสตร์ มีลักษณะที่สำคัญที่ถือว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างเป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือเป็นกิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ไปด้วยในตัว ไม่ว่าการบริโภค การตลาด การแลกเปลี่ยน การค้าขายด้วยเงินตรา โดยภาพรวมกิจการในการดำเนินชีวิตทุกอย่างในภาพรวมของมนุษย์ในด้านวัตถุ ที่จะส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี และเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จะเห็นได้ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ มีส่วนส่งเสริมคุณภาพชีวิต เพื่อจุดมุ่งหมายในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีโอกาสและความพร้อมในการที่จะเข้าถึงสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่ประเสริฐที่ชีวิตจะพึงได้รับยิ่ง ๆ ขึ้นไป

หลักเศรษฐศาสตร์การเมืองตามหลักกูฏทันตสูตร (พระภาวนา วิริยคุณ, 2547: 1-3) เป็นการสนทนาธรรมระหว่างพระผู้มีพระภาคเจ้ากับกูฏทันตพราหมณ์ โดยกูฏทันตพราหมณ์เข้าไปเฝ้า เพื่อทูลขอคำอธิบายจากพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายยกตัวอย่างรูปแบบการบริหารบ้านเมืองของพระเจ้ามหาวิชิตราช ซึ่งประสบความสำเร็จในการปกครองบ้านเมืองจนพสกนิกรมีความร่มเย็นเป็นสุข เนื้อหาในพระสูตรมีกลุ่มเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ทั้งในระดับล่างและระดับบน เป็นการมุ่งเป้าปฏิรูปเศรษฐกิจ เพื่อเป็นการปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคนและเพื่อขจัดความยากจนของแผ่นดิน โดยมุ่งเป้าไปที่ประชากร 3 กลุ่มระดับล่าง คือ

1. กลุ่มเกษตรกร ได้แก่ ชาวไร่ ชาวนา ผู้ทำการเกษตรและกสิกรรม
2. กลุ่มพ่อค้าย่อย ได้แก่ พ่อค้า แม่ค้า ผู้ประกอบอาชีพอิสระทั้งหลายในระดับล่าง
3. กลุ่มข้าราชการชั้นผู้น้อย และผู้รับจ้างในวงราชการ

จากการทำตามคำแนะนำดังกล่าว ทำให้ประชาชนต่างขวนขวายในกิจการงานของตนมากขึ้น ไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเมืองสงบสุขเรียบร้อย ไม่มีการเบียดเบียนกัน และภาษีอากรเข้าพระคลังมากขึ้น ส่วนกลุ่มเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ระดับบน คือ การแสวงหาการมีส่วนร่วมของกลุ่มอิทธิพล 4 กลุ่มใหญ่ในแผ่นดิน ซึ่งในยุคนั้นได้กล่าวถึงบรรดาเจ้าผู้ครองนครเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นกับพระเจ้ามหาวิชิตราช บรรดาอำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่ พวกพราหมณ์มหาศาล และพวกคหบดีมหาศาล ถ้าหากจะประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยกับบ้านเมืองในปัจจุบัน น่าจะเทียบได้กับกลุ่มอิทธิพลทางการเมือง 4 กลุ่มในระดับบน คือ

1. กลุ่มนักการเมือง ได้แก่ กลุ่มนักการเมืองระดับชาติที่เป็นตัวแทนประชาชนในแต่ละท้องถิ่น สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองในทุกระดับ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจปัญหาสำคัญและอนาคตของบ้านเมือง

2. กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ได้แก่ ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือนในระดับสูง ตั้งแต่ระดับกระทรวง อธิบดี ผู้ว่าราชการ ผู้บัญชาการทหารทุกเหล่า เสนาธิการ ผู้ว่าการ และผู้อำนวยการรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผู้รับนโยบายไปปฏิบัติ

3. กลุ่มผู้นำทางความคิด นักวิชาการใหญ่ สื่อมวลชนใหญ่ ในอดีตคือกลุ่มพราหมณ์มหาศาล ปัจจุบันเป็นสถาบันทางความคิดที่มีบทบาทถ่วงดุลอำนาจรัฐ ชี้นำประชาชน ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ นักคิดในสังคม ปัจจุบันนิยมเรียกว่า NGO (Non-Government Organization)

4. กลุ่มพ่อค้าคหบดีใหญ่ ซึ่งทุกยุคทุกสมัยจะมีพ่อค้าที่ทรงอิทธิพล เพราะมีทรัพย์มหาศาล มีอำนาจ มีบริวาร กลายเป็นบุคคลสำคัญของแผ่นดินที่จะมองข้ามไปมิได้ จะต้องได้รับความร่วมมือด้วย

จะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ทางรัฐศาสตร์ในการปกครองประเทศยุคพระเจ้ามหาวิชิตราชถือเป็นต้นแบบของการเปลี่ยนแปลงเจตคติ แนวคิดของการปกครองแบบธรรมรัฐ ที่ปัจจุบันเขียนเป็นทฤษฎีใหม่ของตะวันตกที่เรียกว่า “Good Governance” นั่นคือ การบริหารราชการแผ่นดินให้มี

ประสิทธิภาพประสิทธิผล จะต้องประกอบด้วยหลักคุณธรรม หลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วมหลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงมีพระราชทรัพย์มหาศาล ทรงมีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ทรงทำสงครามได้ชัยชนะจนได้ครองดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล จึงทรงประสงค์จะทำพิธีบูชายัญเพื่อความสุขสวัสดีแก่พระองค์เองและอาณาประชาราษฎร์ ซึ่งพราหมณ์ปุโรหิตได้ถวายวิธีที่จะกำจัดเสี้ยนหนาม คือ โจร ต้องอาศัยวิธีการ (พระภาวนาวิริยคุณ, 2547: 28-29) ดังต่อไปนี้

1. ขอให้พระองค์พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่พลเมือง ผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมืองของพระองค์

2. ขอให้พระองค์พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชยกรรม ในบ้านเมืองของพระองค์

3. ขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็ง ในบ้านเมืองของพระองค์

จะเห็นได้ว่า เมื่อทำได้ทั้ง 3 ประการนี้แล้ว พลเมืองเหล่านั้น จักขวนขวายในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมือง ก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน เรียกได้ว่า เป็นการเปลี่ยนการฆ่าสัตว์บูชายัญให้เป็นสังคมเคราะห์อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม นักวิจัยมหาวิทยาลัยบริติชโคลัมเบีย ร่วมกับวิทยาลัยธุรกิจมหาวิทยาลัยฮาวาร์ด (Harvard business school) ได้ทำการทดลองเรื่องความสุขจากการให้ โดยสำรวจชาวอเมริกันกว่า 630 คน พบว่า พวกเขารู้สึกเป็นสุขอย่างวัดได้มากขึ้น เมื่อได้แจกเงินให้กับคนอื่น ศาสตราจารย์เอลิสเบธ ดันน์ กล่าวว่า “มันไม่สำคัญว่า คนเราหาเงินได้มากเท่าไร หากแต่คนที่มีโอกาสให้เงินช่วยเหลือคนอื่น ต่างบอกรู้สึกเป็นสึกมากขึ้น โดยแม้คนที่เอาเงินไปใช้จ่ายเรื่องของตนเองก็ไม่เกิดความรู้สึกเช่นนี้” การให้จึงเป็นกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งช่วยให้มนุษย์ได้นำความพึงพอใจของผู้อื่น มาใส่ไว้ในสมการหรือบัญชีความสุขของตนเอง และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือ ความสุขเพิ่มขึ้นของทั้งผู้ให้และผู้รับ (เดชรัต สุขกำเนิด, 2550, น.96)

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2540) ได้ตั้งข้อสังเกตต่อพระสูตร คือ กูฏทันตสูตร เอาไว้อย่างน่าสนใจว่า “พระพุทธเจ้าทรงสอนรัฐศาสตร์แบบเสริมเศรษฐศาสตร์ในการทรงแสดงธรรมแก่กูฏทันตพราหมณ์ นักปกครองผู้หนึ่งของแคว้นมคธ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ลดอาชญากรรม ด้วยเพิ่มการจัดเศรษฐกิจให้ดี ให้ประชาชนทุกหมู่เหล่ามีรายได้ มีความเป็นอยู่ดี เป็นการนำเรื่องเศรษฐกิจมาช่วยในการปกครองด้วย” สอดรับกับอดิศักดิ์ ทองบุญ (2554) ที่ชี้ว่า “แนวคิดในกูฏทันตสูตรเป็นการนำเสนอแนวทางการปฏิวัติแนวความคิดทางเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจขั้นมูลฐานที่สัมพันธ์กับแนวคิดทางการเมืองแบบ ธรรมาธิปไตย” คำถามมีว่า “แนวคิดในกูฏทันตสูตรได้นำเสนอหลักการและแนวทางดังกล่าวอย่างไร” จึงทำให้นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนามองว่า ควรนำพระสูตรดังกล่าวนั้นมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของสังคมไทยในปัจจุบันและประชาคมอาเซียน

ยุทธศาสตร์แห่งการเอาชนะใจกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลทางบ้านเมืองทั้ง 4 กลุ่ม (พระครูโสภณปริยัติสุธี, 2552: 93) คือ เจ้าผู้ครองนคร อำมาตย์ราชบริพาร พราหมณ์มหาศาล และคหบดีผู้มั่งคั่ง ถือเป็นการสร้างต้นแบบให้เกิดความ ร่วมใจ เห็นอุดมการณ์ของบ้านเมืองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ การช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้ยากไร้แต่ละคนต้องช่วยตนเองให้ได้ ต้องใช้ความรู้ความสามารถให้เต็มที่ หนีความยากจน ด้วยวิธีการกระจายความมั่งคั่งสู่บุคคลระดับล่าง เพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้มีทรัพย์ ผู้มั่งคั่งสู่บุคคลระดับล่าง กับกลุ่มผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสระดับล่างซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของแผ่นดิน เรียกว่า เป็นการบริหารบ้านเมืองสมัยใหม่ ที่สอดคล้องกับหลักรัฐประศาสนศาสตร์ยุคใหม่ ที่วางยุทธศาสตร์ในเชิงรุก แทนที่การตั้งรับ มิรอให้ประชาชนเดือดร้อนก่อนแล้วยกขบวนมาร้องต่อบ้านเมือง เป็นการแก้ที่ต้นเหตุ และปรับเจตคติคนทั้งเมือง เป็นการปฏิรูปเศรษฐกิจ โดยใช้หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ที่ปฏิรูปตั้งแต่ความคิดของผู้นำแผ่นดิน คือ กษัตริย์ ไปจนถึงบรรดาเจ้าผู้ครองเมือง อำมาตย์ราชบริพาร พราหมณ์มหาศาล คหบดีมหาศาล และผลของการปฏิรูปทำให้เกิดความกินดีอยู่ดีกับประชาชนส่วนใหญ่ระดับล่าง คือ เกษตรกร ข้าราชการชั้นผู้น้อย พ่อค้าวาณิช และคนทำมาหากินสุจริตทั่วแผ่นเดิน แม้พระเจ้ามหาวิชิตราช จะทรงเป็นมหากษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงมีพระราชอำนาจเต็มที่ ก็ต้องได้รับการรับรองจากเสนาอำมาตย์ก่อน จะเห็นได้ว่า พราหมณ์ปุโรหิต เป็นเสมือนองคมนตรี เจ้าพิธีกรรม เสนาธิการในคนๆ เดียว มีสิทธิ์ในการเสนอความคิดเห็นโดยมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองทุกมิติ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights or Fundamental Rights) และสิทธิของพลเมือง ทั้งนี้ พระองค์ทรงให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) และกิจกรรมของประชาชนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกดดัน หรือโน้มน้าวให้รัฐบาลผู้นำ ผู้กำกับนโยบาย ผู้มีอำนาจ หรืออิทธิพลต่อทุกกระบวนการทางการเมือง การปกครอง มีความเห็นหรือตัดสินใจร่วมกัน

4. วิเคราะห์พุทธเศรษฐศาสตร์: หลักเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อการพัฒนาประชาคมเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community–AEC) ที่ได้จัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจ โดยมีองค์ประกอบ คือ การไหลเวียนอย่างเสรีของสินค้าบริการ การลงทุน แรงงานมีฝีมือ และเปิดเสรีทางการค้า เน้นการลดภาษี ขจัดอุปสรรคที่ไม่ใช่ภาษี เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ และการ เพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจระดับโลก อันจะทำให้ภูมิภาคมีความเจริญมั่งคั่งและสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ ได้ เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนในประเทศอาเซียนนั้น มีความสอดคล้องกับหลักกูฏทันตสูตร ที่มีแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพราหมณ์ปุโรหิตได้เสนอวิสัยทัศน์ ในการพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยปฏิวัติความคิดที่จะทำลายล้างอาชญากร มาเป็นการส่งเสริมอาชีพหรือที่เรียกว่า เศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economics) โดยชี้ให้เห็นถึงความผูกพันกันอย่างชัดเจน ระหว่างการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กล่าวคือ ด้านการเมือง เมื่อผู้นำต้องการให้เกิดความผาสุกหรือการกินดีอยู่ดีของปวงชน ต้องวางนโยบายคือกำหนดทิศทาง โดยเน้นเศรษฐกิจเป็นตัวนำ ดังนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ที่มีการตั้งเป้าหมายว่า ต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างด้านเศรษฐกิจให้ไปสู่ Value-Based Economy หรือ เศรษฐกิจที่ถูกขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม พื้นฐานการคิดที่สำคัญคือ เปลี่ยนแปลงจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ เป็นสินค้าเชิง

นวัตกรรม เปลี่ยนแปลงจากการขับเคลื่อนประเทศจากภาคอุตสาหกรรม เป็นการขับเคลื่อนจากเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ และมีการเปลี่ยนแปลงจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าเป็นการเน้นภาคบริการให้มาก และเป็นการวางรากฐานนโยบายทางด้านเศรษฐกิจในระยะยาว จึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นการเริ่มต้นสำหรับ การพัฒนาประเทศให้ขับเคลื่อนไปข้างหน้า เพื่อให้กลายเป็นประเทศที่มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนในที่สุด

ส่วนด้านเศรษฐกิจ แม้จะไม่ใช่เป้าหมายอันสูงสุดแต่ก็เป็นปัจจัยเกื้อหนุนมิใช่น้อยที่จะผลักดันคนให้ก้าวเดินต่อไป และด้านสังคม จากผลการพัฒนาเศรษฐกิจที่ฟื้นตัวแล้ว ปัญหาทางสังคมต่าง ๆ เช่น การลักขโมย ปล้นชิงทรัพย์ คนเกียจคร้านซึ่งเป็นภาระสังคม เป็นต้น ก็ได้รับการแก้ไขทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความสงบสุข ไม่ต้องหวาดระแวงภัยต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและสังคม กลับมาดีอีกครั้ง ประชาชนหันมาขวนขวายในการงานของตน ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพของตน และยังสร้างค่านิยมที่ดีให้เกิดขึ้น กลายเป็นสังคมที่ยกย่องคนขยันและคนดีที่ปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐาน นอกจากนี้ การยกเลิกการฆ่าสัตว์และการบังคับแรงงานให้ทำในสิ่งที่ไม่ต้องการนั้น ยังเป็นการไม่ลิดรอนสิทธิ เสรีภาพของทุกชีวิต ซึ่งทุกชีวิตย่อมรักสุขเกลียดทุกข์และรักตนยิ่งกว่าผู้ใด ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น เพราะความไม่เบียดเบียนทำให้เกิดสุข เมื่อยกเลิกการกระทำที่เป็นการเบียดเบียนย่อมนำสันติสุขกลับคืนสู่สังคมได้ (ศันสนีย์ ชุมพลบัญชร, 2559: 149)

การดำเนินนโยบายตามหลักการข้างต้น ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง และรัฐบาลที่จะได้รับผลกลับย้อนคืนมาในรูปแบบอื่น ๆ อีก กล่าวคือ ประชาชนจะขยัน (อุตสาหกรรม) ไม่เป็นโจร ปล้นชิงทรัพย์ ลักขโมย เก็บภาษีอากรได้มากขึ้น สังคมจะสงบสุข ประชาชน จะมีความสามัคคี ครอบครัวจะไม่แตกแยก อยู่อย่างปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การปฏิรูปแนวคิดตามหลักกูฏทันตสูตร ส่งผลให้เกิดแนวคิดการบูชายัญตามแบบพุทธขึ้นมา เพราะเป็นแบบพราหมณ์ ย่อมเคารพนับถือปฏิบัติตามพิธีกรรม ประเพณีและความเชื่อแบบศาสนาพรหมณ์ เช่น การบวงสรวงยัญพิธีกรรม การเคารพอ้อนวอนเทพเจ้า ส่วนผู้นำที่เป็นธรรม หรือธรรมราชาย่อมปฏิบัติตนในหลักธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดความถูกต้องเป็นเกณฑ์ (พระครูโสภณปริยัติสุธี, 2552: 100)

ในกูฏทันตสูตรนี้ ทำให้ได้ทราบหลักพุทโธบายทางการสื่อสาร โดยทรงใช้กลยุทธ์การโน้มน้าวให้ผู้คนหันมาคิดใหม่ ทำใหม่ จากวัฒนธรรมดั่งเดิมที่นิยมการฆ่าเพื่อบูชายัญ มาเป็นการให้ชีวิตเพื่อบูชายัญ จากการนำชีวิตสัตว์มาบูชายัญกลายเป็นพืชผักธัญญาหารมาบูชายัญแทน ส่งผลให้ระบบความคิด เรื่องการบูชายัญของกูฏทันตพราหมณ์เปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีงามและก้าวพ้นกรอบความคิดเดิม ๆ ที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ครั้นในเวลาจบพระธรรมเทศนา กูฏทันตพราหมณ์ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ ยอมรับนับถือพระรัตนตรัย พร้อมประกาศปล่อยชีวิตสัตว์ต่าง ๆ ให้เป็นไทตามพุทธมติ จนเกิดผลที่ดีตามมาอีกหลายประการ คือ การเข้าใจถึงที่มาที่ไปและความหมายของการบูชายัญ ดังนี้

1. วิธีการบูชายัญที่แท้จริงคือการส่งเสริมอาชีพของผู้ใต้ปกครอง
2. การไม่ต้องบูชายัญด้วยเลือดเนื้อชีวิตของสัตว์ทั้งหลายอีกต่อไป

การบริหารจัดการเศรษฐกิจของพระเจ้ามหาวิชิตราช ที่ปรากฏในกูฏทันตสูตรนับได้ว่ามีความสำคัญ เพราะเป็นเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่นอกจากจะเกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังเกิดการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล แต่จุดมุ่งหมายที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดคือการพัฒนามนุษย์ ทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจให้อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังศีลธรรมอันดีงาม ทำให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา กูฏทันตสูตรนี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนระบบการจัดการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้อีกด้วย เพราะประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนั้น มีเป้าประสงค์ในการเปิดเสรีทางการค้าขาย การลงทุน แรงงานมีฝีมือ การลดภาษี และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งในกูฏทันตสูตรนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้แล้ว เมื่อ 2641 ปี ก่อนพุทธปรินิพพาน มีความเชื่อมโยงกันใน 3 ระดับ กล่าวคือ 1) การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชนชั้นรากหญ้า ได้แก่ การส่งเสริมอาชีพ ให้ทุกคนมีงานทำ มีความขยันในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ 2) การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับกลาง และระดับสูง ส่งเสริมด้านต้นทุนการผลิตในการประกอบพาณิชยกรรม 3) การเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ข้าราชการ ด้วยการส่งเสริมด้านอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่มีความขยัน ให้บริการประชาชนด้วยความเป็นธรรม

การพัฒนามนุษย์ในฐานะที่เป็นทุนหรือเป็นปัจจัยในการที่จะไปพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ถ้ามนุษย์มีคุณภาพดี มีความรู้ ความสามารถดี เป็นแรงงานที่มีฝีมือ มีจิตใจดี เช่น ขยันหมั่นเพียร อดทน รับผิดชอบ ก็จะไปช่วยพัฒนาเศรษฐกิจได้ดี ดังนั้น เราต้องพัฒนามนุษย์ในฐานะเป็นมนุษย์ด้วยความมุ่งหมายว่าทำอย่างไรจะให้เป็นมนุษย์ที่ดี เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นมนุษย์ที่มีความสุข เป็นมนุษย์ที่มีอิสรภาพ (สุกิจ ชัยมุสิก, 2553, น. 121)

การนำหลักการทางพระพุทธศาสนาและเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์เข้าด้วยกัน ก็เสมือนกับการทำความเข้าใจเบื้องต้นร่วมกันถึงลักษณะที่เป็นการทดลอง นำเสนอความคิดตามหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ได้กับลักษณะทั่วไปของวิชาเศรษฐศาสตร์ เช่น การเน้นการพึ่งตนเอง การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท การเน้นอหิงสา หรือการเน้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง การเน้นการดำเนินชีวิต และประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์ สุจริต และมีมานะอดทน หรือสัมมาอาชีวะ การเน้นการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความพยายามละกิเลสและความโลภ และการเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละอายและเกรงกลัวการกระทำผิด (อภิชัย พันธเสน, 2544, น.716-748) โดยพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นชุดขององค์ความรู้ที่เน้นการอธิบายว่า สามารถนำประเด็นสำคัญในพุทธธรรมเหล่านี้ ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับทิศทางการพัฒนาประเทศโดยรวม

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาระบบการบริหารการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ทรงยึดมั่นในหลักแห่งธรรมวิชัย คือ การชนะทางด้านจิตใจ เป็นชัยชนะอันสูงสุด เป็นชัยชนะแห่งธรรม ซึ่งเป็นต้นแบบของการเมืองใหม่ที่ใช้ธรรมนำหน้าอย่างแท้จริง ที่สามารถเข้าถึงวิถีแห่งสันติ อหิงสา ขันติธรรม และความสงบสุข โดยที่พระองค์ทรงบริหารราชการแผ่นดินภายใต้นโยบายธรรมวิชัย ซึ่งเป็นระบอบประชาธิปไตยเต็มที่ แต่เอนไปทางด้านปิตาธิปไตย คือ ทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ประดุจพ่อปกครองลูก หรือทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม ส่งเสริมกิจการสาธารณูปการ สวัสดิการสังคม ทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม การจัดบริการสาธารณประโยชน์ และสังคม

สงเคราะห์ สร้างศิลาจารึกสื่อสารเสริมธรรม ประกาศหลักการแห่งเสรีภาพ แถลงเรื่องที่เป็นนโยบายของรัฐในทางธรรม ที่จะให้ผู้บริหารปกครองท้องถิ่นนำไปสั่งสอนประชาชน แต่งตั้งธรรมมหาอำมาตย์เป็นทูตแห่งธรรมในการเผยแผ่พระธรรม โดยพระองค์ก็เสด็จธรรมยาตราไปยังพุทธสถานทุกแห่งเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม พระเจ้าอโศกมหาราชทรงทำสงครามทำลายล้างอย่างยืดเยื้อกับแคว้นกาลิงคะ ปัจจุบันคือรัฐ โอริสสา ทรงเอาชนะแคว้นกาลิงคะ ซึ่งเป็นแคว้นสุดท้ายที่พระองค์ทรงพิชิตได้เป็นสงครามครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด แต่ชัยชนะนั้นกลับสร้างความสลดสังเวชพระทัยแก่พระองค์ ซึ่งทำให้พระองค์ได้รับสมัญญานามว่า จัณฑาโศกราช คือ พระเจ้าอโศกผู้โหดเหี้ยม แต่หลังจากที่พระองค์หันมานับถือวิถีแห่งสันติและเมตตา จึงทรงประกาศละเลิกสังคามวิชัยหันมาดำเนินนโยบายเดชานุภาพแบบ “ธรรมวิชัย”

ด้วยรัฐประศาสโนบายนี้เอง จึงทำให้พระองค์ทรงเป็นต้นแบบของการเมืองใหม่ที่ใช้ธรรมนำหน้า หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า พระเจ้าอโศกมหาราชได้นำโลกไปสู่ความเมตตา กรุณา อหิงสา และสันติภาพ ด้วยวิถีทางแห่งความสงบสุข และพระองค์ทรงสร้างโรงทาน โรงพยาบาลสำหรับคนและสำหรับสัตว์ รวมทั้งทรงสร้างสวนสาธารณะ สะพาน บ่อน้ำสาธารณะทั่วไป ทุกหนทุกแห่งในพระราชอาณาจักร โดยเฉพาะการสร้าง “อโรคศาลา” หรือ “อาโรคยศาลา” นั้น นับเป็นแนวคิดที่ใหม่และก้าวหน้าที่สุดในสมัยนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ประดุจพ่อปกครองลูก (Paternalist) เรียกว่า ปิตาธิปไตย (Paternalism) คือ ระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ซึ่งการปกครองด้วยระบบ “พ่อปกครองลูก” นั้น ประเทศไทยในยุคสุโขทัย พ่อขุนรามคำแห่งมหาราช ก็ทรงมีพระราชจริยาวัตร เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช ดังมีหลักฐานปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นประจักษ์พยานอยู่ เพราะลักษณะการปกครองสุโขทัยในระยะแรกนั้น เป็นการปกครองแบบนครรัฐ คือ แต่ละเมืองมีการปกครองเป็นอิสระมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ไม่มีศูนย์กลางการปกครอง มีการศึกสงครามเพื่อความมั่นคง หรือขยายอำนาจทางการเมือง ส่วนการปกครองพลเมืองใช้ระบบพ่อปกครองลูก ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมปกครองไพร่ฟ้า ทำให้ประชาชนอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข พลเมืองมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ (ศิริวรรณ คุ้มโห้, 2547, น. 14)

จะเห็นได้ว่า การเมืองการปกครองในกรุงสุโขทัย มีการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ให้ราษฎรอยู่ดีกินดีและระงับการเบียดเบียน เช่น ยึดทรัพย์ผู้อื่นมาเป็นของตน หรือการเก็บภาษีอากรอันเป็นภาระหนัก โดยนัยนี้ การปกครองในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น จึงเป็นแบบพ่อปกครองลูก โดยอาศัยคำที่เรียกกษัตริย์ว่า **“พ่อขุน”** ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงอนุญาตให้ไพร่ฟ้าถวายฎีกา โดยวิธีไปตีกระดิ่งที่แขวนไว้ที่ปากประตูได้ แสดงให้เห็นว่า เป็นแบบพ่อปกครองลูกจริง ๆ (อุดม เชยกีวงศ์, 2006 : น. 103)

5. บทสรุป

พุทธเศรษฐศาสตร์การเมืองตามหลักกูฏทันตสูตร เป็นรัฐประศาสโนบายที่มีการปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่นำเอาหลักรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์มาสู่การพัฒนาอย่างแยบยล เป็นการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ลดความเหลื่อมล้ำ มีความสามัคคี ปรองดอง สมานฉันท์ ไม่เบียดเบียดซึ่งกันและกัน ไม่มีเสี้ยนหนาม ประชาชนมีความขยันในเกษตรกรรม และพาณิชยกรรม ไม่เป็นโจร

ปล้นชิงทรัพย์ ลักขโมย เก็บภาษีอากรได้มากขึ้น อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้น ประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ควรกำหนดหลักการในกูกทันตสูตรนี้ ให้เป็นสากล ไม่ใช่เฉพาะสำหรับชาวพุทธเท่านั้น หากแต่เป็นหลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงได้อีกด้วย เพราะถ้าประเทศสมาชิกอาเซียน มีการนำเอาหลักการที่ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชนชั้นรากหญ้า ต้องส่งเสริมอาชีพให้ทุกคนมีงานทำ มีสินค้าและบริการเป็นของกลุ่มตนเอง มีความขยัน ในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ มีต้นทุนการผลิตในการประกอบพาณิชยกรรม และสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ข้าราชการที่ประพฤติสุจริต ไม่ทุจริตคอร์รัปชั่น ทั้งหลายทั้งปวงตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเป็นพลวัตส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายของประเทศมวลสมาชิกอาเซียน มีความเข้มแข็งเป็นอันหนึ่งเดียวกัน ดังนั้น จุฑาทิพ คล้ายทับทิม, (2555, น. 174) จึงได้ให้ทัศนะไว้ว่า ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคมและประชาชนต้องร่วมมือร่วมใจ เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์สูงสุดจากการเคลื่อนย้ายอย่างเสรี ภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เนื่องจากประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ไม่เพียงแค่เป็นโอกาสและหากยังเป็นอุปสรรคและภัยคุกคามต่อประเทศไทย รวมทั้งอาจส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อประชาชนระดับรากหญ้า โดยเฉพาะผลกระทบในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว เศรษฐศาสตร์การเมืองตามนัยแห่งกูฏทันตสูตรที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเน้นให้เห็นถึงการปราบปรามผู้อย่างเด็ดขาด ด้วยการส่งเสริมเศรษฐกิจ โดยมองเห็นว่า เมื่อทุกคนอยู่ดีมีความสุขทางด้านร่างกายในระดับหนึ่งแล้ว เรื่องการลักเล็กขโมยน้อย โจรผู้ร้ายก็จะค่อยๆ หมดไปจากสังคม สังคมก็จะบังเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กฏชนก สุขสถิตย์,ดร.(2555). **สังคม วัฒนธรรม ประชาคมอาเซียน 10 ชาติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว.

เกษียร เตชะพีระ. (2555). **เศรษฐกิจโลกถดถอยครั้งใหญ่.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.

จุฑาทิพ คล้ายทับทิม. รศ. (2555). **ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนกับประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

เดชรัต สุขกำเนิด. (2550). **“เศรษฐศาสตร์แห่งความสุข จากหนังสือเศรษฐศาสตร์ธรรมิกราชา”.** กนกศักดิ์ แก้วเทพ, บรรณาธิการ, หน้า 96.

ประภัสสรณ์ เทพชาตรี. (2555). **ประชาคมอาเซียน.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม,

พระครูโสภณปริยัติสุธี. (2552). **รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์. (2548). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist Economics).** พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : มปพ.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2541). **การพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable development.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระภาวนาวิริยคุณ. (2548). **รัฐศาสตร์เชิงพุทธ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรุ๊ป.

ว.อำพรรณ. (2555). **การศึกษากลไกการขับเคลื่อนการสร้างประชาคมอาเซียน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว.

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2554). **แนวคิดในการนำเศรษฐกิจเชิงพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติ.** พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศันสนีย์ ชุมพลบัญชร. (2559). กูฏทันตสูตรกับการจัดการเศรษฐศาสตร์มหภาค. ธรรมธารา วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา ฉบับรวมที่ 3 ปี 2559. หน้า 149.

ศิริวรรณ คุ้มโห้. (2547). **7 มหาราช King of great.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดอะบุคส์ จำกัด.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). **องค์ประกอบที่ทำให้สมบูรณ์.** ธรรมจักษุ ฉบับที่ 84 ปีที่ 84 ฉบับที่ 1 ตุลาคม ๒๕๔๐.

สุกิจ ชัยมุสิก, ผศ.พิเศษ ดร. (2553). **พุทธศาสนากับรัฐ: มิติความสัมพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อก.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2554). วิเคราะห์มหายัญในกูฏทันตสูตร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=212&articlegroup_id=60, [1 ธันวาคม 2561].

อภิชัย พันธเสน. (2544). **วิวัฒนาการ ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์.

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบัน: เศรษฐศาสตร์เพื่อชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา https://www.baanjomyut.com/library_2/economic_community.html. [1 ธันวาคม 2561].

อุดม เชยกีวงศ์. (2549). **พ่อขุนรามคำแหงมหาราช.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ภูมิปัญญา.

E.F. Schumacher. (1973). “**Small is Beautiful.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.siamintelligence.com/100th-schumacher-buddhist-economy, ghbhomecenter.com/journal/fileupload/1122Apr10tgeQx69.pdf [2 ธันวาคม 2561].

บุรีรัมย์ : “โอกาส” และ “ความท้าทาย” จากฐานเมืองนิยมสู่เมืองยั่งยืนแห่งอาเซียน*

Buriram : "Opportunities" and "Challenges" from Urbanism to Sustainable Cities of ASEAN*

วุฒิวัฒน์ อนันต์พุฒิเมธ**
Vutthiwat Ananphutthimet**
วิศรุตา ทองแกมแก้ว***
Wisaruta Thongkamkaew***

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอประเด็นการพัฒนาเมืองของจังหวัดบุรีรัมย์ จากฐานการสร้างเมืองนิยม ซึ่งมาจากการขับเคลื่อนตามแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง โดยเสนอในมุมมองท้องถิ่นจัดการพัฒนาเมืองของตนเองต่อการสร้างศักยภาพของจังหวัด ในแง่มุม “โอกาส” และ “ความท้าทาย” ด้วยการวิเคราะห์บูรณาการกับมิติของประชาคมอาเซียน พบว่า

มิติความมั่นคง การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ชี้ให้เห็นถึงความแข็งแกร่ง ในการสร้างความร่วมมือ แก้ไขปัญหาด้านความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในบริเวณพื้นที่จุดผ่อนปรนได้ ส่วนมิติทางเศรษฐกิจ การพัฒนาการท่องเที่ยวด้านกีฬาสร้างเมือง เกิดผลดีต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นจุดเชื่อมโยงต่อการเข้ามาลงทุนจากประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียนได้ อีกทั้ง มิติทางสังคมและวัฒนธรรม การฝึกอบรมความรู้ ความเข้าใจในเรื่องภาษาของประเทศอาเซียน เป็นประโยชน์ต่อยอดในการได้รับจ้างงานของกลุ่มแรงงานอาเซียน ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลเมืองท้องถิ่น ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ ดังนั้น ทุกภาคส่วนควรตระหนักต่อบทบาทของภาคประชาชน และ สนับสนุนการพัฒนาทักษะภาษาของประเทศอาเซียน

คำสำคัญ : บุรีรัมย์, เมืองนิยม , เมืองยั่งยืน, อาเซียน

---

* บทความนี้เขียนเพื่อวัตถุประสงค์การเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ

* This article is written for the purpose of disseminating academic knowledge.

** อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์

** A Lecturer in the Program of Public Administration, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage.

*** อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

*** A Lecturer in the Program of Public Administration, Songkhla Rajabhat University.

Abstract

This article aims is to present the issues of urban development in Buriram Province from the base of urbanism which is driven by the concept of civil society. In terms of "opportunities" and "challenges", an integrated analysis of the dimensions of ASEAN community have been found that ;

In terms of security, Local participation shows the strength of collaboration in the solving security problems at Thai-Cambodian border crossing. Economic dimension, Tourism development (Sport tourism) raises economic growth which links to the investment in ASEAN countries. Social and cultural dimension, Language training of ASEAN countries has a benefit to the employment of the ASEAN workers. All these dimensions show that not only develop the quality of life of local citizens but also reduce social inequality. Therefore, all sectors should recognize the role of public sector and support language skills development of ASEAN countries.

Keywords: Buriram, Urbanism, Sustainable Cities, ASEAN

บทนำ

ประเทศไทยในปัจจุบัน มีประชากรที่ย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้ามาอาศัยและทำงานในเมือง นคร และมหานคร เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เมือง นคร และมหานคร มีความเติบโตอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้เมือง นคร และ มหานครที่ซึ่งบริหารจัดการพื้นที่โดยท้องถิ่นหลายแห่ง จำเป็นต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อรับมือกับความหนาแน่นของประชากรที่เพิ่มมากขึ้นอย่างไม่อาจควบคุมได้ ถึงแม้ว่าการพัฒนาประเทศในปัจจุบันจะยังถูกควบคุมโดยรัฐบาลกลางเป็นสำคัญ แต่ถึงกระนั้นด้วยศักยภาพของท้องถิ่นที่มีก็สามารถช่วยให้เมือง นคร และมหานคร เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไม่น่าเชื่อ เช่น กรุงเทพมหานคร เขตปกครองพิเศษเมืองพัทยาจังหวัดชลบุรี เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแม่สอดจังหวัดตาก และ อีกหลายๆเมืองในประเทศไทยที่ถูกพัฒนาโดยท้องถิ่น เมือง นคร และมหานคร อาจกล่าวได้ว่า การบริหารจัดการเมือง ในปัจจุบันเป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ

กระแสท้องถิ่นนิยม (Localism) ได้เริ่มขยายตัวอย่างกว้างขวาง ที่เรียกว่า กระแสท้องถิ่นภิวัฒน์ (Localization) ได้รับความนิยมสำหรับการจัดการเมืองในปัจจุบันมากขึ้น อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัฒน์ (Globalization) ที่เป็นกระแสหลักก่อนหน้า เริ่มไม่ได้รับความนิยมต่อสังคมโลกอย่างที่เคยเป็น เพราะสภาวะของโลกาภิวัฒน์ทำให้สังคมเดินไปสู่ความเสี่ยง (Risk Society) ที่ทำการผลิตและการกระจายทรัพยากร อำนาจ รวมทั้งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ไม่สมมาตรกัน (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2557 : 1-15) แต่เหนือสิ่งอื่นใดท้องถิ่นกลับเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองว่า สามารถเป็นผู้สร้างบ้านแปงเมืองนำความเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เข้มแข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าส่วนกลาง ความเชื่อมั่นเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่า ท้องถิ่นยกระดับความเป็นเมือง สร้างบ้านแปงเมือง สร้างเมืองนิยม และขับเคลื่อนนคราภิวัฒน์อย่างเป็นพลวัต (Dynamic) ด้วยตนเองได้ และมิใช่ภาครัฐเป็นตัวกำหนดให้หรือไม่รอให้ชี้นำให้อย่างเช่นที่เคยเป็นมา

นคราภิวัฒน์ มีพื้นฐานมาจาก “เมืองนิยม” ซึ่งหมายถึง พื้นที่ในระดับภูมิภาคกลายเป็นเมืองที่สามารถแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการพัฒนาประเทศได้ โดยความเป็นเมือง (urbanization) เอนกเหล่าธรรมทัศน์ (2560 อ้างใน สำนักข่าวอิศรา,2560 : ออนไลน์) ได้กล่าวว่า ประเทศไทยยุคนี้เป็นยุคที่คนในชนบทเข้ามาอยู่ในเมืองมากที่สุด แต่การบริหารจัดการประเทศในด้านต่าง ๆ ยังถูกควบคุมจากส่วนกลาง ทั้ง ๆ ที่เนื้อแท้แล้ว ท้องถิ่นมีศักยภาพมากพอที่จะปกครองและดูแลตนเองได้ ด้วยเหตุนี้ เมืองที่น่าสนใจในประเทศไทย ที่เห็นอย่างเด่นชัดต่อการแสดงถึงศักยภาพในการเติบโตความเป็นเมืองนิยม คือ จังหวัดบุรีรัมย์ เนื่องจาก จังหวัดบุรีรัมย์ มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยของชาวบุรีรัมย์เพิ่มขึ้นจากเดือนละ 13,742 บาทในปี 2552 กลายเป็นเดือนละ 18,480 ในปี 2558 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด เพิ่มจาก 61,912 ล้านบาท เป็น 75,031 ล้านบาท กล่าวได้ว่า จากเดิมเป็นเมืองที่มีการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลขึ้นเขาพนมรุ้งเท่านั้น แต่ปัจจุบันกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีเทศกาลการท่องเที่ยวตลอดทั้งปี (สำนักงานสถิติจังหวัดบุรีรัมย์, 2560 : ออนไลน์) และยังมีการสร้างความเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องครอบคลุมในทุกด้าน โดยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาจังหวัด “บุรีรัมย์” กลายเป็นนครา ที่ต้องกล่าวถึงในอันดับต้น ๆ ของประเทศ เกิดเป็น “บุรีรัมย์นิยม” ขึ้น ซึ่งหมายถึง การบริหารจัดการเมืองด้วยชาวบุรีรัมย์เองประกอบกับ มีทำเลที่ตั้งติดกับประเทศกัมพูชา และ สามารถเชื่อมโยงการติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ใน

อาเซียนได้ ทั้งการสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคง ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น บุรีรัมย์ จึงเป็นเมืองที่มีทั้ง “โอกาส” และ “ความท้าทาย” ต่อการพัฒนาเพื่อสร้างศักยภาพของประเทศให้เจริญรุดหน้ายิ่งขึ้น และ การเป็นเมืองแห่งอาเซียนในอนาคตได้

บทความนี้ ผู้เขียนมุ่งนำเสนอประเด็นการพัฒนาเมืองของจังหวัดบุรีรัมย์ จากฐานการสร้างเมืองนิยม ซึ่งมาจากการขับเคลื่อนกระแสท้องถิ่น โดยเสนอในมุมมอง ประชาชนจัดการพัฒนาเมืองของตนเอง เพื่อแสดงให้เห็นถึง การพัฒนาศักยภาพของจังหวัดบุรีรัมย์ ในแง่มุมของ “โอกาส” และ “ความท้าทาย” ต่อการเป็นเมืองแห่งอาเซียนได้

แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง : เมืองนิยมกับการจัดการของท้องถิ่น

การส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้บริหารจัดการด้วยตนเอง เป็นหลักการพื้นฐานของการส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น (Participatory Democracy) และถือเป็นการเพิ่มความรู้ชุดใหม่ให้กับประชาชนอีกด้วย กล่าวคือ ความรู้ชุดเดิมของประชาชนที่มองว่าประชาธิปไตยมีเพียงการเลือกตั้งหรือมาลงคะแนนเสียงเท่านั้น การส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนในการจัดการเมืองของตนเอง จึงเป็นการสร้างองค์ความรู้ชุดใหม่ของความเป็นประชาธิปไตย และอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า เป็นการสร้างรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง (Civic Public Administration)

รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง (Civic Public Administration) เป็นประชาธิปไตยที่เน้นสร้างจากประชาชน โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ สังคมประชาธิปไตยที่ดี (Good Democratic Society) โดยหลักการนั้นมีมิติที่ควรพิจารณา อาทิเช่น การจะปรึกษาหารือและไตร่ตรองอย่างไรให้เกิดโดยสังคม (Deliberative Society) มีความเป็นพลเมืองและประชาสังคมมากกว่าเป็นราชการและการเมือง มุ่งเน้นการจัดการตนเอง (Self-Government) ประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) สำนึกพลเมือง (Civic Virtue) การร่วมตัวของประชาชนให้เป็นหนึ่งเดียว (Commonwealth) ปัญหาสาธารณะได้รับการแก้ไขจากความร่วมมือสาธารณะ (Public Commonwealth) ศักยภาพของพลเมืองและวัฒนธรรมประชาธิปไตยถูกสร้างขึ้นและกำหนดจากล่างขึ้นบน (Bottom-Up) สังคมท้องถิ่นและชุมชน ดำเนินการร่วมกันกับรัฐบาล กล่าวคือเป็นผู้สร้าง (Producer) พันธมิตร (Partnership) และ ปรึกษาหารือร่วมกัน (Negotiation)

ด้วยเหตุนี้ การใช้แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง (Civic Public Administration) จำเป็นต้องแอบอิงกับการสร้างบ้านแปงเมือง หากจะสรุปให้ชัดเจนเหตุผลใหญ่ๆสำคัญๆมีด้วยกันสามประการดังนี้ **<u>ประการที่หนึ่ง</u>** รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจะช่วยปรับปรุงการบริหารราชการแผ่นดินหรือการบริหารบ้านเมืองให้ออกจากผลประโยชน์ที่ไม่ชอบธรรมมาสู่ผลประโยชน์ของส่วนรวมได้มากที่สุด รัฐประศาสนศาสตร์แบบใหม่นี้ให้คุณค่ากับการเข้ามาร่วมคิดร่วมทำร่วมตรวจสอบด้วยสำนึกในหน้าที่ของพลเมืองต่อกิจการสาธารณะทั้งปวง นั้นหมายความว่ารัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ไม่ได้หมายความถึงเพียงเฉพาะการมีวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลเท่านั้น แต่มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามาเป็นเจ้าของเมืองของตนเองและไม่ใช่เป็นเพียงผู้รอรับประโยชน์จากนโยบายและกฎหมายเท่านั้น ประชาชนต้องเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ในนโยบายและกิจการทั้งปวงของบ้านเมือง ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นอย่างจริงจัง **<u>ประการที่สอง</u>**

รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจะออกนโยบายทำงบประมาณและออกกฎหมาย รวมทั้งวางยุทธศาสตร์และแผนงานต่างๆในการบริหารทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพื่อนำมาซึ่งประชาชนที่มีลักษณะหรือคุณภาพที่เป็นพลเมืองมากขึ้น และนโยบาย กฎหมาย และงบประมาณ ที่ออกจึงไม่เป็นไปเพื่อระบบอุปถัมภ์ค้ำจุนกลุ่มผลประโยชน์อื่นแอบแฝงแต่อย่างใด แต่จะเอื้อเฟื้นต่อผู้ที่ลำบากยากไร้ล้าหลังที่น่าสงสาร น่าช่วยเหลือซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศเท่านั้น หากจะมุ่งสร้างคนส่วนใหญ่เหล่านี้ให้เป็นพลเมืองที่รัก รับผิดชอบ และเป็นพลังของบ้านเมือง ช่วยคิด ช่วยสอดส่อง ช่วยสร้างสรรค์ ช่วยทำ เต็มใจที่จะช่วยงานทั้งปวงของรัฐ สังคม ท้องถิ่นอีกด้วย ดังนั้น รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองนี้ต้องนำการพัฒนาคนหรือพลเมืองมาเป็นเป้าหมายสำคัญ **<u>และประการสุดท้าย</u>** รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจะพัฒนาและบริหารบ้านเมืองไปในทางที่ส่งเสริมประชาธิปไตยที่สนับสนุนให้ประชาชน เข้ามาดูแลและพัฒนาบ้านเมือง ท้องถิ่น และสังคมด้วยตนเองมากขึ้น ไม่ใช่การแก้ปัญหาหรือการพัฒนาเพียงเพื่อสอดรับกับประชาธิปไตยแบบเลือกผู้แทนหรือผู้นำเท่านั้น ยิ่งกว่านั้นรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองไม่ได้ทำไปเพียงเพื่อให้มีรัฐบาลที่ดีเข้ามาถูกตามระบบ หากแต่ต้องการให้มีการปกครองตนเอง (Self-Government) ไปในเวลาเดียวกัน รัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่นี้จึงต้องทบทวนตลอดเวลาว่าการบริหารและพัฒนาบ้านเมืองเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะแค่ไหน ให้ประชาชนร่วมเป็นเจ้าของในการงานของบ้านเมืองมากพอหรือยัง ใช้สติปัญญาและความกระตือรือร้นรวมทั้งความสร้างสรรค์ของประชาชนในการบริหารบ้านเมืองมากพอหรือไม่ ดังนั้นแล้วแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจะไม่ปล่อยให้รัฐบริหารอย่างลำพัง แต่ในทางกลับกันจะช่วยรัฐแบ่งเบาในการบริหารประเทศอย่างไว้ใจได้นั้นเอง

กล่าวสรุปได้ว่า แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองเป็นแนวคิดที่ต้องให้พลเมืองนำพาประชาชนให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาบ้านพัฒนาเมือง ออกแบบกิจการและนโยบายสาธารณะในท้องถิ่นของตนเอง ทุกวันนี้ต้องยอมรับว่า การเน้นให้ผู้นำหรือผู้แทนรับอำนาจจากประชาชนไปทำหน้าที่ดูแลรักษาผลประโยชน์ในทุกวันนี้ยังทำหน้าที่ได้ไม่สมบูรณ์และไม่มีประสิทธิภาพ มากไปกว่านั้นไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนซึ่งเป็นผู้มอบอำนาจไปให้ได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการใช้แนวคิด รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง จึงจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างเมืองนิยมหรือท้องถิ่นแห่งอนาคตอย่างยิ่งยวด

จะเห็นได้ว่าแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจะมีจุดเน้นให้ประชาชนมีส่วนรวมต่อการบริหารกิจการสาธารณะ อย่างไรก็ตามจะต้องพัฒนาให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างเต็มตัว (Citizen Power) เพื่อเป็นการสะท้อนถึงอำนาจของประชาชน (citizen control) ที่มากขึ้นอีกด้วย (Shery R. Arnstein,1969 : 216-224) การเสริมอำนาจประชาชน (Empowerment) เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทเต็มที่ในการตัดสินใจ ทั้งเรื่องการบริหารงานและการดำเนินกิจกรรมสาธารณะ ทั้งนี้เพื่อเข้ามาแทนที่การบริหารจัดการของภาครัฐ หากรัฐที่มีคุณภาพจะมุ่งเน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของดำเนินภารกิจ ส่วนภาครัฐนั้นจะมีหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น เรียกได้ว่าอยู่ในระดับเป็นภาคีหุ้นส่วน (Collaboration) หากสามารถก่อเกิดขึ้นมาได้ถือได้ว่าเป็นจุดที่สร้างสรรค์ต่อการสร้างเมืองนิยมหรือท้องถิ่นที่สวยงามเลยทีเดียว

	การให้ข้อมูลข่าวสาร (To inform)	รับฟังความคิดเห็น (To consult)	การเกี่ยวข้องต่อกิจกรรม (To involve)	ความร่วมมือหรือเป็นหุ้นส่วนภาคี (To collaborate)	การเสริมสร้างอำนาจของประชาชน (To empower)
เป้าหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Goal)	เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชน	เพื่อได้รับข้อมูลและความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหา ความคิดเห็นและแนวทางแก้ไข	เพื่อร่วมทำงานกับประชาชน เพื่อสร้างความมั่นใจกับประชาชนว่ามีความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะได้รับการพิจารณา	เพื่อเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข	เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ
คำสัญญาต่อประชาชน (Promise To The Public)	เราจะทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสาร	เราจะให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและรับฟังความคิดเห็น รวมทั้งตระหนักถึงข้อมูลและความคิดเห็นจากประชาชน เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจ	เราจะทำงานเพื่อให้เห็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ ส่งผลให้ความคิดเห็นและข้อมูลจากประชาชนสะท้อนในทางเลือก	เราจะร่วมงานกับประชาชนเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและความคิดใหม่ รวมทั้งนำข้อเสนอแนะของประชาชนมาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้	เราจะปฏิบัติสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจ
ตัวอย่างเทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชน (Example Tools)	-ใบปลิว - เว็ปไซต์ - การเปิดบ้านเพื่อแนะนำ	- การสำรวจความคิดเห็น - การประชุม/เวทีสาธารณะ - ประชุมกลุ่มย่อย	- สัมมนาเชิงปฏิบัติการ	- คณะที่ปรึกษาภาคประชาชน - คณะกรรมการ - การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม	- การลงประชามติ

ตารางที่ 1 : แสดงระดับการมีส่วนร่วมของพลเมือง

ที่มา : International Association for Public Participation (n.d. : Online)

การสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างเมืองนิยมนั้น หากพิจารณาให้ดีแล้วถือได้ว่ารัฐพยายามพึ่งพาให้หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆเข้ามามีบทบาทในการบริหารกิจการสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นภาคีเครือข่ายจากภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกด้วย การเปิดพื้นที่ความร่วมมือในการบริหารกิจการบ้านเมือง (Collaborative Governance) เช่นนี้จะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยชุมชนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (K. Emerson, N. Tina and B. Stephen, 2012: 1-29) การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน จะทำให้ภาครัฐไม่ได้มีบทบาทในฐานะเป็นตัวแสดงหลัก (Active Actors) ในการบริการสาธารณะและอาจไม่ใช่ผู้ริเริ่มการจัดทำบริการสาธารณะอีกต่อไป

ความร่วมมือในการบริหารกิจการบ้านเมือง (Collaborative Governance) เป็นกระบวนหรือโครงสร้างที่ต้องแอบอิงและแนบเนียนไปกับการดำเนินนโยบายสาธารณะ เพื่อให้การบริหารกิจการสาธารณะบรรลุผลสัมฤทธิ์ (achievement) อย่างมีประสิทธิภาพ จุดสำคัญของแนวคิดดังกล่าว Ansell and Gash (2008 : 543-571) ได้สรุปวิธีการไว้อย่างน่าสนใจดังนี้ 1) หน่วยงานภาครัฐต้องเป็นหลักในการจัดประชุมหารือ 2) ผู้เข้ามามีส่วนร่วมต้องประกอบด้วยภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง 3) การมีส่วนร่วมนั้นต้องเป็นระดับร่วมกันตัดสินใจในกระบวนการด้านนโยบาย 4) เน้นการมีส่วนร่วมของการประชุมจากผู้เข้าร่วมทั้งหมด 5) มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ข้อเสนอแบบฉันทามติ และ 6) ผลที่ได้จากการประชุมจะนำไปใช้ในการนำนโยบายไปปฏิบัติและจัดทำบริการสาธารณะ ซึ่งกระบวนหรือหลักการดังกล่าวข้างต้นก็คือการพยายามให้เกินการบูรณาในการบริหารกิจการสาธารณะแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) นั้นเอง

ด้วยเหตุนี้ ในการพัฒนาประเทศยุคใหม่แบบ 4.0 หากต้องบูรณาระหว่างประเทศที่เรียกกว่าบริหารเชิงบูรพาภิวัฒน์แล้ว ความเข้มเข็งของท้องถิ่นก็มาจากความร่วมมือในการบริหารบริหารกิจการบ้านเมืองนั้นเอง อย่างไรก็ตามหากตั้งข้อสังเกตจะเห็นได้ว่า ***เมืองหรือท้องถิ่นมีศักยภาพที่สามารถเป็นผู้นำการพัฒนาประเทศ ส่วนภาครัฐหรือรัฐบาลจะมีหน้าที่คอยสนับสนุน ส่งเสริมให้แง่คิด ให้แผนและยุทธศาสตร์ทางวิชาการ ทำในสิ่งที่พื้นที่ทำไม่ได้ รวมทั้งกระจายอำนาจ (Decentralization) โดยให้ท้องถิ่นมีความคล่องตัวต่อการบริหารกิจการบ้านเมืองของตนเอง*** ซึ่งนับว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ท้าทายต่อการบริหารกิจการสาธารณะอย่างมากในอนาคตอย่างยิ่งยวด

นอกจากนี้ หากย้อนไปที่แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง อันที่จริงรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองไม่ได้สร้างให้ท้องถิ่นเข้มแข็งเพียงถ่ายเดียวดังที่กล่าวมาในข้างต้นเท่านั้น แต่ยังช่วยให้รัฐบาลเป็นรัฐบาลที่มีการบริหารจัดการที่ดี (Good Government) ได้สมบูรณ์แบบโดยไม่รู้ตัวอีกด้วย ดังนั้น รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองเป็นแนวคิดที่จะช่วยสร้างสรรค์เมืองนิยมให้ยั่งยืนในเวลาเดียวกัน เพราะด้วยกระบวนทัศน์รัฐประศาสนศาสตร์ที่ให้ประชาชนเป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง ประชาชนเป็นผู้ใหญ่ที่ร่วมคิดกับรัฐ ประชาชนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ มองเห็นประชาชนเป็นพลเมืองที่มีศักดิ์และศรีเท่าเทียมเทียบเท่ากับผู้แทน ผู้นำ และเจ้าหน้าที่บ้านเมือง สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบระบบและช่วยการบริหารรัฐกิจในท้องถิ่นของตนเอง แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์

พลเมืองยังช่วยให้ประชาชนมีระดับจิตใจให้สูงขึ้นพร้อมที่จะเป็นจิตอาสาหรืออาสาสมัครทำงานเพื่อบ้านเมืองของตนเองด้วยความเต็มใจในเวลาเดียวกัน

“โอกาส” และ “ความท้าทาย” ของจังหวัดบุรีรัมย์กับการเป็นเมืองยั่งยืนแห่งอาเซียน

การสร้างจังหวัดให้เป็นหนึ่งใน “นคราภิวัฒน์” จึงมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้การบริหารบ้านบริหารเมือง ซึ่งหากยังรวมศูนย์กลางการพัฒนาไว้ที่เมืองหลวงเพียงถ่ายเดียวจะยังไม่สามารถตอบโจทย์ในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่สามารถบริหารได้อย่างมีประสิทธิผลเท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมองว่า ***แนวทางการพัฒนาเมืองจากสินทรัพย์ในท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ต้องมีความสัมพันธ์กับมิติในบริบทโลกปัจจุบัน เมืองมีการขับเคลื่อนเพื่อตอบสนองให้ท้องถิ่นมีการพัฒนาบูรณาการอย่างยั่งยืนได้***

ทั้งนี้ ในบริบทปัจจุบันที่มีการเปิดประชาคมอาเซียน บุรีรัมย์ ซึ่งถือเป็นเมืองที่กำลังเติบโตอย่างต่อเนื่อง จึงนับเป็น “โอกาส” และ “ความท้าทาย” กับการบูรณาการอย่างยั่งยืนในมิติของประชาคมอาเซียน โดยผู้เขียน วิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมิติ ดังนี้

มิติความมั่นคง

จังหวัดบุรีรัมย์ได้วาง Road Map ของตนเองมาก่อนที่รัฐจะให้ความสนใจ ผ่านแผนพัฒนาจังหวัด ซึ่งมาจากฐานการวิเคราะห์ความเห็นของชุมชน ท้องถิ่น (สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด, 2557 : ออนไลน์) จนทำให้จังหวัดบุรีรัมย์ผงาดขึ้นจากเมืองรองกลายเป็นเมืองหลักในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งยืนยันความสำเร็จดังกล่าว จากกรณีการประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจร ครั้งที่ 8 ของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เมื่อวันที่ 7-8 พฤษภาคม 2561 ที่ผ่านมา จังหวัดบุรีรัมย์ได้รับเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดการประชุมครั้งนั้นอีกด้วย ทั้งนี้ ด้วยศักยภาพและความพร้อม อีกทั้งการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นที่เป็นเจ้าภาพดังกล่าวทำให้ชาวบุรีรัมย์ได้รับกระแสชื่นชมอย่างมาก

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวมีฐานพัฒนาการมาจากจุดเริ่มต้นการผลักดันการปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2558 โดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์จากรายงานการประชุม เมื่อครั้งนั้น คือ ให้มีการยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องทางสายตะกูเป็นด่านถาวร ซึ่งจุดผ่อนปรนการค้าช่องทางสายตะกูนี้ ตั้งอยู่ที่ จุดผ่อนปรนการค้าชายแดนช่องสาย ตะกู-จุ๊บโกกี ณ ช่องสายตะกู บ้านสายโท 6 ใต้ ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดอุดรมีชัย ราชอาณาจักรกัมพูชา ในพื้นที่อำเภอบ้านกรวด กับ อำเภอบันเตียอาปึล รวม 5 ตำบล 25 หมู่บ้าน จุดผ่อนปรนการค้าช่องทางสายตะกู เปิดทำการสัปดาห์ละ 3 วัน คือ วันศุกร์ วันเสาร์และวันอาทิตย์ เวลา 08.00 -15.00 น. (กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง, 2558 : 19) กล่าวได้ว่า เป็นความพยายามที่จะผลักดันให้มีการยกระดับจุดแลกเปลี่ยนสินค้าเพื่อมนุษยธรรม อีกทั้ง สร้างโอกาสในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนโดยผ่านพื้นที่พรมแดน

ผู้เขียนมองว่า ความแข็งแกร่งนี้ เป็นศักยภาพในการเชื่อมโยงความร่วมมือกับภูมิภาคอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งมีพรมแดนติดกันกับประเทศไทย ทั้งนี้ ***ศักยภาพดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการร่วมมือ สร้างสันติภาพ ลดความบาดหมาง จากการสร้างสัมพันธไมตรีต่อกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเพื่อนบ้าน เป็นมิตรกัน โดยจากปัญหาความขัดแย้งตามแนวตะเข็บชายแดนสามารถนำไปสู่การช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ในแง่การแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในบริเวณพื้นที่จุดผ่อนปรนนี้***

มิติทางเศรษฐกิจ

จังหวัดบุรีรัมย์ เน้นมิติของการท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญ ถึงแม้มองภายนอก ถูกขับเคลื่อนผ่านตัวแสดงภาคธุรกิจหรือภาคเอกชน ต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แต่แท้จริงนั้น นักวิชาการหลายท่านก็ยังยืนยันวงจรหรือองค์ประกอบหรือส่วนผสมที่สมบูรณ์แบบว่า ***ท้องถิ่นเป็นตัวแสดงหลักสำคัญที่จะทำให้ท้องถิ่นหรือเมืองนั้นยั่งยืนอย่างแท้จริง*** ด้วยท้องถิ่นมีความเข้มแข็งภายในตัวเอง เข้าใจถึงแก่นแท้ของตนเองอย่างลึกซึ้งและลุ่มลึกมากกว่าตัวแสดงอื่น ๆ โดยท้องถิ่นหันมาสร้าง<u>*ท้องถิ่นที่ไม่เป็นทางการ*</u> ด้วยสามัญสำนึกและจิตวิญญาณของพลเมือง

ในกรณีของจังหวัดบุรีรัมย์พัฒนาท้องถิ่นโดยใช้การท่องเที่ยวด้านกีฬาสร้างเมือง (Sport Tourism) มุ่งสร้างวิสัยทัศน์ให้จังหวัดเป็น Sport Tourism Destination มีแผนงานส่งเสริมการจัดงาน Sport Tourism Event ระดับนานาชาติ แผนงานเสนอตัวเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาระดับนานาชาติจากข้อมูลการสำรวจของ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2557 อ้างใน วัชระ เชียงกูล,2560 : 124) ได้จัดทำการสำรวจส่วนแบ่งหรือการครอบครองตลาดของสโมสรฟุตบอลต่าง ๆ ที่มีอยู่ในทุกระดับของประเทศไทย พบว่า สโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด จัดเป็นสโมสรฟุตบอล ที่มีส่วนแบ่งการตลาดสูงที่สุดในประเทศไทย ประกอบกับมีสนามการแข่งขันฟุตบอลที่ได้มาตรฐานที่สุดในประเทศไทย (Thai Rath, 2014) อีกทั้ง การเกิดขึ้นของสนามแข่งรถความเร็วสูงระดับมาตรฐานสากล "ช้างอินเตอร์เนชันแนล เซอร์กิต" (Chang International Circuit, 2014) แสดงให้เห็นถึง จุดเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยสำนักงานคลังจังหวัดบุรีรัมย์ ชี้ให้เห็นว่า ผลิตภัณฑ์จังหวัดมีการเพิ่มสูงขึ้น จาก 51,641.43 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2547 เป็น 75,181.57 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 50 โดยมูลค่าเพิ่ม ณ ราคาคงที่ ถือเป็นอีกดัชนีหนึ่งที่บ่งชี้ว่าจังหวัดบุรีรัมย์มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง (Thai Chamber of Commerce, 2014)

กล่าวได้ว่า ศักยภาพทางการเติบโตของเศรษฐกิจในจังหวัดบุรีรัมย์ได้ก้าวกระโดดขึ้นต่อเนื่อง ดังหลักฐานเชิงประจักษ์ ตัวเลขชี้การเติบโตในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้เขียนมองว่า “กีฬาสร้างเมือง” ก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของจังหวัด สะท้อนถึงสร้างจุดขายต่อความสนใจจากนักลงทุนทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้ง เสริมภาพลักษณ์ของจังหวัดมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งมองในแง่จังหวัดท่องเที่ยวทางแหล่งประวัติศาสตร์ อารยธรรมอย่างเดียว แต่ประชาสัมพันธ์จังหวัดว่า หากมาบุรีรัมย์ได้ทั้งแหล่งประวัติศาสตร์ และ กีฬาด้วย นอกจากนี้ จากข้อมูลเพิ่มเติมของ ไทยรัฐ (2561 : ออนไลน์) ได้เสนอข่าวว่า กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดย กกท. ได้ดำเนินการคัดเลือกจังหวัดต้นแบบในการจัดตั้งเมืองกีฬา ตามแผนพัฒนาการกีฬาแห่งชาติ

ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2560-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาอุตสาหกรรมกีฬา เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมกีฬาแบบครบวงจร สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศ ในด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมการกีฬา การกีฬาเพื่อการท่องเที่ยว และการจัดตั้งเมืองกีฬา ซึ่งจังหวัดบุรีรัมย์ คือ หนึ่งในเมืองที่ได้รับการคัดเลือก

หลักฐานและข้อมูลดังกล่าว เป็นภาพสะท้อนว่า การนำกีฬาสร้างเมืองของจังหวัดบุรีรัมย์จากฐานของพลเมือง เป็นผลต่อการสร้างความเชื่อมั่นจากสายตาของนานาประเทศ รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงกีฬาให้เป็นศูนย์กลางของภูมิภาคในการเก็บตัวฝึกซ้อมสำหรับนักกีฬาชาวต่างชาติ เกิดผลดีต่อการสร้างรายได้ให้กับประเทศตามมา ดังนั้น การสร้างมูลค่ากีฬาที่มีศักยภาพโดยมีแนวทางสำคัญนั้น คือ ส่งเสริมให้มีสนามแข่งขันที่ได้มาตรฐาน จัดกิจกรรม Sport Tourism ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละรูปแบบหรือคลัสเตอร์ (cluster) เพื่อเชื่อมโยงในมิติการท่องเที่ยวโดยมีเป้าหมายสร้างความมั่งคั่งให้กับพื้นที่นั้นเอง ***เกิดผลดีต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นจุดเชื่อมโยงต่อการเข้ามาลงทุนจากประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียนได้***

มิติทางสังคมและวัฒนธรรม

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์ (2559 : ออนไลน์) ได้ให้ข้อมูลว่า จังหวัดบุรีรัมย์ผลักดันศูนย์ข้อมูลอาเซียน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2559 เป็นต้นมา โดยให้แรงงานอาเซียน ซึ่งถือว่าเป็นคนในท้องถิ่นมีการฝึกอบรมแรงงานเพื่อให้ได้มาตรฐานอาเซียน มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องภาษา เป็นผลดีต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานอาเซียนโดยแรงงานไทยได้ ทั้งนี้ จังหวัดบุรีรัมย์เตรียมรองรับการเคลื่อนย้ายแรงงานที่จะเข้ามาทำงานในพื้นที่ โดยมีการอำนวยความสะดวกแรงงานประเทศสมาชิกอาเซียนในทุกด้าน

เหตุผลที่ทักษะด้านภาษา เป็นส่วนสำคัญในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม มีผลการวิจัยรองรับดังตารางข้างล่างนี้

คุณสมบัติเบื้องต้นของแรงงาน	จำนวนผู้ประกอบการองค์การขนาดใหญ่	ร้อยละ
1) วุฒิการศึกษา	15	100.00
2) ระดับการศึกษา	15	100.00
3) ประสบการณ์ในการทำงาน	15	100.00
4) ประวัติการฝึกอบรม	10	67.00
5) ทักษะด้านภาษา	15	100.00
6) ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	13	87.00
7) ทักษะการทำ งานเป็นทีม	7	47.00

ตารางที่ 2 : ผลการสังเคราะห์คุณสมบัติเบื้องต้นของแรงงานทักษะวิชาชีพตามความคิดเห็นของผู้ประกอบการ

ที่มา : ณพิชญา เฉิดโฉม, ศักดิ์ชาย จันทร์เรือง และ บรรพต วิรุณราช (2560 : 26)

ตัวเลขดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะท้อนให้ต้องผลักดันการให้ความสำคัญกับทักษะภาษาของแรงงาน ซึ่งต้องมาร่วมกับแรงงานที่มาจากประเทศอื่น ๆ ดังเช่นใน สปป.ลาว จากข้อเท็จจริงนี้ ผู้เขียนมีทัศนะว่า ***การพัฒนาจากรากฐานทางการศึกษา เป็นประโยชน์ต่อยอดในการได้รับจ้างงานของกลุ่มแรงงานอาเซียน ถือได้ว่า พัฒนาทั้งคุณภาพชีวิต ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม และ การเพิ่มขึ้นในความเท่าเทียมกันของแรงงานอาเซียน อีกทั้ง การสร้างโอกาสดังกล่าวให้กับแรงงานท้องถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ ถือเป็นความท้าทายการเพิ่มศักยภาพของจังหวัด ให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับต่อบริบทนานาชาติได้***

จากการวิเคราะห์ทั้ง 3 มิติ จังหวัดบุรีรัมย์ มีทั้ง “โอกาส” และ “ความท้าทาย” ต่อการเป็นเมืองยั่งยืนแห่งอาเซียนได้ ที่กล่าวเช่นนี้ เป็นเพราะ การพัฒนาที่เจริญขึ้นรุดหน้าอย่างต่อเนื่อง จากฐานเมืองนิยมของท้องถิ่นผ่านพลเมือง โดยมีรัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนอำนวยความสะดวก และภาคเอกชนเข้ามาร่วมมือ สภาพการณ์ดังกล่าว ผู้เขียนมองว่า จังหวัดบุรีรัมย์ ในอนาคตสามารถก้าวไปสู่ความเป็นเมืองที่เป็นเมืองหลักของอาเซียนได้ เป็นเมืองที่น่าสนใจต่อการเชื่อมโยงในระหว่างภูมิภาคอาเซียนทั้งด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยฐานจากท้องถิ่น พลเมือง ซึ่งเป็นฐานที่แข็งแกร่งอันแสดงให้เห็นถึงอนาคตของความเป็นเมืองที่ยั่งยืนได้

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทความนี้นำเสนอในแง่มุมการพัฒนาเมืองของจังหวัดบุรีรัมย์ จากฐานการสร้างเมืองนิยมโดยภาคพลเมือง ด้วยการวิเคราะห์ใน 3 มิติ ของประชาคมอาเซียน คือ ด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ รวมทั้ง ด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยการจัดการผ่านภาคประชาชน ถือเป็นฐานอันแข็งแกร่ง ต่อ “โอกาส” และ “ความท้าทาย” ต่อการเป็นเมืองยั่งยืนแห่งอาเซียนในอนาคต ซึ่งผู้เขียนมีข้อเสนอแนะหลัก 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก ให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทต่อการร่วมแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคงของชายแดน เช่น การปรึกษาหารือ แสดงความคิดเห็นร่วมกัน ในเรื่องจุดผ่อนปรนชายแดน การพัฒนาการท่องเที่ยวด้านกีฬาสร้างเมือง อันจะเป็นผลดีต่อการตอบสนองที่ตรงจุดของพื้นที่ และ การพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตขึ้นได้

ประการที่สอง สนับสนุนการศึกษาเกี่ยวกับทักษะภาษาของประเทศอาเซียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นรากฐานอันสร้างความแข็งแรงในการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียนได้ อีกทั้ง เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลเมือง ให้ได้รับความเท่าเทียมกันทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจกลุ่มจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1. (2558). **รายงานการประชุม คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจกลุ่มจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1 (กรอ. กลุ่มจังหวัดฯ) (นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์) ครั้งที่ 2 / 2558 วันพุธที่ 18 พฤศจิกายน 2558 เวลา 15.0๐ น. ณ ห้องประชุมศูนย์ปฏิบัติการอาเซียน ศาลากลางจังหวัดนครราชสีมา**.นครราชสีมา : กลุ่มงานพัฒนายุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด

ณพิชญา เฉิดโฉม, ศักดิ์ชาย จันทร์เรือง และ บรรพต วิรุณราช.(2560). “การส่งเสริมแรงงานทักษะไทยสู่ สปป.ลาว.” **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์** 12,2 : 21 – 33.

ไทยรัฐ. (2561). “6 จังหวัดได้เป็นต้นแบบเมืองกีฬา ภาครัฐร่วมผลักดันเต็มที่” **ไทยรัฐ** (19 กรกฎาคม) : ออนไลน์. ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2561, จาก https://www.thairath.co.th/content/1337861

รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2557). “โลกาภิวัตน์ท้องถิ่นนิยม กับการโหยหาอดีต Globalization, Localism and Nostalgia.” **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา** *2*,2 : 1-15.

วัชระ เชียงกูล. (2560). “การประเมินประสิทธิผลการดำเนินงานของปัจจัยที่ควรพิจารณาด้านการตลาดการท่องเที่ยวเชิงกีฬาจังหวัดบุรีรัมย์.” **วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี** 11,ฉบับพิเศษ : 123 – 137.

สำนักข่าวอิศรา. (2560). **เอนก เหล่าธรรมทรรศ์ : นคราภิวัฒน์ เมื่อชนบทกลายเป็นเมือง ระบบบริหาร ถึงเวลาต้องเปลี่ยน**. ค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2561, จาก https://www.isranews.org/isranews-article/60782-city-60783.html

สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด. (2557). **แผนพัฒนาจังหวัด 4 ปี (ปี 2557 - 2560) จังหวัดบุรีรัมย์**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์.(2559). **จ.บุรีรัมย์ เตรียมจัดตั้งศูนย์ข้อมูลอาเซียน**. ค้นเมื่อ 12 กันยายน 2561, จาก http://ewt.prd.go.th/ewt/prburiram/ewt_news.php?nid=1468&filename=index

สำนักงานสถิติจังหวัดบุรีรัมย์. (2561). **จำนวนนักท่องเที่ยว (2557, 2558, 2559).** ค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2561, จาก http://buriram.nso.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id= 165&Itemid=583

Ansell and Gash. (2008). “Collaborative Governance in Theory and Practice.” **Journal of Public Administration Research and Theory** 18,4 : 543-571.

Emerson, N. Tina and B. Stephen. (2012). “An Integrative Framework for Collaborative Governance.” **Public Administration Research Theory** 22,1 : 1-29.

International Association for Public Participation (IAP2). **iap2 Public Participation Spectrum**. Retrieved October 23, 2018, From https://www2.fgcu.edu/Provost/files/IAP_Public_Participation_Spectrum.pdf

Sherry R. Arnstein. (1969). “A Ladder of Citizen Participation.” **JAIP** *35*,4 : 216-224.

วิถีอาเซียน กับ ความล้มเหลวทางพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชน*
ASEAN Way and the Fiascoes of Human Rights Development

อำนาจ มงคลสืบสกุล
AMNAD MONGKHONSUEBSAKUL**

บทคัดย่อ

อาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทั้งในเรื่องของ ชาติพันธุ์ สีผิว ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม รวมทั้งเรื่องของการเมืองการปกครอง ปัจจุบันอาเซียนประชากรมากถึง 635 ล้านกว่าคน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความแตกต่างขึ้นในการอยู่ร่วมกัน อาเซียนประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในการรักษาสันติภาพมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างสูง ผลที่ตามมาคือเกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เกิดการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ชนชั้นที่ด้อยกว่าถูกกดขี่ข่มเหง กล่าวอีกนัย คือ อาเซียนมีการพัฒนาในทุก ๆด้าน แต่ประเด็นทางด้านสิทธิมนุษยชนกลับยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างที่ควรเป็น ยังคงอยู่ในระยะแรกเริ่มเท่านั้นหากเทียบกับภูมิภาคอื่น อีกทั้งอาเซียนได้ยึดมั่นในหลักการที่ถือปฏิบัติมาตั้งแต่แรกเริ่ม คือการไม่แทรกแซงกิจการภายใน อันเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการขัดขวางพัฒนาด้านสิทธิมนุษยชนของภูมิภาค อีกทั้งยังมีปัญหาทางโครงสร้างอาเซียน บทบัญญัติทางกฎหมาย ความขัดแย้งในอดีตที่ประเทศสมาชิกมีต่อกัน การหยิบยกวาทะกรรม “วิถีเอเชีย” ของผู้นำบางประเทศว่าสิทธิมนุษยชนอาเซียนต่างจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสากล ปัญหาเหล่านี้ล้วนแล้วเป็นสิ่งที่ทำให้สิทธิมนุษยชนของอาเซียนพัฒนาไปได้อย่างเชื่องช้า และเกิดความล้มเหลว

คำสำคัญ : กลไกด้านสิทธิมนุษยชน, สิทธิมนุษยชน, วิถีอาเซียน

---

* บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่ออธิบายความเป็นมาของกลไกทางด้านสิทธิมนุษยชนในอาเซียน
to explain the history of human rights in ASEAN
2) เพื่ออธิบายถึงปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาสิทธิมนุษยชนในอาเซียน
to explain the obstacles that affecting to the development of human rights in ASEAN

** นักศึกษาระดับปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

ASEAN community is a part of diversity in the meaning of ethnicity, skin color, language, religion, culture as well as politics. Nowadays, ASEAN community has a population of over 635 million people who make a difference in cohabitation. As a result of succeeded in placidity, highly economic growth, and cultural progress, the society was inequality, unfair income distribution, and oppressive socialization. On the other hands, human rights were not developed; however, the Non-Interference Principal would not be used that seems to obstacle in terms of the development of human rights in provincial part. According to this, there are no other members of ASEAN can rectify social inequality, iniquitous income distribution, and others. In addition to this, International Bill of Human Rights contributes to foreign policy determination. Even though ASEAN community has been encouraging human rights, it seems that the current are still very inefficient.

Keyword: Periodic of human rights, human rights, ASEAN WAY

บทนำ

สิทธิมนุษยชนถือเป็นหลักสำคัญในเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ การตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนเริ่มปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อมนุษย์ได้มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นครอบครัว เป็นชุมชน และเป็นรัฐ ขึ้นมาตามลำดับ การอยู่ร่วมกันดังกล่าวนำมาซึ่งความหลากหลายหรือแตกต่างกันทั้งในทางความคิด การแสดงออก รวมถึงการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมของตนที่มีการยึดถือมาแต่ในอดีตท่ามกลางของความหลากหลายทำให้เกิดความสับสนวุ่นวาย มีการกระทำที่แสดงถึงความเหยียดหยาม ความเกียจชัง เหตุเพราะความแตกต่างทางชนชั้น ต่างชาติพันธุ์ ต่างภาษา ต่างศาสนา และอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน เกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน กดขี่ข่มเหงรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่า การกระทำดังกล่าว คือความไม่เป็นธรรม และเป็นชนวนของความขัดแย้งที่รุนแรงก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมนำไปซึ่งความสูญเสีย เหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์ต้องมีการดิ้นรนต่อสู้เพื่อแสวงหาหลักประกันความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตให้กับตนเอง นำไปสู่การเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานของการของดำรงชีวิต ได้แก่ สิทธิในการดำรงชีวิต สิทธิทางร่างกาย สิทธิในการการประกอบอาชีพ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันโดยปราศจากเงื่อนไขหรือข้อจำกัดใด ๆ

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้ถือกำเนิดขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยการกำเนิดขององค์กรสหประชาชาติในปี ค.ศ.1945 เป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งองค์กรสันติภาพของโลกมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสิทธิมนุษยชนให้เป็นสากล พัฒนาการของสิทธิมนุษยชนเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่ในกฎบัตรการก่อตั้งองค์กรสหประชาชาติ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมือง ค.ศ. 1966 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นับว่าเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญในการวางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนฉบับแรกของโลก และได้เกิดพัฒนาการการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ขยายความหมายและความคุ้มครองอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นสนธิสัญญาที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในประเด็นปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะ เพื่อเพิ่มความละเอียดและสมบูรณ์ของบรรทัดฐาน รวมถึงข้อผูกมัด เฉพาะกรณีต่อรัฐที่เป็นภาคีสมาชิกมากขึ้นตามประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคม และได้มีการขยายความคิดดังกล่าวมายังภูมิภาคของอาเซียน

อาเซียนนับว่าเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนในหลาย ๆ รูปแบบ กลุ่มประเทศอาเซียนจึงได้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว และได้จัดทำกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ขึ้นในปี ค.ศ.2008 โดยเปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญที่วางหลักการทำงานของอาเซียน มีการบรรจุหลักสิทธิมนุษยชนไว้เป็นหนึ่งในค่านิยมพื้นฐานของการก่อตั้งอาเซียน และปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration) ในปี 2012 ที่ระบุถึงการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ตลอดจนการสนับสนุนประสานความร่วมมือประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค

บทความนี้ผู้เขียน จะได้ทำการเสนอประวัติความเป็นมาของกลไกการคุ้มครองทางด้านสิทธิมนุษยชนในอาเซียนรวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการเป็นตัวขัดขวางพัฒนาสิทธิมนุษยชนอาเซียน และปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขาดประสิทธิภาพ ดังหัวข้อ ต่อไปนี้

1.ภูมิหลังการเกิดสิทธิมนุษยชนอาเซียน

หากพิจารณาจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น ดูเหมือนภูมิภาคเอเชียของเราจะมีความ ล้าหลังในการพัฒนากลไกทางสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค เมื่อเทียบกับที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น African ที่คนมักดูแคลนเสมอว่าเป็นบ้านเมืองที่ป่าเถื่อน แต่ปรากฏว่าได้มีพัฒนาการสิทธิมนุษยชนถึงการเริ่มตั้งศาลสิทธิมนุษยชนขึ้นตามพิธีสาร Protocol to the African Charter on Human and Peoples’ Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples’ Rights และมีผลบังคับใช้ในปี 2004 (FIDH,2010,Page 20) ในขณะที่โลกอิสลามโดยเบื้องหลังของศาสนาที่ดูเหมือนว่าจะทำให้สิทธิมนุษยชนกับการเมืองจะขัดแย้งกัน แต่ก็ได้มีการพัฒนาระบบสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคจนได้มีกฎบัตรอาหรับว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้น แต่เมื่อมองย้อนมาที่ภูมิภาคของเราอาจทำให้หลายคนตั้งคำถามว่าสิทธิมนุษยชนของเราอยู่ในระดับไหน ทั้งที่เอเชียเป็นภูมิภาคที่มีประชากรที่หลากหลาย มีความร่วมมือกันหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งมีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างสูง แต่กลับพบว่ามีสิ่งหนึ่งที่ไม่ได้มีการพัฒนาควบคู่ไปด้วยเลยคือเรื่องของ “สิทธิมนุษยชน” โดยผู้นำได้พยายามท้าทายด้วยการหยิบยกวาทกรรม “คุณค่าแบบเอเชีย” (Asian values) อ้างว่าสิทธิมนุษยชนสากลและเอเชียมีความแตกต่างกัน (ภาคิน นิมมานนรวงศ์, 2556)

Carlos P. ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เอเชียไม่มีกลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมาจากสาเหตุหลัก ๆ ดังนี้คือ 1) ประเด็นทางด้านสิทธิมนุษยชนในเอเชียและแปซิฟิกเป็นเรื่องของกิจการภายใน 2) การยอมรับว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งสากลมาพร้อมกับความโต้แย้งเรื่องของความแตกต่างในบรรทัดฐานระหว่างประเทศ วัฒนธรรมและการปฏิบัติภายในภูมิภาค 3) หลายรัฐเชื่อว่าสิทธิมนุษยชนจะได้รับการตระหนักก็ต่อเมื่อรัฐเกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างแน่นอนแล้ว 4) สิทธิมนุษยชนไม่อาจที่จะมาสร้างกรอบของความแตกต่างในทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา เศรษฐกิจการเมือง ได้ทั้งหมดทุกรัฐ (นริสา วุฒิปัญญาเลิศ,2545)

ศาสตราจารย์วิทิต มันตราภรณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายสิทธิมนุษยชน ได้ให้เหตุผลที่สำคัญว่าเหตุผลที่ไม่มีระบบสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นในเอเชียมีหลายประการเช่นกัน 1) การขาดเจตจำนงทางการเมืองในการสร้างระบบสิทธิมนุษยชน 2) ความหลากหลายที่มีมากจนเกินไปที่จะให้ให้ระบบสิทธิมนุษยชนมีความเป็นหนึ่งเดียว 3) การที่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียไม่ยอมผูกมัดตนเองเข้าเป็นสมาชิกของตราสารสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ 4) การมีข้ออ้างในประเด็นวิถีเอเชีย 5) การเห็นความสำคัญของหน้าที่มากกว่าเรื่องของสิทธิ 6) การเน้นไปในทางพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าเห็นความสำคัญของเสรีภาพ 7) ความกลัวเรื่องของการตรวจสอบหรือความโปร่งใส 8) ข้ออ้างเรื่องของวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่เดิม และที่สำคัญคือการมองว่าเรื่องของสิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศเป็นเรื่อง “กิจการภายใน” ที่ไม่ควรเข้าไม่ยุ่งเกี่ยวเด็ดขาด (Vitit Muntanbhorn,1997)

จากปัจจัยที่กล่าวไปข้างต้นส่งผลให้ภูมิภาคเอเชียเป็นภูมิภาคเดียวในโลก ที่ไม่มีกลไกความร่วมมือทางด้านสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้น ถึงแม้จะมีการผลักดันโดยองค์การพัฒนาเอกชนในเอเชียที่มีการประชุมของตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชนในเอเชียผลักดันเป็นกฎบัตรสิทธิมนุษยชนของเอเชีย (Asian Human Rights Charter) ขึ้นในปี 1989 แต่ก็ไม่ได้มีภาระผูกมัดกับรัฐใด แต่สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งถือว่าเป็นภูมิภาคย่อยในทวีปเอเชีย (Sub-regional) มีความคิดริเริ่มใน

การจัดตั้งกลไกในการคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชน ทำให้ยังพอมีความก้าวหน้าในเรื่องของการสิทธิมนุษยชนอยู่บ้างเห็นได้เป็นรูปธรรมจากการดำเนินงานของ ASEAN ภายใต้สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of South East Asian Nation) โดยเริ่มตั้งแต่การก่อตั้งอาเซียนที่ปรากฏในปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาอย่างรอบด้านและครอบคลุมเรื่องของการเจริญเติบโตเศรษฐกิจ (economic) สังคม (social progress) วัฒนธรรม (Cultural) การธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพ (Peace) รวมถึงด้านความมั่นคงภายใต้หลักนิติธรรมและยุติธรรม (justice) ในภูมิภาคด้วย (กรมอาเซียน,2556) ถึงแม้ว่าวัตถุประสงค์ดังกล่าวไม่ได้มีการกล่าวถึงประเด็นทางด้านสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่ในประเด็นของเรื่องหลักนิติธรรมและยุติธรรมก็ถือว่าเป็นนัยต่อการให้ความสำคัญทางด้านสิทธิมนุษยชนอยู่ด้วยกัน

ตลอดระยะเวลานานกว่าครึ่งศตวรรษที่มีการก่อตั้งอาเซียนมา อาเซียนประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการรักษาสันติภาพ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยนับตั้งแต่เมื่อปี 1967 ที่ได้มีการลงนามร่วมกันในปฏิญญากรุงเทพฯ ของ 5 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย รวมทั้งเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างอินโดนีเซียกับมาเลเซียในช่วงปี 1963-1966 ได้สิ้นสุดลง ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่เคยเกิดสงครามระหว่างประเทศสมาชิกของอาเซียนอีกเลย ถึงแม้ว่าในปี 2008-2011 จะเกิดข้อพิพาทระหว่างไทยกับกัมพูชา เรื่องของเขาพระวิหารจนเกิดการปะทะกันทั้งสองฝ่าย แต่กลไกกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมระหว่างประเทศ อีกทั้งบทบาทของประเทศสมาชิกอาเซียนที่ทำให้สถานการณ์คลี่คลายได้ด้วยดี

2.พัฒนาการด้านกลไกสิทธิมนุษยชนของอาเซียน

อาเซียนถือได้ว่าเป็นองค์กรระดับภูมิภาคล่าสุดที่มีการจัดตั้งกลไกด้านสิทธิมนุษยชนขึ้นเมื่อเทียบกับการพัฒนาในระดับภูมิภาคอื่น ๆ ถือได้ว่าอาเซียนยังมีพัฒนาการในระดับที่เริ่มต้นเท่านั้น กลไกการดำเนินงานยังไม่มีมาตรฐานในลักษณะเดียวกันกับสถาบันสิทธิมนุษยชนระดับประเทศที่สหประชาชาติได้ส่งเสริมให้ประเทศต่าง ๆ จัดตั้งตามแนวทางของหลักการปารีส (Paris Principles) อาเซียนมีองค์กรหลักในด้านสิทธิมนุษยชนคือ คณะกรรมาธิการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (AICHR) ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2009 เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนในภูมิภาค ความสำเร็จในการดำเนินงานของ AICHR ที่ผ่านมาคือการจัดทำปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (AHRD) ถือได้ว่าผลงานชิ้นนี้เป็นจุดเริ่มต้นของอาเซียนที่มีเอกสารสำคัญทางด้านการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาค นอกจากนี้ AICHR ยังมีหลักการสำคัญในการดำเนินงาน คือการไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิกอื่น (Non-Interference) โดยให้ความเคารพต่อเอกภาพ อธิปไตยของประเทศสมาชิกและใช้หลักการตัดสินใจแบบฉันทามติ (Consensus)

ความเคลื่อนไหวของการจัดตั้งกลไกสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในอาเซียนดูเหมือนจะมีความก้าวหน้าขึ้นมาหลังจากที่ สหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการระดับภูมิภาคในเรื่องสิทธิมนุษยชนในเอเชียแปซิฟิกของสหประชาชาติ (The United Nations Regional Workshop on Human Rights in Asia Pacific) ครั้งที่ 1 ในปี ค.ศ.1992 ครั้งที่ 2 ในปี 1993 และครั้งที่ 3 ในปี 1994 โดยมีข้อสรุปว่าให้มีการวางแผนก่อตั้งกลไกเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิ

มนุษยชนในระดับภูมิภาคแบบค่อยเป็นค่อยไปทีละก้าว (step by step) โดยขั้นตอนแรกให้ดำเนินการก่อตั้งกลไกเพื่อให้ข้อมูลด้านสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคย่อยก่อน จากผลพวงดังกล่าวทำให้ได้มีการประชุมครั้งสำคัญขึ้นระหว่างรัฐบาลเอเชียว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Asia Inter-Government Conference on Human Rights) ขึ้นในวันที่ 29 มีนาคม – 2 เมษายน 1993 ที่กรุงเทพฯ โดยการประชุมดังกล่าวได้มีการประกาศ ปฏิญญาสากรุงเทพว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Bangkok Governmental Human Rights Declaration) ขึ้น พร้อมทั้งมีข้อเสนอการตั้งองค์กรศาลเพื่อพิจารณาพิพากษาข้อร้องเรียน ต่อมาในที่ประชุมสมัชชาทั่วไปขององค์การระหว่างรัฐสภาของอาเซียน (ASEAN Inter-Parliamentary Organization) ในปี 1993 มีมติรับรอง ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ (Kuala Lumpur AIPO Declaration on Human Rights) โดยในบัญญัติมาตรา 21 ในปฏิญญา กล่าวถึงภารกิจและความรับผิดชอบของรัฐสมาชิกในการก่อตั้งกลไกสิทธิมนุษยชนภูมิภาคนี้ขึ้น ความเคลื่อนไหวต่อมาคือการประชุมรัฐมนตรีอาเซียนครั้งที่ 26 ที่สิงคโปร์ได้มีแถลงการณ์ร่วมเห็นพ้องว่าอาเซียนควรพิจารณาจัดตั้งกลไกสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคหลังจากนั้นก็ได้มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องทั้งในลักษณะความร่วมมือภาครัฐบาล นักวิชาการ และองค์การพัฒนาเอกชน ในการดำเนินงานการผลักดันแนวคิดนี้ได้พัฒนาเกิดเป็นกลุ่มคณะทำงานระดับชาติ เพื่อระดมความคิดในการสร้างกลไกสิทธิมนุษยชนระดับอาเซียนขึ้นในปี 1996 ทั้งนี้การก่อตั้งกลไกสิทธิมนุษยชนอาเซียนเป็นไปด้วยความยากลำบากต้องใช้ระยะเวลานาน การก่อตั้งต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายรัฐ ต้องมีการคำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะหรือความสนใจจากประชาชนที่จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความร่วมมือขึ้น (สมชาย กษิติประดิษฐ์,2560)

ในปี 2007 โอกาสที่ครบรอบ 40 ปีของการก่อตั้งอาเซียน ที่ประชุมสุดยอดอาเซียนให้การรับรองต่อ “กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter)” และได้มีผลบังคับใช้ในปี 2008 ภายหลังประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศให้การรับรอง ภายหลังในหนึ่งปีหลังจากที่มีการประกาศใช้กฎบัตรอาเซียน และมีองค์กรทางด้านสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในปี 2009 ภายใต้ชื่อคณะกรรมาธิการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (AICHR) ถือได้ว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งของการพัฒนาด้านสิทธิมนุษยชนในอาเซียน แต่การดำเนินงานของ AICHR เป็นการดำเนินงานที่ขาดอิสระรวมถึงการขาดมาตรการบังคับ ต่อรัฐสมาชิกที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน จึงถูกปรามาสว่าเป็นเพียง “เสือกระดาษ”ที่ถูกสร้างให้เป็นกลไกแบบอ่อนเพียงแค่ให้สมาชิกได้เรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมากกว่าการเคารพสิทธิมนุษยชน พร้อมกับนโยบาย การส่งเสริม ก่อน การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (จรัญ โฆษณานันท์,2559) ผลงานต่อมาที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรมที่ขัดเจนของ AICHR คือการจัดทำ ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ดังที่จะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

3.ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration)

ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration-AHRD) จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมาธิการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights-AICHR) ซึ่งได้รับมอบหมายจากที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศ อาเซียน ครั้งที่ 42 เมื่อเดือนกรกฎาคม 2009 โดยที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนประสงค์ให้ปฏิญญาฉบับนี้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาไปสู่การเป็นกรอบความ-

ร่วมมืออาเซียนด้านสิทธิมนุษยชน เช่น อนุสัญญา สนธิสัญญา รวมทั้งตราสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เป็นเอกสารทางการเมืองที่ ไม่มีข้อผูกพันตามกฎหมาย ซึ่งแสดงเจตนารมณ์ของอาเซียนในการส่งเสริม และคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของอาเซียนที่มี ความแตกต่างในด้านการเมือง สังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ปฏิญญาฯ จะต้องรักษามาตรฐานสิทธิมนุษยชนตามหลักสากล รวมทั้งสร้างมูลค่า เพิ่มเติมจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ปฏิญญาและแผนปฏิบัติการเวียนนา(Vienna Declaration and Program me of Action) และตราสารระหว่างประเทศว่าด้วย สิทธิมนุษยชนที่ประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นภาคีปฏิญญาฯ ฉบับนี้เป็น จุดเริ่มต้นที่สำคัญของอาเซียนที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและคุ้มครอง สิทธิมนุษยชนเพื่อประโยชน์ในระยะยาวของประชาชนและภูมิภาคอาเซียน ในการดำเนินการเพื่อยกร่างปฏิญญาฯ AICHR ได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการ 2 ขั้นตอน ได้แก่

(1) การยกร่างปฏิญญาฯ ฉบับพื้นฐานโดยคณะทำงานยกร่าง ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งได้รับการเสนอชื่อโดยผู้แทน AICHR ชุดแรก (ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี ดำรงตำแหน่งผู้แทนไทยใน AICHR วาระปี 2009 - 2012) และได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลของแต่ละประเทศโดยผู้แทนไทยในคณะทำงานฯ ได้แก่ ดร.เสรี นนทสูต การดำเนินการยกร่างปฏิญญาฯ ได้รับความสนใจจากภายในและภายนอกภูมิภาคเป็นอย่างมากรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนให้ความสำคัญกับกระบวนการยกร่างปฏิญญาฯ นี้โดยได้จัดประชุมหารือร่วมกับ AICHR จำนวนสองครั้งเพื่อติดตามความคืบหน้าในการดำเนินการ รวมทั้ง ให้คำปรึกษาด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านการส่งเสริมและ คุ้มครองสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ AICHR ได้หารือกับองค์กรที่ดำเนินงาน เกี่ยวข้องเรื่องสิทธิมนุษยชนในภูมิภาค องค์กรรายสาขาของอาเซียน (sect oral bodies) และองค์กรภาคประชาสังคม (Civil Society Organizations - CSOs) เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นเพื่อประกอบการยกร่าง ปฏิญญาฉบับนี้ด้วย นอกจากนี้ผู้แทนไทยใน AICHR และในคณะทำงานฯ ได้จัดกิจกรรมสร้างเสริมความตระหนักรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน รวมทั้งหารือ กับภาครัฐ ภาคการศึกษา ภาคประชาสังคมและภาคประชาชน ในทั่วทุก ภูมิภาคของประเทศ ตลอดจนรวบรวมข้อคิดเห็นจากทุกภาคส่วนเพื่อประกอบการพิจารณาจัดทำร่างปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ฉบับนี้อีกด้วย (กรมอาเซียน ,2556)

(2) การพิจารณาจัดทำร่างปฏิญญาฯ ฉบับสุดท้ายโดย AICHR เพื่อเสนอต่อที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนเมื่อเดือนกันยายน 2012 ทั้งนี้เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2012 ผู้นำอาเซียนได้ให้การรับรอง ปฏิญญาฯ ในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 21 ควบคู่กับการลงนาม ในแถลงการณ์พนมเปญเพื่อรับรองปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เนื้อหาของปฏิญญาฯ ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1) หลักการทั่วไป ที่กล่าวถึงสภาพสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่บุคคลทุกคนควรพึงมี อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม โดยปราศจากการแบ่งแยก
2) สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับรัฐ และ การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในแต่ละกรณี

3) สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กล่าวถึงข้อยืนยันให้รัฐสมาชิกอาเซียนปกป้อง ส่งเสริม สนับสนุนสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดสวัสดิภาพภาพสูงสุดที่บุคคลพึงมี
4) สิทธิในการพัฒนา กล่าวถึงความจำนงของสมาชิกอาเซียนในการแสวงหาแนวทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมและการเมือง พร้อมทั้งสิทธิของบุคคลในการมส่วนร่วม เกื้อหนุน ใช้สิทธิ และได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากการพัฒนา
5) สิทธิในสันติภาพ กล่าวถึงสิทธิของบุคคลที่จะมีสันติภาพในการใช้ชีวิต เพื่อให้บรรลุสิทธิต่าง ๆ โดยที่รัฐต้องส่งเสริมความร่วมมือในการสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพในภูมิภาค

4.ปัญหาต่อการพัฒนากลไกด้านสิทธิมนุษยชน

ถึงแม้ว่าอาเซียนจะมีการจัดตั้งกลไกสิทธิมนุษยชนที่ค่อนข้างเป็นรูปร่างอยู่ไม่น้อย แต่ยังคงพบว่าอาเซียนยังคงเผชิญกับปัญหาทางสิทธิมนุษยชนหลายรูปแบบและค่อนข้างมีความรุนแรง ผู้เขียนขอยกประเด็นปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากลไกด้านสิทธิมนุษยชน โดยแยกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) **ปัญหาจากโครงสร้างของอาเซียน** องค์กรอาเซียนเปรียบเสมือนเป็นเพียงแค่เวทีประชุมปรึกษาหารือ (Forum) เท่านั้น แต่กลับพบว่าในความจริงอาเซียนไม่ได้มีองค์กรใดที่มีลักษณะเป็นองค์กรสูงสุดในการทำหน้าที่ ออกมติ (Resolution) หรือ ออกความคิดเห็น (Recommendation) ที่สามารถให้เกิดความผูกพันกับรัฐสมาชิกให้เกิดการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด รวมทั้งบทลงโทษแก่รัฐที่ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง ปัญหาจากโครงสร้างของอาเซียนทำให้เกิดความไม่แน่หรือแบบแผนที่ไม่แน่ชัดในการดำเนินการจัดตั้งกลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

2) **ปัญหาจากบทบัญญัติที่ปรากฏในกฎบัตรอาเซียน** บทบัญญัติในข้อ 14 ที่ได้ให้มีการจัดตั้งองค์กรสิทธิมนุษยชนอาเซียนซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการสร้างความร่วมมือด้านสิทธิมนุษยชน องค์กรสิทธิมนุษยชนได้มีการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการโดยผลของปฏิญญาชะอำ-หัวหินในปี 2009 เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน แต่องค์กรดังกล่าวไม่สามารถดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายได้เนื่องจากบทบัญญัติในกฎบัตรอาเซียนหลายประการเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสถานภาพของคณะกรรมาธิการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights หรือ AICHR) ที่ไม่ได้มีการแยกตัวออกจากรัฐ มีสถานภาพในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะองค์กรที่ปรึกษาและมีอำนาจตัดสินใจบนพื้นฐานฉันทามติที่ไม่เด็ดขาด ทำให้เกิดความไม่อิสระในการปฏิบัติหน้าที่กลไกดังกล่าวในการคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชน ในทางกลับกันอาจเป็นผลดีกับประเทศสมาชิกที่มีปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน

3) **ความสัมพันธ์ทางกฎหมายของอาเซียน** อันเป็นผลมาจากการที่อาเซียนมีการรวมตัวกันแบบหลวม ๆ และไม่มีกฎหมายหลัก ที่บังคับให้รัฐสมาชิกต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ดังที่เราเห็นได้จากปฏิญญาหลาย ๆ ฉบับ ส่วนใหญ่จะเน้นไปในทางรูปแบบ “ความร่วมมือ” เท่านั้น และไม่ได้มีการกำหนดให้สมาชิกต้องเข้าร่วมอย่างเคร่งครัดแต่อย่างใด ขึ้นอยู่กับรัฐสมาชิกว่าจะให้ความร่วมมือ

มากน้อยเพียงใด อีกทั้งระบบกฎหมายของรัฐสมาชิกเองก็มีความแตกต่างกัน เช่น กฎหมายของอินโดนีเซียมีต้นกำเนิดมาจากกฎหมายอิสลาม ฮินดู และจารีตประเพณีของตน ผสมผสานกับกฎหมายดัชท์ ส่วนของมาเลเซียและสิงคโปร์ ได้รับอิทธิพลกฎหมายระบบ Common law ของอังกฤษ ส่วนของฟิลิปปินส์กฎหมายมีความผสมผสานระหว่างหลักศาสนาโรมันคาธอลิก หลักกฎหมาย Civil law ,Common law และจารีตประเพณีของตนเอง ส่วนของประเทศบรูไนจะเป็นกฎหมายอิสลาม ประเทศลาว พม่า และกัมพูชา ได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมาย Common law และระบบประมวลกฎหมายที่ผสมผสานกัน ในส่วนของไทยลักษณะของกฎหมายก็เป็นแบบระบบประมวลกฎหมาย แต่เนื้อหาสาระของตัวกฎหมายได้รับอิทธิพล Civil law ,Common law ผสมผสานอยู่เช่นกัน ความแตกต่างทางกฎหมายแต่ละประเทศทำให้เป็นเรื่องยากต่อการตีความทางกฎหมายเป็นอย่างมาก (วิทิต มันตาภรณ์,2528,หน้า 9)

4) **ปัญหาความขัดแย้งในอดีตระหว่างประเทศสมาชิก** ในอดีตภูมิภาคอาเซียนได้มีความขัดแย้งในรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างอินโดนีเซียกับมาเลเซีย (ที่มีการอ้างสิทธิ์ทางวัฒนธรรมและกรณีพิพาทเกาะซีปาดันและลีฆีตัน) มาเลเซียกับสิงคโปร์ (กรณีพิพาท Pedra Branca หรือการอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ขนาดเล็กในทะเลจีนใต้) เวียดนามกับกัมพูชา (ความขัดแย้งทางอาวุธ) ไทยกับพม่า (การทำสงคราม การต่อสู้เพื่อกอบกู้อิสรภาพ)

5) **การพัฒนาทางเศรษฐกิจ** อาเซียนมีความแตกต่างในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจระดับที่ต่างกัน ผู้คนที่มีฐานะจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มส่วนคนจนจะกระจายอยู่ทุกแห่งหน ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เกิดความไม่เสมอภาคของประชาชนในด้าน การเข้าถึงทรัพยากร รวมถึงการได้รับสวัสดิการจากรัฐ ผู้คนที่ด้อยกว่ามักจะถูกกดขี่ ข่มเหง ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมและขาดมนุษยธรรม

นอกจากนี้ประเด็นของสิทธิมนุษยชนมักจะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นต่อรองทางการค้า ทำให้สิทธิมนุษยชนเปรียบเสมือนตัวประกันที่ควบคุมโดยชาติมหาอำนาจ เพื่อแลกกับข้อต่อรองด้านการค้าการลงทุนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ ทำให้สถานการณ์นี้นำมาซึ่งความไม่ไว้วางใจจนกระทั่งเป็นข้อกล่าวหาที่ดูมีน้ำหนักต่อสิ่งที่อาจเรียกว่าเป็นสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก

6) **กระแสความคิดเชิงอำนาจนิยมที่พบว่ามีอยู่ในกลุ่มผู้นำชาติต่าง ๆ ในอาเซียน** เราจะเห็นได้ว่ามีผู้นำหรือชนชั้นปกครองบางคนหยิบยกประเด็น วาทกรรม “วิถีเอเชีย” ที่อ้างว่าเอเชียมีความแตกต่างจากยุโรปหรือสหรัฐ ทั้งในแง่ของการปกครองที่เน้นระบอบเผด็จการที่ไม่แข็งกร้าว (Soft authoritarian) มากกว่าเสรีประชาธิปไตย (ภาคิน นิมมานนรวงศ์, 2556) และความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคเอเชียค่อนข้างที่จะมีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ที่ตรงกันข้ามกับสังคมของตะวันตก โดยพื้นฐานของชาวเอเชียแล้วมักจะยึดมั่นกับสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต ธรรมเนียมและจารีตประเพณี มีความเชื่อในเรื่องโชคลาง ผีสาง มีความความเชื่อทางคติที่ต่างกันไป ประกอบกับ อิทธิพลจากศาสนา ที่สั่งสอนให้คนเชื่อฟังและศรัทธาโดยไม่ต้องการให้ผู้ฟังคิดและสงสัยเรื่องใด ๆ ในทางการปกครองถือว่าเป็นเรื่องของผู้ปกครองฝ่ายเดียวประชาชนทำหน้าที่ไพร่รับใช้บ้านเมือง ถ้าเราพิจารณาย้อนมาดูถึงภูมิหลังของการเกิดวาทกรรม “วิถีเอเชีย” ล้วนแล้วเป็นผลมาจากการดิ้นรนต่อสู้เพื่อความเป็นอิสรเสรีของประเทศในเอเชีย ที่นำแนวคิดชาตินิยม อำนาจนิยม และสัมพันธภาพนิยมมาตีความเรื่องสิทธิมนุษยชนใหม่ขึ้น กล่าวอีกนัยคือ

วัฒนธรรมของเอเชียค่อนข้างมีเอกลักษณ์จำเพาะตน ทำให้วิถีนี้ถูกนำมาใช้ในการวิพากษ์สิทธิมนุษยชนในแง่ของการปฏิเสธสิทธิมนุษยชน และการปรับเปลี่ยนการตีความสิทธิมนุษยชนใหม่ให้เป็นสิทธิมนุษยชนแห่งเอเชีย (Asian Concept of Human Rights) โดยประเด็นที่ผู้นำเอเชียได้มีข้อโต้แย้งว่าแนวคิดสิทธิมนุษยชนของตะวันตกมีความคับแคบและเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง เน้นความสำคัญในสิทธิของพลเมืองและการเมืองมากเกินไป ขณะที่เอเชียเน้นความสำคัญในเรื่องสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นหลัก ซึ่งในความเป็นจริงแล้วสิทธิทั้งหลายทั้งปวงไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ในความที่เป็นศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (ชนะ ประณมศรี, ม.ป.ป.)

7) **ความแตกต่างทางด้านสังคม** ศาสนาและวัฒนธรรม อาเซียนเป็นภูมิที่มีความหลากหลาย มีจำนวนประชากรมากกว่า 635 ล้านคนในปัจจุบัน (Statista,2018) ประกอบไปด้วยหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ แต่ละกลุ่มจะมีการดำเนินชีวิตที่ต่างกันตามวัฒนธรรมของตนเอง จึงทำให้เกิดความแตกต่างในเรื่องของภาษา ลักษณะการแต่งกาย ทัศคติความเชื่อ ทางศาสนา ความแตกต่างนี้นำไปสู่การไม่ยอมรับและไม่เคารพในสิทธิเสรีภาพของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยยึดตนเองเป็นที่ตั้ง นำมาสู่ความขัดแย้ง มีการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคม ชนกลุ่มน้อยมักจะถูกเหยียดหยามว่ามีความแตกต่างจากสิ่งที่ชนส่วนใหญ่เป็น ทั้งหมดนี้เป็นชนวนที่นำไปสู่ความแตกแยกและเกิดเป็นปัญหาที่รุนแรงตามมา

5.อาเซียนกับหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายใน

อุปสรรคอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนาด้านสิทธิมนุษยชนของอาเซียนอีกประการคือการใช้หลักการ “ไม่ยุ่งเกี่ยวกิจการการเมืองภายใน” (Non-Interference Principle) ในประเทศสมาชิกด้วยกัน หรือในนโยบาย “ความเกี่ยวกันเชิงสร้างสรรค์” (Constructive Engagement) กล่าวได้ว่าปัญหาสิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศ ไม่ถือว่าเป็นปัญหาที่ชาติอาเซียนด้วยกันจะเข้าไปยุ่งหรือแทรกแซงแต่ประเทศนั้น ๆ จะทำการแก้ไขเอง

หลักการไม่แทรกแซงกิจการภายใน (Non-Interference) มีพื้นฐานสำคัญมาจากการรวมกลุ่มของอาเซียนและปรากฏในอารัมภบทในปฏิญญากรุงเทพฯ 1967 ซึ่งเป็นตราสารก่อตั้งอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความอยู่รอดของรัฐบาลสมาชิกที่ก่อตั้งอาเซียนทั้ง 5 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์ ซึ่งในกฎบัตรอาเซียนในหลักการข้อที่ 2 ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าเป้าหมายของอาเซียนเราจะต้องยึดหลักการต่อไปนี้ คือ 1) การเคารพเอกราช อธิปไตย ความเสมอภาค บูรณภาพแห่งดินแดน และอัตลักษณ์ของชาติสมาชิกทั้งปวง 2) ความผูกพันและความรับผิดชอบร่วมกันในการเพิ่มพูนสันติภาพและความมั่นคง ความมั่งคั่งของภูมิภาค 3) การไม่ใช้การรุกรานและการข่มขู่จะใช้กำลังในการกระทำในลักษณะที่จัดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ 4) การอาศัยการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี 5) การเคารพสิทธิของรัฐสมาชิกในการที่จะธำรงประชาติของตน สมาชิกอื่นไม่สามารถเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของรัฐสมาชิกอาเซียนได้ และ 6) การยึดมั่นหลักธรรมาภิบาลหลักการประชาธิปไตยและรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญ (ASEAN Charter, ARTICLE 2) โดยหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ การป้องกันประเทศสมาชิกไม่ให้เข้าแทรกแซงกิจการภายในการปฏิเสธให้ที่หลบภัยหรือสนับสนุนกลุ่มหรือขบวนการที่มีเป้าหมายในการล้มล้างรัฐบาลของประเทศสมาชิก และประการสุดท้ายคือการปฏิเสธการให้การสนับสนุนช่วยเหลืออำนาจจากนอกภูมิภาคในรูปแบบที่เชื่อว่าจะเป็นการล้มล้างประเทศอื่น

หลักการดังกล่าวนี้ได้รับการบรรจุครั้งแรกในคำประกาศว่าด้วยเขตสันติภาพ เสรีภาพ และความเป็นกลาง (Zone of Peace, Freedom and Neutrality 1971 or OPFAN) และถือได้ว่าดังการนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักอาเซียนที่มีมาตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน เป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอาเซียนมีการยึดถือหลักการดังกล่าวด้วยความหนักแน่น ส่งผลกระทบต่อการเกิดปัญหาสิทธิมนุษยชน และมีผลที่ตามมาของการยึดหลักการดังกล่าว ได้แก่

1) การตัดสินใจเข้าร่วมเป็นภาคีของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ

ปัจจุบันตราสารหลักระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนภายใต้กรอบขององค์การสหประชาชาติมีทั้งหมด 9 ฉบับ ได้แก่ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) 1966 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (ICESCR) 1966 อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (ICERD) 1965 อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติในทุกรูปแบบต่อสตรี (CEDAW) 1979 อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี (CAT) 1984 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) 1989 อนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันบุคคลจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (ICPPED) 2006 อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของแรงงานโยกย้ายถิ่นฐานและสมาชิกในครอบครัว (ICRMW) 1990 และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิผู้พิการ (CRPD) 2006 โดยการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาต่าง ๆ ของอาเซียนได้มีรายละเอียดตามตารางต่อไปนี้

ตารางแสดง สถานะของประเทศของกลุ่มอาเซียนในการยอมรับ ให้สัตยาบัน และลงนาม สนธิสัญญาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ระหว่างประเทศให้มีผลบังคับใช้

ประเทศ	ตราสารหลักระหว่างประเทศ								
	ICERD	ICCPR	ICESCR	CEDAW	CAT	CRC	ICRMW	ICPPED	CRPD
บรูไน				A	S	A			S
กัมพูชา	R/A	R/A	R/A	R/A	A	A	S	A	R/A
อินโดนีเซีย	A	A	A	R/A	R/A	R/A	R/A	S	R/A
ลาว	R/A	R/A	R/A	R/A	R/A	R/A		S	R/A
มาเลเซีย				A		A			R/A
เมียนมา			S	R/A		A			A
ฟิลิปปินส์	R/A	R/A	R/A	R/A	A	R/A	R/A		R/A
สิงคโปร์	S			A		A			R/A
ไทย	A	A	A	A	A	A		S	R/A
เวียดนาม	A	A	A	R/A	R/A	R/A			R/A

ข้อมูลจาก Institute of Research and Development for Public Enterprises (IRDP)
หมายเหตุ : A = accession, R = ratification, S = signature only, blank = no action
แหล่งที่มา : UNHRC Treaty body Basis
ตางรางดัดแปลงจาก Donald E.Weatherbee อาเซียน: ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากตารางข้อมูลที่ได้กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าหลายประเทศในอาเซียนได้ให้การรับรองต่อปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนฉบับต่าง ๆ แต่ก็ยังคงพบว่าอาเซียนเองเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีปัญหาด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนในแทบทุกด้านเลยก็ว่าได้ และที่สำคัญผู้นำบางประเทศได้มีวาทะกรรมที่ย้อนแย้งกับหลักสิทธิมนุษยชนสากล เช่น ประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ เป็นประเทศที่ค่อนข้างมีทัศนคติเรื่องของสิทธิมนุษยชนว่าเป็นแนวความคิดของชาติตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลจนเกิดความครอบงำในภูมิภาคนี้ โดยที่อดีตผู้นำของทั้งสองประเทศไม่ว่าจะเป็นนายลีกวนยู (Lee Kuan Yew) นายกรัฐมนตรีสิงคโปร์ และ นายมหาเธร์ โมฮัมหมัด (Mahathir bin Mohamad) นายกรัฐมนตรีมาเลเซีย ได้พยายามประกาศแนวคิดเรื่องของค่านิยมเอเชีย (Asian Values) มาหลายครั้งและอ้างว่าแนวคิดสิทธิมนุษยชนไม่เหมาะสมกับภูมิภาคอาเซียน และประเทศในทวีปเอเชียมักจะรู้สึกไม่พอใจกับการที่สหรัฐ หรือประเทศทางตะวันตก กล่าวหาว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศของตนเพราะมองว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างตามเงื่อนไขแต่ละสังคม ความพยายามของการผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ ยอมรับหลักการสิทธิมนุษยชนในบรรทัดฐานที่เป็นสากล ให้ทุกประเทศยอมรับนั้นจึงเป็นชนวนของความขัดแย้งที่ตามมา

ดังนั้นสิ่งนี้เองที่เป็นรากฐานว่าทำไมมาเลเซียกับสิงคโปร์จึงเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนบางฉบับเท่านั้น (Hsien-Li Tan, 2011, P 65) นอกจากนี้ยังมีผู้นำของฟิลิปปินส์โดยนายโรดริโก ดูแตร์เต (Rodrigo Roa Duterte) ประธานาธิบดีที่มีมาตรการกวาดล้างยาเสพติดขั้นเด็ดขาดในช่วงปี 2016 ที่ผ่านมาส่งผลให้การกวาดล้างดังกล่าวคร่าชีวิตผู้ที่กระทำความผิดและผู้บริสุทธิ์ไปถึงหลายรายโดยใช้ระบบศาลเตี้ย (ถูกสังหารนอกกระบวนการยุติธรรม) ทำให้บรรดานักเคลื่อนไหวทางสิทธิมนุษยชน องค์กรระหว่างประเทศ อย่าง UN ได้ออกมาประณามและวิตกว่าการกระทำดังกล่าวเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมายและละเมิดสิทธิเสรีภาพ และรวมถึงการประกาศกฎอัยการศึกบนเกาะมินดาเนาเพื่อเปิดทางให้กองทัพฟิลิปปินส์ปฏิบัติการยึดคืนเมืองมาราวีจากกลุ่มติดอาวุธที่ประกาศสวามิภักดิ์ต่อกลุ่มก่อการร้ายไอเอส (ISIS) ยังส่งผลให้พลเรือนจำนวนมากเสียชีวิตจากการสู้รบ แต่นายดูแตร์เตเคยประกาศว่า “หากนักรบของกลุ่มไอเอส (ISIS) เข้ามาก่อเหตุในฟิลิปปินส์ ก็ให้ลืมเรื่องสิทธิมนุษยชนไปเสีย เพราะเขาจะไม่ปล่อยให้ประชาชนถูกสังหารหมู่ เพื่อหลักสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นเรื่องไร้สาระ” (Asian Correspondent,2017)

2) การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในอาเซียน

ในระยะของการก่อตั้งอาเซียนเป็นที่ทราบกันว่า อาเซียนไม่ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิที่เป็นขั้นพื้นฐานและประชาธิปไตยของประเทศสมาชิกขึ้น โดยสาเหตุหลักคือการยึดหลักการไม่แทรกแซงเป็นสำคัญ และประกอบกับการมีอุดมการณ์ชาตินิยมของแต่ละประเทศ ส่งผลให้ไม่ได้มีตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคที่ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน แต่อย่างไรก็ตามในระยะเวลาต่อได้มีการพยายามเพื่อผลักดันให้เกิดการคุ้มครองอย่างเป็นรูปร่าง โดยเมื่อวันที่ 23-24 กรกฎาคม ปี 1993 ได้มีแถลงการณ์ร่วมที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน เกี่ยวกับเรื่องการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาค และผลที่ตามมาคือการบรรจุหลักการสิทธิมนุษยชนลงไปใน กฎบัตรอาเซียน และถือว่าเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่มีการก่อตั้งอาเซียนในปี 1967 ต่อมาในปี 2012 ได้มีการจัดทำปฏิญญาสิทธิมนุษยชนอาเซียนสำเร็จ ซึ่งในปฏิญญาดังกล่าวได้ระบุถึงมาตรฐาน

สิทธิมนุษยชนรวมถึงสิทธิในสันติภาพด้วย ภายหลังได้มีการกำหนดให้มีเสาหลักอาเซียนทั้ง 3 เสา ได้แก่ ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community) ประชาคมการเมือง ความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political Security Community) และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Social and Cultural Community) ภายใต้ ปฏิญญาอาเซียนคอนคอร์ดสอง (Bali Concord II) ที่ได้กำหนดให้ภารกิจทางด้านการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่อยู่ภายใต้ประชาคมการเมืองและความมั่นคง ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวในเรื่องของการเมืองเป็นสิ่งที่สมาชิกในอาเซียนไม่สามารถแทรกแซงกิจการภายในกันได้ จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าอาเซียนมีอุปสรรคในการดำเนินการด้านการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
(ณัฐวัฒน์ กฤตยานวัช,2558)

3) การดำเนินนโยบายต่างประเทศของสมาชิกอาเซียน

หลักการไม่แทรกแซงกิจการภายใน มีผลโดยตรงถึงการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของอาเซียน โดยผู้เขียนขอยกตัวอย่างสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเมียนมา ที่เป็นตัวอย่างของการใช้หลักการไม่แทรกแซงกันอย่างเห็นได้ชัด

เมียนมาดำเนินนโยบายที่ค่อนข้างปิดประเทศต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 1962 สมัยนายพลเนวินเป็นผู้นำประเทศ และภายหลังการปฏิวัติของนายพลซอหม่องกลุ่ม SLORC (The State Law Order Restoration Council) เมื่อปี 1988 ก็นำมาสู่ เหตุการณ์ประท้วงใหญ่ของเมียนมา ในวันที่ 8 สิงหาคม ปี 2531 และแม้พรรคสันนิบาตแห่งชาติจะชนะเลือกตั้งปี 1990 อย่างถล่มทลาย แต่รัฐบาลทหารไม่ยอมมอบอำนาจให้ อีกทั้งยังได้มีการกักบริเวณ นางอองซาน ซูจี เลขาธิการพรรค NLD และใช้กำลังทหารในการเข้าปราบปรามกลุ่มผู้เรียกร้องประชาธิปไตยอีกด้วย นอกจากนี้พม่ายังมีปัญหาด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่นรัฐบาลเมียนมาใช้แรงงานนักโทษโดยไม่จ่ายค่าตอบแทน ทำให้ประเทศเมียนมาถูกคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจากหลาย ๆ ประเทศ ได้แก่ สหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย สวิตเซอร์แลนด์ นอร์เวย์ และญี่ปุ่น เป็นต้น (สำนักอาเซียน,2551) ส่วนกลุ่มประเทศอาเซียนรวมถึงไทยต่างเห็นว่า ไม่ต้องการยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของเมียนมาจึงไม่มีการประกาศ มาตรการคว่ำบาตรกับทางเมียนมาแต่อย่างไร การคว่ำบาตรของสหรัฐอเมริกาและประเทศตะวันตกไม่เพียงคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ แต่ยังคว่ำบาตรทาง การเมือง และการระงับความช่วยเหลือขององค์กรการเงินระหว่างประเทศ เช่น IMF, World Bank, ADB

ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของ ประชาชนในประเทศ เพราะขาดโอกาสใน การพัฒนาความเป็นอยู่ สังคม และสุขภาพ นอกจากนี้แล้วประเทศตะวันตกยังได้ขอให้อาเซียนให้มาตรการกดดันเมียนมา โดยมองว่าสมาชิกในอาเซียนเองก็มีความสำคัญทางการค้าอันดับต้น ๆ ของเมียนมาในตอนนั้นจึงจะอาศัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมาเป็นอำนาจในการต่อรองดังกล่าว แต่ถึงอย่างไรแล้วอาเซียนไม่ได้ดำเนินการดังกล่าวตามที่ประเทศตะวันตกได้ขอร้อง แต่ได้มีนโยบายการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ (Constructive Engagement) เป็นวิธีการที่ไม่เน้นการเผชิญหน้าแต่มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน และสาเหตุหลักของการที่อาเซียนไม่ได้มีการคว่ำบาตรต่อเมียนมาคืออาเซียนยึดหลักการไม่แทรกแซงที่มีการปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งปัญหาที่ตามมาคือเมียนมายังคงมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างต่อเนื่อง

สำหรับสถานการณ์ทางด้านสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นในเมียนมาที่เห็นได้ชัด ขอยกตัวอย่างของการอพยพของชาวโรฮิงญาที่มีปัจจัยทางการเมือง สภาพความเป็นอยู่ที่ยากไร้ รวมทั้งถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ถูกจำกัดสิทธิในการเดินทาง การนับถือศาสนา การประกอบอาชีพอย่างอิสระ และประกอบกับการที่รัฐบาลเมียนมาไม่ยอมรับชาวโรฮิงญาว่าเป็นหนึ่งในชาติพันธุ์ของเมียนมา ชาวโรฮิงญาจึงถูกผลักดันให้ออกจากถิ่นที่อยู่และถูกปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรม ปัญหาที่ตามมาคือการลักลอบเข้าเมืองต่าง ๆ อย่างผิดกฎหมายและบางส่วนทำงานโดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นประเด็นระดับภูมิภาคไม่ใช่เพียงแค่ไทย แต่ยังรวมถึงมาเลเซียกับอินโดนีเซียที่ประสบปัญหานี้ เนื่องจากชาวโรฮิงญาที่อพยพมีจำนวนมากเกินความสามารถที่แต่ละรัฐจะแบกรับภาระไว้ได้ การจัดการกับปัญหาดังกล่าวอาเซียนยังคงคำนึงถึงความสำคัญทางด้านสิทธิมนุษยชน แต่อาเซียนยังคงยึดหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในกัน ทำให้บทบาทของอาเซียนที่มีต่อปัญหาของโรฮิงญาทำได้เพียงพยายามประสานกับรัฐบาลเมียนมาให้จัดการกับปัญหาด้านมนุษยธรรมของชาวโรฮิงญาเท่านั้น ซึ่งอาเซียนไม่สามารถกดดันให้เมียนมามอบสิทธิความเป็นพลเมืองให้กับกลุ่มคนดังกล่าวได้ ตราบใดที่รัฐบาลเมียนมายังคงไม่ยอมรับและปฏิบัติกับชาวโรฮิงญาเช่นเดียวกันกับพลเมืองในประเทศ (พิธุวรรณ กิติคุณ,2558)

4) การขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชน

วัตถุประสงค์การดำเนินงานของคณะกรรมาธิการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (AICHR) จะเน้นไปในทางการส่งเสริม (Promotion) มากกว่าการคุ้มครอง (Protection) เราสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การยึดถือหลักการไม่แทรกแซง การไม่เผชิญหน้า ถือเป็นวิถีแห่งอาเซียน ส่งผลต่อขอบเขตการดำเนินงานที่เน้นไปในทางการส่งเสริม การยกระดับเพื่อเฝ้าระวังการละเมิดสิทธิ แต่กลับละเลยเรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริง การกำกับดูแล รวมไปถึงการประณามปัญหาสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้น ซึ่งอาเซียนมองว่ากิจกรรมทั้งหมดคือการก้าวก่ายและแทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน

6.วิสัยทัศน์อาเซียน 2025 กับประเด็นสิทธิมนุษยชน

อาเซียนได้มีการประชุมและมีมติรับรองวิสัยทัศน์อาเซียน 2025 ในการประชุมครั้งที่ 27 ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย วันที่ 22 พฤศจิกายน 2015 โดยวิสัยทัศน์ฉบับนี้มีระยะเวลาดำเนินการ 10 ปีภายใต้เอกสารชื่อว่า “อาเซียน 2025: มุ่งหน้าไปด้วยกัน” โดยมีประเด็นสำคัญเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ดังต่อไปนี้

1.ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมของอาเซียน เป็นประชาคมที่กำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดทางด้านสิทธิมนุษยชนที่ชัดเจนที่สุด โดยทุกคนมีส่วนร่วม การเข้าถึงโอกาสอย่างเท่าเทียม การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้พิการ แรงงานข้ามชาติ หรือกลุ่มชายขอบ และยังได้เพิ่มเป้าหมายที่เกี่ยวกับประเด็นสิทธิมนุษยชน เช่น การใช้หลักธรรมาภิบาลกำกับดูแลการดำเนินงานของประชาคมอาเซียน การกำหนดให้หลักความยั่งยืนเป็นหลักการสำคัญของประชาคม และหลักความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อความเสี่ยงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

2. ประชาคมเศรษฐกิจ ได้กำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่สำคัญในประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนสองประการคือธรรมาภิบาลและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งสองประเด็นสามรถขยายผลในทางปฏิบัติในการสร้างความร่วมมือระหว่างประชาคมต่าง ๆ เพื่อดำเนินการเสริมสร้างความตระหนักรู้รวมถึงการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค

3. ประชาคมความมั่นคงและการเมือง ได้ส่งเสริมในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่กฎหมายทางด้านสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมให้ประเทศสมาชิกให้สัตยาบันหรือเข้าร่วมในตราสารฯสิทธิมนุษยชนที่สำคัญและปฏิบัติตามอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานเพื่อยกระดับสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ส่งเสริมให้ประเด็นสิทธิมนุษยชนเป็นกระแสหลักของ 3 เสาหลักของประชาคมอาเซียน และเร่งรัดการทำงานของคณะกรรมการอาเซียนว่าด้วยการปฏิบัติให้เป็นไปตามปฏิญญาสากลว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิแรงงานโยกย้ายถิ่นฐาน เพื่อให้มั่นใจว่า สิทธิแรงงานโยกย้ายถิ่นฐานจะได้รับการคุ้มครองในภูมิภาค

สรุป

อาเซียนก่อตั้งขึ้นภายใต้ปฏิญญากรุงเทพฯ โดยวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งคือการพัฒนาอย่างรอบด้าน ในเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การธำรงไว้ซึ่งสันติภาพ รวมทั้งด้านความมั่นคงภายใต้หลักนิติธรรมและความยุติธรรม ตลอดเวลาที่ผ่านมาอาเซียนถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการรักษาสันติภาพ ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว แต่กลับมีสิ่งหนึ่งที่อาเซียนได้พัฒนาไปอย่างช้าคือเรื่องของสิทธิมนุษยชน อาเซียนคือภูมิภาคเดียวของเอเชียที่ได้มีการจัดตั้งกลไกทางด้านสิทธิมนุษยชน แต่เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ แล้วถือว่าอยู่ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น กล่าวคือการดำเนินงานของกลไกดังกล่าวยังขาดมาตรฐานที่ชัดเจนกับหลักการเดียวกับที่สหประชาชาติได้วางไว้ ปัจจุบันองค์กรหลักที่ดูแลเรื่องสิทธิมนุษยชนของอาเซียน คือคณะกรรมาธิการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (AICHR) มีผลงานที่เห็นได้เป็นรูปธรรมคือการจัดทำ ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (AHRD) และถือเป็นผลงานชิ้นสำคัญและกลายเป็นจุดเริ่มต้นของอาเซียนที่มีเอกสารสำคัญทางด้านการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

แม้ว่าจะมีกลไกทางด้านสิทธิมนุษยชนของอาเซียนแล้วก็ตาม แต่ใช่ว่าการดำเนินงานดังกล่าวจะเป็นไปอย่างเรียบง่ายและบรรลุเป้าหมาย อาเซียนยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการต่อการพัฒนาทางด้านสิทธิมนุษยชนให้เกิดความก้าวหน้า โดยเริ่มจาก 1) ปัญหาของโครงสร้างของอาเซียนเอง ที่อาเซียนเปรียบเสมือนแค่เวทีการประชุมหารือ แต่กลับไม่ได้มีองค์กรใดที่มีลักษณะเป็นองค์กรสูงสุดในการทำหน้าที่ออกมติ และทำให้เกิดความผูกพันต่อรัฐสมาชิกอย่างเคร่งครัด 2) ความสัมพันธ์ทางกฎหมาย เนื่องจากอาเซียนเป็นองค์กรที่รวมตัวกันแบบหลวม ๆ ไม่ได้มีกฎหมายหลักในการบังคับให้รัฐสมาชิกต้องปฏิบัติ มีเพียงแค่การขอความร่วมมือเท่านั้น 3) ปัญหาความขัดแย้งในอดีตที่ผ่านมา ก่อนที่อาเซียนจะมารวมตัวกันในอดีตได้เกิดความขัดแย้งกันทั้งในเรื่องของข้อพิพาททางดินแดน การต่อสู้เพื่อกอบกู้เอกราชจนเกิดการสูญเสีย แม้ในปัจจุบันจะไม่ได้มีเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นอยู่แล้วก็ตาม แต่เป็นเหตุการณ์ที่ทุกคนยังคงตราตรึงอยู่เสมอ 4) การพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดความเลื่อมล้ำทางสังคม มีการแบ่งชนชั้นทางสังคม ผู้ที่ด้อยกว่ามักโดนดูถูกและเหยียดหยาม มีการปฏิบัติต่อเพื่อมนุษย์ด้วยกันอย่างไร้มนุษยธรรม 5) การเกิดวาทะกรรม “วิถีเอเชีย”

ที่ผู้นำบางประเทศมีทัศนคติต่อหลักการสิทธิมนุษยชนว่าไม่สามารถใช้ได้ในเอเชียหรืออาเซียน 6) ประการสุดท้ายที่จะไม่กล่าวถึงคงเป็นไปไม่ได้เลยคือเรื่องของความแตกต่างที่มีในภูมิภาคอาเซียนของเรา ได้แก่ ความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และความคิดที่ค่อนข้างมีความหลากหลายในภูมิภาค จนเป็นเรื่องยากที่จะให้ทั้งหมดมีความเข้าใจและรับรู้ถึงคำว่า “สิทธิมนุษยชน”

นอกจากปัญหาข้างต้นที่ได้กล่าวมาแล้ว การที่อาเซียนได้ยึดถือหลักการ “ไม่แทรกแซงกิจการภายใน” อย่างเหนียวแน่น ทำให้เมื่อเกิดกรณีปัญหาในประเด็นสิทธิมนุษยชนแต่ประเทศอาเซียนไม่ถือว่าเป็นปัญหาร่วมกัน จะไม่มีการเข้าไปแทรกแซงเพื่อแก้ไขปัญหา แต่เป็นเรื่องที่ประเทศนั้น ๆ ต้องดำเนินการแก้ไขเอง ผลที่ตามมาของการที่อาเซียนยึดหลักการดังกล่าวคือ การตัดสินใจของรัฐในการเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศ ส่งผลให้อาเซียนขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และที่สำคัญองค์กรที่ทำหน้าที่ทางด้านสิทธิมนุษยชนอย่าง AICHR จะเน้นการดำเนินงานไปในทาง “การส่งเสริม” มากกว่า “การคุ้มครอง” เหตุเพราะต้องการหลีกเลี่ยงการก้าวก่ายและแทรกแซงกิจการภายใน

ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานั้น ทำให้การดำเนินการทางด้านสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอาเซียนมีความล้มเหลวอย่างมาก เห็นได้จากความนิ่งเฉยของประเทศสมาชิกกับเหตุการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนทั่วทั้งภูมิภาค จึงไม่แปลกใจที่ผู้คนมองข้ามความสำคัญของสิทธิมนุษยชน และไม่เคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ทั้งที่มีกลไกหรือกฎหมายที่รับรองสิทธิดังกล่าวไว้แต่ไม่ได้หยิบยกหลักการมาใช้เลย หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า สิทธิมนุษยชนอาเซียน เปรียบดั่ง ตู้โชว์สินค้าที่โชว์ความเป็นสากล แสดงให้ผู้ชมภายนอกได้เห็นว่าอาเซียนเองก็มีสิทธิมนุษยชนเหมือนกัน แต่เอาออกมาใช้งานไม่ได้เลย จึงเป็นความท้าทายว่าในอนาคตสิทธิมนุษยชนของอาเซียนจะมีการพัฒนาไปได้ในระดับไหน หรือจะย่ำอยู่กับที่เหมือนดังปัจจุบันที่เป็นอยู่

เอกสารอ้างอิง

กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ.(2556).**ASEAN Mini Book**.กรุงเทพฯ:กรมอาเซียน.

กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ.(2559).**อาเซียน 2025 : มุ่งหน้าไปด้วยกัน(วิสัยทัศน์ประชาคมอาเซียน 2025 และแผนงานประชาคมอาเซียน 2016-2025)**.กรุงเทพฯ:เพจเมคเกอร์.

กุลพล พลวัน.(2527).**สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ**.พิมพ์ครั้งที่ 2.วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์.(2558).**อาเซียน:ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

จรัญ โฆษณานันท์.(2559).**สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน: ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม**.พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ชนะ ประณมศรี.(ม.ป.ป.). วิพากษ์ : **แนวความคิดสิทธิธรรมชาติ ตามวิถีเอเชีย วิถีไทยและวิถีตะวันตก ที่ยังวาทะ กันอยู่**. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย ปีที่ 3 ฉบับที่ 2.

นริสา วุฒิปัญญาเลิศ.(2545).**กลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในอาเซียน**.วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ณัฐวัฒน์ กฤตยานวัช.(2558).**หลักการอาเซียนว่าด้วยการไม่แทรกแซงกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาค**. ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561, จาก http://www.academia.edu/27236148

ปิ่นยุญญา ลำมะนา.(2555).**ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในอาเซียน:ศึกษากรณีคณะกรรมาธิการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน**.วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พิธุวรรณ กิติคุณ.(2558).**การละเมิดสิทธิมนุษยชนชาวโรฮิงญาสู่ปัญหา การโยกย้ายถิ่นฐานแบบไม่ปกติข้ามชาติ**. ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561, จาก http://library2.parliament.go.th/ejournal/ content_af/ 2558/oct2558-1.pdf

สำนักอาเซียน.(2551).**ข้อมูลพื้นฐานสหภาพพม่า**.ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561,จาก http://www.asean-thailand.org/album/asean/pdf/99bc20f0df2f33daa3007a2bbf8c7705

สมชาย กษิติประดิษฐ์.(2560).**สิทธิมนุษยชน (พิมพ์ครั้งที่ 20).**กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิทิต มันตาภรณ์.(2528).**ความสัมพันธ์ทางด้านกฎหมายของประเทศอาเซียน**.ดุลพาห 32, 2 (มีนาคม-เมษายน) ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561 จาก http://www.library.coj.go.th /file_upload/ module/manage_digital_file/digital_file/8b4045a5.pdf

ภาคิน นิมมานนรวงศ์.(2556).**บรรทัดฐานด้านสิทธิมนุษยชนกับพัฒนาการของอาเซียน.** จุลสาร ASEAN WATCH ปีที่ 2,ฉบับที่ 3 มิถุนายน – กันยายน : 26-30.

อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์.(2561).**สิทธิมนุษยชน (พิมพ์ครั้งที่ 6)**.กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

Asian Correspondent.(2017).**Asian at 50:Region marches towards peace and development ,away from human rights**.ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561,จาก http://asiancorrespondent.com/2017/08/asean-50-region-marches-towards-space-development-away-human-rights/#GrcOY9hdOXuGYit.97

Asian Correspondent.(2017). **Philippines: There can be ‘no compromise’ on human rights – foreign minister**.ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561,จาก https://asiancorrespondent.com/2017/08/philippines-can-no-compromise-human-rights-foreign-minister/#EsI1rHpK3Bfdz7D4.97

FIDH.(2010).**Practical Guide The African Court On Human And Peoples’ Rights Towards the African Court Of Justice And Human Rights**.

Hsien-Li Tan.(2011).**The ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights : Institutionalising Human Rights in Southeast Asia. Cambridge University Press**.ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561,จากhttps://books.google.co.th/books?id= 4cBnA5fBE4EC& printsec=frontcover&hl= th&source=gbs_ge_summary_r&cad= 0#v=onepage&q&f= false

Institute of Research and Development for Public Enterprises.(2016).**Human Rights Obligations of the ASEAN Community**.

Muntanbhorn. (1997).**Regional Protection of Human Rights in Asia**.ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2561 จาก http://hurights.or.jp

การศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยในมิติผลประโยชน์และมิตินโยบายสาธารณะ*

The study of conflicts in Thai society in terms of benefits and public policy dimensions*

วรัชยา ศิริวัฒน์[1]
Varatchaya Sirivat
รวิภา ธรรมโชติ[2]
Ravipa Thummachote

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1)เพื่อศึกษาและสำรวจสภาพปัญหาและสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย 2)เพื่อเสนอผลการศึกษาสภาพปัญหา ตลอดจนสถานการณ์ความขัดแย้งในประเทศไทยให้กับคณะกรรมการเสริมสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ 3)เพื่อนำผลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายและรากฐานในการนำมาซึ่งความสมานฉันท์และสันติวิธีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย 4)เพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทย โดยการสร้างกลไกการบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมด้านการเสริมสร้างความสมานฉันท์และสันติวิธี การศึกษาครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบูรณาการ เริ่มด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อสำรวจสภาพปัญหา และสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่างทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ (State) ภาคเอกชน (Business) และภาคประชาสังคม (Civil Society) ทั่วประเทศ จำนวน 1,171 คน โดยใช้เทคนิคการเลือกตัวอย่างแบบแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) 4 โครงการ ใน 4 ภาค ภาคละ 1 จังหวัด จังหวัดละ 50 คน รวม 200 คน

ผลการวิจัยพบว่า ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นผลมาจากปัญหาในเรื่องการขัดกันเกี่ยวกับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ผลประโยชน์ด้านบุคคลและส่วนรวม และผลประโยชน์จากการนำนโยบายไปปฏิบัติ และความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นผลมาจากปัญหาในเรื่องความยากจน ความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เท่าเทียมกันในสังคม รูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังสถานการณ์กรณีศึกษาต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อคณะกรรมการเสริมสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม ดังนี้ 1) ควรเสนอแนวนโยบายส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม 2) ควรเสนอแนวนโยบายส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการร่วมมือของทุกภาคส่วนในกระบวนจัดทำนโยบายสาธารณะโดยเฉพาะกระบวนการจัดทำ

---

* บทความนี้สังเคราะห์มาจากงานวิจัย โครงการศึกษาความขัดแย้งในสังคมไทย

* This article was synthesized from the research project on “the problem of conflicts in Thai society”

[1] คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University
Email: varatchaya50@hotmail.com

[2] คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University
Email: ravipa_t123@hotmail.com

งบประมาณแผ่นดิน เพื่อป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่น ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของความขัดแย้งในสังคมไทย 3) การจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมด้านการเสริมสร้างความสมานฉันท์และสันติวิธี เพื่อสร้างนักเสริมสร้างความสมานฉันท์ด้วยสันติวิธี

คำสำคัญ: สภาพปัญหาความขัดแย้ง สังคมไทย มิติผลประโยชน์ มิตินโยบายสาธารณะ

Abstract

This research aimed 1) to study and explore the problems and conflicts that took place in Thailand 2) to present their findings the problems. The conflict situation in Thailand, the Commission shall strengthen national unity 3) to study the effecting that the application of the policy and a cornerstone in bringing harmony and peace to happen in Thailand 4) to strengthen solidarity in line with the needs of Thailand. By creating mechanisms to manage conflicts by providing training courses on enhancing reconciliation and peaceful means. This study Using research methodology integration. Start with quantitative research.To explore the issue, and the conflicts that occur in Thailand. By collecting data from a sample population all sectors, both public private sector and civil society from all of the 1,171 people who use qualitative research by organizing the seminar. Laboratory cooperative the Participatory Action Research (PAR) 4 projects in four sectors, each one province than 50 people, including 200 people.

The research found that conflicts of interest arising in Thailand. As a result of problems in its conflict with the interests of the economy. Benefits of Natural Resources and the environment Individual and collective interests and benefits from the implementation and conflicting public policy occurred in Thailand as a result of the issue of poverty. The disparity or inequality in society. Style democracy and quality of life as the case studies.

Suggestions for research researchers have suggested to the commission to strengthen solidarity. The Department of Justice is as follows: 1) should address the policy to promote knowledge and understanding about living the philosophy of sufficiency economy to the public sector, private sector and civil society, 2) to propose guidelines to promote knowledge and understanding on the cooperation of all in the process of making public policy, especially the budget process and prevent corruption which is the main cause of conflict in Thailand, 3) the preparation of training courses in the field of strengthening solidarity and peace for the reconciliation by peaceful means.

Key words: Conflicts, Thai society, Benefits dimensions, Public policy dimensions

บทนำ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยยังคงประสบกับปัญหาความขัดแย้งตลอดเวลา สืบเนื่องมาจากการปฏิรูปการเมืองตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา ทำให้สภาพแวดล้อมของสังคมไทย วิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนไป นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน สังคม และระดับประเทศชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความขัดแย้งมีหลายรูปแบบ ตั้งแต่ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflicts) และความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะ (Public Policy Conflicts) ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง แต่สะท้อนผลประโยชน์ของนักการเมือง นำไปสู่ความขัดแย้งขั้นรุนแรง ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตของประชาชน และมีผู้บาดเจ็บเป็นจำนวนมาก ตลอดจนเกิดความไม่เข้าใจกัน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน นำสังคมไทยไปสู่ยุคแห่งความหวาดกลัวและหวาดระแวง ประชาชนคนไทยแบ่งแยกออกเป็นสี เป็นกลุ่ม นำมาซึ่งการบ่มเพาะความเกลียดชังซึ่งกันและกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและสำรวจสภาพปัญหาและสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย
2. เพื่อเสนอผลการศึกษาสภาพปัญหา ตลอดจนสถานการณ์ความขัดแย้งในประเทศไทยให้กับคณะกรรมการเสริมสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ
3. เพื่อนำผลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายและรากฐานในการนำมาซึ่งความสมานฉันท์และสันติวิธีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย
4. เพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทย โดยการสร้างกลไกการบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมด้านการเสริมสร้างความสมานฉันท์และสันติวิธี

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งใน 2 ด้าน คือ ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflicts) และความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะ (Public Policy Conflicts) โดยแบ่งคู่ขัดแย้งออกเป็น 3 คู่ ได้แก่ คู่ขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาครัฐ (S to S) คู่ขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน (S to B) และคู่ขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (S to C)

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ กำหนดพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาทุกภาคส่วนของประเทศไทย ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ภาคละ 1 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดนครศรีธรรมราช

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ภาคละ 1 จังหวัด จังหวัดละ 50 คน รวม 200 คน

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา กำหนดระยะเวลาในการศึกษา 7 เดือน 26 วัน

การทบทวนวรรณกรรม

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปกำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาใน 4 ประเด็นดังนี้ (1) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง (2) แนวคิดสังคมวิทยาสังคมการเมืองไทย (3) แนวคิดผลประโยชน์ (4) แนวคิดนโยบายสาธารณะ และ (5) ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

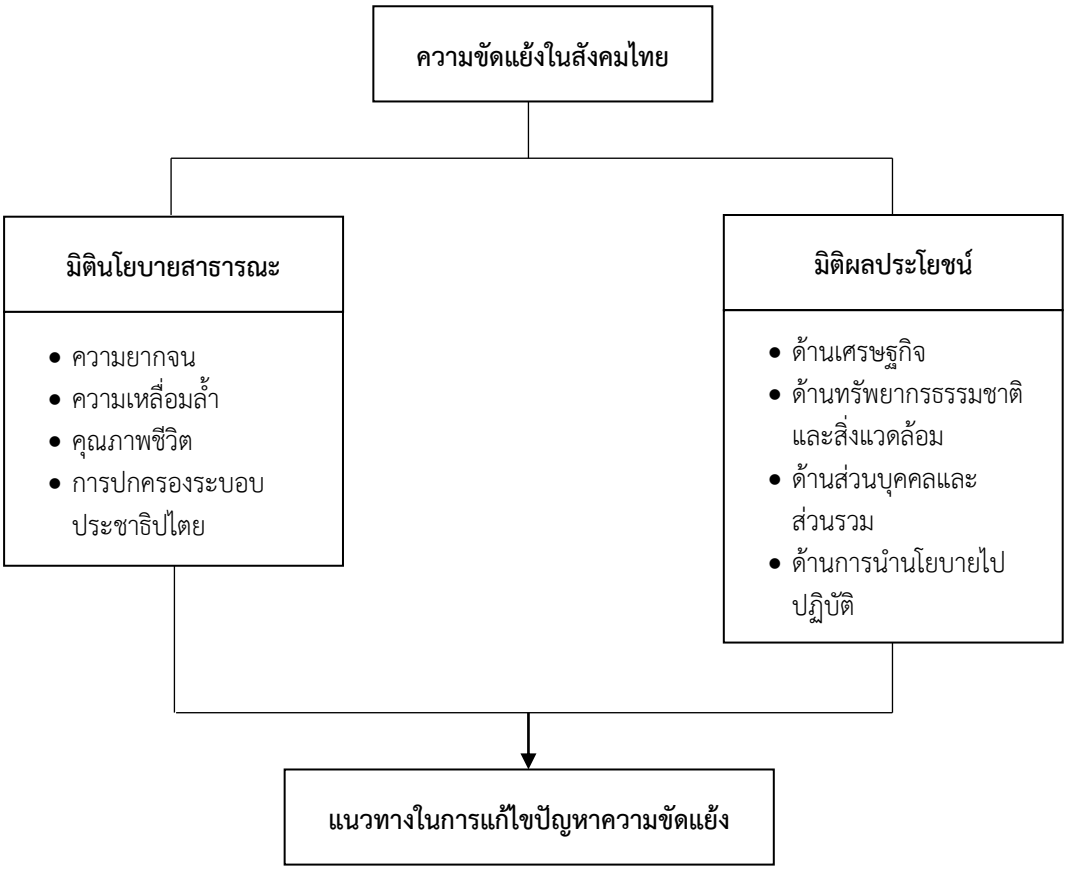

วิธีการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบูรณาการ เริ่มด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อสำรวจสภาพปัญหา และสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่างทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ (State) ภาคเอกชน (Business) และภาคประชาสังคม (Civil Society) ทั่วประเทศ จำนวน 1,171 คน โดยใช้เทคนิคการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง(Purposive Sampling) และ วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) 4 โครงการ ใน 4 ภาค ภาคละ 1 จังหวัด จังหวัดละ 50 คน รวม 200 คน ใช้เทคนิคการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อระดมสมอง (Brain Storming) จากทุกภาคส่วน และจัดสนทนากลุ่ม (Focus Groups) ของผู้เชี่ยวชาญด้านความขัดแย้ง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ความขัดแย้ง แนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

และศึกษากลไกในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ด้วยสันติวิธีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย พร้อมทั้งจัดเสวนาเวทีสาธารณะ (Public Forum) ของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อประเมินผลการศึกษา

ผลการวิจัย

1. ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทั้ง 4 ภาค ในประเด็นที่สำคัญ 4 ประเด็น ได้แก่ ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลประโยชน์ด้านส่วนบุคคลและส่วนรวม และผลประโยชน์จากการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งในแต่ละประเด็นสรุปได้ ดังนี้

1.1 ประเด็นผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในภาพรวม คือ

1) กรณีการจัดระเบียบพื้นที่จำหน่ายสินค้าของเทศบาลตำบลชะอวด อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พ่อค้าแม่ค้าที่วางขายสินค้าบนทางเท้า เกิดความไม่พอใจ ความขัดแย้งในกรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับนักธุรกิจ (State to Business) สาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาจากความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างภาครัฐกับนักธุรกิจ กล่าวคือ เทศบาลมีความต้องการที่จะจัดระเบียบของสังคมโดยการกำหนดพื้นที่การจำหน่ายสินค้าให้เป็นระเบียบมากขึ้น จากเดิมที่เป็นตลาดของเทศบาล พ่อค้าแม่ค้าวางสินค้าขายบนทางเท้า ทำให้เกิดปัญหาความไม่เรียบร้อย ส่งผลกระทบต่อปัญหาการจราจรด้วย ดังนั้นเทศบาลจึงมีโครงการจัดตั้งตลาดจำหน่ายให้กับพ่อค้าแม่ค้า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย เทศบาล พ่อค้าแม่ค้า ประชาชนในพื้นที่ ส่วนผู้ที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ คือ เทศบาล ความขัดแย้งในกรณีนี้ คนกลางหรือผู้ที่มีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของเทศบาลซึ่งนำโดยคณะผู้บริหาร คือ นายกเทศมนตรี เป็นผู้รับผิดชอบหลัก

2) กรณีปัญหาราคายางพาราตกต่ำที่จังหวัดชุมพรและจังหวัดสุราษฎร์ธานี ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (State to Civil Society) สาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาจากปัญหายางพาราราคาตกต่ำมากในปัจจุบัน ส่งผลให้เกษตรกรในท้องถิ่น ชุมชน ไม่พอใจในราคาสินค้า และมีการปิดถนนที่จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย รัฐบาลกับประชาชนในพื้นที่จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ว่าราชการจังหวัด เจ้าหน้าที่ตำรวจ นักการเมืองท้องถิ่น เป็นต้น ส่วนผู้ที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ คือ รัฐบาลมีอิทธิพลโดยตรงที่จะต้องหาวิธีเพิ่มราคายางพารา และผู้ที่ได้รับผลประโยชน์หลักโดยตรงจากปัญหาความขัดแย้งครั้งนี้ คือ ประชาชนต้องการมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น เพื่อดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ประชาชนได้รับผลประโยชน์สูงสุด (เกษตรกร) ความขัดแย้งในกรณีนี้ คนกลางหรือผู้ที่มีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ประกอบด้วย ผู้ที่เป็นคนกลางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง อาจจะเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แนวทางในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งมีหลายวิธี เช่น ขยายตลาดยางพาราไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านและประเทศต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ผลของการแก้ปัญหาความขัดแย้งในกรณีนี้ ในระยะสั้น คือ การตรึงราคาในระยะยาว คือ ราคายางพารามีราคาสูงขึ้น ผลผลิตไม่ตกต่ำ

3) กรณีการบุกรุกพื้นที่ป่าเฉลิมพระเกียรติ ป่าครุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อใช้ป่าสงวนเป็นสถานที่ทำกินโดยเฉพาะการปลูกปาล์มน้ำมัน ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชน (State to Civil Society) สาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาจากชาวบ้านในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราชบางส่วนมีปัญหาไม่มีที่ดินทำมาหากิน เนื่องจากที่ดินเดิมได้ขายให้กับนายทุน จึงจำเป็นต้องหาสถานที่ทำกินใหม่ด้วยการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อนำมาใช้เป็นสถานที่ปลูกปาล์มน้ำมัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย นายทุน ประชาชน ข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่น นายทุนก็เข้ามาซื้อที่ดินเพื่อทำสวนปาล์ม ประชาชนก็เป็นผู้ที่เสียผลประโยชน์มากที่สุด ข้าราชการการเมืองมีอิทธิพลมีส่วนได้ส่วนเสียกับนายทุน ส่วนผู้มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัญหาความขัดแย้งนี้ ประกอบด้วย นายทุน ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์หลักโดยตรงจากปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ คือ นายทุนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ คนกลางหรือผู้ที่มีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะรัฐบาลควรนำนโยบายจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตร โดยสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร สำนักงานที่ดินหรือกรมป่าไม้เข้ามาเกี่ยวข้อง

4) กรณีความขัดแย้งจากการทำถนนคอนกรีตในชุมชนไม่ทั่วถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะของการใช้งบประมาณไม่กระจาย มีการนำงบประมาณไปใช้เฉพาะกลุ่มพวกพ้อง กลุ่มญาติพี่น้องของผู้มีอำนาจในเทศบาล และความไม่ยุติธรรมในการบริหารจัดการงบประมาณของผู้มีอำนาจในชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนขาดการยอมรับในเรื่องการบริหารงบประมาณของเทศบาล กรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (State to Civil Society) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย กลุ่มที่ได้รับประโยชน์ นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง สำหรับกลุ่มที่เสียประโยชน์ คือ ประชาชนในชุมชน โดยพบว่า ผู้มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัญหาความขัดแย้ง คือ นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการระดับสูง ผู้บริหารโครงการ ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ กลุ่มประชาชนที่มีความใกล้ชิดกับผู้นำ และกลุ่มประชาชนที่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานของภาครัฐ โดยผู้เข้าร่วมสนทนาวิเคราะห์ถึงสาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากการประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง ประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการของตน เกิดความไม่ยุติธรรมในการบริหารจัดการงบประมาณของผู้มีอำนาจในชุมชน และส่งผลทำให้การพัฒนาไม่ทั่วถึง จากเหตุผลดังกล่าวนำมาซึ่งความแตกแยกขาดความสามัคคีในชุมชน ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในการบริหารจัดการของผู้มีอำนาจในชุมชน โดยประชาชนในพื้นที่เปรียบเปรยว่า “ขับรถป้ายแดงบนถนนลูกรังสีแดง” สำหรับคนกลางหรือผู้ที่มีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาในความขัดแย้งควรเริ่มจากการคัดเลือกตัวแทนโดยประชาชนกลุ่มขัดแย้งให้ความเชื่อถือขึ้นมาเป็นผู้นำชุมชนในการเจรจาปัญหาดังกล่าว

1.2 ประเด็นผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในภาพรวม คือ

1) กรณีการก่อตั้งบริษัท เชฟรอน ประเทศไทย สำรวจและการผลิต จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทผู้ผลิตน้ำมันดิบและก๊าซธรรมชาติ ได้ตั้งฐานการผลิตที่อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช การก่อตั้งของบริษัท เชฟรอน มีกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ที่ไม่เห็นด้วยและต่อต้าน อาทิ กลุ่มขบวนการอนุรักษ์ และการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน เป็นต้น ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นปัญหาความขัดแย้ง

ระหว่างภาคธุรกิจเอกชนกับภาคประชาสังคม (Business to Civil Society) (รัฐบาลอนุญาตสัมปทานให้เอกชน) สาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีมาจากบริษัท เชฟรอน ต้องการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ ประชาชนในพื้นที่กลัวว่าทรัพยากรจะถูกทำลายและเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ รวมถึงมลพิษที่เกิดขึ้นจากการตั้งฐานการผลิตของบริษัท เชฟรอน เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย บริษัท เชฟรอน ประชาชนในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ ภาคธุรกิจในพื้นที่ ส่วนผู้มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ประกอบด้วย ผู้ที่อนุญาตให้บริษัท เชฟรอน มาตั้งฐานการผลิต (รัฐบาล) ประชาชน ผู้นำชุมชนในท้องถิ่น องค์กรอิสระ NGOs ที่คัดค้านการก่อตั้งฐานการผลิต สำหรับคนกลางหรือผู้ที่มีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และภาคประชาชน ผลของการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ต้องการให้เกิดขึ้นอีกทั้งในระยะยาว คือ การพัฒนาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติควรใช้ควบคู่กับการดูแลรักษาทรัพยากร ให้มีการสำรวจผลกระทบอย่างต่อเนื่อง

2) กรณีการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินที่อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช เหตุการณ์กรณีนี้ทำให้ประชาชนในพื้นที่ไม่เห็นด้วย ไม่พอใจ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าการก่อสร้างโรงไฟฟ้าดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และสุขอนามัยของประชาชน ความขัดแย้งนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชน (State to Civil Society) สาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาจากการไม่เห็นด้วยของประชาชนในพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนมองว่าการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินจะก่อให้เกิดมลพิษต่อระบบนิเวศ การปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำ ทะเล ส่งผลกระทบต่อชาวประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักส่วนใหญ่ของคนในพื้นที่ และกระทบต่อสุขอนามัยของประชาชนด้วย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ประกอบด้วย ภาครัฐบาล นักการเมือง ภาคประชาชนบริเวณพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง ชาวประมง ส่วนผู้ที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ คือ นายทุนกับประชาชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ผู้ที่ได้รับประโยชน์หลักโดยตรงจากปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้มากที่สุด คือ นักการเมืองกับนายทุน ความขัดแย้งกรณีนี้ คนกลางหรือผู้ที่มีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้งประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ รวมถึงหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด

3) กรณีการก่อสร้างระบบกำจัดขยะรวมในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโพกรวม จังหวัดลพบุรี เหตุการณ์นี้เกิดจากองค์การบริหารส่วนตำบลโพกรวม ต้องการจัดระบบสุขภาวะในการทิ้งขยะ เพราะในปัจจุบันต้องสูญเสียงบประมาณจำนวนมากในการทิ้งขยะนอกพื้นที่ เช่น ภาระค่าเช่าบ่อขยะ ค่าขนส่ง ค่าจ้างเจ้าหน้าที่ในการขนส่ง จึงต้องการมีระบบกำจัดขยะเอง แต่ประชาชนในพื้นที่ไม่เห็นด้วย เนื่องจากเกรงว่าช่วงหน้าฝน น้ำจะเสีย เกิดกลิ่นเหม็นและอาจส่งผลให้เกิดโรคระบาดได้ จึงเป็นปัญหาส่งผลกระทบในวงกว้าง ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (State to Civil Society) สาเหตุของความขัดแย้งจากการไม่เห็นด้วยของประชาชนในพื้นที่เกิดความกังวลกับมลพิษและโรคระบาด ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลโพกรวม กับ

ประชาชนตำบลโพกรวม จังหวัดลพบุรี ความขัดแย้งกรณีนี้ผู้ที่ควรเข้ามามีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลโพกรวม สาธารณสุขจังหวัด และสิ่งแวดล้อมจังหวัด

4) กรณีกลุ่มเกษตรกรได้รับความเดือดร้อนจากการมีน้ำไม่เพียงพอในการทำนา ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (State to Civil Society) สาเหตุของความขัดแย้ง เกิดปัญหาภัยแล้ง น้ำไม่เพียงพอต่อการกำหนด ทำให้เกิดความเสียหายต่อผลผลิต ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 ตำบลด่านแม่คำมัน ได้รับหนังสือจากอำเภอให้ประชาสัมพันธ์ประกาศให้เป็นพื้นที่ภัยแล้ง โดยประกาศให้ประชาชนในพื้นที่ให้ความร่วมมือในการทำนาเพียงปีละ 1 ครั้ง เพราะมีน้ำไม่เพียงพอ

1.3 ประเด็นผลประโยชน์ด้านส่วนบุคคลและส่วนรวม สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในภาพรวม คือ

1) กรณีการเรียกร้องค่าชดเชยจากอุทกภัยในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เหตุการณ์กรณีนี้ ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับความเดือดร้อนจากอุทกภัย (น้ำท่วม) ไม่พอใจการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หน่วยงานภาครัฐ และรัฐบาล เนื่องจากประชาชนเห็นว่านโยบายของรัฐบาลไม่มีความแน่นอนและไม่มีความชัดเจนทั้งขั้นตอนและวิธีการในการจ่ายเงินค่าชดเชยช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาอุทกภัยและได้รับความเสียหาย มีความล่าช้า ก่อให้เกิดความขัดแย้งเป็นวงกว้าง ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (State to Civil Society) สาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากความเห็นที่แตกต่างกันในการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ เป็นผลให้มีการแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้ง กรณีนี้ประกอบด้วย ประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ ผู้ที่นำนโยบายไปปฏิบัติ ความขัดแย้งกรณีนี้ผู้ที่ควรเข้ามามีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง คือ รัฐบาล เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชน

2) กรณีความขัดแย้งทางการเมืองเกี่ยวกับการเลือกตั้ง (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล) ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐกับภาครัฐ (State to State) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เป็นผลมาจากค่านิยมและความคิดที่แตกต่างกันของคนระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มหรือพรรค A กับ B ทำให้เกิดการหาเสียงผ่านตัวแทนโดยการซื้อเสียงกันมากขึ้น ส่งผลให้ได้ผู้นำที่ไม่มีคุณภาพ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย ผู้นำ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล) กลุ่มผู้รับเหมา ประชาชน ผู้มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัญหาความขัดแย้งครั้งนี้ ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์หลักโดยตรง ได้แก่ นักการเมือง นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ความขัดแย้งในกรณีนี้ คนกลางหรือผู้ที่มีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ประกอบด้วย การแต่งตั้งคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากทั้ง 2 ฝ่าย คือ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อเข้ามาเสนอทางออกที่สามารถเอื้อต่อการเจรจาดำเนินการได้ โดยที่บุคคลทั้ง 2 ฝ่ายเป็นที่เคารพนับถือและไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง วางตัวเป็นกลางทางการเมืองมาเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้น ผลของการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในระยะยาว คือ การใช้หลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองของทุกภาคส่วน ความสามัคคี ความไว้วางใจ

3) กรณีความขัดแย้งที่เกิดจากผลพวงจากการเลือกตั้ง โดยสาเหตุของปัญหาความขัดแย้ง เกิดจากประชาชนในท้องที่มีความเห็นว่าเกิดการตอบแทนทางการเมือง มีความรู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม ถูกเลือกปฏิบัติ โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรมีความแตกต่างกัน เหตุการณ์นี้มาจากการจัดผลประโยชน์ของสังคมให้กับพวกพ้อง ให้กับประชาชนใกล้ตัวนักการเมือง ซึ่งมองว่าเป็นอำนาจโดยชอบธรรม เช่น มีการตอบแทนด้วยตำแหน่งๆ ในพื้นที่ ตลอดจนการดำเนินงานโครงการต่างๆ กรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (State to Civil Society) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย กลุ่มที่ได้รับประโยชน์ คือ นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มนายทุนที่สนับสนุนพรรคการเมือง ประชาชนที่มีความใกล้ชิดนักการเมือง กลุ่มที่เสียผลประโยชน์ คือ ประชาชนผู้ไม่ได้รับประโยชน์ สำหรับผู้มีอิทธิพลโดยตรงกับปัญหาความขัดแย้ง คือ นักการเมือง และกลุ่มนายทุนที่สนับสนุนพรรคการเมือง

1.4 ประเด็นผลประโยชน์ด้านการนำนโยบายไปปฏิบัติ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในภาพรวม คือ

1) กรณีความขัดแย้งเรื่องการบริหารจัดการชุมชนบ้านเอื้ออาทร สาเหตุของความขัดแย้ง เกิดจากข้อบกพร่องด้านการจัดการของผู้นำ ผู้เข้าร่วมสนทนาวิเคราะห์สาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากการรวมตัวกันของคนต่างถิ่นมาอาศัยภายในโครงการบ้านเอื้ออาทร ทำให้คนเหล่านั้นขาดจิตสำนึกรักสามัคคีกัน อีกทั้งงบประมาณด้านการบริหารจัดการชุมชนไม่เพียงพอ ผู้นำชุมชนเห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม จึงเป็นที่มาของปัญหาความขัดแย้ง กรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (State to Civil Society) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย ผู้มีส่วนได้ คือ ผู้บริหารโครงการข้าราชการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้นำชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ ประชาชนในโครงการ

2) กรณีความขัดแย้งจากโครงการรับจำนำข้าว ผู้เข้าร่วมการสนทนาเสนอว่าสาเหตุของความขัดแย้ง เกิดจากกลุ่มนายทุนที่สนับสนุนพรรคการเมือง กลุ่มคนที่มีที่ดินมาก กลุ่มโรงสีเป็นผู้ที่ได้ประโยชน์และร่วมกันกับนักการเมือง มองเห็นประโยชน์จากโครงการเพื่อกลุ่มตนเองและกลุ่มพวกพ้อง ผู้ที่เสียประโยชน์ คือ ประชาชน (ชาวนา) ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ กรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (State to Civil Society) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ ประกอบด้วย กลุ่มที่ได้รับประโยชน์ คือ กลุ่มนายทุนที่สนับสนุนพรรคการเมือง กลุ่มคนที่มีที่ดินมาก นักการเมืองท้องถิ่น สำหรับผู้ที่เสียประโยชน์ คือ ประชาชน (ชาวนา) เหตุการณ์นี้ผู้ที่มีอิทธิพลโดยตรงกับปัญหาความขัดแย้ง คือ ข้าราชการระดับสูง และกลุ่มนายทุนที่สนับสนุนพรรคการเมือง ความขัดแย้งกรณีนี้ผู้ที่ควรเข้ามามีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง คือ รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาล ผู้เข้าร่วมสนทนาเสนอว่าการเมืองต้องแก้ด้วยวิถีทางการเมือง

3) กรณีนโยบายการส่งเสริมการลงทุนของรัฐบาล สร้างความเดือดร้อนจนนำมาซึ่งความขัดแย้งจากปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การปล่อยสารแคดเมียมของบริษัท ผาแดง อินดรัสทรี ที่

อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างภาคธุรกิจกับภาคประชาสังคม (Business to Civil Society) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเกิดจากประชาชนได้รับสารสั่งสมอันก่อให้เกิดสารมะเร็ง โดยไม่ได้รับการดูแลจากภาครัฐ ประชาชนมีวิถีชีวิตเปลี่ยนไป จากการวิเคราะห์ของกลุ่มตัวอย่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับปัญหาความขัดแย้งครั้งนี้ คือ ประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน (บริษัท ผาแดง อินดรัสทรี) ซึ่งจากการสนทนากลุ่ม พบว่า บริษัท ผาแดง อินดรัสทรี เป็นผู้มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัญหาความขัดแย้งครั้งนี้มากที่สุด โดยนักการเมืองท้องถิ่นและบริษัท ผาแดง อินดรัสทรี จะเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์หลักโดยตรงจากปัญหาความขัดแย้งครั้งนี้มากที่สุด ภาครัฐเข้ามาเป็นคนกลางเข้ามาไกล่เกลี่ยปัญหาความขัดแย้ง และเป็นคนกลางเข้ามาช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยเป็นเจ้าภาพ เพื่อทำหน้าที่เอื้อกระบวนการและสนับสนุนให้กระบวนการเดินหน้าเจรจา รวมทั้งพิจารณาค่าชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบ

2. ความขัดแย้งมิตินโยบายสาธารณะ (Public Policy Conflict) ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทั้ง 4 ประเด็น ได้แก่ ความยากจน ความเหลื่อมล้ำในสังคม รูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย และคุณภาพชีวิต ซึ่งในแต่ละประเด็นสรุปได้ ดังนี้

2.1 ประเด็นของความยากจน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในภาพรวม คือ

สถานการณ์หลักของปัญหาความขัดแย้ง เกิดจากการใช้ประโยชน์จากการที่ดินและการถือครองกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยมีสาเหตุของความขัดแย้ง คือ การไม่ออกโฉนดที่ดิน ประชาชนใช้ประโยชน์จากที่ดิน แต่รัฐไปดำเนินการตรวจยึด โดยกล่าวหาประชาชนว่าเข้าไปทำการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน/เขตอุทยาน โดยมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ ประชาชนในพื้นที่และหน่วยงานภาครัฐ คือ สำนักงานที่ดินจังหวัด สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป่าไม้จังหวัด เจ้าหน้าที่เขตอนุรักษ์ เป็นต้น ซึ่งภาครัฐเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อปัญหาความขัดแย้งมากที่สุด ได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ดำเนินการในเรื่องดังกล่าว ได้แก่ ตำรวจป่าไม้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่อุทยาน เป็นต้น และผู้ที่ได้รับผลประโยชน์หลักโดยตรงจากปัญหาความขัดแย้ง คือ หน่วยงานภาครัฐ จากการศึกษาสถานการณ์ช่วงเกิดปัญหาความขัดแย้ง พบว่า คนที่เป็นคนกลางในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด ป่าไม้จังหวัด และหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัด ซึ่งใช้แนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง คือ จัดประชาคมหมู่บ้าน รับฟังความคิดเห็น จัดทำมาตรฐาน รางวัล การให้สิทธิประโยชน์ในการเช่าที่ดิน และลดการบุกรุกป่า ให้ประชาชนได้รับความเป็นธรรม โดยใช้เครื่องมือในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือ การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้ได้รับประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ การเจรจา และการจัดทำประชาคมการมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากนี้ ในมุมมองของกลุ่มสนทนากลุ่มตัวอย่าง มองว่า สถานการณ์ผลสะท้อนกลับภายหลังแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้น มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดปัญหาความขัดแย้งนี้อีกในอนาคต โดยมีสาเหตุมาจากพื้นที่ทำกินมีจำกัด ได้แก่ การแก้ไขข้อกฎหมายให้เกิดความยุติธรรม เป็นประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย เช่น แก้ไขกฎหมายเพื่อบังคับใช้ ส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชน สร้างรายได้ให้กับชุมชน รวมทั้งเป็นการลดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและรณรงค์แก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน

2.2 ประเด็นของความเหลื่อมล้ำในสังคม สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในภาพรวม คือ

กรณีที่รัฐบาลกำหนดนโยบายค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาท ทั่วประเทศ ทำให้งบประมาณในการใช้จ่าย ในการผลิตต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการเกิดการแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น กิจการเล็กๆ ปิดตัวต่อเนื่องจากการแบกรับภาระค่าใช้จ่ายไม่ไหว นอกจากนี้รัฐบาลควรนำร่องจังหวัดตัวอย่างในแต่ละภาคก่อนที่จะมากำหนดเป็นนโยบาย

2.3 ประเด็นของการปกครองระบอบประชาธิปไตย สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในภาพรวม คือ กรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างจังหวัด-อำเภอ นำงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ไปใช้ในรูปแบบของเงินอุดหนุน ทำให้งบประมาณของ อปท. น้อยลง ทั้ง ๆ ที่โครงการที่จังหวัดและอำเภอดำเนินการนั้นเป็นหน้าที่ของจังหวัดและอำเภอ แต่ไม่ดำเนินการของบประมาณจากต้นสังกัด ผลจากการรวบรวมข้อมูลสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ความขัดแย้งนี้น่าจะเกิดจากการที่ภาครัฐโดยเฉพาะรัฐบาลกลางยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการปกครอง และการบริหารงานในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

2.4 ประเด็นของคุณภาพชีวิต สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในภาพรวม คือ

กรณีชาวโรฮิงญาเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยกระทรวงมหาดไทยจะจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือและพักพิงชาวโรฮิงญาบนพื้นที่ 27 ไร่ บริเวณด้านหน้าค่ายตำรวจชายแดนเก่า หมู่ที่ 1 ตำบลชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่เนื่องจากเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2556 ประชาชนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงมากกว่า 200 คน ได้รวมกลุ่มประท้วงเพื่อแสดงออกถึงการไม่เห็นด้วย และคัดค้านการสร้างศูนย์พักพิงให้กับชาวโรฮิงญาด้วยการล่ารายชื่อ ปลุกระดม และทำหนังสือคัดค้านต่อเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อให้ทราบว่าชาวบ้านในพื้นที่ไม่รับชาวโรฮิงญาและจัดตั้งศูนย์พักพิงฯ ทั้งนี้เพื่อให้รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาทบทวนในเรื่องนี้ ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (State to Civil Society) สาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาจากประชาชนในพื้นที่และประชาชนในบริเวณใกล้เคียงไม่เห็นด้วยกับกระทรวงมหาดไทยที่ยินยอมให้ชาวโรฮิงญาเข้ามาพักอาศัยด้วยการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือและพักพิงบริเวณด้านหน้าค่ายตำรวจชายแดนเก่า หมู่ที่ 1 ตำบวลชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวอยู่ใกล้ชุมชน วัด โรงเรียน และติดกับแปลงปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ อีกทั้งการสร้างศูนย์ช่วยเหลือ ผู้ได้รับผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อย สำหรับความขัดแย้งในครั้งนี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ คือ รัฐบาล กระทรวงมหาดไทย และชาวบ้านในพื้นที่ ส่วนผู้มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้ประกอบด้วย ผู้นำรัฐบาล หรือนายกรัฐมนตรีมีอำนาจตัดสินใจหรือสั่งการให้ส่วนราชการทุกระดับตั้งแต่กระทรวง ทบวง กรม ระดับจังหวัด อำเภอ ข้าราชการตำรวจ รวมทั้งฝ่ายปกครอง ดำเนินการช่วยเหลือชาวโรฮิงญา ส่วนผู้ที่ได้รับผลประโยชน์หลักโดยตรงจากปัญหาความขัดแย้งกรณีนี้มากที่สุด คือ รัฐบาลไทยและชาวโรฮิงญา ความขัดแย้งในกรณีนี้ คนกลางหรือผู้ที่มีส่วนช่วยในกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ และตำรวจในพื้นที่เข้ามาพูดจาไกล่เกลี่ยกับชาวบ้านในพื้นที่อำเภอชะอวด โดยเรียกแกนนำชาวบ้านมาเจรจาพูดคุย อธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นว่ารัฐบาลมีแนวทางดำเนินนโยบายตามหลักมนุษยธรรม ให้ชาวโรฮิงญามาอยู่ในประเทศไทยแล้วผลักดันไปยังประเทศที่สามต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เป็นผลมาจากปัญหาในเรื่องการขัดกันเกี่ยวกับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ผลประโยชน์ด้านบุคคลและส่วนรวม และผลประโยชน์จากการนำนโยบายไปปฏิบัติ ดังสถานการณ์หรือกรณีศึกษาต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับข้อสังเกตของเกษม ศิริสัมพันธ์ (2543: 50) ที่กล่าวว่า

“เป็นที่รู้กันอยู่ทั่วไปว่าการเมืองเราได้ตกอยู่ในสภาวะเน่าเสียจนเกือบจะหมดความชอบธรรม ความเน่าเสียของการเมืองไทยนั้น เกิดจากการที่บรรดานักการเมืองต่างมุ่งแสวงอำนาจเพื่อกอบโกยผลประโยชน์ นักการเมืองมุ่งแสวงหาอำนาจอย่างปราศจากความยึดเหนี่ยวของจริยธรรม ใช้เงินทุ่มซื้อเสียง ทุ่มเงินไขว่คว้าตำแหน่ง เมื่อได้ตำแหน่งก็แสวงหาผลประโยชน์ “ถอนทุน” โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนร่วมของประเทศชาติและประชาชน พฤติกรรมเหล่านี้ของนักการเมืองนับวันเลวร้ายมากขึ้น ปราศจากความละอายใจมากขึ้น”

ประกอบกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอย่างมากมาย โดยเฉพาะปัญหาการว่างงาน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางจิตของประชาชน ปัญหาทางเศรษฐกิจของเยาวชน การอพยพของชาวชนบทกลับสู่ภูมิลำเนาเดิมเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ แต่กลไกรองรับคนตกงานไม่เพียงพอ จึงทำให้มีการบุกรุก แย่งชิงทรัพยากรของท้องถิ่น (ชวรงค์ ลิมป์ปัทม-ปาณี, 2543: 136)

ความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นผลมาจากปัญหาในเรื่องความยากจน ความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เท่าเทียมกันในสังคม รูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังสถานการณ์กรณีศึกษาต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของอภิวัฒน์ รัตนวราหะ (2556: 3) ที่กล่าวว่าความเหลื่อมล้ำเป็นสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งทางการเมืองและสาเหตุกรณีความรุนแรงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำในโอกาสและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีสาเหตุมาจากความไม่เป็นธรรมด้านนโยบายของรัฐ และจากการกระทำของกลุ่มต่างๆ ในสังคม

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน 2 แนวทาง ต่อคณะกรรมการเสริมสร้างสมานฉันท์แห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม คือ (1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและรากฐานในการนำมาซึ่งความสมานฉันท์และสันติวิธีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และ (2) ข้อเสนอแนะในการใช้กลไกการบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมด้านการเสริมสร้างความสมานฉันท์และสันติวิธี โดยแต่ละแนวทางมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในเรื่องนโยบายและรากฐานในการนำมาซึ่งความสมานฉันท์และสันติวิธีให้เกิดขึ้นในสังคมไทยมีดังนี้

1.1 ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ คณะกรรมการเสริมสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม ควรเสนอแนวนโยบายส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

1.2 ความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะ คณะกรรมการเสริมสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม ควรเสนอแนวนโยบายส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการร่วมมือของทุกภาคส่วนในกระบวนจัดทำนโยบายสาธารณะโดยเฉพาะกระบวนการจัดทำงบประมาณแผ่นดินเพื่อป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่น ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของความขัดแย้งในสังคมไทย

2. ข้อเสนอแนะในการใช้กลไกการบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมด้านการเสริมสร้างความสมานฉันท์และสันติวิธีมีดังนี้

คณะกรรมการเสริมสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม ควรจัดทำโครงการหลักสูตรฝึกอบรมด้านการเสริมสร้างความสมานฉันท์และสันติวิธีที่สอดคล้องกับแนวนโยบายที่เสนอดังกล่าวข้างต้น แบ่งออกเป็น 3 สถานการณ์ โดยใช้กระบวนการพัฒนา 3 ระดับ เพื่อสร้างนักเสริมสร้างความสมานฉันท์ด้วยสันติวิธี ดังนี้

2.1 สถานการณ์ก่อนเกิดความขัดแย้ง (Pre - Conflict Situation) ซึ่งอยู่ในระดับที่ 1 คือ ระดับการพัฒนาความรู้ (Knowledge) เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง สอดคล้องกับการเมืองการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของไทย

2.2 สถานการณ์ระหว่างเกิดความขัดแย้ง (Conflict Situation) ซึ่งอยู่ในระดับที่ 2 คือ ระดับการพัฒนาทักษะ (Skills) เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำความรู้กับการเมืองการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของไทยไปวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความขัดแย้งจริงได้อย่างถูกต้อง

2.3 สถานการณ์หลังเกิดความขัดแย้ง (Post - Conflicts Situation) ซึ่งอยู่ในระดับที่ 3 คือ ระดับการพัฒนาทัศนคติ (Attitude) เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถแสดงความคิดเห็นเชิงบวก (Positive Thinking) เกี่ยวกับการเมืองการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของไทย เพื่อร่วมแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างตรงไปตรงมาตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย นำสังคมไทยไปสู่สังคมที่มีความสมานสามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (Happiness Society)

เอกสารอ้างอิง

เกษม ศิริสัมพันธ์. (2543). **การเมืองไทยถึงทางตันแล้วหรือ.** กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี. (2543). **สื่อมวลชนกับการสื่อสารเพื่อประชาสังคม.** กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.

วนิดา สัจพันโรจน์, รวิภา ธรรมโชติ, วรัชยา ศิริวัฒน์, ปรัชญา ชุ่มนาเสียว และพรนัชชา พุทธหุน. (2556). **รายงานการวิจัยเรื่อง โครงการศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อภิวัฒน์ รัตนวราหะ. (บรรณาธิการ). (2556). **ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการพื้นฐานของประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การจัดการความขัดแย้ง: ศึกษาเปรียบเทียบการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำ และการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น

Conflict Management on the Issues of Water Usage and Teenage Pregnancy

ปิยะนุช เงินคล้าย
อนงค์ทิพย์ เอกแสงศรี
พัด ลวางกูร

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบในการจัดการความขัดแย้ง 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้ง และ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งที่สอดคล้องกับบริบทในยุคปัจจุบัน โดยศึกษากรณีการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำและการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ อาศัยข้อมูลจากเอกสาร การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐและชุมชน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในปัจจุบัน มี 2 รูปแบบหลัก คือ 1) แบบเป็นทางการ ที่ภาครัฐเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ และ 2) แบบไม่เป็นทางการ โดยภาคประชาสังคม ชุมชน และประชาชน เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ทั้งนี้ ในรูปแบบของการจัดการความขัดแย้งดังกล่าวยังคงพบปัญหาหลายด้าน เช่น ปัญหาความไม่สอดคล้องของกฎหมายกับพื้นที่และยุคสมัย ความไม่ชัดเจนของบทบาทอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ขาดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ทัศนคติเชิงลบของบุคลากรและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน รวมถึง ความไม่เป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากรอย่างเท่าเทียม สำหรับแนวทางการจัดการความขัดแย้ง ภาครัฐจำเป็นต้องพิจารณาปรับปรุงเทคนิควิธีการจัดการความขัดแย้ง และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานการจัดการความขัดแย้งอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การจัดการความขัดแย้ง, นโยบายสาธารณะ, การใช้น้ำ, การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น

Abstract

This research has three main objectives: the first is to study models of conflict management; the second is to study problems on conflict management; and the third is to recommend the solutions towards the conflict management. Methodologically, this study is a qualitative research, focusing on two case studies on the issues of water usage and teenage pregnancy. The research collected data from documents, focus group discussion, and in-depth interviews with related key informants. From the two case studies, the research finds out that there are two major models of conflict management: formal and informal. The public sector organizations play a key role in the formal model while the civil societies, communities and individual people involve in the informal model. However, there remain many problems on using these models of conflict management, such as, the irrelevance of law with regard to the context and time, the lack of clarity on the role and authorities of the responsible public organizations, the lack of collaborations and integration of works among different organizations, negative attitudes of government officer and staff towards the issues, and inequality in the distribution of resources. For these reasons, it is important that the public sector has to consider the improvement of technical issues on conflict management as well as to open the formal channels and create opportunities for the civil societies, communities and individual people to participate and take part in a process of conflict management.

Keywords: Conflict management, public policy, water usage, teenage pregnancy

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยมีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายระดับและหลายมิติ โดยหนึ่งในสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งมักเกิดจากปัญหาด้านการจัดการของภาครัฐ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้ง โดยศึกษาเปรียบเทียบการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำและการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษารูปแบบในการจัดการความขัดแย้ง 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้ง และ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งที่สอดคล้องกับบริบทในยุคปัจจุบัน

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษากรณีความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำและการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ทั้งสองกรณีเป็นการสะท้อนปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยแบบต่างมิติกัน สำหรับกรณีความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำจัดอยู่ในประเภทของความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนที่ฝังรากลึกและเป็นปัญหาของสังคมไทยมายาวนาน เป็นความขัดแย้งในเชิงรูปธรรมที่เห็นได้ชัดจากการที่ประชาชนในพื้นที่ต้องแย่งชิงทรัพยากรน้ำซึ่งขาดแคลน ในกรณีนี้เป็นเรื่องจำเป็นที่ภาครัฐจะต้องเข้ามาจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างสันติวิธีและไร้ความรุนแรง (ดูเพิ่มเติม ฉันทนา 2547; ไพศาล 2549; ชัยวัฒน์ 2549; สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2553) รวมถึงแก้ไขปัญหาการใช้น้ำได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

ประเทศไทยมีการกำหนดนโยบายทรัพยากรน้ำแห่งชาติในปี พ.ศ. 2543 เนื่องจากประสบปัญหาความขาดแคลนน้ำและเกิดการช่วงชิงทรัพยากรน้ำมากขึ้นในหลายพื้นที่ แท้จริงแล้วตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504-2509) รัฐได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการน้ำภายในระบบชลประทานเพื่อเน้นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ต่อมาเมื่อทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยเปลี่ยนไปเน้นการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและชุมชนเมืองมากขึ้น การจัดการทรัพยากรน้ำจึงถูกเปลี่ยนไปให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมและชุมชนเมือง ในการนี้ รัฐจากส่วนกลางมีบทบาทและอำนาจมากขึ้นและหลายครั้งลดบทบาทของภาคประชาชน การจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงทั้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ภาคประชาชนกับเอกชน และ ภาคประชาชนกับประชาชนด้วยกันเอง (มิ่งสรรพ์ และคณะ, 2544, หน้า 1)

โดยงานวิจัยชิ้นนี้ตั้งใจศึกษาการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในเขตอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรน้ำในช่วงฤดูแล้ง เพราะปริมาณน้ำในคลองชลประทานตามโครงการส่งน้ำที่ไหลผ่านพื้นที่อำเภอวิเศษชัยชาญจะมีปริมาณลดน้อยลงอย่างมาก ทำให้ชาวบ้านและชุมชนที่อยู่ในบริเวณต้นน้ำของคลองชลประทานดังกล่าวทำการดูดหรือกักน้ำไว้ใช้ ส่งผลให้

ชาวบ้านหรือชุมชนที่อยู่บริเวณปลายน้ำได้รับความเดือดร้อนเพราะไม่มีปริมาณน้ำเพียงพอต่อการอุปโภคและบริโภค เป็นเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในชุมชนที่อยู่บริเวณต้นน้ำและปลายน้ำเป็นประจำ ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งในปัจจุบันว่ามีรูปแบบการจัดการอย่างไร รวมถึงมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในการจัดการความขัดแย้ง

สำหรับกรณีศึกษาเรื่องการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นนั้นเป็นประเด็นปัญหาทางสังคมที่ได้รับความสนใจมากขึ้น เป็นเพราะอัตราการคลอดในคุณแม่วัยรุ่นในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างสืบเนื่องตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา โดยปัจจุบันประเทศไทยมีการคลอดบุตรจากคุณแม่วัยรุ่นที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี วันละประมาณ 140 ราย หรือประมาณปีละ 50,000 ราย ซึ่งเป็นตัวเลขที่สูงมาก (มนันญา, 2559, หน้า 1) ปัญหาดังกล่าวจึงเป็นภาระของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่ต้องเข้ามาป้องกันและแก้ไขอย่างจริงจัง สำหรับประเด็นเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นนั้นนับเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนในสังคมไทย หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนรับผิดชอบนั้นต้องคำนึงถึงความละเอียดอ่อนของประเด็นนี้ ต้องเข้าใจว่ากลุ่มคนในสังคมต่างรุ่น ต่างวัย ล้วนมีความคิดและมุมมองที่แตกต่างกัน มีความชัดเจนว่ามีความขัดแย้งและความหลากหลายทางความคิดระหว่างกลุ่มที่มองว่าการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรของวัยรุ่นหญิงและชายเป็นเรื่องธรรมดาในยุคสมัยนี้ กับ กลุ่มที่มองว่าเป็นเรื่องไม่ดี (ศิรินันท์ และ คณะ 2554 อ้างใน บุรเทพ และ กมลชนก, 2559, หน้า 67) เช่น ในกรณีที่กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จัดทำโครงการ “Stop Teen Mom หยุดการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น” ที่ฉายภาพสีหน้าของเด็กวัยรุ่นหลายๆคนที่กำลังคลอดลูก ซึ่งนำไปสู่การถกเถียงอย่างกว้างขวางในสังคม โดยมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยต่อการนำเสนอดังกล่าว (มนันญา, 2559, หน้า 16-17) ซึ่งความขัดแย้งทางความคิดนี้ หลายครั้งก่อให้เกิดช่องว่างในการพูดคุยเรื่องเพศระหว่างสมาชิกในครอบครัวและบุคคลในสังคม อันจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคมและครอบครัว (บุรเทพ และ กมลชนก, 2559)

สภาพปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเป็นเรื่องที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้การลดอัตราคลอดในวัยรุ่นอายุ 15-19 ปี เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDGs) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ว่าด้วยการสร้างหลักประกันให้คนมีชีวิตที่มีคุณภาพและส่งเสริมสุขภาวะที่ดีของคนทุกเพศทุกวัยที่นานาชาติต้องการบรรลุให้ได้ภายในปี พ.ศ. 2573 (World Health Organization, ๒๐๐๔; สำนักอนามัยเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2560, หน้า 4)

สำหรับประเทศไทย การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นไม่เพียงแต่เป็นปัญหาด้านสุขภาพแต่ยังเป็นปัญหาด้านประชากรที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันปัญหาเด็กตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรเป็นปัญหาใหญ่มากสำหรับประเทศไทย จากรายงานสถิติสุขภาพโลกขององค์การอนามัยโลก พบว่า ประเทศไทยมีเด็กวัยรุ่นตั้งครรภ์อยู่ในลำดับที่ 5 ของกลุ่มประเทศแถบอาเซียน (World Health Organization, 2004) และการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 ในปี พ.ศ. 2544 เป็นร้อยละ 40 ในปี พ.ศ. 2552 และมีเพศสัมพันธ์อายุน้อยลงเรื่อย ๆ สำหรับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นจะมีความเสี่ยงมากกว่าการตั้งครรภ์ในผู้ใหญ่ เช่น ปัญหาหลังคลอดด้านมารดา ภาวะโลหิตจาง และเกิดการติดเชื้อโรคต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ การป้องกันการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นและการแก้ไขปัญหาโดยให้ความช่วยเหลือแก่วัยรุ่นที่คลอดบุตรและครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับคุณภาพของประชากรที่เกิดใหม่ อีกทั้งเป็นการวางรากฐานที่สำคัญให้กับเด็กและวัยรุ่นที่เข้าสู่วัยแรงงานในอนาคตได้อย่างมีคุณภาพ (สำนักอนามัยเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2560, หน้า 7)

ในช่วงสมัยรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีการแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันศุกร์ที่ 12 กันยายน 2557 เพื่อต้องการยกระดับคุณภาพบริการด้านสาธารณสุขและสุขภาพของประชาชน ซึ่งกำหนดให้มีการประสานการทำงานระหว่างภาคส่วนต่างๆในสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นและบูรณาการการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นให้เป็นรูปธรรม มีความเป็นเอกภาพ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยได้ออกพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 หลังจากนั้นมีการออกยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 – 2569 และได้กำหนดให้หน่วยงานภาครัฐจัดทำแผนปฏิบัติการยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 – 2569 ตามพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 เพื่อให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการ โดยมีเป้าหมายในปี พ.ศ. 2569 ให้อัตราการคลอดในหญิงอายุ 10-14 ปี ไม่เกิน 0.5 ต่อประชากรหญิงอายุ 10-14 ปี จำนวน 1,000 คน ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่ 1.5 และอัตราการคลอดในหญิงอายุ 15-19 ปี ไม่เกิน 25 ต่อประชากรหญิงอายุ 15-19 ปี จำนวน 1,000 คน ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่ 44.8 (กรมกิจการเด็กและเยาวชน, 2558, หน้า 3)

อย่างไรก็ดี ในแง่ของการจัดการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในพื้นที่ชุมชนและกับกลุ่มประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายนั้นยังคงมีความท้าทายอยู่มาก ด้วยเหตุข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งของสองนโยบายสำคัญข้างต้น ปัญหาและอุปสรรค รวมถึงเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งที่สอดคล้องกับบริบทในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาแบบเฉพาะกรณี โดยเลือกศึกษากรณีการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำและการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โดยทั้งสองกรณีศึกษามีปัญหาความขัดแย้งในมิติที่แตกต่างกัน งานวิจัยชิ้นนี้อาศัยข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะจากหน่วยงานภาครัฐและชุมชน โดยกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษารูปแบบและวิธีการจัดการความขัดแย้งปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้ง รวมถึงแนวทางในการจัดการความขัดแย้ง โดยมีขอบเขตระยะเวลาของการศึกษา โดยเน้นศึกษาข้อมูลและการจัดการในช่วงสมัยรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (2557 - ปัจจุบัน) และสำหรับขอบเขตด้านพื้นที่และประชากรนั้น ในกรณีเรื่องการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำนั้นได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดให้มีการดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชน ตัวแทนส่วนราชการ และชาวบ้านในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลตลาดใหม่ อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีผู้เข้าร่วมการสนทนาทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ได้แก่ ยุติธรรมจังหวัดอ่างทอง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตลาดใหม่ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลตลาดใหม่ ผู้อำนวยการกองการศึกษา หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลตลาดใหม่ กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลตลาดใหม่ และตัวแทนชาวบ้าน รวมทั้งสิ้น 15 คน เพื่อให้ทราบปัญหา อุปสรรค และรูปแบบวิธีการในการจัดการความขัดแย้งเมื่อเกิดข้อพิพาทและข้อโต้แย้งระหว่างชาวบ้านหรือระหว่างชุมชนอันเกิดจากการใช้น้ำเพื่อเกษตรกรรม

สำหรับกรณีเรื่องการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง 2 หน่วยงาน ได้แก่ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงสาธารณสุข โดยมีผู้แทนจากกรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และจากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) รวมทั้งสิ้น 11 คน เพื่อให้ทราบรูปแบบวิธีการในการจัดการความขัดแย้งในแง่ความคิด ในมิติการกำหนดนโยบายและในการดำเนินการตามยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560-2569 รวมถึงปัญหาและอุปสรรค

เมื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ทั้งหมดแล้ว จึงนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ในเชิงอุปนัย (inductive analysis) โดยพรรณนา บรรยายและอธิบายประเด็นต่าง ๆ ที่ค้นพบ แยกการวิเคราะห์ออกเป็นกรณีศึกษา และนำทั้งสองกรณีมาศึกษาหาความเชื่อมโยงเพื่อมุ่งตอบประเด็นคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป

ผลการศึกษา

ในส่วนของ การจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำ แบ่งหัวข้อการค้นพบ เป็น 3 ประเด็นสำคัญ คือ 1) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำ 2) ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำ และ 3) แนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำ พบว่า มี 3 รูปแบบ ดังนี้

(1) รูปแบบที่เป็นทางการ หมายถึง การที่หน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นตามระบบราชการ โดยหน่วยงานรัฐที่เข้ามามีส่วน ได้แก่ ศูนย์ดำรงธรรมอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้มีอำนาจสั่งการ และ สำนักชลประทานที่ 12 ซึ่งขึ้นตรงกับกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

(2) รูปแบบที่ไม่เป็นทางการ หมายถึง รูปแบบที่ชาวบ้านหรือชุมชนใช้วิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกันเอง โดยไม่พึ่งพาหน่วยงานรัฐอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งจากการศึกษา พบรูปแบบดังกล่าว 2 วิธี ได้แก่ (1) การทำความตกลงในการใช้น้ำระหว่างชาวบ้านในชุมชน และ (2) การพึ่งพิงผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือนักการเมืองในระดับท้องถิ่นและระดับชาติที่มีอำนาจและบารมีในการเข้ามาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

(3) รูปแบบที่เป็นทางการเฉพาะกิจ ได้แก่ การที่ชาวบ้านหรือชุมชนขอให้หน่วยงานทหารที่ดูแลในพื้นที่ ได้แก่ กองร้อยรักษาความสงบ (รส) มณฑลทหารบกที่ 13 ตั้งอยู่ที่จังหวัดสระบุรี ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดูแลครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัดอ่างทองด้วยเข้ามาระงับเหตุความขัดแย้ง แก้ไขความเดือดร้อน รวมทั้งกำหนดกติกาหรือความตกลงในการใช้น้ำร่วมกันเพื่อระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น

2) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำ พบ 4 ปัญหาสำคัญ ดังนี้

(1) ในรูปแบบที่เป็นทางการ พบ 3 ปัญหาย่อย ดังนี้ 1) ขอบเขตอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานราชการในการเข้ามาจัดการความขัดแย้งในการใช้น้ำมีความไม่ชัดเจน จากการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องพบว่าอำนาจหน้าที่ในเรื่องการจัดการความขัดแย้งในการใช้น้ำมีความเกี่ยวพันและเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงานและหลายบุคคล ได้แก่ กรมชลประทาน องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ และ ผู้ใหญ่บ้าน ทำให้งานเกิดความซ้ำซ้อน ขาดหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบ และหลายครั้งนำไปสู่ความขัดแย้งในการแก้ไขปัญหา 2) ถึงแม้จะมีการตั้งศูนย์ดำรงธรรมอำเภอวิเศษชัยชาญเข้ามาเป็นศูนย์กลางในการรับเรื่องร้องเรียนและร้องทุกข์ของชาวบ้าน แต่ศูนย์ดำรงธรรมฯไม่มีอำนาจโดยตรงที่จะสั่งการในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำ ซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานราชการอื่น เช่น กรม

ชลประทาน เป็นต้น 3) การกำหนดมาตรการการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำของหน่วยงานภาครัฐไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่ ขาดการแสวงหาข้อมูลจากชาวบ้านหรือชุมชนอย่างแท้จริง เช่น การสั่งปิดประตูน้ำในบางเวลาซึ่งไม่สอดคล้องกับช่วงเวลาของการเกษตรกรรม ทำให้ชาวบ้านและชุมชนไม่มีน้ำในคลองชลประทานเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและทำการเกษตร

ปัญหาข้างต้นส่งผลให้การจัดการความขัดแย้งเรื่องการใช้น้ำภายใต้รูปแบบที่เป็นทางการไม่เป็นเอกภาพ เกิดความล่าช้า ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทันต่อความจำเป็นกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้ประชาชนขาดศรัทธาต่อการแก้ปัญหาของหน่วยงานราชการและหันไปพึ่งวิธีอื่น เช่น รูปแบบที่ไม่เป็นทางการ หรือ รูปแบบที่เป็นทางการเฉพาะกิจ เป็นต้น

(2) สำหรับวิธีการทำความตกลงในการใช้น้ำระหว่างชาวบ้านในชุมชนจัดอยู่ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ มีข้อดีในแง่ที่ว่าเกิดการเจรจาร่วมกันระหว่างคู่กรณีโดยตรง หากแต่ในทางปฏิบัติพบว่าชาวบ้านบางส่วนยังมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนตนและไม่คำนึงถึงการจัดสรรการใช้น้ำในสภาวะขาดแคลนอย่างเป็นธรรม ข้อตกลงระหว่างชาวบ้านในชุมชนไม่มีความชัดเจนและไม่มีสภาพบังคับใช้ทางกฎหมายแก่ผู้ที่ฝ่าฝืน อีกทั้งยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ในทุกส่วนของอำเภอวิเศษชัยชาญ ทำให้การปฏิบัติตามข้อตกลงดังกล่าวขาดความเป็นรูปธรรม มีลักษณะเฉพาะหน้าตามความจำเป็น อีกทั้งขาดหน่วยงานราชการเข้าไปเป็นสื่อกลางในการรับทราบเกี่ยวกับข้อตกลงของชาวบ้านร่วมกัน

(3) สำหรับวิธีการพึ่งพิงผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือนักการเมืองในระดับท้องถิ่นและระดับชาติที่มีอำนาจและบารมีในการเข้ามาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาคือ การจัดสรรทรัพยากรน้ำอย่างไม่เป็นธรรม ขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดและความสามารถในการเข้าถึงผู้มีอำนาจและบารมีที่แตกต่างกันระหว่างชาวบ้านแต่ละคน ก่อให้เกิดความได้เปรียบและเสียเปรียบลำเอียง อันจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งที่ไม่สามารถระงับได้และลุกลามเป็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในพื้นที่ได้อีกด้วย

(4) สำหรับรูปแบบวิธีการแบบทางการเฉพาะกิจ ที่ชาวบ้านและชุมชนมักจะขอความช่วยเหลือให้เข้ามาแก้ปัญหา ในช่วงปี พ.ศ. 2560 คือ การขอให้หน่วยงานทหารที่ดูแลพื้นที่ ได้แก่ กองร้อยรักษาความสงบ (รส) มณฑลทหารบกที่ ๑๓ เข้ามาระงับเหตุและกำหนดกติกาหรือความตกลงในการใช้น้ำร่วมกันของชาวบ้านและชุมชนเพื่อให้ข้อพิพาทหรือความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรน้ำยุติลงนั้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการแก้ไขปัญหาในลักษณะดังกล่าวสามารถทำได้เฉพาะช่วงเวลาที่ทหารมีอำนาจพิเศษเท่านั้น การแก้ไขปัญหาในวิธีดังกล่าวไม่อาจใช้ได้อย่างยั่งยืนและไม่สามารถดำเนินการได้ในสภาวะที่ประเทศเข้าสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เป็นปกติได้

3) แนวทางในการพัฒนาการจัดการความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำ ประกอบด้วย 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) บูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำ โดยเฉพาะในส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ ทั้งในประเด็นของการบริหารจัดการน้ำในคลองชลประทาน การอำนวยความเป็นธรรม ดูแลความสงบเรียบร้อย สร้างความสมานฉันท์ และรับฟังปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรในหมู่บ้าน การสั่งให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินหรือผู้ทำการเพาะปลูกเปิดสิ่งที่ปิดกั้นน้ำ หรือกระทำการใดๆเพื่อกักน้ำไม่ให้เสียเปล่า การดำเนินกิจการภายในตำบลเพื่อจัดให้มีน้ำในการอุปโภคบริโภคและการเกษตร รวมทั้งการดูแลทางน้ำและการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตจังหวัดให้เป็นเอกภาพและมีระเบียบปฏิบัติในการดำเนินการให้ชัดเจน

2) ควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านและชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการการแก้ไขปัญหาเรื่องการใช้น้ำ การจัดการความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำ เพื่อให้เกิดมาตรการที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทและความต้องการการใช้น้ำในพื้นที่ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ไม่ยึดประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก

3) หน่วยงานรัฐจัดทำระเบียบกำหนดมาตรการการใช้น้ำเพื่อเกษตรกรรมและการจัดการความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้น้ำ ให้มีสภาพบังคับใช้ตามกฎหมาย และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และทันยุคทันสมัย ยกตัวอย่างเช่น การนำข้อตกลงระหว่างชาวบ้านในชุมชนมาร่างเป็นระเบียบหรือกฎหมายและกำหนดรูปแบบและวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าใจ เข้าถึง และยึดเป็นหลักในการจัดการความขัดแย้งได้อย่างยั่งยืน

ในส่วนของการจัดการความขัดแย้งด้านการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น แบ่งหัวข้อการค้นพบ เป็น 3 ประเด็นสำคัญ คือ 1) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น 2) ปัญหาและอุปสรรคการจัดการความขัดแย้งด้านการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น และ 3) แนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น มี 2 รูปแบบ ดังนี้

(1) รูปแบบที่เป็นทางการ หมายถึง การที่รัฐเข้ามาแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นผ่านการกำหนดนโยบายและกฎระเบียบ อันได้แก่ พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมทั้ง ยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 – 2569 โดยผู้ที่เข้ามามีส่วนรับผิดชอบในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

และ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข รักษาการตามพระราชบัญญัติ และ รัฐมนตรีแต่ละกระทรวงมีอำนาจในการออกกฎกระทรวงและระเบียบเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ รวมถึงการกำหนดให้มีคณะกรรมการการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ประกอบด้วย 1) นายกรัฐมนตรี หรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายเป็นประธานกรรมการ 2) รัฐมนตรีและปลัดกระทรวงที่เกี่ยวข้อง รวม 8 คน 3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน แต่งตั้งจากผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ มีผลงานและมีประสบการณ์เป็นที่ประจักษ์ในด้านการสาธารณสุข ด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของวัยรุ่น ด้านการศึกษา ด้านจิตวิทยา และด้านการสังคมสงเคราะห์ 4) ผู้แทนเด็กและเยาวชนที่ได้รับการคัดเลือกจากสภาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย ชาย 1 คน และ หญิง 1 คน 5) อธิบดีกรมอนามัยเป็นกรรมการและเลขานุการ โดยคณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่เสนอนโยบายและยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น แนวทางแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณา เสนอรายงานการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นต่อคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง กำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับหน่วยงานของรัฐและเอกชน ให้คำปรึกษา แนะนำ และแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องในการดำเนินการแก่หน่วยงานของรัฐและเอกชน (พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559, หน้า 2)

(2) รูปแบบที่ไม่เป็นทางการ หมายถึง การจัดการปัญหาโดยผ่านภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ได้แก่ ภาคีเครือข่ายแพทย์พยาบาลอาสา สถานศึกษา เครือข่ายชุมชน ครอบครัว แกนนำและเครือข่ายวัยรุ่น และ สื่อมวลชน โดยผ่านการสื่อสารออนไลน์ สายด่วน 1663 ดีเจ สื่อ เสียงตามสาย หอกระจายข่าว รถโทรโข่ง โดยแต่ละฝ่ายมีแผนการดำเนินงานกิจกรรมการเรียนรู้ จัดตั้งระบบการดูแลช่วยเหลือ จัดบริการสุขภาพที่เป็นมิตร สนับสนุนทรัพยากร และพัฒนาสื่อรวมทั้งรูปแบบการสื่อสารและรณรงค์ต่างๆให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย

2) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งด้านการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น

ในปัจจุบันที่รัฐดำเนินการจัดการปัญหาในเรื่องการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นทางการผ่านการกำหนดนโยบายและกฎระเบียบ อันได้แก่ พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 และเริ่มมีการดำเนินการตามนโยบายและกฎระเบียบดังกล่าวไปแล้วนั้น พบปัญหาสำคัญ 3 ด้าน ดังนี้

(1) ปัญหาด้านกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง จากการที่ภาครัฐออกพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 มานั้น ในมาตรา 5 มีสาระสำคัญดังนี้ “วัยรุ่นมีสิทธิตัดสินใจด้วยตนเอง และมีสิทธิได้รับข้อมูลข่าวสารและความรู้ ได้รับการบริการอนามัยการเจริญพันธุ์ ได้รับการรักษาความลับและความเป็นส่วนตัว ได้รับการจัดสวัสดิการทางสังคมอย่างเสมอภาคและไม่ถูก-

เลือกปฏิบัติ และได้รับสิทธิอื่นใดที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ ตามพระราชบัญญัตินี้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนและเพียงพอ” (พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559, หน้า 2) ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้ให้ความเห็นต่อประเด็น “วัยรุ่นมีสิทธิตัดสินใจด้วยตนเอง” ว่าข้อความดังกล่าวในกฎหมายสามารถตีความได้หลากหลาย และแท้จริงแล้วในทางปฏิบัติวัยรุ่นมีสิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเองมากน้อยเพียงใด เนื่องจากไม่มีการระบุอย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติฯ นอกจากนี้ยังเห็นว่าประเด็นอื่นๆ ดังที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติฯ นั้น น่าจะมีปัญหาในกระบวนการนำมาปฏิบัติ เช่น การได้รับข้อมูลข่าวสารและความรู้ การบริการอนามัยการเจริญพันธุ์ และการรักษาความลับและความเป็นส่วนตัว อีกทั้งการจัดสวัสดิการทางสังคมอย่างเสมอภาคและไม่ถูกเลือกปฏิบัติ จะสามารถทำได้จริงหรือไม่อย่างไร เนื่องจากในแง่การปฏิบัติจริงยังคงมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความขัดแย้งทางทัศนคติของสังคม ครอบครัว และผู้ปฏิบัติงานที่ยังตัดสินว่าการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเป็นเรื่องที่ขัดต่อศีลธรรมและจารีตประเพณีไทย เป็นต้น

(2) ปัญหาด้านการบูรณาการการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ การป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นนั้นเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงาน ซึ่ง ณ ปัจจุบันยังคงเป็นลักษณะของต่างฝ่ายต่างทำ หลายส่วนงานทับซ้อน ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในงาน แต่ละ-หน่วยงานยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตัวเองที่ชัดเจน ขาดการประสานความร่วมมือและบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกัน ถึงแม้ภายหลังจากมีพระราชบัญญัติฯ จะมีการตั้งคณะอนุกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับจังหวัดและกรุงเทพมหานคร การขับเคลื่อนงานยังคงล่าช้าและไม่ชัดเจน อีกทั้งการออกกฎกระทรวงฯเพื่อรองรับพระราชบัญญัติฯนั้นมีความล่าช้า ทำให้การบังคับใช้กฎหมายยังไม่มีผลเต็มที่ ขาดรายละเอียดว่าหน่วยงานต่างๆจะมีบทบาทหน้าที่อย่างไร และเมื่อไม่มีกฎกระทรวงย่อมทำให้ส่วนท้องถิ่นไม่สามารถออกบัญญัติท้องถิ่นเพื่อดำเนินการให้วัยรุ่นในเขตรับผิดชอบได้สิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้

(3) ปัญหาด้านทัศนคติของบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทัศนคติของบุคลากรภายในหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น ในสถานศึกษา สถานบริการสาธารณสุข หรือแม้แต่ในชุมชนและครอบครัวเองมองปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยเยาว์เป็นปัญหาเชิงลบและโทษเฉพาะวัยรุ่น ขาดการพิจารณาว่าเป็นปัญหาระดับชาติและนานาชาติที่มาจากสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ทัศนคติเชิงลบดังกล่าวส่งผลให้เกิดความไม่เป็นมิตรในการดำเนินงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ยกตัวอย่างเช่น ผู้บริหารสถานศึกษาบางส่วนยังมีทัศนคติเชิงลบต่อการจัดการเรียนการสอนเพศวิถีศึกษาและทักษะชีวิต ส่งผลให้การเรียนการสอนด้านเพศวิถีศึกษาและทักษะชีวิตนั้นไม่พัฒนา ไม่ครอบคลุม และไม่สามารถป้องกันและแก้ปัญหาได้อย่างตรงประเด็น

และในส่วนของรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ พบปัญหาในแง่ที่ว่า เครือข่ายที่เป็นพลังในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นนั้น ยังมีจำนวนน้อยอยู่ ขาดความต่อเนื่องในการทำงาน ขาดพลังความชัดเจนในการขับเคลื่อน ขาดการประสานงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง ขาดการทำงานเป็นภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น และสื่อมวลชน อย่างเชื่อมโยงกัน

3) แนวทางในการพัฒนาการจัดการความขัดแย้งในกรณีเรื่องการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ประกอบด้วย 5 ประเด็น ดังนี้

1) เร่งรัดการออกกฎหมายลำดับรอง (กฎกระทรวง) เพื่อให้มีความชัดเจนและมีการอธิบายขยายความของคำว่า “วัยรุ่นมีสิทธิตัดสินใจด้วยตนเอง” ทั้งนี้ควรรับฟังความคิดเห็นจากภาคประชาสังคมและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

2) ควรกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบหลักในการดำเนินการตามนโยบายและยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติและโครงการต่างๆ รวมถึงส่งเสริมการบูรณาการทำงานร่วมกันให้เกิดขึ้นจริงมีประสิทธิผลและเป็นรูปธรรม

3) ปรับทัศนคติ สร้างความตระหนักรู้แก่บุคลากรและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานภาครัฐให้เข้าใจปัญหาและวิธีแก้ไขปัญหา รับทราบบทบาทหน้าที่ของตนที่จะต้องดำเนินการตามนโยบายและยุทธศาสตร์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น และสร้างบรรยากาศการให้บริการแก่วัยรุ่นตั้งครรภ์อย่างเป็นมิตร รวมถึงตระหนักรู้และจริงจังในการที่จะธำรงรักษาสิทธิของวัยรุ่นที่พึงจะได้รับ

4) กระตุ้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ภาคประชาสังคม สื่อมวลชน ในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันทั้งในระดับชาติและในพื้นที่ชุมชน

5) รัฐส่งเสริมการทำงานของภาคีเครือข่ายทั้งระบบที่เชื่อมโยง สถานศึกษา สถานบริการสุขภาพ สถานประกอบการ ครอบครัว ท้องถิ่น ผู้ปกครอง และเครือข่ายวัยรุ่น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาการจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ อันได้แก่ เรื่องการใช้น้ำและการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น จากการศึกษาพบว่า ในยุคปัจจุบันประเทศไทยยังคงประสบปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งในหลายมิติ ซึ่งการจัดการความขัดแย้งในปัจจุบันนั้นมีทั้งรูปแบบที่เป็นทางการโดยให้หน่วยงานรัฐเข้ามาเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดการ ทั้งนี้ในมิติเชิงโครงสร้างอำนาจอาจมีลักษณะผันแปรขึ้นอยู่กับบริบททางการเมืองการปกครองของยุคสมัย และในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ กล่าวคือ เป็นการจัดการปัญหากันเองในระดับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งการจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะนี้ยังมีปัญหาและอุปสรรคในหลายด้าน งานวิจัยชิ้นนี้ค้นพบว่า ในรูปแบบการจัดการ

ความขัดแย้งที่เป็นทางการนั้น หน่วยงานรัฐยังไม่สามารถดำเนินการจัดการให้บรรลุเป้าหมายได้ เพราะยังคงติดขัดในประเด็นปัญหา ยกตัวอย่างเช่น ความไม่สอดคล้องของนโยบายและกฎระเบียบกับบริบทของพื้นที่และยุคสมัย ความไม่ชัดเจนของอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ขาดการประสานความร่วมมือและบูรณาการงานร่วมกัน การกำหนดนโยบายแบบบนลงล่าง และการไม่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นและแก้ไขปัญหา ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนทำให้แนวทางการจัดการความขัดแย้ง ณ ปัจจุบัน ไม่สามารถเยียวยาความขัดแย้งและแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน ในรูปแบบดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนขาดความศรัทธาต่อภาครัฐและหันไปพึ่งพารูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่ไม่เป็นทางการหรือนอกระบบแทน ซึ่งหลายครั้งก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างต่อเนื่องและยิ่งทำให้ปัญหาความขัดแย้งลุกลามหนักขึ้นด้วย สำหรับแนวทางในการพัฒนาการจัดการความขัดแย้งในยุคปัจจุบันนั้น ภาครัฐควรหันมาพิจารณาว่าการเน้นเฉพาะเทคนิควิธี การใช้ระเบียบกฎหมายมาบังคับใช้นั้นเป็นเพียงการแก้ปัญหาในระยะสั้น จำเป็นต้องพิจารณามิติเชิงโครงสร้างและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของไทย กล่าวคือ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา ตั้งแต่การกำหนดสาระสำคัญของกฎระเบียบ ตลอดจนมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงาน และรับผิดชอบในการประเมินผลการดำเนินงาน ด้วยแนวทางที่เน้นการมีส่วนร่วมนี้จะนำมาซึ่งการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี ไร้ความรุนแรง และมีความยั่งยืนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการเด็กและเยาวชนร่างยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ๒๕๕๘-๒๕๖๗ สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑ https://www.dcy.go.th

ฉันทนา บรรพศิริโชติ. (๒๕๔๗). **สันติวิธีและธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (๒๕๔๙). **สันติทฤษฎี วิถีวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระไพศาล วิสาโล. (๒๕๔๙). **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พ.

พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. ๒๕๕๙. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑. URL: http://www.thaipediatrics.org/Media/media-20161207115138.pdf

มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด และคณะ (๒๕๔๔). **แนวนโยบายการจัดการน้ำสำหรับประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

มนันญา ภู่แก้ว. (๒๕๕๙). **พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. ๒๕๕๙**

สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.URL: http://parliament.go.th

บุรเทพ โชคธนานุกุล และ กมลชนก ขำสุวรรณ. (๒๕๕๙). การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ผลกระทบทางสังคมจากมุมมองเรื่องเพศของแม่ต่างรุ่น. **วารสารประชากร** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กันยายน ๒๕๕๙).

สำนักอนามัยเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (๒๕๖๐). **ยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๕ ตามพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. ๒๕๕๙.** พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพเพ็ญ วานิสย์.

สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. (๒๕๕๓). **สันติวิธีเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง.** สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.URL: http://www.stabundamrong.go.th

World Health Organization. (2004). **Adolescent pregnancy, Issues in adolescent health and development. Department of Child and Adolescent Health and Development.** World Health Organization, Geneva.

กลยุทธ์การบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัย ของอุตสาหกรรมปลากระป๋อง กรณีศึกษาบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด*

The Strategy of Occupational Health and Safety Management in the Canned Fish Industry : The Case Study of Royal Foods Co., Ltd.*

จรินทร์ เจริญศรีวัฒนกุล**
Jarin Charoensriwattanakul**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพต่อการบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของอุตสาหกรรมปลากระป๋อง บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบหน้าต่อหน้า (Face-to-Face) โดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง สัมภาษณ์ตัวแทนของบุคลากรทุกระดับตั้งแต่ผู้บริหาร หัวหน้างาน และคนงานทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป มีอายุงานไม่น้อยกว่า 5 ปี และสามารถสื่อสารด้วยภาษาไทย จำนวนรวมทั้งสิ้น 84 คน

ผลการศึกษาพบว่า บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ได้ให้ความสำคัญต่อระบบการบริหารจัดการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน และปฏิบัติตามบทบัญญัติทางกฎหมาย แต่เนื่องด้วยสภาพโรงงานเก่าและพื้นที่จำกัด จึงไม่สามารถขยายอาณาบริเวณโรงงานได้ ในขณะเดียวกัน การส่งออกปลากระป๋องไปยังต่างประเทศประสบปัญหาการกีดกันทางการค้า อีกทั้งบทบัญญัติทางกฎหมายของประเทศไทยอาจส่งผลให้เกิดการขาดแคลนปลาสดและแรงงาน แต่ผู้บริโภคมีความภักดีในตราสินค้า (Brand Royalty) ซึ่งถ้าหากบริษัทได้ทำการวิจัยพัฒนาเพื่อผลิตเนื้อปลากระป๋องประเภทอื่นหรือเนื้อสัตว์ประเภทอื่นบรรจุกระป๋อง และพัฒนาบรรจุภัณฑ์แล้ว จะทำให้มีแหล่งรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อนำไปปรับปรุงระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน รวมทั้งนำเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้เพื่อลดมลพิษจากขบวนการผลิต และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต นอกจากนี้ พนักงานในฝ่ายความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการบางด้าน โดยเฉพาะด้านการจัดทำงบประมาณ จึงควรจัดหลักสูตรอบรมความรู้ดังกล่าว รวมทั้งปรับปรุงวิธีการ จัดซื้ออุปกรณ์ป้องกันอันตรายให้สอดคล้องกับความต้องการใช้งาน ตลอดจนประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อติดลูกระนาดบนถนนซอย และติดตั้งสัญญาณไฟจราจรบริเวณปากทางเข้าโรงงาน เพื่อเพิ่มความปลอดภัยแก่คนงานและชุมชนในการเดินทาง ดังนั้น กลยุทธ์การบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด จึงสมควรดำเนินการใน 6 ประเด็น ดังนี้

---

* บทความนี้เรียบเรียงจากงานวิจัย ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณรายจ่ายจากรายได้ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ประจำปีงบประมาณ 2560

* This paper is written from a research project funded by Ramkhamhaeng University (fiscal year 2017).

** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2006 ถนนรามคำแหง เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240.

** Associate Professor, Department of Industrial Economics, Faculty of Economics, Ramkhamhaeng University, 2006 Ramkhamhaeng Road, Hua Mark, Bangkok, 10240.

กลยุทธ์ที่ 1 การปรับปรุงประสิทธิภาพของโรงงาน
กลยุทธ์ที่ 2 การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์
กลยุทธ์ที่ 3 การปรับปรุงประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการ
กลยุทธ์ที่ 4 การปรับปรุงรูปแบบการโฆษณาและช่องทางการจัดจำหน่าย
กลยุทธ์ที่ 5 การจัดหาแหล่งวัตถุดิบใหม่
กลยุทธ์ที่ 6 การประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอก

คำสำคัญ : ความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน

Abstract

This research aimed to study the strategy of occupational health and safety management in canned fish industry in the case study of Royal Foods Co., Ltd. The qualitative method by using a face-to-face in-depth interview with the semi-structure questionnaire was the main technique. Eighty four personnel, consisting of administrators, supervisors, and office workers who worked in this factory for more than 1 year, were questioned. All of them were more than 20 years of age.

The result showed that the Royal Foods Co., Ltd. had realized the importance of the management in safety, occupational health and environment, as well as the compliance of related regulations. Due to the dated physical condition and limited space of the factory, the company was not able to expand its working area. Meanwhile, the exporting of canned fish was facing some trouble regarding trade barriers. Moreover, Thai regulations might cause a shortage of the raw material of fresh fishes and production labors. Fortunately, its customers were strong on the brand royalty of this company. Should the company have conducted R&D for canned products from other fish or meat and their packaging, the revenue would be increased and the company would be able to improve its occupational health and safety management, as well as to bring in up-to-date production technology in order to reduce pollution from production process and to increase production efficiency. Moreover, staffs in the safety, occupational health and environment department were short of some management skills. The company should have arranged training course according to their needed working skills. To provide safety for workers and community, the company should also have worked with its local administration to install speed bumps on side streets, and traffic lights on the main street at the factory entrance. Therefore, the company should precede with occupational health and safety management, as well as 6 others management strategies as the following:

Strategy 1: The plant efficiency improvement.
Strategy 2: The product research and development.
Strategy 3: The management efficiency improvement.
Strategy 4: The improvement of advertising pattern and distribution channels.
Strategy 5: The new raw materials supplies.
Strategy 6: The collaboration with external organizations.

Keywords : safety, occupational health and environment

ความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมปลากระป๋องและปลาแปรรูปของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าการส่งออกสูง ในปีพ.ศ. 2554 มีมูลค่าการส่งออก 2,937.91 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพิ่มขึ้นเป็น 3,435.43 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2554 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 16.94 ในปี พ.ศ. 2555 หลังจากนั้นมูลค่าการส่งออกได้ลดลงตามลำดับเหลือ 3,388.47 3,060.08 2,658.40 และ 2,565.61 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2556 – 2559 ตามลำดับ หรือลดลงเฉลี่ยร้อยละ 6.91 ต่อปี โดยมีตลาดหลักได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ซึ่งมีมูลค่าการส่งออกในช่วงปีดังกล่าวเฉลี่ยร้อยละ 45.27 ของมูลค่าการส่งออกปลากระป๋องและปลาแปรรูปทั้งหมด ซึ่งล้วนเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญต่อระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน (Safety, Occupational Health and Environment:SHE) อย่างมาก

บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ผู้ผลิตปลากระป๋องตรา “สามแม่ครัว” เป็นอุตสาหกรรมผลิตปลากระป๋องรายใหญ่ มีการจ้างงานในโรงงานรวมทั้งสิ้น 731 คน เป็นคนงานในฝ่ายผลิตจำนวน 522 คน ซึ่งประกอบด้วย 8 แผนก ได้แก่ แผนกตัดปลา แผนกบรรจุปลา แผนกคุมเครื่อง แผนกเตรียมเครื่องปรุง แผนกบรรจุภัณฑ์ แผนกฆ่าเชื้อ แผนกแพ็คกิ้ง และแผนกประสานงาน (ข้อมูลจากบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ณ ปี พ.ศ. 2559) ซึ่งนอกจากอาจประสบอันตรายจากการทำงานแล้ว ยังได้รับมลพิษทางด้านเสียงที่เกิดจากเสียงกระทบจากการลำเลียงกระป๋อง การทำงานของเครื่องจักร และพัดลมขนาดใหญ่ที่ติดตั้งเพื่อระบายความร้อนภายในโรงงาน เกิดเสียงดังประมาณ 84.5 เดซิเบลเอ ซึ่งทางโรงงานกำหนดให้คนงานต้องสวมใส่ปลั๊กเสียบหู (Ear Plug) เพื่อลดระดับความดังของเสียงที่ได้รับเหลือประมาณ 25 เดซิเบลเอ แต่คนงานในแผนกตัดปลาและแผนกบรรจุปลาที่ลักษณะการทำงานต้องยืนตลอดทั้งวัน จะทำให้เกิดความเครียดของกล้ามเนื้อและความเมื่อยล้า อันส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนงาน อย่างไรก็ตามแม้ว่าทางโรงงานได้จัดอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล (Personal Protective Equipment) และกำหนดมาตรการป้องกันอันตรายให้คนงานต้องปฏิบัติตาม แต่ถ้าหากคนงานไม่ตระหนักถึงความปลอดภัยและรับรู้ถึงสภาพการทำงานที่เป็นอันตรายแล้ว ก็มีโอกาสประสบอุบัติเหตุจากการทำงานได้เช่นกัน นอกจากนี้ระบบการบริหารจัดการด้าน อาชีวอนามัยและความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพยังมีความสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์ของความเป็นบรรษัทภิบาล (Corporative Governance) อีกด้วย

ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของโรงงานผลิตปลากระป๋อง บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด จะเป็นข้อมูลพื้นฐานและเป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัย เพื่อให้เกิดความปลอดภัยและมีสุขภาพที่ดีในการทำงาน ลดความสูญเสีย ลดภาระของครอบครัวและสังคมที่ต้องดูแลรักษา ซึ่งอาจต้องเยียวยาเป็นระยะเวลานานหรือตลอดชีวิตของคนงานที่ประสบอุบัติเหตุ อีกทั้งยังเป็นการขจัดอุปสรรคที่ประเทศคู่ค้าที่มีข้อกำหนดมาตรฐานด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมใช้เป็นข้อกีดกันทางการค้าระหว่างประเทศ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษากลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพต่อการบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของอุตสาหกรรมผลิตปลากระป๋อง

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษากำหนดไว้ดังนี้

1. ศึกษากลยุทธ์เพื่อใช้บริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของโรงงานผลิตปลากระป๋อง บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ภายใต้เครื่องหมายการค้าตรา “สามแม่ครัว” ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

2. เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกตัวแทนจากฝ่ายต่างๆ ในบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ซึ่งประกอบด้วยพนักงานระดับบริหาร หัวหน้างาน และคนงานที่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป และมีอายุงานมากกว่า 5 ปี

3. ช่วงระยะเวลาการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคลากรของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด คือระหว่างเดือนมีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2560

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis)

2. การรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ด้วยการสัมภาษณ์ตัวแทนของบุคลากรทุกระดับของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์

3. นำข้อมูลจากการตรวจสอบเอกสารและการรวบรวมภาคสนามทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด เพื่อกำหนดกลยุทธ์การบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของโรงงานผลิตปลากระป๋อง บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ประกอบด้วยพนักงานระดับบริหาร หัวหน้างาน และคนงานทั้งเพศชายและเพศหญิง จำนวน 731 คน ได้ทำการคัดเลือกตามสัดส่วนของประชากรเป็นตัวแทนจำนวนรวม 84 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

1. กลุ่มผู้บริหารและหัวหน้างาน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 68 คน คัดเลือกเป็นตัวแทนร้อยละ 25 คิดเป็นจำนวนตัวแทน 17 คน จำแนกออกเป็นดังนี้

- ผู้บริหารที่มีบทบาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานของโรงงานโดยตรง จำนวน 3 คน ผู้แทนนายจ้างและคนงานในคณะกรรมการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน ฝ่ายละ 1 คน รวมจำนวน 5 คน

- ตัวแทนในกลุ่มผู้บริหารและหัวหน้างานอื่นอีกจำนวน 12 คน โดยเน้นหัวหน้างานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน

2. กลุ่มพนักงานและคนงาน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 663 คน คัดเลือกเป็นตัวแทนร้อยละ 10 ของจำนวนคนงานในแต่ละฝ่ายงาน โดยกำหนดให้แต่ละฝ่ายงานมีตัวแทนอย่างน้อย 1 คน จะได้จำนวนตัวแทนจำแนกตามลักษณะของฝ่ายงานเป็นจำนวน 67 คน (ตาราง 1) โดยการขอความร่วมมือจากบริษัทในการจัดส่งพนักงานและคนงานที่มีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 5 ปี มาให้สัมภาษณ์ เพื่อให้สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับด้าน SHE ได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์

ตาราง 1

จำนวนตัวแทนในกลุ่มพนักงานและคนงานจำแนกตามฝ่ายงานของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด

หน่วย : คน

ฝ่ายงาน	จำนวนพนักงานและคนงาน[1/]	จำนวนตัวแทน
ฝ่ายประกันคุณภาพ	31	3
ฝ่ายผลิต	522	52
ฝ่ายบัญชี/ตรวจสอบ	4	1
ฝ่ายทรัพยากรบุคคล	14	1
ฝ่ายวิจัยและพัฒนา	2	1
ฝ่ายคลังสินค้า	52	5
ฝ่ายจัดซื้อ	4	1
ฝ่ายวิศวกรรม	20	2
ฝ่ายความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน	14	1
รวม	663	67

ที่มา : [1/] บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด (ข้อมูล ณ ปี พ.ศ. 2559)

ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์เอกสาร

บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2516 เพื่อว่าจ้างโรงงานผลิตอาหารกระป๋องทำการผลิตปลาแมคเคอเรลกระป๋องและปลาซาร์ดีนกระป๋องในซอสมะเขือเทศตรา “สามแม่ครัว” ต่อมาในปี พ.ศ. 2517 จึงได้ก่อตั้งโรงงานขึ้นเองที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ปัจจุบันมีพนักงานและคนงานจำนวนรวม 731 คน และเฉพาะคนงานในสายงานการผลิตมีจำนวน 522 คน เนื่องจากบริษัทมีจำนวนคนงานมากกว่า 100 คน จึงต้องดำเนินการตามกฎกระทรวงแรงงานว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานในการบริหารและจัดการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ. 2549 โดยแต่งตั้งคณะกรรมการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน เจ้าหน้าที่ความปลอดภัยในการทำงาน (จป.) ระดับหัวหน้างาน เจ้าหน้าที่ความปลอดภัยในการทำงาน (จป.) ระดับวิชาชีพ เจ้าหน้าที่ความปลอดภัยในการทำงาน (จป.) ระดับบริหาร เพื่อทำหน้าที่ตามที่กฎกระทรวง

กำหนด รวมทั้งจัดทำข้อบังคับและคู่มือด้านความปลอดภัยในการทำงาน นอกจากนี้ บริษัทยังได้จัดให้มีห้องปฐมพยาบาล อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล การฝึกอบรมด้านความปลอดภัย ตลอดจนได้ดำเนินการกำจัดของเสีย สิ่งปฏิกูล และวัสดุที่ไม่ใช้แล้วตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม

ในระยะแรก ปลากระป๋องของบริษัทได้ส่งออกผ่านบริษัทการค้า (Trading Company) ไปยังประเทศญี่ปุ่น เวียดนาม ทวีปยุโรป อาฟริกา อเมริกาเหนือ และอเมริกาใต้ และในช่วง 3 – 4 ปีที่ผ่านมา บริษัทได้ส่งออกเองไปยังประเทศอิสราเอล ออสเตรเลีย สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) สปป. ลาว กัมพูชา และเมียนมาร์ ซึ่งได้ปฏิบัติตามข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ในการนำเข้าของประเทศคู่ค้า และกฎระเบียบต่างๆ ที่รัฐบาลไทยประกาศใช้ นอกจากนี้ ยังได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานต่าง ๆ ได้แก่ ISO 9001 HACCP HALAL อย. และ Thailand Brand ตลอดจนได้รับคัดเลือกเป็น Most Powerful Brand Thailand จำนวน 3 ปี ได้แก่ ปี พ.ศ. 2514 ปี พ.ศ. 2515 และปี พ.ศ. 2516 และได้รับยกย่องเป็นปลากระป๋องน่าเชื่อถือเป็นอันดับ 1 จาก Thailand Most Admired Brand 2017

สำหรับสถิติผู้เกิดอุบัติเหตุหรืออันตรายเนื่องจากการทำงานระหว่างปี พ.ศ. 2555 – 2559 พบว่า ในปี พ.ศ. 2555 มีจำนวน 29 คน ลดลงเหลือ 14 คนในปี พ.ศ. 2556 หรือลดลงร้อยละ 51.72 แต่กลับเพิ่มขึ้นเล็กน้อยเป็น 15 18 และ 20 คนในปี พ.ศ. 2557 2558 และ 2559 ตามลำดับ ส่วนด้านจำนวนวันหยุดงานรวมได้ลดลงตามลำดับจาก 124 วันในปี พ.ศ. 2555 เหลือ 49 วันในปี พ.ศ. 2559 หรือลดลง 2.53 เท่า โดยอุบัติเหตุหรืออันตรายส่วนใหญ่ ได้แก่ มีดบาด ลื่นล้ม พาเลตบรรจุปลาหล่นทับ ฯลฯ

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด สร้างโรงงานผลิตปลากระป๋องที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เมื่อปี พ.ศ. 2517 ซึ่งเดิมเป็นท้องทุ่ง ปัจจุบันชุมชนได้ขยายตัวจนติดอาคารโรงงาน ทำให้ไม่สามารถขยายพื้นที่ของโรงงาน จึงต้องขยายโรงงานด้วยการปรับปรุงอาคารที่มีอยู่และขยายพื้นที่ในแนวสูง ซึ่งมีโครงการรื้อถอนอาคารเดิมขนาดชั้นเดียวแล้วก่อสร้างเป็นอาคารสูง 3 ชั้น

การบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด เริ่มตั้งแต่คัดเลือกคนงานเข้าทำงาน บริษัทจะตรวจสมรรถภาพทางร่างกายของผู้ที่มาสมัครงาน และระหว่างที่ทำงานอยู่จะตรวจสุขภาพปีละ 1 ครั้ง โดยคนงานที่ทำงานในแผนกที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพจะจัดให้ตรวจสุขภาพมากครั้งขึ้น หากพบการเสื่อมสมรรถภาพจะให้ย้ายแผนกงาน และก่อนที่จะเข้าทำงานในสายงานการผลิต บริษัทยังจัดให้มีการปฐมนิเทศและอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล

ด้านระบบและกลไกการบริหารจัดการ บริษัทได้ดำเนินการตามกฎกระทรวงแรงงาน ว่าด้วยกำหนดมาตรฐานการบริหารและจัดการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ. 2549 และยังมอบหมายให้ฝ่ายความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานของบริษัทจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี แผนประเมินความเสี่ยงตามหลัก Job Safety Analysis (JSA) เพื่อกำหนดมาตรฐานการป้องกันและมาตรฐานวิธีการปฏิบัติงานที่ปลอดภัย ส่วนแผนศึกษาสิ่งแวดล้อมได้จัดทำโครงการ Carbon Footprint และโครงการ Water Footprint จนได้รับใบประกาศนียบัตร Green Industry จากกระทรวงอุตสาหกรรม สำหรับฝ่ายวิศวกรรมได้จัดทำแผน Preventive Maintenance และคู่มือการตรวจเช็คอุปกรณ์และซ่อมบำรุงอุปกรณ์ นอกจากนี้

ยังได้จัดหลักสูตรอบรมประจำปีให้แก่พนักงานทุกคน 2 หลักสูตรคือ หลักสูตรความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน และหลักสูตรจิตสำนึกด้านความปลอดภัยในการทำงาน รวมทั้งการฝึกซ้อมดับเพลิงและฝึกซ้อมหนีไฟแก่พนักงานทุกคน และได้ทำการประเมินผลทั้งการเข้าอบรมหลักสูตรและการฝึกซ้อมดังกล่าวด้วย อีกทั้งได้จัดส่งพนักงานเข้าอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนจัดขึ้น

บริษัทได้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารด้วยการจัดบอร์ดประชาสัมพันธ์และประกาศเสียงตามสายและฝ่ายความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานได้จัดทำรายงานการประชุมคณะ กรรมการความปลอดภัยฯ แจกแก่ทุกฝ่ายงาน ผู้จัดการแต่ละฝ่ายจะนำส่วนที่เกี่ยวข้องไปประชาสัมพันธ์หรือประชุมพนักงานภายในฝ่าย ส่วนการแจ้งข่าวสารแก่ชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกับโรงงานได้ประชาสัมพันธ์ทางเสียงตามสายหรือส่งพนักงานเข้าไปชี้แจ้ง

จากการสัมภาษณ์พนักงาน/คนงานเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงานของบริษัท พบว่า คนงานได้รับอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลตามภาระงานที่ต้องรับผิดชอบ เช่น ผ้าปิดจมูก-ปาก ปลั๊กเสียบหู ถุงมือกันบาด รองเท้าบู๊ทกันลื่นที่คาดเอว ฯลฯ รวมทั้งแนะนำให้คนงานในแผนกตัดปลาและแผนกบรรจุปลาที่ต้องยืนทำงานตลอดเวลา จนเกิดความเครียดของกล้ามเนื้อและเมื่อยล้าให้เปลี่ยนอิริยาบถในการทำงานอยู่เสมอและคนงานที่มีรูปร่างเตี้ย บริษัทได้จัดแท่นยืนเสริมเพื่อให้ตัดปลาได้สะดวกและไม่ปวดเมื่อยบริเวณหัวไหล่ ในสถานที่ทำงานมีป้ายแสดงความปลอดภัย/เครื่องหมายเตือนทุกจุดเสี่ยง ในแต่ละวันก่อนเริ่มเข้าทำงานจะมีเจ้าหน้าที่ความปลอดภัยในการทำงาน (จป.) ระดับหัวหน้างานเดินตรวจตราความปลอดภัยในแผนกที่รับผิดชอบ หัวหน้าแผนกตรวจตราการใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลตลอดเวลาการทำงาน และ จป. ระดับวิชาชีพเน้นตรวจตราจุดเสี่ยง ในส่วนของการรักษาสภาพแวดล้อม บริษัทได้ลงทุนสร้างระบบบำบัดเขม่าและระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบพัดลมดูดอากาศและระบบจ่ายลมเย็นเพื่อลดความร้อนในสถานที่ทำงาน ว่าจ้างบริษัทภายนอก (Outsource) กำจัดภาชนะเปื่อย ตะกอนของเสีย ตรวจวัดระดับของแสง เสียง ความร้อน ความเข้มของสารเคมีในชั้นบรรยากาศ และปริมาณมลพิษทางอากาศที่ปล่อยออกจากหม้อไอน้ำ (Boiler) และบริษัทยังได้จัดซื้ออุปกรณ์เพื่อสุ่มตรวจวัดเองอีกด้วย

ในกรณีที่คนงานประสบอุบัติเหตุจากการทำงาน หัวหน้างานและคนงานในแผนกจะนำผู้บาดเจ็บส่งห้องปฐมพยาบาล ซึ่งมีพยาบาลวิชาชีพประจำ 1 คนทำการประเมินอาการ และรักษาพยาบาล หากอาการบาดเจ็บรุนแรงจะนำส่งโรงพยาบาลสมุทรสาครที่บริษัทได้ทำข้อตกลงไว้ และในการเกิดอุบัติเหตุแต่ละครั้ง กรรมการความปลอดภัยฯ และ จป. ระดับวิชาชีพจะเข้าถึงสถานที่เกิดอุบัติเหตุในทันที เพื่อวิเคราะห์สาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุ แล้วกำหนดมาตรการป้องกันเบื้องต้นและมาตรการป้องกันถาวร และจัดทำรายงานเสนอต่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น อย่างไรก็ตามบริษัทได้กำหนดให้นำผลงานด้านความปลอดภัยในการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลการปฏิบัติงานในช่วงปลายปี

สำหรับแผนงานด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน ในปี พ.ศ. 2560 บริษัทมีแผนงานติดตั้งระบบจ่ายลมเย็นในห้องฆ่าเชื้อ ย้ายแผนกตัดปลาและแผนกบรรจุปลาไปยังอาคารคลังสินค้าเดิมที่ทำการปรับปรุงเป็นสายงานการผลิต และบริษัทยังได้อนุมัติงบประมาณโครงการเพื่อพัฒนาด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานในปี พ.ศ. 2560 เป็นวงเงิน 10,980,000 บาท เพิ่มขึ้นจาก 10,400,000 บาทในปี พ.ศ. 2559 ร้อยละ 5.58

ผลการสังเกตตามรายการตรวจสอบ

ในการสังเกต (Observation) ตามรายการตรวจสอบ (Check List) ด้วยการเดินสำรวจโดยรอบโรงงาน และขอตรวจดูเอกสาร/อุปกรณ์ตรวจวัดระดับเสียง ความร้อนและเอกสารต่าง ๆ ที่กฎหมายกำหนด พบว่า บริษัทได้ดำเนินการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงแรงงานว่าด้วยการจัดสวัสดิการในสถานประกอบการ พ.ศ. 2548 กฎกระทรวงแรงงานว่าด้วยกำหนดมาตรฐานในการบริหารและจัดการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ. 2549 พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ. 2554 รวมทั้งกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะจากรายการตรวจสอบดังนี้

1. การจัดเก็บสิ่งของ แม้ว่าทั้งคลังสินค้าปลาสด คลังสินค้าปลากระป๋อง และคลังจัดเก็บวัสดุไม่ใช้แล้วมีการจัดเก็บสิ่งของอย่างเป็นระเบียบ แต่ในคลังสินค้า 1 ไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่ต้องมีการตีเส้นเพื่อกำหนดบริเวณจัดเก็บสิ่งของ เพื่อกำหนดบริเวณจัดเก็บสิ่งของที่ปลอดภัยและเป็นสัดส่วน

2. ห้องน้ำคนงาน เนื่องจากบริษัทมีสัดส่วนคนงานเพศชายต่อเพศหญิงในอัตรา 30:70 จึงสมควรเพิ่มจำนวนห้องน้ำหญิงให้สอดคล้องกับจำนวนคนงานเพศหญิง เพื่อให้เกิดความสะดวกในการใช้บริการช่วงหยุดพัก และควรอยู่ใกล้กับสายงานการผลิต

3. ห้องปฐมพยาบาล แม้ว่าห้องปฐมพยาบาลมีพยาบาลวิชาชีพจากโรงพยาบาลสมุทรสาครอยู่ประจำตลอดช่วงเวลาทำงาน มีความสะอาด และมีชุดปฐมพยาบาลเบื้องต้น แต่สถานที่ทำการของห้องปฐมพยาบาลอยู่ห่างจากสายงานการผลิต จึงไม่สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายคนงานที่ประสบอุบัติเหตุ/อันตรายเนื่องจากการทำงานหรือเกิดอาการเจ็บป่วยกะทันหัน

4. ความปลอดภัยเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายวัสดุ การใช้โฟล์คลิฟเพื่อเคลื่อนย้ายปลากระป๋องจากสายงานการผลิตไปจัดเก็บในคลังสินค้าเพื่อรอจำหน่าย ควรติดตั้งสัญญาณถอยหลังให้โฟล์คลิฟเพื่อให้ผู้ที่ยืนหรือเดินผ่านไปมาได้ยินเสียงสัญญาณและหลบหลีก

5. สถานที่พักผ่อน เนื่องจากโรงงานสร้างมาเป็นระยะเวลามากกว่า 40 ปี และชุมชนปลูกสร้างที่อยู่อาศัยติดอาคารโรงงาน จนไม่สามารถขยายอาณาบริเวณโรงงานออกไปได้อีก แม้ว่าทางบริษัทได้พยายามเจรจาขอซื้อพื้นที่จากชุมชนข้างเคียง แต่ได้รับการปฏิเสธด้วยการเรียกร้องค่าที่ดินในราคาสูง ทำให้ไม่สามารถจัดสถานที่พักผ่อนให้แก่คนงาน ดังนั้น การที่บริษัทมีโครงการจะรื้อถอนอาคารเก่าเพื่อก่อสร้างอาคารใหม่นั้น จึงสมควรจัดสรรพื้นที่บางส่วนเป็นสถานที่พักผ่อนให้แก่คนงานในช่วงหยุดพัก

6. ตู้รับฟังความคิดเห็น แม้ว่าบริษัทได้ติดตั้งตู้รับฟังความคิดเห็นจากคนงาน แต่ตู้รับฟังความคิดเห็นที่ติดตั้งไว้ทั้งสองแห่งล้วนอยู่ในรัศมีของกล้องวงจรปิด ทำให้คนงานไม่กล้าแสดงความ

คิดเห็นและข้อเสนอแนะใด ๆ ดังนั้น บริษัทจึงควรติดตั้งตู้แสดงความคิดเห็นในบริเวณที่อยู่นอกรัศมีของกล้องวงจรปิด เพื่อจะได้นำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของคนงานไปพิจารณาปรับปรุงต่อไป

การวิเคราะห์การบริหารเชิงกลยุทธ์

เมื่อนำผลจากการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) บุคลากรทุกระดับของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด แบบหน้าต่อหน้า (Face-to-Face) และการสังเกตตามรายการตรวจสอบ (Check List) ดังกล่าวมาวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Analysis) หรือที่เรียกว่า SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (Internal Environment) เพื่อทราบจุดแข็ง (Strengths : S) และจุดอ่อน (Weaknesses : W) และสภาพแวดล้อมภายนอก (External Environment) เพื่อทราบโอกาส (Opportunities : O) และภัยคุกคาม (Threats : T) เพื่อกำหนดกลยุทธ์ด้านการบริหารจัดการของบริษัท ปรากฏผลดังนี้

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด มีจุดแข็งด้านการบริหารจัดการ ดังนี้

1. ได้ดำเนินการตามบทบัญญัติทางกฎหมายอย่างครบถ้วน
2. ให้ความสำคัญด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมทั้งภายในโรงงานและโดยรอบโรงงาน
3. ได้จัดสรรงบประมาณโครงการเพื่อพัฒนาด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานเป็นวงเงินสูง กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2560 บริษัทได้อนุมัติวงเงินในการพัฒนาด้านดังกล่าวสูงถึง 10,980,000 บาท เพิ่มขึ้นจาก 10,400,000 บาทในปี พ.ศ. 2559 ร้อยละ 5.58
4. สินค้าของบริษัทได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานจากหลายสถาบัน ได้แก่ ISO 9001 HACCP HALAL เครื่องหมาย อย. และ THAILAND BRAND
5. สินค้ามีความหลากหลาย กล่าวคือ นอกจากทำการผลิตปลากระป๋องหลากหลายรสชาติแล้ว ยังได้ว่าจ้างผลิตผักกาดดอง ซีอิ๊วขาว ซอสหอยนางรม ซอสปรุงรส และน้ำปลาไส้ตัน
6. มีแผนงาน ระบบและกลไกในการรักษาสภาพแวดล้อม จนได้รับใบประกาศนียบัตร Green Industry จากกระทรวงอุตสาหกรรม เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2557

ส่วนจุดอ่อน (W) ของการดำเนินงานในด้านดังกล่าว ได้แก่

1. สภาพพื้นที่โรงงานจำกัดและเป็นโรงงานเก่า ซึ่งก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และชุมชนขยายตัวจนติดอาคารโรงงาน จึงเป็นอุปสรรคต่อการบริหารจัดการระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน
2. ระบบการบริหารจัดการในบางด้านขาดประสิทธิภาพที่ดี ที่สำคัญ ได้แก่

2.1 ขาดการสร้างระบบจูงใจในการเข้าเป็นกรรมการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน

2.2 ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานภายในอย่างเป็นเอกภาพ เช่น การจัดซื้อรองเท้าบู๊ทของฝ่ายงาน 2 ฝ่ายที่มีคุณภาพแตกต่างกัน ทำให้คนงานเกิดความรู้สึกที่ได้รับการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกัน

2.3 การจัดทำงบประมาณในบางด้านไม่มีประสิทธิภาพ เพราะบุคลากรบางคนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการระบบงบประมาณ

3. การโฆษณาประชาสัมพันธ์ไม่ดึงดูดความสนใจเท่าที่ควร เช่น ข้อมูลใน Website ขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลของบริษัทอย่างครบถ้วน การโฆษณาสินค้าผ่านสื่อต่างๆ ยังไม่เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคที่แท้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก ทำให้ทราบถึงโอกาส (0) ที่จะทำให้บริษัทสามารถพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและอยู่รอดอย่างยั่งยืนจากปัจจัยต่อไปนี้

1. ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มปรับตัวสูงขึ้น ได้แก่ รายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคขั้นสุดท้ายของภาคเอกชน (Private Final Consumption Expenditure) ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) และดัชนีความเชื่อมั่นของผู้บริโภค (CCI) ส่งผลให้ความสามารถในการจับจ่ายใช้สอยของผู้บริโภคเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

2. ความภักดีในตราสินค้า (Brand Loyalty) ทำให้บริษัทมีแหล่งรายได้ที่จะนำมาปรับปรุงระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน

3. การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี ทำให้บริษัทสามารถนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เพื่อลดมลพิษจากขบวนการผลิต และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต

4. วิถีการดำเนินชีวิตที่มุ่งให้ความสำคัญต่อสุขภาพและความสะดวกสบาย ทำให้บริษัทมีรายได้จากการจำหน่ายปลากระป๋องเพิ่มขึ้น เพื่อนำมาพัฒนาหรือขยายงาน

4.1 ในปัจจุบัน คนไทยได้ให้ความสำคัญด้านโภชนาการ โดยรับประทานอาหารประเภทเสริมสุขภาพ ซึ่งเนื้อปลาเป็นอาหารโปรตีนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยไขมันโอเมก้า - 3 แร่แคลเซียม สังกะสี เหล็ก และวิตามินต่างๆ

4.2 เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่รัดตัว ทำให้ทุกครัวเรือนต้องออกทำงานนอกบ้าน และสภาพจราจรที่แออัด จึงไม่มีเวลาปรุงอาหารเอง ดังนั้น ปลากระป๋องจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของครัวเรือนต่าง ๆ

ส่วนด้านภัยคุกคาม (T) นั้น ในการดำเนินงานของบริษัทได้รับภัยคุกคามจากสภาพแวดล้อมโดยรอบโรงงาน บทบัญญัติทางกฎหมาย และมาตรการกีดกันทางการค้าจากประเทศคู่ค้า ดังนี้

1. การขยายตัวของชุมชนจนอยู่ติดอาคารโรงงาน ทำให้โรงงานไม่สามารถขยายพื้นที่และบริหารจัดการระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. บทบัญญัติทางกฎหมายไม่เอื้อต่อการบริหารจัดการในบางด้าน เช่น การติดลูกระนาดบนพื้นถนนสาธารณะ เพื่อชะลอความเร็วของยานพาหนะที่วิ่งผ่านโรงงาน การสร้างอาคารสูงที่ต้องมีระยะถอยร่นจากถนน ทำให้มีพื้นที่ใช้สอยเพิ่มขึ้นไม่มากเท่าที่ควร

3. ปริมาณปลาที่จับได้มีแนวโน้มลดลงและราคามีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่กำหนดให้เรือที่ใช้ทำการประมงและเรือสนับสนุนการประมงต้องติดตั้งระบบติดตามเรือ และห้ามกรมประมงออกใบอนุญาตทำประมงนอกน่านน้ำไทย ทำให้ผู้ประกอบการบางรายต้องเลิกกิจการ

4. การขาดแคลนแรงงานที่ใช้จับปลาและในโรงงาน เนื่องจากสหรัฐอเมริกาคงให้ประเทศไทยอยู่ในระดับ 2 แบบถูกจับตามอง (Tier 2 Watch List) ทางด้านสถานการณ์การค้ามนุษย์ จนรัฐบาลไทยต้องออกพระราชกำหนดบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2560 ทำให้

แรงงานต่างด้าวเดินทางกลับประเทศเป็นจำนวนมาก จนเกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานทุกภาคส่วน (Sectors)

การวิเคราะห์ SWOT

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สามารถนำมาสรุปเป็นการวิเคราะห์ SWOT ได้ดังตาราง 1

ตาราง 2

การวิเคราะห์ SWOT ของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด

จุดแข็ง(S)	**จุดอ่อน (W)**
1. ได้ดำเนินการตามบทบัญญัติทางกฎหมายอย่างครบถ้วน 2. ให้ความสำคัญด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมทั้งภายในโรงงานและโดยรอบโรงงาน 3. จัดสรรงบประมาณโครงการเพื่อพัฒนาด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานเป็นวงเงินสูงถึง 10,980,000 บาท 4. สินค้าได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานจากหลายสถาบัน แสดงถึงความมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและการผลิต 5. สินค้ามีความหลากหลาย ซึ่งนอกจากผลิตปลากระป๋องหลากหลายรสชาติแล้ว ยังได้ว่าจ้างผลิตผักกาดดอง ซีอิ้ว ซอสปรุงรส และน้ำปลาไส้ตัน 6. มีแผนงาน ระบบและกลไกในการรักษาสภาพแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพจนได้รับใบประกาศนียบัตรจากกระทรวงอุตสาหกรรม	1. พื้นที่โรงงานจำกัดและเป็นโรงงานเก่า ซึ่งก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และไม่สามารถขยายพื้นที่ได้ 2. ระบบการบริหารจัดการในบางด้านขาดประสิทธิภาพที่ดี เช่น ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานภายในอย่างเป็นเอกภาพ การจัดทำงบประมาณในบางด้านไม่มีประสิทธิภาพ 3. การโฆษณาประชาสัมพันธ์ไม่ดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคเท่าที่ควร ทั้งนี้ ข้อมูลใน Website ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ครบถ้วน และการโฆษณาไม่เข้าถึงผู้บริโภคที่แท้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ
โอกาส (O)	**ภัยคุกคาม (T)**
1. สามารถนำเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้เพื่อลดมลพิษและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต 2. ผู้บริโภคมีความภักดีในตราสินค้า (Brand Loyalty) ทำให้มีแหล่งรายได้เพื่อนำมาปรับปรุงระบบ SHE 3. ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มปรับตัวสูงขึ้น แสดงถึงให้ความสามารถในการจับจ่ายใช้สอยของผู้บริโภคเพิ่มขึ้น	1. ไม่สามารถขยายพื้นที่โรงงาน ทำให้การบริหารจัดการระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานขาดประสิทธิภาพเท่าที่ควร 2. บทบัญญัติทางกฎหมายไม่เอื้อต่อการบริหารจัดการในบางด้าน โดยเฉพาะการขยายพื้นที่ใช้สอยด้วยการก่อสร้างอาคารสูง

ตาราง 2 (ต่อ)

โอกาส (O)	**ภัยคุกคาม (T)**
4. วิถีการดำเนินชีวิตเน้นให้ความสำคัญต่อสุขภาพและความสะดวกสบาย และปลากระป๋องเป็นอาหารโปรตีนที่มีคุณค่าทางด้านโภชนาการ เป็นโอกาสให้บริษัทมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าเพิ่มขึ้น	3. ปริมาณปลาที่จับได้มีแนวโน้มลดลง และราคามีแนวโน้มสูงขึ้น อันเป็นผลจากมาตรการขจัด IUU Fishing 4. ขาดแคลนแรงงานที่ใช้จับปลาและในโรงงาน เนื่องจากประเทศไทยถูกจับตามองด้านสถานการณ์การค้ามนุษย์จากสหรัฐอเมริกา จนรัฐบาลไทยต้องออก พรก. บริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2560 ทำให้แรงงานต่างด้าวเดินทางกลับประเทศเป็นจำนวนมาก

TOWS Matrix

จากการวิเคราะห์ SWOT ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถนำมาจับคู่กันในรูปแมทริกซ์ (Matrix) เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกของบริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ได้ดังนี้

SO : จุดแข็ง-โอกาส

1. บริษัทให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน จึงสามารถนำเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้เพื่อเพิ่มความปลอดภัยในการทำงานและสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี รวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

2. สินค้าของบริษัทมีคุณภาพมาตรฐาน มีความหลากหลาย และยอดขายของบริษัทมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จึงเป็นแหล่งรายได้ที่สามารถนำมาใช้ปรับปรุงระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

WO : จุดอ่อน - โอกาส

1. พื้นที่โรงงานจำกัดและมีสภาพเก่า แต่บริษัทมีแนวโน้มจำหน่ายสินค้าได้มากขึ้น จึงมีความเป็นไปได้ที่จะนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพของโรงงาน

2. การบริหารจัดการบางด้านขาดประสิทธิภาพที่ดี แต่สินค้าเป็นที่ต้องการของตลาด และระบบเศรษฐกิจมีแนวโน้มปรับตัวในทิศทางที่ดี

ST : จุดแข็ง-ภัยคุกคาม

1. บริษัทให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน แต่ขาดระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในบางด้านและติดขัดด้านข้อกฎหมาย

2. สินค้าของบริษัทมีคุณภาพมาตรฐาน แต่มีแนวโน้มขาดแคลนวัตถุดิบปลาสดและราคามีแนวโน้มสูงขึ้น

WT : จุดอ่อน-ภัยคุกคาม

1. สภาพพื้นที่โรงงานจำกัด และบทบัญญัติทางกฎหมายไม่เอื้อต่อการบริหารจัดการในบางด้าน

2. การบริหารจัดการบางด้านขาดประสิทธิภาพที่ดี มีแนวโน้มขาดแคลนวัตถุดิบและราคามีแนวโน้มสูงขึ้น

กลยุทธ์การบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัย

เมื่อนำผลการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix มากำหนดกลยุทธ์การบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของโรงงานปลากระป๋อง บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ผู้วิจัยขอนำเสนอเป็น 6 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การปรับปรุงประสิทธิภาพของโรงงาน

1. การเร่งปรับปรุงสภาพอาคารโรงงาน อาคารสำนักงาน และสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ เพื่อให้มีความปลอดภัยและมีสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดี สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และใช้แรงงานในการผลิตน้อยลง

2. การจัดหาที่ตั้งโรงงานแห่งใหม่เพื่อขยายกำลังการผลิต และยังสามารถปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้น

การดำเนินกลยุทธ์ดังกล่าวย่อมส่งผลให้สามารถผลิตสินค้าได้มากขึ้น และต้นทุนการผลิตต่อหน่วยลดลง ทั้งยังสามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้อีกด้วย

กลยุทธ์ที่ 2 การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์

1. การวิจัยและพัฒนาเพื่อผลิตเนื้อปลากระป๋องประเภทอื่น สัตว์น้ำกระป๋องอื่น หรือเนื้อสัตว์ประเภทอื่นบรรจุกระป๋อง รวมทั้งการพัฒนารสชาติใหม่ ๆ หรือแปรรูปในรูปแบบอื่น (เช่น ทอดกรอบ ต้มยำ เป็นต้น)

2. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้บริโภค รวมทั้งการปรับเปลี่ยนไปใช้ถุงเป็นบรรจุภัณฑ์

การดำเนินกลยุทธ์ดังกล่าวจะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่หลากหลาย อันจะทำให้มีแหล่งรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อนำไปปรับปรุงระบบ

ความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน นอกจากนี้ การปรับเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์เป็นชนิดถุง จะช่วยลดมลพิษทางเสียง และสะดวกต่อการพกพา

กลยุทธ์ที่ 3 การปรับปรุงประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการ

1. การปรับปรุงวิธีการจัดซื้ออุปกรณ์ป้องกันอันตราย ด้วยการสำรวจความต้องการประเภทและคุณภาพของอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลจากทุกฝ่าย แล้วมอบหมายให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งดำเนินการจัดซื้อ จะทำให้เกิดอำนาจต่อรองในการซื้อ และลดต้นทุนลงได้
2. การให้ความสำคัญด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน ด้วยการกำหนดเป็นวาระหนึ่งในการประชุมผู้บริหารเป็นประจำทุกเดือน
3. การจัดหลักสูตรอบรมความรู้ด้านการบริหารจัดการแก่พนักงานระดับกลาง

กลยุทธ์ที่ 4 การปรับปรุงรูปแบบการโฆษณาและช่องทางการจัดจำหน่าย

1. การเลือกสื่อโฆษณาที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แท้จริง และรูปแบบการโฆษณาที่กระตุ้นความสนใจของผู้บริโภค
2. การพัฒนา Website ของบริษัทให้มีข้อมูลที่สมบูรณ์และน่าสนใจ
3. การเปิดช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ ๆ

การดำเนินกลยุทธ์ข้างต้นจะเป็นวิธีการหนึ่งของการเพิ่มยอดขายและรายได้ เพื่อนำรายได้ส่วนหนึ่งมาปรับปรุงประสิทธิภาพของการบริหารจัดการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน

กลยุทธ์ที่ 5 การจัดหาแหล่งวัตถุดิบใหม่

การติดต่อซื้อปลาสดจากผู้จัดจำหน่ายทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศมากแห่งขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบที่จะเกิดขึ้น และเตรียมการเพื่อรองรับยอดขายที่จะเพิ่มขึ้นอันสืบเนื่องจากการดำเนินกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

กลยุทธ์ที่ 6 การประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอก

การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเพิ่มความปลอดภัยแก่คนงานและชุมชน เช่น การติดตั้งลูกระนาดบนถนนซอย การติดตั้งสัญญาณไฟจราจรบริเวณปากทางเข้าโรงงาน เป็นต้น โดยบริษัทอาจเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายแล้วติดป้ายประชาสัมพันธ์การให้การสนับสนุน ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อบริษัทด้วย

สรุป

บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด ได้ดำเนินการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานตามที่กฎหมายกำหนดอย่างครบถ้วน อันได้แก่ กฎกระทรวงแรงงานว่าด้วยการจัดสวัสดิการในสถานประกอบการ พ.ศ. 2548 กฎกระทรวงแรงงานว่าด้วยมาตรฐานในการบริหารและจัดการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพในการทำงาน พ.ศ. 2554 และยังได้จัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี แผนประเมินความเสี่ยง แผนศึกษาสิ่งแวดล้อม แผน Preventive Maintenance และคู่มือการตรวจเช็คอุปกรณ์และซ่อมบำรุงอุปกรณ์ ตลอดจนได้ปฏิบัติตามข้อกำหนดและเกณฑ์มาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์ในการนำเข้าของประเทศคู่ค้า นอกจากนี้ บริษัทยังมีระบบและกลไกการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เริ่มตั้งแต่ระบบการคัดเลือกคนงานเข้าทำงาน การปฐมนิเทศและอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล จัดหลักสูตรอบรมปีละ 2 หลักสูตร และจัดส่งพนักงานเข้าอบรมหลักสูตรต่างๆ ที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนจัดขึ้น รวมทั้งให้ความสำคัญด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนใกล้เคียง แต่เนื่องจากเป็นโรงงานเก่าและพื้นที่จำกัด ทำให้การปรับปรุงระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นค่อนข้างยากลำบาก สิ่งที่สามารถดำเนินการได้ภายใต้สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ก็คือ การปรับปรุงอาคารที่มีอยู่และขยายพื้นที่ในแนวสูง รวมทั้งปรับปรุงระบบการทำงานและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คนงาน เช่น กำหนดบริเวณจัดเก็บสิ่งของที่ปลอดภัยและเป็นสัดส่วน เพิ่มจำนวนห้องน้ำหญิง ติดตั้งระบบสัญญาณถอยหลังให้โฟล์คลิฟ จัดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแก่คนงานในช่วงหยุดพัก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่แสดงออกถึงการให้ความสำคัญต่อระบบความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานของบริษัทคือ ในปี พ.ศ. 2560 บริษัทได้อนุมัติงบประมาณวงเงิน 10,980,000 บาทแก่ฝ่ายความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน เพื่อดำเนินการและปรับปรุงระบบดังกล่าว

เมื่อนำปัจจัยสภาพแวดล้อมภายอกและสภาพแวดล้อมภายในของบริษัทมาพิจารณาแล้ว การบริหารจัดการระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จะต้องใช้งบประมาณในการดำเนินงานเป็นจำนวนมาก บริษัทจึงสมควรดำเนินการร่วมกับการบริหารจัดการองค์กรใน 6 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การปรับปรุงประสิทธิภาพของโรงงาน
กลยุทธ์ที่ 2 การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์
กลยุทธ์ที่ 3 การปรับปรุงประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการ
กลยุทธ์ที่ 4 การปรับปรุงรูปแบบการโฆษณาและช่องทางการจัดจำหน่าย
กลยุทธ์ที่ 5 การจัดหาแหล่งวัตถุดิบใหม่
กลยุทธ์ที่ 6 การประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอก

ข้อเสนอแนะ

นอกจากบริษัทควรดำเนินการตามกลยุทธ์ทั้ง 6 ประเด็นดังกล่าวแล้ว ยังควรเร่งดำเนินการปรับปรุงสภาพโรงงานจากพื้นที่ที่มีอยู่ในขณะนี้ โดยจัดทำแผนการศึกษาและแผนดำเนินการอย่างชัดเจน เช่น จัดทำแผนรื้อถอนอาคารเดิมขนาดชั้นเดียวเพื่อก่อสร้างเป็นอาคารสูง แผนการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ในกระบวนการผลิต เป็นต้น ซึ่งจะช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตและสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี นอกจากนี้ อาจต้องเริ่มจัดหาพื้นที่ใหม่ในจังหวัดที่ทำการประมงเพื่อรองรับการขยายงานหรือขยายสู่สายผลิตภัณฑ์ใหม่ในอนาคต เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งในการเป็นผู้นำทางด้านอาหารแปรรูปต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จันทิราพร ทั่งสุวรรณ. (2555). **การรับรู้การจัดการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสิ่งแวดล้อมในการทำงาน (SHE) ในโรงงานผลิตน้ำมันจากยางรถยนต์เก่าไม่ใช้แล้ว.** วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยา-ศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

บริษัท รอแยลฟู้ดส์ จำกัด (มหาชัย). (ม.ป.ป.). **คู่มือและข้อบังคับด้านความปลอดภัยในการทำงาน**. (เอกสารอัดสำเนา)

ณัฏฐพันธ์ เขจรนันทน์. (2552). **การจัดการเชิงกลยุทธ์** (ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพมหานคร : ซี เอ็ด ยูเคชั่น.

ศิขรินทร์ สุขโต. (2553). **วิศวกรรมความปลอดภัย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Quinlan, M., & Other. (2010). **Managing Occupational Health and Safety.** Australia : Palgraree Macmillan.

ความท้าทายในบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กร*
THE CHALLENGE OF INTERNAL AUDITORS’ ROLES TO INCREASE VALUE ADDED FOR ORGANIZATION

ประชา ตันเสนีย์ [1]
กันยา สรรพกิจโกศล [2]

บทคัดย่อ

การประกาศของประเทศสมาชิกอาเซียนอันมีวิสัยทัศน์ที่มีความพยายามในการรวมประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศเข้าด้วยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมนั้น รวมทั้งการให้ความร่วมมือต่อต้านคอร์รัปชั่นของประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองและเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ซึ่งแม้จะมีความพยายามร่วมมือต่อต้านคอร์รัปชั่นในประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียนแต่ข้อมูลดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชั่นโลกปี 2560 โดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ ยังพบว่าค่าคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต ปี 2560 ประเทศสมาชิกอาเซียนยังมีค่าดัชนีการรับรู้การทุจริตต่ำกว่าค่าเฉลี่ยโลก ถึง 7 ประเทศ หรือ คิดเป็นร้อยละ 70 ของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนทั้งหมด และประเทศไทยมีค่าคะแนน คือ 37 อยู่ในอันดับที่ 96 จาก 180 ประเทศทั่วโลก

การป้องกันและแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นในภาคธุรกิจเอกชนนั้น คือ การมีการกำกับดูแลกิจการที่ดีและมีความโปร่งใส ซึ่งผู้ตรวจสอบภายในมีบทบาทสำคัญในการเป็นกลไกหลักในการควบคุมภายใน การรายงานและติดตามผลการปฏิบัติงาน โดยต้องให้คำปรึกษาเพื่อให้แนวทางในการดำเนินงาน ให้มีความเหมาะสมที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภายใต้หลักธรรมาภิบาล จึงเป็นความท้าท้ายในบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กรโดยให้ความสำคัญจากคุณลักษณะของผู้ตรวจสอบต้องเป็นคนดี และถือเป็นหัวใจที่สำคัญของการนำไปสู่ความสำเร็จเพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการกำกับดูแลที่ดี และความโปร่งใส ป้องกันการประพฤติมิชอบหรือทุจริต สนับสนุนให้องค์กรตระหนักถึงการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม นอกจากนี้ในด้านการพัฒนาบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กร ได้แก่

1.การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยต้องสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรที่คำนึงถึงความเสี่ยง เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่องค์กร โดยผู้ตรวจสอบภายในจะต้องให้คำปรึกษาที่ได้รับการไว้วางใจในการวางแผนบริหารความเสี่ยงได้

2.การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะความชำนาญของผู้ตรวจสอบภายในอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างผลลัพธ์ด้านการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพอย่างมืออาชีพ นำไปสู่การการเพิ่มผลิตภาพขององค์กรทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล

---

* วัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอถึงความสำคัญของบทบาทผู้ตรวจสอบภายในกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กร
The purpose is to present the importance of the role of internal auditors and the creation of added value to the organization

[1] อาจารย์ ดร.ประจำหลักสูตรโครงการบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (Advanced Program)
มหาวิทยาลัยรามคำแหง และกรรมการตรวจสอบ สมาคมผู้ตรวจสอบภายในแห่งประเทศไทย
[2] อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ และสมาชิก สมาคมผู้ตรวจสอบภายในแห่งประเทศไทย

3.การเป็นนวัตกรรมโดยผู้ตรวจสอบต้องมีบทบาทในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ แนวคิดที่ได้รับการยอมรับมาเสนอทางเลือกหรือแนวทางแก้ปัญหาในการพัฒนาองค์กร

คำสำคัญ: บทบาทผู้ตรวจสอบภายใน, การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กร, คอร์รัปชั่น

Abstract

The announcement of the 10 ASEAN member states “One Vision, One Identity One Community” that’s the one commitment on the political, economic and social, including anti-corruption network cooperation. The problem of corruption is a major obstacle in political and economic development of ASEAN. Despite the efforts to cooperate against corruption in ASEAN member states. Transparency International has announced the value of the Corruption Perceptions Index in 2017. The Corruption Perceptions Index 2017: Global Score was found that ASEAN member countries index were lower than the world average of 7 countries or 70%. of all ASEAN member states. Thailand scored 37 points and also ranked as No. 96 of 180 countries. The corruption situation in Thailand is likely to increase.

The Guidelines on prevention and solution of corruption problem in the private sector are good management, Transparency, Good Corporate Governance. Internal auditors must play an important role in monitoring the organization’s operation on accountability and transparency. Because of Internal auditors roles are the key mechanism to improve the internal control and monitoring systems of the organization’s performance. In addition Internal auditors have a role to advise how to operate their business with appropriate policy including efficiency, effectiveness and sustainability. Therefore, monitoring tools and creating value added to the organization and also for preventing and solving the corruption problem. It is necessary to rely on the internal auditor. There are challenges of internal auditors for creating value added to the organization that Internal auditors should focus on the attribute of internal auditors with created value added to the organization must be an honesty person. That is the key to success in promoting good governance and transparency for preventing corruption. And also encourage the organization to be aware of the good citizenship of the nation. By the way the internal auditors’ roles Development for creating value added to the organization such as the following:-

1. Preparing the readiness as a professional for the changing world not only by promoting the risk culture but also providing immunity to the organization. Moreover internal auditor must be a Trusted Advisor and must be a consultant who helps in risk management planning as well.

2. Continuous development the knowledge and skills of the internal auditors for creating the professional results of monitoring to increased productivity of the organization including efficiency and effectiveness.

3 Creating Innovations by internal auditors, who must play a role in the applying of theories, knowledge and accepted concepts to offering the solutions for organizational development.

Key Words: Internal Auditors' roles, Value added, corruption

บทนำ

การประกาศของประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีวิสัยทัศน์ที่มีความพยายามในการรวมประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศเข้าด้วยกัน และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม นั้น รวมทั้งการให้ความร่วมมือต่อต้านคอร์รัปชั่น (Anti-Corruption Network) ของประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งปัญหาเรื่องคอร์รัปชั่นถือเป็นปัญหาสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองและเศรษฐกิจในภูมิภาค อีกทั้งเป็นอุปสรรคต่อการก้าวหน้าของประชาคมอาเซียนเป็นอย่างยิ่ง (พรรณชฎา ศิริวรรณบุศย์, 2556) ถึงแม้จะมีความพยายามให้มีความร่วมมือต่อต้านคอร์รัปชั่นในประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียนแล้วก็ตาม จากข้อมูลดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชั่นโลกปี 2560 โดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International; TI) ได้ประกาศ ค่าคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต (Corruption Perceptions Index; CPI) พบว่า 2 ใน 3 ประเทศ จาก 180 ประเทศทั่วโลกยังคงได้คะแนนต่ำกว่า 50 คะแนนเช่นเดียวกับปี 2559 และมีค่าคะแนนเฉลี่ยโลกที่ 43.07 คะแนน โดยเฉพาะในประเทศสมาชิกอาเซียน พบว่า ยังมีค่าดัชนีต่ำกว่าค่าเฉลี่ยโลก ถึง 7 ประเทศ หรือ คิดเป็นร้อยละ 70 ทั้งหมดของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนทั้งหมด สำหรับประเทศไทยมีค่าคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริตอยู่ที่ 37 อยู่ในอันดับที่ 4 ของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียทั้งหมด 10 ประเทศ และอยู่ในอันดับ 96 จาก 180 ประเทศทั่วโลก แสดงดังตาราง 1

ตาราง 1

ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชั่นโลกของประเทศในประชาคมอาเซียนปีพ.ศ. 2560 และ 2559 (Corruption Perceptions Index 2017&2016)

ประเทศ	ISO3	ค่าคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต		ลำดับที่	
		2560	2559	2560	2559
สิงคโปร์	SGP	84	84	6	7
บรูไน ดารุสซาลาม	BRN	62	58	32	41
มาเลเซีย	MYS	47	49	62	55
ไทย	*THA*	*37*	*38*	*96*	*101*
อินโดนีเซีย	*IDN*	*37*	*37*	*96*	*90*
เวียดนาม	*VNM*	*35*	*33*	*107*	*113*
ฟิลิปปินส์	*PHL*	*34*	*35*	*111*	*101*
พม่า	*MMR*	*30*	*28*	*130*	*136*
ลาว	*LAO*	*29*	*30*	*135*	*123*
กัมพูชา	*KHM*	*21*	*21*	*161*	*156*
ค่าเฉลี่ยโลก		**43.07**	42.95		

ที่มา. ดัดแปลงจาก Corruption Perceptions Index 2017, Transparency International, 2017, from http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_2017

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าในปี 2560 ประเทศสิงคโปร์ก็ยังคงเป็นประเทศที่มีค่าคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริตสูงที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน คือ ได้คะแนน 84 ซึ่งมีคะแนนเท่ากับปี 2559 แต่อันดับเลื่อนขึ้นมาอยู่อันดับที่ 6 จากอันดับเดิมที่ 7 ในขณะที่ประเทศไทยได้เพิ่มขึ้น 2 คะแนนเป็น 37 คะแนน จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน ส่งผลให้ลำดับเลื่อนขึ้นมาอยู่ที่ 96 ใน 180 ประเทศจากอันดับที่ 101 ในปี 2559 จาก 176 ประเทศ นอกจากนี้ในรายงานระบุว่า ปัญหาการคอร์รัปชั่นยังค่อนข้างหนักหนาในกว่า 2 ใน 3 ของประเทศที่ทำการจัดอันดับทั้งหมด และผลการจัดอันดับในปีนี้ก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ เพราะแม้ว่าจะมีการต่อต้านการคอร์รัปชั่นทั่วโลกแต่ประเทศส่วนใหญ่ยังผลักดันการต่อต้านคอร์รัปชั่นได้ช้ามาก แทบจะไม่มีความคืบหน้าในรอบ 6 ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังพบว่าประเทศที่ไม่มีการคุ้มครองเสรีภาพสื่อและ องค์การนอกภาครัฐ (Non-Governmental Organization : NGOs) มีแนวโน้มที่จะได้คะแนน ค่าคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริตต่ำมาก (Transparency International, 2017)

นอกจากนั้นจากผลสำรวจสถานการณ์คอร์รัปชั่นไทย โดยมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย รายงานว่าค่าเสียหายจากการคอร์รัปชั่นทำสถิติสูงสุดในรอบ 3 ปี ด้วยการสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจจากการจ่ายค่าสินบนเกือบ 900,000 ล้านบาท มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ระบุว่า ดัชนีคอร์รัปชั่นไทย สำรวจเมื่อเดือนธันวาคม 2560 ในกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ประกอบด้วย ประชาชน ผู้ประกอบการภาคเอกชนและข้าราชการ จำนวน 2,400 ตัวอย่าง พบว่า ปัญหาความรุนแรงของการทุจริตคอร์รัปชั่น สูงขึ้นถึงร้อยละ 37 และคาดว่าสถานการณ์การทุจริตคอร์รัปชั่นในปี 2561 จะสูงขึ้นร้อยละ 48 ซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้ทำการสำรวจมาทั้งหมด 15 ครั้งใน 7 ปี ตั้งแต่ปี 2553 และครั้งนี้ในปี 2560 สถานการณ์คอร์รัปชั่นมีแนวโน้มจะกลับมาเพิ่มขึ้นและมีสัญญาณความรุนแรงมากขึ้นหลังจากลดลงมาตลอดตั้งแต่ปี 2558 เนื่องจากหลังปี 2558 อัตราการจ่ายสินบน ปี 2560 อยู่ที่ร้อยละ 5-15 สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจปีละ 100,000-200,000ล้านบาท ซึ่งงบประมาณรายจ่ายของรัฐบาลปี 2560 จำนวน 2.932 ล้านล้านบาท ถ้าการคอร์รัปชั่น ที่ร้อยละ 5-15 นั้นจะสามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ถึง 146,600-439,800 ล้านบาท ทั้งนี้สำหรับงบประมาณรายจ่ายของรัฐบาลปี 2561 จำนวน 2.9 ล้านล้านบาท หากคอร์รัปชั่นอยู่ที่ร้อยละ 5-15 แสดงว่า เงินจะหายไปถึง 145,000-435,000 ล้านบาท และเมื่อรวมปีงบประมาณ 2560 บวกกับปี 2561 เงินภาษีของประชาชนก็จะสูญหายไปกับการคอร์รัปชั่นถึง 291,600-874,800 ล้านบาท (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 2561)

นอกจากนี้ปัจจุบันการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่นถือเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลยกให้เป็นวาระแห่งชาติและพยายามดึงภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม ในส่วนของตลาดทุนได้มีการจัดทำโครงการแนวร่วมปฏิบัติของภาคเอกชนไทยในการต่อต้านการทุจริต (Collective Action Coalition against corruption : CAC) ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยรัฐบาลและสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 53 ดำเนินการผ่านสมาคมส่งเสริมสถาบันกรรมการบริษัทไทย (IOD) เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาทุจริตคอร์รัปชั่นของประเทศ แต่จากการสำรวจข้อมูลการประเมินผลบริษัทจดทะเบียนจากสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) พบว่า ปัจจุบันบริษัทจดทะเบียน (บจ.) ในตลาดหลักทรัพย์ไทยรวม 691 บริษัทจดทะเบียน (บจ.) ซึ่งพบว่ามีบริษัทถึง 363 บริษัทที่ยังไม่ได้ประกาศเจตนารมณ์เข้าร่วมโครงการนี้ หรือ คิดเป็นร้อยละ 52.53 และที่น่าเป็นห่วงมากยิ่งขึ้น ก็คือ พบว่า 8 บริษัท

จดทะเบียน (บจ.) ที่อยู่ในหุ้น 50 ตัวที่มีสภาพคล่องสูงที่การตลาดคัดเลือก (SET50) และ 31 บริษัทจดทะเบียน (บจ.) ที่อยู่ในหุ้น 100 ตัวที่มีสภาพคล่องสูงที่การตลาดคัดเลือก (SET100) ที่ไม่ประสงค์เข้าร่วมโครงการแนวร่วมปฏิบัติของภาคเอกชนไทยในการต่อต้านการทุจริต ซึ่งจากข้อมูลเชิงลึกจะพบว่า บริษัทจดทะเบียน (บจ.) ในกลุ่มอุตสาหกรรมอสังหาริมทรัพย์ไม่เข้าร่วมโครงการต่อต้านการทุจริตสูงสุดถึง 26 บริษัท จะมีเพียงบริษัทจดทะเบียน (บจ.) ในกลุ่มธนาคารพาณิชย์ที่ผ่านการรับรองโครงการแนวร่วมปฏิบัติของภาคเอกชนไทยในการต่อต้านการทุจริตครบทุกบริษัท โดยเหตุผลสำคัญที่ยังไม่ได้เข้าร่วมเนื่องจากโครงการดังกล่าว เพราะต้องมีภาระต้นทุนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะด้านทรัพยากรบุคคลสำหรับจัดการเรื่องดังกล่าว และขณะเดียวกันที่หลายบริษัทไม่รู้จักโครงการนี้ ซึ่งทางผู้บริหาร ก.ล.ต. ให้เหตุผลว่าแม้การเข้าร่วมโครงการแนวร่วมปฏิบัติของภาคเอกชนไทยในการต่อต้านการทุจริตจะมีต้นทุน แต่เป็นต้นทุนการทำความดี ซึ่งเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าและยั่งยืน ซึ่งเรื่องดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับผู้บริหารว่าจะมีวิสัยทัศน์อย่างไร อย่างไรก็ตามตลาดหลักทรัพย์เข้าใจถึงปัญหาต่าง ๆ และจะหาแนวทางในการสนับสนุนต่อไปซึ่งคงต้องใช้เวลาพอสมควร (อีไฟแนนซ์ไทย, 2561)

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้นผู้ที่จะเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาดังกล่าวก็คือ ผู้ตรวจสอบภายในที่มีบทบาทหลักในการติดตามและตรวจสอบ สำหรับในภาครัฐนั้นได้มีการกำหนดมาตรฐานการตรวจสอบภายในของส่วนราชการ โดยกำหนดให้ผู้ตรวจสอบภายในเป็นผู้ที่มีความรู้และใช้วิจารณญาณในการสังเกตและสงสัยเยี่ยงผู้ประกอบวิชาชีพที่จะสามารถบ่งชี้ร่องรอยการทุจริต ทั้งนี้การทุจริตนับเป็นอุปสรรคสำคัญในการใช้ทรัพยากรขององค์กรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการที่องค์กรจะมีระบบควบคุมภายในที่ดีเพียงใด โดยขอบเขตและความรับผิดชอบนั้น ผู้ตรวจสอบภายในไม่มีหน้าที่ในการค้นหาหรือป้องกันการทุจริต แต่ผู้ตรวจสอบภายในจะต้องมีความรับผิดชอบในการตรวจสอบและประเมินความเพียงพอของมาตรการควบคุมภายในที่กำหนดโดยฝ่ายบริหาร รวมทั้งต้องมีความระมัดระวังในการรับรู้ที่รวดเร็วและแม่นยำถึงสัญญาณเตือนหรือข้อบ่งชี้ที่การทุจริตอาจเกิดขึ้น เนื่องจากบทบาทหนึ่งของผู้ตรวจสอบภายในคือเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ฝ่ายบริหารในการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน และเพิ่มประสิทธิผลตลอดจนดูแลให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า ดังนั้นการเรียนรู้และเข้าใจถึงมูลเหตุของการทุจริต การทำความเข้าใจถึงแนวทางป้องกันและวิธีปฏิบัติเมื่อเกิดการทุจริตจะช่วยให้ผู้ตรวจสอบภายในสามารถจัดการกับการทุจริตได้ดียิ่งขึ้น (สุมิตรา นาขวัญ, 2561)

จึงเป็นความท้าทายในบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในเพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มขององค์กรท่ามกลางสภาพปัญหาเรื่องทุจริตคอร์รัปชั่นที่เป็นวาระแห่งชาตินี้ ผู้ตรวจสอบภายในจำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับการประเมินประสิทธิผลและประสิทธิภาพของระบบการควบคุมภายในที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร รวมทั้งให้การเป็นผู้ให้คำปรึกษากับฝ่ายบริหารในการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิผล อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมกิจกรรมการเพิ่มมูลค่าขององค์กรภายใต้นโยบายธรรมาภิบาลและนโยบายด้านความยั่งยืนขององค์กรอีกด้วย

แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มของผู้ตรวจสอบภายในให้กับองค์กร

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่มของผู้ตรวจสอบภายในให้กับองค์กร ตามที่ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ได้กล่าวถึง บริบทโลก ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เรียกกันว่า VUCA มากขึ้น กล่าวคือ ความผันผวน (Volatile) ความไม่แน่นอน (Uncertain) ความซับซ้อน (Complex) และการยากจะคาดเดา (Ambiguous) อีกทั้งการก้าวเข้าสู่ประเทศไทย ยุค 4.0 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ซึ่งจะเป็นสิ่งที่จะต้องเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้าง ภายในประเทศ โดยเฉพาะภาคธุรกิจ ซึ่งผู้ตรวจสอบภายในจะเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะสามารถช่วยบรรเทาแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญอันได้แก่ ปัญหาประสิทธิภาพขององค์กรและปัญหาคอร์รัปชั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาคอร์รัปชั่น ยังเป็นปัญหาที่รุนแรง มีการจ่ายเงินสินบนซึ่งเป็นต้นทุนแฝงที่ไม่สร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2560) จึงเป็นความท้าทายในบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าของกิจการ เพื่อให้มั่นใจว่างานที่มอบหมายให้ทำนั้น ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าเชื่อถือ มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีการบริหารความเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม และสามารถนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้ ซึ่งบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในที่ช่วยในการขับเคลื่อนประเทศและช่วยแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างดังกล่าว เน้นบทบาทสำคัญ 3 มิติดังนี้

1. การเพิ่มผลิตภาพขององค์กร ซึ่งแต่เดิมนั้นการเพิ่มผลิตภาพขององค์กรเป็นการตรวจสอบภายในที่อาจให้น้ำหนักในเรื่องของการปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ ประเด็นทางบัญชี และความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลและสารสนเทศเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นผู้ตรวจสอบภายในต้องเพิ่มบทบาทในการตรวจสอบการปฏิบัติงานที่ใช้ “หลัก 3 E” คือ ภาวะเศรษฐกิจ (Economy) ประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) ในการประเมินการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ขององค์กร ว่ามีความคุ้มค่าบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ อันจะนำไปสู่การเพิ่มผลิตภาพในระดับประเทศด้วย ดังนั้นผู้ตรวจสอบภายในต้องรู้ลึกและเข้าใจเป้าประสงค์รวมทั้งวิธีการทำงานแต่ละด้านขององค์กร

2. การสร้างภูมิคุ้มกันในโลกที่เปลี่ยนแปลงเร็ว ด้วยโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การสร้างภูมิคุ้มกันให้องค์กรจะเป็นองค์กรที่ดีที่สุด คือ วัฒนธรรมองค์กรที่คำนึงถึงความเสี่ยง (Risk Culture) ดังนั้นคนในองค์กรต้องรู้สึกว่าผู้ตรวจสอบภายในเป็นคู่คิดที่ไว้วางใจ (Trusted Advisor) เป็นผู้ที่รู้ทันความเสี่ยงและเข้าใจในการดำเนินธุรกิจ โดยเป็นผู้แจ้งเตือนภัย ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาที่ช่วยในการวางแผนบริหารความเสี่ยงได้ (Risk Management) โดยผู้ตรวจสอบภายในต้องพัฒนาบทบาทที่สะท้อนมุมมองที่เที่ยงตรงและเป็นอิสระตามหลักวิชาชีพ จะช่วยเพิ่มความมั่นใจให้กับคณะกรรมการ ผู้บริหาร และคนในองค์กรได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

3. การกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง ผู้ตรวจสอบภายในต้องให้การสนับสนุนให้องค์กรตระหนักถึงการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม เพื่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึงลดการสร้างปัญหาให้แก่สังคม ภาคองค์กรธุรกิจต้องมองว่าระยะยาวนั้นทุกอย่างจะเกี่ยวโยงกันโดยปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น แต่ละองค์กรมีส่วนร่วมสร้างขึ้น และถ้าไม่ได้รับการแก้ไขก็จะกลับมาเป็นปัญหาขององค์กรในอนาคต มุมมองของสังคมจะเปลี่ยนไปเป็นกฎระเบียบใหม่ ๆ เกิดข้อจำกัดในการทำธุรกิจ เกิดเป็นความเสี่ยงด้านกลยุทธ์ที่ทำให้องค์กรต้องปรับรูปแบบการดำเนิน

ธุรกิจอย่างรุนแรง ต้นทุนในการทำงานและต้นทุนในการใช้ชีวิตของทุกคนปรับสูงขึ้น ผู้บริหารองค์กรจึงจำเป็นต้องสร้างให้องค์กรเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมผ่านการดำเนินธุรกิจอย่างเป็นธรรม โปร่งใส รับผิดชอบต่อสังคมและมีกลไกการตรวจสอบตนเองที่จะเป็นรากฐานของการสร้างความไว้วางใจ กับผู้มีส่วนได้เสียทั้งภายในและภายนอกองค์กรและนำไปสู่การเติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาว อีกทั้งผลักดันให้มีการกำหนดนโยบายด้านธรรมาภิบาลและนโยบายด้านความยั่งยืนขององค์กร ให้สามารถถูกนำมาปฏิบัติจริงภายในองค์กร เกิดผลตามความคาดหวังขององค์กร ตลอดจนให้คำแนะนำแก่คณะกรรมการและผู้บริหารที่ต้องปรับปรุงแก้ไขโดยผู้ตรวจสอบภายในควรหารือกับคณะกรรมการและผู้บริหารระดับสูงเกี่ยวกับบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในเรื่องธรรมาภิบาลและความยั่งยืนเกี่ยวกับขอบเขตงานตรวจสอบที่ให้ความสำคัญครอบคลุมถึงการประเมินและให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ อีกด้วย

นอกจากนี้แล้วจากงานวิจัย บทบาทของผู้ตรวจสอบภายในกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กร โดยมีประเด็นที่ให้สำคัญ 5 ประเด็น (ประชา ตันเสนีย์ และ สุรภา ไถ้บ้านกวย, 2561) ที่ผู้ตรวจสอบภายในต้องคำนึง คือ

1. การมีผลลัพธ์ด้านการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ตรวจสอบภายในจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในงานที่รับผิดชอบอย่างมืออาชีพ มีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้

2. การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงระบบ คือ ผู้ตรวจสอบภายในต้องมีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อพัฒนางานในหน้าที่และองค์กร

3. การเป็นนวัตกรรม โดยผู้ตรวจสอบภายในต้องมีความใส่ใจและกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ มาสนับสนุนงานตรวจสอบภายใน

4. การที่มีความรับผิดชอบต่อองค์กร คือ ต้องรักษาความลับขององค์กร

5. ต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญในการเป็นยึดมั่นที่จะเป็นคนดี โดยผู้ตรวจสอบภายในต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต โดยมีจิตสำนึกต่อองค์กร สังคมและประเทศชาติ

สำหรับบทบาทสำคัญของผู้ตรวจสอบภายในที่ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าขององค์กร อีกทั้งมีส่วนผลักดันความสำเร็จภายใต้นโยบายธรรมาภิบาลและนโยบายด้านความยั่งยืนขององค์กร ท่ามกลางสภาพปัญหาเรื่องทุจริตคอร์รัปชั่นที่เป็นวาระแห่งชาติ (กรมบัญชีกลาง, 2546) มีดังต่อไปนี้คือ

1. ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการกำกับดูแลที่ดี (Good Governance) และความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน (Transparency) ป้องกันการประพฤติมิชอบหรือการทุจริตและเป็นการลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจนทำให้การดำเนินงานไม่บรรลุวัตถุประสงค์

2. ส่งเสริมให้เกิดการบันทึกบัญชีและรายงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบ (Accountability and Responsibility) ทำให้องค์กรได้ข้อมูลหรือรายงานตามหน้าที่ที่รับผิดชอบและเป็นพื้นฐานของหลักความโปร่งใส (Transparency) และความสามารถตรวจสอบได้ (Accountability)

3. ส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน (Efficiency and Effectiveness Of Performance) ขององค์กร

4. เป็นมาตรการถ่วงดุลแห่งอำนาจ (Check and Balance) ส่งเสริมให้เกิดการจัดสรรการใช้ทรัพยากรขององค์กรเป็นไปอย่างเหมาะสม ตามลำดับความสำคัญ เพื่อให้ได้ผลงานที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร

5.ให้สัญญาณเตือนภัยล่วงหน้า (Warning Signals) ของการประพฤติมิชอบหรือการทุจริตในองค์กร ลดโอกาสความร้ายแรงและความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นรวมทั้งเพื่อเพิ่มโอกาสของความสำเร็จของงาน

ดังนั้นแนวทางที่จะสามารถช่วยบรรเทาและแก้ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นและปัญหาประสิทธิภาพองค์กรที่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างระดับชาติ ในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์กรธุรกิจภาคเอกชน คือ การบริหารจัดการที่ดี มีความโปร่งใส มีการกำกับดูแลกิจการที่ดี มีการบริหารความเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสี่ยงเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชั่น ซึ่งผู้ตรวจสอบภายในมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งและเกี่ยวข้องโดยตรงที่จะทำให้การดำเนินงาน ขององค์กรเป็นไปอย่างถูกต้องโปร่งใส เนื่องจากเป็นกลไกหลักในการช่วยเพิ่มความสามารถในการควบคุม การรายงานและติดตามผลการปฏิบัติงาน ซึ่งผู้ตรวจสอบภายในมีส่วนสำคัญในการให้คำปรึกษาหารือกับคณะกรรมการและผู้บริหารระดับสูงเพื่อหาแนวทางและวิธีการดำเนินงาน รวมถึงการบริหารความเสี่ยง ให้มีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถนำพาองค์กรเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้นโยบายธรรมาภิบาลและนโยบายด้านความยั่งยืนนขององค์กร

สรุปและอภิปรายผล

ปัญหาการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่นถือเป็นเรื่องสำคัญระดับชาติและระดับโลก อีกทั้งปัจจุบันความเป็นเศรษฐกิจประชาคมอาเซียนที่เป็นหนึ่งเดียว ในการให้ความร่วมมือต่อต้านคอร์รัปชั่น (Anti-Corruption Network) ดังนั้นเครื่องมือที่จะช่วยในการติดตามและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กร อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการช่วยป้องกันและบรรเทาปัญหาเรื่องการทุจริตคอร์รัปชั่น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยการขับเคลื่อนของผู้ตรวจสอบภายใน ซึ่งถือว่าเป็นความท้าท้ายในบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กรท่ามกลางปัญหาเรื่องทุจริตคอร์รัปชั่นที่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างระดับชาติ โดยผู้ตรวจสอบภายในต้องให้ความสำคัญประเด็นดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติของผู้ตรวจสอบภายในกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กร ซึ่งให้ความสำคัญโดยเริ่มต้นที่คุณลักษณะของผู้ตรวจสอบต้องเป็นคนดี และถือเป็นหัวใจที่สำคัญของการนำไปสู่ความสำเร็จ โดยผู้ตรวจสอบภายในจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตสำนึกต่อองค์กร สังคมและประเทศชาติ รวมไปถึงต้องสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี เพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการกำกับดูแลที่ดีและความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน (Transparency) ตามหน้าที่ความรับผิดชอบ (Responsibility) และความสามารถตรวจสอบได้ (Accountability) เพื่อป้องกันการประพฤติมิชอบหรือการทุจริตและเป็นการลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจนทำให้การดำเนินงานไม่บรรลุวัตถุประสงค์ อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้องค์กรตระหนักถึงการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมเพื่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึงลดการสร้างปัญหาให้แก่สังคม ผ่านการดำเนินธุรกิจอย่างเป็นธรรมโปร่งใส รับผิดชอบต่อสังคมและมีกลไกการตรวจสอบตนเองที่จะเป็นรากฐานของการสร้างความไว้วางใจกับผู้มีส่วนได้เสียทั้งภายในและภายนอกองค์กรและนำไปสู่การเติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาว โดยผู้ตรวจสอบภายในจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการผลักดันให้มีการกำหนดนโยบายด้านธรรมาภิบาลและนโยบายด้านความยั่งยืนขององค์กร

2. ด้านการพัฒนาบทบาทของผู้ตรวจสอบภายในกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กร มีประเด็นดังนี้

2.1 การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยต้องสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรที่คำนึงถึงความเสี่ยง (Risk Culture) เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่องค์กร โดยผู้ตรวจสอบภายในจะต้องที่ปรึกษาที่ไว้วางใจ (Trusted Advisor) เป็นผู้ที่รู้ทันความเสี่ยงและเข้าใจในการดำเนินธุรกิจ โดยเป็นโดยเป็นผู้แจ้งเตือนภัย ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาที่ช่วยในการวางแผนบริหารความเสี่ยงได้ (Risk Management) โดยผู้ตรวจสอบภายในต้องพัฒนาบทบาทที่สะท้อนมุมมองของความเที่ยงตรงและความเป็นอิสระอย่างมืออาชีพ เพื่อช่วยเพิ่มความมั่นใจให้กับคณะกรรมการ ผู้บริหาร และคนในองค์กรได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.2 การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะความชำนาญของผู้ตรวจสอบภายในอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดรับกับบริบทโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันได้แก่ การพัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องธุรกิจ ความรู้ในเรื่องเทคโนโลยี ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) การพัฒนาทักษะความชำนาญเกี่ยวกับการคิดวิเคราะห์ข้อมูล และพัฒนาความเชี่ยวชาญที่มีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะความชำนาญดังกล่าวจะเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้ตรวจสอบภายในสามารถสร้างผลลัพธ์ด้านการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพอย่างมืออาชีพ มีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ โดยเพิ่มบทบาทในการตรวจสอบการปฏิบัติงานที่ใช้ หลัก 3 E คือ ภาวะเศรษฐกิจประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการประเมินการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ขององค์กร ว่ามีความคุ้มค่าบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ อันจะนำไปสู่การเพิ่มผลิตภาพขององค์กร กล่าวคือเป็นการส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน (Efficiency and Effectiveness Of Performance) ด้วยการวิเคราะห์และประเมินผลกระทบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากสภาวะที่เปลี่ยนแปลง จากองค์ความรู้และความชำนาญที่เพิ่มพูนขึ้น เพื่อนำไปสู่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในงานตรวจสอบภายใน ซึ่งแนวทางการตรวจสอบหน่วยบ่มเพาะธุรกิจเทคโนโลยีเป็นแนวทางใหม่ของการตรวจสอบที่พัฒนาขึ้นจากกรอบการควบคุมความเสี่ยงตามมาตรฐาน Committee of Sponsoring Organizations of the Tread way Commission : COSO จะสามารถช่วยบ่มเพาะธุรกิจเทคโนโลยีในการติดตามประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายและแผนงานที่ได้ตั้งไว้ ทั้งนี้การปรับปรุงมาตรฐานการตรวจสอบให้มีคุณภาพต้องมีการวางระบบการควบคุมภายในและระบบการตรวจสอบภายในองค์กรที่จะช่วยป้องกันความเสี่ยงและควบคุมการดำเนินงานทางธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิผล ตลอดจนผู้ตรวจสอบต้องสามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่เน้นการร่วมพัฒนาและการตรวจสอบ รวมทั้งเป็นมาตรการถ่วงดุลแห่งอำนาจ (Check and Balance) ส่งเสริมให้เกิดการจัดสรรการใช้ทรัพยากรขององค์กรเป็นไปอย่างเหมาะสม ตามลำดับความสำคัญ เพื่อให้ได้ผลงานที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและยั่งยืน อันจะเป็นแรงผลักดันในการสร้างผลลัพธ์ทางบวกให้เกิดขึ้นกับระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่อไป

2.3 การเป็นนวัตกรรมโดยผู้ตรวจสอบต้องมีบทบาทในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ ทฤษฎีหรือแนวคิดที่ได้รับการยอมรับมาเสนอทางเลือกหรือแนวทางแก้ปัญหาในการพัฒนาองค์กร ทั้งนี้ก็ต้องได้รับการสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์และยอมทดลองวิธีอื่น ๆ เพื่อมาทดแทนวิธีการที่ใช้อยู่เดิมด้วยความมุ่งมั่นและเต็มใจใฝ่รู้ เพราะพฤติกรรมการสร้างสรรค์นวัตกรรมของพนักงาน จะสามารถสร้างให้เกิดเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า โดยส่งผลเป็นอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสร้างสรรค์

นวัตกรรมของพนักงาน อีกทั้งยังเป็นการปรับปรุงระบบการทำงานให้สะดวก รัดกุม ลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อนและช่วยให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ลดเวลาและค่าใช้จ่ายอีกด้วย ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วทันต่อสถานการณ์ เช่น การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้กับงานวางแผน ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลในงานที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบภายใน รวมถึงการบริหารความเสี่ยง ซึ่งจะทำให้ผู้ตรวจสอบภายในสามารถล่วงรู้ได้เท่าทันสถานการณ์ สามารถให้สัญญาณเตือนภัยล่วงหน้า (Warning Signals) ของการประพฤติมิชอบหรือการทุจริตในองค์กรได้รวดเร็วทันใจ ก่อนที่สถานการณ์จะร้ายแรงจนเกินกว่าจะแก้ไข

เอกสารอ้างอิง

กรมบัญชีกลาง. (2546). แนวปฏิบัติการตรวจสอบภายใน, ค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2561, จาก http://audit.bpi.ac.th/data_upload/download/download_6.pdf

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2560). ปาฐกถาพิเศษ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ในงานสัมมนาใหญ่ประจำปี 2560 สมาคมผู้ตรวจสอบภายในแห่งประเทศไทย, ค้นเมื่อ 24 พฤศจิกายน 2560, จาก https://www.bot.or.th/Thai/PressandSpeeches/Speeches/Gov/SpeechGov_2Oct2017.pdf.

ประชา ตันเสนีย์ และ สุรภา ไถ้บ้านกวย, (2561). บทบาทผู้ตรวจสอบภายในกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้องค์กร. สมาคมผู้ตรวจสอบภายในแห่งประเทศไทย.

พรรณชฎา ศิริวรรณบุศย์. (2556). กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ ตามไปดู ! ปัญหาคอร์รัปชั่นในอาเซียน ปัญหาที่แก้ไม่ตก ค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2561, จาก http://www.mfa.go.th/asean/th/ news/2369/35022-ตามไปดู-!-ปัญหาคอร์รัปชั่นในอาเซียน-ปัญหาที่แก้ไม่.html.

มานะ นิมิตมงคล. (2561) ทำไมคดีคอร์รัปชั่นจึงช้าและคนโกงไม่ถูกลงโทษ ค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2561, จาก http://www.anticorruption.in.th/2016/th/detail/1140/1.

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. (2561) ดัชนีสถานการณ์คอร์รัปชั่นไทย. ค้นเมื่อ5 สิงหาคม 2561, จาก http://cebf.utcc.ac.th/upload/index_file/file_th_289d15y2018.pdf

สุมิตรา นาขวัญ. (2561) บทบาทของผู้ตรวจสอบภายในกับการทุจริต ค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2561, จาก www.cgd.go.th/cs/Satellite?blobcol=urldata&blobkey.

อีไฟแนนซ์ไทย. (2561) บจ.เมินเข้าร่วมต่อต้านคอร์รัปชั่น พบ 31 บริษัทอยู่ใน SET100 ค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2561, จาก http://www.efinancethai.com/hottopic/hottopicmain.aspx?release=y&id=djdReTZVc3hwS3M9

Transparency International. (2017) *Corruption Perceptions Index 2017*, Retrieved August 1, 2018, from http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_2017

การจัดการโดยหลักธรรมาภิบาลสร้างมูลค่าเพิ่มธุรกิจอุตสาหกรรมโลจิสติกส์สู่อาเซียน*
The Management by Good Governance Value Added creation of Logistic Industrial to ASEAN

สุรภา ไถ้บ้านกวย[1]
Surapa Taibankraug
อนุรักษ์ ไกรยุทธ[2]
Anurak Kraiyuth

บทคัดย่อ

เศรษฐกิจของประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญและเล็งเห็นประโยชน์ที่ส่งผลต่อประเทศไทย จึงมีการกำหนดนโยบายสนับสนุนเพื่อให้ผู้ประกอบการไทยมีมาตรฐานสากล เช่น นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ ความมั่นคง ความมั่งคั่ง และความยั่งยืนของธุรกิจไทยสู่ความเป็นสากล และการแข่งขันความได้เปรียบทางการค้าเพื่อสร้างขีดความสามารถสู่เวทีโลกอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งมีการรวมตัวของประเทศ และกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นผู้ประกอบการต้องเตรียมความพร้อมเพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นธุรกิจที่มีความพร้อมในสภาวะเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีคุณภาพ เพื่อให้สอดรับกับนโยบายของภาครัฐบาลในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินธุรกิจจะประสบความสำเร็จได้นั้นผู้ประกอบการมีความสำคัญต่อองค์กรและการพัฒนาองค์กรรวมถึงเป็นตัวขับเคลื่อนองค์กร และสร้างคุณค่าให้กับองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจอุตสาหกรรม โลจิสติกส์ มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าผู้ประกอบการไทย โดยเฉพาะธุรกิจด้านโลจิสติกส์มีการบริหารที่ยังมีข้อบกพร่องในการกระบวนการทำงานซึ่งส่งผลให้เกิดการทุจริตได้ง่ายจากข้อมูลภาพรวมของเศรษฐกิจไทย ดังนั้นผู้ประกอบการต้องดำเนินธุรกิจให้มีประสิทธิภาพและจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องของปัจจัยที่มีอิทธิพลและมีผลต่อการบริหารจัดการองค์กรนั่นคือปัจจัยด้านหลักธรรมาภิบาล (corporate governance) สำหรับธุรกิจอุตสาหกรรมโลจิสติกส์ ซึ่งหลักธรรมาภิบาลเป็นเรื่องที่มุ่งเน้นการปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะนำมาซึ่งความเป็นธรรม ความสุจริต ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมถึงความโปร่งใสที่ผู้บริหารขององค์กรต้องยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติและการจัดการองค์กรหรือหน่วยงานภายในองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อีกทั้งแนวคิดหลักของธรรมาภิบาลจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการนำมาบูรณาการใช้ในการดำเนินธุรกิจซึ่งประกอบด้วยหลักปฏิบัติที่ผู้บริหารระดับสูงหรือคณะกรรมการต้องยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ 8 ข้อหลักดังนี้ (1) ตระหนักถึงบทบาทและความรับผิดชอบของคณะกรรมการในฐานผู้นำที่สร้างคุณค่าให้แก่กิจการอย่างยั่งยืน (2) กำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายหลักของกิจการที่เป็นไปเพื่อความยั่งยืน (3) เสริมสร้างคณะกรรมการที่มีประสิทธิผล (4) สรรพาหาและพัฒนาผู้บริหารระดับสูงและการบริหารความเสี่ยงและการควบคุมภายในที่เหมาะสม (7) รักษาความน่าเชื่อถือทางการเงินและการเปิดเผยข้อมูล และ (8) สนับสนุน

*1 ประธานกรรมการตรวจสอบ สมาคมผู้ตรวจสอบภายในแห่งประเทศไทย Audit Committee The Institute of Internal Auditors of Thailand

2 อนุกรรมการภาษีสรรพากร สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย Sub-Committee for Tax Revenue Board of Trade of Thailand

การมีส่วนร่วม และการสื่อสารกับผู้ถือหุ้นซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดี และเป็นหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดี ทั้งนี้ในปัจจุบันพบว่าการจัดการองค์กรยังไม่ประสบความสำเร็จอันเนื่องมาจากการทุจริต ความไม่เป็นธรรมและความไม่โปร่งใสของผู้บริหารระดับสูงที่บริหารงานไม่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งส่งผลต่อองค์กรและรวมถึงส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจที่ขาดคุณภาพและประสิทธิภาพในการแข่งขันในกลุ่มอาเซียนและเวทีเศรษฐกิจโลก ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น อิทธิพลของหลักธรรมาภิบาลเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารต้องใช้ในการจัดการองค์กร และนำมาพัฒนาองค์กรและหน่วยงานภายในองค์กรให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และการให้บริการที่มีคุณภาพที่ดี

คำสำคัญ: หลักธรรมาภิบาล ธุรกิจอุตสาหกรรมโลจิสติกส์

Abstract

Thailand's economy has been growing steadily, especially in the industrial sector. As the government attach much important to it and see its benefits to the country, it has set policies to support Thai entrepreneurs to meet international standards. Economic development policy, as an example, emphasizes on stability, prosperity, and sustainability of Thai businesses, internationalization and trade competitiveness, in order to effectively build capacity on the world stage. Moreover, there are the economic integration processes among Southeast Asian countries with policies for development in this region, so entrepreneurs should be ready to develop themselves in a constantly changing economic climate in a manner consistent with current government policies. However, in order to succeed in business, entrepreneurs should focus on organizational development, as well as drive the organization and create values for the organization. In particular, the logistics industry is expected to continually grow. The study found that Thai entrepreneurs, especially those in the logistics industry, are required to operate their businesses effectively and to focus on factors influencing and affecting organizational management, which is the corporate governance. For the logistics industry, the corporate governance is to focus on practices that will establish confidence of fairness, integrity, efficiency and effectiveness, including transparency that corporate executives must adhere to as a guideline for practice and management within the organization for maximum efficiency. Governance is therefore essential in conducting business. The 8 corporate governance principles that executives or committees must adhere to are as follows: (1) Recognize the role and responsibility of the Board as a leader who creates sustainable values to the corporate, (2) Define the corporate’s main objectives for sustainability, (3) Strengthen effective committee, (4) Recruit and develop top executives and manage appropriate risk management and internal controls, (7) Maintaining financial credibility and disclosure, and (8) Encourages participation and communication with shareholders, which is a good practice and a good corporate governance principle. Nevertheless, at present, the corporate management has been found to be unsuccessful due to the corruption, unfairness and lack of transparency of top management who are not in good governance. This negatively effects on the organizations as poor and ineffective business practices will not be successful in any competition in the Asian and world economy. For the above reasons, good governance is essential for executives in management and development of corporate and internal departments for good performance and quality service.

Keywords: Governance, Logistic Industry

1. บทนำ

ธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์ มีบทบาทหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนของระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขนส่งที่ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียนที่เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นการรวมตัวของ 10 ประเทศ โดยมุ่งเพื่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมประกอบด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ (1) ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community หรือ APSC) โดยสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมืองเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาด้านอื่นๆ โดยเน้นการสร้างความมั่นใจ และสันติภาพในภูมิภาคเพื่อให้ประชาชนในอาเซียนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และปราศจากภัยคุกคามด้านการทหาร และภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ เช่น ปัญหายาเสพติด และปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ โดยมีเป้าหมาย 3 ประการ ได้แก่ สร้างประชาคมให้มีค่านิยมร่วมกันในเรื่องของการเคารพความหลากหลายของแนวคิด และส่งเสริมให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางของนโยบายและกิจกรรมภายใต้เสาการเมืองและความมั่นคง ให้อาเซียนสามารถเผชิญกับภัยคุกคามความมั่นคงในรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่และส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ และให้อาเซียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีและสร้างสรรค์กับประชาคมโลก โดยอาเซียนมีบทบาทเป็นผู้นำในภูมิภาค และจะช่วยส่งเสริมความมั่นคงของภูมิภาค รวมถึงมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับความมั่นคงโดยสันติสุขและมีประสิทธิภาพ (2) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) โดยมีบริบททางเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศที่มีการแข่งขันสูง อันส่งผลให้ประเทศต่างๆ ต้องปรับตัวเองเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจโลก รวมถึงการรวมกลุ่มการค้าของประเทศต่างๆ อาทิ สหภาพยุโรป และเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ และมีเป้าหมายให้เกิดความมั่งคั่ง และสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่นๆ ได้แก่ มุ่งที่จะจัดตั้งให้อาเซียนเป็นตลาดเดียวและเป็นฐานการผลิตร่วมกัน มุ่งให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้า การบริการ การลงทุน แรงงานฝีมือระหว่างประเทศโดยเสรี และให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกเพื่อลดช่องว่างของระดับการพัฒนาของประเทศสมาชิกอาเซียน และช่วยให้ประเทศสมาชิกเข้าร่วมกระบวนการรวมตัวกันได้อย่างเหมาะสมและเป็นการส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียน และส่งเสริมความร่วมมือในนโยบายการเงินและเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม กรอบความร่วมมือด้านกฎหมาย การพัฒนาความร่วมมือด้านการเกษตร การท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยยกระดับการศึกษาและการพัฒนาฝีมือ ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยด้านการค้า การลงทุน ลดการพึ่งพาตลาดในประเทศที่สาม สร้างอำนาจการต่อรองและศักยภาพในการแข่งขันของอาเซียนที่มีประสิทธิภาพ (3) ประชาคมสังคมและวัฒนาธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community หรือ ASCC) มีเป้าหมายให้อาเซียนเป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางโดยสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปันรวมถึงสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและมีการพัฒนาในทุกด้านเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยความร่วมมือได้แก่ การพัฒนามนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม สิทธิและความยุติกรรมทางสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนา ดังนั้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์กรต้องศึกษาและให้ความสำคัญเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงองค์กรให้สอดรับกับนโยบายทางเศรษฐกิจต่อพัฒนาองค์กรให้อย่างต่อเนื่องและมี

ประสิทธิภาพ ซึ่งกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนาองค์กรที่เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน คือ หลักธรรมาภิบาลเพื่อนำพาองค์กรประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

นโยบายการพัฒนาประเทศของภาครัฐบาลมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ธุรกิจอุตสาหกรรมบริการมีบทบาทหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนของระบบเศรษฐกิจไทย อาทิเช่น ธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์ เป็นธุรกิจที่ด้านการขนส่งมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียนที่เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกซึ่งประเทศไทยเป็นศูนย์กลางในการขนส่ง

รายงานแนวโน้มของธุรกิจ ไตรมาสที่ 2 /2561 ของธนาคารแห่งประเทศไทย ตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูลและการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมกับระบบเศรษฐกิจเพื่อให้ครอบคลุมทั้งธุรกิจขนาดย่อม ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ทั่วประเทศไทย อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจไทยเติบโตอย่างต่อเนื่องสะท้อนจากการบริโภคภาคเอกชนที่ขยายตัวดีในหมวดบริการ ทั้งนี้ความสำเร็จของภาคธุรกิจเป็นหนึ่งในตัวแปรสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจไทยเติบโตได้อย่างมั่นคง แต่อย่างไรก็ดีผู้ประกอบการต้องมีวิสัยทัศน์ และกลยุทธ์ในการจัดการองค์กรที่เหมาะสม อีกทั้งการดำเนินธุรกิจยังมีอุปสรรคที่ผู้ประกอบการธุรกิจจะต้องเผชิญ ได้แก่ การแข่งขันที่รุนแรงของตลาด ความไม่ชัดเจนและต่อเนื่องของนโยบายภาครัฐ รวมถึงกระบวนการทำงานของภาครัฐที่ล่าช้า ข้อจำกัดด้านการเงิน ข้อจำกัดด้านต้นทุน แรงงานและเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งอุปสรรคเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการดำเนินธุรกิจ และในขณะเดียวกันผู้ประกอบการต้องเปิดใจรับและเรียนรู้สิ่งใหม่ตลอดจนต้องเตรียมความพร้อมของตนเองอยู่เสมอ

ธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์ถือเป็นธุรกิจอุตสาหกรรมภาคบริการที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย ดังนั้นการจัดการองค์กร และการกำหนดกลยุทธ์เพื่อปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรธุรกิจเป็นสิ่งสำคัญเพื่อการจัดการและการปฏิบัติงาน ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าหลักธรรมาภิบาลในองค์กรและการปฏิบัติงานมีความสำคัญต่อธุรกิจ ทั้งนี้ผู้ประกอบการและหรือผู้บริหารระดับสูงไม่ได้ให้ความสำคัญของหลักธรรมาภิบาลซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์กร รวมถึงการปฏิบัติงาน และผู้ใช้บริการ ดังนั้นหลักธรรมาภิบาลในองค์กรจึงมีความสำคัญและส่งผลให้ธุรกิจประสบความสำเร็จในอนาคต เช่น ผู้บริหาร WICE คว้ารางวัล จากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ เพื่อเป็นการยกย่องในฐานะองค์กรตัวอย่างด้านการดำเนินธุรกิจอย่างมีธรรมาภิบาล จากรายงานข่าวหนังสือพิมพ์ บางกอกบิสนิวส์ ในงานมอบรางวัลของกรมพัฒนาธุรกิจการค้า ณ ห้องดุสิตธานีฮอลล์ โรงแรมดุสิตธานี โดยมี นายชูเดช คงสุนทร กรรมการผู้จัดการฝ่ายพัฒนาธุรกิจบริษัท ไวส์ โลจิสติกส์ จำกัด (มหาชน) “WICE” และในฐานะกรรมการผู้จัดการบริษัท ซัน เอ็กซ์ เพลส (ประเทศไทย) จำกัด บริษัทในเครือ เข้ารับรางวัลประกาศเกียรติคุณ “ธรรมาภิบาลธุรกิจดีเด่น” กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ จากนางสาวผ่องพรรณ เจียรวิริยะพันธ์ อธิบดีกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ เพื่อยกย่องในฐานะองค์กรตัวอย่างด้านการดำเนินธุรกิจอย่างมีธรรมาภิบาล ตั้งอยู่บนความโปร่งใส ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม จริยธรรม และรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จในสภาวะเศรษฐกิจของประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมั่นคง

2. ปัจจัยด้านการรวมตัวเป็นสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN : The Association of South East Asian Nations)

ประเทศในภูมิภาคเอเชียตันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นการรวมตัวของ 10 ประเทศ โดยมุ่งเพื่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และศักยภาพในอำนาจการต่อรองและการแข่งขันระหว่างประเทศเพื่อความเข้มแข็งในการค้าและเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีสภาวะทุนนิยมที่เศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนและผลักดันให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วโดยรวมตัวกันเป็นสังคมโลกเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศ ซึ่งได้มาจากการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องและผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน จึงรวมตัวกันเป็นประชาคมเดียวกันโดยมีข้อตกลงร่วมกันในปี พ.ศ. 2558 ทั้งนี้สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN : The Association of South East Asian Nations) ได้ก่อตั้งเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2510 โดยประเทศผู้ก่อตั้งอาเซียน คือ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 มีประเทศเข้าร่วมเพิ่ม คือ บรูไน ดารุสซาลาม เวียดนาม และหลังจากนั้นปี พ.ศ. 2538 มีประเทศเข้าร่วม คือ พม่า ลาว และในปี พ.ศ. 2540 ประเทศสุดท้ายคือประเทศกัมพูชา เข้าเป็นสมาชิกอาเซียน เมื่อปี พ.ศ. 2542 ปัจจุบันอาเซียนมีประเทศสมาชิกทั้งหมด 10 ประเทศ

3. แนวคิดการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์ด้วยหลักธรรมาภิบาล

อัตราการเติบโตของธุรกิจอุตสาหกรรมโลจิสติกส์ และโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์

ในระบบเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยมากขึ้น อีกทั้งมีการขยายตลาดเกิดใหม่และตลาดต่างประเทศเป็นยุทธศาสตร์การเติบโตของบริษัทจำนวนมาก ปัจจุบันผู้ให้บริการโลจิสติกส์มีบทบาทและความสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์เพื่ออนาคตของประเทศจึงมีความสำคัญ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงเล็งเห็นความสำคัญจัดการประชุมเรื่อง “การขับเคลื่อนแผนฯ 12 สู่อนาคตประเทศไทย” โดยมีเนื้อหาของโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์เพื่ออนาคตประเทศไทยอย่างมีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน เพื่อศักยภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเข้มแข็ง เอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์การพัฒนาในทุก ๆ ด้านของประเทศ ทั้งนี้จาก การดำเนินการจัดอันดับความสามารถในการแข่งขันแต่ละประเทศของสถาบันนานาชาติ (The World Economic Forum) ทั้งในภาพรวมและรายปัจจัยตัวชี้วัดของการพัฒนาโดยมีระบบโครงสร้างพื้นฐานและโลจิสติกส์เป็นหนึ่งในปัจจัยตัวชี้วัดดังกล่าว ในปี 2560 ได้จัดอันดับความสามารถในการแข่งขัน ในภาพรวมของประเทศไทยเป็นอันดับที่ 34 จาก 138 ประเทศ ลดลงจากอันดับที่ 32 ในปี 2559 ขณะที่อันดับคุณภาพด้านโครงสร้างพื้นฐานลดลงจากอันดับที่ 44 มาเป็นอันดับที่ 49 ในปี 2560 ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานของประเทศไทยยังมีปัญหาเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งขาดการบริหารจัดการการให้บริการที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล ดังนั้นทิศทางขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 จะมุ่งเน้นการขยายขีดความสามารถและการพัฒนาคุณภาพการให้บริการ เพื่อรองรับการขายตัวของเศรษฐกิจ

และสนับสนุนให้เกิดความเชื่อมโยงกับภูมิภาคอย่าง เป็นระบบ และพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการกำกับดูแลให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล เพื่อยกระดับประเทศไทยสู่อนาคตการเป็นประเทศที่มีรายได้สูงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปัจจัยความเสี่ยงและปัจจัยสนับสนุนผู้ประกอบการธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์

ธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์มีปัจจัยเสี่ยง และปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลต่อผู้ประกอบการและหรือผู้บริหารระดับสูงขององค์กรธุรกิจต้องให้ความสำคัญ ดังนี้

1. การดำเนินธุรกิจที่ขาดหลักธรรมาภิบาลที่ดี ซึ่งผู้ประกอบการต้องให้ความสำคัญโดยใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการองค์กรเพื่อเป็นองค์กรที่มีคุณภาพ ทั้งนี้หลักธรรมาภิบาลมีความสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจเพื่อการกำกับดูแลกิจการที่ดี และเป็นโครงสร้างที่ถือเป็นเครื่องมือใน การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

2. ปัจจัยด้านความเสี่ยงเกี่ยวกับการทุจริตและฉ้อโกง ตามรายงานขององค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) ประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียมีการทุจริตแพร่ระบาดในธุรกิจอันเนื่องจากความไม่ชัดเจนและการดำเนินการที่มีความหลากหลายในกระบวนการปฏิบัติงาน ความหลากหลายด้านวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจ และสถานการณ์ทางการเมือง จึงเป็นการยากที่จะคำนึงถึงการทำตามมาตรฐานที่ต่อต้านการทุจริต

3. ปัจจัยสนับสนุนการขยายตัวทางธุรกิจ อาทิเช่น ธุรกิจออนไลน์ที่เติบโตแบบก้าวกระโดดได้ส่งผลให้ธุรกิจโลจิสติกส์และการจัดส่งสินค้าเติบโตตามไปด้วยซึ่งเป็นโอกาสสำหรับผู้ประกอบการด้านโลจิสติกส์ที่ต้องพัฒนาการให้บริการที่ทันสมัยและตรงตามความต้องการของผู้ใช้บริการ

4. การเข้าสู่ตลาดของผู้ประกอบการรายใหม่ และการพัฒนาการบริการของผู้ประกอบการรายเดิม เนื่องจากการเติบโตของธุรกิจที่สนับสนุนและสอดคล้องกันรวมถึงการเติบโตของเทคโนโลยีส่งผลต่อธุรกิจมีการขยายตัวมากยิ่งขึ้น อาทิเช่น ไปรษณีย์ไทย เคอร์รี่ เอสซีจี ดีเอชแอล เป็นต้น

กลยุทธ์เพื่อสร้างมูลค่าและสร้างความแตกต่างของธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์

การสร้างกลยุทธ์สำหรับธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์ โดยการพัฒนาองค์กรสู่อาเซียนเพื่อสร้างความเข้มแข็ง และมาตรฐานสากลให้กับธุรกิจเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียน ผู้ประกอบการและหรือผู้บริหารระดับสูงของธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์ต้องพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพเพื่อสอดรับกับเป้าหมายหลักโดยเป็น ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน คือ เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศที่มีรากฐานของธุรกิจอุตสาหกรรมและเป็นตลาดเดียวกัน อาทิเช่น การขนส่งด้านสินค้า การบริการ การพัฒนาด้านฝีมือแรงงาน และการลงทุนที่มีอิสรเสรี เป็นต้น รวมถึงส่งเสริมในด้านของเศรษฐกิจ ด้านการแข่งขัน ทรัพย์สินทางปัญญา การให้ความคุ้มครองต่อผู้บริโภค ด้านภาษี และโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การเงิน การขนส่ง เทคโนโลยี เพื่อร่วมกันพัฒนาขีดความสามารถให้มีความเจริญก้าวหน้าสามารถต่อรองกับประเทศมหาอำนาจได้ และสร้างเศรษฐกิจให้ทัดเทียมกับด้านเศรษฐกิจของโลก ทั้งนี้การสร้างมูลค่าเพิ่มของธุรกิจ และการสร้างความแตกต่างในการจัดการองค์กรธุรกิจโดยการนำกลยุทธ์หลักธรรมาภิบาลของ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย นำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจโดยมุ่งเน้น

หลักการปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นซึ่งความเป็นธรรม ความสุจริต ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมถึงความโปร่งใสในการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการและหรือผู้บริหารระดับสูงของธุรกิจด้านโลจิสติกส์ที่ต้องยึดถือเป็นแนวทางการปฏิบัติในการจัดการองค์กรและบริหารหน่วยงานในองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติ 8 ข้อหลัก ดังนี้ (1) ตระหนักถึงบทบาทและความรับผิดชอบของคณะกรรมการในฐานะผู้นำที่สร้างคุณค่าให้แก่กิจการอย่างยั่งยืน (2) กำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายหลักของกิจการที่เป็นไปเพื่อความยั่งยืน (3) เสริมสร้างคณะกรรมการที่มีประสิทธิผล (4) สรรหาและพัฒนาผู้บริหารระดับสูงและการบริหารบุคลากร (5) ส่งเสริมนวัตกรรมและการประกอบธุรกิจอย่างมี ความรับผิดชอบ (6) ดูแลให้มีระบบการบริหารความเสี่ยงและการควบคุมภายในที่เหมาะสม (7) รักษาความน่าเชื่อถือทางการเงินและการเปิดเผยข้อมูล และ (8) สนับสนุนการมีส่วนร่วมและการสื่อสารกับผู้ถือหุ้นซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีและเป็นหลักการกำกับดูแลกิจการที่เหมาะสม

4. แนวคิดและทฤษฎีธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาลที่ส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการไทย ประกอบด้วยมิติความโปร่งใสและความสื่อสัตย์ มิติการวางแนวทางปฏิบัติงาน และมิติความมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ โดยบูรณาการแนวคิดหลักธรรมาภิบาลของสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ จากการวิจัยเรื่อง อิทธิพลที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของผู้ประกอบการไทย พบว่าหลักธรรมาภิบาลที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของผู้ประกอบการต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสนับสนุนให้มีส่วนร่วมของผู้ถือหุ้นในการปฏิบัติงานและวางแผนการดำเนินงานของธุรกิจเพื่อการดูแลองค์กรและสร้างความมั่นใจว่าผู้ถือหุ้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องสำคัญขององค์กรโดยให้มีการเปิดเผยข้อมูลอย่างชัดเจนและถูกต้องครบถ้วน รวมถึงการกำกับดูแลให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความเรียบร้อยโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งผู้บริหารระดับสูงต้องให้ความสำคัญโดยการนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมซึ่งประกอบด้วย 8 หลักปฏิบัติเพื่อให้ธุรกิจมีความมั่นคงและมีคุณภาพในการให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักธรรมาภิบาลของคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ มีความชัดเจนและถือปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจที่ดี และเป็นมาตรฐานสากลที่ยอมรับของการค้าและธุรกิจระหว่างประเทศ อาทิเช่น บริษัทจำกัด (มหาชน) เป็นต้น โดยมีรูปแบบดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบธรรมาภิบาลที่ส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจ
ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (2560)

5. บทสรุป

ธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์มีแนวโน้มการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการขนส่งด้านต่างๆ ของกลุ่มประชาคมอาเซียนและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย ดังนั้นสิ่งที่ผู้ประกอบการหรือผู้บริหารระดับสูงต้องให้ความสำคัญในการกำหนดกลยุทธ์ในการจัดการองค์กรโดยนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในหน่วยงานและองค์กรให้มีประสิทธิภาพเพื่อลดปัญหาด้านการทุจริตของกระบวนการทำงาน มีความโปร่งใสในการบริหารจัดการ อีกทั้งผู้ประกอบการหรือผู้บริหารระดับสูงในยุคปัจจุบันต้องมีการปรับตัวเพื่อรองรับนโยบายภาครัฐเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและนโยบายของประชาคมอาเซียนที่มีวิสัยทัศน์ประกอบด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ (1) ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน เพื่อความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมืองอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาด้านอื่น ๆ (2) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยเป็นศูนย์กลางของบริบททางเศรษฐกิจด้านการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ที่มีการแข่งขันอันส่งผลต่อการปรับตัวเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจโลก รวมถึงการรวมกลุ่มการค้ากับประเทศต่างๆ อาทิ สหภาพยุโรป และเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ เป็นต้น และ (3) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน โดยมีเป้าหมายให้อาเซียนเป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง สังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปันรวมถึงการพัฒนาในทุกด้านเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาด้านพัฒนามนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนา ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงเป็นพื้นฐานการพัฒนาองค์กรให้ประสบความสำเร็จ อีกทั้งหลักธรรมาภิบาลถือเป็นกลยุทธ์และยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อการพัฒนาองค์กรไปสู่การบริการที่มีคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตามผู้บริหารระดับสูงมีความสำคัญต่อองค์กรที่เป็นตัวขับเคลื่อนองค์กรและสร้างคุณค่าให้กับองค์กรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการธุรกิจโดยมุ่งเน้นหลักการปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะนำมา

ซึ่งความเป็นธรรม ความสุจริต ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมถึงความโปร่งใสที่ผู้บริหารขององค์กรต้องยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ดังนั้นแนวคิดหลักธรรมาภิบาลจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการนำมาประยุกต์ใช้ในบริหารจัดการธุรกิจในทุกธุรกิจ อาทิเช่น ธุรกิจการผลิต ธุรกิจการบริการ ธุรกิจซื้อขายสินค้า เป็นต้น เพราะอุตสาหกรรมทุกประเภทต้องการความถูกต้อง โปร่งใสชัดเจน และเป็นธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อทุกคนในองค์กร เช่น เจ้าของบริษัท ผู้บริหารระดับสูง พนักงาน รวมถึงผู้มีส่วนได้เสีย เป็นต้น ดังนั้นผู้บริหารระดับสูงต้องเป็นต้นแบบและยึดถือในการปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางและกำหนดเป็นนโยบายขององค์กร ดังนั้นแนวคิดหลักธรรมาภิบาลของคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ มีการกำหนดไว้ที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปตามามาตรฐานสากล อาทิเช่น กลุ่มบริษัทจำกัด (มหาชน) เป็นต้น ประกอบด้วยการตระหนักถึงบทบาทและความรับผิดชอบของคณะกรรมการในฐานะผู้นำที่สร้างคุณค่าให้แก่กิจการอย่างยั่งยืน กำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายหลักของกิจการที่เป็นไปเพื่อความยั่งยืน เสริมสร้างคณะกรรมการที่มีประสิทธิผล สรรหาและพัฒนาผู้บริหารระดับสูงและบริหารบุคลากร ส่งเสริมนวัตกรรมและการประกอบธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบ ดูแลให้มีระบบการบริหารความเสี่ยงและการควบคุมภายในที่เหมาะสม รักษาความน่าเชื่อถือทางการเงินและการเปิดเผยข้อมูล และสนับสนุนการมีส่วนร่วมและการสื่อสารกับผู้ถือหุ้นซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีและเป็นหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดี ทั้งนี้ในปัจจุบันผู้บริหารระดับสูงไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดการองค์กรส่งผลให้องค์กรยังไม่ประสบความสำเร็จ อันเนื่องมาจากการทุจริตความไม่เป็นธรรมและความไม่โปร่งใสของผู้บริหารระดับสูงที่บริหารงานไม่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลซึ่งส่งผลต่อองค์กร พันธมิตรทางธุรกิจ ลูกค้า ผู้ถือหุ้นและนักลงทุน สังคม ผู้บริหารและพนักงานที่มีส่วนได้เสียในการจัดการ รวมถึงส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจที่ขาดประสิทธิภาพและความมั่นคง ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นถือเป็นประเด็นสำคัญในการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมด้านโลจิสติกส์บนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาลสู่การพัฒนาองค์กรที่มีคุณภาพ

ทั้งนี้ผู้ประกอบการธุรกิจอุตสาหกรรมทุกประเภทอุตสาหกรรมสามารถนำหลักธรรมาภิบาลไปบูรณาการประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมกับธุรกิจ ซึ่งผู้บริหารระดับสูงต้องให้ความสำคัญ และเป็นต้นแบบในการปฏิบัติ มีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลอย่างชัดเจน สามารถวิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตเพื่อการกำหนดโครงสร้างองค์กรให้ชัดเจน เช่น โครงสร้างการปฏิบัติงาน โครงสร้างการบริหารงานของผู้บริหารและบุคลากร โครงสร้างการพัฒนาบุคลากร เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ มีการวางแผนการดำเนินธุรกิจ สามารถกำหนดกลยุทธ์สำหรับธุรกิจและเป็นมาตรฐานสากล อีกทั้งต้องพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงผู้บริหารระดับสูงขององค์กรต้องประกอบธุรกิจอย่างมีจริยธรรม เคารพสิทธิ มีความชัดเจนโปร่งใส และความซื่อสัตย์สุจริตต่อองค์กรโดยให้สอดคล้องกับบริบทขององค์กรอันส่งผลให้เกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ASEAN COMMUNITY. (2561). **ประชาคมอาเซียน.** [สืบค้นวันที่ 06 กันยายน 2561]. จาก http://www.trang.psu.ac.th/asean/?p=75

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2564. สำนักนายกรัฐมนตรี.**

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2561). **รายงานแนวโน้มธุรกิจ ไตรมาสที่ 2/2561**. ส่วนวิเคราะห์สนเทศธุรกิจและครัวเรือน ฝ่ายเศรษฐกิจธุรกิจ.

บางกอกบิสนิวส์. (2561). **ผู้บริหาร WICE คว้ารางวัล ธรรมาภิบาลธุรกิจดีเด่น**. [สืบค้นวันที่ 06 กันยายน 2561]. จาก http://www.bangkokbiznews.com/pr/detail/8757

ASEAN COMMUNITY. (2561). **ทำความรู้จัก 3 เสาหลักประชาคมอาเซียนและความสำคัญ**. [สืบค้นวันที่ 06 กันยายน 2561]. จากhttp://www.stakeholderalliance.org /%E05B0%97

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2561). **แนวโน้มที่มีผลต่ออุตสาหกรรมลอจิสติกส์ในอนาคต**. [สืบค้นวันที่ 06 กันยายน 2561]. จาก http://www.dipsemdemy.com/knowlagehub /article/124- %E0%81

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **โครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์เพื่ออนาคตประเทศไทย**. [สืบค้นวันที่ 06 กันยายน 2561]. จาก http://www. nesdb.go.th/download/document/Yearend/2017/bookgroup4.pdf

Anna Bruce-Lockhart. (2560). **What do we mean by ‘governance**. Editor, World Economic Forum.

Giztix Post. (2561). **มุมมืด ของโลจิสติกส์ ใน ASIA.** จาก https://blog.giztix.com/th/ความรู้/Logistics_DARKSIDE_in_ASIA

ไทยรัฐ. (2561). **ธุรกิจโลจิสติกส์เฟื่องฟู...ขานรับค้าออนไลน์.** [สืบค้นวันที่ 06 กันยายน 2560]. จาก https://www.thairath.co.th/content/1261829

ไทยรัฐ. (2561). **โลจิสโพสต์...วิ่งสู้ฟัดรักษาฐาน.** [สืบค้นวันที่ 06 กันยายน 2560]. จาก https:// www.thairath.co.th/content/1261829

ASEAN COMMUNITY. (2561). **การพัฒนาองค์กรการค้าสู่ความร่วมมือในอาเซียน**. [สืบค้นวันที่ 06 กันยายน 2561]. จาก http://www.stakeholderalliance.org/%E05B0%97

อนุรักษ์ ไกรยุทธ และ สุรภา ไถ้บ้านกวย. (2560). **“อิทธิพลของธรรมาภิบาลที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของผู้ประกอบการไทย”. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 9 เนื่องในโอกาสสถาปนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ครบรอบ 46 ปี. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง**.

สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์. (2560). **หลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีสำหรับบริษัทจดทะเบียน.** กรุงเทพมหานคร.

การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันด้านระบบโลจิสติกส์ของผู้ประกอบการไทย*

Creating competitive advantage of Thai Entrepreneurs through Logistics Systems

บุญเชิด บุตรอินทร์[1]
กันยา สรรพกิจโกศล[2]

บทคัดย่อ

การแข่งขันที่รุนแรงทางธุรกิจในยุคเศรษฐกิจสังคมดิจิทัล 4.0 และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของธุรกิจ อี-คอมเมิร์ซ (E-Commerce) อีกทั้งหลังจากการรวมกลุ่มประเทศประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community - AEC) ในปี พ.ศ. 2558 ส่งผลกระทบมากมายต่อการดำเนินธุรกิจเกือบทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานด้านระบบโลจิสติกส์ของผู้ประกอบการไทยต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วน ให้สอดรับกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 โดยมีเป้าหมายในการลดต้นทุนโลจิสติกส์ในภาพรวมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) และเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง ปลอดภัย และที่สำคัญคือมีต้นทุนต่ำ อันจะนำไปสู่การสร้างความเชื่อมโยงทางการค้าในระดับภูมิภาคและระดับนานาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อให้สามารถแข่งขันในเวทีการค้าระดับภูมิภาคและระดับสากลได้ ซึ่งแนวทางในการปรับตัวของผู้ประกอบการคือการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการโดยอาศัยแนวคิดการจัดการด้วยวงจรคุณภาพ PDCA เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรากฐานของความได้เปรียบทางการแข่งขันทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านประสิทธิภาพ ด้านคุณภาพ ด้านนวัตกรรม และด้านการตอบสนองต่อลูกค้า

คำสำคัญ: ความได้เปรียบทางการแข่งขัน โลจิสติกส์ ผู้ประกอบการ

---

* **วัตถุประสงค์** เพื่อนำเสนอการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยเพื่อให้สามารถแข่งขันในเวทีการค้าระดับภูมิภาคและระดับสากล

To present the guideline of creating the competitive advantage for Thai entrepreneurs to compete in the regional and international trade arena.

[1] ที่ปรึกษากระทรวงการคลังหมายเลข 3465 อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ มหาวิทยาลัยรังสิต

[2] อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

Abstract

The intense business competition in the Digital Economy 4.0 era and the rapid growing of E-Commerce. And after regional Economic Integration of ASEAN Economic Community (AEC) in 2015 that impact on business operation of almost all types. In particular, the logistics management systems of Thai Entrepreneurs need to be adjusted urgently. This is in the same direction to achieve the target of Thai Government Policy, 12th National Economic and Social Development Plan with the aim of reducing overall logistics costs of nation per Gross National Product (GDP). In addition, to adjust quickly in dynamic business environment, Thai Entrepreneurs have to improve the performance of logistics management systems through a quick response management with accuracy, security and lower of cost. This will enable Thai Entrepreneurs to compete more effectively in Regional trade and international trade arena. The guideline for Thai Entrepreneurs who need to improve logistics systems, they should apply Information Technology to support all of the activities of logistics management, approach by concept of management with the PDCA quality cycle in order to increase the 4 key components of competitive advantage outcomes are Effectiveness, Quality, Innovation and Responding to Customer Needs.
Keyword: Competitive advantage, Logistics, Entrepreneur

บทนำ

ท่ามกลางการแข่งขันที่รุนแรงทางธุรกิจในยุคเศรษฐกิจสังคมดิจิทัล แบบไร้พรมแดน การขยายตัวอย่างรวดเร็วของธุรกิจ อี-คอมเมิร์ซ (E-Commerce) รวมถึงการเติบโตแบบก้าวกระโดดของธุรกิจ ออนไลน์ (Online) และ ทางโซเชียล เนตเวิร์ค (Social Network) ต่างๆ ส่งผลให้พฤติกรรมในการอุปโภคบริโภคของตลาดเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก ผู้คนนิยมสั่งซื้อสินค้าออนไลน์มากขึ้นเป็นทวีคูณ เป็นเหตุให้ในปัจจุบันการจัดการระบบโลจิสติกส์เข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งในการประกอบธุรกิจทั้งในระดับเล็กไปถึงระดับใหญ่ ประกอบกับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของประเทศในภูมิภาคต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการรวมกลุ่มประเทศประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community - AEC) ในปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมา มีลักษณะสำคัญ คือ “อาเซียนรวมตัวกันเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน” โดยมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน และแรงงานฝีมืออย่างเสรี รวมทั้งการเคลื่อนย้ายเงินทุนอย่างเสรีด้วย (สถาบันนานาชาติเพื่อเอเชียแปซิฟิกศึกษา, 2553, หน้า 1) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านบริการโลจิสติกส์ได้ถูกกำหนดให้เป็นสาขาที่เร่งรัดให้มีการเปิดเสรี ส่งผลให้ประเทศสมาชิกอาเซียนจำเป็นจะต้องมีการพัฒนาระบบโลจิสติกส์อย่างเร่งด่วน จากปัจจัยผลกระทบต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น และการเปิดการค้าเสรี ภายใต้สภาวะแรงกดดันในการแข่งขันทางธุรกิจ ที่มีคู่แข่งขันรายใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมายทั้งออนไลน์ (Online) และ ออฟไลน์ (Offline) จากทั้งในประเทศและจากนานาประเทศ ส่งผลให้ประเทศไทยทั้งภาครัฐและเอกชนในทุกธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบการธุรกิจระดับเล็กไปถึงธุรกิจระดับใหญ่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วน กล่าวคือจะต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินธุรกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านระบบโลจิสติกส์ขององค์กรให้สอดรับและสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง ปลอดภัย และที่สำคัญคือมีต้นทุนต่ำ อันจะนำไปสู่การสร้างความเชื่อมโยงทางการค้าในระดับภูมิภาคและระดับนานาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อให้สามารถแข่งขันในเวทีการค้าระหว่างประเทศได้ ซึ่งประเด็นการปรับตัวของผู้ประกอบการไทยในการพัฒนาด้านระบบโลจิสติกส์ขององค์กรนั้นมีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในยุคประเทศไทย 4.0 โดยรัฐบาลได้เล็งถึงบทบาทและความสำคัญของระบบโลจิสติกส์และความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของชาติให้มีความเข้มแข็งเพื่อไม่ให้ผู้ประกอบการไทยประสบปัญหาหรือเสียเปรียบในการแข่งขันบนเวทีการค้าระหว่างประเทศ จึงได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของประเทศไทย ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564) ภายใต้กรอบนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ซึ่งในยุทธศาสตร์ที่ 7 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ โดยมีเป้าหมายในการลดต้นทุนโลจิสติกส์ในภาพรวมภายในปี 2564 ให้เป็นร้อยละ12 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) โดยเน้นการพัฒนามาตรฐานการบริหารจัดการโลจิสติกส์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

นอกจากนี้กระทรวงอุตสาหกรรมได้กำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรม ในการสร้างความแข็งแกร่งบนฐานองค์ความรู้และนวัตกรรมตลอดห่วงโซ่คุณค่า (value chain) ของอุตสาหกรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดในด้านอื่นของประเทศ โดยกำหนดให้การพัฒนาการ

จัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนให้ภาคอุตสาหกรรมมีความแข็งแกร่ง สามารถเชื่อมโยงธุรกิจสู่สากล เกิดความมั่นคงและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของห่วงโซ่อุปทาน อันจะเกิดประโยชน์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมไทยในภาพรวม และการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างยั่งยืน โดยกระทรวงอุตสาหกรรมได้จัดทำแผนแม่บทเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมไทยในระยะ 20 ปี (ปี 2553-2573) โดยกำหนดทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1. อุตสาหกรรมฐานความรู้ (knowledge based industry: 2553-2554 2. อุตสาหกรรมนวัตกรรม (innovation industry: 2553-2557 และ 3.อุตสาหกรรม-ยั่งยืน (sustainable industry: 2553-2573 ซึ่งปัจจุบันได้ดำเนินการมาถึงระยะที่ 3 คือ อุตสาหกรรมยั่งยืน โดยมีแนวคิดการพัฒนาระบบโลจิสติกส์อุตสาหกรรม ซึ่งกำหนดเป้าหมายการลดต้นทุนโลจิสติกส์ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และระบุเป้าประสงค์ตามประเด็นยุทธศาสตร์การปรับปรุงประสิทธิภาพระบบโลจิสติกส์ในอุตสาหกรรม ให้มีการบริหารจัดการระบบโลจิสติกส์ ที่มีประสิทธิภาพและสามารถตรวจสอบได้ตลอดห่วงโซ่อุปทาน เพื่อให้ต้นทุนโลจิสติกส์ในองค์กรและต้นทุนการเคลื่อนย้ายสินค้าในห่วงโซ่อุปทานของสถานประกอบการลดลง มีความสามารถในการตอบสนองความต้องการของลูกค้าเพิ่มสูงขึ้น (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2554) ซึ่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้ร่วมกันดำเนินงานขับเคลื่อนและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของประเทศอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับภาคธุรกิจไทยมีความตื่นตัวและให้ความสำคัญของการพัฒนาระบบการจัดการโลจิสติกส์ภายในองค์กรมากขึ้นส่งผลให้ต้นทุนโลจิสติกส์ของไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ14.4 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศในปี 2555 ลดลงเป็นร้อยละ 14.0 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศในปี 2558 ซึ่งมีมูลค่าต้นทุนโลจิสติกส์โดยรวมอยู่ที่ 1,917.7 พันล้านบาท ประกอบด้วยต้นทุนต้นทุนค่าขนส่งสินค้า 1,019.3 พันล้านบาท หรือ ร้อยละ 7.4 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ต้นทุนการเก็บรักษาสินค้าคงคลัง 724.1 พันล้านบาท หรือร้อยละ 5.3 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และต้นทุนการบริหารจัดการโลจิสติกส์ 174.3 พันล้านบาท หรือร้อยละ 1.3 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และในปี 2559 ต้นทุนโลจิสติกส์โดยรวมลดลงเหลือร้อยละ 13.9 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศซึ่งมีมูลค่าต้นทุนโลจิสติกส์โดยรวมอยู่ที่ 2,020.6 พันล้านบาท ประกอบด้วยต้นทุนต้นทุนค่าขนส่งสินค้า 1,091.6 พันล้านบาท หรือ ร้อยละ 7.5 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ต้นทุนการเก็บรักษาสินค้าคงคลัง 745.3 พันล้านบาท หรือร้อยละ 5.1 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และต้นทุนการบริหารจัดการโลจิสติกส์ 183.7 พันล้านบาท หรือร้อยละ 1.3 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ในขณะที่มูลค่าต้นทุนโลจิสติกส์รวมในปี 2559 ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.4 จากปี 2558 ในอัตราที่สูงขึ้นตามการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวม เนื่องจากการฟื้นตัวของการส่งออกและอุปสงค์ ในประเทศที่สนับสนุนให้มีปริมาณผลผลิตภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งการลงทุนของภาคเอกชนสูงขึ้น

สำหรับโครงสร้างต้นทุนโลจิสติกส์ในภาพรวมของประเทศไทยในปี 2559 ต้นทุนค่าขนส่งสินค้ายังคงเป็นองค์ประกอบใหญ่ที่สุด คือ มีสัดส่วนร้อยละ 54.0 ของต้นทุนโลจิสติกส์รวม เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 53.2 ในปี 2558 รองลงมาคือต้นทุนการเก็บรักษาสินค้าคงคลังมีสัดส่วนร้อยละ 36.9 ลดลงจากร้อยละ 37.8 ในปี 2558 ส่วนต้นทุนการบริหารจัดการโลจิสติกส์มีสัดส่วนคงที่ร้อยละ 9.1

แสดงดังภาพ 1

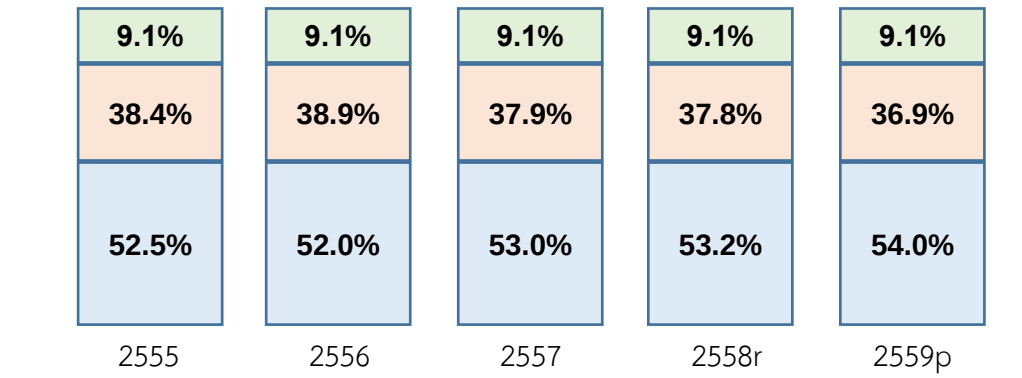

ภาพ 1 สัดส่วนต่อ GDP แบ่งตามองค์ประกอบ

ที่มา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560

จากภาพ 1 แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างต้นทุนโลจิสติกส์โดยรวม ประกอบไปด้วยต้นทุน 3 ส่วน คือ 1) ต้นทุนค่าขนส่งสินค้า 2) ต้นทุนการเก็บรักษาสินค้าคงคลัง และ3) ต้นทุนการบริหารจัดการ ซึ่งต้นทุนค่าขนส่งสินค้ามีสัดส่วนสูงที่สุด อันดับรองลงมาเป็นต้นทุนการเก็บรักษาสินค้าคงคลัง และต้นทุนการบริหารจัดการมีสัดส่วนน้อยที่สุด ซึ่งหากผู้ประกอบการไทยสามารถลดต้นทุนในแต่ละส่วนทั้ง 3 ส่วนนี้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นทุนในส่วนของต้นทุนค่าขนส่งสินค้าที่มีสัดส่วนสูงที่สุดได้ จะยิ่งทำให้สามารถช่วยลดต้นทุนโลจิสติกส์โดยรวมของประเทศลดลงได้ ทั้งนี้จากรายงานข้อมูลการจัดอันดับดัชนีวัดประสิทธิภาพด้านโลจิสติกส์ระหว่างประเทศ ปี พ.ศ. 2561 (International Logistics Performance Index: LPI 2018) ของธนาคารโลก พบว่าประเทศไทยอยู่อันดับที่ 2 ใน 5 อันดับแรกของอาเซียนรองจากสาธารณรัฐสิงคโปร์และอยู่อันดับที่ 32 จาก 160 ประเทศทั่วโลก อันดับดีขึ้นจากอันดับที่ 45 ในปี 2559 (กองยุทธศาสตร์การพัฒนาโลจิสติกส์,สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) อย่างไรก็ตามการจะพัฒนาระบบโลจิสติกส์ให้มีประสิทธิภาพ และทำให้เกิดการลดต้นทุนโลจิสติกส์โดยรวมได้อย่างต่อเนื่องนั้น ยังมีประเด็นปัญหาการพัฒนาที่สำคัญอยู่ที่ผู้ประกอบการโดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ยังขาดองค์ความรู้ และทักษะที่สำคัญด้านการจัดการกิจกรรมโลจิสติกส์ให้มีประสิทธิภาพ อีกทั้งการสนับสนุนมาตรการการช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมจากภาครัฐให้แก่ผู้ประกอบการ ยังมีปัญหาติดขัดในการปฏิบัติตามระเบียบที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดความล่าช้า (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ดังนั้นผู้ประกอบการทั้งธุรกิจระดับเล็กและระดับใหญ่ที่มีความตื่นตัวและกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในการขับเคลื่อนและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ขององค์กรให้สัมฤทธิ์ผลในระดับเบื้องต้นมักจะเริ่มต้นด้วยการปรับเปลี่ยนองค์กรด้วยการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยสนับสนุนงานด้านระบบโลจิสติกส์ของกิจการ เพื่อให้งานด้านระบบโลจิสติกส์ของกิจการ มีประสิทธิภาพมากขึ้นและสามารถตรวจสอบได้ตลอดห่วงโซ่อุปทาน สามารถลดต้นทุนโลจิสติกส์ของกิจการและต้นทุนการเคลื่อนย้ายสินค้าในห่วงโซ่อุปทานของกิจการลดลง มีความสามารถในการตอบสนองความต้องการของลูกค้าเพิ่มสูงขึ้น แต่ประเด็นปัญหาอยู่ที่ว่าผู้ประกอบการไทยเหล่านี้จะมีวิธีการเตรียมความพร้อมในการจัดการระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของ

กิจการอย่างไร จึงจะสามารถช่วยสนับสนุนงานด้านระบบโลจิสติกส์ของกิจการให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ได้ ซึ่งแนวทางการลดต้นทุนที่สำคัญในปัจจุบันคือ การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในส่วนงานต่าง ๆ เพื่อช่วยลดต้นทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่เกี่ยวข้องกับระบบโลจิสติกส์ การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของผู้ประกอบการนั้นสามารถช่วยในการจัดสรรให้ปัจจัยต่างๆ เข้ามาสู่การผลิต และนำสินค้าไปส่งถึงมือลูกค้า ทำให้การติดต่อและจัดส่งสินค้าเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว ประหยัดค่าขนส่งและเกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด และที่สำคัญเทคโนโลยีสารสนเทศยังช่วยให้การทำงานประสานกันได้ง่ายและเชื่อมโยงกันได้ทั้งระบบ รวมทั้งยังสามารถรองรับงานทางด้านติดตามและตรวจสอบย้อนกลับได้ (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2557) แต่อย่างไรก็ดีประเด็นปัญหาอยู่ที่ว่าผู้ประกอบการไทยทั้งระดับเล็กไปถึงระดับใหญ่ ที่กำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งอาจเป็นได้ทั้งปัจจัยสนับสนุนหรือปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของกิจการ และสามารถช่วงชิงความได้เปรียบทางการแข่งขันให้แข่งขันได้ทั้งในภูมิภาคอาเซียนและเวทีการค้าโลก ดังนั้นผู้ประกอบการไทยจะมีวิธีการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ด้วยการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ประหยัดและเพิ่มประสิทธิภาพงานของกิจการอย่างไร จึงจะสามารถช่วยพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ได้

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของผู้ประกอบการไทยในในอาเซียน

ในยุคเศรษฐกิจสังคมดิจิทัล 4.0 แบบไร้พรมแดน และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของธุรกิจอีคอมเมิร์ซ (E-Commerce) อีกทั้งหลังจากการรวมการรวมกลุ่มประเทศประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community - AEC) ในปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมา ส่งผลกระทบมากมายต่อการดำเนินธุรกิจเกือบทุกประเภททั้งระดับน้อยใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานด้านระบบโลจิสติกส์ของผู้ประกอบการไทย ซึ่งมีทั้งปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของผู้ประกอบการไทยในในอาเซียน ได้แก่ ปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. รัฐบาลไทยในยุค 4.0 มีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของผู้ประกอบการไทย จึงได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของประเทศไทย ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564) ภายใต้กรอบนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ซึ่งในยุทธศาสตร์ที่ 7 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ โดยมีเป้าหมายในการลดต้นทุนโลจิสติกส์ในภาพรวมภายในปี 2564 ให้เป็นร้อยละ 12 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) โดยเน้นการพัฒนามาตรฐานการบริหารจัดการโลจิสติกส์ ซึ่งเป็นปัจจัยเอื้อให้ผู้ประกอบการไทยสามารถปรับปรุงและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นได้ โดยรัฐบาลมีโครงการต่าง ๆ มากมาย ทั้งให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำซึ่งผู้ประกอบการไทยสามารถเข้าร่วมโครงการในการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการได้

2. การเปิดการค้าเสรีในภูมิภาคอาเซียน ทำให้เกิดการลงทุนได้อย่างเสรีในภูมิภาคอาเซียน ส่งผลทำให้เกิดการลงทุนจากผู้ประกอบการจากต่างชาติเข้ามาลงทุนในไทยมากขึ้นส่งผลกระทบทำให้

ผู้ประกอบการไทยต้องเสี่ยงกับสภาวะการแข่งขันที่มากขึ้นและรุนแรงยิ่งขึ้น ในทางกลับกัน ผู้ประกอบการไทยสามารถขยายการลงทุนไปยังประเทศสมาชิกได้เช่นกัน

3. การรวมตัวกันของอาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน ทำให้มีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการได้อย่างเสรี ส่งผลให้เป็นได้ทั้งปัจจัยสนับสนุนให้ผู้ประกอบการไทยสามารถขยายฐานตลาดไปประเทศในประเทศในกลุ่มสมาชิกได้มากขึ้นหากมีการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ในทางกลับกันสามารถส่งผลให้เป็นปัจจัยเสี่ยงที่จะมีสินค้าและบริการจากประเทศสมาชิกเข้ามาแข่งขันในไทยมากยิ่งขึ้น

4. ความก้าวล้ำทางเทคโนโลยีในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและข่าวสาร อีกทั้ง เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์ต่าง ๆ ทั้งฮาร์ดแวร์ และซอฟแวร์ ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลไทยในยุค 4.0 สนับสนุนให้มีการใช้เทคโนโลยีในรูปแบบต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ ทั้งนี้เพื่อช่วยลดต้นทุนและเพิ่มศักยภาพในการดำเนินกิจการของผู้ประกอบการไทยอีกด้วย แต่ในทางกลับกัน เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงเร็วมากผู้ประกอบการไทยอาจก้าวตามไม่ทัน และเทคโนโลยีที่เป็นเครื่องมือหรือเครื่องจักรในการประกอบกิจการโดยส่วนใหญ่มักใช้เงินลงทุนสูงมาก อาจส่งผลให้เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อผู้ประกอบการไทย

5. การเปิดการค้าเสรีอาเซียนส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานแบบเสรี ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานทักษะที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาระบบโลจิสติกส์ อาทิ บุคคลกรทักษะด้านวิศวกรรม ด้านไอที ที่มีศักยภาพของไทยอาจเคลื่อนย้ายออกไปต่างประเทศมากขึ้น แรงงานทักษะสูงของไทยจะน้อยลง ในทางกลับกันบุคคลากรที่มีทักษะสูงเหล่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก สิงคโปร์และมาเลเซียมีแนวโน้มจะมีการเคลื่อนย้ายเข้ามาเมืองไทยมากขึ้น อาจส่งผลต่อการจ้างงาน ค่าจ้างแรงงาน สวัสดิการแรงงาน การสื่อสารซึ่งกันและกัน รวมถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ระหว่างกัน ซึ่งอาจส่งผลเป็นได้ทั้งปัจจัยลบและปัจจัยบวกต่อการดำเนินกิจการทั้งสิ้น

แนวคิดการเตรียมความพร้อมของผู้ประกอบการไทยในการพัฒนาระบบโลจิสติกส์เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน

แนวคิดการเตรียมความพร้อมของผู้ประกอบการไทยในยุคประเทศไทย 4.0 เพื่อการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล กล่าวคือรัฐบาล กำหนดเป้าหมายการลดต้นทุนโลจิสติกส์ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และระบุเป้าประสงค์ตามประเด็นยุทธศาสตร์การปรับปรุงประสิทธิภาพระบบโลจิสติกส์ในอุตสาหกรรม ให้มีการบริหารจัดการระบบโลจิสติกส์ ที่มีประสิทธิภาพและสามารถตรวจสอบได้ตลอดห่วงโซ่อุปทาน เพื่อให้ต้นทุนโลจิสติกส์ในองค์กรและต้นทุนการเคลื่อนย้ายสินค้าในห่วงโซ่อุปทานของสถานประกอบการลดลง มีความสามารถในการตอบสนองความต้องการของลูกค้าเพิ่มสูงขึ้น โดยกำหนดอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้งแผนระยะสั้น (5 ปี) และระยะยาว (20 ปี) ให้มีการปรับปรุงและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแนวคิดในการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการด้วยวงจรคุณภาพ PDCA หรือเรียกว่าวงจรเดมมิ่ง (Deming Cycle: Walton and Deming, 1986) ประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอนดังนี้ 1. การวางแผน (Plan) 2. การปฏิบัติตามแผน (Do) 3. การตรวจสอบ (Check) และ 4. การปรับปรุงการดำเนินการ (Act) ดังนั้นแนวทางการ

เตรียมความพร้อมของผู้ประกอบการไทยในการพัฒนาระบบโลจิสติกส์เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน จึงขอนำเสนอแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานเตรียมความพร้อมของผู้ประกอบการไทยในการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ ซึ่งในเบื้องต้นของการพัฒนาระบบโลจิสติกส์แบบเร่งด่วนและมีความเป็นไปได้สูง อีกทั้งเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม นั่นคือ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการช่วยพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ โดยผู้ประกอบการจำเป็นจะต้องมีการบริหารจัดการโดยยึดหลักการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยแนวคิดการบริหารจัดการด้วยวงจรคุณภาพ PDCA ซึ่งมีแนวทางการดำเนินงานตามกระบวนการ 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้คือ

1. การวางแผน (Plan) ขั้นตอนการวางแผนเป็นขั้นตอนแรกของการดำเนินงานและเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุด กล่าวคือผู้บริหารจะต้องมีความรู้และเข้าใจในปัญหาของระบบโลจิสติกส์ของกิจการอย่างแท้จริงเพื่อจะระบุสาเหตุของปัญหาและหาแนวทางแก้ไขได้ถูกต้องและเหมาะสมมากที่สุด ซึ่งรายละเอียดของขั้นตอนนี้มีแนวทางดังนี้

1.1 การศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับงานระบบโลจิสติกส์ของกิจการว่ามีปัญหาตรงจุดใด สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศใดมาช่วยปรับปรุงหรือช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาระบบโลจิสติกส์นั้นได้หรือไม่อย่างไร สำรวจความต้องการของกิจการว่ามีเทคโนโลยีสารสนเทศใดที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมโลจิสติกส์ตลอดห่วงโซ่อุปทานของกิจการมากที่สุด และมีความคุ้มค่ามากที่สุด

1.2 เมื่อศึกษาถึงปัญหา และสำรวจความต้องการของกิจการได้แล้ว ผู้ประกอบการจะต้องกำหนดเกณฑ์ในการเลือกนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศใดมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ

1.3 ต่อจากนั้นผู้ประกอบการจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายและตัวชี้วัด กำหนดขอบเขตระยะเวลาการดำเนินงาน กำหนดงบประมาณแผนการเงิน กำหนดทีมงานรวมถึงมอบหมายผู้รับผิดชอบ ในการดำเนินการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยปรับปรุงและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ

1.4 หลังจากนั้นก็กำหนดเป็นนโยบายในการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยปรับปรุงและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการให้เชื่อมโยงกันตลอดของห่วงโซ่อุปทานของการดำเนินกิจการ

1.5 ต่อจากนั้นก็วางแผนในแต่ละขั้นตอนของการติดตั้งเทคโนโลยีสารสนเทศและทดสอบการใช้งานของระบบให้เชื่อมโยงกันกับระบบโลจิสติกส์ของกิจการตลอดห่วงโซ่อุปทาน

2. การปฏิบัติตามแผน (Do) เป็นขั้นตอนการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนแรก การเลือกระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เหมาะสมกับการปรับปรุงและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ ดำเนินตามแผนงบประมาณ ตามขอบเขตระยะเวลาที่กำหนด รวมถึงทีมงานที่รับผิดชอบปฏิบัติหน้าที่ตามแผน ดำเนินการออกแบบและปรับเปลี่ยนโครงสร้างรหัสสินค้ารวมทั้งรหัสสินค้าคงคลัง เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงรหัสสินค้ากับระบบสินค้าคงคลังของกิจการตลอดห่วงโซ่อุปทานของการปรับปรุงและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ

3. การตรวจสอบ (Check) เป็นขั้นตอนของการเปรียบเทียบผลลัพธ์ที่ได้ระหว่างระบบเก่าและระบบใหม่ หรือติดตามประเมินผลการดำเนินงานรายกิจกรรม เทียบกับเป้าหมายที่วางไว้ในขั้นตอนแรก เพื่อสามารถใช้ประเมินค่าวัดผลได้ว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงโดยการนำเทคโนโลยี

สารสนเทศมาใช้ในระบบโลจิสติกส์ของกิจการแล้ว ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น และช่วยประหยัดต้นทุนโลจิสติกส์ในภาพรวมได้มากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นทุนค่าขนส่งสินค้า และต้นทุนการเก็บรักษาสินค้าคงคลัง รวมถึงการประเมินผลการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการปรับปรุงระบบโลจิสติกส์ของกิจการให้เป็นตามข้อกำหนดที่ได้วางแผนไว้ในขั้นตอนแรก ทั้งนี้จะต้องมีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามหน้าความรับผิดชอบของทีมงานหลังปรับเปลี่ยนระบบ ติดตามและประเมินผลการมีส่วนร่วมของทีมงานและผู้ปฏิบัติงาน และที่สำคัญจะต้องติดตามการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร อย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์และความคุ้มค่าในการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ

4. การปรับปรุงการดำเนินการ (Act) เป็นขั้นตอนของการปรับปรุงแก้ไขผลลัพธ์ที่ได้ จากผลการปฏิบัติในขั้นตอนที่ 3 ซึ่งหากผลลัพธ์ออกมาเป็นไปตามเป้าหมาย ก็จะนำไปจัดทำเป็นมาตรฐานหรือคู่มือสำหรับการปฏิบัติงานในครั้งต่อไป แต่หากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด ทีมงานก็จะต้องทำการศึกษาและวิเคราะห์หาสาเหตุ เพื่อการแก้ไขปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น พัฒนาปรับแต่งระบบโปรแกรมที่เกี่ยวข้องกับระบบโลจิสติกส์ให้มีความเสถียร นอกจากนี้จะต้องมีการพัฒนาทักษะความสามารถในการปฏิบัติงานของทีมงานให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นด้วย

โดยแนวคิดการบริหารจัดการด้วยวงจรคุณภาพ PDCA ของผู้ประกอบการไทยในการพัฒนาระบบโลจิสติกส์เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันจะต้องให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่เป็นรากฐานของความได้เปรียบทางการแข่งขันโดยแบ่ง ออก เป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านประสิทธิภาพ ด้านคุณภาพ ด้านนวัตกรรม และด้านการตอบสนองต่อลูกค้า (วิทยา ด่านธำรงกุล, 2546)

สรุป

การที่ผู้ประกอบไทยจะสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในเวทีการค้าโลกได้นั้นจำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการโดยยึดหลักการจัดการพัฒนาระบบตามกระบวนการวงจรคุณภาพ PDCA อย่างเป็นระบบครบวงจรอย่างต่อเนื่อง หมุนเวียนไปเรื่อย ๆ โดยผู้ประกอบการไทยจะต้องคำนึงถึงผลลัพธ์ที่ได้ในการยกระดับศักยภาพในการแข่งขันของกิจการ ซึ่งมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 4 ด้าน ดังนี้ คือ

1. ด้านประสิทธิภาพ เป็นความสามารถของกิจการในการใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่า ประหยัดต้นทุนกว่าคู่แข่ง ควบคู่ไปกับการควบคุมคุณภาพเพื่อลดอัตราการสูญเสีย ด้วยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในระบบโลจิสติกส์ช่วยลดต้นทุนค่าขนส่งสินค้า และต้นทุนการบริหารสินค้าคงคลัง

2. ด้านคุณภาพ เป็นการยกขีดความสามารถที่สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการวงจรคุณภาพ PDCA ซึ่งเป็นความสามารถที่เน้นการพัฒนาคุณภาพให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ จะสามารถช่วยเพิ่มคุณภาพเรื่องของความถูกต้อง แม่นยำ ในการเคลื่อนย้ายสินค้าส่งถึงมือลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว ทันเวลา และยังสามารถติดตามและตรวจสอบเส้นทางการส่งสินค้าได้ นอกจากนี้การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศยังช่วยลดข้อผิดพลาดที่เกิดจากคน (Human Error) ได้อีกด้วย ซึ่งจะเป็นการยกระดับคุณภาพโดยรวมของสินค้าหรือบริการของกิจการได้

3. ด้านนวัตกรรม กล่าวคือ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้พัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ จะช่วยสร้างสรรค์วิธีการใหม่ ๆ ที่ก่อให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าหรือบริการของกิจการได้ ตัวอย่าง เช่น การนำแอปพลิเคชัน กูเกิล แผนที่ (Google Map) มาเชื่อมโยงกับระบบขนส่งของกิจการ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากเทคโนโลยีสารสนเทศเหล่านี้จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ วางแผนและตัดสินใจได้เป็นอย่างดี

4. ด้านการตอบสนองต่อลูกค้า การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ จะสามารถทำให้การตอบสนองลูกค้าทั้งในความต้องการ และในแง่ของความรวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำ อีกทั้งติดตามและตรวจสอบตลอดเส้นทางการขนส่งสินค้าได้ ย่อมจะส่งผลให้การดำเนินงานของกิจการมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากองค์ประกอบของการยกระดับศักยภาพในการแข่งขันของกิจการใน 4 ด้านดังกล่าวมาแล้วข้างต้น หากผู้ประกอบการไทยสามารถพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ โดยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของกิจการ โดยอาศัยแนวคิดการจัดการวงจรคุณภาพ PDCA เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ได้ครบองค์ประกอบสำคัญทั้ง 4 ด้านดังกล่าวแล้ว ย่อมจะส่งผลให้ผู้ประกอบการไทยสามารถช่วงชิงความได้เปรียบทางการแข่งขันสามารถแข่งขันได้ทั้งในเวทีการค้าระดับภูมิภาคและในระดับสากลได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงอุตสาหกรรม. (2554). **แผนแม่บทการพัฒนาระบบโลจิสติกส์อุตสาหกรรม (พ.ศ. 2555-2559),** ค้นเมื่อ 29 เมษายน, 2560, จาก http://www.mbalogistics.ru.ac.th/korat/kmdata/2555_1413185413_LogisticPlan55_59.pdf

กระทรวงอุตสาหกรรม. (2557*).* **INNOMag, 41(236)**, 4-8., ค้นเมื่อ 29 เมษายน,2560, จาก http://www.tpa.or.th/publishe/pdfFileDownloadS/tn236b_p4-8.pdf

กองยุทธศาสตร์การพัฒนาโลจิสติกส์, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). **รายงานดัชนีวัดประสิทธิภาพระบบโลจิสติกส์ระหว่างประเทศ ปี 2561**, ค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2561, จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7874

ครรชิต มาลัยวงศ์. (2540). **ทัศนะไอที.** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ.

วิทยา ด่านธำรงกุล. (2546). **การบริหาร (Management).** กรุงเทพมหานคร : เธอร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.

สถาบันนานาชาติเพื่อเอเชียแปซิฟิกศึกษา (2553). **รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การเปิดเสรีโลจิสติกส์อาเซียน: โอกาส ผลกระทบ และการปรับตัวของผู้ประกอบการไทย**

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2558). PDCA หัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง. **วารสาร Productivity World***, ค้นเมื่อ 24 มิถุนายน, 2560, จาก www.ftpi.or.th/2015/2125*

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของไทย ฉบับที่ 3 (2560-2564),** ค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม, 2561, จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6923

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560). **เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2560 ของ สคช. เรื่อง ขับเคลื่อนแผนฯ 12 สู่อนาคตประเทศไทย: โครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์เพื่ออนาคตประเทศไทย**, ค้นเมื่อ 24 มิถุนายน, 2560, จาก http://www.nesdb.go.th/download/document/Yearend/2017/bookgroup4.pdf

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2561). **รายงานโลจิสติกส์ของประเทศไทยประจำปี 2560,** ค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม, 2561, จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7756&filename=logistic

สำนักสำนักโลจิสติกส์ (2559). **โครงการส่งเสริมการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศสนับสนุนงานด้านโลจิสติกส์.** กรุงเทพมหานคร : กระทรวงอุตสาหกรรม.

Sudhakar, G. (2012). A model of critical success factors for software projects. **Journal of Enterprise Information Management***, 25*(6), 537-558.

Walton, M., and Deming, W.E. (1986). **The Deming Management Method**. New York: Dodd.

Wickramasinghe, V., and Gunawardena, V. (2010). **Critical elements that discriminate between successful and unsuccessful ERP implementations in Sri Lanka. Journal of Enterprise Information Management**, Vol. 23 Issue: 4, pp.466-485, https://doi.org/10.1108/17410391011061771

การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิตอลของผู้ประกอบการ SMEs*

Leadership Innovation development for digital economics era of SMEs

ธัชชพันธ์ ศิริเวช[1]
บุญเชิด บุญอินทร์[2]

บทคัดย่อ

การศึกษามีวัตถุประสงค์ที่จะค้นคว้าองค์ประกอบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิทัล เป็นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาภาวะผู้นำในการปรับเปลี่ยนมุมมองการบริหารจัดการธุรกิจให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในโลกดิจิทัล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีการศึกษาเชิงวิชาการ พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำนวัตกรรมเชิงการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลมีความสำคัญต่อการสร้างมุมมองภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม เป็นการพัฒนาเกี่ยวกับนวัตกรรมสร้างการเรียนรู้ นวัตกรรมสร้างแรงบันดาลใจ นวัตกรรมสร้างการมีส่วนร่วม และนวัตกรรมสร้างขีดความสามารถของภาวะผู้นำที่มีผลต่ออัตราเร่งเปลี่ยนแปลงยุคเศรษฐกิจดิจิทัลทางด้านนวัตกรรมการจัดการยุคเศรษฐกิจดิจิทัล และนวัตกรรมองค์การยุคเศรษฐกิจดิจิทัล นำไปสู่การปฏิวัติองค์การธุรกิจให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดของธุรกิจอย่างยั่งยืนได้

คำสำคัญ ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม นวัตกรรมการจัดการ นวัตกรรมองค์กร

---

* วัตถุประสงค์ เพื่อค้นคว้าองค์ประกอบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิทัล

The purpose is to study aims to explore the components of innovative leadership in the digital economy.

[1] ธัชชพันธ์ ศิริเวช (Ph.D.) สาขาพัฒนาองค์การและสมรรถนะของมนุษย์

[2] บุญเชิด บุญอินทร์ (D.B.A) สาขาพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมและทรัพยากรมนุษย์

Abstract

The study aims to explore the components of innovative leadership in the digital economy. There are analyze to the relationships of components that there are critical to leadership development in transforming business management perspectives in line with changes in the digital world.

The analyzing data with scholarly, it has been found that the development of leadership, innovation, change in the digital age is critical to creating an innovative leadership perspective. The Development of learning Innovation, Inspirational innovation, Collaboration Innovation and Capability innovation to builds on the ability of leadership to accelerate the digital economy. The economy digital leadership is management innovation and organization innovation to leads a revolution in the digital economy hat there are the business organization to be able to compete for the sake of sustainable business

Key Words: Leadership Innovation, Management Innovation, Management Innovation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์ของการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้กระแส AEC ส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (สุพกาญจน์ วิทยพัธนา, 2552) โดยเฉพาะการมีภาวะผู้นำนวัตกรรมจะช่วยสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่องค์การและประเทศชาติในระยะยาวต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เป็นการเตรียมความพร้อมรองรับการเข้าร่วม AEC และเร่งสร้างผู้นำด้านนวัตกรรมทุกระดับที่จะเตรียมความพร้อมรับมือกับระบบการค้าเสรีที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง (อรอนงค์ โรจน์วัฒนบูลย์, 2554) ขณะที่การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อองค์การที่เคยประสบความสำเร็จและองค์การที่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ จึงต้องการสร้างโอกาสใหม่ ๆ ทั้งในระดับองค์การและระดับบุคคลให้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการพัฒนา การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงาน (อนุสรา สุวรรณวงศ์, 2559) ซึ่งการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นด้านบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ในการสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จที่จะนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการสร้างคุณค่าให้กับบุคคลและองค์การ (ขวัญชนก โตนาค, และคณะ, 2557)

ภาวะผู้นำนวัตกรรมจึงเป็นความท้าทายความสามารถของการพัฒนาตนเองและการพัฒนาวิธีการทำงานในรูปแบบของการเปิดใจ (Openness) มุ่งเน้นการยอมรับสิ่งใหม่หรือความคิดเห็นใหม่ให้เกิดการระดมความคิดเห็น (Brainstorming) มุ่งไปสู่การสร้างนวัตกรรม (Innovative Goal) ให้เกิดการกระตุ้นความมุ่งมั่นตั้งใจ และเตรียมพร้อมรองรับสถานการณ์ที่จะสร้างโอกาสของผู้ประกอบการ SMEs (Anita Ellen Tobiassen, etc., (2018) ทั้งนี้การวิเคราะห์ความแตกต่างและความเป็นไปได้ในการสร้างนวัตกรรมที่มีการบริหารและความเสี่ยงภายใต้ความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงแบบยืดหยุ่น (Agile Transformation) มีองค์ประกอบเกี่ยวกับนวัตกรรมการนำ (Innovation of Leading) นวัตกรรมการทำงาน (Innovation of Task) นวัตกรรมการจัดการ (Innovation of Management) และนวัตกรรมกระบวนการ (Innovation of Process) (Daniel Paulino. etc, (2017)

ปัญหาการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม เกิดจากอุปสรรคในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากการวิจัยและพัฒนาเชิงนวัตกรรม (R&D) ของประเทศไทยนั้น ยังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรหรือไม่ได้มีการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (อนุสรา สุวรรณวงศ์, 2559) ขณะที่ประเทศสิงคโปร์และเกาหลีใต้มีการกำหนดนโยบายให้ความสำคัญกับนวัตกรรม และวางแผนเพื่อนำพาประเทศไปสู่การเป็นประเทศที่เป็นผู้นำด้านนวัตกรรมอย่างเป็นระบบ จะเป็นผลความสำเร็จจากการปรับเปลี่ยน (Transform) (สุพกาญจน์ วิทยพัธนา, 2552) ทำอย่างไรจึงจะให้ผู้ประกอบการ SMEs ของไทยได้เห็นความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมนำไปสู่ประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเปลี่ยนแปลง (ขวัญชนก โตนาค, และคณะ, 2557) ที่มีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์ธุรกิจแตกต่างกันด้านความมุ่งมั่นการนำไปใช้ในธุรกิจ ขณะที่แนวทางส่งเสริมการเรียนรู้และกระตุ้นความคิดของบุคลากรสัมพันธ์กับกลยุทธ์ธุรกิจของ SMEs อยู่ระดับน้อยทำให้นวัตกรรมขององค์การสัมพันธ์กับการใช้กลยุทธ์ต่ำ (สุพกาญจน์ วิทยพัธนา, 2552)

การพัฒนาภาวะผู้นำยุคนวัตกรรมในโลกดิจิทัล จึงเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนองค์การ และนำความเปลี่ยนแปลงมาพัฒนาองค์การให้ประสบความสำเร็จของผู้ประกอบการ SMEs เป็นการเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำองค์การรองรับสถานการณ์และความอยู่รอดขององค์การ (Daniel Jiménez-Jimenez, etc., 2008) ทั้งนี้ผู้นำและบุคลากรในประเทศกลุ่มอาเซียนมีความสามารถและศักยภาพ แต่ยังขาดแนวทางดึงศักยภาพภายในของผู้นำออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ขณะที่นวัตกรรมเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนองค์การในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งมั่นพัฒนาภาวะผู้นำที่สามารถสร้างนวัตกรรมได้อย่างยั่งยืน และกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวที่จะสร้างนวัตกรรมได้ด้วยศักยภาพ และประสบการณ์ของผู้นำ (Christy Brazee, Denver Lopp, 2012) จึงมีการศึกษาเชิงวิชาการ ดังนี้

1. วิธีการศึกษาพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิทัล การสร้างนวัตกรรมมุ่งเน้นการส่งเสริมความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่มุ่งเน้นแลกเปลี่ยนการเรียนรู้หรือแบ่งปันความรู้ (Learning & Sharing) การทำงานแบบร่วมมือ (Collaboration) เน้นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้นวัตกรรม (Innovation Network) ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดที่หลากหลาย (Anita Ellen Tobiassen, etc, 2018) โดยสนับสนุนการปฏิบัติงานนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม และส่งเสริมให้มีส่วนร่วมการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิผลด้านแนวทางสร้างสรรค์นวัตกรรมที่จะเป็นพฤติกรรมการพัฒนาเชิงนวัตกรรมการในการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และองค์ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ (Ian Roffe, 1997) ทั้งนี้วิธีการศึกษาเป็นกระบวนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาที่มีการวิจัยและที่มีการศึกษาแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปใช้ให้ก่อเกิดประโยชน์ทางด้านกระบวนการบริหารจัดการองค์การ มีการทบทวนวรรณกรรมจากบทความที่ได้มีการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการต่างประเทศและในประเทศ เป็นการค้นคว้าเชิงวิเคราะห์ค้นหาองค์ประกอบที่สำคัญในการนำมาใช้สังเคราะห์แนวทางพัฒนาที่มีเน้นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยกลุ่มเป้าหมายมีการศึกษาผู้ประกอบการที่มีความต้องการพัฒนาแนวทางเป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลงขององค์การของ SMEs ในประเทศไทย

2. วิเคราะห์ผลการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิทัล การกำหนดกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความสัมพันธ์ของการศึกษาทางด้านพัฒนานวัตกรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจยุคดิจิทัลขององค์การธุรกิจ การพัฒนาภาวะผู้นำมุ่งแสดงถึงพฤติกรรมทั้งการบริหารจัดการ (Managing) ควบคู่ไปกับการนำ (Leading) ในการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Minna Saunila, 2016) เป็นการใช้ความเชี่ยวชาญด้านทักษะที่มีความจำเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบันที่กำหนดคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกกรรมที่ใช้ความสามารถในการเปลี่ยนความคิดที่แตกต่างให้กลายเป็นนวัตกรรมที่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคดิจิทัล (Kittiranee Khuangporn and Shotiga Pasiphol (2016) โดยการขับเคลื่อนของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม มีองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Leadership Innovation) ในการกำหนดบทบาทของการสนับสนุนแนวทางพัฒนาและส่งเสริมมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ และพัฒนาการปฏิบัติงานที่เรียนรู้จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงให้เป็นการนำสู่

การเรียนรู้ (Leading to Learn) ให้กระบวนการพัฒนาความคิดเชิงนวัตกรรม (Innovation of Process) (เกรียงกานต์ กาญจนะโภคิน, 2555) และพร้อมที่จะเรียนรู้ในมุมมองที่หลากหลายในแนวทางการแก้ปัญหา (Christy Brazee, Denver Lopp, 2012) จึงประเด็นสำคัญที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาภาวะผู้นำนวัตกรรมทางด้านการเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อการปรับตัวของธุรกิจให้เข้ากับยุคเศรษฐกิจยุคดิจิทัล มีความสามารถแข่งขันที่จะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน (Bolko von Oetinger, 2005) ได้แก่ **1) นวัตกรรมสร้างการเรียนรู้ (LERNING INNOVATION)** การพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นการสร้างแผนนำทางสร้างขีดความสามารถ และศักยภาพที่จะนำไปสู่กุญแจความสำเร็จ และกำหนดจุดเช็คเป้าหมายระหว่างการเดินทาง รวมทั้งการสร้างวิธีการสื่อสารหรือนำเสนอผลจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กระบวนทัศน์ วัฒนธรรมการเป็นผู้นำ การบูรณาการแก้ปัญหา และการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงาน (Christy Brazee, Denver Lopp, 2012) ขณะที่การนำสู่การคิดในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิสัยทัศน์หรือการคิดเชิงกลยุทธ์ (Strategic Thinking) ต้องพัฒนาจุดเด่นที่นำสู่การเปลี่ยนแปลง (Leading to Change) ที่เริ่มจากกระบวนการปรับทัศนคติเชิงบวกให้มีทิศทางการทำงานร่วมกันเชิงสร้างสรรค์วัฒนธรรมนำสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมในการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์นวัตกรรมในการสร้างสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Leadership Innovation) ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารพัฒนาระดับความสามารถ (Ian Roffe, 1997) **2) นวัตกรรมสร้างแรงบันดาลใจ (INSPIRE INNOVATION)** การพัฒนาให้มีแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์นวัตกรรม การพัฒนาภาวะผู้นำต้องสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ความคิดที่มุ่งเน้นผลลัพธ์เป็นหลักของการใช้ความรู้และทักษะความสามารถของบุคลากรในการสร้างความสมดุลของทักษะความสามารถให้เหมาะสมกับสถานการณ์ขององค์การที่ต้องการสร้างระดับการเปลี่ยนแปลงวิถีการเรียนรู้สู่นวัตกรรม (S-Curve) ในการสร้างผู้นำนวัตกรรมและผู้นำมืออาชีพให้สามารถดำรงอยู่กับองค์การ (Bolko von Oetinger, 2005) เป็นผู้นำที่มีความสามารถในการจัดการความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ (Creator) ความสามารถเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) ความเป็นมืออาชีพ (Professional) ให้เกิดแบบแผนผู้นำยุคดิจิทัล (Leadership Digital) ที่มีสภาพแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม (Google Inc., 2013) **3) นวัตกรรมสร้างการมีส่วนร่วม (COLLABORATION INNOVATION)** การพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นการพัฒนาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Yu-Shan Su, etc., 2018) ประกอบด้วย 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ด้านความรับผิดชอบ วิสัยทัศน์กว้างไกล ประพฤติตนน่าเคารพนับถือ มีจริยธรรม มีความรู้และแสวงหาความรู้เพิ่มเติม (Gaurav Dilip Tikas, Akhilesh K.B., 2017), 2) การสร้างแรงบันดาลใจด้านมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าหมาย จงรักภักดีต่อองค์การและร่วมรักษาวัฒนธรรมองค์การ (Tove Brink, 2017), 3) การกระตุ้นทางปัญญาด้านการใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Google Inc. (2013), 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลด้านแนะนำ และนำทางผู้อื่น กระจายอำนาจให้ผู้อื่น คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล รับฟังและเห็นคุณค่าของผู้อื่น

โดยใช้แบบวัดทักษะภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ (Philip Alford, Yanqing Duan, 2018) **4) นวัตกรรมสร้างขีดความสามารถ (CAPABILITY INNOVATION)** การพัฒนาทักษะทางการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมจากการสร้างภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transaction Leadership) มีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์การจะต้องใช้ทั้งสองแบบควบคู่กันที่จะให้เกิดผลเชิงนวัตกรรมที่มีการเชื่อมโยงองค์ความรู้ทั้งภายในและภายนอกองค์การ (Minna Saunila, 2016) เป็นการกระตุ้นให้เกิดความมุ่งมั่น และความสอดคล้องศักยภาพภายใต้สภาพแวดล้อมการทำงานและวัฒนธรรมองค์การนวัตกรรม โดยวัดความมีประสิทธิภาพ และความมีประสิทธิผล (Kittiranee Khuangporn and Shotiga Pasiphol, 2016)

3. สังเคราะห์ผลการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิทัล การพัฒนาภาวะผู้นำยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (Economics Digital Leadership) การเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในภาวะที่มีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นพื้นฐานของการพัฒนานวัตกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนรูปแบบธุรกิจที่จะสร้างโอกาสการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและความอยู่รอดของการดำเนินธุรกิจ (Yu-Shan Su, etc., 2018) มุมมองของผู้นำที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล (Digital Transformation) ต้องมีความเข้าใจในการนำเทคโนโลยีไปใช้ในการสร้างนวัตกรรมให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทั้งระยะสั้นและระยะยาวในยุคเศรษฐกิจดิจิทัลที่มีการเติบโตของธุรกิจแบบก้าวกระโดดจากการนำเทคโนโลยีมาสร้างความแตกต่าง (Daniel Paulino Teixeira Lopes, etc., 2017) ดังนี้ **1) นวัตกรรมการจัดการยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (Management Innovation)** การนำรูปแบบเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการให้สอดคล้องกับวิธีการทำงาน และการนำไปใช้ในการตัดสินใจในการกำหนดทิศทางพัฒนาความรู้ (Daniel Jiménez-Jimenez, etc., 2008) และทักษะความสามารถในการสร้างนวัตกรรมเพื่อสร้างความสมดุลยของการพัฒนาทักษะความเป็นอาชีพ และความเป็นผู้ประกอบการภายใต้การสื่อสารที่ชัดเจนอย่างเป็นระบบที่จะขับเคลื่อนนวัตกรรมผสมผสานการจัดการสภาพแวดล้อมในการสร้างนวัตกรรม (Innovation Climate) การจัดการวัฒนธรรมการทำงานด้านนวัตกรรม (Innovation Culture) และการจัดการความคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม (Innovation Creative) โดยผลักดันผลิตภัณฑ์เชิงนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง (Christy Brazee, etc., 2012) **2) นวัตกรรมองค์การยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (Organization Innovation)** การปรับเปลี่ยนรูปแบบธุรกิจ (Business Model) รองรับการบริโภคยุคใหม่ (Net Generation Consumption) มีการลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล และเพิ่มการลงทุนใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Daniel Jiménez-Jimenez, etc., 2008) มุ่งเน้นนวัตกรรมแบบธุรกิจอัจฉริยะในการขับเคลื่อนหลายรูปแบบ (Hyperdrive) ในการบริหารองค์การแบบเครือข่ายหรือการบริหารแบบเคลื่อนที่ (Mobile Management) จะส่งผลระบบห่วงโซ่ธุรกิจ ทำให้มีการขับเคลื่อนนวัตกรรมการสร้างแรงบันดาลใจในการคิดสร้างสรรค์ (Bolko von Oetinger, 2005) มีอิทธิพลต่อความผูกพันความร่วมมือเชื่อมโยงกับอิสระทางความคิดและการตัดสินใจ (Christy Brazee, Denver Lopp, 2012) ที่ทำให้

องค์การมีโครงสร้างไม่ซับซ้อนในการกำหนดความรู้ความสามารถเชิงนวัตกรรมหรือภาวะผู้นำดิจิทัล (Leadership Digital) และการเปลี่ยนแปลงบุคลากรภายใต้สภาพแวดล้อมดิจิทัล (Digital Environment)

4. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิทัล เป็นผลกระทบจากการพัฒนามีแนวทางดังนี้ 1**) ผู้นำต้องมีมุมมองการพัฒนานวัตกรรมในโลกดิจิทัล** เป็นการเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จส่งเสริมให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่จากการระดมความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาสิ่งที่เป็นอยู่ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยเฉพาะการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) และเรียนรู้จากประสบการณ์ (Learning Experience) เป็นการสร้างรหัสนวัตกรรม (Coding Innovation) มีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ถึงคุณลักษณะของนวัตกรรมภาวะผู้นำเชิงความคิดกับนวัตกรรมภาวะผู้นำเชิงการพัฒนามีระดับมากที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หรือร้อยละ 60 ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบด้านอายุและระดับการศึกษาในยุคดิจิทัลที่อาศัยประสบการณ์เป็นสำคัญ (Gaurav Dilip Tikas, Akhilesh K.B., 2017) **2) ผู้นำยุคใหม่ต้องสร้างนวัตกรรมได้อย่างยั่งยืนให้สอดคล้องกับการพัฒนาธุรกิจในโลกยุคดิจิทัล** เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามเทคโนโลยีที่จะทำให้องค์การธุรกิจอยู่รอดได้ด้วยนวัตกรรม เป็นการยกระดับขีดความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สามารถแข่งขันในระดับสากลและยืนหยัดอยู่ในตลาดการแข่งขัน ภายใต้กระแสการปฏิวัติดิจิทัล (Digital Disruption) ทำให้สมาคมอาเซียนต้องปรับตัวจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง (อรอนงค์ โรจน์วัฒนบูลย์, 2554) ขณะที่ผู้นำหรือผู้บริหารขององค์การธุรกิจ จะเป็นศูนย์บ่มเพาะผู้นำและผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาทักษะทุกมิติที่มีเป้าหมายส่งเสริมให้สามารถคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ที่จะนำพาองค์การธุรกิจให้มีศักยภาพในการแข่งขัน (Anita Ellen Tobiassen, etc., 2018)

5. สรุปการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิทัล การพัฒนามีความเชื่อมโยงและมีความสัมพันธ์กับการพัฒนานวัตกรรมขององค์การ จึงเป็นการสร้างสรรค์ผลของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลตอบสนองปัญหาการจัดการนวัตกรรมและการบริหารองค์การนวัตกรรม มีการสั่งสมและการแสวงหาให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะของผู้นำที่มีทักษะ ขีดความสามารถ และศักยภาพในการนำองค์การเชิงพลวัตร (Dynamics Leader) เชื่อมโยงหรือสร้างเครือข่ายนวัตกรรมในการความเป็นเลิศแบบมืออาชีพในยุคดิจิทัล (Digital Citizenship) ทั้งนี้ผู้บริหารนวัตกรรมต้องมีภาวะผู้นำในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล เป็นการใช้วิธีการจัดการเชิงนวัตกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสำเร็จของวิสัยทัศน์ชัดเจนและจูงใจ ทำให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อถือ และยอมรับการพัฒนาสร้างสรรค์นวัตกรรมที่เป็นผลผลิตขององค์การธุรกิจ

การเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือความเชื่อที่ผลต่อพฤติกรรม (Mindset) ให้มีการคิดอย่างสร้างสรรค์ในเชิงบวก (Positive Creative Thinking) จะได้สร้างบรรยากาศให้เกิดการคิดเชิงนวัตกรรม (Innovative Thinking) ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทักษะในการปลูกฝังค่านิยมให้มีแรงบันดาลใจในนวัตกรรม (Passion of Innovation) ในการปลูกจิตสำนึกเป็นผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมที่สามารถตอบสนองเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการของสังคม และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้

เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นนวัตกรรมที่สร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม มีองค์ประกอบ ได้แก่ **1) การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงการบริหารจัดการนวัตกรรม (Management Innovation)** เป็นการพัฒนาแนวทางการเปลี่ยนแปลงนำไปสู่ยุคดิจิทัล (Digital Transformational) เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงปฏิวัตินวัตกรรมการจัดการ (Innovation Disruptive) ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมการทำงานกับนวัตกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงแบบยืดหยุ่นในมิติของการพัฒนาภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงที่มีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน **2) การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคดิจิทัล (Leadership Innovation of Digital Era)** เป็นผลจากสร้างนวัตกรรมที่มีต่อการนำขององค์การ (Innovation of Leading) มีความสัมพันธ์กับนวัตกรรมเชิงกระบวนการ ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงแบบยืดหยุ่นในมิติขององค์การแห่งนวัตกรรม (Organization Innovation) เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่จูงใจและสร้างแรงบันดาลใจในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ และสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์เชิงนวัตกรรมขององค์การอย่างต่อเนื่อง

6. อภิปรายผลการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมยุคเศรษฐกิจดิจิทัล เป็นผลจากภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีความยืดหยุ่นต่อความสำเร็จในระยะสั้นเชื่อมโยงกับเป้าหมายของการพัฒนาภาวะผู้นำยุคดิจิทัลที่เกิดความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดความสำเร็จระยะยาวที่มีความต่อเนื่องของความอยู่รอดของธุรกิจเป็นการวางกลยุทธ์ของการเปลี่ยนแปลงที่สะท้อนถึงนวัตกรรมมากกว่าการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ ทั้งนี้ภาวะผู้นำนวัตกรรมเชิงแลกเปลี่ยน และภาวะผู้นำนวัตกรรมเชิงเปลี่ยนแปลงมีความสัมพันธ์กับความสามารถของภาวะผู้นำที่ต้องการกระตุ้นให้เกิดสติปัญญาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และการคิดต้นแนวทางแก้ปัญหาที่มีมุมมองกว้างและมีกลไกลนำนวัตกรรมจะช่วยสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่องค์การ เตรียมพร้อมรับมือกับระบบการค้าเสรีที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง (อรอนงค์ โรจน์วัฒนบูลย์, 2554) เน้นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้นวัตกรรม (Innovation Network) ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดที่หลากหลาย (Anita Ellen Tobiassen, etc, 2018) ทั้งนี้พฤติกรรมการบริหารจัดการ (Managing) ควบคู่ไปกับการนำ (Leading) ในการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Minna Saunila, 2016) ทำให้เกิดแนวทางเปลี่ยนแปลงใหม่หรือคิดค้นหาวิธีการใหม่ ๆ และให้ความสำคัญอยู่กับการคงสภาพภายใต้วัฒนธรรมที่มั่นคงแบบยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

เกรียงกานต์ กาญจนะโภคิน (2555). **“ผู้นำด้านนวัตกรรม (INNOVATION LEADERSHIP).”** สืบค้นหาเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2561 จากเว็บไซต์ http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/466874

ขวัญชนก โตนาค, สุกัญญา แช่มช้อย, อนุชา กอนพ่วง (2557). **“การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.”** ศูนย์ดัชนีอ้างอิงวารสารไทย, สืบค้นหาเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2561 จากเว็บไซต์ https://www.kmutt.ac.th/jif/public_html/article_detail.php?ArticleID=140513

สุพกาญจน์ วิทยพัธนา (2552) **ผลกระทบของภาวะผู้นำความสามารถในการดูดซับความรู้และกลยุทธ์ธุรกิจต่อนวัตกรรม.** จุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทัศน์ ปีที่ 31. ฉ 119-120 , ม.ค. – มิ.ย.

อรอนงค์ โรจน์วัฒนบูลย์ (2554). **“การพัฒนาตัวแบบผู้นำเชิงนวัตกรรม.”** รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อนุสรา สุวรรณวงศ์ (2559). **“ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Innovative Leadership).”** โครงการทรูปลูกปัญญา, สืบค้นหาเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2561 จากเว็บไซต์ http://www.trueplookpanya.com/knowledge/content/52233/-edu-teaartedu-teaart-teaartdir

Anita Ellen Tobiassen, Inger Beate Pettersen, (2018) "Exploring open innovation collaboration between SMEs and larger customers: The case of high-technology firms", **Baltic Journal of Management**, Vol. 13 Issue: 1, pp.65-83, https://doi.org/10.1108/BJM-01-2017-0018

Bolko von Oetinger (2005) "Inspiring innovation: A lesson from the top**", Strategic Direction,** Vol. 21 Issue: 3, pp.19-21, https://doi.org/10.1108/02580540510584139

Christy Brazee, Denver Lopp, (2012) "Innovative Learning/Learning Innovation: Using Action Learning Projects to Develop Students' Industry Mindset**", International Journal of Innovation Science**, Vol. 4 Issue: 3, pp.155-172, https://doi.org/10.1260/1757-2223.4.3.155

Daniel Jiménez-Jimenez, Raquel Sanz Valle, Miguel Hernandez-Espallardo, (2008) "Fostering innovation: The role of market orientation and organizational learning", **European Journal of Innovation Management**, Vol. 11 Issue: 3, pp.389-412, https://doi.org/10.1108/14601060810889026

Daniel Paulino Teixeira Lopes, Naldeir dos Santos Vieira, Allan Claudius Queiroz Barbosa,

Cristina Parente, (2017) "Management innovation and social innovation: convergences and divergences", **Academia Revista Latinoamericana de Administración**, Vol. 30 Issue: 4, pp.474-489, https:// doi.org/10.1108/ARLA-05-2016-0150

Gaurav Dilip Tikas, Akhilesh K.B., (2017) "Towards enhancing innovation capability of teams: a conceptual perspective", **Team Performance Management: An International Journal,** Vol. 23 Issue: 7/8, pp.352-363, https://doi.org/10.1108/TPM-04-2016-0011

Google Inc. (2013) "Google grows on people: Bottom-up leadership and minimalist management inspire innovation", **Strategic Direction**, Vol. 29 Issue: 9, pp.16-18, https://doi.org/10.1108/SD-08-2013-0052

Ian Roffe, (1997) "Developing a dynamic in a learning innovation", **Quality Assurance in Education,** Vol. 5 Issue: 2, pp.90-96, https://doi.org/10.1108/09684889710165143

Kittiranee Khuangporn and Shotiga Pasiphol (2016). *Development of 21st century transformational leadership skill scale for undergraduate students*. OJED, Vol. 11, No. 2, 2016, pp. 131 - 146

Minna Saunila, (2016) "Performance measurement approach for innovation capability in SMEs", **International Journal of Productivity and Performance Management,** Vol. 65 Issue: 2, pp.162-176,https://doi.org/10.1108/IJPPM-08-2014-0123

Yu-Shan Su, Zong-Xi Zheng, Jin Chen, (2018) "A multi-platform collaboration innovation ecosystem: the case of China**", Management Decision**, Vol. 56 Issue: 1, pp.125-142, https://doi.org/10.110MD-04-2017-0386

Philip Alford, Yanqing Duan, (2018) "Understanding collaborative innovation from a dynamic capabilities perspective**", International Journal of Contemporary Hospitality Management**, Vol. 30 Issue: 6, pp.2396-2416, https://doi.org/10.1108/IJCHM-08-2016-0426

Tove Brink, (2017) "Innovation collaboration in the renewable offshore wind energy sector**", International Journal of Energy Sector Management,** Vol. 11 Issue: 4, pp.664-680, https://doi.org/10.1108/IJESM-04-2016-0005

ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา*

Relationships Between Sevice Marketing Mix and Consumer Loyalty on Construction Materials Business in Hatyai, Songkhla.

อัสนา สาเมาะ**
Asna Samoh
ประสิทธิ์ รัตนพันธ์***
Prasit Rattanaphan

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภคที่เคยซื้อสินค้าวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 400 กลุ่มตัวอย่าง พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 31–40 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,000-15,000 บาท ส่วนประสมการตลาดบริการโดยรวมมีระดับความสำคัญต่อความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างอยู่ในระดับมาก ผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาต่างกันให้ความสำคัญกับความภักดีแตกต่างกัน และส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (r=.653)

คำสำคัญ: ส่วนประสมการตลาดบริการ, ความภักดี, วัสดุก่อสร้าง

---

* งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เปรียบเทียบความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล (2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

1) compare the loyalty on construction materials business in Hatyai, Songkhla. Classified by personal factors.

(2) study the relationship between service marketing mix and loyalty on construction materials business in Hatyai, Songkhla.

** นักศึกษาปริญญาโท สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

Abstract

The objectives of this research were to compare consumer loyalty in the construction materials business in Hatyai, Songkhla, and to investigate the relationship between service marketing mix and consumer loyalty in the construction materials business in Hatyai, Songkhla. This study was a quantitative research. The questionnaire was used as a research instrument to collect data from the sample of 400 consumers who have ever purchased construction materials in Hatyai, Songkhla. The results of this study indicated that the respondents mostly were female, 31-40 years old, graduated with a bachelor’s degree, worked as an employee of a private company, and earned average monthly income of 10,000-15,000 Baht. In addition, the level of overall service marketing mix has a significant impact on consumer loyalty in the construction materials business. In HatYai, Songkhla was at a high level. the results showed that when personal factors were considered, the respondents with different educational level had different emphasis on consumer loyalty, and service marketing mix was positively related to consumer loyalty at a moderate level (r = .653).

Keywords : Sevice Marketing Mix**,** Loyalty, Construction Materials

บทนำ

ตลาดวัสดุก่อสร้างเป็นตลาดที่มีความหลากหลายและมีทิศทางการเติบโตของวัสดุก่อสร้างแต่ละประเภทขึ้นอยู่กับปัจจัยที่แตกต่างกัน ซึ่งจะขึ้นอยู่กับผู้ใช้และประเภทของงานก่อสร้างที่จะเกิดขึ้นในแต่ละปี ซึ่งจะเกี่ยวกับการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ศูนย์การค้า อาคารสำนักงานและโรงงาน เป็นต้น โดยการสั่งซื้อวัสดุก่อสร้างในกลุ่มลูกค้าโครงการก่อสร้างภาครัฐและกลุ่มลูกค้าก่อสร้างโครงการเอกชน ผู้รับเหมาโครงการหรือเจ้าของโครงการจะมีการสั่งซื้อจากผู้ผลิตในประเทศโดยตรงและสินค้าวัสดุก่อสร้างบางประเภทจะมีการนำเข้ามาจากต่างประเทศ อย่างไรก็ดีหากโครงการก่อสร้างมีขนาดเล็ก ผู้รับเหมาจะมีการสั่งซื้อวัสดุก่อสร้างจากผู้ประกอบการค้าวัสดุก่อสร้างขนาดกลางและขนาดเล็ก นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มลูกค้ารายย่อย ซึ่งจะเป็นกลุ่มการซ่อมแซม ปรับปรุงและปลูกสร้างที่อยู่อาศัยโดยลูกค้ากลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะซื้อจากผู้ประกอบการค้าวัสดุก่อสร้าง (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2560)

ปัจจุบันการแข่งขันในธุรกิจค้าวัสดุก่อสร้างมีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้มีผู้ประกอบการอยู่เป็นจำนวนมาก จากข้อมูล ณ เดือนมิถุนายน 2560 กลุ่มจังหวัดภาคใต้มีจำนวนนิติบุคคลจดทะเบียนทั้งหมด 13,300 ราย คิดเป็นร้อยละ 22.67 ของภาคใต้ และมูลค่าทุนจดทะเบียน 126,530.11 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 30.02 ของภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นธุรกิจ SME คิดเป็นร้อยละ 99.10 ที่ประกอบธุรกิจบริการ เช่น ธุรกิจค้าวัสดุก่อสร้างและอสังหาริมทรัพย์ (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดน, 2560) ซึ่งผู้ประกอบการสามารถแย่งชิงส่วนแบ่งการตลาดจากคู่แข่งขันทางการได้นั้น ผู้ประกอบการต้องมีการปรับตัวโดยมุ่งเน้นถึงส่วนประสมการตลาดบริการยิ่งขึ้น โดยการแข่งขันของร้านค้าวัสดุก่อสร้างในปัจจุบันของผู้ประกอบการจำเป็นที่จะต้องมีรูปแบบร้านค้าที่ทันสมัย มีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ ราคาสามารถจับต้องได้ และคุ้มค่ากับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เพราะเหตุนี้ทำให้ผู้ประกอบการร้านค้าวัสดุก่อสร้างต้องหากลยุทธ์มาใช้ในการทำธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ซึ่งประกอบด้วย ส่วนประสมการตลาดบริการ ดังนี้ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการให้บริการ และด้านลักษณะทางกายภาพ ทำให้ผู้ประกอบการต้องรู้ความต้องการที่แท้จริงของผู้บริโภค (Customer Needs) เพื่อออกแบบวิธีการหรือกลยุทธ์ในการจัดการผลิตภัณฑ์และบริการให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค สร้างความประทับใจให้ผู้บริโภคเพื่อให้เกิดการซื้อซ้ำและบอกต่อเพิ่มขึ้น

ความภักดีของผู้บริโภคถือว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของร้านค้าวัสดุก่อสร้าง และการสร้างมูลค่าให้กับผู้บริโภคถือว่าเป็นการสร้างความภักดี เมื่อผู้บริโภคมีความภักดีก็จะกลับไปสร้างความเติบโตและผลกำไรแบบยั่งยืนให้กับร้านค้าวัสดุก่อสร้าง ทำให้ร้านค้าวัสดุก่อสร้างสามารถลดต้นทุนในการประชาสัมพันธ์หรือการทำตลาดเพื่อสร้างผู้บริโภคใหม่ (Aaker, 1991) และช่วยป้องกันส่วนแบ่งตลาดตลอดจนช่วงชิงลูกค้าจากคู่แข่งขัน (Dunn, 1997) ทั้งยังช่วยให้ร้านค้าวัสดุก่อสร้างลดต้นทุนด้านการส่งเสริมการตลาด ประหยัดค่าใช้จ่ายสำหรับการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพราะเมื่อมีกลุ่มผู้บริโภคที่ภักดีต่อร้านค้าวัสดุก่อสร้างแล้ว ผู้บริโภคกลุ่มนี้จะเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนและแพร่กระจายข่าวสารแก่บุคคลอื่น ๆ (Word of Mouth) ให้กับธุรกิจได้เป็นอย่างดีและยังทำให้เกิดผู้บริโภครายใหม่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และเมื่อร้านค้าวัสดุก่อสร้างสามารถรักษาฐานลูกค้าเก่าพร้อมทั้งเพิ่มจำนวนลูกค้าใหม่ไปด้วย ร้านค้าวัสดุก่อสร้างก็จะมียอดขายเพิ่มขึ้น และมีความสามารถในการทำกำไรสูงขึ้นเช่นกัน จะเห็นได้ว่าความสำคัญที่จะนำร้านค้าวัสดุก่อสร้างไปสู่ความสำเร็จในระยะยาวได้นั้น

เกิดจากรากฐานการสร้างความภักดีของผู้บริโภค (Oliver, 1997) ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการศึกษาส่วนประสมการตลาดบริการ ซึ่งประกอบด้วย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการให้บริการ และด้านลักษณะทางกายภาพโดยทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามของผู้ซื้อหรือลูกค้าที่มีความต้องการซื้อวัสดุก่อสร้าง และนำมาใช้ประโยชน์ในกิจการของตนและผู้ประกอบการร้านค้าวัสดุก่อสร้าง เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยมาใช้ในการพัฒนาการบริหารธุรกิจให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research Methodology) เพื่อศึกษาส่วนประสมการตลาดบริการที่มีผลต่อความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยเนื้อหาในการศึกษาแนวคิดปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ (Kotler, 2007) ประกอบด้วย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการให้บริการ และด้านลักษณะทางกายภาพ และความภักดี (Pong & Yee, 2001) ประกอบด้วย ด้านการซื้อซ้ำและด้านบอกต่อ

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) คือปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน และส่วนประสมการตลาดบริการ ประกอบด้วย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการให้บริการ และด้านลักษณะทางกายภาพ และตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือความภักดีของผู้บริโภค ได้แก่ ด้านการซื้อซ้ำและด้านบอกต่อ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับส่วนประสมการตลาดบริการ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2552, น.21-25) ได้กล่าวถึงแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดบริการของศาสตราจารย์ฟิลลิป ค็อตเล่อร์ (Philip Kotler) กูรูด้านการตลาดชั้นนำของโลก ได้ให้แนวคิดส่วนประสมทางการตลาดสำหรับธุรกิจบริการ (Service Marketing Mix) ไว้ว่าเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจที่ให้บริการจำเป็นจะต้องใช้ส่วนประสมการตลาดบริการ (Service Marketing Mix) 7 อย่าง หรือ 7P ในการกำหนดกลยุทธ์การตลาดประกอบด้วยด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการ-

จัดจำหน่ายด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านกระบวนการให้บริการ ด้านบุคลากร และด้านลักษณะทางกายภาพ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความภักดี

ธีรพันธ์ โล่ทองคำ (2547) ได้กล่าวว่าความภักดีของลูกค้า (Customer Loyalty) หมายถึง ความผูกพันของลูกค้าที่มีต่อตราสินค้า ร้านค้า ผู้ผลิต การบริการหรืออื่นๆที่อยู่บนพื้นฐานของการซื้อสินค้าซ้ำๆนั่นเอง ดังนั้นความภักดีจากลูกค้าเป็นเป้าหมายอันสำคัญที่สุดที่ทุกธุรกิจต้องการ

ตุลยลักษณ์ อู่ไพจิตร (2550) ได้ให้ความหมายความภักดีไว้ว่า พฤติกรรมการตัดสินใจเลือกใช้บริการต่อตราสินค้าซ้ำหรือการบอกต่อถึงความพึงพอใจแก่ผู้ใกล้ชิดเมื่อมาใช้บริการร้านค้าวัสดุก่อสร้าง ได้แก่ การซื้อซ้ำและการบอกต่อ

Pong & Yee (2001 อ้างถึงใน ณัฐชา เลิศโกวิทย์, 2551, น.32) กล่าวว่าความภักดีต่อการบริการนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรม ทัศนคติ และความรู้ ประกอบด้วยปัจจัยในการวัดความภักดีต่อการบริการได้ ดังนี้ พฤติกรรมการซื้อซ้ำ คำบอกเล่า ช่วงที่ผู้บริโภคเลือกรับบริการ ความไม่หวั่นไหวต่อราคาที่เปลี่ยนแปลง ความตั้งใจซื้อซ้ำ ความชอบมากกว่า การลดตัวเลือก และการเป็นอันดับแรกในใจ

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะพฤติกรรมการซื้อซ้ำ และบอกต่อ เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่ผู้บริโภคมีต่อร้านค้าหรือผู้ให้บริการ และทำให้เกิดพฤติกรรมการบอกต่อ เพื่อน คนรู้จัก ญาติพี่น้อง จนทำให้เกิดความต้องการที่จะมาซื้อซ้ำอีกนั้นเอง

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

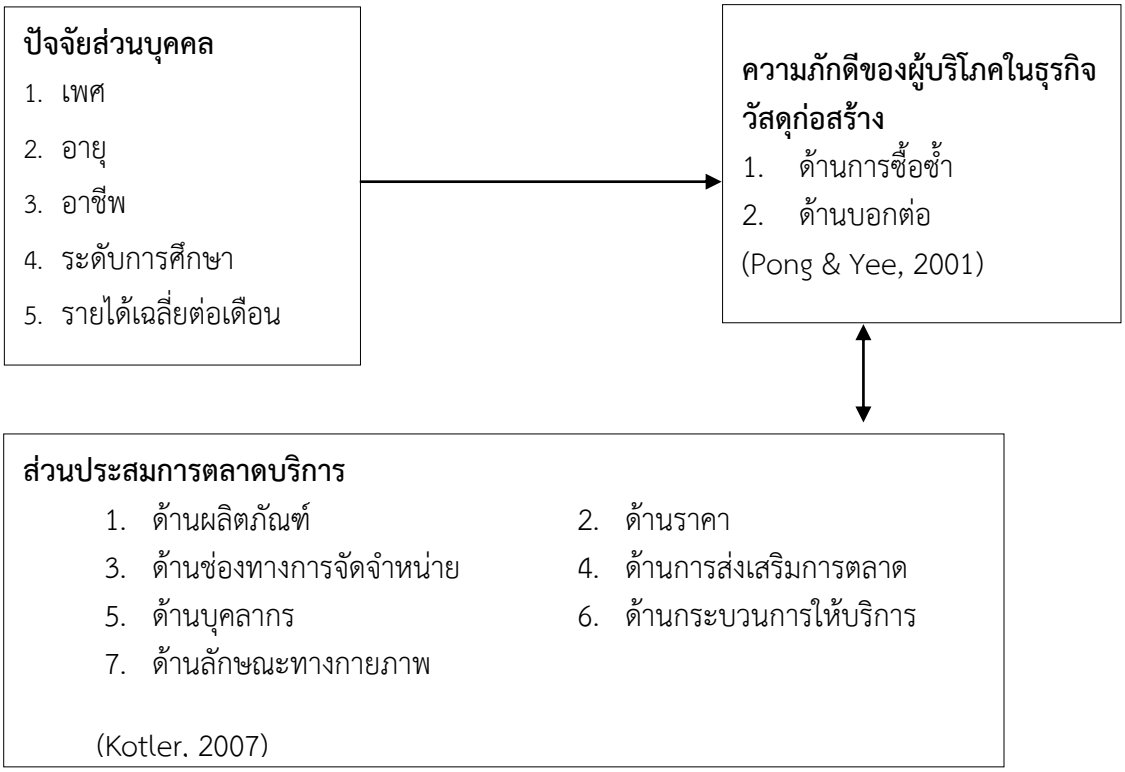

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มหัสธวิน ใจจิต (2560) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความภักดีของผู้บริโภคต่อร้านค้าปลีกวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ (Modern trade) ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ด้านการบริการ ด้านราคา และภาพลักษณ์ กับความจงรักภักดีของผู้บริโภคที่มีต่อร้านค้าปลีกวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความภักดี ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านบริการ ด้านราคา อีกทั้งยังมีการแสดงออกความภักดีในระดับมากที่สุด ด้วยพฤติกรรมการซื้อซ้ำ และบอกต่อ โดยผลการทดสอบความสัมพันธ์พบว่า ปัจจัยด้านการบริการ มีปัจจัยด้านราคาและด้านผลิตภัณฑ์ มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับความภักดีของผู้บริโภค

พัฒน์ชญานันท์ วงศ์ชมภู และกิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ (2556) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความภักดีต่อตราสินค้า สีโจตัน ของผู้บริโภคใน กลุ่มบ้าน ที่อยู่อาศัย ที่ซื้อตรงกับบริษัท ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแตกต่างกันของปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความภักดีต่อตราสินค้าสีโจตัน ของผู้บริโภค เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (4P) และความภักดีต่อตราสินค้า สีโจตัน ของผู้บริโภคในกลุ่ม บ้านที่อยู่อาศัย ที่ซื้อตรงกับบริษัท ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการวิจัยความภักดีในตราสินค้าสีโจตันในด้านปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ระดับการศึกษาที่ต่างกันมีผลต่อความภักดีในตราสินค้าสีโจตันที่ไม่แตกต่างกัน เพศ อายุ อาชีพ รายได้ สถานภาพ ที่แตกต่างกันมีผลต่อความภักดีในตราสินค้าสีโจตัน แตกต่างกัน ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการ-ส่งเสริมทางการตลาด และด้านช่องทางการจัดจำหน่าย มีความสัมพันธ์กับความภักดีในตราสินค้าสีโจตัน

จีรวรรณ นานเขียว (2555) ได้ศึกษาปัจจัยการตลาดที่มีผลต่อความจงรักภักดีของผู้ซื้อเฟอร์นิเจอร์ไม้ในจังหวัดนครนายก เพื่อ (1) วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกับความจงรักภักดีของผู้ซื้อเฟอร์นิเจอร์ไม้ในจังหวัดนครนายก (2) วิเคราะห์ปัจจัยการตลาดที่มีผลต่อความจงรักภักดีของผู้ซื้อเฟอร์นิเจอร์ไม้ในจังหวัดนครนายก ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ซื้อเฟอร์นิเจอร์ไม้ ด้านการศึกษา รายได้ที่แตกต่างกันมีระดับความจงรักภักดีแตกต่างกัน และปัจจัยการตลาดด้านผลิตภัณฑ์มีผลต่อความจงรักภักดีของผู้ซื้อเฟอร์นิเจอร์ไม้ในจังหวัดนครนายกมากที่สุด

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ไปยังบุคคลที่ใช้บริการร้านค้าวัสดุก่อสร้าง และอาศัยในเขตหาดใหญ่ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง จำนวน 400 ชุด โดยเลือกวันและเวลาที่แตกต่างกันในการแจกแบบสอบถาม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้กรอกแบบสอบถามด้วยตนเองและเน้นเก็บข้อมูลจากบุคคลที่สะดวกและเต็มใจจะให้ข้อมูล สถิติที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลคือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าทดสอบที ค่าทดสอบเอฟ และค่าสัมประสิทธิสหสัมพันธ์เพียร์สัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตรวัดนามบัญญัติ (Nominal Scale) ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบตรวจรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นสอบถามเกี่ยวกับระดับความสำคัญของส่วนประสมการตลาดบริการ 7 ด้าน ประกอบด้วย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการให้บริการ ด้านลักษณะทางกายภาพโดยลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้แก่ ด้านการซื้อซ้ำ ด้านบอกต่อ โดยลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

ผลการวิจัย

1. ระดับความสำคัญของส่วนประสมการตลาดบริการที่มีผลต่อความภักดีของผู้บริโภค ในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่าในภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.91 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านผลิตภัณฑ์ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.99 ด้านลักษณะทางกายภาพ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.97 ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.94 ด้านบุคลากร คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.92 ด้านราคา คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.89 ด้านกระบวนให้บริการ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.85 และด้านการส่งเสริมการตลาด คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.83 รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความสำคัญของส่วนประสมการตลาดบริการ ภาพรวมและจำแนกรายด้าน

ส่วนประสมการตลาดบริการ	ระดับความสำคัญ		
	$\overline{X}$	*S.D.*	แปลความ
ด้านผลิตภัณฑ์	3.99	.639	มาก
ด้านราคา	3.89	.645	มาก
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	3.94	.629	มาก
ด้านการส่งเสริมการตลาด	3.83	.714	มาก
ด้านบุคลากร	3.92	.722	มาก
ด้านกระบวนการให้บริการ	3.85	.697	มาก
ด้านลักษณะทางกายภาพ	3.97	.666	มาก
ภาพรวม	**3.91**	**.545**	**มาก**

2. เปรียบเทียบความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่าผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีระดับความสำคัญที่มีต่อความภักดีในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ภาพรวมแตกต่างกัน และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีระดับความสำคัญที่มีต่อความภักดีในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาด้านบอกต่อแตกต่างกัน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน จากนั้นจึงนำผลไปเปรียบเทียบรายคู่(Multiple Comparison) โดยใช้วิธีทดสอบแบบ Least Significant Difference (LSD) เพื่อหาว่าค่าเฉลี่ยคู่ใดบ้างที่แตกต่างกัน รายละเอียดดังตารางที่ 2-3

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ความภักดี	**ปัจจัยส่วนบุคคล**				
	เพศ	**อายุ**	**อาชีพ**	**ระดับการศึกษา**	**รายได้เฉลี่ยต่อเดือน**
ด้านการซื้อซ้ำ	.290	.620	.172	.092	.585
ด้านบอกต่อ	.248	.526	.172	.047*	.967
ภาพรวม	**.233**	**.608**	**.172**	**.047***	**.796**

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับความสำคัญรายคู่ตามความภักดีด้านบอกต่อของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำแนกตามระดับการศึกษา

ด้านบอกต่อ		**ประถมศึกษา**	**มัธยมศึกษาตอนต้น**	**มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.**	**อนุปริญญา/ปวส**	**ปริญญาตรี**	**สูงกว่าปริญญาตรี**
	$\overline{X}$	3.82	3.66	3.81	3.48	3.76	3.93
ประถมศึกษา	3.82	-	.15676	.01076	.33517*	.05633	-.11556
มัธยมศึกษาตอนต้น	3.66	-	-	-.14600	.17841	-.10043	-.27232
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	3.81	-	-	-	.32441*	.04557	-.12632
อนุปริญญา/ปวส	3.48	-	-	-	-	-.27884*	-.45072**
ปริญญาตรี	3.76	-	-	-	-		-.17189
สูงกว่าปริญญาตรี	3.93	-	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับความสำคัญรายคู่ตามความภักดีด้านบอกต่อของผู้บริโภค จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาประถมศึกษามีระดับ

ความสำคัญแตกต่างกับผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาอนุปริญญา/ปวส.อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.มีระดับความสำคัญแตกต่างกับผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาอนุปริญญา/ปวส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาอนุปริญญา/ปวส มีระดับความสำคัญแตกต่างกับผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนคู่อื่นไม่แตกต่างกัน

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่าส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือเมื่อผู้บริโภคให้ระดับความสำคัญของส่วนประสมการตลาดบริการสูงจะทำให้ระดับความสำคัญที่มีต่อความภักดีสูงด้วยโดยมีค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 65.33 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าส่วนประสมการตลาดบริการด้านลักษณะทางกายภาพและความภักดีด้านบอกต่อมีความสัมพันธ์กันสูงที่สุด ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (r=.607, Sig.<.01) กล่าวคือเมื่อผู้บริโภคให้ระดับความสำคัญของส่วนประสมการตลาดบริการด้านลักษณะทางกายภาพสูงจะทำให้ระดับสำคัญที่มีต่อความภักดีด้านบอกต่อสูงด้วย โดยมีค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 60.77 และส่วนประสมการตลาดบริการด้านการส่งเสริมการตลาดและความภักดีด้านการซื้อซ้ำมีความสัมพันธ์กันต่ำที่สุด ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (r=.420, Sig.<.01) กล่าวคือเมื่อผู้บริโภคให้ระดับความสำคัญของส่วนประสมการตลาดบริการด้านการส่งเสริมการตลาดสูงจะทำให้ระดับความสำคัญที่มีต่อความภักดีด้านการซื้อซ้ำสูงด้วยมีค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 42.00 รายละเอียดดังตารางที่ 4-5

ตารางที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยภาพรวม

ตัวแปร		ส่วนประสมการตลาดบริการ
ความภักดีของผู้บริโภค	Pearson Correlation	.653**
	Sig. (2-tailed)	.000

ตารางที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นรายด้าน

ความภักดีของผู้บริโภค	ส่วนประสมการตลาดบริการ						
	ด้านผลิตภัณฑ์	ด้านราคา	ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	ด้านการส่งเสริมการตลาด	ด้านบุคลากร	ด้านกระบวนการให้บริการ	ด้านลักษณะทางกายภาพ
ด้านการซื้อซ้ำ	.466**	.482**	.458**	.420**	.487**	.513**	.547**
ด้านบอกต่อ	.428**	.442**	.488**	.496**	.519**	.508**	.607**

การอภิปรายผลการวิจัย

ส่วนประสมการตลาดบริการที่มีผลต่อความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้างในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาในความสำคัญต่อส่วนประสมการตลาดบริการทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยให้ความสำคัญด้านผลิตภัณฑ์มากที่สุด รองลงมาคือด้านลักษณะทางกายภาพ และน้อยที่สุดคือด้านการส่งเสริมการตลาด ผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีระดับความสำคัญที่มีต่อความภักดีด้านบอกต่อแตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่าความภักดีด้านบอกต่อมีความสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จีรวรรณ นานเขียว (2555) ศึกษาปัจจัยการตลาดที่มีผลต่อความจงรักภักดีของผู้ซื้อเฟอร์นิเจอร์ไม้ในจังหวัดนครนายก ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยส่วนบุคคลด้านการศึกษาที่แตกต่างกันมีระดับความจงรักภักดีแตกต่าง

ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมการตลาดบริการกับความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่ามีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลางและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อผู้บริโภคให้ระดับความสำคัญของส่วนประสมการตลาดบริการสูงจะทำให้ระดับความสำคัญที่มีต่อความภักดีสูงด้วย สอดคล้องกับอมรรัตน์ พินัยกุล (2549, น. 19) ซึ่งกล่าวว่า ลูกค้าที่มีคุณค่าต่อธุรกิจมากที่สุด คือ ลูกค้าที่มีความภักดี ดังนั้นกลยุทธ์ทางการตลาดจึงควรมุ่งสร้างความภักดี และต้องมุ่งไปที่กลุ่มลูกค้าซึ่งมีความภักดีในตราสินค้าและกลุ่มที่ซื้อสินค้าในปริมาณมาก จึงจะทำให้ธุรกิจได้รับกำไรในระยะยาว ความภักดีจึงเป็นเครื่องมือในการเพิ่มยอดขายและป้องกันส่วนครองตลาด นอกจากนี้ความภักดีของผู้บริโภคสามารถลดต้นทุนด้านการส่งเสริมการตลาด ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายสำหรับการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพราะเมื่อมีกลุ่มผู้บริโภคที่ภักดีต่อร้านค้าวัสดุก่อสร้างแล้ว ผู้บริโภคกลุ่มนี้จะเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนและแพร่กระจายข่าวสารแก่บุคคลอื่นๆ (Word of Mouth) จะเห็นได้ว่าความสำคัญที่จะนำร้านค้าวัสดุก่อสร้างไปสู่ความสำเร็จในระยะยาวได้นั้นเกิดจากรากฐานการสร้างความภักดีของผู้บริโภค (Oliver, 1997) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มหัสธวิน ใจจิต (2560) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความภักดีของผู้บริโภคต่อร้านค้าปลีกวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ (Modern trade) ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่พบว่า ผู้บริโภคให้ความสำคัญด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา และด้านกระบวนการให้บริการ ซึ่งส่งผลให้เกิดการซื้อซ้ำและบอกต่อในระดับมากที่สุด ดังนั้นผู้ประกอบการควรมุ่งเน้นในเรื่องของการสรรหาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคในราคาที่สมเหตุสมผล และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัฒน์ชญานันท์ วงศ์ชมภู และกิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ (2556) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความภักดีต่อตราสินค้า สีโจตัน ของผู้บริโภคใน กลุ่มบ้าน ที่อยู่อาศัย ที่ซื้อตรงกับบริษัท ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีความสัมพันธ์กับความภักดีในตราสินค้าสีโจตัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับส่วนประสมการตลาดบริการด้านผลิตภัณฑ์และด้านลักษณะทางกายภาพในระดับที่มาก ดังนั้นผู้ประกอบการควรมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย หลายขนาด มีความน่าเชื่อถือของตรายี่ห้อ ภายนอกและภายในร้านมีความสะอาด ดูทันสมัย และมีห้องน้ำสะอาด

ไว้บริการลูกค้า เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารการตลาดและนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงกิจการร้านค้าวัสดุก่อสร้างให้ตรงกับความต้องของผู้บริโภค

2. ส่วนประสมการตลาดบริการด้านลักษณะทางกายภาพมีความสัมพันธ์กันกับความภักดีด้านบอกต่อสูงที่สุด ดังนั้นผู้ประกอบการควรจัดภายนอกและภายในร้านให้มีความสะอาด มีการจัดตกแต่งร้านที่เป็นระเบียบ ภายนอกและภายในร้านดูทันสมัย การจัดชั้นวางสินค้าเป็นเป็นหมวดหมู่ง่ายต่อการดูสินค้า ภายในร้านค้าวัสดุก่อสร้างควรมีอากาศถ่ายเทสะดวก และมีห้องน้ำสะอาดไว้บริการลูกค้า เมื่อลูกค้าให้ความสำคัญกับส่วนประสมการตลาดบริการด้านลักษณะทางกายภาพสูง ทำให้ความภักดีด้านบอกต่อสูงไปด้วย เพราะกลุ่มลูกค้าที่มีความภักดีด้านบอกต่อจะทำให้ธุรกิจลดต้นทุนในการประชาสัมพันธ์

3. เป็นแนวทางในการสร้างกลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับผู้ประกอบการตลอดจนผู้ที่สนใจในธุรกิจวัสดุก่อสร้างสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษากลุ่มตัวอย่างประชากรในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เท่านั้น การศึกษาในครั้งต่อไปอาจจะทำการศึกษาในเขตอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง เพื่อเป็นการเปรียบเทียบความต้องการและความแตกต่างของส่วนประสมการตลาดบริการ ว่าในแต่ละเขตพื้นที่ให้ความสำคัญกับส่วนประสมการตลาดบริการมากน้อยเพียงใด โดยศึกษาส่วนประสมการตลาดบริการ 7p เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินใจในการลงทุนหรือเพื่อการวางแผนกลยุทธ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ในครั้งต่อไป

2. ควรศึกษาการรับรู้ของผู้บริโภคต่อสินค้าประเภทวัสดุก่อสร้าง เพราะการรับรู้ของผู้บริโภคอาจจะส่งผลกระทบต่อความภักดีของผู้บริโภคในธุรกิจวัสดุก่อสร้าง

3. ควรศึกษาปัจจัยอื่นๆ ที่คาดว่าน่าจะมีผลต่อความภักดีของผู้บริโภคที่มีความหลากหลายนอกเหนือไปจากการวิจัยครั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวางแผนการตลาดที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

จีรวรรณ นานเขียว. (2555). **ปัจจัยการตลาดที่มีผลต่อความจงรักภักดีของผู้ซื้อเฟอร์นิเจอร์ไม้ในจังหวัดนครนายก. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย** , ปทุมธานี.

ตุลยลักษณ์ อู่ไพจิตร. (2550). **ความพึงพอใจพฤติกรรมและความจงรักภักดีของผู้บริโภคต่อร้านขายยาทีแอนด์ที. กรุงเทพฯ ฟาร์ม่า เขตบางแค กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์** หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

ธีรพันธ์ โล่ทองคำ. (2547). **เคล็ดลับการสร้างความภักดีในตราสินค้า.** ค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2561, จาก: http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2004q4/article.

พัฒน์ชญานันท์ วงศ์ชมพูและกิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ. (2556). “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความภักดีต่อตราสินค้า สีโจตัน ของผู้บริโภคในกลุ่มบ้าน ที่อยู่อาศัย ที่ซื้อตรงกับบริษัทในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล”. **วารสารการเงิน การลงทุน การตลาด และการบริหารธุรกิจ**, 3(1), 292-293.ค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2561, จาก: http://thaiejournal.com/journal/2556volumes1/18Phat_Chaya_Nan.Pdf.

มหัสธวิน ใจจิต. (2560). “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความภักดีของผู้บริโภคต่อร้านค้าปลีกวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ (Modern trade) ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล”. **วารสารปัญญาภิวัฒน์.** 9(2), 1-11. ค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2561, จาก: https://journal.pim.ac.th/uploads/content/2017/08/o_1borrcaj9mv51o0aehh12lh8qna.pdf

.ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2560). **แรงหนุนจากภาครัฐ ดัน SME ก่อสร้างสดใส.** ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2560, จาก:https://www.kasikornbank.com/th/business/sme/KSMEKnowledge/article/KSMEAnalysis/Documents/GovernmentSupport.pdf.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2552). **การบริหารการดลาด.** กรุงเทพฯ : บิวสิเนส เวิร์ล.น. 21-25

สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดน. (2560). **วิเคราะห์ธุรกิจกลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดน ปัตตานี ยะลา สงขลา สตูล และนราธิวาส.** ค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2561, จาก: http://www.dbd.go.th/ewt_dl_link.php?nid=469404811

ณัฐชา เลิศโกวิทย์. (2551). **การบริหารประสบการณ์ลูกค้าที่มีผลต่อความจงรักภักดีในการใช้บริการธนาคารพาณิชย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร.** งานนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, กรุงเทพฯ.

อมรรัตน์ พินัยกุล. (2549). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความจงรักภักดีในตราสินค้าไอศกรีม Swensen’s ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

Aaker, D. A. (1991). **Managing brand equity: Capitalizing on the value of a brandname**. New York: The Free Press.

Dunn, D. (1997). **Relationship marketing: A 35 minute primer. Frequency marketing Strategies, strategic research Institute**. Omni Chicago: Chicago.

Pong, L.T. & Yee, T.P. (2001). **An integrated model of service loyalty**. Retrieved March 20 ,2018from:http://www.sba.muohio.edu/abas/2001/brussels/Lu_Model_Service_Loyalty.pdf

Oliver, R. L. (1997). **Satisfaction: A BehavioralPerspective on the Consumer**, NewYork: McGraw Hill.

Kotler. P. (2007). **Marketing Management**. 11th ed. Upper Sanddle River, New Jersey: Prentice Hall.

การบริหารการเปลี่ยนแปลงในภาคธุรกิจประกันภัย*

The Change Management in the Insurance Sector

ผุดผ่อง อาสิงสมานันท์[1]
เบญจมาศ อินทราเวช[2]

บทคัดย่อ

เนื่องจากประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซี่ยน (AEC) และยุคดิจิทัลที่เรียกกันว่าไทยแลนด์ 4.0 ที่มีทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้รวดเร็ว ทำให้กิจการต้องเผชิญกับสภาวะการแข่งขันที่เปลี่ยนแปลงไป สภาพการณ์นี้ทำให้ธุรกิจประกันภัยต้องเผิชญกับสภาวะการแข่งขันที่เปลี่ยนไป ธุรกิจเหล่านี้จึงพัฒนาบุคลากรและการบริการของตนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทำให้การบริหารการเปลี่ยนแปลงของภาคธุรกิจประกันภัยจึงต้องมีการปรับปรุงทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่มและระดับสังคม

ดังนั้น การพัฒนาในภาคธุรกิจประกันภัยเหล่านี้ นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลธรรมดาและนิติบุคคลในด้านการดำรงชีวิตและการดำเนินธุรกิจแล้ว ยังสร้างความมั่นคงให้กับสังคมอีกด้วย

คำสำคัญ: การบริหารการเปลี่ยนแปลง , ธุรกิจประกันภัย

---

* วัตถุประสงค์ เพื่อเตรียมความพร้อมการดำเนินงานในการรองรับการเปลี่ยนแปลงในภาคธุรกิจประกันภัย

[1] นักวิชาการอิสระ และ กรรมการตรวจสอบและกรรมการอิสระ บริษัท จรัญประกันภัย จำกัด (มหาชน)
[2] นักวิชาการอิสระ

Abstract

As Thailand has entered Asian Economic Community (AEC), and digital era known as ‘Thailand 4.0’, this movements establish subsequently, intensive competition among insurance companies. In order to survive, these businesses are developing their human resources and increasing their service quality. The change management of the insurance sector has to be improved at the individual, group and social change. Therefore, these progresses in Insurance industry not only provides benefits to individuals and juristic persons but also maintains livelihood sustaintability in society.

Keyword: **The Change Management, The Insurance Sector**

บทนำ

จากการเปิดเผยของนาย จีรพันธ์ อัศวะธนกุล นายกสมาคมประกันวินาศภัยไทย แจ้งว่าผลประกอบการธุรกิจประกันวินาศภัย ไตรมาสแรกปี 2561 มีแนวโน้มขยายตัวต่อเนื่อง มีเบี้ยประกันภัยรับโดยตรงจากการรับประกันภัย จำนวน 57,656 ล้านบาท ขยายตัว 4.10% เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน เป็นผลจากการขยายตัวของการประกันภัยรถยนต์ 7.01% การประกันอัคคีภัย 4.97% การประกันภัยทางทะเลและขนส่ง 1.08% มีการประกันภัยเบ็ดเตล็ดลดลง 0.63% อนึ่ง การขยายตัวของเบี้ยประกันในไตรมาสแรกนี้ เป็นผลมาจากปริมาณการจำหน่ายรถยนต์ในประเทศ มูลค่าของการนำเข้าและส่งออกที่มากขึ้น ตลอดจนสินเชื่อที่อยู่อาศัยของธนาคารพาณิชย์ มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้น จากช่วงเดียวกันของปีก่อน นายจีรพันธ์ฯ กล่าวว่า แนวโน้มการเติบโตธุรกิจประกันภัยปีนี้ คาดว่าจะเติบโตอยู่ที่ 3.5–4.5% เบี้ยประกันภัยรวมอยู่ที่ 226,079–228,258 ล้านบาท (อ้างถึง: จีรพันธ์ อัศวะธนกุล 2561)

การดำเนินธุรกิจประกันภัยที่ผ่านมา สำนักงาน คปภ. ได้ทำการสรุปภาวะธุรกิจประกันวินาศภัย รอบ 12 เดือน ระหว่างปี 2556–2559 ที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ธุรกิจประกันวินาศภัยเปรียบเทียบปีต่อปี เบี้ยประกันภัยรับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากการขยายตัวของภาคธุรกิจประกันภัยเองและการลงทุนของภาครัฐ แต่อัตราการเติบโตของธุรกิจประกันวินาศภัย เมื่อเปรียบเทียบกับการเปลี่ยนแปลงกับปีที่ผ่านมา ในภาพรวมลดลงจากปีก่อนหน้า แสดงได้ตามตารางที่ 1 (อ้างถึง: นพรรณพ ศิริวงศ์ 2560)

<u>ตารางที่ 1</u> ภาวะธุรกิจประกันภัยวินาศภัย รอบ 12 เดือน ปี 2559

ประกันวินาศภัย	**ปี 2556**	**อัตราเติบโต (ร้อยละ)**	**ปี 2557**	**อัตราเติบโต (ร้อยละ)**	**ปี 2558**	**อัตราเติบโต (ร้อยละ)**	**ปี 2559**	**อัตราเติบโต (ร้อยละ)**
เบี้ยประกันภัยรับโดยตรง (หน่วย: ล้านบาท)	203,121	13.14	205,248	1.05	209,197	1.92	209,743	0.26

ที่มา: จากรายงานประจำปี สนง. คปภ. ปี พ.ศ. 2559

การฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลก ส่งผลให้มีการขยายตัวของการนำเข้าและส่งออก รวมทั้งกำลังซื้อรถยนต์บางส่วนที่กลับมาจากการหมดภาระรถคันแรก ซึ่งสอดคล้องกับการคาดการณ์แนวโน้มเศรษฐกิจปี 2561 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือสภาพัฒน์ที่คาดว่า GDP จะขยายตัว 4.2-4.7% ผลมาจากการขยายตัวการส่งออก 8.9% การบริโภคภาคเอกชน 3.7% การลงทุนภาครัฐและภาคเอกชน 8.6% และ 3.9% ตามลำดับ ส่วนการท่องเที่ยวคาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางสู่ประเทศไทยปี 2561 ประมาณ 39 ล้านคน เพิ่มขึ้น 10.2% ในด้านตลาด

รถยนต์ โดยรวมปี 2561 คาดว่าจะมีรถใหม่ประมาณ 900,000 คัน เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา 3.4% (อ้างถึง: จีรพันธ์ อัศวะธนกุล 2561)

ธุรกิจประกันภัยจึงต้องเร่งปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเอง เพื่อรองรับเทคโนโลยีใหม่ที่จะพัฒนาเข้ามาใช้งานอย่างเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ความสามารถของคนและระบบการปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ปัจจุบันคู่แข่งหน้าใหม่ที่ได้รับอนุญาตจาก คปภ. ให้เป็นนายหน้า ได้เข้ามามีบทบาทโดยการประกันได้ทั้งประกันวินาศภัยและประกันชีวิตโดยจ่ายเบี้ยประกันเพียง 10 บาท คือ ร้านสะดวกซื้อ 7-Eleven ซึ่งชาวเน็ตกำลังให้ความสนใจ โดยมีเงื่อนไขการคุ้มครอง ทั้งในระดับ 100,000 บาท หรือ 50,000 บาท หรือแม้แต่ 5,000 บาท ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการประกันภัยจากทุกปัจจัยรวมกัน จึงคาดว่าธุรกิจประกันวินาศภัยในปี 2561 จะได้รับผลจากการเติบโตของเศรษฐกิจโดยรวมเช่นกัน (อ้างอิง: สาระ ล่ำซำ 2561)

ในปี 2561 นี้ สมาคมประกันวินาศภัยไทยได้ขยายบทบาทของธุรกิจประกันวินาศภัยไทยสู่ประเทศเพื่อนบ้านแถบ CLMV มากขึ้น พร้อมทั้งส่งเสริมให้บริษัทประกันวินาศภัยมีการควบรวมกิจการ เพื่อลดต้นทุนและค่าใช้จ่าย และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการ (อ้างถึง: จีรพันธ์ อัศวะธนกุล 2561)

ตารางที่ 2 กิจกรรมทางการเงินและการประกันภัยในกลุ่มประเทศ CLMV

(หน่วย : ล้านบาท)

ลำดับ	ประเทศ	Q2/2561	Q1/2561	Q4/2560
1	กัมพูชา	67.41	151.51	351.89
2	ลาว	790.60	2,539.68	1,404.95
3	เมียนมาร์	21.90	217.09	213.99
4	เวียดนาม	3,040.59	1,072.11	48.82

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย

แนวคิดกระบวนการจัดการเปลี่ยนแปลงธุรกิจประกันภัย

กระบวนการจัดการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีความสัมพันธ์กัน โดยเน้นการทำงานเป็นทีม เป็นการใช้นวัตกรรม นำความคิดสร้างสรรค์มาช่วยพัฒนาองค์กรและบริหารการเปลี่ยนแปลง (Change Management and Development) เพื่อปรับตัวจาก SME ที่รอคอยรัฐบาลช่วยเหลือตลอดเวลามาเป็น Smart Enterprise และ Start Up เพื่อเกิดใหม่อย่างมีศักยภาพ (อ้างถึง: บวร เทศารินท์ 2560) ด้วยการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ระดับ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล (Individual Change) การเปลี่ยนแปลงระดับกลุ่ม (Group Change) การเปลี่ยนแปลงระดับสังคม (Social Change) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล (Individual Change) ผู้ประกอบการธุรกิจประกันภัยจะต้องมีความรู้ ความสามารถ มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาองค์กร มีวิสัยทัศน์ชัดเจน

วางแผนกลยุทธ์เป็น และสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานของพนักงานอย่างมีคุณภาพ รวมทั้งสร้างความผูกพันและเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร สิ่งสำคัญคือ มีความรับผิดชอบและมีคุณธรรม

2. การเปลี่ยนแปลงระดับกลุ่ม (Group Change) ให้เน้นการทำงานที่ยึดถือโมเดลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (VIRO Framework) ของ Berney (อ้างถึง วิรัช สงวนวงษ์วาน หน้าที่ 109) ดังนี้

2.1 การสร้างคุณค่าเพิ่ม (Value) วิเคราะห์ว่าทรัพยากรต่างๆ ในองค์กร เมื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจะมีประโยชน์กับองค์กรมากน้อยเพียงใด เช่น ความรู้ ทักษะของผู้ประกอบการและพนักงาน สินทรัพย์และกระบวนการการดำเนินการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเงิน การตลาด สามารถทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันในธุรกิจประกันภัย ถ้าได้เปรียบก็ถือว่าเป็นจุดแข็ง

2.2 ความสามารถในการปฏิบัติ (Rareness) มุ่งเน้นความได้เปรียบคู่แข่งในตลาดธุรกิจประกันภัย ซึ่งจะสัมพันธ์กับข้อการสร้างคุณค่าเพิ่มคือ นำทรัพยากรที่ถือเป็นจุดแข็งมาทำประโยชน์ให้กับองค์กร

2.3 ต้นทุนการเลียนแบบ (Imitability) จะเกี่ยวเนื่องกันกับการสร้างคุณค่าเพิ่ม (Value) คือ เมื่อประเมินทรัพยากรตัวที่เป็นจุดแข็งของธุรกิจแล้ว ผู้ประกอบการต้องประเมินว่าคู่แข่งสามารถลอกเลียนแบบกิจการของเราได้ยากหรือง่าย

2.4 การจัดการใช้ประโยชน์ (Organization) ซึ่งมีความสำคัญมาก แม้ว่าองค์กรจะมีทรัพยากรที่ดี มีการสร้างมูลค่าเพิ่ม ป้องกันการลอกเลียนแบบได้ แต่ถ้าองค์กรไม่มีวิธีการใช้ทรัพยากรนั้นๆ ให้เกิดประโยชน์ก็ไม่ต่างกับการที่ไม่มีทรัพยากรนั้นอยู่เลย

3. การเปลี่ยนแปลงระดับสังคม (Social Change) เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจประกันภัย สามารถดำเนินธุรกิจร่วมกับประชาชนอย่างมีความสุข โดยผู้ประกอบการธุรกิจประกันภัย ต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ให้ความสำคัญและคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กรมาดำเนินกิจกรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดและต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย (Corporate Social Responsibility) (อ้างถึง วิรัช สงวนวงษ์วาน หน้า 63) แยกเป็น

3.1 กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินไปเพื่อแสวงหาผลกำไร (Corporate: C)

3.2 กลุ่มคนหรือสังคมมีวิถีร่วมกันทั้งโดยธรรมชาติ หรือโดยเจตนารวมถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่รายรอบและมีความสัมพันธ์กัน (Social: S)

3.3 การยอมรับทั้งผลดีและผลเสียในกิจกรรมที่ทำ รวมทั้งการสร้างสรรค์และบำรุงรักษาแก้ไขสิ่งที่จะมีผลกระทบไปยังผู้มีส่วนได้เสียในสังคม (Responsibility: R)

ส่วนปี 2560 ถือว่าเป็นปีที่ธุรกิจประกันภัย ต้องฝ่าฟันกับภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยจากปัจจัยต่างๆ มากมาย ทำให้ผลประกอบการธุรกิจประกันวินาศภัยปี 2560 ที่ผ่านมา เบี้ยประกันภัยรับโดยตรงรวม 218,434 ล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 1.25 เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน อย่างไรก็ดี การประกันภัยยังคงมีแนวโน้มเติบโตที่ดี คือ การประกันภัยสุขภาพ ขยายตัวร้อยละ 7.75 การประกันภัยการเดินทาง ขยายตัวร้อยละ 3.91 และการประกันภัยรถยนต์ ขยายตัวร้อยละ 3.21 ทั้งนี้เป็นผลจากการเติบโตของเศรษฐกิจที่ได้รับแรงสนับสนุนจากการลงทุนของภาครัฐ ดังนั้น ธุรกิจประกันภัยต้องให้ความสนใจและมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงระบบการดำเนินงานให้เหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)

บทสรุป

ปัจจัยสำคัญที่ผู้ประกอบการธุรกิจประกันภัย ควรคำนึงถึงในการบริหารธุรกิจและตอบโจทย์สังคมในยุคดิจิทัล คือ

1. การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้แก่ เทคโนโลยีประกันภัย (Insurance Tech) ปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI (Artificial Intelligence) มาสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อให้เห็นแนวโน้มของข้อมูลต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เช่น การลดต้นทุน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย การเพิ่มช่องทางการจำหน่ายให้มากขึ้น เพื่อบริการลูกค้าอย่างถูกต้องและรวดเร็ว ดังนั้นธุรกิจประกันภัยต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร

2. นำนวัตกรรมที่ทันสมัยมาใช้ เช่น การนำเสนอขายประกันภัยด้วยระบบออนไลน์ เพื่อสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง ที่สำคัญต้องคำนึงถึงการบริหารต้นทุน ค่าใช้จ่าย ราคาเบี้ยประกันภัยที่เหมาะสม และให้ความสำคัญกับการบริการลูกค้า

3. สมาคมประกันวินาศภัย มีนโยบายในการส่งเสริมพัฒนาเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับบริษัทสมาชิก รวมทั้งพัฒนาศักยภาพ เพิ่มความรู้ให้บุคลากรในธุรกิจประกันภัย เพื่อรองรับกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และสถานการณ์ของธุรกิจที่เปลี่ยนผ่านเข้าสู่โลกดิจิทัลอย่างรวดเร็ว ได้แก่

3.1 การจัดทำแผน Digital Insurance Framework ในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการ พัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารและจัดการของบริษัทประกันภัย

3.2 การฝึกอบรมและการแข่งขันการป้องกันทางไซเบอร์ ด้วยระบบจำลองยุทธวิธีทางไซเบอร์ให้กับบุคลากรฝ่ายไอทีของบริษัทประกันภัย เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการป้องกันและต่อต้านการโจมตีทางไซเบอร์

3.3 การส่งเสริมพัฒนาความรู้ให้กับบุคลากรในธุรกิจประกันภัยอย่างต่อเนื่อง ผ่านโครงการอบรมเจ้าหน้าที่ตรวจสอบอุบัติเหตุ โครงการอบรมเจ้าหน้าที่พิจารณารับประกันภัยรถยนต์ โครงการรางวัลผู้สำรวจอุบัติเหตุรถยนต์ดีเด่น (Best Surveyor Award) โครงการพัฒนาผู้บริหารธุรกิจประกันวินาศภัย (Insurance Management and Development Program: IMDP) เป็นต้น

3.4 การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจด้านการประกันวินาศภัยให้กับนักเรียน นักศึกษา และประชาชน เพื่อสร้างการรับรู้และตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการประกันวินาศภัย ในโครงการอัจฉริยะเยาวชนประกันภัย โครงการค่ายนักประกันวินาศภัยรุ่นเยาว์ หรือ Young Non-Life Insurance Camp เป็นต้น

3.5 การถ่ายทอดองค์ความรู้ (Know-how) ด้านการจัดการสินไหมทดแทน ตามโครงการจัดอบรม CLMVT Claims Training for Surveyor ให้กับ Surveyor ของประเทศเพื่อนบ้านในแถบลุ่มแม่น้ำโขง

3.6 การเป็นศูนย์กลางในการจัดทำข้อมูลการประกันวินาศภัย เพื่อให้บริการกับบริษัทสมาชิกประกอบด้วย การจัดทำราคากลางรถยนต์ (TGIA Book) การจัดทำราคาค่าซ่อมรถยนต์ การรับรองคุณภาพอะไหล่ จัดทำต้นแบบแผนที่และแบบจำลองการประเมินพื้นที่เสี่ยงภัยจากน้ำท่วม เพื่อการพิจารณารับประกันวินาศภัย (Flood Risk Assessment: FRAM) รวมถึงการจัดทำรายงานสถิติของธุรกิจประกันวินาศภัย วิเคราะห์และคาดการณ์ทิศทาง แนวโน้มและโอกาสในการเกิดความเสี่ยงทุกรูปแบบ ซึ่งจะทำให้ธุรกิจประกันภัยสามารถนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างมีศักยภาพ

ดังนั้น การบริหารการเปลี่ยนแปลงในภาคธุรกิจประกันภัย ผู้เขียนมีความเห็นว่าผู้ประกอบการต้องคำนึงถึงเรื่องของการปรับปรุงในด้านความเข้าใจของพนักงาน การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้าใจระบบการทำงานด้วยคอมพิวเตอร์ที่จะช่วยประหยัดเวลา มีความถูกต้องรวดเร็ว โดยเฉพาะวิธีการขอทำประกันภัยผ่านระบบออน์ไลน์ ซึ่งเป็นที่นิยมในธุรกิจหลายประเภท นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงตัวผลิตภัณฑ์ประกันภัยที่น่าสนใจที่สุดสำหรับลูกค้า เช่น การประกันภัยรถยนต์จะมีความหลากหลาย ตั้งแต่ประกันภัยชั้น 1 ชั้น 2 ชั้น 2 พลัส ชั้น 3 และชั้น 3 พลัส และการประกันภัยรถยนต์ภาคบังคับ (พรบ.) โดยส่วนใหญ่รถยนต์ไม่เกิน 5 ปี ผู้ทำประกันภัยรถยนต์จะเลือกประกันชั้น1 เพราะให้ความคุ้มครองครบถ้วน แต่ประกันชั้น 2 พลัส และชั้น 3 พลัส ก็เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นในตลาดเมืองไทย เนื่องจากเป็นแผนประกันที่เหมาะกับรถยนต์ที่เกิน 5 ปีขึ้นไป นอกจากนี้ยังมีการประกันอัคคีภัย อสังหาริมทรัพย์ต่างๆ การประกันภัยทางทะเลด้านการขนส่งสินค้า การประกันภัยตัวเรือและทรัพย์สิน เป็นต้น (อ้างถึง: วิไลพร ทวีลาภพันทอง 2561)

ดังนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดผู้ประกอบการธุรกิจประกันภัย ต้องกลับมาทบทวนกลยุทธ์ขององค์กรว่ามุ่งไปสู่ยุคดิจิทัลหรือยัง ถ้าคำตอบว่ายังให้พิจารณาลำดับต่อไปนี้

1. ช่องทางการเสนอขายประกันภัยด้วยระบบออน์ไลน์ เพื่อเพิ่มความสะดวกให้กับลูกค้าและเข้าถึงข้อมูลการทำประกันภัย ครอบคลุมความต้องการของลูกค้าทั้ง SMEs และรายอื่น ๆ มากน้อยแค่ไหน

2. การศึกษาและนำเทคโนโลยีประกันภัยอินชัวร์ เทค (Insure Tech) มาพัฒนาธุรกรรมด้านประกันภัยหลัก ๆ 4 ด้าน คือ การเลือกซื้อ การขายและการบริหาร การพิจารณารับประกัน และการเคลม เพื่อสร้างความพึงพอใจให้ลูกค้า และสามารถแข่งขันได้ นอกจากนี้การนำเทคโนโลยีที่เกิดใหม่ด้าน ปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้จะช่วยในด้านการให้คำปรึกษาแผนการประกันภัย การเคลม

ประกัน การจัดการผลประโยชน์ การบริหารความเสี่ยงทั้งชีวิตและทรัพย์สิน รวมทั้งการกำหนดราคารับประกันภัย เพื่อสร้างการเจริญเติบโตของธุรกิจประกันภัยของประเทศไทยในยุคดิจิทัล

3. จะเห็นได้ว่าการประกันภัย หากมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งด้านบุคคล คือ พนักงานให้มีการเรียนรู้เทคโนโลยีประกันภัยใหม่ๆ เพิ่มเติม พร้อมทั้งฝึกทักษะการใช้เทคโนโลยีใหม่ การทำงานเป็นกลุ่มก็จะง่ายและรวดเร็ว มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ทำให้ธุรกิจประกันภัยสามารถขยายตัวได้อย่างต่อเนื่อง มีรายได้เพิ่ม เศรษฐกิจโดยรวมของสังคมและประเทศก็จะดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จีรพันธ์ อัศวะธนกุล. (2561). **สมาคมประกันวินาศภัยไทยเผยเบี้ยรวมไตรมาสแรก 5.76 หมื่นล้าน โต 4.10%**
ค้นเมื่อ 6 กันยายน 2561 จาก https://www.prachachat.net/finance/news-165512

ธวัชชัย ชีวานนท์. (2560). **ASN ขยายธุรกิจเป็นผู้นำในตลาดประกันภัยออนไลน์.**
ค้นเมื่อ 3 กันยายน 2561 จาก https://digest.shareinvestorthailand.com/asn-ขยายธุรกิจเป็นผู้นำในตลาดประกันภัยออนไลน์-9572a3e117aa

นพรรณพ ศิริวงศ์. (2560). **การจัดการความรู้ของคนกลางประกันภัยในประเทศไทย.**
การศึกษาอิสระเสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง

บวร เทศารินทร์. (2560). ประเทศไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่
ค้นเมื่อ 5 กันยายน 2561 จาก http://sobkroo.com/ไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่

วิไลพร ทวีลาภพันทอง. (2561). **เจาะตลาดเอสเอ็มอี... ปูทางสู่กลยุทธ์ธุรกิจประกันภัยยุคดิจิทัล.**
ค้นเมื่อ 3 กันยายน 2561 จาก https://www.pwc.com/th/en/pwc-thailand-blogs/blog-20180129.html

วิรัช สงวนวงษ์วาน. (2560). **การจัดการเชิงกลยุทธ์.** บริษัทสำนักพิมพ์ท๊อป จำกัด 2520.

สาระ ล่ำซำ. (2561). **7-ELEVEN มีทุกอย่าง! ล่าสุดประกันภัย 10 บาท คุ้มครอง 1 แสนบาททั้งเดือน.**
ค้นเมื่อ 3 กันยายน 2561 จาก https://brandinside.asia/conveniece-store-seven-eleven-insurance/

แผนที่ประวัติศาสตร์: การสร้างมโนภาพใหม่ทางประวัติศาสตร์แก่ประชาคมอาเซียน *
Historical Maps : Creation of New Historical Conception for ASEAN Community

ภูวเดช ธนิชานนท์ **

บทคัดย่อ

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ แผนที่ประวัติศาสตร์จัดเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดมโนภาพการรับรู้ที่สร้างความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการปกครองดินแดน แผนที่ประวัติศาสตร์ไทยที่แพร่หลาย มี 2 รูปแบบ คือ แผนที่แสดงอาณาเขตใหญ่สุดของอาณาจักรไทยในสมัยต่าง ๆ และแผนที่แสดงการเสียดินแดนของประเทศไทย แต่แผนที่ประวัติศาสตร์ดังกล่าวเขียนขึ้นด้วยมุมมองชาตินิยมของรัฐสยามเป็นหลัก ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทจริงทางประวัติศาสตร์เท่าใดนัก ส่งผลให้ผู้อ่านมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ผลกระทบที่เกิดจากความเข้าใจอันคลาดเคลื่อนนี้ นอกจากด้านองค์ความรู้แล้ว ยังส่งผลถึงความรู้สึกหรือความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ด้วยเป็นการสร้างภาพให้ฝ่ายที่ไม่ใช่สยามดูด้อยกว่าความเป็นจริง

ดังนั้นในยุคปัจจุบันอันเป็นยุคที่ประชาชนในประชาคมอาเซียนสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันได้อย่างสะดวกและง่ายดาย การนำเสนอแผนที่ประวัติศาสตร์จึงควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง โดยสื่อให้ตรงกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ หรือหลีกเลี่ยงมุมมองที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ และควรมีการพิจารณาสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์สากลของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อความเป็นเอกภาพและความสามัคคีของประชาชนในประชาคมอาเซียน

คำสำคัญ : แผนที่ประวัติศาสตร์, การปกครองดินแดน

---

* วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ที่ตรงกับบริบทที่เป็นจริง และส่งเสริมการนำเสนอแผนที่ประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เป็นสากล เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ในมุมมองที่เป็นสากลมากขึ้น และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนในประชาคมอาเซียน

** อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

In studying history, historical maps are the powerful tool helping creation of conceptual perception of understanding historical contexts, particularly those related to territorial governance. Historical maps in Thailand traditionally occur in only two forms: (1) maps of Siam Kingdom with its largest territories in the different periods, and (2) maps showing the loss of Siam’s territories during the colonization period. These maps, however, were made in the view of Siam Nationalism which does not correspond to the real historical context, leading to the misconception for readers. The misconception affects not only people’s knowledge but also the feeling and relationship among people in different areas, both domestic and international, since such maps depict the non-Siamese as weaker than the reality.

Therefore in the present time, which is the period that people in the ASEAN community are able to access and exchange information more easily and more comfortably, the presentation of historical maps should be done carefully, be congruent with the real historical contexts rather than a nationalism view, and avoid any perspective causing conflicts among people in the regions. Moreover, the creation of universal historical maps or atlas of Southeast Asia should be supported to raise the unity in ASEAN community.

Keywords: Historical maps, Territorial governance

บทนำ

แผนที่ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดมโนภาพและการรับรู้ ที่สร้างความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ให้แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ในยุคปัจจุบัน อันเป็นยุคที่ประชาชนในประชาคมอาเซียนสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันได้อย่างสะดวกและง่ายดายขึ้น การสื่อสารข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงเป็นสิ่งที่ต้องพึงระวัง การรับรู้ทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญในการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือความสัมพันธ์ของประชาชนภายในประเทศที่อยู่ต่างภูมิภาคหรือต่างเชื้อชาติกันด้วย แผนที่ประวัติศาสตร์จึงควรได้รับการนำเสนอในลักษณะที่เป็นสากลมากกว่าที่จะถูกนำเสนอในเชิงชาตินิยม

วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ให้ตรงกับบริบทที่เป็นจริง และส่งเสริมการนำเสนอแผนที่ประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เป็นสากลมากขึ้น เป็นประวัติศาสตร์ร่วมกับอาเซียนมากขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนในประชาคมอาเซียนทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

ความสำคัญของแผนที่ประวัติศาสตร์และแผนที่ประวัติศาสตร์ที่แพร่หลายในประเทศไทย

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ดินแดนหรือประวัติศาสตร์การปกครอง แผนที่เป็นสิ่งที่สำคัญมากเพราะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เห็นภาพรวมของดินแดนและเข้าใจสภาพการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่าง ๆ ในช่วงเวลาที่ศึกษาได้ง่ายขึ้น วรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ จึงมีแผนที่ประกอบอยู่ด้วยเสมอ อย่างไรก็ตาม หนังสือประวัติศาสตร์ของประเทศไทย โดยเฉพาะหนังสือเรียนวิชาประวัติศาสตร์กลับไม่มีแผนที่ประกอบมากนัก ถึงแม้จะมีอยู่บ้าง แต่นับเป็นจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับระยะเวลาความเป็นมาของประวัติศาสตร์ประเทศ จึงไม่สามารถแสดงถึงประวัติศาสตร์ของประเทศได้อย่างครอบคลุม

แผนที่ประวัติศาสตร์ที่แสดงการปกครองของประเทศไทยหรืออาณาจักรสยามในอดีตที่ทำขึ้นและแพร่หลายในประเทศไทย ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ไม่มีความหลากหลายมากนัก และเป็นไปลักษณะเดียวกัน คือ เป็นแผนที่แสดงดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลของอาณาจักรสยาม (มักใช้คำว่า ไทย) ช่วงที่รุ่งเรืองที่สุดในสมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น แล้วตามด้วยแผนที่แสดงการเสียดินแดนแก่มหาอำนาจตะวันตก คือ ฝรั่งเศส และ อังกฤษ ที่เป็นผู้ล่าอาณานิคม

แผนที่ประวัติศาสตร์ ที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางฉบับแรก คือ “แผนที่ประวัติอาณาเขตต์ไทย” มาตราส่วน 1: 500,000 ที่พิมพ์โดยกรมแผนที่ทหาร เมื่อ พ.ศ. 2483 ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นแผนที่ที่แสดงการเสียดินแดนของไทย ทั้งหมด 8 ครั้ง (รูปที่ 1) แผนที่นี้ได้กลายเป็นแม่แบบของภูมิประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ที่ยึดถือกันมาจนถึงปัจจุบัน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555)

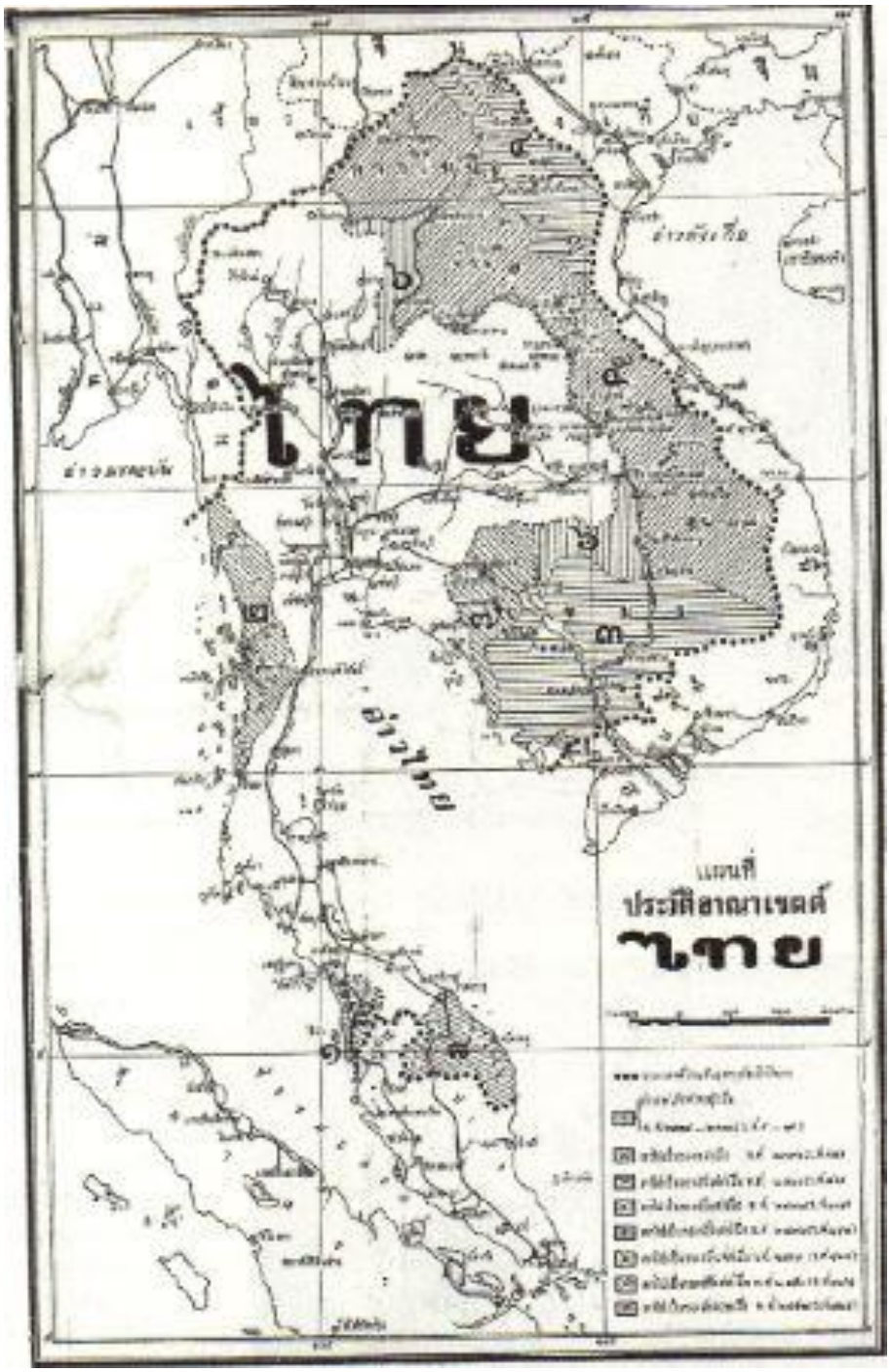

รูปที่ 1 แผนที่ประวัติอาณาเขตต์ไทย (กรมแผนที่ทหาร, 2483),
ที่มา: ประมวลแผนที่ ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์
(ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555)

ต่อมา มีชุดแผนที่ประวัติศาสตร์ ที่แพร่หลายในการเรียนการสอนภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ไทย คือ แผนที่ชุด “บันไดประวัติศาสตร์ไทยแต่โบราณ” จัดทำโดย ศาสตราจารย์พันเอก (พิเศษ) พูนพล อาสนจินดา พิมพ์และจัดจำหน่ายโดยบริษัทไทยวัฒนาพานิช เมื่อ พ.ศ. 2500 ประกอบด้วยแผนที่ 7 ฉบับ ได้แก่ (1) การเคลื่อนที่ของไทย (2) อาณาจักรหนองแสหรือน่านเจ้า (3) อาณาจักรสุโขทัย (4) อาณาจักรศรีอยุธยา (5) อาณาจักรธนบุรี (6) อาณาจักรรัตนโกสินทร์ และ (7) การเสียดินแดนของไทย

แผนที่ประวัติศาสตร์ชุดต่อมา อยู่ในหนังสือ “แผนที่ภูมิศาสตร์” โดย ทองใบ แตงน้อย จัดพิมพ์โดยบริษัทไทยวัฒนาพานิช เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2506 แผนที่ชุดประวัติศาสตร์ไทยของทองใบ แตงน้อย มีรูปแบบและเนื้อหาคล้ายคลึงกับแผนที่ชุดบันไดประวัติศาสตร์ไทยมาก แต่มีรายละเอียดของเมืองต่าง ๆ ในแผนที่มากขึ้น ชุดแผนที่นี้มี 7 ฉบับเช่นเดียวกัน หัวข้อของแผนที่แต่ละฉบับเหมือนกับแผนที่ชุดบันไดประวัติศาสตร์ไทย แผนที่ประวัติศาสตร์ไทยฉบับ ทองใบ แตงน้อย มีอิทธิพลต่อการศึกษาภูมิประวัติศาสตร์ของประเทศไทยมาก เนื่องจากหนังสือ “แผนที่ภูมิศาสตร์” ได้รับความนิยมมาอย่างยาวนาน แทบจะเป็นหนังสือแผนที่เล่มเดียวของประเทศไทย ในช่วงทศวรรษ 2510 ถึงทศวรรษ 2530 และปัจจุบัน ยังคงได้รับความนิยม ครั้งล่าสุดเป็นการพิมพ์ครั้งที่ 44 เมื่อ พ.ศ. 2557 ที่ผ่านมา

ในช่วงปลายทศวรรษ 2540 อันเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยและกัมพูชามีความขัดแย้งกันเกี่ยวกับพรมแดนในประเด็นเรื่องเขาพระวิหาร ซึ่งถูกยกให้เป็น “การเสียดินแดน” อีกครั้งของประเทศไทย (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555) แผนที่ประวัติศาสตร์แสดงการเสียดินแดนถูกนำมาเผยแพร่อย่างกว้างขวางอีกครั้ง เช่น “แผนที่การเสียดินแดนของสยาม” จัดพิมพ์โดย กองเขตแดนระหว่างประเทศ (กรมแผนที่ทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย) เมื่อ พ.ศ. 2546 (รูปที่ 3) และชุดแผนที่แสดง การเสียดินแดน 14 ครั้งของประเทศไทย ที่ไม่ปรากฏชื่อหรือหน่วยงานผู้จัดทำที่ชัดเจน แต่ได้รับการส่งต่ออย่างกว้างขวางทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่แพร่หลายมากตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา

จะเห็นได้ว่า แผนที่ประวัติศาสตร์ที่แพร่หลายในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นแผนที่ที่แสดงถึง “อาณาเขตอันยิ่งใหญ่” และ “การเสียดินแดน” จนทำให้คำว่า “การเสียดินแดน” กลายเป็นวาทกรรมที่สร้าง “มโนภาพ” ของประวัติศาสตร์ไทย ว่าเคยเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล แล้วถูกแย่งชิงดินแดนจนเหลือพื้นที่เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

แผนที่ประวัติศาสตร์ในแนวที่ชาตินิยมที่เน้นแสดงความยิ่งใหญ่ในอดีตของประเทศเช่นนี้ ก็เป็นที่นิยมในประเทศอื่น ๆ เช่นกัน ดังเห็นได้จากรูปที่ 4 ซึ่งเป็นแผนที่ประวัติศาสตร์ของประเทศเมียนมาและกัมพูชา จนกล่าวได้ว่า แผนที่ประวัติศาสตร์ของหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็สื่อไปในทำนองว่า “เคยเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล แล้วถูกแย่งชิงดินแดนจนเหลือพื้นที่เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน” เช่นกัน

รูปที่ 2 แผนที่ประวัติศาสตร์ไทยแสดงอาณาเขตสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ฉบับทองใบ แตงน้อย
ที่มา: หนังสือภูมิศาสตร์ (ทองใบ แตงน้อย, 2539)

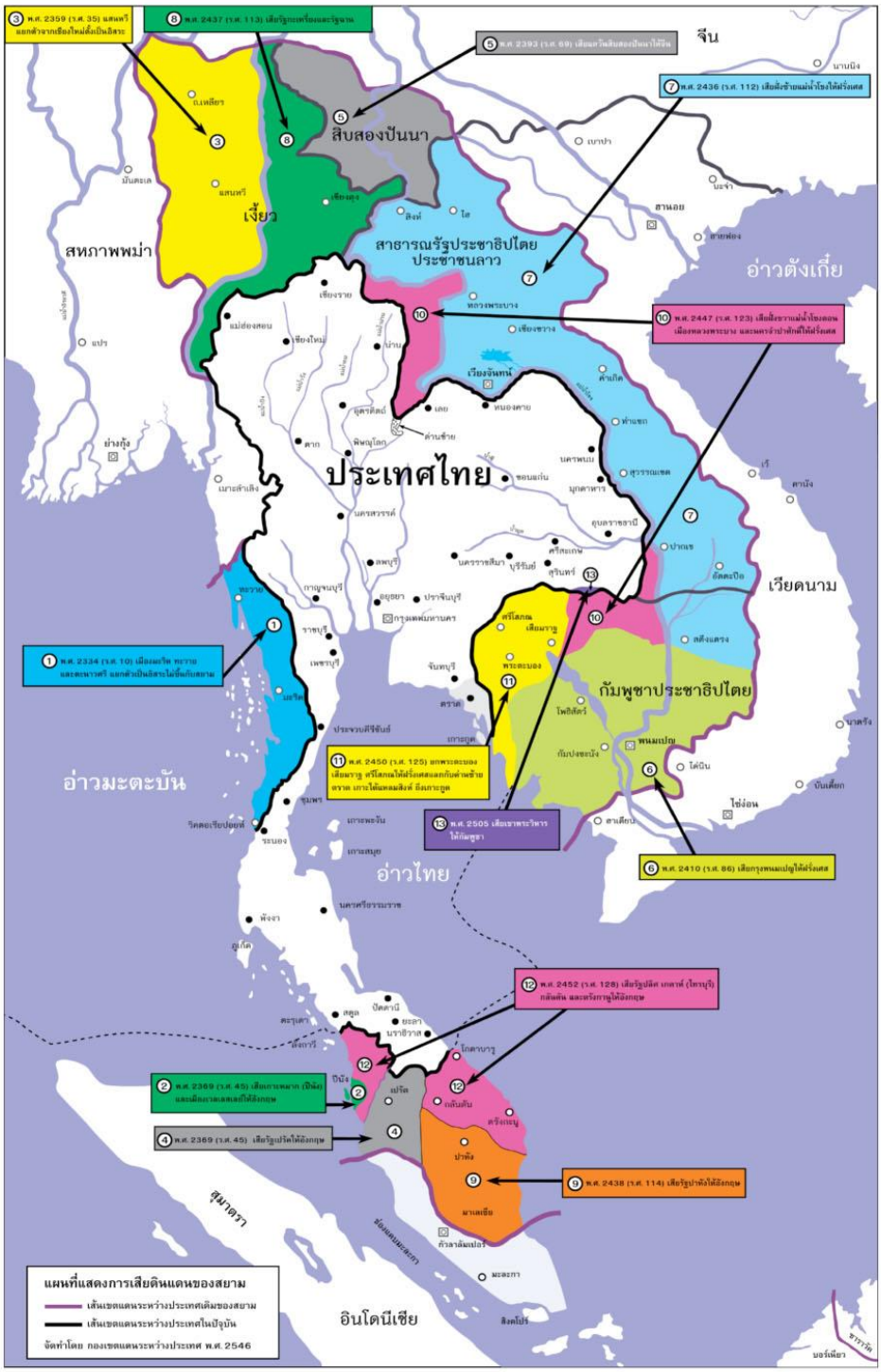

รูปที่ 3 แผนที่การเสียดินแดนของสยาม (กองเขตแดนระหว่างประเทศ, 2546)
ที่มา: ประมวลแผนที่ ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555)

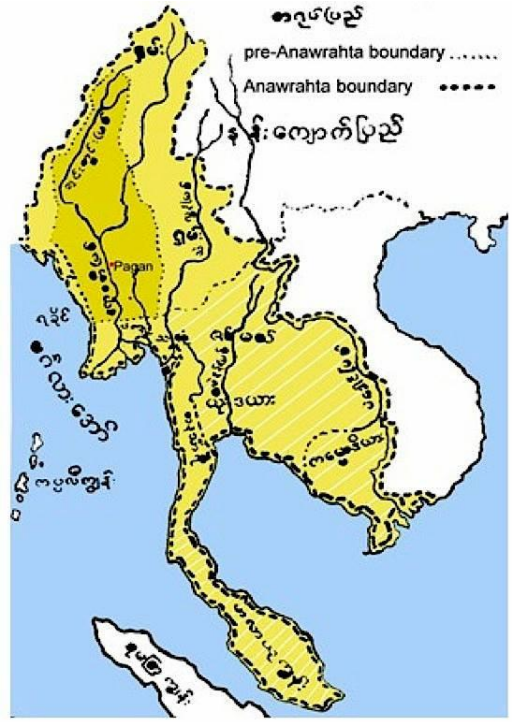

รูปที่ 4 แผนที่ประวัติศาสตร์แสดงอาณาเขตของอาณาจักรพม่า (ซ้าย) และ เขมร (ขวา)
ที่มา: แผนที่ราชาชาตินิยมอุษาคเนย์ (ดุลยภาค ปรีชารัชช, 2558)

ความคลาดเคลื่อนของแผนที่กับบริบทจริงทางประวัติศาสตร์

แผนที่ประวัติศาสตร์ในลักษณะดังกล่าว ที่ปรากฏแพร่หลายในหนังสือเรียนของแต่ละประเทศนั้น ถูกเขียนขึ้นภายใต้แนวคิดแบบชาตินิยมที่มุ่งสร้างมโนภาพให้ผู้อ่านเข้าใจว่า ประเทศนั้นเคยมีความยิ่งใหญ่ในอดีต แล้วได้สูญเสียดินแดนไป โดยแสดงผ่านเส้นเขตแดนอาณาจักรอันกว้างใหญ่ในแผนที่ อันทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่า ประเทศหรืออาณาจักรนั้นมีอำนาจปกครองเต็มที่ภายในเส้นเขตแดนที่ปรากฏ

อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจดังกล่าวคลาดเคลื่อนจากบริบทที่เป็นจริงพอสมควร ซึ่งการทำความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างมโนภาพจากแผนที่ประวัติศาสตร์กับบริบทจริงทางประวัติศาสตร์ สามารถอธิบายผ่านแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของรัฐ รูปแบบการปกครอง และเส้นเขตแดน ซึ่งในบทความนี้จะอธิบายถึงกรณีของสยามเท่านั้น

ประวัติศาสตร์ไทยที่แสดงผ่านเนื้อหาและแผนที่ในหนังสือเรียนและหนังสือกระแสหลัก มีลักษณะแบบลัทธิชาตินิยม โดยเป็น “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”ที่เน้นถึง “ชนชาติไท” ที่มีการอพยพโยกย้ายมาตั้งแต่เทือกเขาอัลไต ผ่านการก่อตั้งอาณาจักรอันยิ่งใหญ่มาหลายครั้ง ตั้งแต่น่านเจ้า สุโขทัย

อยุธยา ธนบุรี มาจนถึง รัตนโกสินทร์ และตามด้วยวาทกรรม “การเสียดินแดน” ว่าด้วย ประเทศสยามถูกรุกรานจากผู้ล่าอาณานิคมอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสจนต้องเสียดินแดนของตนไปอย่างไม่ยุติธรรม แต่สุดท้ายก็สามารถเอาตัวรอดจากการเสียเอกราชไปได้ และฟื้นฟูชาติกลับมาได้อย่างยิ่งใหญ่ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555; ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2556) และแผนที่ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์เหล่านี้ เป็นแผนที่แฝงความนัยของลัทธิชาตินิยมสยาม มุ่งเน้นให้ผู้อ่านมีความเข้าใจในเชิงอำนาจแบบรวมศูนย์ของสยาม เช่น การนำเสนอแผนที่ในเฉพาะช่วงที่รัฐสยามมีอิทธิพลมากที่สุด สื่อว่าสยามมีอำนาจปกครองดินแดนของประเทศราชแบบเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ เป็นการพยายามแสดงว่า รัฐสยาม (หรือบางครั้งใช้คำว่า ประเทศไทย) เป็นผู้ครอบครองดินแดนต่าง ๆ ที่เป็นประเทศราช มาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ และมีสิทธิชอบธรรมในการเรียกร้องหรือทวงคืนแผ่นดินที่เคยเป็นของตน ซึ่งเป็นการเขียนในมุมมองของรัฐบาลสยามเพียงด้านเดียว (ธงชัย วินิจจะกูล, 2556 (1))

แผนที่ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมสยามนี้ สร้างมโนภาพของประเทศราชต่าง ๆ ของสยามว่ามิได้มีสถานะเป็น “รัฐ” และถูกดูดกลืนเป็นเนื้อเดียวกับสยาม ประวัติศาสตร์ของรัฐประเทศราชต่าง ๆ เหล่านี้จึงไม่ถูกกล่าวถึงในตำราหรือหนังสือกระแสหลัก ราวกับไม่มีตัวตนที่เป็นรัฐมาก่อนเลย มุมมองที่กล่าวถึงรัฐต่าง ๆ เหล่านี้ในตำราหรือหนังสือประวัติศาสตร์ ล้วนเป็นมุมมองของรัฐบาลสยามทั้งสิ้น ไม่มีการกล่าวถึงมุมมองของรัฐประเทศราชหรือรัฐเล็ก ๆ ที่ไม่มีโอกาสได้เป็นรัฐชาติหรือประเทศเลย ซึ่งทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์

ส่วนที่ทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนก็คือ ความแตกต่างของ รูปแบบของรัฐ การปกครอง และ เส้นเขตแดน ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ในปัจจุบัน นิยามของคำว่า “รัฐ” (หรือประเทศ) ใช้แนวคิดจาก อนุสัญญามอนเตวิเดโอ (Montevideo Convention, 1933) ว่าด้วยสิทธิและภาระหน้าที่ของรัฐ ปี 1933 ซึ่งกล่าวว่า รัฐคือ “พื้นที่ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่างคือ (1) ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานถาวร (2) ดินแดนที่มีอาณาเขตแน่นอน (3) รัฐบาลซึ่งมีความสามารถในการควบคุมเหนือดินแดนดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (4) อำนาจอธิปไตย ที่ปกครองตัวเองและดำเนินการด้านความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ” รัฐตามแนวคิดนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องรัฐชาติ (nation-state) ในสมัยใหม่ ซึ่งมีนิยามว่าเป็น “รัฐที่ประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีลักษณะทั่วไปร่วมกันหรือมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน มีอธิปไตยเหนือดินแดนที่แน่นอน” ได้เป็นอย่างดี ตามแนวคิดทั้ง 2 อย่างนี้ ดินแดนของรัฐจึงเป็นพื้นที่ที่มีพรมแดนและอาณาเขตที่ชัดเจน ประชาชนในรัฐเป็นชาติหนึ่งเดียวกัน และรัฐบาลมีอำนาจปกครองแบบรวมศูนย์เบ็ดเสร็จสมบูรณ์ภายในเขตแดนของตน

อย่างไรก็ตาม รัฐในอดีตมิได้มีลักษณะดังกล่าว มิได้มีเส้นเขตแดนที่ชัดเจน และมิได้มีอำนาจแบบรวมศูนย์ เมื่อพิจารณาจากวิวัฒนาการของรัฐ รัฐในระยะเริ่มต้นของโลก เป็นชุมชนเมืองที่มีการกำหนดดินแดนหรืออาณาเขตของชุมชนของตน มีการสร้างป้อมปราการหรือปราสาท ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของเมืองและพื้นที่โดยรอบ ป้อมปราการหรือปราสาทเหล่านี้จึงเป็นหน่วยย่อยที่สุดของรัฐในระยะแรกเริ่มเป็น “นครรัฐ” (city state) เมื่อนครรัฐบางแห่งขยายอำนาจพิชิตหรือควบคุมนครรัฐอื่น ๆ ทำให้มีอาณาเขตอิทธิพลที่แผ่ขยายออกไป เกิดเป็นรัฐในลักษณะ “จักรวรรดิ” (empire) ที่มีศูนย์กลางหรือเมืองหลวง

ที่มีอำนาจเหนือเมืองอื่น ๆ และมีการใช้ระบบการปกครองที่ซับซ้อนขึ้นไป ทั้งนี้ อำนาจหรืออิทธิพลของศูนย์กลางของจักรวรรดิในการควบคุมเมือง รัฐ หรือ นครรัฐ อื่น ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของศูนย์กลาง และระยะทางหรือปัจจัยทางพื้นที่จากศูนย์กลางด้วย โดยเฉพาะเมืองหรือรัฐใต้อาณัติที่อยู่ห่างไกล มักมีอำนาจในการปกครองตัวเองสูง เพียงแค่ส่งบรรณาการเท่านั้น ศูนย์กลางจักรวรรดิหรือเมืองหลวงแทบไม่มีอำนาจในการใช้กฎหมายหรือควบคุมระบบการปกครองแต่อย่างใด (สุพรรณี ชะโลธร, 2539) รัฐที่อยู่ห่างไกลนี้อาจไม่ได้ยึดตัวเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิ แต่ถือว่าตนเป็นรัฐเอกราชก็ได้ รัฐจักรวรรดิบางครั้งปกครองด้วยระบบศักดินา ที่รัฐบาลกลางไม่มีอำนาจเหนือเมืองต่าง ๆ ในทางปฏิบัติเลย ดังนั้น เมืองหรือแคว้นต่าง ๆ ในระบบศักดินานี้อาจถือได้ว่าเป็นรัฐเอกราชย่อยภายใต้รัฐจักรวรรดิอีกทีก็ได้

เมื่อพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว คำจำกัดความของรัฐในแนวคิดของรัฐชาติที่มีพรมแดนและอาณาเขตที่แน่นอน จึงไม่สามารถใช้ศึกษาการปกครองดินแดนของรัฐในอดีต หรือในเชิงภูมิประวัติศาสตร์ได้อย่างเหมาะสม เพราะรัฐในยุคก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังมีลักษณะเป็นรัฐจักรวรรดิหรือรัฐศักดินา ที่ยังไม่มีพรมแดนหรืออาณาเขตที่ชัดเจนตายตัว ด้วยบริบทในอดีตเช่นนี้ คำจำกัดความคำว่า รัฐ ของ พจนานุกรมอ็อกซ์ฟอร์ด (1995) ที่กล่าวว่า รัฐ คือ “ชุมชนองค์การทางการเมืองที่อยู่ภายใต้ระบบรัฐบาลเดียว” จึงมีความเหมาะสมมากกว่า ภายใต้คำจำกัดความนี้และบริบททางประวัติศาสตร์ รัฐที่ปรากฏอยู่จึงอาจจะมีอำนาจอธิปไตยหรือไม่มีหรือมีเพียงบางส่วนก็ได้ รัฐอาจเป็นรัฐเอกราชหรือไม่เป็นก็ได้ อำนาจในการควบคุมรัฐนั้นอาจเป็นอำนาจจากภายนอกหรือจากรัฐอื่นก็ได้

ลักษณะการปกครองดินแดนของสยามก่อนการปฏิรูปการปกครอง (พ.ศ.2432) ก็สอดคล้องกับแนวคิดและคำจำกัดความคำว่า รัฐ ตามพจนานุกรมอ็อกซ์ฟอร์ด โดยนัยนี้ สยามถือเป็นแกนหรือรัฐหลักในการศึกษา ซึ่งมีอิทธิพลในการปกครองดินแดนของชนชาติอื่นที่อยู่ข้างเคียงเช่นกัน การปกครองดินแดนของสยามในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง มีระบบการปกครองส่วนภูมิภาค เป็นแบบกินเมืองหรือแบบจารีต ที่แบ่งเมืองภายใต้อิทธิพลการปกครองออกเป็น 3 ชั้น คือ หัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และหัวเมืองประเทศราช

หัวเมืองชั้นใน คือ เมืองที่อยู่โดยรอบใกล้ ๆ เมืองหลวง ไม่มีเจ้าเมือง เพราะปกครองโดยตรงจากรัฐบาลกลางที่เมืองหลวงคือกรุงเทพมหานคร **หัวเมืองชั้นนอก** หรือ เมืองพระยามหานคร คือ หัวเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไป มีเจ้าเมืองปกครอง โดย แบ่งเป็น หัวเมืองชั้นเอก หัวเมืองชั้นโท หัวเมืองชั้นตรี ตามระดับความสำคัญ แต่ละหัวเมืองนี้มีเมืองย่อยซึ่งเป็นหัวเมืองจัตวาอยู่ภายใต้การปกครองของแต่ละเมือง **หัวเมืองประเทศราช** คือ เมืองหรือดินแดนที่เป็นของชาวต่างชาติ ต่างภาษา แต่อยู่ใต้อำนาจของสยาม รัฐบาลสยามให้อำนาจการปกครองตัวเองอย่างอิสระตามจารีตประเพณีเดิมของหัวเมืองนั้น แต่มีข้อกำหนดให้ส่งบรรณาการมาถวายทุก 3 ปี และต้องส่งกองทัพมาช่วยสยาม ในยามเมื่อสยามเกิดศึกสงคราม ได้แก่ ล้านนา ล้านช้าง เขมร รวมทั้ง นครรัฐต่าง ๆ ของชาวมลายู และนครรัฐต่าง ๆ ที่เลยดินแดนล้านนาขึ้นไปทางเหนือ ในบริบทการปกครองเช่นนี้ **หัวเมืองประเทศราชต่าง ๆ ย่อมถือว่าเป็น “รัฐ”**ตามคำจำกัดความของอ็อกซ์ฟอร์ด

ลักษณะของการปกครองดินแดนในช่วงนี้ ยังมีลักษณะเป็นรัฐจักรวรรดิ คือไม่มีพรมแดนที่แน่นอน และหัวเมืองแต่ละเมืองมีอำนาจการปกครองตัวเองสูง โดยเฉพาะหัวเมืองประเทศราช ซึ่งรัฐประเทศราชเหล่านี้ มิได้มีความรู้สึกของการเป็นชาวสยาม (เพราะมิใช่ชาวสยาม) จึงมุ่งเน้นการดำเนินนโยบายเพื่อผลประโยชน์ของชาติตนมากกว่าประโยชน์ของรัฐสยาม (จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, 2556) หัวเมืองเหล่านี้จึงมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการต่างประเทศตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การไม่ยอมขึ้นกับสยามในยามที่สยามอ่อนแอ การอ่อนน้อมเข้ากับรัฐอื่นที่มีอำนาจมากกว่า การตั้งตัวเป็นอิสระ ไม่ยึดถือตามข้อกำหนดของสยาม ซึ่งในมุมมองของรัฐเหล่านี้ อาจถือว่า รัฐของตนไม่ได้เป็นประเทศราชของสยาม แต่ถือว่า การส่งบรรณาการให้สยาม เป็นเพียงการเจริญสัมพันธไมตรีเท่านั้น **อาณาเขตของอาณาจักรสยามในบริบทดังกล่าวจึงไม่อาจกำหนดเส้นพรมแดนหรือขนาดพื้นที่ได้อย่างแน่นอนชัดเจน** ทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงไปมาตามสถานการณ์อีกด้วย นอกจากนี้รัฐบริวารต่าง ๆ เอง ก็มีอาณาเขตที่ไม่แน่นอนเช่นกัน

เมื่อพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ดังกล่าว แผนที่ประวัติศาสตร์ที่แสดงอาณาเขตยุครุ่งเรืองอาณาจักรสยามอันกว้างใหญ่ไพศาลที่แพร่หลายในประเทศไทย จึงสร้างมโนภาพที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์สักเท่าใดนัก เพราะประเทศราชต่าง ๆ ก็มีสถานะเป็นรัฐเช่นกัน และสยามก็มิได้มีอำนาจเหนือดินแดนของประเทศราชเหล่านั้นแต่อย่างใด เพียงแค่ได้รับส่วยหรือบรรณาการจากรัฐต่าง ๆ เหล่านี้เท่านั้น จึงมิควรถือเอาอาณาเขตของประเทศราชเป็นอาณาเขตของสยาม และอาณาเขตโดยประมาณของสยามควรจำกัดที่หัวเมืองชั้นนอกและเมืองบริวารเท่านั้น

เมื่อแผนที่แสดงอาณาเขตอันกว้างใหญ่ไพศาลของสยามมีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ แผนที่แสดงการเสียดินแดนของประวัติศาสตร์จึงมีความคลาดเคลื่อนเช่นกัน เพราะเมื่อสยามมิได้เป็นเจ้าของอาณาเขตของประเทศราชเหล่านั้น การที่ชาติตะวันตกคือ อังกฤษ และ ฝรั่งเศสเข้าครอบครองดินแดนของประเทศราชต่าง ๆ จึงไม่ควรเรียกว่าเป็น “การเสียดินแดน” ของสยาม แต่ควรเรียกว่าเป็นความพ่ายแพ้ใน “การแย่งชิงดินแดน” แข่งกับมหาอำนาจตะวันตก จะเหมาะสมกว่า (ธงชัย วินิจจะกูจ, 2556 (2))

อำนาจรวมศูนย์และเส้นเขตแดนที่แน่นอนของสยามเพิ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อชาติตะวันตกต้องการผนวกดินแดนของรัฐประเทศราชของสยาม ไปอยู่ภายใต้อารักขาของตน สยามที่ไม่ต้องการสูญเสียอำนาจที่เคยมีเหนือรัฐประเทศราช จึงพยายามสร้างความชอบธรรมในการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนเหล่านั้น ด้วยการแทรกแซงการปกครองของรัฐประเทศราชเหล่านี้ ลิดรอนอำนาจของผู้ปกครองรัฐเดิม และดำเนินการผนวกประเทศราชต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ให้กลายเป็น “มณฑล” และ “มณฑลเทศาภิบาล” ในช่วง พ.ศ. 2432 – 2443 ทำให้ประเทศราชเหล่านี้ สูญเสียความเป็นรัฐและกลายเป็นส่วนหนึ่งของสยามอย่างแท้จริงในที่สุด

ส่วนเส้นเขตแดนระหว่างรัฐที่ไม่เคยมีมาก่อนนั้น ก็มีความจำเป็นต้องกำหนดให้มีขึ้น เพราะชาติตะวันตกใช้แนวคิดของรัฐชาติในการกำหนดขอบเขตสิทธิอำนาจเหนือดินแดน การกำหนดเขตแดนระหว่างรัฐต่าง ๆ บนแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเกิดขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อกำหนดเป็นสนธิสัญญา

ซึ่งการพยายามกำหนดเส้นเขตแดนให้ได้มากที่สุด และการพยายามอ้างสิทธิการปกครองเหนือเมืองต่าง ๆ ก็คือ เกมการแก่งแย่งชิงดินแดนระหว่างสยามกับชาติตะวันตกนั่นเอง เส้นเขตแดนของสยามกับรัฐหรือประเทศอื่น ๆ (ที่ถูกกำหนดแล้วว่าไม่ใช่และไม่ได้ขึ้นกับสยาม) ที่ปรากฏถึงในปัจจุบันนี้เป็นเส้นเขตแดนที่สืบเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2451 เป็นต้นมา ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็คือ ช่วงเวลาที่สยามเปลี่ยนจากรัฐจักรวรรดิไปเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีอำนาจรวมศูนย์และเส้นเขตแดนที่แน่นอนนั่นเอง

สรุปได้ว่า เส้นเขตแดนที่เขียนขึ้นในแผนที่ประวัติศาสตร์ ช่วงก่อน พ.ศ. 2437 นั้นเป็นเส้นที่ไม่มีการกำหนดขึ้นจริง แต่เป็นเส้นที่ผู้จัดทำแผนที่ประมาณหรือตีความเอง ซึ่งแผนที่ประวัติศาสตร์ไทยส่วนใหญ่ถูกตีความในมุมมองชาตินิยมสยาม ที่ละเลยความเป็นรัฐของประเทศราชต่าง ๆ ไป จึงมีความคลาดเคลื่อนจากมุมมองที่ว่าด้วยอำนาจการปกครองของรัฐอยู่มากทีเดียว

ผลกระทบจากแผนที่ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมสยาม

การเขียนประวัติศาสตร์และแผนที่ประวัติศาสตร์ในลักษณะชาตินิยมไทสยามเช่นนี้ มีวัตถุประสงค์เบื้องต้นเพื่อป้องกันความรู้สึกต่อต้านจากประชาชนในเขตที่เคยเป็นรัฐประเทศราช และสร้างความเป็นเอกภาพหรือความปรองดองให้แก่ประชาชนในรัฐสยามหรือประเทศไทย รวมถึงตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของความเคลื่อนไหวทางการเมืองในยุคต่าง ๆ ด้วย เช่น “การเรียกร้องดินแดน” ด้วยการทำสงครามเพื่อแย่งชิงดินแดนที่เคยเป็นของประเทศไทยกลับคืนมา ช่วงสงครามอินโดจีนและสงครามมหาเอเชียบูรพา ในทศวรรษ 2480 ถึง 2490 สมัยนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือ การใช้วาทกรรมการเสียดินแดน ใช้เพื่อปลุกใจในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และปัญหาคดีปราสาทพระวิหารกับประเทศกัมพูชา ช่วงทศวรรษ 2500 ถึง 2510 ซึ่งวาทกรรมการเสียดินแดนได้ถูกนำมาใช้อีกครั้งจนมาในช่วงต้นทศวรรษ 2550 ในการต่อสู้การเมืองภายในประเทศเพื่อต่อต้านโค่นล้มรัฐบาลพรรคไทยรักไทย-พลังประชาชน โดยอาศัยกรณีความขัดแย้งเรื่องพื้นที่ที่ตั้งประสาทพระวิหารกับประเทศกัมพูชา (ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2556) แม้ในปัจจุบันนี้ รัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ก็ได้ใช้ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมไทสยาม ที่มุ่งเน้นบทบาทพระมหากษัตริย์เป็นแกนหลัก เพื่อวัตถุประสงค์การสร้างความปรองดองและความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2558)

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์และแผนที่ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมไทสยาม ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ หลายประการ ทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์การปกครองที่ผิดเพี้ยน และการเพิ่มความรู้สึกต่อต้านรัฐบาลกลางของประเทศ อันเป็นผลตรงกันข้ามกับวัตถุประสงค์ ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

แผนที่ประวัติศาสตร์ดังกล่าว รวมทั้งวาทกรรมการเสียดินแดน ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการปกครองดินแดนในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง ดังที่ธงชัย วินิจจะกูล (2556 (2)) กล่าวไว้ คือการเข้าใจว่าเมืองขึ้นหรือประเทศราชต่าง ๆ อยู่ภายใต้อธิปไตยของสยามเต็มตัว มีอาณาเขตดินแดนที่แน่นอน หรือถือเรื่องการปกครองดินแดนเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงที่รัฐประเทศราชต่าง ๆ มีอำนาจในการปกครองตนเอง มีสถานะเป็นรัฐย่อย และไม่มีอาณาเขตดินแดนที่ชัดเจน

แต่อำนาจเหนือดินแดนนั้นทับซ้อนกันระหว่างหลายรัฐ การได้มาและสูญเสียดินแดนจึงไม่สามารถระบุปริมาณพื้นที่ได้อย่างชัดเจน หรืออาจจะไม่สามารถระบุว่าเป็นการได้มาหรือสูญเสียดินแดนเลยด้วยซ้ำ

การไม่ให้ความสำคัญหรือพยายามปฏิเสธ “ความเป็นรัฐ” ของรัฐประเทศราชต่าง ๆ ตามประวัติศาสตร์กระแสหลักนี้ ทำให้เกิดข้อเท็จจริงจำนวนมากที่ไม่ลงรอยกับเนื้อหาของประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมไทสยาม เพราะไม่มีการกล่าวถึงความเป็นมา หรือบรรพบุรุษของรัฐประเทศราชเลย ทั้ง ๆ ที่มีหลักฐานทางวัตถุหรือสถานที่ปรากฏอยู่อย่างมากมาย การที่ประวัติศาสตร์พยายาม “เหมา” ว่าพลเมืองในอดีตรัฐประเทศราชเหล่านี้ เป็นชาว “ไท” ซึ่งเป็นอย่างเดียวกับ “สยาม” จึงดูไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งยังก่อให้เกิดความรู้สึกที่ “ไม่มีตัวตน” หรือ “ไม่มีความรู้สึกร่วมในการเป็นคนไทย” ของพลเมืองชาติไทยบางส่วน เช่น คนอีสาน คนล้านนา คนเชื้อชาติมลายู คนบนที่สูงหรือชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เพราะรู้สึกว่า บรรพบุรุษของตนอยู่นอกประวัติศาสตร์ไทย ความปรองดองตามที่มุ่งหวังจึงไม่เกิดขึ้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549; สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2558)

ในทำนองเดียวกัน แผนที่ประวัติศาสตร์ชาตินิยมนี้ ก็สามารถก่อผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของประชาชนระหว่างประเทศด้วย เพราะมุมมองชาตินิยมที่แสดงผ่านแผนที่และประวัติศาสตร์ดินแดน มุ่งสร้างให้เกิดความรักชาติบนพื้นฐานของความรู้สึกที่เป็นศัตรูกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือความรู้สึกในเชิงเหนือกว่าด้อยกว่า ซึ่งอาจลุกลามไปถึงความรู้สึกในเชิงเหยียดหยามเชื้อชาติได้ (สายสกุล เดชาบุตร, 2560) โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่การเข้าถึงข้อมูลระหว่างประเทศเป็นไปได้ง่ายขึ้น และประชาชนประชาคมอาเซียนมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น

นอกจากนี้ การที่ผู้อ่านมีความเข้าใจไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงในอดีตที่เกิดขึ้น ทำให้จุดประสงค์ของการศึกษาประวัติศาสตร์ ในแง่ของการเรียนรู้จากบทเรียนหรือข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ไม่บังเกิดผลด้วย

แนวทางการนำเสนอแผนที่ประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นสากลมากขึ้น

ด้วยผลกระทบในด้านต่าง ๆ จากแผนที่ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยม ดังที่กล่าวมาแล้ว แผนที่ประวัติศาสตร์ในยุคปัจจุบันนี้จึงควรได้รับการนำเสนออย่างเหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบดังกล่าว นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2549) ให้ข้อเสนอแนะว่า ประวัติศาสตร์ของรัฐชาติ ควรเป็นประวัติศาสตร์ที่รวบรวมความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนา ความคิดทางการเมือง ไว้ร่วมกันได้ ให้คุณค่าแก่อัตลักษณ์ของคนแต่ละกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน มิใช่มีลักษณะที่กีดกันคนบางกลุ่มออกไปจากความทรงจำร่วมกันของคนในชาติ สำหรับประเทศไทยที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ตามแนวคิดรัฐชาติสำหรับพลเมืองทุกคนจึงน่าจะมีความเหมาะสมกว่าแบบชาตินิยมไทสยาม

ในทำนองเดียวกัน แผนที่ประวัติศาสตร์ในยุคประชาคมอาเซียน ต้องให้คุณค่าและความเคารพแก่คนแต่ละกลุ่มที่อยู่ต่างประเทศเช่นกัน แนวคิดในการสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์ในยุคประชาคมอาเซียนจึงควรนำเสนอในลักษณะที่เป็นสากล ไม่ใช่เพื่อประเทศใดประเทศหนึ่งหรือชนชาติใดชาติหนึ่ง เป็นแผนที่

ที่แสดง “ความเป็นรัฐ” ของกลุ่มชนต่าง ๆ หรือรัฐประเทศราชต่าง ๆ เพื่อไม่ปฏิเสธการมีตัวตนหรือประวัติศาสตร์ของชนชาติหรือกลุ่มชนเหล่านั้น

ส่วนแนวทางปฏิบัติในการสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์ เช่น (1) การสร้างสัญลักษณ์ให้แก่รัฐทุกรัฐรวมทั้งรัฐประเทศราช (2) การวาดเส้นเขตแดนที่ตรงกับบริบททางการปกครองที่เป็นจริง (3) การแสดงขอบเขตให้ครอบคลุมตลอดเนื้อแผนที่ มิใช่เน้นเพียงประเทศใดประเทศหนึ่ง แล้วไม่วาดเส้นพรมแดนของรัฐข้างเคียงให้เห็น (4) การแสดงแผนที่เป็นชุด (atlas) ต่อเนื่องไปในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่หลากหลาย เพื่อแสดงการเปลี่ยนแปลงบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรม ไม่ลำเอียง และแสดงถึงพลวัตของรัฐต่าง ๆ อย่างครอบคลุมเพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือประเทศที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม การสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์ดังกล่าวมีความท้าทายหลายประการ เช่น การสร้างหลักเกณฑ์ในการทำแผนที่ที่สามารถนำเสนอบริบททางประวัติศาสตร์ออกมาได้ตรงความจริง หรือการออกแบบแผนที่ให้สามารถเสนอบริบทจริงทางประวัติศาสตร์ให้เข้าใจได้ง่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยหรือผู้สนใจสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์สากลต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. (2556). **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพ ฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2555). จินตกรรมประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยกับแผนที่ “เสียดินแดน” จากทศวรรษ 2470 ถึง พ.ศ. 2554. **ประมวลแผนที่ ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์.** กรุงเทพ ฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์.

ทองใบ แตงน้อย. (2539). **แผนที่ภูมิศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพ ฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ดุลยภาค ปรีชารัชช. (2558). **แผนที่ราชาชาตินิยมอุษาคเนย์.** สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2561 จาก https://blogazine.pub/blogs/dulyapak/post/5495.

เตช บุนนาค. (2556). **การปกครองระบบมณฑลเทศาภิบาล**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพ ฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ.

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2556). วาทกรรมเสียดินแดน. **สยามประเทศไทย: ได้ดินแดน-เสียดินแดนกับลาวและกัมพูชา.** กรุงเทพ ฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์.

ธงชัย วินิจจะกูล. (2556 (1)). **กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ.** กรุงเทพ ฯ: คบไฟ และ อ่าน.

ธงชัย วินิจจะกูล. (2556 (2)). “เสียดินแดน”เป็นประวัติศาสตร์หลอกไพร่ไปตายแทน (เพราะ“ไทย”ไม่เคยเสียดินแดน). **สยามประเทศไทย: ได้ดินแดน-เสียดินแดนกับลาวและกัมพูชา.** กรุงเทพ ฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์.

บังอร ปิยะพันธ์. (2538). **ประวัติศาสตร์ไทย: การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. 2475.** กรุงเทพ ฯ: โอเดียนสโตร์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2549). **ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่.** กรุงเทพ ฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

พิเศศ บูรณะสมบัติ. (2547). **ประวัติศาสตร์การปกครองของไทย.** กรุงเทพ ฯ: รวมสาส์น.

สุเนตร ชุตินธรานนท์. (2558). นักวิชาการวิพากษ์หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” ชี้ข้อมูลไม่รอบด้าน-ขัดแนวทางปรองดองรัฐบาล. **วิพากษ์ประวัติศาสตร์ชาติไทย (ฉบับกรมศิลปากร)**, เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2558 ASEAN กับ EU/OUS: ความเหมือนและความต่าง-ข้อพึงสำเหนียกจากเอเชียและยุโรปกับลาตินอเมริกา 4 ธันวาคม 2558.

สุพรรณี ชะโลธร. (2539). **ภูมิศาสตร์การเมือง.** กรุงเทพ ฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สายสกุล เดชาบุตร. (2560). **ย้อนรอยเสียแผ่นดินสมัยรัตนโกสินทร์.** นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ศิริพร สุเมธารัตน์. (2553). **ประวัติศาสตร์ไทย สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์.** กรุงเทพ ฯ: โอเดียนสโตร์.

Montevideo Convention. (1933). Retrieved on 21 June 2017 from https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf

Thompson, Della (1995). **Concise Oxford English Dictionary.** 9th edition. New York: Oxford University Press.

รัสเซีย – อาเซียน: มุมมองทิศทางความร่วมมือหลังสหภาพโซเวียต*

Russia – ASEAN: A perspective directions of the cooperation after the Soviet Union

จิราพร ตรีวิเศษศร**

Jiraporn Treewisessorn

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง ยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยหลังสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1990 ถึง 2015 เป็นการศึกษาถึงยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศก่อนและหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตที่สัมพันธ์ถึงความสัมพันธ์ของรัสเซียต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยผู้วิจัยพบว่ามีความเกี่ยวพันกับอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นหลัก แต่หลังจากช่วงปลายศตวรรษที่ 20 สหภาพโซเวียตล่มสลายแนวทางเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง ระเบียบโลกต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลคอมมิวนิสต์ของรัสเซียและจีนลดลง แต่รัสเซียยังคงรักษาบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านยุทธศาสตร์ทางภูมิรัฐศาสตร์ในการรักษาอิทธิพลในพื้นที่ของอดีตสหภาพโซเวียตเก่าและเพิ่มความร่วมมือรูปแบบใหม่กับองค์กรทางภูมิภาคอย่างอาเซียน เพื่อวัตถุประสงค์ในการรักษาสมดุลกับชาติมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอย่างสหรัฐอเมริกาฯ จีน และเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติในการพัฒนาภูมิภาคตะวันออกไกลภายในของรัสเซีย

คำสำคัญ: รัสเซีย, อาเซียน, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

---

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยของผู้เขียน เรื่อง ยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยหลังสหภาพโซเวียต ปี ค.ศ. 1990 ถึง 2015 ทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

This article is a part of the author’s research on the topic: Strategy and Foreign policy of Russia for Southeast Asia in the Post-Soviet Union Ear, c.1990-2015. Research funding from the Thailand Research Fund (TRF).

** อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ

Lecturer at Department of History, Faculty of Social Science, Srinakharinwirot University Bangkok.

Corresponding e-mail: jiraporn224@gmail.com

Abstract

This article is a part of the research on Russia's foreign strategies and policies toward Southeast Asia, from 1990 to 2015, to study foreign strategies and policies before and after the collapse of the Soviet Union. For Soviet relations and Russia's relations with Southeast Asia the researcher found that it was mainly related to political ideologies. After the end of the 20th century, when the Soviet Union collapsed, the world regulations have changed and affected on Southeast Asia. Communist influence of Russia and China decreased, but Russia still maintains its role in Southeast Asia. Through the geopolitical strategies to maintain influence in the area of the former Soviet Union. And Russia has to increase cooperation with ASEAN regional organizations for the purpose of maintaining balance with the superpowers in the Asia-Pacific region such as the United States, China, and for their national interests on the development of the Far East region of Russia.

Key words: Russia, ASEAN, Southeast Asia

บทนำ

ช่วงสหภาพโซเวียตมีการเผยแพร่อิทธิพลคอมมิวนิสต์ไปในภูมิภาคต่างๆในโลก รวมถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือช่วงสงครามเย็นเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ช่วงเวลาดังกล่าวมีความเกี่ยวพันกับแนวอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นหลัก ที่เราสามารถเชื่อมโยงเป็นกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน โดยแบ่งความเกี่ยวพันกับอุดมการณ์ดังกล่าวออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่มีความเชื่อมโยงกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์โดยตรง ได้แก่ เวียดนาม กัมพูชา ลาว และกลุ่มที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน และฟิลิปปินส์ โดยกลุ่มเหล่านี้มีผลส่งต่อมาสู่ความสัมพันธ์กับรัสเซียในปัจจุบัน และประกอบกับเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของสหภาพโซเวียตส่งผลต่อการเมืองโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นพื้นที่ที่ 3 มหาอำนาจของโลก อย่างรัสเซีย สหรัฐอเมริกา และจีนแสดงอิทธิพลอยู่ทั้งช่วงก่อนและหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้รัสเซียในปัจจุบันมองว่านอกจากภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ “สภาพแวดล้อมทางภูมิรัฐศาสตร์” (Geopolitical Environment) ที่เป็นพื้นที่อ่อนไหวสำหรับการสร้างความร่วมมือทางภูมิภาครวมกันกับประเทศในพื้นที่นี้ ประกอบกับอิทธิพลของจีนและสหรัฐอเมริกาที่คงอยู่ (Шутров А.Ю. 2013) จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่รัสเซียต้องการถ่วงดุลด้านการเมืองแต่จะมีความหลากหลายมากขึ้นในเรื่องเศรษฐกิจ ความมั่นคงในภูมิภาค ผลประโยชน์แห่งชาติและการรักษาบทบาท รวมถึงอิทธิพลในฐานะชาติมหาอำนาจที่สำคัญ

เนื้อหา

การเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ของรัสเซียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มเด่นชัดช่วงสงครามเย็นหรือราวทศวรรษที่ 1950 ถึง 1970 เมื่อรัสเซียมีความพยายามมีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการแสดงออกการให้ความช่วยเหลือทางด้านการทหารและเศรษฐกิจ จากการเข้ามามีบทบาทในช่วงนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงออกในฐานะมหาอำนาจฝ่ายที่สาม ในภูมิภาค ที่มีมหาอำนาจสองฝ่ายแสดงบทบาทอยู่ อย่างจีนและสหรัฐอเมริกาทำให้เกิดมุมมองของกระบวนการการสร้างอิทธิพลของรัสเซียในช่วงทศวรรษที่ 1950 นโยบายการสร้างอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในเอเชีย เป็นที่ยอมรับว่าการดำเนินยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์จะให้ความสำคัญในทวีปยุโรปมากกว่าในทวีปเอเชีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ได้ถูกนับเป็นยุทธศาสตร์ที่น่าสนใจมากนัก การดูแลภูมิภาคฝั่งเอเชียจึงเป็นหน้าที่ของจีนเป็นหลักด้านการให้ความช่วยเหลือกลุ่มขบวนการคอมมิวนิสต์ต่างๆในภูมิภาคนี้ จะเห็นได้ว่าโซเวียตไม่ได้ให้ความสนใจมากเท่าที่ควรสำหรับการปลดแอกขบวนการปลดแอกเวียดมินห์จนกระทั่งมีการเจรจาเพื่อการสงบศึกเกิดขึ้นที่เจนีวาถือเป็นการแสดงบทบาทการจัดการดังกล่าวของสหรัฐอเมริกา (Президент России. 2018) ขณะที่โซเวียตเองดูจะมีบทบาทน้อยกว่าอันเนื่องมาจากเหตุผลคือมุ่งที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนในยุโรปตะวันออกมากกว่า และโซเวียตเองก็ไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งนโยบายและอุดมการณ์ของโซเวียตที่มีต่อประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ขัดแย้งกันเอง การเข้ามามีบทบาทของสหภาพโซเวียตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่อุดมการณ์

คอมมิวนิสต์และการมีปฏิสัมพันธ์กับเวียดนาม เพราะการเกิดคอมมิวนิสต์ขึ้น พร้อมกับการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากรูปแบบของรัฐชาติเหล่านั้นที่มีความแตกต่างกันสำหรับการเป็นคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยิ่งส่งผลให้ลักษณะทั่วไปของความเป็นคอมมิวนิสต์นั้นรุนแรงขึ้น ภูมิภาคนี้ถือมีคุณสมบัติตามนโยบายของสหภาพโซเวียตค่อนข้างต่ำไม่ถือเป็นที่ยอมรับสำหรับโซเวียต แต่สิ่งที่เด่นชัดทางประวัติศาสตร์ขององค์กรการเคลื่อนไหวของเวียดนามในช่วงต้น อย่างแกนนำสำคัญที่ชื่อ โฮ จิมิน ที่มีบทบาทสำคัญในการทำงานตามเครือข่ายโคมินเทิร์น (COMINTERN) ทำให้เวียดนามถือเป็นประเทศเดียวในขณะนั้นที่โซเวียตยอมรับคุณสมบัติ และให้การปฏิสัมพันธ์มากกว่าประเทศอื่นในภูมิภาค

เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ระบบขั้วอำนาจสองฝ่ายได้จบลง สหภาพโซเวียตได้แตกออกกลายเป็น 15 รัฐ และโซเวียตรัสเซียก็ได้กลายเป็นสหพันธรัฐรัสเซียส่งผลให้แนวทางเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง ระเบียบโลกต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลต่อภูมิภาคต่างๆรวมถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลของรัสเซียและจีนได้ลดลง และสหรัฐอเมริกาได้กลายเป็นมหาอำนาจเดียว (Hegemony) ที่ส่งอิทธิพลต่อประเทศหรือภูมิภาคต่างๆทั่วโลก (กระทรวงการต่างประเทศไทย. 2557) แต่เมื่อผ่านช่วงเวลาหนึ่งไปพบว่าช่วงศตวรรษที่ 21 ความสัมพันธ์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับกลุ่มประเทศมหาอำนาจสามฝ่าย อย่างสหรัฐฯ จีนและรัสเซียก็ยังถือมีว่ามีบทบาทและมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านความมั่นคงในกลุ่มประเทศต่างๆของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้จะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป

สำหรับรัสเซียผู้วิจัยวิเคราะยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน ที่มองถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงว่าคืออะไร ก่อนจะออกเป็นแนวปฏิบัติที่สามารถมองตามแนวคิดของการกระทำ (Action Theory) ว่าการแสดงออกของนโยบายต่างประเทศของรัสเซียมีเหตุผลทางยุทธศาสตร์ที่เกิดขึ้น (Ekaterina Koldunova. 2017) ที่มาจากปัจจัยภายในและภายนอกช่วงก่อนและหลังสหภาพโซเวียตล่มสลายที่พบว่า

1. ปัจจัยผลักดันจากภายในรัสเซียที่เหมือนกันระหว่างก่อนและหลังสหภาพโซเวียตเกิดจากการที่รัสเซียมีแนวทางยุทธศาสตร์ที่ยึดหลักแนวคิดแบบปฏิบัตินิยม (Pragmatism) อย่างการรักษาเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียตไว้และเน้นการรักษาสมดุลทางภูมิภาค บทบาทที่มีต่อมหาอำนาจที่สำคัญอย่างจีนและสหรัฐอเมริกา

2. ปัจจัยผลักดันจากภายนอกรัสเซียยุคใหม่จะไม่ได้ให้ความสำคัญในการส่งออกอิทธิพลของรัสเซีย ไม่เน้นเรื่องการสร้างค่ายทางอุดมการณ์ทางการเมือง ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่การปฏิวัติหรือมีการต่อต้านอิทธิพลของชาติตะวันตก

3. ปัจจัยผลักดันจากภายนอกรัสเซียยุคใหม่จะเน้นหลักการสร้างความร่วมมือกับองค์กรภูมิภาค เช่น กลุ่มเครือรัฐเอกราช (Commonwealth of Independent States : CIS) องค์การความร่วมมือเซียงไฮ (Shanghai Cooperation Organization : SCO) สหภาพเศรษฐกิจ ยูเรเซีย

(Eurasian Economic Union: EAEU) สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations : ASEAN) และองค์การสนธิสัญญาความมั่นคงร่วม (Collective Security Treaty Organization : CSTO) เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้นโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงหลังยุคหลังสงครามเย็นเกิดจาก 3 เหตุผล คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจอย่างจีนและสหรัฐอเมริกา

การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง อย่างที่กล่าวในส่วนนำว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มต้นจากระบบคอมมิวนิสต์ แต่ความสัมพันธ์ของโซเวียตกับเหล่าพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนถือว่ามีจุดเริ่มต้นที่คลุมเครือ เพราะการเกิดคอมมิวนิสต์ขึ้นพร้อมกับการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากรูปแบบของรัฐชาติเหล่านั้นที่มีความแตกต่างกันสำหรับการเป็นคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภูมิภาคนี้ถือมีคุณสมบัติตามนโยบายของสหภาพโซเวียตค่อนข้างต่ำไม่ถือเป็นที่ยอมรับสำหรับโซเวียต เวียดนามถือมีปฏิสัมพันธ์เด่นชัดในการรับอุดมการณ์ของคอมมิวนิสต์โซเวียตเข้ามามากกว่าประเด็นอื่นๆในอินโดจีน

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในช่วง ค.ศ.1989 – 1990 ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางอำนาจทั้งในระดับโลก ระดับภูมิภาค จากทางด้านประวัติศาสตร์กล่าวได้ว่า การสิ้นสุดของทศวรรษ 1980 เป็นการสิ้นสุดของยุคสมัยแห่งสงครามเย็น ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัสเซียยุติการสนับสนุนเวียดนาม ถือเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อสถานการณ์ที่ดำเนินมาตลอด ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองก็เกิดการรวมกลุ่มทางภูมิภาค และการเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนถือเป็นการแสดงออกที่สิ้นสุดการเผยแพร่ทางอุดมการณ์ต่าง ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงต่อภูมิภาคที่ละลายกลุ่มความสัมพันธ์ของกลุ่มภายใต้อิทธิพลคอมมิวนิสต์ หรืออุดมการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

รัสเซียเองพยายามสร้างบทบาทและปรับตัวหลังยุคสงครามเย็น รัสเซียจึงมีการเปลี่ยนแปลงทางยุทธศาสตร์ใหม่ที่สร้างการผูกมิตรกับเอเชียเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นหลัก เพื่อตอบโต้ตะวันตก และรัสเซียมีข้อดีคือวัฒนธรรมการเมืองของรัสเซียและเอเชียหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความใกล้เคียงมากกว่ายุโรป (BBC Thai. 2005) รูปแบบความเป็นมหาอำนาจตะวันตกของรัสเซียมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากยุคสมัยจักรวรรดิรัสเซีย ยุคสหภาพโซเวียต ในยุคของสหพันธรัฐรัสเซียมีแนวนโยบายทางการเมืองที่เชื่อมโยงสู่เศรษฐกิจและเกี่ยวพันกับเรื่องของภูมิภาคเป็นหลัก เห็นได้ชัดนอกจากแนวนโยบายหันหาเอเชียแล้ว รัสเซียมีความคิดริเริ่มเชิงยุทธศาสตร์ในเอเชียแปซิฟิกที่ว่าด้วยการแสดงบทบาทความเป็นมหาอำนาจยูเรเชีย ด้วยความสำคัญที่ว่ารัสเซียเป็นส่วนหนึ่งในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก และให้ลำดับความสำคัญจากสหภาพยุโรป กลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช เอเชียกลาง หรือแม้แต่ตะวันออกกลาง และการเข้าหาเอเชีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถัดมาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเป็นสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ มีส่วนผลักดันให้การดำเนินนโยบายเชิงการเมืองภายในภูมิภาคและระหว่างประเทศของรัสเซียเปลี่ยนไปนอกเหนือจากเรื่องการสิ้นสุดอุดมการณ์แบบขั้วอำนาจ ยุคสมัยใหม่ของรัสเซียที่เปลี่ยนจากสหภาพโซเวียตเป็นสหพันธรัฐรัสเซีย แนวคิดนโยบายหันหาตะวันออก (Turn to East) มีการมุ้งเน้นมาที่เอเชียรวมถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะเป็นนโยบายที่เล็งเห็นถึงความสำคัญสำหรับการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และบทบาทความสัมพันธ์กับอาเซียนจึงกลายมาเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญสำหรับรัสเซียที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่จากการวิเคราะห์ว่าถึงมีนโยบายหันหาตะวันออก แต่รัสเซียก็ไม่สามารถเข้าไปมีบทบาทได้มาก ข้อจำกัดของรัสเซียยังคงมีอยู่ที่โยงในประเด็นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและความสัมพันธ์กับมหาอำนาจจีนและสหรัฐอเมริกา

ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจระหว่างรัสเซียและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงองค์กรภูมิภาคอย่างอาเซียนช่วงสหภาพโซเวียต ประเทศที่มีสถานะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจมากที่สุด ได้แก่ เวียดนาม ลาว กัมพูชา รวมถึงความพยายามสร้างความตกลงเศรษฐกิจกับสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ เมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายความสัมพันธ์ของรัสเซียทางเศรษฐกิจที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มชะลอตัวลง แต่เมื่อหลายประเทศในภูมิภาคมีการพัฒนาขึ้นจนกลายเป็นตลาดที่น่าสนใจจึงเป็นเหตุผลที่รัสเซียปัจจุบันมีการสร้างความร่วมมือ และปัจจัยระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงของรัสเซียภายในที่ต้องมีการฟื้นฟูตัวเองหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย การปฏิรูปและดำเนินแนวทางด้านเศรษฐกิจใหม่ คือ จำเป็นต้องฟื้นฟูสถานะกับประเทศที่เป็นพันธมิตรก่อนหน้าและสร้างความร่วมมือกับคู่ค้ารายใหม่ สถานการณ์ช่วงหลังในเรื่องที่เกิดจากปัจจัยทางการเมืองคือความต้องการหยุดการเผชิญหน้าระหว่างมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาและรัสเซียในภูมิภาค แต่ในขณะเดียวกัน การลดการเผชิญหน้าอาจจะนำไปสู่การลดลงของความสัมพันธ์กับพันธมิตรเก่าในภูมิภาค

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสำหรับรัสเซียที่อยู่ในส่วนของยุทธศาสตร์ในเอเชีย ที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญเชิงสังคมและบทบาทต่อการพัฒนาโลก กลุ่มประเทศที่มีการพัฒนาแบบขับเคลื่อนมากที่สุดคือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมโครงสร้างองค์กรอย่างอาเซียน ที่ผ่านช่วงเวลาที่ยากลำบากและกลายเป็นหนึ่งในกลไกของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและการเมืองในภูมิภาค

ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและอาเซียน

สถานการณ์ทางภูมิรัฐศาสตร์ของโลกมีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ชัดเจนขึ้น ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ช่วง ค.ศ. 1992 ถึง ค.ศ. 1999 อิทธิพลทางการเมืองและการทหารของรัสเซียมีทิศทางในทางบวกมากขึ้น สิ่งที่เป็นสัญญาณของความขัดแย้งหรืออันตรายในแถบภูมิภาคลดลงตามลำดับ แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นคือความหมายและความสำคัญของการร่วมมือกันของเอเชียตะวันออกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สิ่งนี้ถือเป็นสิ่งกระตุ้นต่อรัสเซียในมุมมองทางภูมิรัฐศาสตร์อย่างแท้จริง หรือสิ่งที่กระตุ้นความร่วมมือของสองฝ่าย ระหว่างรัสเซียกับประเทศต่างๆในภูมิภาคเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามเหตุผลที่ว่า

- สภาวะทางเศรษฐกิจด้วยความที่รัสเซียเป็นตลาดใหญ่ของโลกที่มีความมั่งคั่งทางทรัพยากร พลังงานจากธรรมชาติต่างๆ พร้อมด้วยความมีศักยภาพด้านเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ ทำให้เหล่าประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เล็งเห็นความสำคัญของรัสเซีย
- ความสำคัญของการสร้างสมดุลในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก กับจีน ญี่ปุ่น อเมริกา และยังมองได้ถึงความสำคัญของรัสเซียในเอเชียกลาง กลุ่มเครือรัฐเอกราชและตะวันออกกลาง ก็ถือเป็นปัจจัยที่เร่งกระตุ้นความร่วมมือ

มุมมองความสัมพันธ์ของรัสเซียกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านอาเซียน ที่ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ.1967 จากมูลเหตุอิทธิพลคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคขณะนั้นที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์การปฏิสัมพันธ์กับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งเข้าสู่ยุคละลายน้ำแข็ง แนวคิดนโยบายคู่ “กลาสนอต-เปเลสตรอยก้า” (Glasnost-Perestroika) ของนาย มิคาอิล กอร์บาชอฟ ผู้นำคนสุดท้ายของสหภาพโซเวียต ได้ส่งผลต่อนโยบายการเมืองของรัสเซียที่มีต่อโลกและภูมิภาคต่าง ๆ โดยในขณะนั้นจีนและอเมริกาก็ยังคงมีบทบาทอยู่ในเอเชีย ณ จุดนี้เองคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัสเซียต้องมีการปรับตัวปรับนโยบายการดำเนินความสัมพันธ์แบบใหม่เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีขึ้นลดความตึงเครียดทางการเมืองลง อาเซียนเองก็ตระหนักว่าหลังการสิ้นสุดระเบียบโลกแบบขั้วอำนาจ การใช้กำลังในการตัดสินเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น การหาแนวทางในการสร้างความร่วมมือระหว่างกันคือประเด็นที่สำคัญกว่าอย่างมาก เพื่อแสดงจุดยืนที่เป็นมิตรต่อหลายฝ่าย การสร้างพื้นฐานที่มั่นคงสำหรับการขยายและเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การค้า วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีและด้านวัฒนธรรมและการศึกษา ทั้งในระดับภาครัฐและเอกชนและการแลกเปลี่ยนไปมาระหว่างประชาชนที่ปราศจากความเคลือบแคลงระแวงใจ มิติความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตและประเทศอาเซียนในกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาค หลายฝ่ายรวมถึงไทยได้แสดงการสนับสนุนที่สำคัญต่อการเข้ามาปฏิสัมพันธ์ของรัสเซียในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก โดยเฉพาะการสนับสนุนเข้าเป็นสมาชิกของรัสเซียในเวทีเอเปค (APEC) มีการสถาปนาความสัมพันธ์ในฐานะคู่หารือ (Consultative relations) กับอาเซียน เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1991 และได้รับสถานะประเทศคู่เจรจา (Dialogue Partner) เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 1996 ที่กรุงจาการ์ตา (ธกส. 2558) เหล่านี้ช่วยสนับสนุนบทบาทของรัสเซียในการธำรงรักษาสันติภาพและความมั่นคงในภูมิภาค

รัสเซียและอาเซียนสามารถที่จะหาโอกาสและสร้างความร่วมมือทางความตกลงระหว่างกัน เพื่อความสำคัญในบทบาทต่อกันว่าเป็นตัวประสานในความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่ปฏิสัมพันธ์กันทั้งกลุ่มภายในและภายนอกภูมิภาค และเพื่อความร่วมมือด้านการสนับสนุนความมีเสถียรภาพและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยความสัมพันธ์รัสเซียและประเทศอาเซียนในปัจจุบันรัสเซียมีแนวนโยบายที่มองได้สองระดับคือ

ระดับที่หนึ่ง เป็นไปในรูปแบบของการสร้างความร่วมมือกันหรือการเข้ามามีส่วนร่วมด้วยมุมมองและวิสัยทัศน์ของความร่วมมือกับแผนการต่าง ๆ รวมทั้งการร่วมประชุมในระดับภูมิภาค ทั้งที่เกี่ยวกับองค์กรอาเซียนหรือไม่ก็ตามแต่จะอยู่บนพื้นฐานความเชื่อมโยงความสำคัญกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นหลัก

ระดับที่สอง เป็นไปในรูปแบบการเสริมสร้างความสัมพันธ์แบบทวิภาคีรายประเทศ เช่น กับประเทศ 10 สมาชิกอาเซียน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ไทย สิงค์โปร์ ฟิลิปปินส์ กัมพูชา เมียนมา และบรูไน

ปัจจุบันความสัมพันธ์รัสเซียและอาเซียนถือว่าเป็นยุคแห่งความร่วมมือ รัสเซียได้มีนโยบายสนับสนุนความร่วมมือกับอาเซียนภายใต้กรอบองค์กรระดับภูมิภาคที่สำคัญอย่างความร่วมมือเอเชียตะวันออก และกรอบของอาเซียนและรัสเซียมีความเชื่อมโยงทั้งในและระหว่างภูมิภาค ที่ให้ความสำคัญในประเด็นด้านการเมืองความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม (กระทรวงการต่างประเทศไทย. 2559) ดังต่อไปนี้

ด้านการเมืองและความมั่นคง เป็นความเกี่ยวข้องกับเรื่องอาชญากรรมข้ามชาติ การก่อการร้ายและแนวคิดสุดโต่ง ความมั่นคงทางไซเบอร์ ความมั่นคงทางทะเล การค้ามนุษย์ การโยกย้ายถิ่นฐานแบบไม่ปกติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีการใช้กลไกอาเซียนทั้ง East Asia Summit (EAS), ASEAN Regional Forum (ARF) รวมถึง ASEAN Defence Ministers' Meeting-Plus (ADMM-Plus)

ด้านเศรษฐกิจ เน้นในเรื่องการค้าและการลงทุนระหว่างอาเซียนกับรัสเซีย เสริมสร้างขีดความสามารถของผู้ประกอบการทั้งรายใหญ่และรายย่อย เน้นเรื่องของนวัตกรรม เทคโนโลยี และการแลกเปลี่ยนบุคลากรระหว่างกัน ทางฝ่ายรัสเซียเสนอทำความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (EAEU) กับอาเซียน รวมทั้งการส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียน สหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย และ องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (SCO) รวมทั้งโครงการเส้นทางสายไหมของจีน

ด้านสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากในอาเซียนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และถือมีความแตกต่างกับรัสเซีย ทำให้มีแนวทางการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกัน เพื่อการศึกษาและผ่านกิจกรรมต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่าง ๆ เช่นกำหนดปีวัฒนธรรมอาเซียน-รัสเซีย รวมไปถึงการให้ความร่วมมือด้านมนุษยธรรม การสนับสนุนหน่วยงานสองฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ตามที่เอกอัคราชทูตรัสเซียประจำประเทศไทย นายคีริล์ บาร์สกี้ ได้กล่าวว่าสำหรับอาเซียนและรัสเซียในยุคสมัยใหม่ ถือว่าจำเป็นที่จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน สร้างกลไกเพื่อดำเนินความสัมพันธ์ อันเนื่องปัญหาต่างในโลกยุคหลังสงครามเย็นมีความซับซ้อนและสร้างความลำบากมากขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลก ใจความสำคัญของอาเซียนและรัสเซียนับตั้งแต่การสถาปนาความร่วมมือ รัสเซียมีความพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีร่วมกับอาเซียน อย่างที่เห็นว่ามีการประชุมรัฐมนตรีระดับสูง เน้นความสำคัญทางด้าน ความมั่นคงทางภูมิภาค การลงทุน ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และประเด็นใหม่ของโลกอย่างเรื่องการบรรเทาภัยพิบัติ การก่อการร้ายทางไซเบอร์ การแลกเปลี่ยนทางทักษะเทคโนโลยี งานฝีมือต่าง ๆ รวมถึงประเด็นการศึกษา การท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่เป็นมิติที่กล่าวได้ว่ามีความหลากหลายมากกว่าช่วงสงครามเย็น (มติชน. 2561)

นอกจากนี้แล้วสำหรับความร่วมมือใหม่ที่เกิดขึ้นที่รัสเซียเป็นแกนกลางที่พยายามสร้างความร่วมมือ เชื่อมโยงระหว่างองค์กรภูมิภาคทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นใหม่อย่างสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (Eurasian Economic Union: EAEU) กับอาเซียนในเชิงพหุภาคีและทวิภาคี ให้มีการทำงานอย่างใกล้ชิดระหว่างกันมากขึ้น ที่หากเกิดความร่วมมือระหว่างกันรัสเซียสามารถใช้ประโยชน์เชื่อมโยงสู่ความร่วมมือกับกลุ่มเครือรัฐเอกราช (CIS) ที่เป็นกลุ่มประเทศอดีตสหภาพโซเวียต และรวมถึงกับมหาอำนาจจีน ตามโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ของจีนได้ (One Belt One Road initiative: OBOR) ที่อาเซียนมีกรอบความร่วมมืออยู่ ตามแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 การรวมตัวกันระหว่างกลุ่มประเทศรัสเซีย จีน เครือรัฐเอกราช สหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย และโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ (ที่มาแนวคิดภาพ: Russia APEC Study Center)

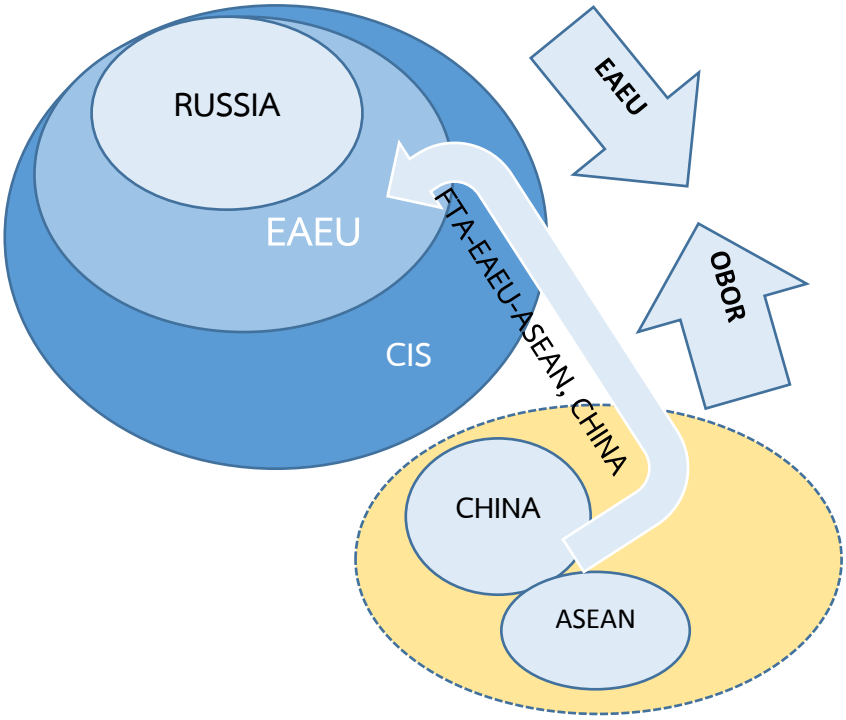

การที่นโยบายต่างประเทศรัสเซียในปัจจุบันเน้นในเรื่องของภูมิรัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ผ่านความร่วมมืออาเซียนในนิยามจากความสัมพันธ์เกิดจาก

ประการแรก ภูมิภาคย่อยนี้กลายเป็นศูนย์กลางทางภูมิศาสตร์การเมืองที่มีการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯและจีน "เวทีการต่อสู้" ไม่ใช่แยกส่วนระหว่างประเทศใดประเทศหนึ่งแต่ส่วนเรื่องของทะเลจีนใต้ที่เป็นประเด็นร่วมกันและเป็น "ยุทธศาสตร์หลัก" ของภูมิภาคย่อยนี้

ประการที่สอง มีความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นในรูปแบบต่างๆ ทั้งในเรื่องพหุภาคีและปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศ แต่ทัศนะอาเซียนมีแนวโน้มที่พัฒนาเพิ่มขึ้นร่วมกับโครงการเอเปค (Asia-Pacific Economic Cooperation, APEC) กับการจัดทำเขตการค้าเสรีเอเชีย-แปซิฟิค ขึ้น (Free Trade Area of the Asia-Pacific, FTAAP) ที่ผลักดันให้เกิดอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อความมั่นคงของภูมิภาค

ประการที่สาม การเกิดความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างเอเชียตะวันออกกับสหรัฐฯ การเกิดความกดดันของสหรัฐฯ ต่อจีนเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาของไต้หวัน หรือปัญหาการพัฒนาของอุตสาหกรรมทหารจีนที่มีความซับซ้อนต่อสถานการณ์ในทะเลจีนใต้

นอกจากนี้แล้วพลวัตของการดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์ของรัสเซียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รายประเทศ (Klemlin. 2010) และปัจจัยที่เกิดจาก **การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับมหาอำนาจ** อย่างสหรัฐอเมริกาและจีน ที่ลดการแข่งขันทางการเมืองลง แต่มีการเปลี่ยนแปลงในการเร่งสร้างความสัมพันธ์กับรัฐและองค์กรแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้นในลักษณะของความสัมพันธ์ที่มีความหลากหลาย (Multidimensional relationships) ที่รวมถึงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และรวมถึงปัญหาที่เกิดในทะเลจีนใต้ก็ถือเป็นส่วนผลักดันเช่นกัน ทำให้มองได้ว่าความสัมพันธ์คู่มหาอำนาจอย่างรัสเซีย-จีน และรัสเซีย-สหรัฐอเมริกา หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตมีผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบันที่เชื่อมโยงกับประเด็นกับสิ่งที่รัสเซียต้องการในปัจจุบันคือ

ข้อที่ 1 รัสเซียต้องการรักษาสถานภาพและบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองในเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ข้อที่ 2 รัสเซียต้องการเป็นพันธมิตรที่เลือกจีนและเวียดนามเนื่องจากประเด็นในข้อที่ 1

ข้อที่ 3 รัสเซียไม่มีทางเลือกในบทบาทของทะเลจีนใต้ ทำให้ต้องเลือกจีนเป็นพันธมิตร

ข้อที่ 4 รัสเซียมองว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่เผชิญหน้าของสหรัฐอเมริกาและจีน

จากข้อที่ 1-4 ส่งผลให้รัสเซียต้องการเน้นยุทธศาสตร์ภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และสร้างความร่วมมือกับอาเซียนในเชิงพหุพาคีเพื่อรักษาสมดุลการแข่งขันทางการเมืองและเศรษฐกิจระดับทวิภาคีนั้นยังถือว่าเวียดนามมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับรัสเซียมากที่สุดในกลุ่มประเทศอาเซียน และกับมหาอำนาจอย่างจีนรัสเซียเน้นการสร้างความร่วมมือกับจีน โดยเชื่อมเวียดนามและอาเซียน ภายใต้กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจยูเรเชีย (EAEU) เชื่อมโยงกับแนวคิดของจีนที่สร้างความร่วมมือบนเส้นทางสายไหมใหม่ (OBOR)

ดังนั้น โดยสรุปจากการศึกษายุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยหลังสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1990 ถึง 2015 ที่เป็นการศึกษาถึงยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศก่อนและหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตที่สัมพันธ์ถึงความสัมพันธ์ของรัสเซียต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้วิจัยพบว่ายุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศรัสเซียมีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์แห่งชาติหลังการสิ้นสุดเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง และรัสเซียต้องการรักษาบทบาทและความสัมพันธ์ในเขตอิทธิพลโซเวียตเก่า ความสัมพันธ์ที่มีต่อมหาอำนาจโลกอย่างจีนและสหรัฐอเมริกา ความขัดแย้งในทะเลจีนใต้ การมีบทบาทและอำนาจ ทำให้รัสเซียจำเป็นต้องเน้นในเรื่องผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงทางภูมิภาคในเอเชียแปซิฟิก และการเป็นหุ้นส่วนกับอาเซียนแม้ว่ารัสเซียจะมีปริมาณการค้าที่น้อยกว่าจีนหรือสหรัฐอเมริกาก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการต่างประเทศไทย. (2014). **หนังสือคำศัพท์-คำย่อทางการทูต สถาบันการต่างประเทศ กต. (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2)**. ค้นเมื่อ10 เมษายน 2561, จาก http://www.mfa.go.th/asean/en/code?c=h

กระทรวงต่างประเทศ. (2559). **การประชุมสุดยอดอาเซียน-รัสเซีย สมัยพิเศษ**. ค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2561, จาก http://www.mfa.go.th/asean/th/news/2352/67552-%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B8%E0%B8%A1%E0%B8%AA%E0%B8%B8%E0%B8%94%E0%B8%A2%E0%B8%AD%E0%B8%94%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%8

มติชนสุดสัปดาห์. (2561). **คุยกับทูต. คุยกับทูต คีริลล์ บาร์สกี้ รัสเซียกับสถานการณ์โลกปัจจุบัน (จบ)**, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_106124

ศูนย์วิจัย ธกส. **ประชาคมอาเซียน. กลุ่มประเทศคู่เจรจา. ความสัมพันธ์อาเซียน-รัสเซีย.** ค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2561, จาก http://www.pandinthong.com/asean/partnership/russia.php

BBC Thai. (2005). **อาเซียนกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซีย.** ค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2018, จาก https://www.bbc.com/thai/news/story/2005/12/051213_1235g131205tx.sht

Ekaterina Koldunova. (2017). Russia and Regional Institutions in the Asia-Pacific Region. **Russian Politics & Law.** Moscow.

Шутров А.Ю и другие. (2013). **Современная российская политика**. Москва: Издатель Московского университета.

Президент России. (2018). **Выступление на втором саммите Россия – АСЕАН**. 30.10. 2010. Ханой. ค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2561.http://news.kremlin.ru/ transcripts/9380

Examining analytical framework of Thailand’s position in ASEAN towards its achieving goals in regional affairs

Katsamaporn Rakson*

Abstract

Due to a lack of consideration in comparison with the attention given to larger states, there is need for further investigation into small states over the past two decades. In a world of powers, small states seem to have their vulnerabilities, regarding their effectiveness, abilities, and interests. This paper examines the role of a small state in Southeast Asian regional cooperation, in the case of Thailand, in the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) from the mid-1960s to 2014. Significant activism of Thailand in ASEAN divides into three periods: the early stage (mid-1960s – 1989); the 1990s; and the 2000s. The transitional process of Thailand’s diplomatic power in Southeast Asian regionalism will be chronologically exposed through an analytical framework which has been conceptualized from the challenging characteristics of small states literature in global politics. The framework comprises of: an internal attribute – the decision-making policy; the perception of overcoming the disparity of power; and the belief in strengthening its regional resilience. This paper follows an approach of qualitative analysis in terms of handling the data, conducting the investigation, and explaining Thailand’s diplomacy in regional affairs. Constructivism will be used as a primary approach to discover the interplay of roles between ASEAN and Thailand’s decision-making process and evolving regional role. The advancement of Thailand’s position in ASEAN consistently remains if Thailand demonstrates their relative strengths in regional involvement.

Key words: ASEAN, Regional Cooperation, Small states, Thailand

* Katsamaporn Rakson is a Lecturer in International Relations, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University, Bangkok campus, Thailand. Contact email address: puropa1983@gmail.com, katsamaporn@ru.ac.th. Her areas of expertise are foreign policy analysis, Thai foreign policy, International Politics in Oceania, and Asian regionalism. Her current research paperwork is: *Thai government’s cultural diplomacy responding Thailand 4.0 policy in the linkage of ASEAN connectivity*.

Introduction

The application of theory to circumstances in and between behaviour of small states and the framework of regional organisations is complex. The study has three main objects which can be examined as the central thrust of the paper are: to determine the rationale behind Thailand’s involvement in Southeast Asian regionalism; to investigate Thailand’s regional activities aimed at constructing the advancement of its regional diplomacy; and to ascertain perceived changes in Thailand’s attitude to regionalisation through the future of Thai diplomacy towards ASEAN from the mid-1960s to 2014.

In terms of justifying the characteristics of Thailand as a small state, we need to reconsider how to approach the question empirically regarding Thailand’s interpretation as a small state. When examining small states in a practical point of view, the concept of power based on constitutional capabilities in international relations is appropriate to consider rather than the physical attributes – the ‘size’ or the ‘rank’. This can be recognized from the existing debates such as Browning (2006, p. 670); Neumann and Gstöhl (2006, p. 6); Rothstein (1968, p. 29) and Vital (1971, p. 9) that can be viewed as an inquiry into the power that small states exercise, on both international and regional levels. Thailand may look small by international standards, particularly in its relationship with greater powers, it may be larger in regional terms. Consequently, Thailand’s status and roles in regional level is essential.

This study adopts a constructivist paradigm to explain the transformative impact of small states’ activism on regional integration by using Thailand as a case study. For this reason, constructivism can demonstrate an improved understanding of the interactions of ideational variables (norms and identities) with the agency actors (small states) in the regional environment. The ASEAN norms and the ASEAN way – identity enhance cohesion within an association which includes external powers therefore exhibits sharing the understanding of state values through regional identity (Acharya 2014; Ba 2005). Particularly, wider regional cooperation has been increased by such means as ASEAN plus Three (APT), ASEAN Regional Forum (ARF) (plus outsiders – Australia, China, India as well as the US) (Acharya 2007). Thus, a constructivism is appropriate in recapitulating the degree of transformation to the existing regional order in terms of safeguarding cooperative interests among small states in Southeast Asia. Some recent constructivist analyses of Southeast Asian regional integration, mentioning the significance of compatibility of discourse

between states and ASEAN (e.g. Goh 2011; Khoo 2004; Narine 2002; Peou 2002; Weatherbee 2009) have illustrated this.

Methodology

Selecting the type of analysis to use is an important concern for researchers. The qualitative approach can provide advantages over the use of a single method, especially in the field of political science, which involves analysis of complex relationships between power, structure, and agency. Qualitative method has been selected to use in this study to interpret the data from prospective on the relationship between Thailand and regional cooperation in Southeast Asia. Major relevant events and circumstances that emerged from 1976 to 2011 will be exposed in the form of qualitative analysis. It therefore depends upon governmental reports from the Thai Ministry Foreign Affairs, memoirs, ASEAN official documents as well as peer-reviewed articles to help understand how Thailand has situated itself towards regional cooperation – ASEAN and how Thailand enhanced its identity, formation and policy learning towards ASEAN.

Thailand’s position in ASEAN activism since 1967

Thailand seeks to play a constructive role by becoming involved in the framework of institutional organisations, and also in bilateral or multilateral cooperation with regional institutions, such as in ASEAN. The official role of Thailand in ASEAN began in 1967 through the meeting in Bangkok on 2-8 August 1967. Thailand was known as the one of the original ASEAN founders, with establishing this regional institution. For institutional building towards the establishment of ASEAN, it is evident that Thanat and Adam Malik of Indonesia worked together (Snitwongse 1997: 88). Next, the ASEAN Declaration (Bangkok Declaration) was agreed to sign in Thailand as an elementary mechanism among five original ASEAN states – Indonesia, Malaysia, the Philippines, Singapore, and Thailand, with the purpose to accelerate economic, political, and social developments in the region (Hagiwara 2003). On 8 August 1967, the “Bangkok Declaration” officially gave birth to ASEAN (Khoman 1992).

The changing role of small states in the process of regionalisation – in the case of Thailand in ASEAN – will be chronologically exposed, dividing into three periods: the early stage (mid-1960s – 1989); the 1990s; and the 2000s. These three periods will examine significantly relevant events and activities Thailand has conducted through the three analytical frameworks which are: an internal attribute – the decision-making policy; the perception of overcoming the disparity of power; and

the belief in strengthening its regional resilience. These three periods will be investigated as follows.

The early stage (mid-1960s – 1989)

In the early stage, an internal attribute which refers to decision-making policy had a significant impact on the dynamic of Thailand’s role in ASEAN since the establishment of ASEAN. The policy can be projected with the aim of preserving national interests through regional interests. However, the foreign decision-making policy is likely to be dependent on the leaders’ desire to wield influence over the decision-making process. This will depend upon the leader’s ideologies, influence and opinions in different areas. During the 1960s, Thailand’s foreign policy emphasised the development of ASEAN institution building. The administrative role of Thailand in ASEAN was practical. The continuity in the Thai Foreign Minister role, occupied by Thanat Khoman for approximately ten years, who was one of the co-founders of ASEAN. Thanat provided stable decision-making through promotion of effective ASEAN cooperation during his long period of being Thai Foreign Minister (Snitwongse 1997, p. 88). The policy related to Thailand’s continual expansion of its role in regional cooperation has proven useful. For example, a negotiation of the Sabah issue – the conflict between Malaysia and the Philippines - was achieved, due to a beneficial role that Thailand played as a mediator for hampering the conflict among members (Severino, 2006, p. 2). As stated by Tun Abdul Razak, Malaysia's Deputy Prime Minister, ‘Bangkok played a very big part in bringing us together, and Thailand is very keen to expand regional cooperation’ (Antolik, 1990, p. 17).

During the 1970s, Thailand responded the idea of strengthening “‘national resilience’ to ensure ‘stability and security from external interference… in order to preserve… national identities’”, as ASEAN promised to member states in the ZOPFAN Declaration in 1971 (ASEAN, 1971). With the ideology of ‘mutual respect for the independence, sovereignty, equality, territorial integrity and national identity of all nations’, ‘the right of every State to lead its national existence free from external interference, subversion, or coercion’ and ‘non-interference in the affairs of one another’ (ASEAN, 1976), the belief in strengthening its regional resilience becomes a choice for Thailand in supporting ASEAN. As Sukumbhand Paribatra, the Deputy Foreign Minister of Thailand asserts, ‘We [ASEAN members] have always said that we don’t want other countries, especially superpowers, to interfere in the region. The time has come to show that we can solve the region’s problems ourselves with the cooperation of countries outside the region’ (Dupont, 2000, pp. 168-69). Thailand’s belief in strengthening its regional resilience has appeared in ASEAN security.

Even though in 1975 the United States had withdrawn from Southeast Asia after the announcement of the Nixon doctrine, Thailand still maintained its role in regional politics. The Cambodian issue had a significant impact of Thailand regarding security. The decision-making policy of the Thai leader revealed that Thailand supported ASEAN to put pressure against Vietnam’s invasion of Cambodia in 1978. The decision-making policy on supporting democratic rule among ASEAN members also becomes a focus of Thailand. As Snitwongse (2001 p. 196) stated, ‘Thailand played an active role in bringing about reconciliation and found relations with a more democratic Cambodia to be better [than] ever’. Likewise, the Chatchai administration promoted democracy in Myanmar by approaching the concept of constructive engagement during the early 1990s (Buszynski, 1998, pp. 290-91). Even though a sharp decision of Chatchai appeared, it was very difficult to enact the change to a liberal economy and democratic polity in Myanmar. As stated by Ali Alatas, the Indonesian foreign minister, ‘the Burmese government was “trying very hard” to make improvements’ (Richardson 1994).

The 1990s

The perception of overcoming the disparity of power steers Thailand to consider about limited power capacity, especially in economy. This can be obviously seen during the 1990s. Thailand attempted to conduct strong policy to increase economic influence by collaborating with its neighbour states, as well as bargaining with external powers. Thailand aimed to be the fifth ‘Tiger of Asia’. Capital markets were access easier following the direction of liberal economic environment. The diplomacy of the Chatchai government refers us to consider of the initiative – ‘changing the battlefield into the marketplace’, aiming to create economic prosperous in Indochina. Thailand could advance its economic capacity through progressing its regional activity. This is because regional involvement will become an important tool to help the state increase its power. This initiative also became a starting point of Thailand’s economic activism towards regional economic enhancement in the new millennium.

Extension of economic growth is an important aspect of strengthening and advancing the position of Thailand in ASEAN. The first scheme contributing to strong ASEAN economic integration was AFTA, proposed by the Thai Prime Minster, Anand Panyarachun in 1992 (Stubbs, 2000, p. 304; Narine, 2002, p. 128). This plan, which ensued as a result of the AFTA scheme, led to the economic involvement, in terms of a cooperative wider grouping for trade relations, of external powers, such as Australia, China, Japan, and the U.S. In 1993, the powerful growth of AFTA was

demonstrated when the Thai Deputy Prime Minister in the Chuan administration (September 1992-July 1995), Supachai Panitchpakdi identified regional linkages involved in AFTA and the Closer Economic Relations (CER) agreement which is a free trade agreement between the governments of New Zealand and Australia. (Narine, 2002, p. 129; Smith, 1997, pp. 16-20). Even though AFTA was thought to be a solution to improve the economic and political challenges facing ASEAN members, the trade between them is limited due to the imbalance of economic growth among these members. Stubbs (2000, p. 305) states that arrangements for the details of the AFTA agreement did not take much time; ultimately it was rapidly signed in 1992; leading to the relatively limited implementation of a Common Effective Preferential Tariff (CEPT).

During mid-the 1990s, the Thailand had pursued involvement with the functional membership of ASEAN in terms of the competent decision-making policy in ASEAN expansion. Kraft’s research (2010, p. 461) provides a clear image of Thailand’s ability to mobilise the strength of ASEAN enlargement, especially through the admission of the Cambodia, Laos, Myanmar and Vietnam (CLMV). In his words, ‘the role of Thailand in this new context will be a key factor in the further evolution of ASEAN’. This is because a major role in the long process for the admission of Myanmar and Cambodia to ASEAN membership was conducted by Thailand (Kislenko, 2002, p. 546). Nevertheless, the burden of political issues and human rights in both Burmese and Cambodian cases challenged Thailand’s position in ASEAN, in terms of its strong stance and the confrontation with ASEAN’s principles of non-interference (Chaipan, 1994, p. 55).

Thailand became a valuable partner to other ASEAN members in its shift towards projecting efficient regional security developments. In the 1990s, the role of Thailand in ASEAN was proactive in regional security development. Participation in INTERFET by sending the largest number of troops, like Australia, to operate the East Timor crisis was decided by the Chuan government, with the aim of supporting a higher standard of international and regional cooperation (Haacke, 2003, p. 68). This can demonstrate that Thailand concerned about regional peacekeeping. Besides, Thailand’s maritime interests in the Gulf of Thailand and the Andaman Sea have been emphasized since 1993. Both the Air Force and Navy have fully supported Thailand’s security interests, including the protection of the Southern seaboard, which supports Thailand's fishing fleet and acts against piracy (Buszynski, 1994, p. 725). Thailand’s security scheme has been arranged on the basis of recognising and securitising security challenges, such as terrorism, transnational crime, drug trafficking,

epidemic diseases, and national disasters; however, the limitations operating on these practical actions need to be investigated with the aid of regional, bilateral, and unilateral cooperation. As the Director-General of the Department of ASEAN Affairs, Lieutenant Commander Aitthi Ditbanchong (2011) and Haacke (2009, p. 437) noted, Thai maritime strength needs to be developed with a focus on its security approach throughout the region, particularly with an emphasis on protecting and solving the problematic issue of Southeast Asian piracy and armed robbery in the Straits of Malacca.

The 2000s

In the early 2000s, the strong ideology in economic enhancement of the Thai elites had a significant impact on Thai decision-making policy. Economic sectors such as investment, production and trade were the focus of the Thaksin government. With the emergence the new plan of “ASEAN-plus”, based on the Chiang Mai Initiative (CMI) on 6 May 2000, Thailand sought to improve its domestic situation through a more integrated regional economy. In the form of “ASEAN plus Three”, consisting of China, Japan and South Korea, Thailand was increasingly expected to gain a fruitful outcome in terms of economic growth roughly 7% of Thai GDP (Bangkok Business Online, 2010). This led Thailand to logically consider the perception of overcoming the disparity of power in economy, that means, Thailand looks itself as a small state in terms of improving its economic growth through the integration of its economy in ASEAN.

Additionally, the establishment of a new regional scheme to increase Thailand’s resilience, such as in Asian Cooperation Dialogue (ACD), and the Ayeyawady-Chao Phraya-Mekhong economic cooperation Strategy (ACMECS) had emerged. The belief in strengthening its regional resilience during the Thaksin government was evident. As he notes ‘I wish to see Thailand firmly stand in Southeast Asia as a leading country where we can collaborate well with neighbours when they need our aid’ (Shinawatra 2001). Although the role of Thailand in regional economic cooperation seemed proactive, a range of conflicting interests became the focus of an important debate - either prioritising national interests or Thaksin’s interests.

Furthermore, elevating the power of Thailand through bargaining with greater powers, such as the U.S., China and Japan in regional cooperation is a component of Thailand’s decision-making policy. Interacting with two great powers together is a challenge for Thailand’s policy-making process. For instance, Thailand was unable to

take sides when a significant debate emerged between China and Japan regarding extension to new members of the East Asian Summit (EAS) in 2003 (Prasirtsuk, 2006, p. 230). Although this could be perceived as unsure decision-making, it was evidence of smart diplomacy, as adopting the role of neutrality contributed to Thailand's national interests and was an example of a fundamental feature of Thai foreign policy called 'bamboo diplomacy' which refers to 'bending with the wind' approach and can be characterized by three features – opportunism, alliance and bandwagonning. In addition, the ACD is a good example to show how Thailand's regional position is influenced by the great powers. Hamanaka (2010, p. 192) claims that Thailand preferred to include China in the ACD as a great power. Thus, the competent decision-making affects the transitional role of Thailand in ASEAN by enhancing ASEAN institutional development.

Even if Thailand's regional security followed the belief in strengthening its regional resilience, the significant influence of greater powers is still evident. Thailand had been active with external powers such as Australia, China, the EU, and the U.S. in terms of a security approach – in ASEAN Regional Forum (ARF) during the early 2000s. For instance, Thailand followed political commitments into practical collaborative actions, in particular anti-terrorism by joining the Sub-Regional Ministerial Conference on Counter-Terrorism with Australia, Indonesia, Malaysia, the Philippines, and Singapore in 2007 (Haacke, 2009, p. 433). Rather than arranging the military defence by itself, joining with external powers in the form of ARF is valuable in advancing Thailand's position by the sharing of expectations of cooperative security among members. However, the influence of great powers on Thailand's decision-making, especially the U.S. and China, becomes an interesting debate to be investigated, especially the triangle position among both great powers.

After overthrowing Thaksin, the role of Thailand in regional interactions in regional security was uneven. Due to Thailand's political incident, it led Thailand to ineffectively solve the conflict regarding the territory dispute with Cambodia during the Abhisit government. It can be analysed that the strategy only focused on Thailand's self-centred benefit, rather than regional peace-building, unfortunately. Although The new hope had re-emerged for lifting Thailand's position at the regional level since Yingluck became a new prime-minister, expectation of restoring Thailand's role in ASEAN security is still uncertain (Pongphisoot, 2011) especially how to solve Thailand-Cambodian conflict in a sustainable way. Thus, if Thailand strongly emphasises self-benefit, rather than regional advantage, its regional position will be diminished.

Implication of Thailand’s position in ASEAN from 1967 to 2014

The questions under study become particularly interesting in view of the recent significant transformation of Thailand’s position in ASEAN. The way that Thailand operates in regional affairs, such as in ASEAN, can be explained by the relative strength Thailand demonstrates in three elements: the concept of powerlessness; and the belief in self-reliance and an internal attribute – competent decision-making. These can demonstrate the rationales behind the advancement of Thailand’s position in regional cooperation. They can help Thailand increase its regional role, such as in ASEAN economy, security and institution-building. The role of Thailand in ASEAN will be successful if Thailand has a strong power capacity to conduct effective policy through developing regional strength. However, rising domestic issues, such as an uneven political situation, sometime can diminish Thailand’s position in ASEAN.

In order to further understanding the roles of Thailand in ASEAN, Thailand purposed its varying roles in ASEAN from 1967 to 2014. These sorts of role can be interpreted as a follower, joint-initiator, neutral partner, sole-initiator, and sole-mediator. Interestingly, during the early stage, sole-initiator’s and sole-mediator’s role had improved between the 1960s and the end of 1990s, about five times of proposing important initiatives. However, the improvement of sole-initiator’s position in ASEAN in the last stage (the 2000s-2014) had been slightly lesser, approximately a few times of being active on regional initiatives. This is because the process of decision-making had been inconsistent in Thai foreign affairs. The push towards developing its strengths in regional involvement had been diminished, due to unstable political circumstance after the coup in 2006. Thailand had remarkably played its role as a neutral partner during the last stage (the 2000s-2014), especially in terms of regional security. This implies that Thai foreign policy had been imprecise, in order to have a clear direction of Thai diplomacy. In brief, although overall Thailand had persistently been involved in ASEAN from 1967 to 2014, the leadership role in regional cooperation had been unstable.

Limitation and expected outcome

There are some limitations in examining Thailand in the case of the role of a small state in Southeast Asian regional cooperation. Firstly, the examination of the role of Thailand in regional cooperation has been limited, due to selecting the choice of investigating period between 1967 and 2014. Since 2014, political unrest in Thailand became an obstacle for the progress of Thai foreign affairs. In addition,

because this study explains wider analysis of Thailand’s position in ASEAN since the 1960s, three conceptual analyses (an internal attribute – the decision-making policy; the perception of powerlessness; and the belief in self-reliance) could possibly be adopted into a specific case study for further study of other ASEAN state members.

The expected outcomes of this study are the construction and evaluation of an appropriate model for Thailand’s diplomacy within Southeast Asian regionalism, and the useful implications of these empirical findings for actual roles of Thailand in ASEAN in political, economic and security aspects. Moreover, this study would shade light on a complexity of processes of regional enhancement in ASEAN that Thailand could engage with. Optimistically, going beyond next year - in 2019, Thailand, under the military government, could operate well on the status of Chairmanship of ASEAN. It will be worthy to see if Thailand could play more constructive roles in moving forward the ASEAN Community.

References

Acharya, A. (2007). "Made in America? agency and power in Asian regionalism." **Journal of East Asian Studies**, 17, 3: 70-78.

Acharya, A. (2014). **Constructing a Security Community in Southeast Asia**, London: Routledge.

Aitthi, D. (2011). 'Bot Sum-phat Lieutenant Commander Aitthi Ditbanchong [The interview with Director-General of the Department of ASEAN Affairs]', http://www.nufmradio.com/web/news/id/1470, accessed on 27 June 2011.

Antolik, M. (1990). **ASEAN and the diplomacy of accommodation**. London: M.E. Sharpe, Inc.

ASEAN (1971) ZOPFAN Declaration, Kuala Lumpur.

ASEAN (1976) Treaty of Amity and Cooperation, Jakarta.

Ba, A. (2005). "On norms, rule breaking, and security communities: a constructivist response." **International Relations of the Asia-Pacific**, 5: 255-66.

Browning, C. (2006). "Smart and salient? rethinking identity in the small states literature." **Cambridge Review of International Affairs**, 19, 4: 669-84.

Buszynski, L. (1994). "Thailand's foreign policy: management of a regional." **Asian Survey**, 34, 8: 721-37.

Buszynski, L. (1998). "Thailand and Myanmar: The perils of 'constructive engagement'." **The Pacific Review**, 11, 2: 290-305.

Chaipan, C. (1994). "Regional collaboration in ASEAN and APEC: A Thai perspective." **Thai Journal of Development Administration**, 34, 3: 53-72.

Dupont, A. (2000). "ASEAN's response to the East Timor crisis." **Australian Journal of International Affairs**, 54, 2: 164-71.

Goh, E. (2011). "Institution and the great power bargain in East Asia: ASEAN's limited 'brokerage' role." **International Relations of the Asia-Pacific**, 11, 3: 1-29.

Haacke, J. (2003). "ASEAN's diplomatic and security culture: a constructivist assessment." **International Relations of the Asia-Pacific**, 3: 57-87.

Haacke, J. (2009). "The ASEAN Regional Forum: from dialogue to practical security cooperation?." **Cambridge Review of International Affairs**, 22, 3: 428-49.

Hamanaka, S. (2010). **Asian regionalism and Japan: The Politics of membership in regional diplomacy, financial and trade groups**. Oxon: Routledge.

Hagiwara, Y. (2003). "The 2nd ASEAN reader." in Siddique, S. and Kumar, S. (eds). **The formation of ASEAN**, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, pp.19-21.

Khoman, Thanat. (1992). "ASEAN Conception and Evolution", **the ASEAN Reader**, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore.

Kislenko, Arne. (2002). “Bending with the wind: The continuity and flexibility of Thai foreign policy.” **International Journal** 57, 4: 537-61.

Khoo, N. (2004). “Deconstructing the ASEAN security community: a review essay.” **International Relations of the Asia-Pacific**, 4: 35-46.

Narine, S. (2002). **Explaining ASEAN: Regionalism in Southeast Asia**, Boulder: Lynne Rienner.

Neumann, I. B. and Gstöhl, S. (2006). “Introduction: Lilliputians in Gulliver’s World?.” in Ingebritsen, C. (ed). **Small States in International Relations**, Seattle: University of Washington Press, pp. 3-35.

Peou, S. (2002). “Realism and constructivism in Southeast Asian security studies today: a review essay.” **The Pacific Review**, 15, 1: 119-38.

Pongphisoot, B. (2011). “Thailand’s foreign relations under the new government”, **East Asia Forum**, 7 July, www.eastasiaforum.org/.../thailand-s-foreign-relations-under-the-new-government, accessed on 11 October 2011.

Prasirtsuk, K. (2006). “Japan's vision of an East Asian Community: A perspective from Thailand.” **Japanese Studies** 26, 2: 221-32.

Richardson, M. (1994). “Constructive engagement'” Asians expanding ties with Burma, March 11, **New York Times**, http://www.nytimes.com/1994/03/11/news/11iht-burma_0.html, accessed on 13 October 2011.

Rothstein, R. (1968). **Alliance and small powers**, New York: Columbian University Press.

Shinawatra, T. (2001). “The Prime Minister’s Speech at the 2001 Fortune Global Forum”, Government House, Bangkok.

Smith, A. (1997). “The AFTA-CER linkage: Forging a new direction in relations with ASEAN.” **New Zealand International Review** 22, 5: 16-20.

Snitwongse, K. (1997). “Thailand and ASEAN: Thirty years on.”, **Asian Journal of Political Science**, 5, 1: 87-101.

Snitwongse, K. (2001). “Thai foreign policy in the global age: principle or profit?.” **Contemporary Southeast Asia**. 23, 2: 189-212.

Severino, R. C. (2006). **Southeast Asia in Search of an ASEAN community**, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Stubbs, R. (2000). “Signing on to liberalization: AFTA and the politics of regional economic cooperation.” **The Pacific Review** 13, 2: 297–318.

Vital, D. (1971). **The survival of small states**, London: Oxford University Press.

Weatherbee, D. (2009). **International Relations in Southeast Asia: The struggle for autonomy**, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Environmental security, regional integration and the ASEAN Community: a potential challenge for closer co-operation[1]

Christian Ploberger

Abstract

When considering Southeast Asia’s various cross border pollution and environmental issues, a critical case is the extent they will either contribute to a closer or conflictual relationship within the region. As ASEAN aims to facilitate closer and deeper co-operation, the ASEAN Community concept, the challenge to reduce environmental degeneration and the impact of climate change is prominent, not least because of the inherent trans-national nature of those challenges. What increases the challenge further is that most environmental issues are related to economic modernisation and development as well as livelihood changes among parts of Southeast Asian’s population necessitated due to recent economic development. Those changes increase the energy demand further and with it the greenhouse gas emissions thereby intensifying the pressure on resources. Among the specific issues identifiable are the Haze and the question of how to share trans-border water sources like those of the Mekong River. In addressing this challenge we should focus on how environmental degeneration and the impact of climate change become increasingly integrated with the focus on security.

Keywords: Environmental Security; ASEAN; development; regional integration;

[1] Paper presented by Dr. Christian Ploberger, at the conference ‘ASEAN on the Path of Community’ held at the Ramkhamhaeng University, 11. December 2018, Bangkok, Thailand. This paper is a draft version and no quotations to be made without prior agreement of the author.

INTRODUCTION

In November 2015, at the 27th ASEAN Summit in Kuala Lumpur, ASEAN adopted a new guideline ‘ASEAN 2025: Forging Ahead Together’ (Kuala Lumpur Declaration) as its strategy for deeper co-operation, which is based on four distinctive concepts: ASEAN Community Vision 2025; ASEAN Political-Security Community Blueprint 2025; ASEAN Economic Community Blueprint 2025; and ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint 2025. Taken together those strategies could lead to significant changes within ASEAN, transforming it into a more cohesive regional organisation which in turn may also enhance its regional and international status. To be sure, external strength comes from internal coherence, hence enhancing internal co-operation will support the international standing of the grouping.

Without question, generating economic growth and supporting overall development will be a focal point for ‘ASEAN 2025: Forging Ahead Together’ (in future ASEAN 2025) after all regional organisations are supported by the people, when they contribute to positive development and in improving their livelihood. Even as economic growth is a pre-condition for development, it can also contribute to a deterioration of people’s personal circumstances by generating a negative impact on their living surroundings like through environmental degeneration. Examples could include water, soil or air pollution just to name a few. Climate change related impacts can amplify such harmful impacts and consequently expand the adverse effect on human livelihood and thus affect human health.

Southeast Asia is already confronted by critical environmental and climate change challenges with implications for the people living there. Even as environmental degeneration and climate change related impacts represent a regional level challenge for ASEAN, the specific impacts are always local specific, which includes increasing instances of drought and floods, extreme weather events and sea level rise. Collectively these threats represent critical security issues for the actual and future impact on people’s livelihood through the region. Yet with its justifiable focus on development, ASEAN will further intensify this negative impact on the livelihood of the population therefore Southeast Asia provides an example of the complexity of managing environmental security related issues in the context of demand for ongoing development. However, the impression is that latent or infrequent threats of

environmental degeneration and climate change related risk are not addressed adequately within the region, and ASEAN as an organisation has failed to attend to these concerns despite that their impact is recognised in ASEAN statements. A further complication is that with further development and economic modernisation the competition over local resources, like how to share the water of the Mekong River, will increase further.

Considering their potential in undermining national and regional development processes, as well as for social and political discontent, conceptualising such impacts and threat scenarios in a timely manner could offer another impetus for ASEAN's internal strength. Yet, ignoring threat scenarios may weaken the internal cohesion of the organisation and, with it, its international standing.

The environmental security issues selected in this article include sharing the resources of a trans-border river systems like the Mekong River; and the recurrent events of haze originating in parts of Indonesia, affecting Singapore and Malaysia, and the impact climate change has on the region. These are not only trans-border environmental issues, but also related to the wider aspect of development. Together they have the potential to generate a negative impact on the regional integration dynamic and development. Hence, climate change related risk can carry critical implications for stability of bilateral as well as multilateral relationships and thus can either support or undermined regional stability and integration.

Environmental Issues as a Security Topic

Since the consequence of climate change and environmental degeneration representing a comprehensive challenge for the livelihood of people, for societies and national development. Hence, together, the potential and already actual impact generated, stimulated a process of redefining the meaning of security and contributed to a transformation in the awareness of security threats, to include threats to human health and social welfare based on environmental and climate change related risks as potential sources of political instability. Yet the end of the Cold War period and with it the reduced threat of a full out nuclear war also allowed to re-evaluate the meaning and focus of security. In recognising and identifying this process of reconceptualising security, Buzan et al. argue that the security of states should be analysed within

different sectors: the military sector; the political sector; the economic sector; the social sector; and the environmental sector (1998, p. 7).

In the process, not only new topics of security, like underdevelopment and environmental degeneration, were identified but this process also generated another dynamic process in which former the strong state focus also underwent a considerable re-evaluation with more emphasis put on society and the individual as a reference of security. In this regard it is worth considering assertions made within the Critical Security Studies approach. Smith (2005) for example states that the point of departure for conceptualising security lies in the real conditions of insecurity suffered by people and collectivities. Terrify (1999, p. 178) identifying society as a particular reference for security and Shaw (2005, p. 84) stats that the missing dimension of security is society, as both the state and individuals have to be understood within a sociological context. Consequently, when conceptualising security, the reality of risk and insecurity faced by a particular society and within a specific locality, should be the point of departure. Yet, researcher who focused on developing countries, already argued for a considerable time for a different understanding and interpretation of security. Ayoob for example stats that the traditional, state centred, approach to security ‘is inadequate to explain the multifaceted and multidimensional nature of the problem of security as faced by the majority of members in the international system’ (1997, p. 121). Walker also supports these contentions, when he argues for ‘the need to break down the artificial distinction between security and development’ (1997, p. 65). Alike argues Alagappa (1998, p. 689) stating that security must be conceptualised with the survival and wellbeing of the political community. As such the interpreting security underwent another modification as its focus changed from its former strong state orientation towards the recognitions of the individual and of society as a focus of security consequently further widening its perspective in the process. Yet, such a process of re-interpreting the meaning of security is not a novel historical development as we already witnessed various processes of alterations over time, influenced by the security challenge at a specific moment in time, like the threat of a nuclear war during the Cold War period. After all, as pointed out by Katzenstein (1996, p. 10) it appears we are now returning to an 19th century understanding of security, which include economic and social dimension of political life as well.

The UN Human Security concept represents an additional effort of re-interpreting the meaning of security by focusing on development and the implication for society and individuals. The framework underlining the Human Security approach is people-centered, multi-sectoral and context-specific (Human Security in Theory and Practice 2009). Hence, the concept highlights the complexity, variability and interdependence of different aspects of human insecurity stressing that an inter-disciplinary strategy is required in addressing related security risks. After all, societal security, or better social insecurity, manifest itself in various forms like potential economic shocks (loss of income and employment) negative social impacts (deteriorating livelihood, degenerating environment, climate change related risks) which can threaten individuals and groups alike (Human Security in Theory and Practice 2009). Thus once again, the link between security and development became more pronounced and recognised. What’s more, the prospect of development failure represents a serious security issues for many societies and individuals worldwide.

As for environmental degeneration, landmark reports like the Club of Rome and Brundland Commission Report, highlighted the negative and damaging impact on the environment and the related implications for human development, excessive economic growth and economic modernisation can generate. Over time, as the impact of climate change related risks became more recognisable and added as a potential threat to communities and society, the conceptual framework of environmental security was added as another security topic. With regard to climate change it is worth to remember that is has the potential of even reversing already made progress with regard to the UN development goals like progress made in human health provisions or poverty eradications in developing countries. With regard to environmental security, it is also worth to recognise that environmental degeneration and climate change related impacts can via a feedback process generate an escalating dynamic consequently increasing the magnitude of its effect. For example, storm surges could not only have a direct negative impact on urban areas but can lead to an intensifying risk scenario by inundating fresh water supply, damage drainage systems and disrupt the electricity supply, consequently generating a cumulating dynamic. As such especially extended urban areas are in danger of experiencing a dynamic of risk escalation described as ‘concatenated hazards’.[1]

[1] See Cities and climate change: global report on human settlements, 2011. Chapter 4 – The impact of climate change upon Urban Areas pp. 65-90.

Another example for a potential cascading effect are the disruption of economic supply-chain networks through climate change related extreme weather events like flooding, storms, raising sea-levels.

It is also worth remembering that, as stated by Booth the conceptualization of security, the identification of a particular subject as a security topic, represents a political move, as different groups and political actor interpreting security challenges differently (Booth 2005, p. 21). Buzan at al. also points out that the process of securitization and de-securitization are political processes reflecting the formation of concern in the public sphere and involve the allocation of particular resources to address a specific security threat (Buzan at al 1998, pp. 75-6). Hence it is worth to remember that both, environmental degeneration and the impact of climate change are local specific and a particular impact will not only raise local awareness of environmental degeneration but may also has the potential for mobilising support and if this mobilisation process is successful it will make a successful securitization process more likely. It goes without question that the urgency of an environmental security problem will inform the securitization process, as responding to immediate threats provide powerful political incentives to act accordingly. Correspondingly, it is at the local and regional level experience which stimulated and facilitated a shift in attitudes and perceptions and subsequently generating the political pressure to address the negative impacts on people and society.

Southeast Asia’s Transnational Environmental Security Challenges

Environmental degeneration and the impact of climate change representing specific regional security concerns for Southeast Asian, even the impact is local specific as cities and rural communities are trying to cope with climate change related impacts, including extreme weather events and floods and droughts.

Within Southeast Asia an intertwined link between economic development and environmental degeneration exist, not least because of the particular development paradigm within the region, characterised by a ‘growth first and clean up later’ approach. Hence, as observable in other regions and historical periods, the close link between the level of industrial and economic development and environmental degeneration manifest itself. As for the development prospect, it is worth recalling an assessment, made within the Master Plan on ASEAN Connectivity 2025, that based on

the current urbanisation process it is predicted that by 2030 additional 90 million people will live in cities (ASEAN Connectivity 2025, 2016, p. 30). Yet, urbanisation and live-style changes contributing to an increase in energy demand and raising emission level, adding to this challenge is the prospect of a general population growth by increasing ASEAN's population to 760 million. What's more an increase in the population will also increase the pressure on resources, especially on fresh water resources, and how to share them among the countries and communities within Southeast Asia.

In the following sub-section specific cases of trans-border environmental security issues affecting Southeast Asia are outlined and include: climate change, how to share the Mekong's water resources and the Haze issue. Those cases not only represent specific local environmental issues but also have the potential of negatively impacting on the wider region by generating potential serious and destabilizing regional effects undermining regional political cooperation and development.

Climate Change as a regional challenge

A number of assessments highlighting climate change related impacts are a serious challenge for Southeast Asia. The IPPC5th Assessment on Asia points out that an increasing frequency of extreme weather events has been already observed in parts of Southeast Asia, with further precipitation extremes, especially linked to the annual monsoon season, are expected (Hijioka et al. 2014, p. 1334). Countries like Cambodia, Myanmar, Thailand and Vietnam are among the world's 15 most vulnerable countries (Greater Mekong Subregion Core Environmental Program 2018). While major cities like Manila, Ho Chi Min City, Bangkok and Jakarta are most in danger from sea level rise (World Bank 2013). Indeed, Southeast Asia's population faced a widespread exposure to sea-level rise and flooding, since a huge part of it is concentrated in low-lying deltas.

With regard to the human dimension of climate change Southeast Asia is the region most affected not only by heat extremes, which will become a recurrent experience, but is also a region which is prone to experience further and repeated instances of heavy rainfall and consequently severe flood events (A Region At Risk 2017) There are also economic estimates that the climate change impact will cost region about 6,7% of the regional GDP in 2100 (Raitzer et al 2015, p. 3). Adding to this future climate change related costs and risks are those costs which are already occurring today because of climate change impacts. Examples includes the 2008 cyclone Nargis, causing

a catastrophic impact on Myanmar killing 84.500 people and impacting on the livelihood of up to 2.4 million people (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies 2011), or typhoon Haiyan, which hit the Philippines in November 2013 with the highest recorded wind speed of 270 – 310km/h resulting in the deaths of over 5.600 peoples, becoming the deadliest natural disaster of the Philippines to date (Typhoon Haiyan death toll rises over 5000, 2013). On other occasion, Thailand suffered large scale floods in 2011, affecting almost 14 million people and generating $ 45,7 billion in damage (World Bank 2011). Another related example is the case of saltwater intrusion affecting paddy rice field in Cambodia’s Koh Kong coastal zone, generating a 90% loss on farmers household income (Financing for Rural Climate Resilience in the GMS 2017).

All of those events will cause not only a serious impact on human health but also on the development perspective of the population living within the region. It is worth remembering the earlier mentioned potential synergies between climate change impacts and the escalating dynamic of related effects to really appreciate the challenges and potential serious impacts related to environmental security issues.

Yet the inherent challenges Southeast Asia’s nations are facing is that they are following a rather traditional development trajectory in introducing adaptations strategies at a later stage in their economic development process, making it more complex to address climate change related risks and dynamics which are supporting the dynamic of climate change in the first place. After all, if persisting trends allowed to continue, Southeast Asia will become a significant contributor to global warming as the recent increase in its carbon dioxide emission increased faster than in any other region of the world (Raitzer et al 2015, p. 3). Cambodia, Lao PDR, and Myanmar are offering good examples as they are in the early stages of industrialization yet, the associated pollution with it already represents a growing problem for the health of their people and the environment (Greater Mekong Subregion Core Environmental Program). After all, an early shift towards a low carbon economy would be instrumental for developing countries to avoid, what Zhengzhong (2011) describes as ‘development emissions’, emissions which are generated during the process of industrialization, modernization and urbanisation. A standpoint also taken up in the IPPC report on Climate Change, by emphasising, that infrastructure development and urbanisation carries the potential to lock societies into a, difficult to change, emission intensive pathway, consequently timely action are required if ambitious mitigations goals are to be reached (Climate

Change 2014: Mitigation of Climate Change 2014, p. 20). However, an ADB report points out that economic transformation, from an agrarian to an industrial and service based economy, accompanying changes in living standards and an increasing urbanisation process rapidly increasing GHG emissions, consequently putting the region on a carbon-intensive pathway (Southeast Asia And The Economics Of Global Climate Stabilization 2015, p. 15). Once again we are reminded on the close relationship and indeed interlinkage between development and environmental impact and a failure to address this linkage.

However, Southeast Asia’s development trajectory and it associated negative impact on the environment reminds us on the critical significance in selection of a particular economic development model and the related implications this will generate on the environment, on its pollution trajectory path and the related social impact this will generate within a region. But is also sensitises us on the increasing demand for resource and its added pressure on the environment, which is another characteristic of economic development.

Shared Resources– Water, development and the Mekong River Basin Question

One of Southeast Asia’s critical environmental security issues is related to the question of how to share the resources within the Mekong river basin, between up-stream and down-stream countries. The Greater Mekong Subregion (GMS) includes various parts of different countries, including: China, especially Yunnan province; Myanmar; Laos, Thailand, Cambodia and Viet Nam. In all the GMS covers 2,6 million square kilometres with a combined population of around 326 million people. Yet, the Mekong River basin offers another good example to identify the complexity of addressing environmental and climate change related impacts and its link with development in a trans-national setting.

Any alteration of the river’s water flow, either through the building of hydropower plants, the overuse for agriculture irrigation, or during a process of economic modernisation and increasing urbanisation will generate negative impact on the hydrological flow regime of the Mekong river basin. Adding to the vulnerability of Mekong river basin is the impact of climate change, like a change in regional precipitation and the occurrence of drought periods, which contributes to the challenges the river basin is facing.

The significance of the Mekong and in protecting its environment for the development prospect and well-being of the people living along its banks thus a sustainable development path should be selected with a number of fields for cooperation identified, like irrigation, hydro-power development, navigation, flood control and fisheries to name some critical issues (Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong river basin, Mekong River Commission, 1995, pp. 1-3). This importance in protecting the natural resources of the Mekong for the development prospect of its people was again emphasised at the 2nd Summit of the Mekong River Commissions by stating that the utilization of the Mekong River Basin's water sources contributed largely to the socio-economic development of the region, yet, it also generated negative environmental and social impacts in the Basin which need to be fully and effectively addressed. Adding that since climate change has already a negative impact on the livelihoods of the people its impact needs to be addressed urgently (Ho Chi Min City Declaration, 2014).

One serious concern with regard to both, a negative environmental impact and on how to share the resources between up- and down-stream countries focuses on hydropower plants. Yet the concern with dam building along the Mekong is not only linked to the upstream development at the upper section of the Mekong River (Lancang River) within China but also with hydropower plants located in its middle and lower section, especially in Laos, which also includes the Mekong's tributaries, like the Nam Ou river. It is worth recognizing that hydropower projects in Laos, are built to export electricity and to earn revenues and not because of domestic demands. Laos is the country which will profit most from it and will use these revenues for infrastructure projects, its national development and poverty reduction strategies. Overall, if neither Thailand nor Viet Nam would be prepared to purchase the power generated from the Lower Mekong River hydropower dams, these dams would very likely not be built at all (ICM, 2010, pp. 8-10). Regarding their potential impacts on the hydrological flow regime of the Mekong River, those hydropower projects are predicted as challenging as the proposed Chinese projects, with various impacts predicted including: water shortage, decrease in food security, negative impacts on income and thus undermining progress of poverty eradication already made. Yet, what complicates the challenges is that many of Laos hydropower and irrigation projects are part of national development strategies to reach the UN Millennium Development goals (November 2011, p. 8). In addition to

hydropower development, various extensive irrigation projects also exist, especially Thailand has plans to use the River’s water for national irrigation projects.

Yet, degrading the environmental quality of the Mekong River Basin, will lead to serious concern regarding the development prospect of millions of people, thus representing a serious development challenge. For example in the Lower Mekong Basin living about 60 million people of which 80 percent live in rural areas with one third of depending on water related activities as their main occupation (MRC Environmental Program 2011-2015, November 2011, p. 6). Additional serious implications are identified in the reduced transportation of sediments, with significant implications not only for the agricultural sector, but for the Mekong Delta region as a whole, as it would allow an increasing incursion of salt water into the delta region consequently reducing the delta’s function as an primary agricultural area. The predicted sea-level rise would further increase the damage by salt-water incursion within the Delta region (ICM 2010, p. 14). In addition the Mekong River Basin’s vulnerability to the climate change dynamic add another layer of fundamental concern to the well-being and the development prospects of the societies which live in the Basin.

The interlinkage between development and environmental impact also applies to the next case of trans-national environmental challenge Southeast Asia is facing: the haze.

The Haze Issue

Southeast Asia’s most prominent trans-border pollution problem, the haze, is another persisting and recurring environmental issue carrying severe health and economic implications especially for Singapore, but also for Malaysia. Indonesia itself, where the source of the haze can be identified, is also confronted with a negative environmental and health for the pollution living in the exposed areas, but the extent of it changes on occasion when wind is reducing the impact considerable through a wider regional disturbing of the smoke.

The haze originates in various parts of Indonesia and normally occurs during the dry periods February-March and August-October. The source are fires linked to the economic development in specific parts of Indonesia, with peat fires generating most of the emissions from a slash-and-burn practice by local farmers as well as the illegal burning practice of companies for clearing land for palm oil production. Although the

haze is a recurring event, the years 1997/98 and 2013 stand out with regard to the negative impact they had on Singapore and Malaysia, though significant pollution effects were also observed in 2002, 2005 and 2006.

Take for example the 2013 haze, when parts of Southeast Asia suffered another serious cross-border pollution event, once again particularly affecting Singapore and Malaysia with the source located primarily in Riau province, Indonesia. Indeed, the 2013 Haze event became notorious for the record level of pollution it generated as Singapore’s pollution standard index, reached a record reading of 401 on 21 June. This was the highest ever measured level to that date. In addition to closing schools and postponing outdoor activities, the Singaporean government also issues a specific health warming, as a level of 400, if sustained for 24 hours, could generate a life-threatening situation to the ill and the elderly. Children were also advised to stay indoors. To put the pollution exposure of the 2013 haze into context, in 1997, which recorded the worst year of haze related pollution until 2013, the PSI peaked at 226 in September 1997 (BBC News Singapore haze hits record high from Indonesia fires 2013).

Even though the health impact is central, the haze also carries potential economic implications for Singapore by negatively affecting tourism and retail sales, through the suspension of business operations, and the potential of generating a negative health impact on its work force.

In 2015 yet another strong Haze event occurred, with the strongest impact on Indonesia, Singapore, and Malaysia with the most serious conditions arising during September as a state of emergency was declared in three Indonesian provinces. In Singapore and Malaysia, school closures needed to be implemented again because of the health hazard the Haze generated. International sporting events had to be cancelled in Singapore as well. On Friday September 25, the pollution standards Index in Singapore reached 341, while a figure over 100 is clarified as unhealthy, a value over three 300 is considered hazardous.

As a consequence due to both the economic dimension and trans-national character of environmental and climate change related challenges these risks are viewed as concrete security challenges for the development prospect of countries. This in turn not only leads to a fundamental alteration of the development framework, but may

also instigate political conflict between the countries involved in a trans-border environmental issue.

The challenge of addressing the complexity of regional environmental issues

When considering the specific impact climate change and environmental degeneration has on Southeast Asia the domestic-international nexus needs to be considered since environmental issues are neither bound nor constrained by national borders, nor are regulation costs readily understood at the national level. Although impacts are experienced locally it can occur within a regional context as it is the case with the Mekong river basin, generating a basin wide impact with potential political implications. As Stoett (2005, p. 169) points out the Mekong is an inescapable feature in the foreign policy planning of most Southeast Asian countries.

ASEAN 2025 focuses, rightly, on supporting further economic co-operation in supporting further regional integration. As Pempel argued previously, an increasingly dense network of cross-border cooperation, collaboration and interdependence, based on geographical proximity is a vital factor in the integration of Southeast Asia (Pempel 2005, pp. 2-3). As proximity signifies an important aspect for integration processes, for both the regional and sub-regional level, trans-border pollution issues could generate a quite negative impact on interstate relations, especially in the case of disputes about the source and responsibility of a specific environmental issue. Thus, proximity, which is interpreted as a critical factor for sub- and regional integration, can translate into a rather different connotation with regard to trans-border environmental issues. The negative impacts associated with environmental degeneration, resource depletion and climate change could turn into serious topics of international political disputes, with varied implications for interstate and regional relations.

Certainly, ASEAN Connectivity 2025 recognises the challenge for regional development, generated from the negative impact of climate change related risks, from air pollution and from unsustainable groundwater depletion. Even so, there has been an earlier recognition within ASEAN of the challenge environmental and climate change related risks pose for the region. For example, the ASEAN Joint Statement on Climate Change (2014) recognises the evidence of climate change related impact on the region over the last four decades, in causing considerable damage and economic loss (ASEAN Joint Statement On Climate Change 2014, p. 3). The statement also acknowledges the

link between climate change and extreme weather events in pointing out that responding to climate change will reduce the risk of extreme weather events (ASEAN Joint Statement On Climate Change 2014, p. 3).

Yet, despite this recognition of the challenge environmental degeneration and the impact climate change poses in the region, for risks to regional development and the potential for political disunity among member states are not fully captured. After all additional economic development, a critical objective for ASEAN, will further enhance the negative impact on the regional environment. Yet, it is not only the complexity and challenges of how to use and share the resources of the Mekong River basin which offers an insightful example of the diverse challenges to manage related disputes, but the heated exchange of words and mutual accusations between Singaporean and Indonesian officials, during the 2013 Haze period, offers an insightful example for the conflict potential environmental and climate change related security issues carry. However, it is worth pointing out that so far, environmental related disputes and potential conflicts of interest has not degenerated into a serious challenges for ASEAN. However, if one considers the increasing demand on resources, based on regional development strategies, it cannot be ignored that environmental and climate change related risks harbour a source of conflict. Even so ASEAN does recognise the prospect for comprehensive development of alternative energy resources like hydropower, solar and geothermal (Master Plan on ASEAN Connectivity 2025, 2016, p. 33). Thus the focus on renewable energy resources is interpreted as a crucial step toward a low carbon development process (ASEAN Joint Statement On Climate Change 2014, pp. 4-5). ASEAN Connectivity 2025 further acknowledges that a revolution in use of resources is required, not only to increase efficiency but to respond to future demands (ASEAN Connectivity 2025, 2016, p. 33).

As for the regional situation in Southeast Asia, ASEAN recently celebrated its 50th year as a regional organisation and thus provides a stable regional setting with the prospect of further rounds of regional integration. Its strength and relevance as a regional organisation is underlined by its membership enlargement, with former antagonists, like Vietnam, becoming an established member of the organisation.

What’s more with the ASEAN Community concept, ASEAN is in the process of implementing a further step towards a closer regional co-operation and integration with

a focus on building an inclusive, more capable and prepared community by adopting a comprehensive and more encompassing approach to development and security, which includes environmental and climate change related risks (ASEAN 2025, 2015, p. 14, 16). The underlining thrust is ‘to achieve a seamlessly and comprehensively connected and integrated ASEAN that will promote competitiveness, inclusiveness, and a greater sense of Community’ (ASEAN 2015, p. 7). By increasing its internal co-operation and ability to respond to internal challenges a more effective ASEAN may materialize which in turn also gains in its regional relevance and at the international level. After all, internal strength and cohesiveness will lead to additional international recognition and preserve its centrality as a regional organisation. As stated in the ASEAN 2025 strategy, its aim is to contribute to an elaborate vision for a regional architecture, to strengthen ASEAN in the context of a changing geopolitical landscape (ASEAN 2025, 2015, p. 50).

As a final consideration, it should not be ignored that environmental security issues need to be evaluated in the context of existing security dynamics within a region, as they cannot be isolated from the overall political-economic dynamics and relations between countries. Considering the trans-national character of environmental degeneration and the impact of climate change that increases development risks, the question arises to what extent they will contribute to either a more conflictual or co-operative relationship between countries. It should be noted that hitherto there has been no direct link between environmental insecurity and climate change related risks and the outbreak of military conflict, yet it is accepted that the potential of environmental risks as ‘threat-multipliers’, that intensify a conflict situation between countries. This highlights the relevance of the prevailing security situation within a particular regional setting.

Taken together, Southeast Asia is confronted by the complex challenge of the environmental-development nexus, that is, how to align environmental protection and responses to climate change related threats with the challenge of supporting economic and human development. How these challenges are managed will be a critical test case for ASEAN as a regional organization, as implications of undermined internal cohesion could also affect the organization’s international status.

Conclusion

When evaluating Southeast Asia’s trans-border environmental security issues and the impact climate change has in the region there are strong indications of a latent risk scenario, and in a range of aforementioned cases environmental degeneration and resource distribution is a reality. This in turn could generate a conflict situation among a number of countries within ASEAN depending on the specific issue.

Yet, when considering environmental and climate change related risks the regional development context needs to be assessed. After all, environmental degeneration is linked with specific economic development strategies, like generating rapid economic growth or what is described as the ‘growth first and clean up later’ approach. As Southeast Asia is becoming a notable contributor of global greenhouse gas emissions, this in turn affects the region’s economic development process and the specific strategy selected. When considering that major urban areas within Southeast Asia, like Bangkok, Ho Chi Min City or Manila, are under threat from rising sea-levels, the regions contribution to global greenhouse emission becomes a rather critical issue. Adding to climate change related challenges is the Mekong Delta in Southern Vietnam that is also confronted by sea-level rise with serious consequences for the people living there.

However, it would be misleading to state that there has not been a regional recognition of environmental and climate change related risks as various assessments from the ASEAN, the ADB or the IPCC framework highlight the regional challenges. Even so, it seems that the responses have been mostly inadequate. Of course the development-environmental nexus hinders efforts to manage environmental degeneration since many countries in the region are still underdeveloped. However, underestimating the environmental challenge could lead to potential serious consequences such as an undermining the internal cohesion of ASEAN as a regional organisation. Weakness of coordination and cohesion could also impact negatively on ASEAN’s international standing, consequently environmental degeneration and climate change related risk carries a serious challenge for regional development.

References

A Region At Risk The Human Dimensions Of Climate Change In Asia And The Pacific. (2017). Asian Development Bank, Mandaluyong City, Philippines

Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong river basin, Mekong River Commission. (1995).

Alagappa, M. (1998). Rethinking Security: A critical Review and Appraisal. In M. Alagappa (Ed.), *Asian Security Practice* (pp. 27-64). Stanford: Stanford University Press.

ASEAN JOINT STATEMENT ON CLIMATE CHANGE. (2014). Delivered at the Joint High-Level Segment 20th session of the Conference of the Parties to UNFCCC and 10th session of the Conference of the Parties serving of the meeting of Parties to the Kyoto Protocol Lima, Peru, 1-12 December 2014.

ASEAN 2025: Forging Ahead Together. (2015). Jakarta: ASEAN Secretariat, the ASEAN Secretariat Public Outreach and Civil Society Division 70A Jalan Sisingamangaraja, Jakarta, Indonesia

ASEAN Connectivity: Master Plan on ASEAN Connectivity 2025 Jakarta, ASEAN Secretariat, August 2016 The ASEAN Secretariat Community Relations Division (CRD) Jalan Sisingamangaraja Jakarta, Indonesia Ayoob, M. (1997). Defining Security:A Subaltern Realist Perspective. In M. C. Williams & K. Krause (Eds.), *Critical Security Studies* (pp. 121-148). London: UCL Press.

BBC News Singapore haze hits record high from Indonesia fires; 21 June 2013. Retrieved from: http://www.bbc.com/news/world-asia-22998592

Booth, K. (2005). Introduction to Part I. In K. Booth (Ed.), *Critical Security Studies and World Politics* (pp. 1-23). Boulder: Lynne Rienner.

Buzan B, Waever O, deWilde J. (1998). *Security: a new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Pub.

Cities and climate change: global report on human settlements. (2011). Chapter 4 – The impact of climate change upon Urban Areas, pp.65-90. Greater Mekong Subregion Core Environment Program 10 Years of Cooperation (October 2018). Asian Development Bank. Retrieved from: https://www.adb.org/sites/default/files /publication/462951/ gms-cep-10-years-cooperation.pdf

Hijioka, Y., E. Lin, J.J. Pereira, R.T. Corlett, X. Cui, G.E. Insarov, R.D. Lasco, E. Lindgren, and A. Surjan. (2014). Asia. *In: Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Barros, V.R., C.B. Field, D.J. Dokken, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, pp. 1327-1370. Retrieved from:https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WGIIAR5Chap24_ FINAL.pdf

Ho Chi Minh City Declaration (2014). Water, Energy and Food security in the context of climate changefor the Mekong River Basin. Retrieved from: http://mrcsummit.org/download/HCMC-Declaration-V5-4Apr2014.pdf.

Human Security Unit United Nation. (2009). Human Security in Theory and practice. United nation Trust Fund for Human Security, 2009, Human Security Unit Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, United Nations, New York, USA. Retrieved from: http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-from-new-horizons/issue-41/UNDP-TR-HSHandbook_2009.pdf

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2011. Myanmar: Cyclone Nargis 2008 Facts and Figures. 3 May. Retrieved from: http://www.ifrc.org/en/news-and-media/news-stories/asia-pacific/myanmar/myanmar-cyclone-nargis-2008-facts-and-figures/

IPCC (2014):*Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.) IPCC, Geneva, Switzerland. Retrievedfrom:https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/ 2018/02/SYR_AR5_FINAL_full.pdf

Katzenstein, P. J. (1996). Introduction: Alternative perspectives on National Security. In P. J. Katzenstein (Ed.), *The Culture of national security: norms and identity in world politics* (pp. 1-32). New York: Columbia University Press.

Master Plan on ASEAN Connectivity 2025. (2016). ASEAN Secretariat, The ASEAN Secretariat Community Relations Division (CRD) 70A Jalan Sisingamangaraja Jakarta, Indonesia

MRC Environmental Program 2011-2015. (2011). Mekong River Commission. Retrieved from: http://www.mrcmekong.org/assets/Publications/Programme-Documents/Environment-Programme-2011-2015-1-November.pdf

Raitzer, D. A. Bosello F., Tavoni M., Orecchia C., Marangoni G., Samson J. N. G. (2015). *Southeast Asia And The Economics Of Global Climate Stabilization*. Asian Development Bank, Mandaluyong City, Philippines. Risk Financing for Rural Climate Resilience in the GMS (2017) Asian Development Bank p. 18 Retrieved from: https://www.adb.org/sites/default/files/publication/306796/risk-financing-rural-climate-resilience-gms.pdf

Shaw cited in Smith S. (1999). The Increasing Insecurity of Security Studies: Conceptualizing Security in the Late Twenty Years. *Contemporary Security Policy*, 20, 3 (December 1999), 72-101.

Smith, S. (2005). The Contested Concept of Security. In K. Booth (Ed.) *Critical Security Studies and World Politics* (pp. 27-62). Boulder: Lynne Rienner.

Stoett P. (2005, p.169) ‘Mekong River Politics and Environmental Security’ in Confronting Environmental Change in East and Southeast Asia: Ecopolitics, Foreign Policy, and Sustainable Development, ed. P.G. Harris, 167-82 London: United Nation University Press.

Terrif, T., Croft S., James L., Morgan P. M. (1999). *Security Studies Today*. Cambridge: Polity Press Cambridge.

Typhoon Haiyan death toll rises over 5000 (2013) BBC News 22 November 2013. Retrieved from: https://www.bbc.com/news/world-asia-25051606

Pempel, T.J. (2005). *Remapping East Asia: The Construction of a Region*. Ithaka: Cornell University Press.

Walker R B J. (1997). The Subject of Security. In Williams M C, Krause K (Eds) *Critical Security Studies* (pp. 61-82). London: UCL Press.

World Bank. 2011. The World Bank Supports Thailand’s Post-Floods Recovery Effort. 13 December. Retrieved from:http://www.worldbank.org/en/news/feature/2011/12/13/world-bank-supports-thailands-post-floods-recovery-effort

World Bank. (2013). Turn Down the Heat: Climate Extremes, Regional Impacts, and the Case for Resilience. A report for the World Bank by the Potsdam Institute for Climate Impact Research and Climate Analytics. Washington, DC: World Bank. Retrieved from: file:///C:/Dokumente%20und%20Einstellungen/ploberger/Eigene%20Dateien/Downloads/9781464800559s.pdf

Zhengzhong, X. (2011). Models and Policy System for Low-carbon Economic Development in China, online paper, Chinese Academy of Governance Secretary General. Retrieved from: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/research/centres/cage/events/conferences/climate11/xu_zhe

TO WHAT EXTENT IS THE ASEAN ECONOMIC INTEGRATION A PRODUCT OF REGIONAL POWER DYNAMICS IN SOUTHEAST ASIA?*

Andries Francois Van Straten

Abstract

The ASEAN Economic Community (AEC) was recorded to have a combined trade value of US$2.6 trillion in 2017, which can be credited to the “ASEAN Way”; a non-interference model that overlooks political differences in favor of supporting regional economic development.

Within this context, the research paper seeks to explore the relationship between ASEAN members pursuing their national interests and their rationale to eliminate regional trade barriers. It first provides an overview on theories concerning the origin of economic integration before applying them to Southeast Asia’s unique history since the ASEAN Declaration of 1967. Next, a comparative study will be conducted on peer-reviewed academic journals to further determine the effects of both regional powers (founding members Indonesia, Malaysia, Philippines, Singapore and Thailand) and global powers (the United States, China and Japan) on either making or breaking the AEC. Adopting a neorealist perspective, the paper concludes that AEC’s flexibility is taken advantage by its members to grow their national economies and make them more attractive for bilateral agreements with larger markets.

Keywords: economic integration, ASEAN regionalism, power politics, political neorealism.

* The objective of the paper is to determine how international and regional actors influence ASEAN’s level of economic integration. It will examine this case in a realist perspective.

Introduction

ASEAN members shared a 5% average rate of economic growth in 2017 and together account for 31% of the region’s total trade (ASEAN, 2017). While this indicates a strong internal relationship, the organization’s purpose has always been quite ambiguous to say the least. It takes pride in its political non-interference approach that encourages free markets, which scholars dub the ASEAN Way, but it cannot ignore that a political crisis can spillover and harm its economic development. Global superpowers have also shifted their policy attention to dismantling the region, with China preparing its Belt and Road Initiative (BRI) and the United States pursuing Indo-Pacific strategies to contain China’s rise. With this considered, the paper seeks to determine how the actions of state actors in charge of regional and international hegemonies affect ASEAN’s level of economic integration.

The first section will explore the theories behind regional economic integration and apply them to the historical context of Southeast Asia. It will explore how ASEAN evolved from a regional system that tried to contain communist economies, to a model that overlooked political differences for unequal gains. From a realist perspective, it specifically highlights the influence of external threats and the anarchic international system on ASEAN’s trade relations.

The next section examines the international forces and hegemonic states that are likely to affect ASEAN’s level of economic integration. From a realist perspective, it examines the role of the current bipolar international system (US and China) in joining ASEAN members together and how they adopt both bilateral and multilateral strategies to manipulate the global system to support their national interests. It will also briefly look at ASEAN containment through FDI.

Lastly, the paper discusses how the national ambitions of ASEAN member states influence their economic dependence. It explores how states can take advantage of the annually rotating ASEAN Chair to advance their self-interests and individually promote themselves as the “Gateway to ASEAN” by focusing on specific economic industries and strategic locations.

Methodology

This paper adopted a qualitative approach to interpret evolving academic perspectives on the relationship between regional powers and economic integration in Southeast Asia.

It therefore relies on the inductive reasonings of official documents and secondary peer-reviewed articles that span a broad timeline to understand how both ASEAN members and international superpowers contributed to the cohesion or deconstruction of the AEC. This will then be compared to the theoretical framework and characteristics of political neorealism.

Discussion/Analysis

ASEAN origins and regional economic integration theory:

A regional organization, as defined by Haas (1970) requires states to sacrifice a degree of their sovereignty to create a free common market and motivates late-developing countries to become a part of it due to actor observances and global threats. This is in fact a neofunctionalism theory which is neither compatible with neorealism or ASEAN as it takes power away from the state (which the ASEAN Way is believed to specifically prohibit). In a national perspective, Ting (2010) highlights that Singapore’s state actors were aware of their small working population and lack of natural resources to sustain a growing economy, which is why they promoted a survivalist strategy with its neighbors since independence. It can therefore be argued that Singapore’s decision to co-found ASEAN two years after its independence was an ambition to pursue unequal gains as an equal Southeast Asian state when compared to giants Malaysia and Indonesia, while arguably bringing nothing to the table. This opinion could also imply why it has expressed reservations to Timor-Leste’s attempts to join ASEAN as it sees similar qualities (i.e. small population and land area with an economy primarily focused on natural resources) in the state which will only serve as economic burden.

Furthermore, neorealists such as Kenneth Waltz believe that states exist to survive in an anarchic world and socialize in the logic of self-help (Korab-Karpowics, 2018). This roughly implies that a state’s decision to participate in a regional economic agreement should reflect its national interests and protect it from external threats.

Iwan (2018) notes that ASEAN initially contained communist states as they were perceived to be dangerous in an economic perspective. However, the rise of China’s economy under Deng Xiaoping’s Beijing Consensus demonstrated how a communist state can coexist with market liberalization (Callahan, 2012). It can be argued that China’s Economic Model was able to disprove the West’s assumption during the Cold War that communism was a dangerous economic ideology, and especially to ASEAN as Cambodia’s Khmer Rouge instigated an agronomy system void of currency and diverse industries (Ciorciari, 2014).

With the above considered, Robert Keohane as a neoliberalist offered his critique of neorealism, believing that states can widen their perception of self-interest through economic cooperation (Korab-Karpowics, 2018). Following the dissolution of the USSR in the 1990s, one can observe growing confidence among ASEAN’s founding members through its first Free Trade Agreement (FTA) in 1992 and the accession of Vietnam, Myanmar, Lao PDR and Cambodia. This strategy can be defined as offensive realism, where states maximize power to become a global hegemon (Mearsheimer, 2001), and it can also be argued that the founding members of ASEAN took advantage of its less-developed newer members by identifying a power vacuum. Further research should examine how ASEAN’s most-recent members accommodated liberal economic practices, and in the former Indochina region in particular, why Vietnam’s economy has grown when compared to less-developed Cambodia and Laos.

International threats to ASEAN’s economic relevance:

Kenneth Waltz’s interpretation of neorealism recognizes that in the absence of a world government, anarchy causes insecurity, unequal gains and dependence on states (Korab-Karpowicz, 2018). With this in mind, it can consequently be argued that ASEAN should work towards the collective economic interests of its members in order to enhance their power at a global level and be able to respond to competing organizations that threaten its existence.

One such example would be the Asia Pacific Economic Cooperation (APEC), of which 7 ASEAN members are already a part of to form a larger 21-member regional organization. Soesastro (2003) believes that the founding of APEC endangers ASEAN’s social cohesion and motivated the ASEAN Plus Three (APT) agreement that gave special trade privileges to China, Japan and South Korea. This opinion implies that international

powers had a positive impact on ASEAN’s economic integration because it recognized growing Asia-Pacific interdependence and responded appropriately. To complement this statement, Mansfield & Solingden (2010) recognize that regions initiate either free trade agreements or preferential trade agreements based on their market needs. This transition is observed by the proposed Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP), and the introduction of Australia, New Zealand and India to create the ASEAN Plus Six, implying that ASEAN states specifically decide who to trade with based on their own interests.

With regards to the political dispute in the South China Sea, Gamas (2014) notes that ASEAN as an institution lacks a united response and this prompts member states to side either with China or US. This implies that states are attempting to imbalance power to suit their national interests, but this can negatively impact economic integration due to individualist agendas. To support this argument, Gamas (2014) notes that when Cambodia assumed the rotating chairmanship of ASEAN, it deliberately delayed producing a Code of Conduct for the South China Sea due to its Chinese economic dependence. While this can be interpreted as an abuse of power to pursue self-interest at the expense of ASEAN’s unity, a more suitable perspective would be that it practiced quiet diplomacy in order to preserve regional security.

To support the above opinion, Roberts (2015) emphasizes that the South China Sea’s strategic link between the Indian and Pacific Ocean and estimates that approximately US$5.3 billion commercial value is shipped through it. This means that the cost to the region’s economic growth will significantly outweigh the political benefit of Southeast Asian states defending their affected territories, thus requiring a more passive and sensitive diplomatic approach. It is therefore recommended that future research should examine the role that bilateral economic with China have played in delaying the Code of Conduct since both ASEAN governments and China committed to such an agreement at the 2002 Declaration on the Conduct of Parties.

Lastly, the most notorious example of global effects on regional economic integration would be the 1997-98 Asian Financial Crisis, where Sukma (2014) reminds ASEAN of its high dependence on Foreign Direct Investment (FDI). From a neorealist perspective, it can be argued that a developing country must adhere to a certain economic framework in order to receive FDI from a developed country. To support this case, Hartley (2017)

concluded that Japanese FDI inflow into Thailand decreased when Thailand’s Board of Investment (BOI) implemented strategies that gave local businesses a competitive advantage. This could imply that ASEAN economic integration is directly influenced by its ability to attract FDI, and that larger states who invest in developing markets can use the threat of decreasing investments to their own advantage and manipulate a host country’s national interests. Therefore, further research should look at how ASEAN states balance their interests with foreign investor priorities.

National ambitions and ASEAN’s economic integration:

Wong (2012) identifies the challenges to implementing AEC as lack of political commitment, shortages in institutional capacity and unclear financial responsibilities (i.e. how much should each ASEAN member give to fund the institution?). This power vacuum allows political actors to decide on their level of economic integration based on its benefits and adopt a mixed use of bilateral and multilateral agreements (Mansfield & Solingen, 2010). In a neorealist perspective, this means that member states can take advantage of the ASEAN Way and the lack of enforceability in the regional organization to pursue their national interests, which will either positively or negatively influence Southeast Asia’s level of economic integration.

One neorealist dilemma with regards to long-term economic integration is why should a state continue participating in a regional organization when it has already achieved its market goals? (Pederson, 2002). This statement assumes that staying in ASEAN as a large state will eventually require a transfer of power to preserve harmony and empower smaller neighboring countries.

With regards to this power distribution, Simon Tay confirms that Singapore’s chairmanship of ASEAN will heavily push the agenda of e-commerce to ensure that ASEAN does not miss the opportunity for market diversification and economies of scale (ASEAN, 2017). While this indicates that technological development in the region is a power dynamic that can strengthen economic integration, it also demonstrates how ASEAN members can use the rotating chairmanship for their personal gain. Iwan (2018) was also able to point out that developing communist countries such as Vietnam and Cambodia experienced an increase in industrialization as other democratic economies in ASEAN started to mature and move towards the service sector. From a neorealist perspective, this implies that ASEAN members should not compete against each other to

pursue self-interests and advocate for a beneficial imbalance of power, but rather compete against the world through economic specialization.

With reference again to Robert Keohane’s interpretation that states can widen their perception of self-interest through interdependence (Korab-Karpowicz, 2018), it can be argued that efforts by ASEAN members to centralize power and become the economic gateway for the region has significantly different effects on economic growth and integration. An example would be how the AEC’s objective for the free flow of labor is specifically restricted by many ASEAN governments (notably Malaysia’s affirmative action program and Singapore’s shift to a nationalist labor agenda in 2014) who reserve specific areas of work in their economies for its national citizens (HDFF, 2015). From a neorealist perspective, this demonstrates that although ASEAN states are to some extent open to the idea of economic integration, they still have the moral duty of protecting and empowering their citizens to ensure that they are not being taken advantage of by foreign state agendas. The consequence here is that it harms regional economic growth, as demonstrated by Iwan (2018) who attributes ASEAN’s production decline in 2011 as the first not related to a financial crisis, but rather to a lack of regional accountability for infrastructure and labor skill shortages. This evidence could demonstrate a lack of coordinated efforts among ASEAN states and could justify the need for domestic institutions to increase their communication with each another to standardize their policy frameworks and avoid upsetting economic integration efforts.

With the above considered, Hartley (2017) explains how rising wages in Thailand have encouraged Japanese factories operating in the region to relocate more labor-intensive activities to cheaper neighboring countries while focusing on innovation and technology in Thailand. This has been dubbed the Thailand Plus One Strategy, and it is being embraced by Thai government who is establishing Special Economic Zones (SEZs) near borders to allow a quicker flow of commercial goods. It can therefore be argued that ASEAN states can take advantage of their economic dominance among neighbors to centralize power.

Conclusion

As demonstrated, both international and regional power dynamics have a significant effect on the cohesive structure of the ASEAN Economic Community. From a neorealist perspective, it was determined that the ASEAN Way of non-political interference not only gives its states the freedom to grow their economies and support one another, but also allow enough leverage for members to pursue their national interests and create an economic imbalance of power.

With regards to ASEAN’s history and theories of regional economic integration, it was argued that smaller states recognize their physical limitations and must therefore cooperate with their neighbors on an economic spectrum to safeguard their survival. However, in the absence of a world government or a hegemonic state, ASEAN has demonstrated its capability to expand geographically and become an economic union transcending political/ideological differences.

On the subject of international threats, ASEAN has demonstrated its ability to maintain a bipolar international system and respond to growing trends of international trade, but this has had a predominantly negative influence on the region’s economic integration. It is recommended that future research look at how the agendas of foreign investors influence ASEAN’s economic integration through their different agendas, and how ASEAN is contributing to the establishment of the long-awaited East Asian Economic Community with the RCEP.

Lastly, the paper concludes that the national interests of ASEAN states should be effectively coordinated with the region’s infrastructural and labor demands to create a wider perception of self-interest. It was demonstrated that efforts motivating the centralization of power had positive effects on economic growth and dependence when a regional hegemonic state could be identified, but any attempt to give the domestic market a competitive advantage was looked upon poorly by foreign investors. The rotating ASEAN Chair can also be used as a platform by states to pursue their interests in a regional perspective, but they should be mindful of the organization’s lack of regional political commitment and joint decision-making.

References

ASEAN Economic Integration Brief – 2nd Edition (2017). Retrieved from http://asean.org/storage/2017/11/AEIB_2nd-edition.pdf

Callahan, W. (2012). Sino-speak: Chinese Exceptionalism and the Politics of History. *The* **Journal of Asian Studies,** *71*(1), 33-55. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/41350049

Ciorciari, J. (2014) ***China and the Pol Pot regime,*** **C**old War History, 14(2) 215–235, DOI: http://dx.doi.org/10.1080/14682745.2013.808624

Gamas, J. (2014). The Tragedy of the Southeast Asian Commons. **European Journal Of East Asian Studies**, 13(1), 33-49. doi:10.1163/15700615-01301004

Haas, E. (1970). Regional Integration: Theory and Research, **International Organization,** 24 (4), 607-646 Retrieved from http://www.jstor.org/stable/2706149

Hartley, R. (2017). Contemporary Thailand–Japan Economic Relations: What Falling Japanese Investment Reveals About Thailand’s Deep, Global Competition, State in the Context of Shifting Regional Orders. **Asia & the Pacific Policy Studies.** 4 (3), 569-585, DOI: 10.1002/app5.194.

HDFF (2016, March 2). **ASEAN Community: ASEAN Economic Community Challenges and Opportunities.** Retrieved from: www.youtube.com/watch?v=dUHg9BaGNBs

Iwan, A. (2018). ASEAN Economic Integration Quo Vadis?, **Journal of Southeast Asian Economies** 35(1), 2–12. DOI: 10.1355/ae35-1b

Korab-Karpowicz, W. (2018). Political Realism in International Relations, **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**. Retrieved from https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/realism-intl-relations/

Mansfield, E. & Solingen, E. (2010). R**egionalism, Annual Review of Political Science,** 13, 145-163, 2010.DOI: http://dx.doi.org/10.1146/annurev.polisci.13.050807.161356

Mearsheimer, J. (2001**). The tragedy of Great Power politics**. New York: Norton.

Pedersen, T. (2002). Cooperative Hegemony: Power, Ideas and Institutions in Regional Integration. **Review of International Studies**, *28*(4), 677-696. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/20097821

Roberts, H. (2015). Current Legal Developments South China Sea. **International Journal of Marine & Coastal Law,** 30(1), 199-211. doi:10.1163/15718085-12341346

Soesastro, H. (2003). **An ASEAN Economic Community: ASEAN +** 3. How do they fit?, Australia-Japan Research Centre, Australia National University.

Sukma, R. (2014). ASEAN Beyond 2015: The Imperatives for Further Institutional Changes, **ERIA Discussion Paper Series.** 2014 (1), Retrieved from www.eria.org/ERIA-DP-2014-01.pdf

Ting, M. (2010). Singapore’s Foreign Policy Beyond Realism, *Thesis submitted to the University of Adelaide*, Retrieved from: https://digital.library.adelaide.edu.au/dspace/bitstream/2440/71973/8/02whole.pdf

Waltz, K. (1979). **Theory of international politics.** Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co.

Wong, M. (2012, July 2) **Sub Topic 8.1 and 8.2: Challenges and Benefits of the AEC, Role of Business in Regional Economic Integration.** Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=dF6wHvXMbG8

Framing China-ASEAN political security relations: the power and problem of public perception in preventing political security cooperation between China and the ASEAN

Nhan T. Tran

Abstract

China-ASEAN relations are constructed of complex field of factors that have dictated the love-hate relationship between China and ASEAN. While it is a very strong cooperation relationship between China and ASEAN in economic development; on the other hand, the political security relation between these two actors is confrontation and often clouded with great deal of potentially dangerous misconceptions. Part one of this study provides an overview of literature on China-ASEAN relations especially focus on political security relation, and perception within the context of those relations; to highlight the nature of China-ASEAN relations are both cooperation and confrontation. Part two of this study provides a brief policy comparison and analysis between the China National Security Strategy released in 2015 and the ASEAN Political Security Blueprint adopted in 2015; to highlight potential grounds for policy cooperation. Part three of this study provides mass media analysis, built from the database of Lexi-Nexis of major English newspapers in Southeast Asia between 2015 and now; to understand how China-ASEAN political security relation is being framed within the ASEAN’s local media after the adaptation of the political security strategies. The framing is very crucial to identify perceptual boundaries within which ASEAN policymakers and civil societies can act along the cooperation-confrontation trade-off. The study concludes that the confrontational discursive approach dominating the framing of the political security relation in Southeast Asia is unconstructive for determining the most effective approach to maintain and facilitate regional peace and stability, especially in combating non-traditional security threats such as transnational organized crimes and illicit trafficking. The study suggests that the ASEAN should adopt a holistic and more detail framework in handling political security issues, while more studies on public perception and information campaigns regarding China and political security issues are needed, to debate and crack open misconceptions for public support and relationship transformation.

KeyWords: China-ASEAN Relations, China-ASEAN Political Security Relation, Public Perceptions, Economic Cooperation, Political Security Confrontation

Introduction

On May 18th, 2017, China and ASEAN agreed on framework for South China Sea Code of Conduct (Coc), of which paved diplomatic way for the first time after 15 years of dispute to resolve the seemingly deepen conflict and jointly maintain peace and stability in the region. The good news quickly spread out with the ASEAN member states looking forward for meaningful and constructive cooperation, such as the permanent secretary of Singapore’s foreign ministry hopes “to continue the positive momentum of consultation and make steady progress toward a substantive CoC based on consensus as directed by our leaders”. However, the Chinese Vice Foreign Minister Liu Zhenmin responses “we hope our consultations on the code are not subject to any outside interference” (Blanchard & Brunnstrom, 2017), cannot help making one wonder the nature of the relationship between China and ASEAN. According to the framework, the CoC should be a multilateral “rule-based” mechanism adopted between the foreign ministers of the 10-member states of the ASEAN and their Chinese counterpart (Storey, 2017); but the above response from Mr. Liu was a coded aiming at the U.S to warn them from interference to China-ASEAN negotiation. Despite the dominance of U.S and China as global powers, it seems like ASEAN so powerless and instrumental to global powers even in such crucial event like CoC that had been clouding the political security cooperation for so long. Therefore, this study seeks to explore and understand the political security relationship between China and ASEAN and how they perceive each other through the framing of South East Asia’s local English newspapers. Part one of this study provides an overview of literature on China-ASEAN relations especially focus on political security relation, and perception within the context of those relations. Part two of this study provides a brief policy comparison and analysis between the China National Security Strategy released in 2015 and the ASEAN Political Security Blueprint adopted in 2015. Part three of this study provides mass media analysis, built from the database of Lexi-Nexis of major English newspapers in Southeast Asia between 2015 and now. The study hopes to provide policy recommendations to improve the relationship between China and ASEAN.

The Complexity of China-ASEAN Relations: A Review of Literature

Much of the literature on China-ASEAN relations are being dominant and served as a pretext to construct Sino-American relations, of which are considered by scholars to be most critical for defining regional stability and order and maintaining peace in the Asia Pacific region in the 21st century (Rudolph R. M., April 2018). Within

the study, it aims to review the literature that exclusively examine the China-ASEAN relations to understand the evolution and the nature of the relationship without the interference from U.S Foreign Policies and Western Political Interventions. Generally speaking, China-ASEAN relations can be breaking down into two major timelines, namely the construction timelines (1967 to 1997) and the engagement timelines (1997 till now). Scholars typically describe the construction timelines from 1967 to 1997 as the time of ASEAN building as a block from post Cost War allies and its minor interactions with China due to political suspicion. Profound works on this timeline can be found from Alice D. Ba ((Ba, China and ASEAN - Renavigating Relations for a 21st Century Asia, 2003), where as she breaks the timeline down into four phases. Phase 1 (1967-1978) is the time of “domestic preoccupations and vulnerabilities” (Ba, China and ASEAN - Renavigating Relations for a 21st Century Asia, 2003), of which the non-communist ASEAN countries, namely Indonesia, Thailand, Malaysia, Singapore and the Philippines started their nations building after long time of colonization and U.S influences during military intervention in the Vietnam War. They engulfed themselves with domestic matters so political allies was the definite option to stop the spread of “communism” and China “invasion”. Phase 2 (1978-1989) is the time of “de facto alignment against Vietnam” (Ba, China and ASEAN - Renavigating Relations for a 21st Century Asia, 2003), of which was the time of the fading of U.S influence and the realization of engagement with China. However, interaction at this point is still minimal due to security concerns and unclear political agenda from China. Phase 3 (1989-1992) marked the first time of “relationship establishment” with all ASEAN member states at the time (5 members) normalized their diplomatic relationship with China, thus, opened the era of economic cooperation and political engagement. Phase 4 (1992-1997) marked the completion of relationship construction with China offered multilateral free trade agreement and fully engage with ASEAN economic development. The engagement timelines (1997-now) truly shaped and defined China-ASEAN Political Security relations; with the relations being described as robust economic cooperation (Zhu, 2013), political security trade-off for stability between major powers, namely the U.S, China and the E.U (Acharya, 2014), or hedging behaviours by contradicting and offsetting on another to maintain political security interest with major powers (Kuik, 2016). However, the majority of the literature describes the relationship as negative and distrustful, when there is no literature highlight on the perception of ASEAN or each member state toward the relations, except for China perception of ASEAN in relations to U.S interests (Zhang, 2015).

China National Security Strategy versus ASEAN Political Security Blueprint – Vision 2025: An Aligned Vision for Future Cooperation

As highlight in the literature review, there are little works that has been done to analyse and compare the political purposes and policy orientation of two guiding documents, namely China National Security Strategy in 2015 and the ASEAN Political Security Blueprint – Vision 2025. The study provides a brief overview of these two documents to not only paving the ground for next section on media content analysis but also emphasizing the alignment of these two documents that reflecting the nature of the relationship as well as providing constructive focal points for future engagement.

The China National Security Strategy 2015 (China, 2016) and the ASEAN Political Security Blueprint – Vision 2025 (Secretariat, The ASEAN Political Security Blueprint - Vision 2025, 2016) shared a number of common principles and approach. First of all, China National Security Strategy (NSS) pursues non-ideological approach with focus on economic development while enact within the international orders to maintain political relations with all states. Furthermore, the NSS restrains China from the use of force and engage peacefully with other partners and intergovernmental organizations regardless of powers position. This matches perfectly with the idea of consensus and non-confrontation from the ASEAN, especially within the ASEAN Political Security Blueprint – Vision 2025, the goal is to develop a friendly neutral regional order that promote peace and stability for economic development. Given the regional dynamics between China and ASEAN, their cooperation will only bring win-win and prosperity. However, the China NSS pragmatic militarization and asymmetrical strategy to manage strategic objectives will be a long-term concern for ASEAN if they can’t unite and attain collective bargaining power with China. China will not utilize military forces, but they will make sure certain interests and influences in check, with example of the dispute in South China Sea.

A Conceptual Framework for Analysing China-ASEAN Political Security Relations

Building on the above comparative analysis between China National Security 2015 and the ASEAN Political Security Blueprint – Vision 2025, the study begins with the following six assumptions:

- Chinese government will balance great power relations to maintain peace and stability for economic development and prosperity

- Chinese government will promote mutual security interests through cooperation with its neighbours, especially the developing member states of ASEAN
- Chinese government will gradually take a proactive stance in shouldering and managing regional and global governance
- ASEAN member states will strike to achieve rules-based, people-oriented, people-centred community via informal consensus without major political interference
- ASEAN member states will enhance regional cooperation through comprehensive framework and inter-ministries level institution strengthening
- ASEAN member states will be a regional platform for discussing and resolving regional disputes with major global and regional power

With those assumptions in mind, the paper examines the boundaries which the framing of China-ASEAN Political Security relations occurs within the regional top leading newspapers, from the South East Asia’s English News archives of Lexis Nexis. South East Asia’s English newspapers was chosen due to English is the official communication language among ASEAN member states and between China and ASEAN. In additions, country-based English media sources are used as one of the main information channels for policy makers and civil society in each member states to follow-up with political security events and social reactions from other communities. Understanding how China-ASEAN relations being framed within member states’ media sources is important to set the perpetual boundaries within which ASEAN policy makers, civil society can interact with each other to find consensus for China interactions. Thus, perception is crucial to constructively engage and develop China-ASEAN political security relations. This study will be a valuable contribution to the existing literature because little attention is being paid to the framing of perception from country-based media sources. There is, obvious, language differences and cultural barriers between English newspapers and local newspapers but the English newspapers is more significant in it outreach to regional communities, especially toward higher classes of society, namely policy makers, scholars, expats, businessmen, community leaders etc. Therefore, the framing from English newspapers will have more weight on shaping the perception of its audience and more impact on producing the outcome of policy development and implementation.

Initially, the study aims to provide a comprehensive analysis from the transition time frame of 2001 until now, due to China entry into WTO and its first free trade offering with ASEAN. Unfortunately, due to large amount of data retrieved from the data based and the word limitation of paper, the study scales down to the selection of articles from January 1st, 2015, to mark the year China and ASEAN adopted their political security strategic framework; to September 1st, 2018, to mark the most recent point of implementation. All articles were retrieved using the Nexi-Uni (formerly Lexis-Nexus) database, using two combined searching sets: 1) “China” and “ASEAN” and “Political” and “relations”, and 2) “China” and “ASEAN” and “Security” and “relations”. The source was limited to South East Asia News Archive and News Wired with searching language is English (both United Kingdom and United States). In total, the search yielded 864 articles with 437 articles related to “Political” searching set and 427 articles related “Security” searching set. Of 437 articles related to “Political” searching set, 132 articles were selected for analysis based on the relevance of the content. And similar selection went for the “Security” searching set with 125 articles were selected for analysis.

All articles were analysed using a five-step analytical process. First, they were read through once without any coding to familiarize the author with the text. After reading through the text for familiarity, the articles were read to classify the type of content; that is, where it was political related or security related or both. Third, they were analysed to see whether it has political implication or security implication. Fourth, the content or framing of political and security implication were analysed to indicate positive or negative tones and language usage. Fifth, the framings were realigned with timeline and compared with the assumptions to identify discursive points.

The study used the following research questions as the guideline for analysis:

1) What is the article about? Does it depict political issue, security issue or both?

2) How does the article being framed? Is it positive or is it negative?

3) What are the implications or purposes the article trying to achieve? Is it political implication or security implication?

4) Does the implication align with the policy orientation stated in the assumptions?

Analysing Perceptions of China-ASEAN Political Security Relations

In the application of the above framework, for political implication, there were 132 articles that being selected for content analysis. Majority of the articles were covered in the year of 2016 and 2017 with 39 articles (30%) for the year of 2016 and 43 articles (33%) for the year of 2017. Most of the articles were produced by Thai News Services with 67 articles (51%), namely the Nation and the Bangkok Post; and by the Philippines News Services with 38 articles (29%), namely the Philippines News, Manila Times, and Inquirer. Singapore News Services, namely the New Strait Times, contributed 17 articles (13%); and Malaysia News Services, namely the Malaysian Times, contributed 7 articles (5%) but it is very minor compared to the amount of Thailand and the Philippines. In additions, only Thai News Services covered news / events from other ASEAN member states, with 13 articles covered for Vietnam, Laos, Cambodia and Myanmar issues. Interestingly, unlike the mistrust atmosphere depicted in the literature, 68 articles (51%) viewed China-ASEAN Political Relations as “positive” while 64 articles (49%) viewed China-ASEAN Political Relations as “negative”. It is worth noticing that within 68 “positive” articles, 25 articles (37%) occurred in the year of 2015-2016 and 43 articles (63%) occurred in the year of 2017-2018. The same temporal shifting in coverage also occurred for 64 “negative” articles with 47 articles (73%) in the year of 2015-2016 and 17 articles (27%) in the year of 2017-2018. The temporal shifting happened in the beginning of 2017 (March-April) with the uncertain of U.S Foreign Policy and China proactive engagement in multilateral and bilateral dialogue (Chongkittavorn, 2016).

In total, there are 363 coverages on 12 cluster of topics that related to China-ASEAN Political relation. It is also worth noticing that the majority of the content surrounding the calling for better political cooperation and implementation within the ASEAN, with 72 coverage (20%), especially around the time of events related to South China Sea. Furthermore, 45 coverage of South China Sea issues (12%) mostly went together with the calling for better ASEAN cooperation. Most of the negative coverage for South China Sea coming from the Philippines in the year of 2015-2016, viewing China as assertive but necessary actor for engagement, while viewing ASEAN political structure as incapable and incompetent in handling regional issues, especially when it comes to maritime disputes in the South China Sea. This probably explained the reason why the Philippines seeks International Tribunal Court while President Durterte side-lined the court-ruling to engage dialogue for bilateral

economic and security cooperation with China in the year of 2017-2018 (Romero, 2018).

Come back to the coverage on “ASEAN Cooperation”, only Singapore and Malaysia mostly viewed the content as “positive” while most Thai News coverages for both Thailand and other Greater Mekong Sub-region (GMS) member states viewed “ASEAN Cooperation” as “negative” and there were 14 articles showing lack of trust to both ASEAN regional mechanism and China good will. Within these 14 articles, 10 articles came from Vietnam with recommendations for better legal mechanism within the ASEAN and a binding framework to International Laws and UN Conventions. The other four articles came from Cambodia showing strong distrust in the protection of ASEAN and leaning toward bilateral agreement with China for economic development. This probably came from the development gap between GMS countries and Malaysia and Singapore; and the political competition between Singapore and Thailand, where as Singapore is a facilitator for global powers while Thailand plays a crucial role as regional facilitator (Ba, The Politics and Rhetoric of "One Southeast Asia", 2009).

For China-ASEAN relations coverages, 30 articles (81%) out of 37 articles viewed China Foreign Policy as assertive in geostrategic political cooperation, especially when it came to the issues of South China Sea in the year of 2015-2016. Most of coverage came from Thai and Philippines news. In contrast, the remaining 7 articles (19%) viewed China Foreign Policy as constructive and multilateral with all of them came from Singapore. In additions, 37 articles (64%) out of 58 articles throughout the time of 2015-2017 viewed China-ASEAN Economic Cooperation as “positive” or not even mentioned that China is vital for ASEAN economic development. It is clearly an understanding throughout the framing that China was and will continue to be the main contributor for economic growth in the ASEAN. And 28 articles (48%) out of 58 articles showed interested from Thailand, Laos, Cambodia and Myanmar in seeking bilateral economic cooperation with China rather than through ASEAN mechanism. However, the remaining 21 articles (36%) from Vietnam, Indonesia, Singapore and Malaysia saw the need for ASEAN to seek external power balance through the year of 2016-2018, especially from the U.S (all 21 articles), Russia (03 out of 21 articles), the E.U (02 out of 21 articles), Australia (02 out of 21 articles) and the U.K (02 out of 21 articles). In alignment with these 21 articles are additional 27 articles coming from Singapore, Thailand, Malaysia and Vietnam, which viewed China aids and loans that flowed through political-economic cooperation can

create debt bondage to certain sectors in their respective countries. It does not reduce the interest and willingness to engage with China for economic development but rather serves as a political warning.

The last but not least coverage from “Political” searching set provided increasing attention with 07 articles from the year of 2016 until now for better engagement and cooperation with China to combat “Non-traditional Security” (NTS) threats, namely cyber security, transnational organized crimes, human trafficking and irregular migration, drug trafficking, arm trafficking, environmental security, and food security. In additions, there were 09 articles that viewing China as key actor and solutions for human rights issues in Cambodia (04 articles related to political authoritarian) and in Myanmar (05 articles related to ethnic conflicts and arm violations). This is interesting due to the economic role China plays in Cambodia can transcend the political scene and open dialogue for re-framing and engagement on human rights issues as suggested for North Korea (Rudolph R. , August 2018). Furthermore, China has always been playing an active role in resolving conflicts and negotiating for peace between North Ethnic Arms Group and the Myanmar Army (Tatmadaw) so it is part of an increasing recognition of China efforts in managing regional governance (Soe, 2018).

For security implication, there were 125 articles that being selected for content analysis. Majority of the articles were covered in the year of 2016 and 2017 with 41 articles (33%) for the year of 2016, 34 articles (27%) for the year of 2017, and 31 articles (25%) for the year of 2015. Most of the articles were produced by Thai News Services with 73 articles (58%), namely the Nation and the Bangkok Post; by the Philippines News Services with 22 articles (18%), namely the Philippines News, Manila Times, and Inquirer; by Singapore News Services, namely the New Strait Times, contributed 14 articles (11%); and Malaysia News Services, namely the Malaysian Times, contributed 14 articles (11%). In additions, only Thai News Services covered news / events from other ASEAN member states, with 09 articles covered for Vietnam, Laos, Cambodia and Myanmar issues. Interestingly, unlike the cynical atmosphere depicted in the literature, 85 articles (68%) viewed China-ASEAN Security Relations as “positive” while 40 articles (32%) viewed China-ASEAN Security Relations as “negative”. This also reinforced the point that being made in the literature review that it seems like the China-ASEAN security relationship being clouded with South China Sea issues and there is a lack of assessment of the overall security architecture and cooperation progress between China and ASEAN. It is worth noticing that within

85 “positive” articles, 40 articles (49%) occurred in the year of 2015-2016 and 45 articles (51%) occurred in the year of 2017-2018. The temporal shifting in coverage occurred earlier for 40 “negative” articles with 26 articles (65%) in the year of 2015 to mid-2016 and 14 articles (35%) in the end of 2016-2018. The temporal shifting happened in end of 2016 (December) with the uncertain of U.S Foreign Policy and China proactive engagement in multilateral and bilateral dialogue (Chongkittavorn, 2016).

In total, there were 468 coverages on 10 cluster of topics that related to ASEAN Security Relations. It is worth noticing that unlike the concentration of concerns on improvement of ASEAN Political structure, the China-ASEAN Security Relations mainly surrounded on deepening the security ties based on trust and good neighbourliness, especially on the issue of Non-traditional security (NTS). There were 96 articles highlighted the common value and interests in NTS between China and ASEAN to pursue security diplomacy in the region. And they came from equal distribution of news sources of Thailand, the Philippines, Singapore and Malaysia. This means there is a consensus among the ASEAN member states that China-ASEAN Security relations is progressive. As evidence in the release of the 49th Joint Communique of ASEAN and the relevance of ASEAN Security Architectures in tackling regional NTS issues, namely the Defence Ministerial Meeting Plus (ADMM+) and ASEAN Regional Forum (AR) (Secretariat, 49th Joint Communique of ASEAN, 2016), of which China is a frequent strategic partner, it was expected from the articles to be more “positive” and reflected more security cooperation between China-ASEAN. Because NTS agenda allows China to gain more acceptance within the different needs of ASEAN member states while ASEAN member states have more independent in dealing with their own security circumstances without worrying about China intervention. Thus, NTS cooperation provides a win-win situation for both China and ASEAN on social-economic-cultural aspects. That probably explained the reason why despite having 83 articles on South China Sea issues, only 50 articles (60%) before the year of 2016 that mostly from Vietnam and the Philippines, viewed China-ASEAN Security Relations as “negative” due to the lack of multilateral and bilateral dialogue, the remaining 33 articles (40%) by end of 2016 till now viewed the relations “positive” due to better multilateral regional dialogue and bilateral engagement from China. This, asides from the downfall of U.S influence in the region and the inconsistence Foreign Policy from Trump Administration, might also be the reason for swift transition of turbulence 2016 to trustful and cooperative 2017 and 2018. The adaptation of CoC Framework and Single Draft are vivid example of this.

This also means that China is starting to shoulder the burden from the U.S and engaging ASEAN member states constructively (Rudolph R. M., April 2018).

It is also worth noticing that there were 77 articles covered the topics of China Bilateral Security Cooperation, of which 49 articles (64%) viewed it as “positive” and “effective” throughout the time of 2015-2018. The remaining 28 articles (36%) came from Vietnam and the Philippines around the year of 2015-2016, viewed China Bilateral Security Cooperation as “negative” due to the affect of South China Sea disputes. However, 25 articles from all new sources viewed China Security Aid in the form of economic and infrastructure development as “positive” and lesser intervention than traditional western humanitarian aids. And there were lesser articles calling for external relations balance in the aspect of security with 20 articles for the U.S mainly around the time of 2016 for South China Sea balance, 04 for Russia in term of arm trades, 03 Japan and 01 for both Australia and India. However, it is interesting to see that there 07 articles calling for better security cooperation between East Asian countries and ASEAN.

In general, according to the country-based media content analysis, the China-ASEAN Political Security overall is a win-win and cooperative relationship. Despite some disputes surrounding the maritime territories in South China Sea around the year of 2015-2016, it seems to be a blurred understanding between political and security relations. While security structures need to be maintained and improved, especially on the aspect of NTS with multi-level cooperation and mechanism; political structures are more of a concern in finding common consensus among ASEAN member states. It is seemingly going against the orientation and the assumptions that the ASEAN Political Security Blueprint envisioned. More researches on comparative politics between ASEAN internal dynamics and external power relations as well as researches on public perception in each member states regarding China and ASEAN Political Relations are needed to crack open debate and develop a better policy framework for political cooperation. This can only be done if political leaders in each member states willing to cooperate for common goods and put asides political disputes as distraction of domestic issues as well as a better understanding and recognition from western powers to ally with China and ASEAN for regional peace and stability.

Conclusion

In conclusion, this study highlights how China-ASEAN Political Security Relations are perceived within the existing literature as well as providing a brief policy comparison between China and ASEAN political security orientation. This study also examines the relations through the framing of South East Asia’s country-based media sources with comprehensive framework built from the literature review and the policy comparison. This study finds that there is a blurred understanding between the political and security relations. While the security relations seem to follow the ASEAN Political Security Blueprint and achieve progression with China, the political relations seem to regressive from the principle and the goal that the PSB envisioned. More researches on comparative politics between ASEAN internal dynamics and external power relations as well as researches on public perception in each member states regarding China and ASEAN Political Relations are needed to crack open debate and develop a better policy framework for political cooperation. And ASEAN political leaders need to adopt a common political framework in dealing with foreign policies and issues or each member states will lose it collective bargaining power and remain a political transaction between major powers.

References

Acharya, A. (2014). ASEAN and Asia-Pacific security. In A. Acharya, **Constructing a Security Community in Southeast Asia - ASEAN and the Problem of Regional Order** (pp. 207-209). London: Routledge.

Ba, A. D. (2003). China and ASEAN - Renavigating Relations for a 21st Century Asia. **Asian Survey,** *Vol. 43, No. 4*, 623-636.

Ba, A. D. (2009). The Politics and Rhetoric of "One Southeast Asia". In A. D. Ba, *(Re)***Negotiating East and SouthEast Asia: Region, Regionalism, and the Association of SouthEast Asian Nations** (pp. 125-127). Washington, D.C: Stanford University Press.

Blanchard, B., & Brunnstrom, D. (2017, May 18). **China, ASEAN agree on framework for South China Sea Code of Conduct.** Retrieved from Thompson Reuters News: https://www.reuters.com/article/us-southchinasea-china-philippines-idUSKCN18E1FS

China, T. S. (2016, July). **China’s Military Strategy** *(2015).* Retrieved from Jamestown Foundation: https://jamestown.org/wp-content/uploads/2016/07/China%E2%80%99s-Military-Strategy-2015.pdf

Chongkittavorn, K. (2016, August 29). **Next 25 years of China-Asean ties will be complicated: The Nation columnist.** Retrieved from The Straits Times: https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/next-25-years-of-china-asean-ties-will-be-complicated-the-nation-columnist

Kuik, C.-C. (2016). How Do Weaker States Hedge - Unpacking ASEAN States' Alignment Behavior Toward China. **Journal of Contemporary China,** 12-14.

Romero, A. (2018, April 10). **Duterte stresses need for better defense cooperation with China.** Retrieved from The Philippines Star News: https://www.philstar.com/headlines/2018/04/10/1804841/duterte-stresses-need-better-defense-cooperation-china

Rudolph, R. (August 2018). An Asian approach to North Korean human rights. *Asia &* **the Pacific Policy Studies, Australian National University,** 2-3.

Rudolph, R. M. (April 2018). Framing Sino-American military relations: The power and problem of perception in preventing geostrategic security cooperation between China and the United States. **Asia & the Pacific Policy Studies, Australian National University,** 2.

Secretariat, A. (2016, July 24). **49th Joint Communique of ASEAN.** Retrieved from The Association of SouthEast Asian Nations (ASEAN): https://asean.org/wp-content/uploads/2016/07/Joint-Communique-of-the-49th-AMM-ADOPTED.pdf

Secretariat, A. (2016). **The ASEAN Political Security Blueprint - Vision 2025.** Retrieved from The Association of SouthEast Asian Nations (ASEAN): https://www.asean.org/storage/2012/05/ASEAN-APSC-Blueprint-2025.pdf

Soe, M. M. (2018, July 13). **China Does Not Have Special Interests in Supporting Myanmar’s Peace Process: Official.** Retrieved from The Irrawady: https://www.irrawaddy.com/news/burma/china-not-special-interests-supporting-myanmars-peace-process-official.html

Storey, I. (2017, August 8). **Assessing the ASEAN-China Framework for the Code of Conduct for the South China Sea.** Retrieved from ISEAS – Yusof Ishak Institute: https://www.iseas.edu.sg/images/pdf/ISEAS_Perspective_2017_62.pdf

Zhu, Z. (2013). China and Southeast Asia. In Z. Zhu, **China's New Diplomacy - Rationale, Strategies and Significance** (pp. 188-190). London: Routledge.